

Zbornik Selške doline

Železne niti 11

2014

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

ŽelezneXniti

Zbornik Selške doline

ŽelezneXniti

11
2014

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti 11

11-2014

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki
Na plavžu 58, 4228 Železniki
E-mail: zelezne.niti@gmail.com

Glavni urednik:

Rudi Rejc

Uredniški odbor:

Irena Prevc Hajdinjak, Jožica Kačar, Katarina Primožič,
Rudi Rejc, Anton Sedej, Tadeja Šuštar

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Tehnično urejanje:

Andrej Bogataj

Fotografija na naslovnici:

Zvonca in molitvenik iz podružnične cerkve sv. Križa
Foto: DECOP/Andrej Bogataj

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki (www.decop.si)

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Redakcija zaključena avgusta 2014.

Zbornik sofinancira Občina Železniki.

Tisk:

Tiskarna Littera picta d. o. o.

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1581-9329

Kazalo

Uvod

<i>Franc Rant</i>	Zborniku na pot	9
<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	11

Železne niti

<i>Vincencij Demšar</i>	Zemljiška knjiga Železniki s konca 18. stoletja, 2. del	13
<i>Janko Jelenc</i>	Statistični letopis za fužine na Kranjskem za leto 1855	27
<i>Anamarija Tušek</i>	Zgodovina župnije Selca	33

Imeli smo ljudi

<i>Rok Pintar</i>	Janko Pintar, Miklavžev iz Dražgoš	103
<i>Darinka Hajnrihar</i>	Heinriharjevi	107
<i>Marijan Peternelj</i>	France Gačnik	121

Arheologija

<i>Franci Bogataj</i>	Štalca, halštatska naselbina	127
<i>Lucija Grahek</i>	Kočevnik pri Kališah – novo prazgodovinsko najdišče v Selški dolini	133

Zgodovina

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Turški križ nad Podbrdom	139
<i>Tine Benedičič</i>	Na Placu nekoč in danes	145

Kazalo

Zgodovinske obletnice

<i>Tončka Galjot</i>	Anton Hribar - Korinjski, 2. del	155
<i>Rudi Rejc</i>	Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2014	169

Stavbna dediščina

<i>Jože Drešar, Jernej Hudolin</i>	Obnova Johanove grobnice	173
<i>Bojan Rihtaršič</i>	Konični meh	179
<i>Marija Gasser</i>	Znamenja, kapelice, razpela v vaseh pod Ratitovcem	183

Pogovori

<i>Tadeja Šuštar</i>	Streha zvonika cerkve sv. Antona bo krita s skrilom	199
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Stanka Žbontar – 50 let gostilničarka	227
<i>Katarina Primožič</i>	Niko Sedej, 80-letnik	239

Krajevna imena

<i>France F. Megušar</i>	Keltske sledi ob rimskem limesu	259
<i>Miha Markelj</i>	Stara krajevna imena Selške doline	265

Naravoslovje

<i>Bojan Kofler</i>	Jama v Bihki	271
---------------------	--------------	-----

Kazalo

Družba in ljudje

<i>Maruška Vidovič</i>	Zakaj je Selška dolina zanimiva za antropologe	281
<i>Aleksander Čufar</i>	Bilo je nekoč ...	285
<i>Irena Benedičič, Aleksander Čufar</i>	Fotodokumentarist Blaž Dolenc	297
<i>Katarina Mohorič</i>	Razvoj predšolske vzgoje v Selški dolini	309
<i>Laura Benedičič</i>	Društvo tabornikov Rod zelene sreče Železniki	331
<i>Janez Rihtaršič</i>	100 milijonov Domelovih sesalnih enot	343

Kultura

<i>Franc Tušek, Janez Tušek</i>	Literarna dela	357
<i>Jožica Kačar</i>	Mi smo pa res na deželi	365

Osnovna šola

<i>Primož Šmid</i>	Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2013/2014	375
<i>Majda Tolar</i>	Odstiramo svet devetošolcev	379
<i>Polona Kováč</i>	Likovni izdelki učencev OŠ Železniki	387

Kronika

<i>Jože Bogataj</i>	Občinski nagrajenci	393
---------------------	---------------------	-----

Kazalo

Muzejsko društvo

<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Dogodki v galeriji Muzeja Železniki v letu 2013/2014	417
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Muzej Železniki je bogatejši za novo zbirko tehniške dediščine Železnikov	429

Avtorji

<i>Rudi Rejc</i>	Predstavitev avtorjev	435
------------------	-----------------------	-----

Zborniku na pot

Počaščen sem, da mi je urednik g. Rudi Rejc dal možnost uvodne besede k enajsti številki Železnih niti. Težko bi bilo napisati uvodnik, ki bi vsebinsko zajel celotno izdajo, zato se bom omejil le na svoje področje.

Ta zbornik predstavlja močno vez med preteklostjo in sedanjostjo ter zagotavlja, da pomembna dejstva ne bodo izgubljena. Človeški spomin in ljudsko izročilo nista zadosti za ohranitev vedenja o naši preteklosti. Še vedno največ veljajo pisni viri in pri tem imajo avtorji prispevkov Železnih niti neprecenljivo vlogo.

Bliža se dvestoletnica šolstva v Železnikih, veličasten mejnik, zato pričakujem, da bodo prihodnje številke tega zbornika vsaj deloma posvečene tej témi. Žal so pisni viri o šolstvu izpred dvestotih let zelo skromni. Veliko tega bogastva je namreč izginilo v ognju. Manjka skoraj ves arhiv iz predvojnega in medvojnega obdobja. Škoda! Morda bodo nekateri članki v izdajah tega zbornika vsaj malo nadomestili del manjkajočih dokumentov.

Ne glede na to pa je dvestoletna tradicija šolstva dala današnji šoli močan pečat, za kar gre zahvala vsem "šolnikom", ki so otroke v Železnikih vzgajali in izobraževali, začeni od župnika Mihaela Grošlja. Vsak od njih je prispeval svoj kamenček v mozaik, ki danes sestavlja Osnovno šolo Železniki. Seme, ki so ga sejali, je padlo na rodovitna tla. Mnogi znani Slovenci izhajajo iz teh krajev in marsikateri od njih je že našel svoje mesto v Železnih nitih.

Dvestoletnica šolstva nas še dodatno obvezuje, da osvežimo spomin na ljudi, ki so pomembno vplivali na našo šolo. Naša dolžnost je tudi, da bogate izkušnje preteklih rodov vpletemo v našo sedanjost in prihodnost. Naloga je težka, a jo bomo z veseljem opravili. V prihodnjem letu bomo v počastitev te pomembne obletnice organizirali različne prireditve, od tematskih razstav do slavnostne zaključne proslave. Vabimo vas, da se jih udeležite!

*Ravnatelj Osnovne šole Železniki
Franc Rant*

Beseda urednika

Spoštovane bralke in bralci Železnih niti,

pred vami je 11. številka Zbornika za Selško dolino. Šestintrideset avtorjev prispevkov je ponovno pripravilo pisano vsebino zgodovine, arheologije, narave, družbe, stavbne dediščine, pogovorov s prebivalci naših krajev, kulture, občinskih nagrajencev in prirediteljev.

Lani smo v 10. številki zbornika objavili pisma Antona Štalca iz prve svetovne vojne, ki jih je našla družina Tarfila po čiščenju prostorov po poplavih leta 2007. Slovenski vojak opisuje vstop v cesarjevo vojsko januarja 1915 do smrti jeseni 1915 v Bukovini za Krpati. Za avstro-ogrsko vojsko se je bojevalo okrog 160 tisoč vojakov iz slovenskih dežel, od tega jih je padlo okrog 35 tisoč. V začetku vojne so se bojevali predvsem v Galiciji. Ko je v vojno vstopila Italija, pa na soškem bojišču za meje slovenskih dežel. Žal smo po vojni precej slovenskega ozemlja izgubili.

Za začetek vojne velja datum 28. junij 1914, ko je bosanski Srb Gavrilo Princip v Sarajevu izvedel atentat na prestolonaslednika avstro-ogrske monarhije nadvojvodo Franca Ferdinanda in njegovo ženo Zofijo. Trajala pa je do 11. novembra 1918. Vanjo so bili vpleteni vsi večji imperiji in njihovi zavezniki, zaradi česar je sprva majhen konflikt na Balkanu prerasel v vojno svetovnih razsežnosti. Vojna je za seboj pustila popolno uničenje, 16 milijonov mrtvih (10 milijonov vojakov, 6 milijonov civilistov) in 20 milijonov ranjenih in pogrešanih vojakov in civilistov. Leta 1919 so štirje veliki imperiji: rusko, nemško, avstro-ogrsko in osmansko, propadli ter za vedno spremenili zemljevid Evrope. Posledice nerešenih vprašanj pred prvo svetovno vojno, kriza in nacionalizem pa so kmalu prinesli tudi drugo svetovno vojno.

Zahvaljujem se avtorjem prispevkov in uredniškemu odboru. Hvala lektorici Valeriji Trojar in podjetju Decop za oblikovanje in pripravo za tisk. Hvala Občini Železniki za finančno pomoč.

Tudi v tej številki je pregled pomembnih obletnic. Tukaj bi vas prosil, da me opozorite na morebitne nepravilnosti, oziroma izpuščene dogodke ali osebe, ki so zaznamovale naše kraje.

Ponovno vas vabimo, da sodelujete pri nastajanju zbornika. Pišete lahko o ljudeh, običajih, dogodkih, kulturi ... Veliko zgodovine je še neraziskane, veliko ljudi je še neznanih, veliko dogodkov neodkritih.

Informacije:

*Muzejsko društvo Železniki, Na plavžu 58,
telefon: 04 514 73 56, e-mail: muzej.zelezniki@siol.net.
Sporočite ali vprašajte, vedno smo vam na razpolago.*

*Predsednik Muzejskega društva Železniki
in glavni urednik zbornika Železne niti
Rudi Rejc*

Zemljiška knjiga Železniki s konca 18. stoletja (2. del)

Vincencij Demšar

Že v Železnih nitih števil. 9 leta 2012 sem pripravil 108 registrov,¹ krajših zapisov posameznih pravnih dejanj iz prve Zemljiške knjige Železniki. Tokrat je tu nadaljevanje iz iste rokopisne knjige. Regeste sem oštevilčil zaradi večje in lažje preglednosti in tokrat nadaljujem s številko 109. V originalu teh oznak ni. Pri prvi predstavitvi sem tudi navedel nekaj značilnosti te dragocene knjige za zgodovino Železnikov. Ob nadaljevanju oz. izpisovanju pri pripravi registrov sem spoznaval nadaljnje zanimivosti kraja Železniki in njegovih prebivalcev v tistem času ter posledice, ki jih je moč opaziti še dandanašnji. Glede razumevanja samega besedila je včasih težko. Včasih je gotico, v kateri je zemljiška knjiga pisana, težko prebrati, drugič pa je težava tudi v razumevanju pravniskega jezika tistega časa. Ker nisem pravnik, je tovrstnih uganek še toliko več.

Železniki bodo leta 2022 praznovali 400-letnico samostojne župnije. Lep in častitljiv jubilej. O Železnikih je bilo napisanega marsikaj, kar bo lahko tudi pisna osnova za ta jubilej. Tudi pregled te zemljiške knjige pokaže na marsikakšno zanimivost tega kraja, ki bi utegnila biti zanimiva ne le za domačine, temveč tudi širše.

Po gospodarski strani spoznavamo, kako so nekatere družine povečevale svoje premoženje, druge pa nazadovale – npr. rodbina Pfleger, ki je imela pristavo (Majerhof) na Jesenovcu.² Bogatejši domačini so posojali denar po 6 %, medtem ko je bila običajna obrestna mera 5 %; nekateri so se zadovoljili tudi samo s 4 %. Prodajalo, kupovalo in zastavljalo se je vse: nepremično in premično premoženje ter pravice. Dolžnik je poleg obveze, da bo ves denar z obrestmi vred vrnil, zastavil tudi svoje premoženje, potem pa običajno pod izrazom "in specie" v podrobnostih navedel, kaj pomeni vse ali skoraj vse premoženje; praviloma nepremičnino. Velikokrat so nesrečni pogorelci morali najemati posojilo za obnovo hiše. Pogosti so bili primeri, ko dolžnik ni več mogel odplačati dolga. Največkrat je v zemljiški knjigi omenjena hiša z mlinom v Volčji vasi v Železnikih, ki je v nekaj letih menjala lastnike, potem ko jo je konec osemdesetih let 18. stoletja prodal domačin, kasneje duhovnik v Trstu in na Primorskem. Višji sloj si je sposojal denar pri bogatejših in tudi večje vsote. Najemni roki so bili običajno kratki: od pol do nekaj let, redko več kot pet. V poročnih pisemih tako kot drugod po Avstriji prinašajo neveste ženinu doto, jutrnjo; mož pa zaženo, kjer gre običajno za prevelike vsote glede na dejansko premoženje. Vse to pa se je napisalo pred poroko in zapisalo v zemljiško knjigo. Baharija in izsiljevanje je bilo v praksi tudi tedaj.

Veliko zanimivega je mogoče prebrati o oporokah, testamentih oz. izrazih poslednje volje. Uvodni deli testamenta so skoraj povsod enaki, zato sem le v enem primeru prvi del testamenta v podrobnostih prevedel. V oporokah se pokaže tradicija in vernost. Že v prvem odstavku zapišejo, da je od vsega v življenju najbolj sigurna smrt. Ob smrti so se z darili (volili) v denarju ali hrani zmeraj spomnili revežev. Očitno so imeli tudi v Železnikih ubožnico, saj je v enem primeru omenjena; sicer pa so pogosto po pet goldinarjev namenjali za ubožnico v Ljubljani. Zakaj to, bo treba še raziskati, saj so imeli ubožnico tudi v Škofji Loki. Univerzalni dediči³ so bili pogosto preveč obremenjeni z višino izplačil sorodnikom in

tudi drugim ter plačilom dolgov. V prvem primeru je šlo za t. i. materni in očetovski dedni delež, ki je bil zapisan bratom in sestram, izplačljiv pa šele pri 24 letih, ko so postali polnoletni, razen če se niso prej poročili. Mladoletni so zmeraj imeli skrbnike. V nekaterih stvareh pa se od tistega časa do danes ni nič spremenilo. Ljudje so se tožili, iskali pravico na sodiščih tudi med ožjimi družinskimi člani.

Še za nekaj je prebiranje te zemljiške knjige koristno. Govorjenje in prikazovanje podrejene vloge žensk in žene v preteklih časih je brez dokazne osnove. Dejstva v tej knjigi kažejo drugačno podobo. Pri najemanju posojila sta zakonca praviloma poimenovana oba, za žene je često tudi navedeno, kako se je pisala deklško. Pa ne samo to. Moški ne nastopajo zmeraj kot nosilci lastnine, temveč je tudi obratno, da je lastnik posesti žena in ne njen mož.

Uporaba slovenskega jezika je že kar precej prisotna zaradi preprostih slovenskih ljudi. Upam, da se bo bralcem teh registrov marsikatero vprašanje zastavilo še samo po sebi. Še več pa bo, če bodo bralci sami šli pogledat, kaj se je godilo po Železnikih pred več kot dvesto leti, v originalno knjigo.

Dnevi v letu so bili poimenovani po svetniku tistega dne, kot je za nekatere svetnike še dandanes v ljudski navadi, in ne po številki dneva v mesecu.

109. Zastavna pravica. Ker je Jakob Rovtar pokosil travo na z mejniki odmerjenem travniku Jurija Nastrana z Rudnega "za Gobouzova grapa" in izruval dva mejnika, ga je slednji 3. 10. 1797 tožil in na ustni obravnavi na sodišču v Škofji Loki so prisodili, da mora toženi Rovtar plačati za pokoseno travo 2 gold.⁴ in 15 sold.; za škodo in izruvane kamnite mejnike pa 3 gold. Za sodne stroške (sodno takso in pečat) mora plačati 5 gold. 46 kr. Izruvane mejnike mora postaviti nazaj v 14 dneh. Moški sedež v cerkvi sv. Antona v Železnikih, vpisan na ime Jakoba Rovtarja, so 18. maja 1798 prepisali na ime Jurija⁵ Nastrana. – Str. 233–234; 30. 5. 1798.

110. **Zadolžnica.** Matija Pintar in žena Uršula priznata, da sta prejela na današnji dan od Andreja Bernada (Wernd) iz Davče 150 gold. za postavitev nove hiše, ker jima je prejšnja pogorela. Vračala bosta s 4% obrestmi. Zastavita pa tudi celotno premoženje, tj. hišo Železniki štev. 112, pet vrtov "u Krass", dva cerkvena sedeža: moški in ženski v cerkvi sv. Antona. – Str. 234; 9. 6. 1798.
111. **Zadolžnica.** Jernej Luznar in žena Helena si sposodita pri Matevžu Megušarju, prebivalcu Železnikov, 350 gold. Dogovorijo se za polletni odpovedni rok in 4% obresti. Z delom posojila bosta poplačala dolg pri Jerneju Šraju na Studenem. Zastavila sta celotno premoženje, v podrobnosti naštetu pa stanovanjsko hišo (Železniki) štev. 96 skupaj z gozdom (Gehölz) in "den Blaz" pred hišo.⁶ – Str. 235; 11. 6. 1798.
112. **Poslednja volja.** Pavel Dagarin zaradi bolezni, vendar zdravega razuma in ob pričah Jožefu Bičku in Matevžu Ambrožiču s poslednjo voljo izroča svojo dušo usmiljenemu Bogu, telo pa zemlji. Univerzalni dedič je hči Marjeta. Ta poskrbi za pogrebne in testamentne stroške in plača 20 maš. Ženi Neži gredo pravice po poročnem pismu in druge (pred)pravice (Gerichtsanteile). Sin Luka dobi 5 cekinov, drugi otroci: Gregor, Jakob, Jurij ter Mici in Neža, pa vsak dobi po en cekin.⁷ – Str. 236; 16. 1. 1798.
113. **Zadolžnica.** Johan Demšar, kovač,⁸ potrjuje, da mu iz pravice do dediščine po očetu Primožu Demšarju pripada 150 gold. s 4% obrestmi. – Str. 236; 24. 7. 1798.
114. **Kupno pismo.** Mica Šošteršič, rojena Globočnik,⁹ proda lastno kopišče "Sagoshö". Leži nad kopiščem Andreja Warla in Ane Warl in pod kopiščem Franca Dionizija Urbančiča. Kopišče je podedovala po testamentu pokojne matere Elizabete Globočnik. Slednja pa ga je kupila od

Zemljiška knjiga ima natančen register priimkov in imen. Foto: Vincencij Demšar

pokojnega Gregorja Nastrana. Prodala je tudi oddajo (?) žita. Kupec, brat Jurij Globočnik, je plačal 23 cekinov oz. v denarju 97 gold. 45 kr. – Str. 237; 26. 7. 1798.

115. **Zadolžnica.** Franc Anton Homan je prejel posojilo v gotovini 500 gold. nemške veljave od g. Martina Strgulca, sedaj kaplana v Kranju, za obnovo hiše, ki mu je pogorela. Po polletnem odpovednem roku bo vračal s 5% obrestmi. Homan za zavarovanje dolga zastavi vse premoženje, v podrobnostih pa njivo in vrt skupaj s kozolcem "Pristava". – Str. 238; 14. 8. 1796.¹⁰

116. **Zadolžnica.** Marija Pfleger iz Železnikov potrjuje, da ji je pokojni Jožef Demšar, lastnik imenja (gospodstva) Stara Loka, posodil, ker je bila v stiski, 200 gold. Dedičem Demšarja se zavazuje vrniti v roku četrta leta, oz. kadar bodo to dediči zahtevali, s 5% obrestmi. Zastavi vse svoje premoženje (Hab und Gut) oz. hišo Železniki štev. 88 in zemljišča (Grundstücke) "na Jessnouz". Stara Loka, 21. 7. 1798. Dolg je bil izbrisan 29. 10. 1805. – Str. 239; 21. 7. 1798.

117. **Vpisi v zemljiško knjigo.** Matevž Balantič (Wallantisch) z več vpisi v Zemljiško knjigo Železniki od Jožefa Kosa iz Volčje vasi, Železniki 124,¹¹ zahteva poravnavo dolgov v višini 353 gold. 20 kr. ter sodne stroške 2 gold. 39 kr. Sodišče je 7. julija 1795 zahtevalo od Kosa, da to plača v 14 dneh. Ker se to ni zgodilo, je upnik zahteval cenitev Kosovega premoženja. Hiša, mlin, njiva in pripadajoči les so bili ocenjeni na 467 gold., kar se zdi Balantiču precenjeno. Matevžu Balantiču je bilo zaradi dolga 353 gold. in 20 kr. 10. 1. 1797 prisojeno Kosovo imetje v Volčji vasi. Kos ga je bil dolžan izprazniti v roku treh dni, sicer bo deložiran. Kos je bil z dolgom in sodnimi stroški toliko zadolžen, da bi mu moral Balantič po njegovo dati samo še 82 gold., toda Kos jih ni hotel sprejeti. Balantič je zato zgoraj omenjeni denar deponiral na

sodišču v Ljubljani. S tem bi moral Kos v treh dneh sprazniti hišo. Stroški depozita so bili 3 gold. Kos je v tej zvezi izgubil še pravdo z dne 29. 9. 1796 v višini 24 gold. 54 kr. Vpisani dolgovi na Kosovi domačiji 24. 10. 1796:

- za ime Pavla Javorja 9. 7. 1795 ob 9. uri 100 gold.,
- za Kosovo ženo Agato poročno pismo isti dan ob 6. uri za 585 gold.,
- za Matevža Balantiča zaradi kontumacijskega sklepa; ker Kos ni prišel na sodišče 11. 7. 1795, v višini 352 gold. 20 kr. in stroški sodišča 3 gold. 5 kr.,
- za Gregorja Eržena 7. 8. 1795 125 gold. – Str. 239–244; julij 1795–julij 1798.

118. **Zadolžnica.** Jožef Kos prizna, da mu je Maruša Dobreška¹² posodila 60 gold. Odpovedni rok je četrta leta, obresti pa 4%. Kos jamči vrnitev dolga z dvema vrtovoma "u Kras" in z vso hišno premočnino. – Str. 245; 7. 9. 1798.

119. **Testament.** Primož Demšar, prebivalec¹³ Zgornjih Železnikov, po zadnji bolezni, a še pri zdravi pameti v prisotnosti prič Andreja Xav. Warla in Nikolaja Prežla pove poslednjo voljo, ki so jo priče zapisale 13. avgusta 1798. Demšar je umrl že 9. avgusta 1798, v zemljiško knjigo v Železnikih pa so jo vpisali 17. 9. istega leta. Zapustil je vdovo in tri otroke. Po testamentu naj ga slovesno (exequien) pokopljejo po katoliški navadi trije duhovniki. Za vse pogrebne stroške skupaj s sv. mašami in za uboge nameniti 150 gold. Od tega sirotišnica v Ljubljani dobi 5 gold. Valentin in Franc Bohinc ob polnoletnosti vsak dobita po 10 gold. Sin Urban dobi 50 gold., vse osebne obleke in moški cerkveni sedež pri sv. Antonu in pri sv. Frančišku. Hči Helena dobi 50 gold. in ženski cerkveni sedež pri sv. Antonu in prav tako pri sv. Frančišku; vendar to šele po smrti matere skupaj s skrinjo za obleke. Vdovi zapušča 50 gold., razen če spremeni stan. V tem primeru dobi sin Urban

- 50 gold. in prav tako hči Helena. Njena oseba na obleka pa pripade hčerki Uršuli. Zapustil pa je naslednje dolgove, in sicer: Francu Ant. Homanu 150 gold., samski (Jungfrau) Mariji Pfleger 200 gold., Primožu Trojerju 125 gold., Lovrencu Žnidarju 200 gold., Juriju Primožiču 100 gold., Antonu Pfeiferju 50 gold. in Johanu Demšarju 150 gold. – Str. 246–247; 17. 9. 1798.
120. **Zadolžnica.** Franz Anton Homan prizna, da mu je Jernej Kočar (Kotschar) zaradi stiske posodil 500 gold. nemške veljave, in sicer 200 gold. v gotovini in 300 gold. po 4 % s stalno možnostjo koriščenja (an ainer ständischen 4 procentigen Obligation). Ob sv. Martinu¹⁴ začne vračati na roko s 5% obrestmi. Garancija pa je desetina Valentina Semena, ki mu pripada "na Grashiz". – Str. 247; 13. 12. 1798.
121. **Zadolžnica** (Schulddobligation). Helena Warl je za potrebe svojega sina Simona Warla vze-la posojilo pri fužinarju Valentinu Koblarju. Vrnila bo v dveh letih s 5% obrestmi. Zaradi varnosti pa zastavi še pripadajoči del desetine pri Valentinu Semenu "na grashiz" in svoj dedni delež na imetju (Haab und Gut). – Str. 248; 13. 12. 1798.
122. **Kupna pogodba.** Johan Sigmund Pfleger pro-da Juriju Globočniku dve njivi v "Nivza" za 500 gold. Od tega gredo dajatve (Gab) cerkvi sv. Antona, kar bo sedaj dolžan novi lastnik. – Str. 248–249; 7. 9. 1795.
123. **Zadolžnica.** Primož Martinčič in njegova žena Marija priznata, da dolgujeta cerkvi sv. Frančiška 67 gold. 48 kr. s 5% obrestmi. Po sodbi sodišča v Ljubljani z dne 25. 1. 1799 pa še 11 gold. 30 kr. stroškov. Vračala bosta v treh obrokih: konec julija 26 gold., konec avgusta 26 gold. in (19.) novembra, na sv. Elizabeto,¹⁵ 27 gold. 18 kr. Garancija pa je njuna hiša, ki stoji ob hiši Jurija Šraja, vredna 200 gold. – Str. 249; 21. 2. 1799.
124. **Testament.** Za zemljiško knjigo sta 13. 12. 1798 prinesla testament priči Jakob Dagarin in Blaž Tavčar za vpis poslednje volje Maruše Megušar, umrle 8. 12. 1798. Obe priči sta tudi izvrševalca testamenta.
- Pokopljeta naj jo dva duhovnika s slovesno mašo (mit den großen Officio). Ob tej priliki naj zmeljejo dva mernika žita in razdelijo revežem.¹⁶ Sestra Špela naj razdeli 50 gold. ubogim. Sestra Agata (?) da ob pogrebu osem mernikov žita, in sicer dva mernika pšenice, dva mernika soršce (shorshz), dva mernika ajde in dva mernika ječmena. To je dobila Agata Kankel kot očetov dedni delež, zraven da še neporočena Marija Pfleger 5 gold. v denarju ali vinu. Za pokoj svoje duše je namenila 700 gold. V tej vsoti so že stroški pogreba in vse, kar je v tej zvezi (Exequirn). Teh 700 gold. pa zberejo: Agata Kankel da kot očetov dedni delež 400 gold., Pavl Javor da 100 gold. in enako Marija Pfleger, Jakob Dagarin 40 in Johan Košmel 60 gold. Za ubožnico (v Ljubljani) daje 5 gold. Svoji sestri Špeli zapušča 100 gold., ki so pri Jerneju Kopčavarju, in obresti od 40 gold., ki si jih je 1. 11. 1797 sposodil Jakob Dagarin. V skrinji je še 210 in 100 gold., ki so posojeni Juriju Debeljaku. Špela dobi tudi kravo, telico in 100 funtov prediva, ki ga dobi s kmetij. Njeno boljše obleko naj obdrži zase, ostalo pa razdeli revnim. Enako naj naredi s skrinjami. 200 gold. naj da še Agati, kar ji dolguje.
- Po 5 gold. dobe Primož Martl (Markelj?), Pestotar iz Smoleve in enako njegovih šest otrok: Jakob, Luka, Janez, Primož in Uršula; vendar otroci šele, ko odrastejo. To bo plačal Blaž Tavčar. Od 50 gold., ki jih legira za uboge, naj dajo 15 gold. Luciji Sušnik ali Kodermazli. Denar, dolg njenemu očetu, naj dajo za štiri cerkve, in sicer sv. Antona in sv. Frančiška v Železnikih ter za sv. Petra v Selcih in sv. Nikolaja v Ljubljani. Nikolaj Kramar dolguje 75 gold. in 9 gold. obresti. Blaž Tavčar prejme 20 gold., enako Jakob Dagarin. Izvrševalca testamenta dobita 40

gold.¹⁷ Slede še tretjinski dolžniki: Matija Trojar iz "Razstoka" 40 gold., N. Debelak iz "Dragobačke" 53 gold. 20 kr., Gropa Ažbe iz Rovta 60 gold., Štefan Čemažar iz Ojstrega Vrha 145 gold., prav od tam tudi Martin Bertoncl – 28 gold., Tomaž Bogataj s Škovin 250 gold., N. Martin, kajžar, iz Smoleve 10 gold., Lenka Fajfar in njen mož Urban iz Kodermaza 136 gold. Luka Egard s Češnjice 50 gold.; N. Dobre iz Osojnika (Ussoinik)¹⁸ 26 gold. 40 kr., N. N. per Blažon (Wlasson) v Selcih dolguje 800 gold. Jakob Dagarin se je sam podpisal kot "prizha". – Str. 250–251; 13. 12. 1798.

125. **Izročilno in zavarovalno pismo.** Primož Martinčič, fužinar, in žena Marija sta se dogovorila, da Primož daje svoji ženi poročno darilo 1.300 gold. To je že zapisal 21. 6. 1792. Gre za vrednost posesti, ki jo je 12. 12. 1787 v Volčji vasi kupil od Filipa Frölicha, mestnega župnika v Trstu. Vključuje hišo z vsemi pritiklinami, mlin, hlev, pod (Dreschboden), vrt za zelenjavo, travnik, gozdni delež "u Smoleve" ter gozd "Lashnovitz". Vse pa jamči z določenimi dnevi obratovanja fužine v Spodnjih Železnikih na njegov račun in na enak način delo velikega kladiva (norca) "na Skarievz". Nadalje da v garancijo še vse ješe, kolparn in lastno hišo Železniki štev. 42.

To listino je višji rudniški predstojnik vpisal 22. 2. 1799 kot hipoteko na njihovo posest v Pogodbeniško in rudniško knjigo,¹⁹ str. 369. – Str. 252; 16. 5. 1794.

126. **Zadolžnica.** Andrej Megušar se je zadolžil za 60 gold. na račun dediščine po pokojnem bratu Antonu. Dediščina, ki jo je po testamentu zapustila stara mati Jera Megušar 14. 5. 1787, pripada Antonovim otrokom Martinu, Jeri (sc. Ira) in Mici. Andrej Megušar pa je s tem denarjem kupil za 50 gold. zelenjavni vrt (Krautgarten) "per Studenze" in za 10 gold. kolpern "v Pashnem verch mad (!) Sebantam".²⁰ Denar je bil

naložen pri Juriju Globočniku. Jurij je spisal zadolžnico in bil hkrati priča. – Str. 253; 29. 12. 1791.

127. **Izpis iz Rudniške knjige.** Lovrenc Ambrožič, sin Mihe Ambrožiča z Zalega Loga, potrjuje, da je njegov oče prodal Francu Antonu Homanu hišo Zgornji Železniki 98.²¹ – Str. 254; 5. 4. 1799.

128. **Prodajno pismo.** Primož Martinčič in žena Mica sta prodala zemljišče "u Laschouz" za 25 ½ gold. in tri vatlje platna (Leimath) "und den Laikof" pri travniku Antona Šolarja med obema "Derzham". Denar sta dobila vsak polovico na roko. – Str. 254; 10. 3. 1794.

129. **Zapis o pravni zadevi.** Gregor Gasser iz Železnikov toži Andreja Megušarja zaradi dolga 50 cekinov, vsak vreden 5 gold., skupaj s 6% obrestmi od sv. Jerneja (24. 8.) preteklega leta. Rok plačila dolga je en mesec, kar dolžnik obljubi poravnati skupaj s sodnimi stroški 1 gold. 53 kr. – Str. 255; 18. 7. 1799.

130. **Zadolžnica.** Gašper Herbert je posodil Lovrencu Žnidarju za popravilo hiše in druge potrebe 150 gold. Vračal bo četrtletno v treh letih s 5% obrestmi. Zastavi pa dolžnik svojo hišo Železniki 63 s premično in nepremično lastnino, dva gozdna deleža "Sovivnk"²² in "Suha dolina" in ješo "na Prode" ter zelenjavni vrt za hišo. – Str. 255–256; 21. 8. 1799.

131. **Sodba.** Krajevno sodišče v Škofji Loki je v pravni zadevi tožitelja Matevža Valentinčiča iz Železnikov, ki ga je zastopal dr. Semen proti Jožefu Kosu, glede na že več tožb in dekretov in glede na sklep sodišča 7. 1. 1796 zaradi dolgov in ocene hiše na 467 gold. v Volčji vasi, Železniki 124, razsodilo, da je toženi kriv. Dolgove se obveže vse poravnati v 14 dneh skupaj s taksnimi stroški 15 gold. 20 kr. nemške veljave. – Str. 256; 18. 2. 1799.

132. **Sodba.** Gre za 147 gold. 46 kr. dunajske veljave. Stroški so nastali zaradi "Erziehung Auslage".²³ Kos je obljubil poplačati dolg do 1. 9. 1799. Stroški te tožbe so kar veliki: informacijski sprejem, sestavitev tožbe, dvojni prepis skupaj s pečatom, dvojni prepis s tremi prilogami, originalno pooblastilo. Postporto naročilnica je stala 54 kr., postporto oddajni sprejem 57 kr., sklep in dostava 1 gold. 8 kr., potni stroški zastopnika za pravdni narok (Tagsazung) in vrnitev skupaj z napitnino 4 gold. 39 kr., mitnina in mostnina 22 kr., predlog sodbe 2 gold., stroški zastopnika 4 gold. 30 kr., hrana (Zehrung) 51 kr., taksa za sodne pogodbe 15 kr., prepis skupaj s žigom 9 kr. Skupno pomeni to 15 gold. 45 kr. – Str. 258; 21. 8. 1799.

133. **Poravnava.** Peter Presl iz Železnikov je tožil Jožefa Kosa prav od tam zaradi dolga in obrestmi od 23 cekinov, vsak vreden 5 gold. Kos se je obvezal vrniti v roku enega meseca 40 gold.,

ostalih 15 cekinov skupaj z nadaljnjimi obrestmi do 1. 1. 1800, sicer bo rubež (execution). – Str. 260; 30. 7. 1799.

134. **Zadolžnica.** Marija Martinčič je Gregorju Cafferinu (Cafferin) za nujne stroške posodila v gotovini 495 gold. dunajske oz. nemške veljave. Dolg bo vrnil v dveh in pol letih s 6% obrestmi. Zraven je pripomba brez datuma, da je bil dolg izbrisan na osnovi sodne poravnave. – Str. 260; 6. 10. 1799.

135. **Sodba.** Hiša Jakoba Dagarina iz Železnikov je pod hipoteko skupaj z vsem pripadajočim. Ta sodba naj se vpiše v Zemljiško knjigo Železniki. – Str. 261; 8. 10. 1799.

136. **Sodba.** Matevž Cankar (Zenker) je tožil Blaža Levičnika, Lovrenca Žnidarja, Jakoba Dagarina, Gregorja Jerala zaradi prašičje trgovine v vrednosti 175 gold. skupaj s 4% obrestmi.

Hiša v Volčji vasi, ki je v zemljiški knjigi s konca 18. stoletja največkrat omenjena. Slika je nastala ob poplavih v Železnikih leta 1922. Original hrani družina Rakovec. Foto: Vincencij Demšar

- Poravnavo so dosegli 19. 5. 1798. Sodni stroški so bili 10 gold. 53 kr. nemške veljave. – Str. 261–262; 29. 8. 1798.
137. **Zadolžnica.** Jožef Kos dolguje Urbanu Frölichu iz Spodnjih Danj po zapuščini 15 gold. 20 kr. in še 46 gold. Kos se obveže plačati do sv. Jurija (24. 4.) 1800. Kos to v primeru nezmožnosti plačila jamči s svojo premoženino. – Str. 262; 21. 10. 1799.
138. **Reverz.** Gašper Heberl (Hewerl) je kupil Žnidarjev²⁴ hlev, ki je bil nekdanj last Jurija Žnidarja. Nekdanji lastnik se je 29. maja 1713 z reverzom zavezal in novi lastnik to obveznost prevzema v odnosu do sosed Gregorja Demšarja, da ne bo ob kaki gradnji pozidal previso ko in s tem delal škode, ker ima sosed Demšar tu vrt. To so vpisali 21. 10. 1799 v Zemljiško knjigo Železniki. – Str. 263; 21. 10. 1799.
139. **Kupno pismo.** Andrej Megušar proda Juriju Globočniku, fužinarju v Spodnjih in Zgornjih Železnikih, ješo na potoku Smolevi "Geshaukunn und Leykauf" (?).²⁵ Stoji zraven ješe Jožefa Semena. – Str. 264; 10. 12. 1799.
140. **Zadolžnica.** Marija Martinčič potrjuje, da ji je Valentin Grohar zaradi življenjskih potrebščin (Viktualien) posodil 584 gold. 44 kr. v gotovini.²⁶ Vračala bo v polletnih obrokih po 57 gold. skupaj z obrestmi od 8. 10. tega leta dalje. Za garancijo zastavi poročno pismo (Heiratssprüche) oz. svojo posest. – Str. 265; 16. 12. 1799.
141. **Zadolžnica.** Andrej Megušar potrjuje, da mu je Jurij Globočnik za poplačilo dolgov tu in tam (hin und her) posodil 220 gold. Vračal mu bo s 6% obrestmi. Garancija je hiša Železniki štev. 5 oz. celotno premoženje. – Str. 265; 3. 1. 1800.
142. **Zadolžnica.** Marija Martinčič, prevzemnica premoženja Martina Martinčiča, potrjuje, da ji je višji rudarski urad (Oberbergamt) v Idriji na njeno prošnjo podaljšal pogodbo z 9. 3. 1799 za žeblje v vrednosti 300 gold. dunajske oz. nemške veljave. Martinčičeva za garancijo zastavlja vse svoje premoženje oz. v podrobnosti tudi svojo hišo Železniki 42. – Str. 266; 27. 1. 1800.
143. **Poravnava in izročilo.** Urban Hrovat izroči svoji ženi Jeri vse svoje premoženje, gotovino in dolgove. Žena se obveže vse to prevzeti in skrbeti za moža do konca življenja. Ob smrti mu zagotavlja stanu primeren katoliški pogreb. Sinu Jerneju, meščanu v Kamniku, po preteku enega leta po očetovi smrti pripada 200 gold. kot materni in očetov dedni delež. Urbanov nečak Johan, študent v Ljubljani, dobi 90 gold., če bo postal duhovnik (wen er geistlich wird); če pa ne bo, se ta denar razdeli enako med štiri otroke, vendar šele leto in dan po smrti očeta. Sin Gregor dobi 240 gold. kot očetov in materni dedni delež, vendar šele eno leto po smrti izročitelja. Ta tudi dobi skrinjo pokojne matere, staro posteljo in očetovo obleko. Ubožnici v Ljubljani namenja 5 gold. – Str. 267; 9. 12. 1799.
144. **Zadolžnica.** Margareta Homan, rojena Prevc, potrjuje, da ji je Matevž Megušar, prebivalec Železnikov (Insas), za njene potrebe posodil 200 gold. Vrne v treh letih s 5% obrestmi. Zagotovilo za varnost posojila je po možu Jožefu Homanu podarjena polovica hiše Železniki 51 – imenovana Palmada. Zraven pa še hlev in vrt. Posojilomalka in priči: Franc Mlakar in Jožef Urbančič, so se sami podpisali. – Str. 268; 15. 3. 1800.
145. **Testament.** V imenu vsemogočne Trojice – Boga Očeta, Boga Sina in Boga sv. Duha. Amen. Anton Lusner, fužinar (Hammers Gewerk),²⁷ iz Zgornjih Železnikov, potem ko je telesno oslabil in spoznal, da v življenju ni nič bolj sigurno kot smrt, pri polni zavesti in brez prisile izrazi svojo poslednjo voljo: Potem ko bo umrl, izroča

dušo usmiljenemu Bogu, telo pa zemlji ob cerkvi sv. Antona Puščavnika. Pokopljejo naj ga po krščanski navadi.²⁸ Za pokoj njegove duše naj bodo tri dni zapored sv. maše. Za to in za druge pogrebne stroške ter maše nameni 500 gold. Od te vsote se za 300 gold. darujejo maše drugod (solle verschikt), druge naj se opravijo doma. Univerzalni dedič je sin Anton, ki dobi 700 gold., nato pa še 100 gold. za poroko in poročno obleko. Drugim otrokom je dolžan izplačati očetov in materni dedni delež, in to v gotovini. Dokler ostajajo drugi otroci doma, jim je Anton dolžan dajati hrano. Dokler jih ne izplača, so drugi upravičeni tudi do obresti iz dediščine v denarju. Predvidena je tudi možnost, da ne bi mogli živeti skupaj.

Mlajši sin Andrej, hčeri Elizabeta in Mica dobe vsak po 700 gold.; prav tako pa vsak ob poroki še 100 gold. Tako vsakemu pripada ob polnoletnosti 800 gold. Od premoženja v Selcih dobe dediči 1.200 gold., 1.300 gold. pa dobi univerzalni dedič. Sinu Andreju, ki študira, vsako leto, dokler študira, pripada 25 gold. in hrana. Za to poskrbi univerzalni dedič Anton. Svoji ženi Neži izroča z mnogimi stroški zgrajeno hišo v Selcih skupaj s hlevom in podom (Dröschboden) in z drugimi premičninami. Vse premoženje v Selcih pripada po smrti Neže enemu od njegovih otrok. Dedič tega v Selcih univerzalnemu dediču ni nič dolžan, pač pa sestrama, če prevzame hči, pa bratu in sestri, po 300 gold. Žena Neža je še nadalje upravičena do svoje sobe, ki jo je imela doslej. Univerzalni dedič skrbi tudi za materino obleko in druge potrebščine. Ona pa je dolžna pomagati v gospodinjstvu. Če ne bi mogla živeti skupaj, pa je sin Anton dolžan letno vzdrževanje v višini 50 gold. Dedič vsega drugega premoženja je sin Franz.²⁹ – Str. 269–272; 21. 3. 1800.

146. **Zadolžnica.** France Jerala si je pri g. Valentinu Groharju sposodil 340 gold. Od te vsote mora dati sestri Neži 124 gold. kot dediščino po g.

Jožefu Groharju; drugo rabi za svoje potrebe. Vračal bo po 25 gold. skupaj s 5% obrestmi. Zastavi pa tudi hišo Železniki 13. Sam se je podpisal: Franze Jeralla. – Str. 272; 1.2. 1800.

147. **Poročna pogodba.** Mihael Semen, vdovec, fužinar v Železnikih, kot ženin in Margareta Sluga, nevesta, si s poročno pogodbo zagotovita drug drugemu: nevesta prinaša doto 300 gold. (Heiratsgut), zaženilo (Wiederlage) 200 gold. in jutrnjo (Morgengab) 300 gold. V primeru, da bi prej umrl mož, žena podeduje vse skupaj s svojimi možnimi otroci oz. dokler ne spremeni stanu. V primeru, da prej umre žena (nevesta), bodo njeni otroci obravnavani po deželni navadi (Landesgebrauch bewachtet). V primeru, da ne bi bilo otrok, ona prosto razpolaga s 300 gold., in če umre brez testamenta, dobijo ta denar nasledniki. Ženin daje ženi garancijo s svojim celotnim premoženjem. V opombi piše, da je bilo to izbrisano (extabulirano).³⁰ – Str. 273; 4. 4. 1800.

148. **Poravnava.** Margareta Semen, rojena Sluga, je prinesla v zakon 200 gold. nemške veljave. Na ta denar je skupaj z zastavitvijo dveh kolpernov v Zgornjih Železnikih in štirih kopišč skupaj s pripadajočim lesom 23. 9. 1793³¹ mož Semen vzel posojilo za postavitev pogorele hiše v Spodnjih Železnikih 34. – Str. 275; 23. 9. 1793.

149. **Zadolžnica.** Jur Štefančič, prebivalec (Inssas) Železnikov, potrjuje, da mu je Miha Tolar, prav tako prebivalec Železnikov,³² posodil 200 gold. v gotovini, da je lažje zgradil hišo Železniki 106 na pogorišču, ki ga je kupil od Matevža Čadeža. Vrnil bo v treh letih s 5% obrestmi. Dodatna garancija je še zastavljena hiša. Ta dolg je plačal Jožef Bizjak (Wissack?) 30. 7. 1806. – Str. 275; 3. 5. 1800.

150. **Zadolžnica.** Luka Tolar in žena Mica potrjuje, da jima je Gregor Tolar iz Martinj Vrha za

- plačilo dolgov posodil 476 gold. 30 kr. v gotovini. Vrnila bosta v desetih letih s 4% obrestmi. Za vračilo jamči s celotnim premoženjem oz. v podrobnostih s hišo v Zgornjih Železnikih št. 93 skupaj z zraven nahajajočim se vrtom in bregom za hišo. – Str. 276; 28. 5. 1800.
151. **Tožba.** Dr. Johan Homan toži Franca Antona Homana. Gre za prenotiranje odloka sodišča za hišo Železniki 120, osem ješ "med vigenzech" in njivo "U Nivach". – Str. 277; 29. 5. 1800.
152. **Sodni zapisnik** (Jurament Protocoll). V pravnih zadevi dr. Johan Homan zahteva od Franca Antona Homana, da v 14 dneh plača 600 gold. nemške veljave skupaj s 7 gold. 59 kr. sodnih stroškov. Hkrati pa mora vrniti tožitelju izposojenih 70 gold. nemške veljave s 4% obrestmi, ki si jih je izposodil 1. 11. 1799, in plačati 3 gold. 15 kr. sodnih stroškov. Če se to ne zgodi, sledi rubež (exekucija). Ob tej priliki je dr. Homan prisegel pri Bogu, da je res posodil Francu Antonu Homanu 70 gold., in ta mu je obljubil vrniti do konca oktobra preteklega leta³³ ("bis Ende 8br v. J."). – Str. 277–279; 23. 5. 1800.
153. **Kupno pismo.** Jožef Kos proda Johanu Trojerju iz Raven hišo v Volčji vasi, Železniki 123, mlin skupaj s pripadajočim posestvom (Grund oder Aker), gozdni delež v Smolevi "nad vodo u Shlebech" za 1.750 gold. Proda tudi 65 funtov³⁴ prediva (kodelje?). Kupec je že plačal 50 gold. V treh tednih bo plačal še 150 gold., ostalih 1.550 gold. pa o sv. Juriju³⁵ leta 1800. Pogodbo je napisal Mihael Semmen. – Str. 280; 12. 10. 1799.
154. **Odstop – cesija.** Jurij Šmid, podložnik loškega gospostva, prizna, da je dolžan Antonu Webu, podložniku železnikarskega gospostva (Bergwerk Eisnerischen Unterthan), 35 gold. V poravnalnem pismu z dne 12. 11. 1792 je ta dolg prevzel Primož Martinčič, s tem pa slednji dobi tudi pravico do Šmidovega cerkvenega sedeža v cerkvi sv. Antona. Zapisal Mihael Semmen. – Str. 281; 1. 3. 1800.
155. **Zadolžnica.** Franc Anton Homan, rudarski družabnik, je prejel posojilo v gotovini v višini 600 gold. nemške veljave od g. Franca Xaverija Damjana. Upniku bo plačeval 6 % obresti, vrnil pa v pol leta. Jamči pa z vsem premoženjem: hišo Zgornji Železniki 120 skupaj z deležem "u Niuach" in deležem na podelavki (Eisen Hammer Antheile) skupaj s pripadajočim k tem. Besedilo je prečrtano; zraven pa je pripisano, da ta vpis velja, ker ni bil predložen noben dokument za izbris. – Str. 281–282; 1. 7. 1800.
156. **Testament.** Matevž Balantič (Wallantisch) svobodno in brez vsake prisile izreka svojo poslednjo voljo. Bogu izroča svojo dušo, telo pa zemlji in naj ga po krščanski navadi pokopljejo. Glavni poudarki iz tega testamenta so naslednji: Za sv. maše in svečan pogreb (Konduktkosten) nameni 400 gold., za ubožnico v Ljubljani 5 gold., cerkvi sv. Antona v Železnikih 10 gold. Sin Andrej dobi vse obleke in cerkveni sedež na koru v cerkvi sv. Franciška. Jožefu in Agati Kos, rojeni Balantič, in njunim štirim otrokom vsakemu po 2 gold. Otroci dobijo denar šele ob polnoletnosti. Prav tako dobita oba brata, Matevž in Jakob Balantič, vsak po en dukat v zlatu. Ženi Mici nameni 300 gold. in sedanjo hišo, v kateri živi – Železniki 124, z vsemi pritiklinami; tudi vrt. Po njeni smrti pa vse po materi dobi sin Andrej. Če pa sin umre prej kot mati, pa je univerzalni dedič dolžan dati še 200 gold. za maše. V zemljiško knjigo je bilo prepisano 17. 7. 1800. – Str. 282–284; 10. 9. 1799.
157. **Testament.** Elizabeta Černivc je 20. 5. 1800 naredila testament. Po običajnem uvodu³⁶ legira za pogreb in maše 50 gold. Sestri Uršuli,

ki ji pripada pri tej hiši očetovski in materni dedni delež, gre 75 gold. Ta denar je pri Francu Mlakarju, ki dolguje 200 gold. Drugi so dolžni še 90 gold. Te in še 110 gold. zapušča možu. V skrinji je še 23 gold., ki naj bodo dodani gornjim 50 gold. Za popravilo hiše nameni 8 gold. Možu zapušča boljše in lepše skrinje (Trugen), vso posteljnino skupaj s posteljo. Možu pripada tudi moški cerkveni sedež v cerkvi sv. Antona. Po moževi smrti pa ta sedež spet pripada hiši.

Do polnoletnosti sina Franca skrbi, popravlja in plačuje obveznosti oče Luka. Možu pripada doživljenjsko stanovanje v hiši. Hčeri Mici pripada eden od dveh cerkvenih sedežev, drugi pripada hiši. Če dekle tega sedeža ne bo rabila, naj ga da oče v najem v korist dekleta. Njej tudi gre 250 gold., ki jih dobi ob dopolnitvi 24 let. Univerzalni dedič poskrbi za stroške poroke sestre in za posteljnino s 25 gold. Če umre pred 24. letom, univerzalni dedič poskrbi za njen pogreb in za te stroške in maše da 50 gold. Od njej namenjenih sredstev pa dobi eno tretjino oče, ostalo pa univerzalni dedič. Slednji dobi tudi vso njeno obleko.

Sinu Francu izroča vse ostalo tu zgoraj ne omenjeno premoženje. On tudi izplača vse obveznosti iz oporoke. Če bi sin umrl pred polnoletnostjo – pred 24. letom, postane hči univerzalni dedič vsega premoženja. Podpisana sta Martin Jerala in Jakob Dagarin – Str. 284–286; 24. 5. 1800.

158. **Sodna poravnava.** Ker je Elizabeta Černivc pri pisanju testamenta 24. 5. 1800 prekoračila mejo in iz premoženja, ki ga je zapustila, ni možno izplačati vseh obveznosti, in da bi se izognili prepiru, so se Luka Černivc, mož umrle Elizabete, Jurij in Jožef Hrovat kot postavljena kuratorja Elizabetinih otrok Franca in Elizabete po sodni poti uskladjali kot sledi:
Franc ostane kot prevzemnik in lastnik hiše. Luka Černivc ima doživljenjsko pravico stano-

vati v novo zgrajeni hišici. Ima pa lahko tudi pri veliki mizi svoj prostor (auch kann er sich bei dem großen Tische des Hauses einen Eck nach eigenen belieben wählen) in v omenjenem stanovanju ima doživljenjsko svoj kot. Če ne bo stanoval v novo zgrajeni hiši in se odselil, mu je sin dolžan izplačati 60 gold. Če ostane oče Luka v hiši kot gospodar od prihodnjega sv. Jurija (24. 4.) 1801 ves čas devet let, je potem dolžan vse prepustiti sinu. Če bo potem še živel, postane veljavna zgornja določba. Če pa oče ne ostane v hiši (sc. sina?), potem mu je prevzemnik dolžan izplačati od celotnega premoženja 250 gold. V cerkvi sv. Antona ženski sedež šteje 16 in moški sedež šteje 7 pripade očetu, vendar mora sinu preskrbeti tudi moški sedež. Prevzemnik Franc mora sestri Mici izročiti ženski sedež šteje 11 in ob polnoletnosti oz. spremembi stanu izplačati 160 gold., kar predstavlja materin in očetov dedni delež. Do prevzema za hišo skrbi oče Luka. Če po nesreči pride do poškodbe hiše, so vsi skupaj dolžni sorazmerno pomagati. Teti (sestri?) Urši je dolžan prevzemnik izplačati očetovski dedni delež 75 gold. Aktivnega dolga v gotovini je 5 gold. Nekaj denarja je še v predalu in gre še za kos zemljišča (ein Flekl in Snegounik) pri vrtičku, kar je Černivc kupil od Globočnika. Za vse to da prevzemnik 10 gold., da ostane pri hiši. Kapital v višini 200 gold., ki so ga s skrbnostjo spravili skupaj, si razdele tako, da oče dobi od prevzemnika 50 gold. Vsi sedaj nastali stroški: sodni, inventurne takse in pogrebni stroški (Konduktskosten) se dele na pol med očeta in sina Franca. Oče lahko svobodno uporablja vrt (Kraut garten) kakor tudi stanovanje, vendar mora oče pomagati sinu pri delanju lazov in ograj (?) (die Blankhen). – Str. 286: 5. 9. 1800.

159. **Kupno pismo.** Martin Urbančič, predstojnik gospostva (dominija) Železniki, po uradni dolžnosti proda Gregorju Trojarju po lecitaciji posest Urbana Potočnika kot sodnega kura-

torja in očeta umrlega sina Jurija Potočnika. Posest obsega hišo na Trnju (zu Durnach) v Železnikih štev. 68, dva gozdna deleža "u Krass za hišo" in "u Suh Dollin" poleg deležev Johana Bohinca in Marka Šmida. Nadalje še dva vrtova: eden zraven hiše in drugi čez pot. Vse to je bilo na javni dražbi ocenjeno na 725 gold. in za tako ceno tudi kupljeno. – Str. 289; 28. 8. 1800.

160. Pričanja, predzaznamba sodbe in sodba.

Johan in Valentin Košmelj (Köschmel) kot skrbnika mladoletnega brata Jakoba proti očetu Luku Košmelju zaradi hiše, ki naj jo bi bil oče zagotovil sinu Jakobu. Na pričanju pod prisego sta 15. 9. 1800 povedala: Res je, da sta vprašala očeta, kako so zadeve glede brata Jakoba. Res je, da je oče odgovoril: "Jakob je lastnik hiše, kjer jaz stanujem. Res je, da sta onadva prevzela obljubo očeta za njunega brata Jakoba. Res je, da so ta dogovor, obljubo potrdili s stiskom rok (weckselseitigen Handschlag). Priči sta bila Jakob Bohinc in Jurij Demšar iz Železnikov. Sledijo vprašanja, ki jih je 3. 10. 1800 pripravil Luka Košmelj ob sodelovanju dr. Voguja, za tožitelja:

Kdaj, kje in ob čigavi prisotnosti sta očeta vprašala to, kot je navedeno v pričevanju pod prisego. Naj navedeta vse, kar vesta o tej zadevi. Naj navedeta besede, ki jih je rekel oče, tudi v kranjskem jeziku. Vprašajo naj, ali ni res, da so ob tisti priliki, ko je bilo govora o odpravnini za sina Jakoba glede očetovske dediščine, s pogostim pitjem hoteli nalašč zmosti (vervurt) očeta. Ali ni res, da je bil ob tej priliki oče tudi dejansko precej opit (in einem hohen Grade bertunken). Ali ni res, da je oče nepozorno obljubil Jakobu hišo, v kateri stanuje, in da je le rekel, da se bo glede Jakobove dediščine še odločil, ali da hišo ali izplača v denarju. Ali je rekel, da bo sinu Jakobu hišo izročil z aktom poslednje volje. Če so se samo pogovarjali o tem in je on o zadevi dediščine samo pripovedoval,

ali je kaj obljubil in kako so mogli nasprotniki to tako razumeti. Naj povedo tudi, kdaj, kje in ob čigavi prisotnosti so udarili v roke (Handstreich), in če so to storili, ali je bil tedaj pri polni zavesti (bei Sinenn gewesen seyn). Povesta naj tudi, ali ni bilo to govorjenje ob tej priliki vsiljeno in kdo ga je sploh začel.

Na gornja vprašanja sta 10. 10. 1800 odgovarjala obe priči, vsak posebej ob prisotnosti justiciarja (krajevnega sodnika) Andreja Alojzija Prešerna v Škofji Loki. Po predstavitvi pomena prisige in dani prisigi je prvi povedal:

Ime mi je Jakob Bohinc, vulgo Tomzou Jakob, star 43 let, žebljarski mojster (Nagelschmied Meister) v Železnikih. V odnosu do vodij pričevanja je sorodnik in njihova mati Mica je njegova sestrična. Z nobenim od teh ni v sorastvu. Odgovor na prvo vprašanje oz. prvi dokaz: Pred tremi leti sem bil nekega večera v hiši Valentina Košmelja (Koschmel) in pil polovičko vina (einen halben Wein).³⁷ Prišel je tudi Johan Košmelj in čez nekaj časa tudi Luka Košmelj. Sinova sta s starim (!) (der Alte)³⁸ govorila o njegovi drugi poroki, ki jo namerava skleniti. Ob tej priliki sta sinova vprašala očeta, kako je v tej zvezi z njunim bratom Jakobom. Na posebno vprašanje je odgovoril: ob bodočih velikonočnih praznikih naj bi bilo tri leta, ko so se o tem pogovarjali v moji prisotnosti v hiši Valentina Košmelja vodji pričevanj in njun oče. Sinova sta vprašala očeta, ali ne bo ob drugi poroki prenesel hišo na drugo ženo, "al nebodete Hischo sa schenu". Tedaj je stari vstal, poklical mene in Jurija Demšarja za priči in rekel meni: Ti bratranec: vidva bodita priče: Moj sin Jakob bo imel hišo. Na vprašanje k drugemu členu vprašanja pove priča: Luka Košmelj je izjavil: Hiša bo pripadla Jakobu. "Hischa negova bo." Brez zadrževanja bo pripadla Jakobu. Na posebno vprašanje priča pove: Ne, to ni res. Postavljalec vprašanj (Fragstücksteller)³⁹ (sc. Luka) tega večera ni hotel piti vina, češ da se ne počuti dobro, in šele po prigovarjanju je dovolil, da

mu je Mica, žena Valentina Košmelja, prinesla eno osminko ali 1/16 merico žganja (Maaz Brandwein). Tudi sicer ga ni videl pijanega. Oče je govoril samo o tem, da bo hiša Jakobova. Druga priča se je predstavila: Jurij Demšar, star 58 let, ni v sorodstvu s toženim, živi v Železnikih, po poklicu oglar in z nobenim v sporu. Povedal je naslednje: Valentin in Johan Košmelj sta res povprašala Luka Košmelja, kako stojijo stvari z njunim bratom Jakobom. Oče je odgovoril: "Nič mu ne bom škodoval s svojo drugo poroko, hiša pripada sinu Jakobu." Poklican sem bil zraven kot priča. Tisti čas sem stanoval pri Valentinu Košmelju. Ob prazniku sv. Janeza Evangelista bo tri leta, ko je bil oče v hiši Valentina Košmelja in je v prisotnosti mene in soprič Valentina in Johana Košmelja odgovoril glede sina Jakoba. Oče je tedaj prišel v hišo sina Valentina in tu se je govorilo o drugem zakonu. Mene in sopričo Bohinca so poklicali za pričo. Stari je stegnil desno roko in govoril, da noče škodovati Jakobu, ter rekel: "Hisha je negova. Jest Jakobu nabodem netsch schkodevou, zhe se bodem gli-ch schenu. Hischa je negova." Ni res, da bi oče-

ta silili piti. Sploh ni hotel piti, ker mu ni bilo dobro. Šele po stisku rok je za potrditev dejanja Valentinova žena prinesla žganje (Brandwein). Stari ni bil pijan. Omenjenega večera se ni govorilo o denarju, temveč le o tem, da hiša pripada Jakobu. O testamentu (Vermächtigung) ni bilo govora. Sinova (die Zeugenführer) sta to zagotovilo sprejela. Stari je s tem dejanjem trdno obljubil in tako rekoč že izročil hišo.

Vsi zgoraj omenjeni so si dali roke in na ta običajen način potrdili dogovorjeno. Stari je bil povsem pri pravi (bei Sinnen). Nobeden ni starega v ničemer silil.

Sodišče v Škofji Loki, ki je potem 15. novembra 1800 obravnavalo to zadevo, je ugotavljalo, da priči glede izjave Luke Košmelja nista odgovorili enako. Prva priča je govorila o tem, da hiša bo Jakobova, druga pa, kot da bi bila že Jakobova. Brata Košmelj je zastopal advokat dr. Homan, očeta Luka Košmelj pa dr. Vogou. Pri ponovni vložitvi tožbe obeh bratov proti očetu Luku je oče na sodišču v Škofji Loki 18. 12. 1800 pritr dil sinovoma, da je hiša last sina Jakoba Košmelja. – Str. 290–299, 302–303; 18. 12. 1800.

Opombe:

- ¹ Regest je kratek povzetek bistvene vsebine listine z navedbo izdajatelja, prejemnika, načina in kraja potrditve.
- ² Iz prav te knjige bomo videli, da se je leta 1802 zadolžila za 600 gold. in zastavila za to pristavo na Jesenovcu z njivami, travniki in gozdom (str. 340) dne 2. 1. 1802.
- ³ Univerzalni dedič je v bistvu glavni dedič, naslednik prejšnjega lastnika, nosilca pravice.
- ⁴ Tedaj so na Kranjskem večinoma v obtoku goldinarji in krajcarji t. i. deželne veljave, ki ju krajšam z gold. in kr. En gold. je 60 krajcarjev. Goldinar dunajske ali nemške veljave je vreden 20 kr. več kot deželni gold., zato v regestih tudi navajam, kdaj gre za dunajsko oz. nemško veljavo. Za približno primerjavo vrednosti gold. lahko povem, da je bila povprečna kmetija v tistem času vredna od 1.000 do 1.500 gold. Moški z boljšo plačo je v treh, štirih dnevih zaslužil en gold. Primerjaj pa tudi z regestom pod zaporedno številko 124. V uporabi so bili tudi cekini. En cekin je bil tedaj 4 gold. 25. kr.
- ⁵ Nastran je enkrat Georg, drugič Grögor, slovenim ga kot Jurij.
- ⁶ Helena je na koncu podpisana kot Alenka Lušner. Dolg je bil poravnal 13. 7. 1804.
- ⁷ Tedaj, leta 1795, je bil predstojnik gospostva Železniki Franc Anton Homan. En cekin je tedaj 4 gold. 25 kr. Primerjaj z regestom pod zaporedno številko 114.
- ⁸ Schloßer, kovač, ki dela ključavnice – Anton Alois Wolf: Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Laibach, 1860, str. 1386.
- ⁹ Prodajalka se ni podpisala sama, temveč le podkrižala, čeprav je bila Globočnikova.

- ¹⁰ Zanimivo, da Homanova hiša ni omenjena in da le-te ne zastavi za dolg, kar običajno vsi posojilojemalci store; tudi če gre le za pogorišče hiše, stavbe. Leta 1795 se Homan podpisuje kot predstojnik dominiuma Železniki.
- ¹¹ Hiša v Volčji vasi se včasih omenja pod števil. 123, včasih 124. Matevž Balantič je umrl leta 1799 s testamentom. Glej originalno knjigo, str. 282.
- ¹² Dobreška je verjetno domače ime in ne priimek. Obstaja več hiš z imenom Dobre, ena takih domačij je v Martinj Vrh.
- ¹³ Iz tega primera vidimo, da testamenta niso pisali sproti, ali pa so čistopis naredili šele čez nekaj dni. Izraz *Insass* slovenim s prebivalec, čeprav včasih pomeni kajžar, hišar.
- ¹⁴ 11. novembra.
- ¹⁵ 19. novembra.
- ¹⁶ To se je zagotovo zgodilo na krajevno običajen način. A iz tega primera ni jasno, ali so razdelili moko ali so delili pečen kruh iz te moke in kdo je pekel.
- ¹⁷ Dolžniki so še enkrat na koncu vsi poimensko naštetih z višino dolga.
- ¹⁸ Po Statusu animarum župnije Zali Log iz leta 1830 v Osojniku ni nobenega Dobreta, pač pa je hišno ime v Martinj Vrh. To kaže, da je bil dolžnik zapisan po domačem imenu.
- ¹⁹ V Ljubljani ali Gradcu, kjer so bili sedeži rudniških oblasti.
- ²⁰ Lahko je zapisano tudi Seboutam. Bolj verjetno je Sebontam, ker je znana oznaka kraja Žbont.
- ²¹ Cena hiše ni navedena.
- ²² Lahko tudi Sonink.
- ²³ Gre za neko vzgojo, mogoče rastline, če je Petučnik izdelovalec maziva ali trgovec z mastjo, maščobami ali mazivom. V tekstu je omenjen kot *Bürgerlicher Schmersteher*. Podpisal se je kot *Bürgerlicher Salzhandler*.
- ²⁴ *Schnidarischen Stals*.
- ²⁵ Mogoče pomeni z orodjem in zapitkom.
- ²⁶ Primerjaj s tekočo števil. 134. Zelo verjetno je vrnila Gregorju Ceferinu posojilo 495 gold. nemške veljave z dne 6. 10. 1799, ker vsota odgovarja 584 gold. deželne veljave. Ker je bila iz bogatejše hiše, konkretno premoženje niti ni navedeno. Tudi dohodki so morali biti izdatni, ker vsake pol leta vrniti 57 gold. niti ni tako malo.
- ²⁷ Lastnik velikega kladiva, podelavke.
- ²⁸ Ta nekoliko daljši skoraj dobesedni uvod v testament lepo kaže duhovno in krščansko vzdušje tistega časa.
- ²⁹ Precej nelogično je, da sta dva univerzalna dediča. Zakaj je sin Franc omenjen samo na koncu? Ali Neža ni njegova mati? Luznarjeva družina je bila sorazmerno bogata, že tedaj z dvema hišama. Dediščina vsakega otroka je vredna eno kmetijo.
- ³⁰ Poravnava (*Quottenga*) med omenjenima zakoncema je bila z datumom 6. 6. 1782 s podobno vsebino vpisana v Zemljiško knjigo Železniki, Thom I, str. 24: 16. 10. 1789.
- ³¹ Ta poravnava nima datuma, pač pa datum vpisa v Zemljiško knjigo 29. 4. 1800. Žena Margareta Semen ni med podpisniki te poravnave.
- ³² *Inssas* – prebivalec. Ni navedeno, kje je doma. Tedaj so Tolarji omenjeni tudi v Martinj Vrh.
- ³³ Datumi se ne ujemajo. Ker pišejo maja 1800, izposodil si je novembra 1899, potem ne more vrniti do oktobra preteklega leta, tj. 1799.
- ³⁴ Funt je 0,56 kg.
- ³⁵ 24. aprila.
- ³⁶ Podrobneje je tak uvod popisan pri tekoči števil. 145.
- ³⁷ Koliko vina je to? Mogoče je mišljena enota polič ali bokal, ki sta bila kot mera tudi v gostinstvu. Prvi je meril približno 7,5 decilitra, drugi, bokal, pa približno 1,5 litra. Če je pil sam, gre bolj verjetno za polič, in sicer polovico poliča, kar je malo več kot tri decilitre.
- ³⁸ Prav spoštljivo se to ne sliši, če priča reče "stari" namesto stanu oz. imena.
- ³⁹ To je Luka Košmelj.

Statistični letopis za fužine na Kranjskem za leto 1855

Janko Jelenc

Že v letu 1997 me je v Domelu službeno večkrat obiskal predstavnik podjetja Indramat g. Thämer. Ugotovila sva, da oba zanima tudi zgodovina in da imajo tako Železniki kot tudi Lohr na Maini, kjer je sedež podjetja Indramat, podobno zgodovino. Oba kraja sta nastala zaradi fužinarstva. Njega je v povezavi s škofijo v Freisingu zanimala tudi zgodovina Škofje Loke. Da bi zvedel kaj več o tej zgodovini, sem mu svetoval obisk arhiva v Škofji Loki. Res je šel tja in naletel na dr. Štuklja. Ta mu je tudi svetoval, naj obiše tudi antikvariate v Ljubljani in Celovcu. Antikvariat v Celovcu sva obiskala skupaj. Pri brskanju za starimi knjigami iz časa pred prvo svetovno vojno sem naletel na Statistični letopis za leto 1855, ki zajema vse fužine takratne dežele Kranjske. Knjigo sem kupil in odnesel s seboj. Po letih prebiranja sem se odločil, da zanimive podatke, ki se nanašajo na proizvodnjo železa v Železnikih in ostalih fužinah, za leto 1855 objavim v Zborniku Železne niti. Zanimivo je, da že v tem letopisu napovedujejo težave zaradi pomanjkanja rude v fužinah v Kropi, Kamni Gorici in Železnikih. Od drugod pa jo je v te kraje zaradi slabih poti skoraj nemogoče dovažati.

Statistični letopis za leto 1855, ki zajema vse fužine
takratne dežele Kranjske. Foto: Decop / Andrej Bogataj

Statistično spremljanje fužin po deželah je Avstro-Ogrska pričela z letom 1850. Ta letopis pa ne zajema samo fužin in predelovalnih obratov – livarn, valjarn in kovačnic, ampak tudi rudnike železa in premoga.

V letopisu je navedeno, da so imele svoje rudnike fužine v Dvoru pri Žužemberku, na Javorniku, v Kamni Gorici, Bohinjski Bistrici in na Savi pri Jesenicah. Fužinarji v Železnikih in Kropi pa so rudo in oglje kupovali od okoliških rudarjev in kmetov. Omenjeno je tudi, da je fužinam v Kropi, Kamni Gorici in Železnikih že primanjkovalo železove rude. Zaradi slabih transportnih povezav pa je bil transport od drugod skoraj nemogoč.

Razpredelnica 1

Kraj topilnice (plavža)	Količina					
	Železova ruda v kosih (t)	Rjavi manganovec (t)	Sveža žlindra (t)	Prana železova ruda (t)	Surovo železo za pretaljevanje (t)	Oglje (t)
Dvor pri Žužemberku	2.503,0				716,3	1.611,0
Spodnji Železniki	52,5	57,5	37,0			111,3
Zgornji Železniki	63,6	74,2	95,9	1,8		144,2
Kamna Gorica	136,2	26,2	100,0			243,2
Spodnja Kropa	29,0	25,0	9,3			47,8
Zgornja Kropa	45,0	46,5	18,3			80,8
Javornik	2.224,4	245,5	491,0	15,8		2.176,0
Bohinjska Bistrica	1.187,9		195,0	31,2	17,7	1.029,0
Sava – Jesenice	5.582,6	30,8	888,8	381,0		3.893,0
Skupaj	11.824,6	505,8	1.835,3	429,8	734,0	9.334,0

Razpredelnica 2 prikazuje, koliko so v letu 1855 natopili surovega železa oz. grodlja v posameznih plavžih, koliko delovnih dni so za topljenje porabili in koliko so delavci v plavžih za to delo zaslužili. Zaslužek je prikazan v guldnih. Gulden je bil takrat vreden 60 krajcarjev. Na koncu razpredelnice je navedeno, koliko ljudi je delalo pri vsakem plavžu. Po številu delavcev izstopa Dvor pri Žužemberku, ker

Razpredelnica 1 pokaže, koliko železove rude in oglja so fužine v plavžih predelale v letu 1855.

V originalni razpredelnici je količina za železovo rudo navedena v centnerjih (1 centner je 50 kg). Zaradi lažje predstave sem količino rude v razpredelnico vnesel v tonah – 1.000 kg.

Tudi za oglje je navedena porabljena količina v kubičnih nogah (Cubik-Fuss). 1 Cubik-Fuss je 0,0316 m³. Zato sem tudi porabljeno količino oglja preračunal v tone. Pri tem preračunu sem upošteval, da 1 m³ oglja tehta 175 kg. Količina oglja, ki je navedena v razpredelnici, je tista, ki so jo stehali na mestu, kjer je bila kopa. Med transportom in prekladanjem se je namreč količina zmanjšala za 15 %.

sta tu delovala plavž in livarna s štirimi kupolnimi pečmi.

Glede na dejstvo, da je tudi v Železnikih železove rude že primanjkovalo, navajam še en podatek. Med natopljenim in potrebnim železom za kovanje žebeljev je omenjenega leta nastala razlika približno 200 ton. Razliko so morali fužinarji kupiti in pripekljali od drugod. Največ iz Koroške.

Razpredelnica 2

Kraj topilnice (plavža)	Proizvodnja				Vsota		Število osebja					
	Surovo železo		Grodelj		Skupaj		Del. dni	Zasluzek vseh delavcev med celim letom	Uradniki	Mojstri	Delavci	Vajenci
	Količina (t)	Vrednost (guldni)	Količina (t)	Vrednost (guldni)	Količina (t)	Vrednost (guldni)						
Dvor pri Žužemberku	391,5	27.405	783,6	109.710	1.175,1	137.115	35.700	29.500	3	2	88	29
Spodnji Železniki	45,7	3.203			45,7	3.203	580	260	1		2	
Zgornji Železniki	56,0	3.640			56,0	3.640	700	380	1		3	
Kamna Gorica	100,0	7.200			100,0	7.200	840	420	1	2	3	3
Spodnja Kropa	18,0	1.080			18,0	1.080	332	199	1		2	
Zgornja Kropa	30,5	2.135			30,5	2.135	608	364	1		3	
Javornik	1.015,5	67.704			1.015,5	67.704	3.060	1.680	1	1	12	2
Bohinjska Bistrica	631,6	41.404	104,2	10.744	735,8	52.148	2.840	1.900	1	2	10	2
Sava - Jesenice	2.572,8	173.984			2.572,8	173.984	10.400	5.189	2	1	24	6
Skupaj	4.861,7	327.755	887,8	120.454	5.749,5	448.209	55.060	39.892	12	8	147	42

Razpredelnica 3 prikazuje, koliko različnih vrst železa, jekla in oglja so porabili posamezni predelovalni obrati (kovačnice, valjarne). Razpredelnica prikazuje tudi število delovnih dni v celem letu, pomnoženo s številom delavcev v kovačnicah, in njihov letni zaslu-

žek. Iz razpredelnice je tudi razvidno, katere skupine izdelkov so izdelovali v posameznih kovačijah, kateri potok oz. reko so uporabljali za pogon mehov in ostalih orodij. Navedeni so tudi lastniki posameznih kovačij. V zadnjem stolpcu je navedeno število kovačev.

Razpredelnica 3:

Kraji kovačnic in predelovalnic surovega železa		Fužine po izdelkih	Ime reke, ki poganja kladiva in mehove	Ime lastnika fužine	Potrebe			Vsota		Osebj
					Raz. železo (t)	Jeklo (t)	Oglje (t)	Del. dni	Zasluzek vseh delavcev med letom (guldnov)	
Tržič	Retnje pri Tržiču	Valjano železo	Tržiška Bistrica	Gregor Globočnik	75,0		41,5	1.800	961	6
	Pile	Kose	Tržiška Bistrica in Mošenik	J. Freich, V. Ditrich	0,3	35,8	135,5	6.600	4.513	22
				J. Pollak		12,5	214,3	1.320	1.200	6
				F. Ahačič	2,5	1,0	34,3	1.200	700	4
				Karl Zeme	1,5	10,5	111,0	1.150	770	5
			Ignac Ahačič	0,5	5,0	99,5	540	360	3	
			Anton Globočnik		15,0	95,0	1.840	1.100	8	
			Gregor Ahačič	7,8	4,7	85,0	1.000	500	5	
			Kajetan Ahačič	1,5	3,0	22,0	720	300	4	
	Kamna Gorica	Žebliji	Potok Lipnica	Več fužinarjev	353,0		398,0	112.750	29.500	410
Spodnja Kropa	Žebliji	Kroparica	Več fužinarjev	393,0		455,0	120.000	60.000	600	
Zgornja Kropa	Žebliji	Sora	Več fužinarjev	326,5		368,0	89.200	44.600	446	
Spodnji Železniki										
Zgornji Železniki										
Fužine na reki Hubelj pri Vipavi	Odkovski	Hubelj	Filip Šlegl	13,0		11,5	1.200	920	4	
Vsota				1.174,0	87,5	2.069,0	339.320	145.424	1.523	

Razpredelnica 4 prikazuje količinsko in vrednostno proizvodnjo za leto 1855 po posameznih vrstah izdelkov.

Kraji kovačnic in predelovalnic surovega železa	Izdelki														Vsota			
	Kose			Srpi		Rezila za slamoreznice		Žebliji		Pile		Lopate, rovnice, plugi		Drugo železno orodje		Količina		Guldni
	Kos.	Guldni	Kos.	Kos.	Guldni	Kos.	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Guldni	Ton	Kos.	
Retnje pri Tržiču																	73,8	15.635
										29	18.010						29,2	18.010
	15.000	5.000															15.000	5.000
	1.700	560											2,0	2.940		2,0	1.700	3.500
	9.500	3.700	3.000	450	250	250							0,9	324		0,9	12.750	4.724
Tržič	5.000	1.950	1.500	225	600	600							0,5	162		0,5	7.100	2.937
	16.000	5.100	200	28	50	50											16.250	5.178
	3.500	950	2.300	299	560	560							6,8	2.565		6,8	6.360	4.374
	400	115	6.000	840	200	200							1,3	368		1,3	6.600	1.523
							300	132.000								300,0		132.000
Kamna Gorica								307	153.000						26,8	10.740	333,8	164.240
Spodnja Kropa																		
Zgornja Kropa																		
Spodnji Železniki								158	59.000								157,5	59.850
Zgornji Železniki								120	48.000								120,0	48.000
Fužine na reki Hubelj pri Vipavi													10,5	4.200			10,5	4.200
Vsota	51.100	17.375	13.000	1.842	1.660	1.660		885	393.350	29	18.010	22,0	10.559	100,6	26.275	1.036,3	65.760	469.171

Vir: Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik. Die Eisen-Industrie des Herzogthums Krain im Jahre 1855.

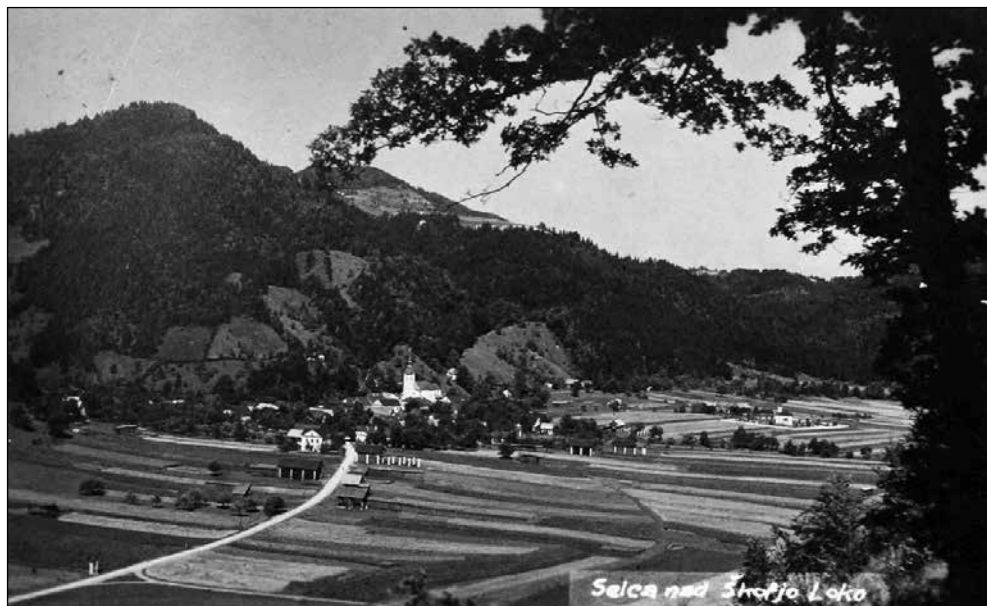
Zgodovina župnije Selca

Anamarija Tušek

"Življenje vaščanov je bilo v starih časih čisto drugačno, kot je danes. Še mi, ki smo starejši, težko razumemo neverjetno skromnost, potrpežljivost in težko garanje naših prednikov," je zapisala danes že pokojna učiteljica Olga Šmid v začetku sedemdesetih let. Sama se je veliko ukvarjala z zgodovino

samega kraja Selca, zato njena ugotovitev dobro povzame dušo in naravnost človeka, ki je živel na Selškem.

Zanimiva je tudi župnikova ocena Selčanov leta 1932, ko je povzemal statistiko rojstev za čas v letih 1622–1891, kakor je zapisana v Kroniki župnije Sel-

Selca leta 1940. Hrani Matej Galjot.

ca. V tistem času se je namreč rodilo 21.357 otrok, nezakonskih je bilo 153. Seveda je treba vedeti, da slednji niso vsi vpisani. Kljub temu je župnik zapisal, da "iz razmeroma majhnega števila nezakonskih otrok upravičeno sklepamo, da je moralo biti moralno življenje jako dobro, ljudstvo je živelo v strahu božjem in bolj naravno nego v našem hipermodernem času".

Pred seboj imate diplomsko nalogo, v kateri sem hotela prikazati vsaj del naše preteklosti, ki govori o življenju, navadah, medsebojni povezanosti, predvsem pa o vernosti in prepredenosti človekove biti z vsem, kar je doživljal in kar je živel.

V času svojega študija in na splošno pred starejši rada prihajam z vprašanjem, kako je bilo včasih. Zanimajo me preproste vsakdanje stvari, kako so ljudje živeli, s čim vse so se ukvarjali, kaj jih je navduševalo in delalo srečne ter kaj jih je vsem težavam in skrbem navkljub vleklo naprej. Zanimivo se je postaviti v vlogo človeka, ki je živel nekoč, ko pa mislimo, da se imamo danes bolje, da živimo v času, ko ni pomanjkanja, kakršnega so poznali v preteklosti.

Selški človek, ki je bil večinoma tudi kristjan, ni razlikoval med tem, kdo je in kaj misli. Preprosto kmečko življenje mu je narekovalo držo, povezano z Bogom; v tej naravnosti se je oblikoval in kasneje tudi živel. Morda si bo kdo rekel, da je bilo takrat lažje in vse drugače. Ljudje niso bili obremenjeni s toliko rečmi, kot smo danes. Spet drugi si bo morda mislil, da idealiziram preteklost. Ne.

S tem delom želim prispevati svoj del k življenju in dihanju naše župnije, k življenju in dihanju slovenskega človeka. Želim si, da bi komu razjasnila pogled, ki ga ima na preteklost, ter da bi komu priklicala v spomin trenutke, ki ga osrečujejo. Mladim pa želim preteklost ovrednotiti v smislu razumne in prave zgodovinske zavesti. Kajti vsak izmed nas jo nosi v sebi in v sedanjosti nas zaznamuje. Morda pa nas bo vse skupaj spodbudila k obuditvi česa, kar ni bil zgolj in samo lep običaj.

V prvem poglavju sem prikazala nekaj zgodovinskih dejstev o naši dolini v času, ko na naša tla še ni prišlo seme krščanstva, in malo kasneje, ko naše

ozemlje še ni bilo pod freisinško oblastjo. Želela sem na kratko poudariti, kako se je življenje pri nas z davnico leta 973 spremenilo in vse bolj kultiviralo. Ko predstavljam župnijo, sem se najprej osredotočila na predstavitev doline kot nekoč enote verskega življenja, povezane v eno župnijo. Opisati sem želela geografsko razvejanost današnje župnije in prikazati življenje ob koncu prvega tisočletja po Kristusu. Temu pa sledi opis prafare s sedežem v Stari Loki.

Ker se je župnija, potem ko je nastala iz vikariata, krčila, sem v drugem poglavju v drugi točki z naslovom Meje župnije nekoč in danes pisala, kako se je izoblikovala takšna župnija, kakršno imamo danes. Nato sem se osredotočila na župnijsko cerkev, ki je bila že od nekdaj na tem mestu, kot je danes, in je ljudi vseh časov zbiral okrog Gospodovega oltarja. Ljudje so prav pri zidanju te cerkve morali večkrat pokazati, kako tudi duhovna cerkev ne zraste naenkrat in za vedno. Cerkev so morali namreč velikokrat popravljati. Tu govorim tudi o pokopališču in drugih cerkvenih zgradbah.

Ljudje so vedno radi skrbeli za svoje podružnice, še posebej pa so morali svojo ljubezen do njih pokazati zaradi posledic druge svetovne vojne; svoje mesto so dobile v tretjem poglavju. Povedati moram, da se zgodovina teh cerkva, zapisana v tem delu, konča nekako leta 1980. V zadnjih dvajsetih letih se je namreč pri vsaki izmed osmih podružnic opravilo in naredilo veliko novega, a bi bilo za temeljito predstavitev tega potrebno še eno takšno delo.

Četrtili del se mi zdi najpomembnejši, posebno zato, ker ima današnjim ljudem veliko povedati. Zgovorna se mi zdi povezanost s Cerkvijo in prežetost vsega z duhovno dimenzijo, ki jim je dajala dihati, ker je v sebi niso morili. Zato sem v naslednje poglavje vključila tudi šolstvo in vsa društva, kjer se je to še najbolj pokazalo.

Duhovniki, ki so zaznamovali našo župnijo, bodisi delujoči v njej ali izhajajoči iz nje, pa imajo svoje mesto v zadnjem delu diplomske naloge.

Ker ima selška župnija bogato zgodovino, je o njej že veliko napisanega, tudi posredno, še več pa je morda neraziskanega. V škofijskem arhivu je še

mnogo gradiva, ki čaka nekoga, da se bo spoprijel z nemško gotico.

Kot sem že zgoraj omenila, je zato moje delo okvir, ki se bo, upam, nekoč še močno razširil.

Predstavitev doline

Loško ozemlje pred prihodom Slovanov

Loško ozemlje, kamor vključujemo porečje Selške in Poljanske Sore, večji del Sorškega polja z besniškim območjem, arheološko ni dosti raziskano; določeno sliko o življenju na tem delu slovenske zemlje pred prihodom Slovanov pa si lahko ustvarimo na temelju dosedanjih bolj slučajnih najdb.

V halštatsko obdobje (starejša železna doba) arheologi uvrščajo grobove v Kališah na Selškem. V to dobo pa je deloma treba uvrstiti tudi slabo obdelano železno žlindro, ki so jo našli v velikih količinah na Štalici, hribu na Češnjici pod Kališami. Najdba zgovorno priča, da se je človek tod že zelo zgodaj, verjetno že v halštatski dobi, ukvarjal z železarstvom. Rudo je talil na primitiven način, z vetrenjem; pri tej tehniki je v žlindri ostalo še toliko železne rude, da so jo pred dobrimi sto leti s Štalice vozili v Železnike, kjer so jo ponovno pretapljali.

V rimski dobi je bilo loško ozemlje odmaknjeno od glavne prometne ceste; na njegovem robu je vodila stranska cesta iz Emone v dolino zgornje Save. Vprašanje je, ali lahko na podlagi redkih najdb sklepamo na neobljudenost v takratni dobi. Obstaja seveda možnost, da so najdbe kasnejši priseljenci uničili. A tudi tu lahko naletimo na negativni odgovor, saj ni nikjer zaslediti, da bi šla skozi Selško dolino kdaj kakšna rimska cesta. Hribovitost doline in njena geografska lega pričata, da dolina za preseljujoča se ljudstva ni bila primerna. Zato ne moremo z gotovostjo trditi, ali je bila Selška dolina v posameznih predсловanskih dobah naseljena ali ne.¹

Kljub temu pa so našli najrazličnejše sledove. Po najdbah sodeč, se rimska naselitev ni omejevala samo na ravninsko ozemlje v bližini prometnih

zvez, zajemala je tudi povsem odročno hribovsko ozemlje. Nekatere hribovske kraje lahko povezuje mo z železarstvom (Kališe); nekatere naselbine pa je gotovo narekovalo pašništvo (Davča), kjer naj bi najdeni vodovod služil za napajanje živine.

V stoletjih po propadu zahodnorimske države pa je loški prostor zavzemal pomemben strateški položaj, saj je ob preseljevanju čez Podbrdo in Cerkno zapiral stranske dohode v Soško dolino oziroma v Furlanijo. Da je bilo vse obrobno loško ozemlje priča burnih dogodkov, nas spominjajo nekatere utrjene postojanke (gradišča pri Svetem Tomažu, na Rudnem, v Dražgošah, na Pečeh, v Strmicah).

Slovani so ob preseljevanju ob koncu 6. stoletja začeli zasedati zanje novo domovino. Pojavili so se tudi na loških tleh, naseljevali so se zelo ekstenzivno.

Dve listini, iz let 973 in 989, nam dajeta zgovorno sliko staroslovanske poselitve ob koncu prvega tisočletja; v njih naletimo na krajevna, zemljiščna in vodna imena, ki so se ohranila prav do danes. Med štirimi naselbinskimi imeni najdemo poleg Lonce (Stare Loke), Susane (Sušani, prebivalci Suhe) in Sabnize (Žabnica) tudi Zelsah (Selca). Med rekami in potoki zasledimo ime Zouriza (Selščica, Selška Sora), pa tudi planino Boczana, Bosanga (Pečana pod Ratitovcem). Na prebivalstvo, ki je iskalo zavetje v hribovitih predelih in ga je prihajajoče slovansko ljudstvo imenovalo z imenom Vlah, pa morda meri naselbinsko ime Laško.

To dvoje, arheološke najdbe in razmeroma številna slovenska imena, v darilnih listinah nazorno dokazuje, da so naši predniki loško ozemlje za takratne razmere kar gosto naselili, in to ne samo na ravnem Sorškem polju, ampak tudi na Selškem in Poljanskem.

Čeprav nimamo virov, ki bi nam mogli ustvariti jasnejšo sliko o življenju prvih slovenskih naseljencev na loških tleh, lahko predpostavljamo, da se razmere pri njih niso bistveno razlikovale od tistih, ki jih je za takratni čas že izsledila zgodovinska znanost.

Slovenski naseljenci so se preživljali s poljedelstvom in živinorejo, v odročnejših krajih pa je bilo

še precej prisotno požigalništvo. Seveda je bil tudi lov važno dopolnilo gospodarstva. Ščasoma je vse bolj napredovalo orno poljedelstvo, ki so ga s seboj prinesli alpski Slovani. S tem so se počasi začele ustaljevati njive, vendar zemlja še ni bila razdeljena v individualno last. Zemljo so gospodarsko skupno izrabljali pripadniki ozemeljske skupnosti, imenovane župa, ki ji je načeloval župan. Ni izključeno, da so že v staroslovenski dobi v mejah župe nastajala posamezna naselja in da je župa obsegala po več sosesk, ki niso imele lastnih županov.

Domnevno naj bi bile takšne razmere prisotne tudi na loških tleh, kjer so bile v 10. stoletju že razvite posamezne naselbine.

Geografska lega župnije

Celotno porečje Selške doline, ki se razprostira severozahodno od Škofje Loke, deli reka Sora na dva skoraj enaka dela. Od skupne površine 225 km² namreč levi breg obsega 114 km², desni pa 111 km². Vmes se vije Selška dolina s Soro v dolžini nekako 30 km.

Prva polovica, od Soteske do Železnikov, je razmeroma široka, le ponekod (med Praprotnim in Bukovico ter med Selci in Studenom) se popolnoma zoži. Pri Železnikih pa se svet popolnoma zapre. Od tod do razvodja z Bačo se dolina tako zoži, da je navadno prostora le za Soro in cesto.²

Sora dobiva z obeh strani približno enake pritoke in ima na levi, prisojni strani nekoliko višje hribovje. Spodnji del, od Soteske do Češnjice, je prostornejši, položne stranske doline segajo v hribovje, ki je bolj razgibano in obljudeno – ob Luši, Bukovščici in Selnici. V zgornjem delu doline pa so grape in dolinsko dno zelo tesni in skoraj nenaseljeni, pobočja strma, višje nad robom pa krčevine in samotne kmetije težko dostopne in odrezane od sveta.

Župnija Selca je nekoč obsegala celotno dolino. Danes ni več tako, a je župnija ozemeljsko še vedno zelo obsežna. V župnijo, kakršne meje ima danes, pridemo po Soteski iz Škofje Loke. Prva vas, ki jo za-

gledamo, je Praprotno, ki leži na desnem bregu Selščice. S Praprotna se dviga cesta k Svetemu Tomažu nad Praprotnim, ki je tudi prva selška podružnica. Nedaleč stran, ko cesta pride do izliva Luše v Selščico, je vhod v dolino Luše, v svet pod Starim vrhom. Ko se bregova razmakneta, pridemo do prvih hiš Spodnje Luše. Novejše hiše stojijo ob cesti, starejše pa na terasi nad cesto.

Selška cesta pa zavije po mostu čez Lušo in pride do Bukovice, kjer so hiše posejane na obe strani ceste, in na odprto ravnino Bukovškega polja. Onstran polja in Selške Sore, ko se cesta odpira v dolino Bukovščice, leži vas Ševlje. V nemščino prevedeno ime Erla, ki se nahaja v listinah, kaže, da prihaja od imena Jelševje.³ Sredi dolinske ravnine je od enega do drugega brega nameščena Dolenja vas. Stare listine jo glede na njen položaj med Bukovico in Selci imenujejo Srednja vas – Mitterdorf.⁴ V hribovju južno od Dolenje vasi so raztresene domačije vasi Stirpnik. Dalje v dolini leži osrednja vas, Selca. Na njeni severni strani, na uklenjenem slemenu za gričem Rismovcem leži vas Topolje; od tod pot skozi Zabrekve pelje do Svetega Mohorja.

Na nasprotni strani doline stoji na terasah vas Golica in nad njo Miklavška gora s Svetim Miklavžem. Za Selci se severno vzpenja pot v Kališe in od tam do podružnice Svetega Križa. V dolini pa se cesta zoži, a kmalu spet razmakne; na majhni ravnici zagledamo pred seboj vas Studeno. V starih listinah je vas imenovana Chaltenueld.⁵ Z južne strani se proti Studenu odpira žlebasta, strma Studenska grapa; nad njenim sklepom stoji vasica Ojstri Vrh. Iz Studena se pride na Češnjico, ki je geografsko središče doline, saj se tu končuje njen širši del in se začne njen tesni. Iz Češnjice vodi severno cesta proti Dražgošam, preden pa se začne vzpenjati, leži vas Rudno, ki je zelo stara, omenjena že v urbarju leta 1291.

Lajše so vas severno od Selc, od središča oddaljene 5 km. Kraj sestavlja več zaselkov po mali globeli, vzhodno od Slemen in pod južnim koncem Jelovice. Domoči se s srednjo posestjo nahajajo na zavitih poljih.⁶

Skozi Lajše se pride do najbolj oddaljene selške podružnice, na Jamnik. Pri cerkvi se nam pogled od-

Izsek iz Slovenije na vojaškem zemljevidu (1763–1787). Hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka.

pre na celotno Gorenjsko s Kamniškimi Alpami in Karavankami v ozadju. Je majhna vas, ki pa danes zaradi geografskih danosti veliko bolj gravitira v sosednjo župnijo Besnica.

Drug zanimiv primer pa je podružnica na Prtovču. K njej se pride samo skozi župnijo Železniki. Pod to vasjo leži danes zopet velika vas Podlonk. Do omenjenih vasi se vzpenja vijugasta cesta, ki pelje tudi do vznožja vzpona (1011 m) na Ratitovec.

Loško ozemlje na začetku drugega tisočletja

Ko so se Madžari po porazu leta 955 umaknili, je slovensko ozemlje zopet pripadlo nemškemu vplivu. Nemški vladar je svobodno razpolagal s slovensko zemljo in jo delil različnim fevdalcem, posvetnim in cerkvenim, z namenom, da bi si pridobil njihovo naklonjenost.

Te razmere so močno zaznamovale tudi škofijo, ki se je zasidrala na tem ozemlju in imela sedež v Freisingu na Bavarskem v zahodni Nemčiji. Loško ozemlje se je pridružilo slovenski Koroški, ki jo je ta škofija že imela. Škof Abraham si je namreč znal pridobiti naklonjenost nemškega vladarja Otona II., ki je z dvema zaporednima darovnicama leta 973, katerima so sledile v naslednjih letih tudi še druge, bogato obdaril freisinško škofijo s prostranim ozemljem na tleh kranjske krajine. Zaradi teritorialnega razvoja loškega gospostva, ki se je odvijal do 13. stoletja, je freisinški škofiji pripadlo porečje Selščice že s prvo daritvijo 30. junija 973.

Ko so se ob koncu 10. in v začetku 11. stoletja ustale meje škofij tudi v Panonski nižini (po ustalitvi Madžarov), so redno dušno pastirstvo vse bolj prevzemale župnije, osnovne celice v cerkvenoupravni organizaciji. Splošno gledano je razvoj na ozemlju oglejskega patriarhata tekel nekoliko počasneje od razvoja salzburske nadškofije, kajti tod se je župnjska mreža dokončno oblikovala v 12. stoletju. Številno župnij se od takrat ni mnogo povečalo, ostale so maloštevilne in po večini izredno obsežne.⁷

Slovenci so do konca 13. stoletja poselili najprej obsežen vzhodni del Selške doline. Levi breg Selščice na zahodu pokrajine so po letu 1238 (z zaključkom v 14. stoletju) kolonizirali tirolski Nemci, desni breg pa v obdobju mlajše kolonizacije (v letih okoli 1560–1660) z južne toliminske in vzhodne loške strani Slovenci.⁸

Prafara Stara Loka

Tako, kot se je oblikovalo loško gospostvo, je vzporedno prišlo tudi do urejevanja cerkvene organizacije. Kakor vse drugo slovensko ozemlje južno od Drave je tudi loško ozemlje od leta 811 v verskem pogledu pripadalo patriarhu v Ogleju, od koder so prihajali tudi misijonarji.

V 11. stoletju pa zasledimo zasnovane prve pražupnije, in sicer so zavzemale obsežna območja.⁹ Leta 1074 sta se freisinški škof in oglejski patriarh sporazumela o vrsti cerkvenih zadev na loškem ozemlju, kjer je bilo tedaj več cerkva s cerkvenim središčem v Stari Loki. Patriarh si je zagotovil pravico, da postavlja duhovnike po loškem ozemlju in nadzoruje njihovo нравno življenje. Duhovščina je bila odgovorna njegovemu arhidiakonu v vseh zadevah, ki so spadale v področje oglejskega patriarha. Tako freisinški škof kot cerkveni dostojanstvenik na tleh loškega gospostva ni imel cerkvene jurisdikcije, pač pa mu je pripadala samo svetna oblast. Od papeža Inocenca (1130–1143) pa je freisinški škof dobil podarjeno patronatsko pravico, s katero je na freisinškem loškem ozemlju duhovnik mogel biti nastavljen le s soglasjem freisinškega škofa.

Na področje loškega ozemlja so segale tri pražupnije, poleg starološke še pražupniji Sora in Šmartin pri Kranju. Verjetno je na to vplivalo postopno pridobivanje ozemlja. V starološko pražupnijo je spadalo celotno v srednjem veku naseljeno ozemlje po Selškem in Poljanskem; tako lahko sklepamo, da je vanjo spadalo le tisto ozemlje, ki ga je škofija pridobila že v letu 973. Iz te pražupnije so se razvile selška in poljanska ter pozneje žirovska župnija. Sel-

čani so ji rekli mati fara.

Še danes posebno prebivalci spodnjega dela doline in župnije z izrazom, da so bili pri maši na fari, mislijo na Staro Loko.

Čeprav je bila leta 1461 ustanovljena ljubljanska škofija, je prafara s sedežem v Stari Loki še naprej ostala v sklopu oglejskega patriarhata (škofiji v Ljubljani sta namreč pripadli prafari Šmartin in Sora).¹⁰ Skupno z župnijami v obeh dolinah je bila vključena v gorenjski arhidiakonat. Patronat je pripadal freisinškemu škofu, ki je imenoval duhovnike, medtem ko je investitura pripadala oglejskemu patriarhu.

Župnija Selca

Ustanovitev župnije

Obsežno loško ozemlje in naraščanje prebivalstva sta nujno zahtevali manjše cerkvene upravne enote. Tako so sčasoma na loškem ozemlju začeli nastajati vikariati, ki so jih upravljali vikarji. V Selcih je vikariat gotovo obstajal že leta 1296, čeprav ga v virih¹¹

srečamo razmeroma pozno, leta 1355.

Vikarji so bili tesno povezani z župnikom v prajžupniji. Tako je bil za prvega znanega vikarja v Selcih nameščen Nikolaj Cantzler. Za namestitev je vikarja predlagal starološki župnik Hilprand Hak, patron freisinški škof je predlog odobril, oglejski patriarh pa vikarja namestil.

Temeljni dohodek so predstavljale desetine.¹² Verjetno je bila prvotno tudi na tem območju uveljavljena milejša slovanska desetina, kasneje pa se je vpeljala kanonična desetina, katere višina je bila odvisna od letine. Med dohodke je spadala tudi štolnina, to je bila pristojbina, ki jo je župnik dobival za opravljene obrede. Vsako leto pa je župnik dobil od vikariatov določeno odškodnino, ker so se ti deloma osamosvojili.

Papež Klement IV. je leta 1352 župnijo in vse njene vikariate inkorporiral v škofijsko menzo z vsem premoženjem in dohodki. V cerkvenem pogledu pa so z ustanovitvijo dekanij leta 1788 Selca skupaj z župnijama Železniki in Zali Log, vikariatom Sorica in lokalijami Bukovščica, Dražgoše in Sveti Lenart pripadla dekaniji Železniki. V letih 1793 in 1794 je

Razglednica Selca leta 1930. Hrani Matej Galjot.

selška župnija "pleno titulo unita Decanatui S. Martini prope Crainburg", ker nima dekana. Zato prav vse zgoraj naštete župnije, vikariat in lokalije leta 1795 pridejo pod dekanijo Šmartin pri Kranju, ker je bila dekanija Železniki leta 1794 ukinjena.

Nato leta 1813 župnija Selca preide iz dekanije Šmartin pri Kranju v dekanijo Loka. Dokončno mesto pa dobi župnija Selca v dekaniji Škofja Loka leta 1940.¹³

Meje župnije nekoč in danes

Čeprav je točnejša teritorialna razmejitev med župnijami loške pražupnije znana šele iz urbarja 1501, in to po kasnejšem pripisu verjetno iz dvajsetih let 16. stoletja, je jasno, da je prišlo do takšne ureditve že dosti prej. Po citiranem urbarju so pod župnijo v Selcih spadale podružnične cerkve na Bukovici, pri Svetem Lenartu, Svetem Tomažu, Svetem Miklavžu, v Bukovščici, cerkev sv. Mohorja v Zabrekvah, sv. Jedrti v Zgornjih Lajšah, v Kališah, na Jamniku, v Dražgošah, Železnikih, Sorici in Spodnjih Danjah.¹⁴

Župnike v dolinah je še vedno bremenila obveznost do starološke pražupnije; od selškega župnika je starološki letno prejemal po dva dukata.¹⁵ Položaj teh župnikov je bil podoben položaju loškega prošta, kajti leta 1572 je bil selški župnik nameščen na loško proštijo in obratno; loški prošt je bil leta 1621 prezentiran za župnika v Selcih.

Z izvajanjem velikih jožefinskih reform pa je prišlo do mnogih sprememb tudi na cerkvenem področju.¹⁶ Vikariat Selca je bil pravzaprav že prava župnija, sicer podružnica pražupnije Stara Loka, leta 1454 so jo tako imenovali še uradno. V 17. in 18. stoletju pa so se iz selške fare razvile vse ostale fare v dolini: Železniki leta 1622, Sorica leta 1656, Dražgoše leta 1756, Zali Log leta 1762, Bukovščica leta 1789 in Sveti Lenart leta 1790. Davča se je škofjeloški dekaniji pridružila 1. novembra 1965 kot ekspozitura nadškofije Gorica. Samostojna župnija pa je postala 31. maja 1968.¹⁷

Nove župnije na ozemlju selške župnije

a) ŽUPNIJA ŽELEZNIKI

V prvih desetletjih 17. stoletja je ustaljena stara meja župnij v Selški dolini doživela pomembno spremembo, vendar je niso povzročili verski nagibi.¹⁸ Prva težnja, ki je vodila Železnikarje k samostojni župniji, je bila, da se čim bolj odtujijo loškemu gospostvu. Tamkajšnji fužinarji so si zelo prizadevali, da bi se znebili freisinškega varuštva tudi v cerkvenem pogledu in dobili samostojno župnijo, ki bi bila neodvisna od župnije v Selcih, kamor so bili cerkveno vključeni s podružnično cerkvijo sv. Antona, omenjeno že v prvih desetletjih 16. stoletja, prav tako pa so si želeli, da bi se s tem pretrgale tudi cerkvene vezi s freisinškim škofom kot patronom.

Fužinarji so se zato obrnili na arhidiakona za Gorenjsko še pred letom 1619, a ta njihovi želji ni bil naklonjen, prav tako pa tudi ne freisinški škof in selški župnik. Akcijo so zato postopno nadaljevali, s freisinškim dovoljenjem pa so najprej prišli do samostojnega pokopališča.

Na pobudo fužinarjev je višji rudniški sodnik prosil, da bi v Železnikih dobili svojega kaplana, za katerega so imeli pripravljeno hišo z vrtom in mašno opravo; na to je pogojno pristal tudi freisinški škof.

Ko pa so Železnikarji izrazili zahtevo po lastni župniji, se je selški župnik v spremstvu dveh mož odpravil k patriarhu v Videm protestirat, kjer pa ni nič opravil. Leta 1622 je bil župnik skupaj z Jurijem Plavcem (enim od fužinarjev, ki so bili najbolj dejavni za ustanovitev nove župnije) poklican pred patriarhovo sodišče. Kljub vsem protestom je bila župnija ustanovljena, to pa je vodilo do spora z freisinškim škofom, ki se je patriarhu pritožil. Obrnil se je tudi na papeža in mu poudaril, da je bila župnija Železniki ustanovljena brez posvetovanja z njim kot s patronom. Pritožba pa je zadevala tudi dejstvo, da je bil za župnika postavljen duhovnik, ki je bil zaradi slabega vedenja odstranjen iz Selc. Iz Ogleja je prišlo pomirjevalno pismo, da župniku v Selcih ostanejo vse pravice ter da je patriarh pripravljen na razgovor s Freisingom.

Škovine (spodnji levi del fotografije), cerkev sv. Antona, Trnje in Racovnik okrog leta 1938.
Hrani fototeka Muzeja Železniki.

Kljub vsem dogovorom in dokumentom pa je bila stvar dejansko precej drugačna. Ko je hotel selški župnik v Železnikih maševati, je ugotovil, da je bil odtrgan njegov pečat, kelih in mašno oblačilo pa sta mu bila nedostopna.

Železniki so postali svoja župnija leta 1622, v letih 1788–1794 pa so bili celo samostojna dekanija.¹⁹

Skratka, tudi v Selcih je bilo nasprotovanje za ustanovitev nove župnije v Železnikih, "da je moral mož, ki je nesel odlok o ustanovitvi župnije, mimo Selc zaradi varnosti potovati po strugi Sore".²⁰

V polpretekli dobi so spadale v selško župnijo tudi Škovine, področje tik za cerkvijo v Železnikih, in Martinj Vrh, tudi potem, ko je bila že ustanovljena župnija Železniki. Leta 1802 so hoteli ta naselja priključiti v železnikarsko župnijo, čemur pa so Železnikarji zelo nasprotovali, tudi tedanji župnik se je odločno uprl, da bi ta naselja prevzel v svojo župnijo.²¹

29. avgusta 1920 piše župnik na škofijo: "Zdavnaj že se jim je zdelo primerno, da se preurede meje selške fare. Škofijski konzistorij v Ljubljani je leta 1808 pisal selškemu župniku Janezu Jarnoviču, da

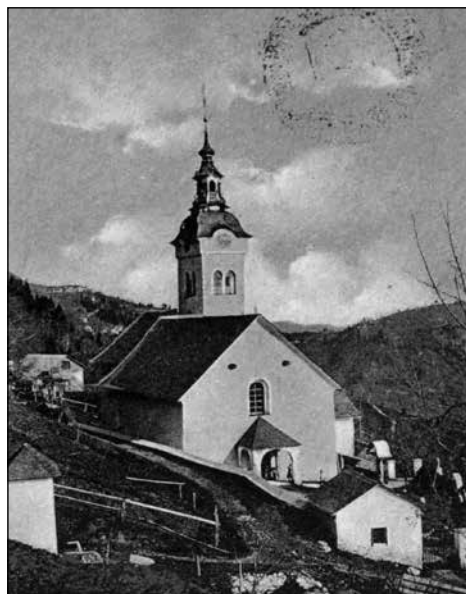
je komisija za novo ustanovitev farnih mej, ustanovljena leta 1802, določila, naj se vasi Smoleva, Ostri Vrh in Martinj Vrh pridele fari Železniki, ker morejo selški duhovniki le skozi Železniki priti do teh vasi. Ta predlog je potrdila tudi deželna vlada z odlokom leta 1808."²²

Kakor je bilo že zgoraj omenjeno, je železniška cerkvena občina temu ugovarjala. Zato je škofijski konzistorij pisal župniku v Selcih, naj te vasi obdrži v svoji župnijski jurisdikciji, dokler se stvari ne uredijo. Tako je ostalo do leta 1920, ko so se stvari začele urejevati.

Ker so imeli Ojstrovrharij takrat že drugo pot do Selc, so ostali v selški župniji. Smoleva, Martinj Vrh in obe hiši na Škovinah, ki sta neposredno ob cerkvi, pridejo pod župnijo Železniki. Martinjvrharji (razen treh posestnikov), ki hodijo skozi Zadnjo Smolevo, pa so se sami odločili, da se raje priključijo župniji Zali Log. Škofijski ordinariat, Poverjenišтво za uk in bogočastje v Ljubljani, je to potrdil; glede na spremembe in račune pa je odlok zaradi preglednosti stopil v veljavo 1. januarja 1921. Ljudje so med tem časom večkrat vprašali, kateri župniji

Cerkev sv. Antona in šola pred drugo svetovno vojno. Hrani Janko Jelenc.

Cerkev sv. Lucije v Dražgošah. Hrani Matej Galjot.

pripadajo, kajti poleg farnih sprememb so nastopile še podružnične. Posestniki iz Grivč in Škovin so se tako izločili iz podružnice Svetega Križa, posestniki iz Martinj Vrha in Smoleve pa od soseske Svetega Miklavža. Ko jim je predstojništvo podružnic in cerkve sv. Petra dovolilo izstopiti, so s tem prenehale tudi vse njihove dolžnosti in davščine.²³

Železniki so dobili novo cerkev leta 1874 po načrtih F. Falechinija; isti stavbenik pa je napravil načrte tudi za cerkev na Suši, ki so jo sezidali leta 1877.²⁴

b) ŽUPNIJA DRAŽGOŠE

Še pred ustanovitvijo župnije je bila v Dražgošah velika romarska cerkev, ki so jo Nemci med drugo svetovno vojno požgali. Z nastankom cerkve je povezana legenda o zlatem studencu, o katerem pa se je ohranilo več različic. Zavetnica cerkve je bila sv. Lucija (kakor še danes), ki naj bi pomagala pri težavah z očmi. Večstoletni velik obisk, ki je arhivsko izpričan, posredno kaže tudi na razširjenost očesnih bolezni. Stavba je bila sezidana v 17. stoletju in je imela vrsto rezljanih zlatih oltarjev, ki sodijo v sam vrh te vrste umetnosti na Slovenskem. Sedaj so shranjeni v loškem muzeju.²⁵

c) ŽUPNIJA BUKOVŠČICA²⁶

Postava Jožefa II. iz leta 1784 je razbremenjevala večje, težavnejše župnije in jih razdeljevala na manjše z lastnim duhovnikom, da bi se ljudem iz oddaljenih krajev – zlasti pozimi in ob slabem vremenu – olajšal dostop do župnijske cerkve.

Sprememba je doletela tudi selško podružnico sv. Klementa v Bukovščici, ki so jo povzdignili v samostojno župnijo. Nastala je spomladi leta 1789, kakor pričajo župnijske matice, ki se pričenjajo aprila omenjenega leta. Pridružili so ji vasi iz selške župnije: Potok, Pozirno, Hrib, Laško, Strmica, Kras, Knape, Sveti Mohor z Bezovnico in Zabrekvami; iz starološke župnije pa Čepulje in Lavtarski Vrh.

Starološki župnik Matevž Pavlin je svoje vasi odstopil na podlagi cesarskega odloka z dne 2. decembra 1785 s pismom 3. oktobra 1789; selški Jakob Lapaine pa svoje vasi 21. novembra 1789. Bukovščiški novi dušni pastir ali lokalist Matevž Pintar pa je sprejem omenjenih vasi pod svojo oskrbo pisno potrdil 23. marca 1790. Obenem se je zavezal dajati duhovščini "mater far" štolnino in biro, ki so jo prej imeli po priključenih vaseh.

Vse te dajatve pa so se odpravile z vladnim odlo-

Razglednica Bukovščica leta 1938. Hrani Matej Galjot.

kom za Staro Loko 13. maja 1853 in za Selca 6. julija istega leta, s tem pa se je dušnemu pastirju v Bukovščici izboljšala in uredila kongrua.

Nova župnija je bila torej ustanovljena, a kmalu so se pojavile razne nevšečnosti, ki jih je bilo treba rešiti v blagor vseh župljanov. Oglasili so se prebivalci izpod zvona sv. Mohorja, češ da je zanje pripadnost Bukovščici pretežavna. Možje Jurij Pogačnik, Urban Pegam, Jakob Pogačnik in Jurij Čimžer (morda Čemažar) so 10. oktobra 1789 na ljubljansko kresijo vložili prošnjo, naj jih pustijo pri stari materi župniji v Selcih. Navedli pa so naslednje vzroke: pot v Selca je krajša in tudi pozimi prikladnejša kakor pot v Bukovščico, kamor je pot slaba in zlasti pozimi zaradi zametov popolnoma zaprta. Napisali so še, naj se o tem prepriča oblast sama na licu mesta, kajti ako se pokaže, da ni tako, povrnejo stroške. Kresija v Ljubljani jim je dovolila, da ostanejo v Selcih, kar jim je pisno naznanila 28. januarja 1790.

Take sreče niso imeli vaščani Čepulj in Lavtarskega Vrha, ki bi bili tudi raje ostali v Stari Loki, kakor pa hodili v Bukovščico. Njihova prošnja leta 1823 je bila zavrnjena, a so se kljub temu upirali. Leta 1824 so bile glede tega velike komisionalne preiskave,

a ni nič pomagalo. Leta 1828 so morali duhovniki vaščane svariti zaradi upora proti svetni gosposki. Ker pa noben opomin ni pomagal, so 21. maja 1830 osem oseb iz teh dveh vasi zaradi upornosti zaprli za 1–12 dni.

Še dandanes se kaže, da prebivalci Čepulj in Lavtarskega Vrha nimajo posebnega zanimanja za Bukovščico, četudi spadajo k njej.

Ko je leta 1799 zapustil župnijo prvi kurat Matevž Pintar, je nastopila nevarnost, da bi župnijo zatrli. Župljanom se je posrečilo, da so hitro dobili duhovnika, ki je zastavljeno delo vodil naprej in dokazal, da je župnija potrebna. Neznano je, od kdaj ima sv. Klemen na tem mestu svoj dom, kajti listine so se izgubile. Ime svetnika daje slutiti, da je cerkev na tem kraju že dolgo, saj je bil Klemen četrty papež.

Legenda pravi, da sta leta 867 brata sv. Ciril in Metod na papežev poziv prišla v Rim, kjer sta bila posvečena v škofa. S seboj sta nesla tudi svetinje sv. Klemen. Popotovala sta skozi slovensko deželo, kjer sta v domačem jeziku brate utrjevala v veri in svetnika priporočala v češčenje; tako so verjetno njemu na čast začeli graditi cerkve, postavljati oltarje in po njem krščeovati. Sv. Klemenu posvečene

Razglednica Dražgoše pod cerkvijo leta 1943. Hrani Matej Galjot.

cerkve na Kranjskem so v Mojstrani, na Rodinah, v Tupaličah, Suhadolah, Bukovščici in drugod.

Četudi cerkev morda še ni stala tako zgodaj, lahko sklepamo na njeno visoko starost. Urbar iz leta 1291 je res še ne omenja, a morda takrat nismo več daleč od njenega nastanka. V 12. stoletju so namreč v Rimu zgradili sedanjo cerkev sv. Klemenca, za katero so zbirali denar po vsem krščanskem svetu. Ob tej priložnosti se je nedvomno širilo tudi češčenje tega svetnika. Prav mogoče je, da so tudi po Kranjskem takrat začeli postavljati cerkve in oltarje na čast sv. Klemenca, saj imamo že leta 1163 na Rodinah župnijo sv. Klemenca. Morda je smiselno tudi v Bukovščici nastanek cerkve iskati ne dolgo po tem.

Prav ima torej neka listina v župnijskem arhivu, v kateri se bere, da je cerkev sv. Klemenca prastara, da šteje že več stoletij. Prvi jo omenja Valvazor (II. knjiga VIII, str. 807) leta 1689, ko piše, da je imela dva oltarja: sv. Klemenca in sv. Jurija. Okrog leta 1890 je za cerkvijo na hribčku stala tudi kapelica presvete Trojice, ki pa je danes ni več.

Leta 1789 so ob ustanovitvi duhovnije zgradili tudi stanovanje za duhovnika. Občani so pri tem

mного prispevali v materialu in denarju, le delavce so plačali z denarjem, ki je bil naložen pri deželnih stanovih in so ga dvignili z dovoljenjem deželnega kneza. Po 75 letih je to poslopje opešalo in postalo premajhno. Leta 1864 so postavili novo župnišče, ki so ga občasno popravljali, predvsem pred praznikom svete birme v župniji, ko jo je obiskal škof (npr. leta 1900, 1909).

Župnija je na svojem začetku imela tudi gospodarsko poslopje in mežnarijo.

d) ŽUPNIJA SVETI LENART

Zgoraj sem navedla leto 1790; to je letnica ustanovitve lokalije. Od župnije se lokalija loči glede dohodkov, ne pa po pravni samostojnosti; lokalije so se vzdrževale iz verskega sklada, ki ga je cesar pridobil z razpustom v pastoralni ali šolstvu nedejavnih samostanov.²⁷ Za to so si zelo prizadevali duhovnik Anton Kopfer in ključarja Debelak in Grosel, kakor piše v poročilih kronike.

Že vse od začetka 18. stoletja je v Avstriji prihajalo do ustanavljanja novih dušnopastirskih mest. Ta dejavnost pa se je še posebej razmahnila proti

Sveti Lenart nad Škofjo Loko pred drugo svetovno vojno. Hrani Matej Galjot.

koncu stoletja, ko je v času vladave Jožefa II. prišlo do temeljite preureditve župnij.²⁸

Tako je tudi podružnica Svetega Lenarta izpolnjevala pogoje za ustanovitev lokalije predvsem zaradi oddaljenosti, kajti sedaj naj ne bi bil nihče od župnijske cerkve oddaljen več kot eno uro. Nove župnije ali vsaj ekspoziture (lokalije) pa so se ustanovljale tudi tam, kjer so ljudje morali do župnijske cerkve skozi druge župnije, čez visoke hribe, prek velikih rek ali tam, kjer pozimi ovirajo dostop slabe poti ali visok sneg.

Poleg tega je k ustanovitvi župnije prispeval tudi Luka Rant, župnik iz Žirov, ki je leta 1775 naredil oporoko, s katero je namenil 4.000 goldinarjev za nadarbino pri cerkvi sv. Lenarta.²⁹

Kot župnija se Sveti Lenart prvič omenja v letopisu leta 1876. S tem letom se tudi v matičnih knjigah (krstna, poročna in mrliška) začne omenjati župnija. Problem pa nastane, ker novejši letopisi preimenovalje postavljajo v leto 1862.³⁰ Pri teh dveh virih (letopisi in matične knjige) pa je treba biti previden, ker so v njih tudi mnoge pomanjkljivosti, napake, netočnosti in nepopolnosti. Res je, da to niso uradni

dokumenti, zato po njih ne moremo ugotoviti, kdaj je prišlo do uradnega preimenovanja, župnijska kronika pa o tem ne poroča ničesar. Tudi v arhivu ni o tem nobenega dokumenta.

V II. knjigi Kronike selške župnije pa najdemo zapisane odcepitve delov selške župnije v prid novoustanovljene jožefinske župnije pri Svetem Lenartu. V arhivu škofijskega ordinariata je podan kratek izvleček in prevod iz leta 1794. Problem je v tem, da so danes hišne številke drugače razporejene, kot je navedeno v nadaljevanju. Nisem raziskovala, katere številke imajo danes te v nadaljevanju navedene hiše, lahko pa sklepamo po tem, katere hiše danes spadajo v določeno župnijo.

Ljubljanska kresija 23. januarja 1794 soglašala s predlogom dekana v Šmartnem pri Kranju glede odcepitve krajev iz selške župnije k lokaliji Sveti Lenart, s čimer se strinja tudi loško gospodstvo, zato je 6. februarja 1794 škofijski ordinariat določil:³¹

- 1.) Od Stirpnika ostanejo hišne številke 1–14 v Selcih, Ravne, Rovt in Dragobaček (št. 15–42) pa pridejo k Svetemu Lenartu.
- 2.) K Svetemu Lenartu se priključi tudi Zgornja Luša

- rad vsaki 14 številkami; od Sv. Miklavža (Martinj Vrh) pa 16 hiš, in sicer 4–15, 19–21 in 23. Domačije 1–3, 15–18 in 22 ostanejo v selški župniji.
- 3.) Ojstri Vrh ostane v selški župniji, od Zgornje Golice se lokaliji Sveti Lenart priključijo hiše 1–3.
- 4.) Od Spodnje Luše gredo hiše 6–13 in 17–21 k Svetemu Lenartu, v Selcih pa ostanejo hiše 1–5 in 14–16.

Župnik Janez Kepec leta 1919 o primernejši župnijski ureditvi v Selški dolini

Kot nekakšen povzetek vsega, kar obstaja danes, in razmer, kakršne so vladale v prvih desetletjih tega stoletja, navajam besede župnika Janeza Kepca iz Selca na konferenci Sodalitatis 3. julija 1919 iz njegovega predavanja o zgodovini Selške doline in ureditvi župnij v dolini:³²

"Prav niso urejene cerkvene razmere v dolini; selški farani hodijo v mnogo cerkva k nedeljskemu opravilu. Veliko v Železnike, saj bi Martinjvrharji, Ojstrani in Smolevčani morali hoditi mimo železniške cerkve v farno cerkev, to pa je v zimskem času prehuda pot, poleti so pa med tednom utrjeni; veliko Podlončanov, Prtovčanov, Čejšnjčanov in Rudnčanov ima cerkvene sedeže v Železnikih, kamor jim je bliže, v Selcih pa bi morali stati. Nekateri Martinjvrharji hodijo na Zali log, nekaj Rudnčanov pa v Dražgoše, posebno mlajši, ki so navajeni, ker so hodili gori v šolo. Jamnik gre v Kropo, Rovte v Ovsiše, Njivca nekaj v Ovsiše (sem gre tudi vsa Podblica in Nemilje), nekaj pa v Besnico. Kak Ševljan gre v Bukovščico, Praprotno in Sveti Tomaž gre v Loko h kapucinom in po drugih cerkvah v Škofji Loki, Ojstrani pa gredo precej tudi k Svetemu Lenartu.

Tako je okrog 100 hiš v selški fari, iz katerih celo leto ne pride noben človek k farni cerkvi, razen zaradi krsta, obhajila ali pogreba, pa morda 1. novembra popoldne in na sv. Petra dan.

Ne smemo jim zameriti pri farni cerkvi; gospodje pri drugih farah naj jim postrežejo, saj glavno je, da zadoste svoji verski dolžnosti. Gotovo bi imel

rad vsak duhovnik svoje ovce pred seboj; v tujih cerkvah se pa kaj rado zgodi, da tujci duhovnikovo pohvalo obrnejo tudi nase, če pa jih graja, obrnejo le na dotične farane.

Zakaj je tako razdeljeno, nam kaže zgodovina selške doline. Prvotno je bila za vso dolino ena sama fara v Selcih – Selška dolina – selška fara. Polagoma so se začela stran trgati posamezna področja, brez ozira na to, kakšna bo ostala selška fara, "kakor gošpodinja, ki bob dela".

Leta 1622 je začenjala železniška fara, potem pa so šle druga za drugo.

Pri tem je ostalo do danes, razen tega, da so Zatrebke, ki so jih prvotno dali v Bukovščico, prišle nazaj pod Selca, podobno pa tudi Stirpnik iz Svetega Lenarta v Selca. Spomin na prejšnje področje je ostala vas Pozirno, ki spada v faro Bukovščica, biro pa daje mežnarju pri Svetem Mohorju in jim tam zvoni mrličem, v Ševljah pa dajo mežnarju v Bukovščico.

Martinj vrha je veliko v faro k Svetemu Lenartu, podružnico imajo pa pri Svetem Miklavžu, v selški fari.

Kako naj bi se preuredilo?

Primerna fara bi bila na Bukovici, ta bi obsegala vasi, iz katerih otroci hodijo na Bukovico v šolo (Bukovica, področje Svetega Tomaža, Ševlje, morda Stirpnik). Vsega skupaj okrog 118 hiš, to je 600 ljudi. V fari bi bila dvorazredna šola in ena podružnica.

Seveda bo težko to izvesti, narediti novo župnišče in preurediti cerkev; posebna težava pa je tudi v tem, ker je ljudi v tem kraju tako težko dobiti za skupno delo. Škoda k temu je, da je Bukovščica fara, ta bi bila lahko podružnica in bi skupna fara štela okrog 1000 duš. Seveda, kdo bi mogel vzeti jim faro in jo prenesti drugam. Še večje važnosti bi bilo, da bi vasi okrog Železnikov šle tja v faro. Martinj vrh, Ojstri vrh, Smoleva, Podlonk, Prtovč, Čejnjica in Rudno, za vse te vasi bi bilo naravno, da bi bile v faro v Železnike. Vse te vasi skupaj štejejo okrog 800 ljudi.

V Železnikih bi bila tako 2 duhovnika, podružnica na Prtovču in šola v Podlonku. Če hočejo, naj potem naredi nameravano šolo med Železniki in Čejnjico.

Cerkev v Železnikih je dovolj velika, kaplanija pa je narejena.

Ovira je pri ljudeh – večna nasprotja med Železnikarji in okolico. To vidimo vedno v zgodovini, Železnikarji so bili kovači, okolica kmetje, med njimi pa večni prepiri.

Gozdovi, lazi, oglje so bili predmet tožb. Železniki so imeli zaslombo v cesarskih uradih, kmete pa so ščitili brižinski škofje in njihovi uradniki v Loki.

Še pred 60 leti, ko je okolica hodila v Železnike v šolo, so se železniški otroci postavljali, da so "cesarski", okoličani pa "škofovski". Dokler so fužine dobro šle, so kovači v Železnikih imetno živeli, kmetje veliko slabše in so morali več trpeti. Takrat so jih kmetje iz okolice po strani gledali, ponosne kovače.

Kovačije pa so prenehale, začel se je žalosten čas za Železnike, 4 mogotci, Globočniki, Plavci, ... so skoraj vse spravili podse, drugi so postali berači. Drugega dela niso bili navajeni, večina se ga tudi ni hotela lotiti, stradali so in prosili po okolici vsem v nadlego, prejšnji ponos je še ostal, zato pravijo Železnikarji okoličanom "kmetovski prebasanci", okoličani pa Železnikarjem "gosposki berači".

Ko sem leta 1918 hodil po Martinj vrhu in govoril o tem, da bi bili v Železnike v faro, so bile kmetske ženske zelo hude in so pravile "me se moramo ma-trati za žive in mrtve, ko pa pridemo v Železnike, jih vidimo, kako postopajo brez dela, gosposko napravljene. Že sedaj so zmerom Železnikarce pri nas, če bomo pa v faro skupaj, bodo pa rekli: le dajte nam, saj ste naši".

Morda se to nasprotje s časom omili, ko se razme-re spremene."

Leta 1809 so že delali na tem, da bi vasi Martinj Vrh, Ojstri Vrh in Smoleva šle v Železnike v faro.³³

Po vsem tem vidimo, da so župnikova predvide-vanja šla v smeri njegovega načrtovanja. Govor o župniji na Bukovici sem zasledila le tu; morda tudi zato ni nikoli prišlo do uresničitve.

Da pa so se prepiri res vlekli v nedogled, je kriva tudi gosposka, ki je naselila podložnike, da so delali rovtve in laze. Leta 1553 pa je izšla nova rudarska na-redba Ferdinanda I., ki je gosposki omejila lastnin-

ske pravice, temu pa je sledila njihova jeza. Fužinarji so se opirali na rudarsko naredbo – tako se je začel dolg boj za gozdove, ki je bil vedno hujši. Prepiri pa so se vlekli skozi stoletja.

Za ponazoritev navajam nekaj primerov, ki so za-pisani v kroniki; tako lahko sklepamo, da so gotovo kar močno odmevali. Leta 1743 so bili kmetje iz Mar-tinj Vrh (Tušek, Sušnik, Pintar) zaradi izsekavanja in požiganja gozda obsojeni od višjega rudarskega sodnika, pritožili pa so se cesarju. Leta 1752 je bil proces Jakoba Vrhunca proti soseski Prtovč zaradi porušnja kopišča v gozdu "Plenšak pod verhami". Tudi ta proces je imel svoje zaključke pri cesarju.³⁴

Selška dolina se mora zahvaliti brižinskim ško-fom, da ima svobodne kmete in kočarje. Freisinški so se namreč potegovali zanje, ko so Železnikarji hoteli vse dobiti podse.³⁵ Ko bi bili imeli vse skupaj, bi se najbrž vsem tako godilo, kakor se je Železni-karjem. Opustošili bi dolino, kapitalisti pa bi ljudi pustili v revščini, sami pa šli, kjer jim več nese.

Župnijska cerkev

Kdaj je v Selcih stala prva cerkev, ni znano, vendar je prva cerkev, ki je stala na mestu sedanje župnijske cerkve, morala stati že zelo zgodaj, saj An-drejka trdi, da je bil po najnovejših zgodovinskih iz-sledkih v Selcih ustanovljen samostojen vikariat že leta 1296, vira za to trditev pa v svojem spisu ne na-vaja. Stalno se omenja vikariat od leta 1335, zato je morala cerkev stati že precej pred tem. Šilasti oboki v pritličju zvonika ob vhodu v cerkev kažejo, da je bila prvotna stavba gotška.

Župnijska kronika poroča, da je cerkev z vasjo vred večkrat pogorela. Prvič jo je požar uničil, ko-likor je znano, leta 1668, in potem še leta 1738, 10. marca 1809 in zadnjič 18. februarja 1849.

Župnijska cerkev stoji na Žaršniku, na spodnjem odrastku 735 metrov visoke Goverovne (Goveje ravni). Žaršnik, ki je nekoliko dvignjen nad samo vas, so verjetno izbrali zato, da bi cerkve ob pogo-stih poplavih ne dosegla voda. Sora je jednako

mnogo večja in je tekla po sredini selškega polja. Če dobro pogledamo, se še vidi, kje je bila rečna struga. Stoletni napor Selčanov so odmaknili Soro v sedanjostrogo pod Zavrnikom in Babnikom.³⁶

Morda pa so bili za cerkveno stavbišče odločilni tudi sledovi predzgodovinske naselitve na Žaršniku. Staro izročilo pove, da so v prastarih časih tu stali plavži, v katerih se je talila železova ruda. Župnik Jožef Gogala, ki o tem v posebnem spisu (*Beybrage zur Topographie und Pfarrgeschichte von Selzach* z dne 1. avgusta 1821; ljubljanski škofijski arhiv, fascikel Selca) poroča ljubljanski škofiji, doda, da so se nad cerkvijo v resnici našli ostanki žlindre.³⁷

Cerkev, ki je leta 1738 pogorela, je bila najbrž zidana v srednjeveškem gotskem slogu z ravnim stropom; nemara so bili gotski tudi oltarji, še danes pa je viden, kot je bilo že omenjeno, gotski spodnji del zvonika.

Sedanjo baročno cerkev je sezidal tedanji župnik Luka Pušar, takrat že 22. leto župnik v Selcih. Prejšnjo cerkev je razširil in obokal v baročnem slogu ter tako notranjščino zavaroval pred nadaljnjimi požari. Dela so se pričela precej pozno, ker je bilo po požaru nujneje pozidati vas. Razumljivo je, da se je ob vizitaciji goriškega nadškofa 2. septembra 1752 cerkev še vedno popravljala, da pa je bil takrat veliki oltar že prenovljen. Dograjena je bila leta 1767. Istega leta jo je posvetil goriški nadškof Karel Mihael Attems, skupaj z velikim oltarjem. Takrat je dobil tudi novi zvonik svojo baročno streho namesto prejšnje gotske. Veliki oltar je bil napravljen v letih 1751–52, leta 1923 so ga prenovili in takrat je izgubil svoj zunanji blišč. Cerkev je nato še dvakrat pogorela, a ob vseh teh nesrečah so oltarji ostali nepoškodovani.³⁸

Mojster stavbenik, ki je cerkev gradil, ni znan, v kroniki tudi ni omenjen, verjetno pa je bil iz Furlanije.

Današnja cerkev ima v tlorisu obliko križa z ožjim, sorazmerno dolgim prezbiterijem in precej širšo, sorazmerno kratko ladjo, ki se konča z gladko, navpično steno, ob kateri se nahaja pevski kor. Dolga je 23,5 m (ladja 16,5 m in prezbiterij 7 m), brez stranskih kapel je široka 9,8 m, visoka pa 11 m. Na

pročelju cerkve stoji zvonik.

Leta 1974 so vzdolž cerkvene ladje na severni strani dozidali kapelo (prizidek); prvotno je bila namenjena za verouk, sestanke in tečaje, ker župnija ni imela primerne prostora za župnijsko delo. Zraven so naredili manjši prostor v treh etažah ter okroglo stopnišče, po katerem se pride na kor in v zvonik, istočasno pa tudi v vse tri etaže shranjevalnega prostora. Kapela je z dvema prebojema (zadaj pod korom in spredaj pri Marijini kapeli) povezana z glavnim cerkvenim prostorom in je dejansko del cerkve. Škoda pa je, da se iz večjega dela prostora ne vidi na oltar. Predstavlja bližnjico s kora k oltarju. Prej se je namreč na kor šlo zunaj cerkve na isti, severni strani po stopnicah, ki so bile obzidane. Pevci so k obhajilu hodili po stopnicah v zakristijo.

Prizidek so takrat zgradili v sodobnem slogu, upoštevajoč navodila spomeniške službe; projektiral ga je dipl. inž. Janez Bahar iz Ljubljane. Izdelalo ga je gradbeno podjetje Tehnik iz Škofje Loke, opremil pa mizar Janez Čenčič iz Selc. Kapelo je 21. septembra 1975 blagoslovil pomožni škof dr. Stanislav Lenič. Poimenovali so jo Kapela sv. Križa, ker so spredaj namestili misijonski križ, ki je bil prej ob oltarju sv. Štefana zraven krstilnika. Križ v naravni velikosti je izdelal Jože Grošelj. V kapeli so na obeh straneh sten na kovinske nosilce obesili 14 postaj križevega pota. Slike na platnu so delo Leopolda Lajerja, blagoslovljene leta 1884.³⁹ Do takrat je bil križev pot nameščen po stenah cerkve. Ko se je v začetku devetdesetih let 20. stoletja kapela začela preurejati, je restavratorska dela križevega pota prevzela Jelka Perko iz Cerknice. Okvirji in podokvirji so bili čisto prepereli in črvi. Prav tako tudi okrasje, manjkalo je nekaj fragmentov in luščila se je pozlata. Potem je križev pot zopet dobil svoje prejšnje mesto v cerkvi. Prvotni smrekov daritveni oltar za kapelo je naredil Janez Čenčič kot provizorij za župnijsko cerkev ob uvedbi prenovljenega mašnega obreda po smernicah II. vatikanskega koncila.

Ostrešje župnijske cerkve je najverjetneje iz obnove po zadnjem požaru leta 1849. Večji del strehe ima urejene žlebove, vsa okna pa imajo izdelane križe.

Cerkev ima tri lesene baročne oltarje. Postavljeni so bili v letih 1740–1770. Izdelovalec ni znan. Veliki oltar je posvečen sv. Petru, zavetniku župnije, stranski oltar na desni sv. Martinu, škofu, na levi pa sv. Štefanu.

Do leta 1890 sta imeli podobne baročne oltarje tudi obe stranski kapeli, verjetno pa je oltar na levi uničila močna vlaga, zato so se odločili za nove oltarje v nekakšnem renesančnem slogu, ki jih je izdelal domači mojster, Selčan Jožef Grošelj. V desni kapeli je postavil oltar sv. Jožefa, v levi pa oltar Matere Božje. Po sedanjih ocenah je z zamenjavo oltarjev cerkev izgubila polnost baročne harmonije. Nova oltarja sta bila izdelana v tehniki "štukalustra", ki ima za podlago zidno opeko in les.

Leta 1923 so na obeh stranskih oltarjih zlato zamenjali z barvo in s tem osiromašili baročni sij oltarjev. Leta 1960 pa je restavrator Hinko Podkrižnik iz Šentjurja pri Celju prve tri baročne oltarje zopet pozlatil. Pozlačene površine pa verjetno zaradi slabega materiala na več mestih pokajo in odpadajo.

Med generalno prenovo cerkve v letu 1974/75, ko je bila izvedena drenaža po celotni površini cerkve ter hidroizolacija in izravnava za eno stopnico višjega nivoja obeh kapel z nivojem cerkve, so bili odstranjeni podiji in oltarne mize vseh stranskih oltarjev. Od baročnih stranskih oltarjev so odstranili tudi iz kamna zidane podstavke, po katerih se je močno dvigala vlaga.

Tudi oltar sv. Jožefa je bil zaradi dolgoletnega postavljanja Božjega groba ob njem zelo okrušen. Ludvik Krulc iz Ljubljane je napravil novo podnožje v "štukalustri" in nastavek v celoti obnovil.

Ko so obnavljali tla, so pod kapelo sv. Jožefa odkrili grobnico, v kateri je bilo še pet lesenih krst. Da se prenovitvena dela ne bila preveč zavlekla in delo zaustavilo, so odkritje zamolčali in dohod v grobnico zazidali; danes dostop vanjo ni mogoč, grobnica sama pa je tudi precej zasuta, saj so vanjo odlagali odvečni material.⁴⁰ Morda je bila nekoč ta grobnica zunaj cerkve, ko je bila cerkev, preden so jo požari večkrat uničili, še manjša in je bilo okrog nje še pokopališče.

Veliki oltar je lesen in stoji na zidanem podstavku. V tronu ima v naravni velikosti leseni kip sv. Petra, ki sedi na papeškem prestolu. Desnico ima dvignjeno naprej s stegnjenimi tremi prsti, v levici pa drži palico. Za glavo ima rozeto: žarke in krog pozlačenih oblakov. V sredini je simbol Božje vsevednosti, trikotnik z očesom. Kip spodaj obdajata dva klečeča angela; angel na naši desni ima v rokah tiaro, na levi pa ključ. Na desni strani oltarja je v naravni velikosti kip sv. Jerneja, ki drži v roki nož, na zunanji desni strani pa je kip sv. Izidorja, ki je poznejšega izvora. Na levi je kip sv. Pavla z mečem in knjigo v roki, na skrajni levi pa je kip sv. Notburge.

Nad Petrovim tronom je v sredini Marijino kronanje – Marijo obdaja Sveta Trojica. Na desni strani v isti višini je kip sv. Barbare, na levi pa sv. Katarine. Po oltarnih simsih je več angelov.

Spodaj v sredini je lesen tabernakelj s kovinskimi, pozlačenimi vratci. Obdaja ga baldahin s stebrički in polkrožno kupolo. Na desni in levi sta dva angela adoratorja. Nista pozlačena, ostala sta v svetlo sivkasti barvi.

V veliki oltar se da vložiti tudi slike, in sicer ima župnija tri slike na platnu: najbolj znamenita je slika Mateja Langusa, ki prikazuje, kako Kristus izroča klečečemu Petru vrhovno oblast. Druga slika, Marija z Jezusom v naročju, delo Selčana Antona Demšarja (Zgornji Ilč), pa je natančna kopija Jelovškove Marije. Slika Marije Brezmadežne pa je delo samoukinje, ljudske umetnice Kristine Potočnik, rojene Vidmar, z Bukovice.

Na oltarni sliki sv. Štefana, ki je delo slikarja Leopolda Lajerja, je upodobljeno Štefanovo kamenjanje. Slika je podobna Krems-Schmidovi sliki sv. Štefana v Velesovem. Na tem oltarju je na levi še kip sv. Andreja, na desni pa sv. Janeza Evangelista. V medaljonu zgoraj, v pokončni, elipsasti obliki, je Lajerjeva slika sv. Treh kraljev.

Tudi slika sv. Martina v desnem oltarju je Lajerjevo delo; v medaljonu tega oltarja je prav tako njegova slika, in sicer slika Janeza Krstnika. Na levi strani slike je leseni kip sv. Boštjana, na desni pa sv. Roka. Ob prenavljanju je bil celotni oltarni nastavek

pomaknjen bolj proti prižnici, zato za kip tu ni več prostora. Kip se nahaja v cerkveni shrambi.

Oltar sv. Jožefa ima sedem mavčnih kipov, ki so delo Jožeta Grošlja. Osrednji je sv. Jožef, ki ima na desni sv. Jakoba in sv. Metoda, na levi pa sta sv. Matej in sv. Ciril. Čisto zgoraj je slika Marije z Jezusom s podpisom Bradaška in letnico 1890.

Oltar lurske Matere Božje na levi strani pa je bil zaradi močne vlage zlasti v spodnjem delu popolnoma dotrajan. Na predlog statikov je bil v času župnika Lamovška porušen, oltarni kipi pa nameščeni na konzole, vdane v steno.

Bil je popolnoma enak oltarju sv. Jožefa. Danes je kip Marije Lurske nameščen v nišo stene. Ostali kipi na marmornatih konzolah pa so: tik pod Marijo sv. Joahim in sv. Ana, na skrajni desni sv. Lucija, na desni pa Marija Magdalena. Spodaj sta simetrično nameščeni dve polici s stebrički nekdane obhajilne mize. Na njih sta kipa, ki sta bila prej zgoraj, desno je sv. Francišek Asiški, levo pa Janez Nepomuk. Med mizi, na sredino stene, pa je danes postavljen krstni kamen. Vse kipe Marijinega oltarja in zgornja dva Jožefovega oltarja je prenovil pleskar Jaklič iz Šmartina pri Kranju.

Daritveni oltar je iz sivega kraškega marmorja, sestavljen je iz treh kosov. 6. julija 1975, na 14. navadno nedeljo, ga je posvetil v čast apostolu Petru nadškof dr. Jožef Pogačnik in vanj vzdal relikvije sv. mučencev Celestina in Viktorja.

Najstarejši predmet cerkve je krstni kamen. Zapiski omenjajo, da ga je leta 1604 blagoslovil škof Tomaž Hren.⁴¹ Je iz kamnitega gotskega podstavka. Spodaj je pravilni oktagon, zgornji del pa preide v krog. Nastavek je okrogel in lesen; kupolasto dodatno okrasje preide v kroglo, ki predstavlja svet; na krogli je golob. Na zunanjih stenah je reliefno prikazan izgon iz raja in Jezusov krst. Leta 1975 je bil kamniti in leseni del krstilnika v celoti restavriran. Pri tem se je pokazalo, da je kamniti del iz dveh delov. V njem so včasih hranili krstni pribor. Preden so krstni kamen prestavili na zgoraj omenjeno mesto, je stal pod misijonskim križem, pri oltarju sv. Štefana. Včasih, ko so otroke h krstu prinesli takoj po

rojstvu, so jih krščevali pri krstnem kamnu.⁴²

Kip sv. Lovrenca iz mavca so po postavitvi oltarja sv. Jožefa prestavili v prezbitერი, v nišo nad zakristijskimi vrati.

Slika Svete družine v Jožefovi kapeli nad spovednico je delo Kroparja Petra Žmitka.

V cerkvi ni več slike sv. Antona. Visela je na steni med prižnico in spovednico na moški strani. Pod to sliko je bil klečalnik; kmetje so se priljubljenemu svetniku hodili priporočat za živino in ob raznih izgubah. Zraven je bila tudi reža za darove. Ljudje vedo povedati, da je župnik Kržišnik večkrat rekel, da mu sv. Anton da za luč. Z darovi je namreč poravnal stroške za elektriko.⁴³

V cerkvi so bile žalostne razmere s cerkvenimi sedeži. To so ljudje ugotovili že leta 1925, ko je problem nastal zato, ker so bili sedeži prodani v popolno last že pred davnim časom. Stvar je bila po sinodi poostrena, zato je bilo nemalo vrišč. Možje so to sprejeli z veseljem, ženske so v začetku godrnjale, nato pa so se polagoma vdale. Župnik je namreč povzel določila z II. in III. ljubljanske sinode in izvil naslednje posebnosti:

- a) Klopi morejo imeti le župljani selške župnije.
- b) Klopi so hišne, prepuščene hišam v stalno uporabo. Najbolje je, da je sedež vpisan na gospodarja, lahko pa tudi na kakšnega drugega družinskega člana, ki je stalno doma. Po smrti plača naslednik prepis, znesek določi cerkveno predstojništvo.
- c) Vsaka hiša ima največ en moški in en ženski sedež, kjer pa je v rabi več sedežev pri hiši, se za zdaj pustijo. Smejo pa se prepisati na drugo hišo, če nimajo tam še nobenega ženskega ali moškega sedeža.
- d) Sedeži gostačev po njihovi smrti pripadejo cerkvi.
- e) Ako se hiša proda, pripadejo sedeži cerkvi.
- f) Prepovedano je vsako kupčevanje ali barantanje s sedeži. Kdor s sedežem kupčuje, izgubi vsako pravico do njega in sedež popolnoma pripade cerkvi.
- g) Popolnoma cerkveni sedeži se oddajajo na javni dražbi osebi za nedoločen čas.

Župnik si je prizadeval, da bi se sinodalni red izvajal.⁴⁴ Letnina za sedeže pa je bila 10 din. Ljudje še danes vedo povedati, kako so še po vojni med mašo stali na sredi cerkve med klopmi nekako do polovice cerkve in seveda pri stranskih oltarjih. Če je kdo v sorodstvu umrl, je bilo mogoče misliti, da boš lahko zasedel njegovo mesto, in tako pri nedeljskih mašah sedel.

Pri kanonični vizitaciji leta 1935 je zapisano, da je cerkev zadostno opremljena; le klopi iz leta 1821 so že odslužile.

Med okupacijo je zato mežnar Ravnihar mislil tudi na nove klopi, saj je pripravil že vse potrebno za nakup novih. Les zanje je bil kupljen in pripravljen, po osvoboditvi leta 1945 pa je bil porabljen za nove šolske klopi osnovne šole v Selcih, ki so bile med vojno uničene.⁴⁵ Če danes pogledamo po cerkvi, vidimo na prvi klopi letnico 1950. Ugotovimo lahko, da se je po 20 letih želja po novih klopih v cerkvi le izpolnila.

Klop pa je bila tudi tam, kjer se danes gre v kapele, nasproti spovednic pri Marijinem oltarju. Majhna klopca je bila za upravitelja šole tam, kjer je danes sahrarij, na desni strani v prezbiteriju, trije moški pa so sedeli, kjer so danes ministrantje, pod diaprojektorjem. Klop za tri osebe je bila tudi tam, kjer je danes mizica za darove. Učiteljice so sedele na isti strani naprej proti glavnemu oltarju. Tako so bile skupaj z otroki pred oltarjem, kajti otroci so imeli svoje mesto pred obhajilno mizo, ki je potekala po sredi prezbiterija, na širini zakristijskih vrat. V klopi pa otroci niso smeli. Podobno so učiteljice spremljale otroke pri procesijah.⁴⁶

Nove klopi iz macesnovega lesa je leta 1950 izdelal mizar Janez Čenčič iz Selc. Od prejšnjih so se razlikovale po tem, da je bil ob steni na obeh straneh prehod, in bile so širše. Tapezirane so bile pozneje, leta 1969. Na koru so jih izdelali že prej, okrog leta 1944, ko so podaljšali kor za namestitev novih orgel.

Zvonik je baročen, lepo oblikovan. Notranje zidove kaže, da je bil grajen v več etapah. Spodnji dve tretjini zidu sta rahlo nagnjeni na zahod, najmlajši zgornji del pa so zidali navpično. Zvonik se

končuje s kovinastim jabolkom in velikim železnim križem. Leta 1933 so v začetku septembra prenovili streho na zvoniku. Zgornji del strehe, ki je bil nov 10 let pred tem, še nikoli ni bil prebarvan, spodnji del pa je bil že slab. Obenem so prebarvali še druge dele cerkve, kar je pokritega s pločevino; prezlatili so križ, zvezdo in jabolko.

Julija 1928 so se dogovorili, da v zvonik dodajo še četrti, največji zvon. Kanonik Kimovec je ugotovil, da vsi zvonovi s svojimi glasovi težijo navzgor, zato so se odločili za ton C. Vlili so ga v Šentvidu nad Ljubljano. 30. decembra so zvon pripeljali v Selca, ovitega z venci, s smrečicami in slovenskimi zastavami. Zvon so sprejeli godba, selški, bukovški in rudenski gasilci, konjeniki, domača duhovnika in mnogo ljudstva, ki so napravili špalir do stopnic, ki vodijo v cerkev. Pred lopo ga je blagoslovil dekan Matija Mrak.⁴⁷ Vendar je zvon že čez dve leti počil, zato so takoj dali uliti novega, plačali pa so samo razliko v teži, kajti novi je bil težji.

Ruda Potočnik je v Ameriškem Slovincu⁴⁸ pozval vse Slovence, naj prispevajo kakšen dinar za selške zvonove, kajti "Selčani so že silno veliko žrtvovali za kulturne, socialne in gospodarske namene, ter so veliko pripomogli za napredek in procvit selške doline". Župnik je v kroniko zapisal, da so ameriški rojaki za veliki zvon poslali lepo vsoto – 8.000 din.

V aprilu 1934 je počil stari zvon, ulit leta 1876; konec maja so ga prvič prelili, vendar neuspešno. Dokončno je bila stvar urejena šele julija 1936. Septembra 1939 je počil še tretji zvon, vendar so čakali na ugodnejše razmere. Zvon je bil prelit za božične praznike.

Do leta 1876 so bili v zvoniku trije zvonovi. Najmanjši in tretji po velikosti sta bila ulita v ljubljanski livarni leta 1922. V Šentvidu nad Ljubljano so poleg velikega zvona, ulitega leta 1929, leta 1938 izdelali tudi drugi zvon po velikosti, ki je edini preživel prvo svetovno vojno, a se je omenjenega leta razbil. V malih linah je navček.

Zvonovi so uglašeni v septakordu: H, dis, fis, a. Njihovo električno zvonjenje pa je bilo urejeno jeseni 1979.

Na dan sv. Jožefa leta 1925 je bil v cerkvi blagoslovljen nov kip v oltarju sv. Jožefa. Do takrat je bil v oltarju sv. Lovrenc; to je bil še ostanek iz časov, ko so bili Železnikarji še v selški župniji in so skrbeli za kapelo sv. Lovrenca. K temu so se zavezali še leta 1623, eno leto po ustanovitvi svoje župnije.⁴⁹ Kip je naredil domačin Josip Grošelj. Ljudje so na škofijo pisali, zakaj želijo zamenjati svetnika v oltarju. "Spomin na fužinarje je že zelo izginil, zato ga želimo zamenjati s sv. Jožefom, saj je sedaj močno razširjeno češčenje tega velikega zavetnika. Za posebnega priprošnjika ga imata tudi moška in mladeniška Marijina družba." Ker pa oltar sv. Lavrencija ni bil "altare fixum", je bila prestavitev mogoča.

Že od nekdaj pa sta naravnost "pod svetega Petra zvon", kakor so včasih rekli, spadali poleg Selc vasi Ševlje in Stirpnik.

Za veliko noč leta 1940 so imeli Selčani novo župnijsko bandero. Fantje so denar nabirali po vaseh. Od starega bandera so ostale le palice in križ, drugo je bilo vse novo; tudi slike, ki so natančna kopija slik starega bandera.

Župnik Šušteršič je novembra 1931 prosil za do-

voljenje, da bi se tudi v tukajšnjo župnijsko cerkev v celoti napeljala elektrika. Do tedaj je v cerkvi gorelo 12 žarnic, za katere je bila napeljava napravljena leta 1912. Vse to je bilo treba preurediti po tedanjih predpisih. Luč je v selški cerkvi prvič posvetila na sveti večer 1931.⁵⁰ Dotedanja mala centrala v Sevnici, last Gašperja Šturma, ki je svetila za silo in za najmanjše potrebe, je tako po 18 letih ugasnila. Leta 1975 je bila elektrifikacija obnovljena tako, da je bilo dodanih veliko reflektorskih luči, nameščenih po simsih, kjer je paralelno speljanih še več rezervnih kablov. Kranjčan Roman Seljak pa je leta 1970 v cerkvi pripravil in montiral ozvočenje.

Nad vhodom v cerkev je kor z orglami, sloneč na štirih kamnitih stebrih. Do konca 18. stoletja cerkev ni imela orgel, kar je razvidno iz vizitacijskih zapisov goriškega nadškofa leta 1780. Če jih je pozneje dobila, po nekem podatku naj bi jih Selčani imeli že prej, in sicer naj bi bile izdelane leta 1787 na Dunaju, so zgorele ob velikem požaru leta 1809.⁵¹ Prvič jih je dobila najbrž šele v času župnika Jožefa Gogala, napravili so jih leta 1825 v Ljubljani. Oktobra 1920 so jih popravili, vendar je vse bolj kazalo, da okoli

Pozdrav iz Selc leta 1950. Hrani Matej Galjot.

sto let stare orgle ne služijo več svojemu namenu.

Sedanje orgle so delo mojstra Franca Jenka iz Šentvida nad Ljubljano. Kateri opus so, mojster ni označil. Imajo dva manuala in 15 pojočih registrov, nameščene so v povečani stari baročni omari.

Orgle so zanimive zato, ker so jih napravili farani sami. Takratni župnik Franc Šušteršič je bil maja 1941 aretiran in izgnan. Tako je bila selška župnija pod nemško okupacijo brez duhovnika. Pobudnik za nakup orgel je bil cerkovnik in pismonoša Jože Ravnihar, ki je zaradi svoje službe imel večje možnosti gibanja na okupiranem ozemlju. Vodil je vso akcijo od začetka do blagoslovitve, ki jo je 16. julija 1944 opravil Anton Švelc, župnik pri Svetem Lenartu. Ljudje so denar za orgle zbirali z vsakomesečnim darovanjem, stale pa so 12.000 nemških okupacijskih mark. Drugi pobudnik in duša akcije pa je bil organist in takratni občinski tajnik Lojze Šmid. Ko so vgrajevali nove orgle, so morali podaljšati kor v smeri proti oltarju. Tla povečanega dela slonijo na podstavkih, vdelenih v okenske okvire na obeh straneh ladje. Selca so bila nemara edina župnija na Gorenjskem, katere farani so kljub sovražni okupaciji tvegali in dovršili drago cerkveno napravo.

Baročna prižnica je bila verjetno⁵² delana istočasno z baročnimi oltarji; pa tudi zadnjikrat restavrirana skupaj z njimi. Je lesena, baldahin nad njo pa prehaja v stojalo, na katerem je baročni kip angela s trobento.

Pokopališče

Številne, zlasti zdravstvene nepravilnosti starega pokopališča okrog cerkve je Jožef Gogala škofijskemu ordinariatu omenjal že 3. julija 1817 in prosil za pomoč. A trajalo je še več kot tri četrt stoletja, da je prišel Matija Erzar in dal napraviti novo pokopališče daleč stran od cerkve in vasi na zdravem, prodnatem svetu. Zgradili so ga v letih 1898–99 na tako imenovani Požaršnici, 400 metrov pod vasjo na njivah posestnikov Groblja, Podrekarja in Šmida.⁵³ Blagoslovljeno je bilo 24. septembra 1899. Obdaja

ga dva metra visok zid.

Na novem pokopališču stoji kapela sv. Križa. Ob stiku ladje in prezbiterija na zahodni strani je zakristija z vhodom iz cerkve. Kapela je bila pozidana leta 1905 v neoklasicističnem slogu po načrtu kiparja Vurnika iz Radovljice. Iznad strehe nad pročeljem se dviga zvonik, ki je bil prvotno lesen, a ometan. Ostrešje cerkve je skupaj z zvonikom pokrito s skrilom.

Kapela z oltarjem in dvema zvonovoma je bila blagoslovljena 8. oktobra 1905. Večji zvon je bil leta 1916 predelan za vojne namene, 25. junija 1922 pa je ta zvon nadomestil novega, ki ga je podaril domačin Fran Hainrihar.

Aprila 1937 so začeli popravljati zid okrog pokopališča; bil je že zelo olušččen in nujno potreben popravila. Ometali so tudi zvonik na kapeli in prebarvali okna. Zadnjikrat so zvonik obnovili leta 1970.

Pokopališka kapela ima na pročelju Vurnikov portala s Kristusom Kraljem, relief v kamnu. Na oltarju je velik križ s Križanim, desno Janez Evangelist, levo Marija; ob vznožju križa je klečeča Marija Magdalena; vse je v mavcu, skoraj v naravni velikosti. Avtor je Jože Grošelj, Magdaleno pa je izdelal njegov rejenec, akademski kipar Jože Urbanija. Oltarno podnožje je hrastovo, z izrezljanimi okraski.⁵⁴

V sredini zahodnega pokopališkega obzidja je župnijsko grobišče, na katerem stoji zidana kapelica. Ob zidu na vzhodni strani je pokopana mati Janeza Ev. Kreka.

Na pokopališču je ob mrtvašnici poseben prostor za nekatoličane in samomomrilce.⁵⁵ V vizitacijskem poročilu za leto 1951 sta ta dva prostora še omenjena, za leto 1957 pa je napisano, da tega ni več. Pokopališče je bilo takrat vknjiženo na župnijsko cerkev, gospodar pa je bila KS Občine Selca.

Druge cerkvene stavbe in objekti

Ko je leta 1922 župnik pisal na škofijo, je omenil, da ima farna cerkev staro **mežnarijsko poslopje**, ki ga ne uporablja več v svoje namene. "Odkar je namreč neka dobrotnica Julijana Eržen, rojena Grilc,

umrla 29. avgusta 1919, zapustila hišo s posestvom (enonadstropna hiša, gospodarsko poslopje, njive, travnike in gozde (za 2 živini)) farni cerkvi, imata tu cerkvenik in organist svoje stanovanje in užitek. Zato je prejšnja v breme. Zdi se nam primerno, da se ta hiša proda. Izkupiček se bo porabil za popraviljanje farne cerkve. Pred vojsko se je namreč vedno govorilo, da bo ali ta cerkev povečana ali bomo delali novo. Sedaj je gotovo, da za dolgo ostane še ta cerkev."⁵⁶

Za rajno dobrotnico se je obletna maša obhajala 10 let (črna sveta maša in libera), 400 kron pa je namenila za sto maš po smrti. Mežnarija se je nato prodala Mihaelu Lebnu za 130.000 kron. Danes je to hiša Selca številka 18.

Kaplanija se je prodala leta 1952 Francu Rakovcu.⁵⁷ Stavba je stala zraven stare mežnarije v smeri proti središču vasi.

Misel na to, da bi bila v Selcih v bodoče nova cerkev, so nato opustili. Poleg drugih razlogov je bila največja ovira druga svetovna vojna.

Maja leta 1927 so prekrili južno stran strehe **podarjene Kramarjeve hiše**, ki je bila že zelo dotrajana. Plošče so bile izredno slabe, vedno je zamakalo. Zamenjane plošče so bile z Zalega Loga. V avgustu in septembru leta 1938 se je v hiši zgoraj uredilo stanovanje za organista Lojzeta in njegovo ženo učiteljico Olgo. Še prej pa so v njej stanovali Cirilovi.

V Kramarjevi hiši je bil od leta 1923 tudi poštni urad, od leta 1945 naprej pa je tu župnišče. Zanimivo je, da **staro župnišče** ni bilo v neposredni bližini župnijske cerkve, ampak kakih sto metrov nižje doli, že sredi vasi, na levem bregu Selnice. Stalo je čez cesto, nasproti kaplanije in stare mežnarije, kjer je danes pošta, pod Jakeljnovo hišo, ki pa je danes tudi ni več. Okrog župnišča je bila lepa železna ograja. Staro župnišče je bilo zgrajeno leta 1895. Ko so ga 8. septembra 1944 minirali, so bili ljudje v cerkvi. Ko je počilo, so vsi odhiteli iz cerkve pogledat, kaj je, a so se vrnili, ker so videli, da je ena eksplozija zadostovala namenu, da porušijo župnišče.⁵⁸ Minirano župnišče se je sesedlo na kup. Ljudje so nato hodili

čistit opeko, ki so jo posodili na Podovše. Vrnili so jo, ko se je popravljala Kramarjeva hiša.⁵⁹

Po Obnovitveni zadrugi naj bi opeko dobile privatne osebe, ker je obstajala nevarnost, da jo zaseže državna oblast za zidanje šole v Železnikih.⁶⁰

Leta 1952 so po posvetu z župnikom možje predlagali, da bi zemljišče porušenega župnišča (sem je všteto tudi gospodarsko poslopje, ki je bilo na mestu današnje Kmetijske zadruge) prodali, vendar pa se župnik in tudi škofija najprej s tem nista strinjala. Po nekaj letih negotovosti je leta 1956 prišlo do kupoprodajne pogodbe, saj je država dala vedeti, da parcelo lahko na silo tudi odvzame. Tako so možje zopet predlagali, naj zemljišče le prodajo, saj so ponudili zelo ugodno ceno – morda zadnjo, najvišjo.

Tako je Kmetijska zadruga leta 1956 od Župnijske nadarbine v Selcih kupila gospodarsko poslopje in stavbno parcelo. Vse skupaj je bilo ocenjeno na 1.908.260 din, dobili pa so 1.200.000 din. Znesek so namenili za popravilo Kramarjeve hiše. Kmetijska zadruga pa je poslopje namenila za trgovski

Selca leta 1959. Hrani Matej Galjot.

lokal in napravila nekaj stanovanj; v spremenjenih gospodarskih razmerah poslopje ni več služilo svojemu namenu.⁶¹

Okrajna cesta, ki teče med Kramarjevo in Šlibarjevo hišo na levi in 5 metrov visoko cerkveno škarpo na desni, je dobila današnjo širino šele leta 1917. Prej je segala škarpa daleč v cestišče, tako da nista mogla drug mimo drugega niti dva kmečka vozova. Razširjenje je izvršila državna cestna uprava skupaj s cerkvenim predstojništvom v Selcih tako, da so staro cerkveno škarpo podrli, novo pa so, vzdano 1 meter globoko v zemljo, postavili približno za 1 meter nazaj proti cerkvi. Obenem se je klanec od Kramarjeve hiše v smeri proti Dolenji vasi znižal. Takrat so ob cerkveni škarpi izkopali ogromno človeških okostij s starega pokopališča in jih pokopali na novem.

S ceste vodi k cerkvi 22 kamnitih stopnic, leta 1918 so bile popravljene in deloma pozidane na novo. Od vrha stopnic do vhoda v cerkev so bila tla posuta s peskom, ostala okolica pa poraščena s travnato rušo, pod katero počiva še mnogo Selčanov. S tega starega pokopališča, opuščenega leta 1899, je lep razgled po Selškem polju.

V prejšnjih časih je bila cerkvena škarpa pravzaprav nezavarovana. Na zidovje so bile položene precej visoke kamnite plošče, po katerih so zlasti fantje radi posedali med službo božjo. Leta 1917 je bila škarpa obnovljena, plošče so odstranili, na njihovem mestu pa napravili mrežasto železno ograjo.⁶²

Nad vhodnimi vrati Kramarjeve hiše je letnica 1848, torej je tudi ta stavba že kar stara. V letu 1958/59 je bila popolnoma predelana. Od stare so ostale samo zunanje stene in strešno ogrodje s skrilasto kritino. Stropi in notranje pozidave so iz leta 1958. Župnišče je urejeno po vzoru štiristanovanske hiše. Ker zemljišče, na katerem stoji župnišče, ni ravno, je župnišče na južni strani visokopritlično, zahodna polovica župnišča pa je podkletena. Nekaj časa so to hišo v šali imenovali celo "selško Alojzijevišče", kajti v njem so stanovali župnik Alojz Lamovšek, organist Lojze Šmid in poštar Lojze. 27. marca 1938 je župnik poslal na škofijo prošnjo za odobritev popravila cerkvene hiše iz dohodkov župnijske cerkve. Organist,

ki je bil obenem tudi občinski tajnik, se je namreč poročil.⁶³ Po preselitvi organista v lastno hišo so dve jugovzhodni sobi v župnišču predelali v veroučni učilnici.⁶⁴ Poleg hiše je garaža, ki je spodaj zidana in obokana, leseni zgornji del pa je namenjen za drvarnico; postavljen je bil šele po drugi svetovni vojni. Zidana osnova je verjetno stara 150 let, kakor župnišče. Prvotno je bila stavba hlev za živino.

Na Kramarjevi drvarnici so včasih igrali igre. Ko so jo v današnjem času podirali, so na njej našli kulise.⁶⁵

Na zunanjih cerkvenih stenah je vzdano nekaj nagrobnih kamnov še iz dobe, ko je bilo okrog cerkve **staro pokopališče**. Nagrobnik, ki nosi latinski napis, je dal leta 1827 postaviti Selčan Blaž Blaznik, župnik v Naklem, svojim staršem, gruntarju Gregorju in Heleni, rojeni Knefic, iz Selc številka 48. Drugega, ki je še viden, je postavila Šmidova, po domače Brcetova rodbina ustanovitelju svojega rodu v Selcih 49 in prvemu od ljudstva izvoljenemu županu. Na južni zunanji steni v smeri proti stranskim vratom pa so vzdane še tri spominske plošče; prva oživlja spomin na selškega trgovca Matevža Eržena, po domače Kramarja, ki si je sezidal hišo, ki jo je nato njegova snaha, prej omenjena Julijana Eržen, ker so vsi otroci pomrli pred njo, podarila Cerkvi. Druga nagrobna plošča iz belega marmorja je posvečena selškemu župniku Jožefu Fiku, ki je v Selcih ustanovil bratovščino Marijinega srca. Plošča iz črnega marmorja pa hrani spomin na Fikovega naslednika Antona Lubiča.⁶⁶ Desno od stranskih vrat je vzdan nagrobnik Andreju Šturmu, posestniku na Češnjici 1, in njegovemu zetu Jakobu Pintarju, gruntarju na Studenu 3 (Posečniku).

31. oktobra 1933 je župnik pisal na škofijo, da je Prosvetno društvo (po zakonu) razpuščeno in da se vrši likvidacija. Može so menili, da bi bilo pametno od Hranilnice in posojilnice kupiti **Krekov dom**. Bali so se namreč, da bi dom s hranilnico polagoma prešel v druge roke. Župnik je škofijo prosil za nasvet ali dovoljenje.

Odgovor je vseboval dve možnosti: ali podaritev ali nakup, če ima župnija dovolj sredstev. Taksa pa

bi v obeh primerih odpadla, ker sta osebi juridični in s tem zavezani letno plačevati dopolnilno takso. Za nakup je škofija dovolila porabiti razpoložljivo cerkveno imetje.

Odbor hranilnice je menil, da bi dom kupili. 19. novembra je župnik na škofijo sporočil, da jim bo tukajšnja hranilnica dala brezobrestno posojilo, ki se bo vsako leto odpisalo tako, da bo cerkev brez posebnih stroškov.⁶⁷

Tako je novembra 1933 župnijska cerkev kupila od Hranilnice in posojilnice v Selcih Krekov dom za 40.000 din. Pravo lastništvo tega posestva je župnijska cerkev sprejela 22. novembra s potrdilom škofijskega ordinariata v Ljubljani z vsemi na njem ležečimi davki in drugimi dajatvami. Župnijska cerkev se je s tem zavezala, da bo sama nosila vse stroške, ki so nastali iz te kupčije. Cerkev so zastopali župnik Franc Šušteršič, Anton Hajnrihar in Janez Veber, Hranilnico in posojilnico pa Franc Šmid in Matija Megušar.

Že prej je cerkev uporabljala ta dom za shode marijanskih kongregacij in druge cerkvene prireditve. Za dvorano je bila cerkvi že do takrat knjižena pravica. Od nakupa pa bo to še bolj pripravno, je zapisal v kroniko župnik Franc Šušteršič.⁶⁸

Krekov dom sta po vojni uporabljala KNO Selca in ZMS Selca.⁶⁹

Podružnice

Župnija Selca obsega več podružnic, vsaka izmed njih zgovorno priča o vernosti slovenskega človeka. Cerkve so namreč postavljene na takšnih mestih, kjer so naši predniki morali trdo poprijeti za delo, da so jih zgradili. Bogastvo po vzpetinah in gričih okrog in okrog župnijske cerkve je posejano, kakor da bi jo hotelo kot mater zaščititi, hkrati pa na vse strani pokazati, da tu živijo ljudje, ki so čutili in še čutijo s Cerkvijo tudi na takšen način, saj skrbijo za te cerkve še danes. Predvsem je bilo zopet treba pokazati veliko zavzetosti in velikodušnosti po koncu druge svetovne vojne.

Lahko sklepamo, da so imele najstarejše lokacije tudi obrambnostrateške položaje in so nekako stražile oziroma zapirale dolino. Takšno vlogo so imele predvsem cerkve pri Svetem Tomažu, Svetem Križu, v Golici, verjetno pa tudi pri Svetem Mohorju.⁷⁰

Ob nadaljnjem opisu zgodovine vsake izmed podružničnih cerkva vidimo, da se je prav na tem področju – v Selški dolini – ohranil eden najlepših primerov poslikanega cerkvenega pročelja pri nas. V Selški dolini se – z umetnostnozgodovinskega vidika – vidi mešanje severnih in južnih stilnih vplivov v likovnih izdelkih (freske v 14. in 15. stoletju kažejo italijanski vpliv, severni vpliv pa se je uveljavil prav zaradi freisinške posesti). Vendar pa je bila vloga domačih stilnih tokov vedno močnejša. Pojavijo se lokalni mojstri, v cerkvah so ohranjeni številni izdelki domačih slikarskih, rezbarskih in kiparskih delavnic. Omeniti je treba Selčana Marka Peternela in Josipa Grošlja, Sorčana Janeza Pintarja, sicer pa so pomembni Janez Jurij Remb, Valentin Metzinger, Leopold Lajer, Matevž Langus, Janez Wolf, oba Janeza Gosarja ...⁷¹

Župnik Janez Kepec leta 1916 o podružnicah

Kakšno je bilo življenje na podružnicah, razberemo tudi iz govora župnika Janeza Kepca v župnijski cerkvi v Selcih julija 1916, ko govori o mašah na podružnicah ob nedeljah in žegnanjih:⁷²

Različne so bile do sedaj navade na podružnicah za nedeljske maše.

Po eno mašo so imeli v Lajšah na nedeljo po nedelji posvečenja cerkve, na Bukovici tretjo nedeljo po sv. Jakobu, na Jamniku na nedeljo po selškem žegnanju.

Po dve maši so imeli: pri Svetem Mohorju na nedeljo po sv. Mohorju in na rožnovensko nedeljo; pri Svetem Križu v nedeljo po vnebohodu in drugo nedeljo po sv. Jakobu in pri Svetem Tomažu na nedeljo po godu Janeza Krstnika in drugo nedeljo po malem šmarnu.

Po tri maše so bile pri Svetem Miklavžu na nedeljo po beli nedelji, na nedeljo po sv. Petru in na nedeljo po rožnenski nedelji.

Zdi pa se primerno sedanjim razmeram, da se to preuredi, in sicer tako, da bo za vse podružnice enako; vsaka bi imela za naprej ob nedeljah samo eno mašo. Duhovniki imajo pri farni cerkvi in v prid drugih delom ob nedeljah neprimerno več dela kakor včasih, ko so se vpeljevale zgoraj navedene navade (sta tudi le dva duhovnika). Poleg tega pride na nekatere podružnice tako malo ljudi, da je komaj vredno zanje imeti ob nedeljah cerkveno opravilo. Leta 1911 je na spomladansko mašo prišlo k Svetemu Miklavžu vsega skupaj 47 ljudi.

K Svetemu Križu so šli ob žegnanju na Studenem in Češnjici iz treh vasi po trije, štirje otroci. Zakaj je torej treba, da ima vsaka vas svoje žegnanje: posebej pomladi Golica, poleti Dolenja vas in jeseni Ojstri Vrh?

Saj bi bilo lepše, da imajo vsi, ki spadajo pod eno podružnico, na eno nedeljo žegnanje in ta naj bo tudi za spomin posvečevanja dotične podružne cerkve.

Sicer pa sedaj ljudje po dolini jako malo drže na žegnanje, večinoma še "boba" ne napravijo več. Po dogovoru z ljudmi naj bi bila to nedelja, ko že spravijo novo žito, in če hočete, tudi takrat napravijo boljše kosilo (čeprav je treba v vojskinem času varčevati z živili, ne more braniti, da si enkrat malo boljše privoščite, ker ste se sami za to trudili).

Pri Svetem Križu in pri Svetem Miklavžu, kjer so bile do sedaj za razne nedelje, za druge ljudi svete maše, kaže, da bo najbolje izbrati popolnoma novo nedeljo, sicer bi se drugi pritoževali.

Farne cerkve imajo sedaj večinoma posvečevanja na nedeljo, zato bo za naprej isto pri nas. Po takem naj bi bil nov red takle:

- V nedeljo pred velikim šmarnom na Bukovici.
- Prvo nedeljo po velikem šmarnu pri Svetem Križu (kadar pride sv. Rok na nedeljo, na tej podružnici ni bilo maše, tako bo pa lahko).
- Drugo nedeljo po velikem šmarnu pri Svetem Miklavžu.

- Tretjo nedeljo po velikem šmarnu na Jamniku.
- Po malem šmarnu pri Svetem Tomažu.
- Pred rožnensko nedeljo pri Svetem Mohorju (do sedaj je bilo na rožnensko, vendar je takrat več opravila pri farni cerkvi in tudi več ljudi pride v farno cerkev).
- Na žegnanjsko nedeljo pri farni cerkvi.
- Po tej nedelji pa pri Sveti Jedrti.

V sklepu je rekel: Če kdo s tem ni zadovoljen, naj se oglasi do danes tedna. Samo eden iz Dolenje vasi je rekel, da naj bo pri Svetem Miklavžu na tisto nedeljo po sv. Petru, kakor je bilo do sedaj za Dolenjo vas. Pravim mu: potem pa drugim vasem ne bo všeč, ker bi bilo samo vam ustrezno. Sicer pa se ni oglasil nihče. "Bob" imajo pa lahko po starem, kjer ravno hočejo.

P. S. Na Prtovcu je bilo cerkveno opravilo na rožnensko nedeljo. Vedno ga je opravljal dr. Krek iz lastnega nagiba. Selški gospodje niso nikdar prevzele te obveznosti. Ko je leta 1919 tam postala podružnica, so hoteli, naj bo na to nedeljo opravilo, kakor jo ima vsaka podružnica na eno nedeljo. Odgovoril sem jim, da se opravlja spomin posvečenja te cerkve na binkoštni torek, ker je še popolnoma ostalo v spominu, da je bila posvečena na ta dan, zato ostane binkoštni torek.

Preden si ogledamo vsako podružnico posebej, pogledjmo njihovo splošno stanje po vojni.

Da so jo poleg porušenega župnišča in kaplanije najbolj čutile ravno podružnice, je razvidno iz imovinskega stanja selške župnije leta 1948:⁷³

- Sveti Križ: cerkev porušena do temeljev, zvonovi in notranja oprema so bili rešeni.
- Sveti Mohor: tudi s to podružnico se je zgodilo ravno tako; tudi mežnarija in hlev sta pogorela do tal.
- Sveti Tomaž: cerkev je bila minirana in hudo poškodovana.
- Sveti Miklavž: streha je zgorela, cerkev pa je bila močno poškodovana od mine; tudi pri tej podružnici so opremo rešili.
- Sveti Primož: cerkev je bila popolnoma izropana, vendar pa nepoškodovana.
- Sveta Jedrt: cerkev je bila do temeljev porušena,

notranja oprava rešena, oba zvonova pa razbita.

- Cerkev sv. Florijana na Bukovici je bila nepoškodovana.

Vse področje podružnic je minirala narodnoosvobodilna vojska; rekli so, da iz strateških razlogov, češ da se ne bodo v njih utaborili Nemci in domobranci. Pa te nevarnosti ni bilo, saj razen pri Svetem Križu niso nikjer poskušali napraviti postojanke. Človek se ne more znebiti vtisa, da so to počenjali ljudje brez odgovornosti iz objestnosti in hudobije.⁷⁴

Sveti Florijan na Bukovici

Cerkev ima na zahodni, pročelni strani zvonik. Skozi njegovo pritličje je vhod. Na severni strani je prizidana zakristija. V cerkvi so fragmenti fresk iz različnih obdobj, prav tako pa tudi zunaj na južni strani zvonika, iz gotskega časa;⁷⁵ tam so tudi glogolski napisi. Začetke cerkve je treba iskati v 16. stoletju. V apsi so zazidana gotska okna. Prvotno je bil strop lesen, raven, poslikan. Cerkev kaže sledove večkratne predelave. Sedaj daje baročni vtis. Po stenah so upodobljeni križi, zaslediti je bilo mogoče tudi oljne madeže, iz česar je možno sklepati, da je bila cerkev posvečena. Cerkev in stožčasti zvonik sta pokrita s skrilom. Leta 1974 so bili nameščeni novi železni okenski okvirji z dvojnimi steklom in železnimi križi.

Cerkev ima tri oltarje. Glavni oltar, ki je lesen, je posvečen sv. Florijanu. Kip sv. Florijana, tudi lesen, ima ob sebi še dva kipa škofov, na levi sv. Urha in na desni sv. Volbenka. Zgoraj je sv. Janez Nepomuk in dva angela v dolgih oblačilih. V sredini spodaj je lesen tabernakelj in lesen oltarni križ. V prezbitoriju je včasih visel križ za procesije s korpusom. Za glavni oltar je narisana tudi slika sv. Florijana.

Stranska oltarja sta lepo baročno delo. Desni, oltar sv. Valentina, ima ob sebi tudi lepa baročna kipa sv. Miklavža in sv. Martina, škofa. Zgoraj je medaljon v obliki pokončne elipse, slika na platnu prikazuje malo oblečenega človeka, ki sedi pred čebeljakom

(morda je to sv. Ambrož, zavetnik čebelarjev).

Na levi strani cerkve je oltar sv. Elizabete. Na oltarju sta še kipa sv. Apolonije in sv. Barbare. Medaljon na levi strani pa prikazuje spokornico Marijo Magdaleno. Podnožje oltarjev prekrivata tabli s stropno ornamentiko, katere vzorec je bil najden na podstrešju. V cerkvi je precej fresk – fragmentov; v ladji so iz 16. stoletja, v prezbitoriju pa iz 17. stoletja.

Oba stranska oltarja sta imela tudi mizo; vsaka cerkev je imela pred koncilom tudi obhajilno mizo, tako je bilo tudi na Bukovici. Pred njo je bila nekoliko dvignjena stopnica; pred obhajilom se je po mizi vedno razgrnil prt.

Leta 1974 so se v cerkvi vršila obnovitvena dela: položen je bil nov opečni tlak in pod njim hidroizolacija, vzdignjena so bila nova okna. Sprednje levo okno v ladji je dobilo barvna stekla z motivom Svetih treh kraljev. Stene ladje so bile tega leta obložene z macesnovo lambrijo. Nameščene pa so bile tudi nove klopi.

Na zidani korsi ograji je bilo nekdanje nameščenih 14 postaj križevega pota, ki pa so ga prestavili na obe strani sten v ladji. Baročni kip angela s trobento in tablam zapovedi, ki je sedaj v vrhu glavnega oltarja, je bil nekaj časa na koru, še pred tem pa je bil do odstranitve prižnice (leta 1974) na njenem baldahinu. Prižnica je bila na desni strani; predstavljala je motive treh nadnaravnih kreposti: vere, upanja in ljubezni. Stopnice nanjo so vodile iz prezbitorija.

Na zadnji steni kora pa je bila do nedavnega slika nekdanjega bandera sv. Florijana na eni strani in sv. Valentina in sv. Elizabete na drugi strani. Leta 1999 so sliko restavriral, sestram v Mali Loki pa dali sešiti novo bandero. Prvič je bilo bandero spet uporabljeno za velikonočno procesijo leta 2000.

V 30 metrov visokem zvoniku so trije bronasti zvonovi: najmanjši tehta 150 kg, ostala dva pa sta večja, ulita leta 1922.

Ob cesti je v obzidju cerkve kapelica, v kateri je bil včasih kip sv. Florijana, bolj umetniški od tistega v oltarju. Kip je bil zaklenjen z železno mrežo. Zaradi popravil in varnosti je kapelica sedaj prazna, kip pa v zakristiji.

Pod oltarno občestvo sv. Florijana spada samo vas Bukovica.

"Posestniki soseske sv. Florijana na Bukovici in iz okolice že dolgo žele, da bi imeli ob nedeljah in praznikih službo božjo. Dogovorili so se s patri kapucini v Škofji Loki, ki so jim obljubili, da sedaj, ko bo več patrov lahko prevzamejo. Za voznika, hrano in sploh materialno bodo skrbeli sami posestniki. Govoril sem s predstojništvom, zaenkrat so se zavezali za eno leto. Službo božjo bi imeli sicer ob deseti uri, vsak mesec eno nedeljo pa zjutraj, da verniki lahko opravijo spoved. Za vzrok navajajo oddaljenost, iz Praprotna in Svetega Tomaža so že sedaj hodili h kapucinom, kajti bližje jim je. Pravijo pa, da bo ustrezno tudi otrokom in starejšim,"⁷⁶ je pisal župnik na škofijo in tako izrazil željo svojih faranov. Na Bukovici je redna nedeljska sveta maša od leta 1922. Patra so hodili v Škofjo Loko iskat s konjem, nazadnje pa je že sam prihajal z avtobusom. S hrano so mu postregli pri Kislu, vendar so se izmenjavali, vedno je prinesel hrano kdo drug. Če je bilo treba, je pri Kislu tudi prespal.

Leta 1922 se je na Bukovici posledično začelo redno cerkveno petje, prvič so peli na veliko noč tega leta. Najprej je zbor vodil selški organist Andrej Štempihar.⁷⁷ Zapisano je, da je bil hitre jeze. Če ga je kakšna stvar razburila, je zaprl harmonij in šel domov. A že drugi dan je lahko prišel, sklical ljudi in so zopet imeli vajo. Harmonija je učil tudi Jožeta Bernika (po domače Jurčka), tako je igral tudi on. Po vojni pa se je s cerkvenim in zborovskim petjem začel ukvarjati Franc Potočnik, Šinkarjev ata.

Da so dobili denar za harmonij, so na Šinkarjevem skednju igrali igre; najprej jih je učil organist Štempihar, nato pa bukovški učitelj Fink. Poleg iger so enkrat priredili tudi srečelov. Igrati in peti so ljudje prihajali tudi iz Dolenje vasi. Iz tega razširjenega pevskega zbora so pozneje nastali Fantje s Praprotna, vendar pa so prvi denar, dobljen od iger, porabili za nakup kulis. Prve vaje so imeli pri Klemenu, harmonij pa so za vsako vajo h Klemenu prinesli iz cerkve.

Leta 1929 so na Bukovici dobili novo monštranco, naredil jo je Kregar v Ljubljani. Naročili pa so jo verniki sami brez vednosti župnika.

10. novembra 1930 so prosili, da bi tudi na Bukovici imeli polnočnico; stari ljudje opolnoči namreč ne morejo v Selca. Tedaj so že nekaj let imeli nedeljsko mašo, ki so jo opravljali kapucini. Na sveti dan so imeli tri maše, želeli pa so si, da bi bilo tako kakor na župniji. Za polnočnico so morali nato vsaka tri leta obnoviti prošnjo. Župnik je leta 1933 obnovil prošnjo z utemeljitvijo, da ni slišal kake nerednosti, da bi se godile. V sveti noči darovati eno ali tri maše jim je dovolila škofija na temelju pooblastila Svete kongregacije za zakramente pod pogojem ne – celebratur.

17. julija 1931 je župnik pisal na škofijo, da je na Bukovici ob nedeljah in praznikih redna sveta maša. Na semanji dan je bila do tedaj dvojna služba božja. Zjutraj je maševal pater kapucin, ob 10. uri pa kaplan; sam pa, da doma binira. Po kaplanovih izjavah je bilo pri deseti maši malo ljudi. Spraševal je, ali lahko na ta dan mašuje samo kapucin. Dobil je pritrdilni odgovor.

Za podružnico sv. Florijana sta bili značilni dve procesiji: Florijanova in Markova. 4. maja je bil včasih za to podružnico velik praznik, imenovali so ga "mali semenj". Ljudje so praznovali in ta dan niso delali. Ljudje, ki so šli za procesijo, so se zbrali pri Čotovem kozolcu (blizu odcepa za vas Ševlje) in šli po glavni cesti do cerkve, kjer je bila maša. Župnik ni nosil sv. Rešnjega Telesa, zato tudi neba ni bilo. Prišli pa so ljudje iz vseh podružnic s svojimi banderi. V procesiji se ni pelo, slovesno se je pritrkavalo in med potjo molilo; v procesiji so šli gasilci, ki so prišli tudi od drugod, med mašo pa so stali po sredi cerkve.⁷⁸ Na ta dan pa so na Bukovico s svojimi duhovniki prišli tudi farani iz Železnikov, Bukovščice in od Svetega Lenarta; tu so imeli sveto mašo. Zaobljubo sv. Florijanu za odvrnitev časnega in večnega ognja pa še danes ohranjajo svetolenarški župljani.

Markova procesija je bila prošnja procesija za dobro letino. Tudi k tej so prišli ljudje z vseh pod-

ružnic, le da tokrat niso imeli bander, ampak križe, ki jih je imela vsaka podružnica za procesije. "Prošnje procesije, ki imajo tudi nekaj spokorne vsebine, začenja križ, ki ga nosimo pred drugimi udeleženci in vmes pojemo ali molimo zlasti litanije svetnikov."⁷⁹ Vedno so se držali vrstnega reda podružnic – Bukovica je bila zadnja. Procesija se je začela v Dolenji vasi, pri kapelici na začetku vasi (pri Vrbanku), vila se je po glavni cesti, med potjo so molili.

Prošnje procesije s postom 25. aprila so prvi organizirali v Rimu, kar je Gregor Veliki še podrobneje določil. Zaradi rimskega izvora se je prošnja procesija na ta dan imenovala "litanía maior", dnevi pred vnebohodom pa "litanía minores".⁸⁰ Pokoncilska preureditev je črtala prošnji dan 25. aprila, ker je vsebina manj primerna za velikonočni čas; spokorni značaj skoraj ne pride do veljave, pač pa prošnje za blagoslov našemu delu, ne samo kmečkemu kot prej.

Ob teh dveh praznikih je bilo na Bukovici zelo živahno, saj so bile poleg vsega tu vedno tudi stojnice in kramarji, ki so bili sestavni del praznikov.⁸¹

Po vojni, ko so se razmere zaostrovale, je procesija še nekajkrat šla ob strugi reke Sore, a je počasi vse skupaj zamrlo, saj so bili na obzorju časi, ki javnemu izražanju vernosti niso bili naklonjeni.

Za zanimivost:

12. avgusta 1926 zvečer ob sedmih je treščilo v zvonik. Ravno takrat je zvonila cerkovnikova hči Helena Kalan, stara 24 let. Zadela jo je strela, takoj je bila nezavestna in dobila je znatne opekline. Drugi dan so jo odpeljali v bolnišnico v Ljubljano.

Zvonik je v celoti pogorel, zvonovi so ostali. Da pa ni začela goreti tudi cerkev, gre zahvala močnemu nalivu in gasilcem iz Selc, ki so jih šli iskat s kolesom. Stroške za obnovo so si sposedili pri domači Hranilnici in posojilnici v Selcih.

Sveti Primož in Felicijan na Jamniku

Pod to sosesko spadajo vasi Jamnik, Podblica, Nemilje, Njivica, Log in del Rovt.

Cerkev je bila verjetno grajena v 15., bržkone pa že v 14. stoletju. Gotski prezbiterij, ki je bil prvotno

Sv. Primož na Jamniku leta 1935. Hrani Matej Galjot.

gotska kapela, hrani kvalitetno gotsko poslikavo. Deloma so bile umetniške freske uničene ob prezidavanju in večanju oken, datirajo pa v 15. stoletje. Cerkevna ladja je baročna. Cerkev in zvonik sta pokrita s skrilom, ostrešje zvonika je bilo obnovljeno po vojni, starost ostrešja na cerkvi pa ni znana. V okna so vdeleni križi. Zvonik stoji na pročelni fasadi in tvori vhod v cerkev; zakristija pa je na severni strani prezbiterija.

Ima tri baročne altarje, ki segajo do 200 let nazaj. V velikem sta kipa sv. Primoža in Felicijana in štirje kipi svetnikov. V tronu zadaj je še altarna slika Primoža in Felicijana, ki je v zelo slabem stanju. V medaljonu zgoraj so kipi: Sveta trojica krona Marijo. V prezbiteriju sta dva križa, eden za procesije, drugi je zelo starinski.

Stranski oltar na desni je posvečen sv. Martinu, škofu; altarna slika je na platnu. Tu sta še dva kipa: sv. Jurija in vojaka. Na levi strani je Marijin oltar. Poleg kipa Brezmadežne sta še kipa sv. Elizabete in sv. Katarine.

V ladji je star križev pot na platnu, a zelo poškodovan. Cerkev je zelo izpostavljena, zato so vanjo že večkrat vlomili (ukradeni sta bili 2. in 12. postaja).

V zvoniku so trije zvonovi, srednji je bronast, ulit leta 1860, mali in veliki pa sta železna. Za slednjega so 16. maja 1919 prosili, ali lahko znesek 2.000 kron vzamejo iz denarja, ki so ga dobili od zvonov, pobranih med vojno.⁸²

Leta 1929 so v zvoniku napravili uro in nov hrestov pod. Staro lopo poleg cerkve so podrli, ker je bila brez pomena.⁸³

26. februarja 1938 je župnik dodal k vprašalni poli za sinodo predlog, ali bi bila cerkev sv. Primoža in Felicijana primerna, da se priključi župniji Kropa. Ta predlog je dal podpisani župnik Šušteršič na razpravo pod pogojem, da zadeva ostane tajna, kajti ljudje se bodo gotovo branili. Že čez nekaj dni, 12. marca, je predlog prefaranja umaknil.

Sveti Mohor in Fortunat v Zabrekvah

Tej podružnici pripadata vasi Topolje in Zabrekve. Ni znano, kdaj je bila sezidana baročna cerkev, ki

je bila marca 1945 trikrat minirana in skoraj popolnoma uničena. Obstali sta dve steni zvonika ter ogrodje zvonov z zvonovi vred in streha. Po vojni je soseska pozidala dve manjkajoči steni in s tem rešila zvonove, ki so napol lebdeli v zraku, in kapo zvonika. V bližini lin in okrog njih je imel zvonik značilno baročno poslikavo, ki je dokumentirana pri Zavodu za spomeniško varstvo.

Ponoči 27. maja 1972 pa je strela med nevihto upepelila kapo zvonika; zvonove in notranjost zvonika je rešila intervencija gasilcev. Soseska je pod vodstvom ključarja Janka Kokalja iz Topolj zaščitila zidovje zvonika z betonsko ploščo, kmalu za tem pa obnovila glavo zvonika. Načrt za strešno konstrukcijo je naredil Selčan Franc Bernik. Še isto leto pa je sledila obnova zvonikovih fasad. Leta 1973 je sledila obnova cerkve brez načrtov in dovoljenj na temelju prejšnje.

Prejšnja cerkev je imela ožji prezbiterij, sedanja je po celi dolžini enako široka. Apsida je nepravilni šestkotnik s širšo frontalno ploskvijo. Prejšnja je imela na severni strani prezbiterija majhno zakristijo, sedanja je brez nje. Prejšnja je bila obokana s kamnom, sedanja pa ima lesen ladijski strop, ki je nameščen ob strešni konstrukciji, le zgoraj se konča z vodoravno ploskvijo pred stikališčem obeh krakov strehe. Tlakovana je z opečnatim tlakovcem, cerkev in zvonik pa sta pokrita s pocinkano pločevino. Na železnih oknih ima železno mrežo. Ostrešje je iz leta 1973.

Cerkev je blagoslovil Ivan Kos, župnik in dekan v Škofji Loki, 5. oktobra 1975, na prvo nedeljo v oktobru, ko ima ta soseska žegnanje.

Od prejšnje cerkve je ostalo osem kipov. Ob dokončni ureditvi notranjosti jih je restavrator Podkrižnik obnovil; nameščeni so po stenah cerkve: v apsi sv. Mohor in Fortunat, desno sv. Miklavž, levo kip papeža. Slednja dva sta najlepši plastiki. Na desni je še kip svetnice redovnice ter papež Gregor, sedeč na oblaku. Na levi strani cerkve je kip sv. Barbare in Marije z Jezusom, stoječe na polkrogli z luno in kačo.

Načrt za prezbiterij je naredil inž. arhitekt Bahar,

izvajalec Franc Čencič iz Selc pa je na željo ljudi vnesel v oltarni podstavek in ambon kopije baročnih linij. Križ za procesije s korpusom je postal kot protutež ambonu oltarni križ. Cerkev ima še en starinski nabiralnik. V zvoniku so trije železni zvonovi.

Sveti Križ nad Kališami

Cerkev ima na pročelju lopo in dva vhoda, desni je zazidan, levi pa je v rabi. Ima ladjo in ožji prezbitrij ter stransko ladjo. Strop je lesen, raven. Ob prehodu ladje v prezbiterij stoji na južni strani zvonik. Njegovo pritličje služi za zakristijo.

Cerkev je bila grajena v 15. stoletju; na nedeljo žegnanja, 18. avgusta 1929, je bil pri tej podružnici blagoslovljen novi bronasti zvon, ker se je najmanjši razpočil.

10. marca 1945 pa je bila cerkev minirana in požgana. Stena na pročelju, na kateri so dragocene freske iz 15. stoletja, je po naključju ostala cela. Zaradi fresk je leta 1948 Zavod za spomeniško varstvo

podprl obnovo celotne cerkve in posredoval 50.000 din podpore. Njena velika znamenitost in dragocenost je namreč freska na fasadi cerkvenega pročelja iz srede 15. stoletja. Slike so iz kroga furlanskih in italijanskih delavnic. Pripadajo pogiotovski stilni smeri in kažejo na širše povezave z Italijo ne glede na to, da je bilo to ozemlje tudi cerkveno dolgo pod Oglejem.⁸⁴

Arhitekt Bitenc je napravil načrt za obnovo celotne cerkve, ki je bila na novo pozidana v letih 1948–1951 ter pokrita z opeko, stranska ladja pa s pocinkano pločevino. S tem so bile freske zavarovane. Zamenjano je bilo tudi ostrešje; v oknih so vgrajeni železni križi.

V letih 1965–1967 se je nadaljevala obnova notranjščine z nanosom ometa in namestitvijo lesenega stropa. Leta 1977 je bil na novo pozidan zvonik, ki je bil do kape cerkvene strehe porušen. Baročna kapa zvonika je pokrita z bakrom. Načrte za zvonik je izdelal arhitekt Anton Bitenc, gradbena dela zidarski mojster Mirko Magić iz Jalžabeta pri Varaždinu, strešno konstrukcijo tesarski mojster Franc

Cerkev sv. Križa nad Kališami pred drugo svetovno vojno. Hrani Terezija Bogataj.

Štebe iz Žej pri Komendi, načrt zanjo Janez Markelj, domačin, bivajoč v Ljubljani, kleparska dela s strelovodom pa Janez Šifrar iz Škofje Loke. V letu 1977 so bile popravljene in pobeljene tudi vse zunanje fasade cerkve.

Glavni pobudnik in dobrotnik obnove zvonika je bil Franc Demšar, Tabrovcov z Rudna, ki živi v Ohringenu v Nemčiji, veliko pa se je angažirala tudi soseska.

Na kamnitem podiju in oltarni mizi v prezbiteriju stoji križ s korpusom, kip sv. Roka in kip Marije, ki pozdravlja Elizabeto (tu je samo Marija).

V apsidi prezbiterija se nahaja velika slika na platnu, ki je zelo stara, a obnovljena. Na desni je Križani, v posevnem, bočnem profilu, obrnjen proti levi, ob vznožju križa je Marija, križ obdajajo angeli, spodaj so prikazani trpeči v vicah. Iz Kristusove prebodene strani teče močan curek krvi, zgoraj levo je Bog Oče, ki gleda na Kristusovo daritev.

V stranski ladji zadaj je stara skrinja. V njej je nekaj ostankov treh uničenih baročnih oltarjev; štirje kipi: sv. Tilen, Marija, sv. Rok (ki ima izredno lepo izrezljan obraz, telo pa ni izdelano v lesu, ampak ga fingira naravno blago), kip svetnika, diakona in še Križani brez rok.

Cerkve sv. Križa ima pod svojim okriljem vasi Kališe, Studeno, Čejnjava in Rudno. Pri tej podružnici so leta 1935 v noči pred žeganjem plesali, zato ga naslednje leto ni bilo.⁸⁵

Sveti Tomaž nad Praprotnim

Pod to sosesko spadajo vasi Sveti Tomaž, Praprotno in Spodnja Luša.

O starosti te cerkve ni zapiskov, verjetno je bila zgrajena v 16., morda v 15. stoletju. Začetki stavbe segajo že v romaniko, vendar je bila cerkev večkrat predelana, tako da ima danes povsem drugačen videz, kot ga je imela prvotna stavba. Prezbitarij nosi znake gotike. Ob obnovitvi je bila odkrita niša šilastega okna. Ostala cerkev, ki je še ohranjena, z zvonikom, ki ima škodlasto kapo, in oltarji je bila baročna. Zvonik je prislonežen k južni strani prezbi-

terija. Spodaj služi za zakristijo, prvo nadstropje pa je loža z odprtino v cerkev. V zvonik se pride po lesenih stopnicah z zunanje strani, vhod v zakristijo pa je iz prezbiterija.

Marca 1945 je bila cerkev minirana in močno poškodovana. Porušili so se oboki iz 19. stoletja, razmajale pa so se tudi stene.⁸⁶ Pod 10 cm debelim odpadlim ometom se je pokazal velik del do tedaj skrite, a bogate zgodovine te cerkve. Poleg običajnih posvetilnih križev so našli tudi ostanke fresk iz 14. stoletja, vendar so cerkev v 15. stoletju potujoči furlanski mojstri, ki so v tem času veliko delali na področju Škofje Loke, zopet poslikali. V gotiki so podrli romansko apsidno in jo nadomestili z večjim prezbiterijem, gotskimi oboki in s šilastimi okni. Iz tega časa so se ohranile konzole obokov in gotska rebra svodov ter nove plasti slikarjev. V gotiki je bila cerkev poslikana dvakrat. Okrog leta 1500 so slavoločno steno spet prekrili s freskami.

Okrog leta 1860 je škofjelški stavbenik Janez Krstnik Molinaro cerkev temeljito prezidal. Stavbo so podaljšali, prizidali pa so tudi baročni niši za oltarje.

Kmalu po vojni so popravili streho in okna. V letih 1965–1967 so cerkev obnovili, popravili in pobelili so vse fasade znotraj in zunaj; popravili so streho cerkve, zvonik so na novo prekrili s hrastovimi škodlami, prav tako stopnišče in zvonik; v cerkvi so namestili lesen, raven strop ladijski pod. Prof. Snaj je odkrival freske, ki so v več plasteh, eno je prenesel na ploščo.

Cerkve je bila pokrita s skrilom, tudi ostrešje je bilo obnovljeno po vojni, v oknih pa so križi.

Ohranjenih je pet kipov: sv. Tomaž, restavriran je bil ob prenovi, Marija z Jezusom, sv. Andrej in sv. Matija ter sv. Janez Nepomuk, narejen iz mavca.

Na podstrešju so ohranjene tri kovinaste stropne svetilke in nekaj ostankov razbitih oltarjev. Lepa baročna rezbarija je elipsast okvir kanonske table v zakristiji. V ladji levo visi plošča s prejšnjo fresko sv. Jožefa.

V zvoniku so trije železni zvonovi, uliti leta 1922. Dva, jeklena, sta bila blagoslovljena 14. septembra 1924. Zanje se je še posebej trudil ključar Matevž Dolenc iz Luše.⁸⁷

Leta 1936 sta ključarja pri Svetem Tomažu prosila za službo božjo na sv. Janeza Krstnika dan; in to za zmeraj, kajti leto pred tem je bila ta maša dovoljena. Poleg tega naj bi ostala sveta maša na nedeljo po malem šmarnu. Navedla sta razloge, da je sedaj cerkev popravljena in da je bilo tako pred vojno, a je župnik Kepic navado med vojno opustil.

12. junija so dobili odgovor, da bodo maše na podružnicah – kot do tedaj – po enkrat, lahko pa se prenese žegnanje z nedelje po malem šmarnu na nedeljo, ki je bližja Janezu Krstniku. Problem je bil najbrž zaradi binacij.

Leta 1937 je župnik po dveh letih zopet pisal na škofijo, tokrat zaradi druge stvari; v noči, ko je bilo potem na nedeljo žegnanje, so namreč do jutra plesali. Spraševal je za svet, kajti pred dvema letoma se je to že zgodilo, zato leta 1936 ni bilo žegnanja. In tokrat je bilo spet tako.

Včasih se je vas imenovala Kozlov Vrh, nemške pisane listine ga imenujejo Pogsrukke. Pozneje se je vasi prijel ime cerkve, ki stoji na razglednem visokem vrhu.⁸⁸

Cerkev Marije Pomočnice na Prtovču

Na skrajnem zahodnem robu doline vidimo na višini 1000 metrov prtovško cerkev⁸⁹ Matere Božje, zgrajeno leta 1869 iz prvotne kapele. Cerkev je kmalu postala priljubljena božja pot. Jezus v stranskem oltarju je dar kajzarice Urše s Prtovčca; dala ga je narediti zaradi zaobljube, ko se je v Ljubljani rešila iz vode.

Na pročelju stoji 19 metrov visok zvonik, skozenj je vhod v ladjo, nekoliko ožji prezbiterij pa se končuje v obliki šesterokotne apside. Na desni strani je prizidana zakristija. Zadaj je leseni kor, s katerega se pride v zvonik.

Po nekaterih podatkih pa nastanek cerkve datira v leto 1870; graditelj ni znan. Pokrita je bila s skrilom. Zvonik pa je bil pokrit s škodlami leta 1975, pri tem pa je bilo deloma obnovljeno tudi ogrodje. Zaradi močne korozije je že zelo načet omet na fasadi in kliče po popravilu.⁹⁰

Tudi strešno ogrodje na cerkvi je bilo iz leta 1870, a celotno streho so na novo prekrili leta 1935.⁹¹

Cerkev Marije Pomočnice in Prtovč po drugi svetovni vojni. Hrani Aleksander Čufar.

Maja 1937 so cerkev popravljali znotraj in zunaj. Hudo so jo namreč prizadeli čas, veter, hude zime, dež in zmrzal, zato je zunanji omet odpadal. Tako so jo na novo ometali, pa tudi zvonik, ki je bil dodelan in po vojni v zelo slabem stanju.

V oknih so nameščeni železni križi. Vojna cerkve ni poškodovala.

V oltarju je slika Marije Pomočnice, delo ljudskega slikarja, kip Janeza Evangelista in kip svetnice kraljice. Cerkev ima lesen tabernakelj in oltarni križ, ki ga je župnik blagoslovil na praznik Marijinega imena, 12. septembra 1929. Posestnik Peter Pavlič s Prtovča je brez župnikove vednosti naročil in plačal iz svojega monštranco in kadilnico. Zato pa je župnik potem naročil nov tabernakelj, ki je preprost in se ujema z oltarjem.⁹²

Na levi strani apside je precej stara slika, olje na platnu v zelo temnih tonih. Predstavlja Sveto družino: Jožef pestuje golega Jezusa, Marija pa sedi in prede. V ozadju je tempelj, v sredini zgoraj pa golob.

Na stenah vidimo križ s korpusom za procesije in manjši križev pot iz papirja.

V cerkvi sta še vzporedni imitaciji stranskih oltarjev. V steklenih omaricah je na eni strani že prej omenjeni mali voščeni Jezus, na drugi pa voščena Marija z Jezusom. V zvoniku sta dva manjša železna zvonova.

Cerkvena soseska je bila razglašena od ordinariata po upravičenih željah prebivalcev treh vasi: Prtovč, Podlonk in Draboslovica, 29. januarja 1919.⁹³

Sveti Miklavž v Golici

Z zahodne strani ima cerkev pred vhodom precej veliko lopo. Ladja ima na južni strani manjšo kapele. Nekoliko ožji prezbiterij je pravokoten. Ob njem stoji na severni strani masiven zvonik. Njegovo pritličje je bilo do poškodovanja med drugo svetovno vojno zakristija.

Cerkev je bila zgrajena v romanskem slogu proti koncu 13. stoletja in je najstarejša na območju župnije, torej tudi ena najstarejših v Selški dolini. V 16.

stoletju je bila gotizirana in baročno prezidana še v 17. in 18. stoletju. Prej omenjena pokrita lopa precej zaprtega tipa ob zahodnem pročelju je verjetno starejša. Prezbiterij je baročno križno obokan. Vsa cerkev je bila ornamentalno poslikana, vendar je vlaga slikarijo popolnoma uničila.⁹⁴ Na severni steni zunaj so sledovi fresk, medtem ko znotraj fresk ob beljenju leta 1972 ni bilo opaziti oziroma so skoraj uničeno slikarijo prebelili.

V preteklosti je imela cerkev tudi pomemben obrambni značaj, o čemer še pričujejo ostanki obzidja, ki je bilo obnovljeno 7. marca 1983. Delo je opravil Jože Potočnik, Čavnarjev iz Dragobačka.

Za cerkev so skrbeli že pred vojno, saj so s hrastovimi škodlami prekrili zvonik, leta 1930 pa še 120 let staro streho.⁹⁵

Cerkev je bila med vojno požgana in minirana. Tako so se na severni zunanji steni izpod ometa pokazale freske Jerneja iz Loke. Slika predstavlja motiv sv. Krištofa. Ob tej freski je ohranjen tudi del gotskega šilastega okna iz 16. stoletja.

Posledice so vidne v zidu prezbiterija, zlasti pa je bilo močno razpokano zidovje zvonika. Skupaj ga držijo železne vezi in betonska plošča na vrhu. Cerkev je po vojni dobila novo strešno ogrodje in smrekove škodle, enako tudi lopa, popolnoma dotrajani so bili leta 1972 zamenjani s salonitno opeko; na oknih so železni križi.⁹⁶

Vendar pa je soseska, ki jo sestavljajo vasi Golica, Dolenja vas in Ojstri Vrh, celotno cerkev leta 1983 obnovila po načrtih inženirja Janeza Valentinčiča. Postavljena je bila nova kapa zvonika, ki skuša posnemati kapo, kakršno je cerkev dobila v 18. stoletju (med vojno je bila uničena in po njej za silo popravljena). Na njem so naredili betonsko ploščo in tako preprečili nadaljnje propadanje. Sicer pa so v zvoniku trije zvonovi: mali iz leta 1767 je bronast, srednji je iz leta 1923. V času prve svetovne vojne so morali za vojne potrebe dati veliki zvon, ki se je pri prevozu z Miklavške gore podrsal z voza in raztreščil. Tik pred začetkom druge svetovne vojne, 20. avgusta 1939, so na škofijo poslali naročilo za veliki bronasti zvon. Župnik je prosil za dipozicijo zvonila,

generalni vikar Ignacij Nadrah pa je za to prosil stolnega dekana Frančiška Kimovca. Odgovor, ki so ga na župnijo dobili v dobrem tednu, je predlagal, naj zvon uglasijo na f ali fis.

Cerkev je imela v osemdesetih letih prezbiterij popolnoma prazen, ohranil se je v glavnem baročni stranski oltar v kapeli. V njegovem tronu je takrat stal kip sv. Miklavža (prej je bil v tronu glavnega oltarja), ki je lesen in baročen. Tu je še leseni kip sv. Frančiška Ksaverija in kip sv. Jožefa.

Pri Lajbonovih pa so na podstrešju hiše hranili baročne kipe sv. Janeza Krstnika, kip svetnice kraljice (sv. Elizabete?) in še dva kipa svetnikov. Hranili pa so tudi sliko Marije Pomagaj, zakristijski križ in križa za procesijo.

Po zadnji obnovi so na podstavku pri glavnem oltarju zopet obnovljeni baročni kipi: sv. Peter, sv. Miklavž (zopet je dobil svoje prvotno mesto) in sv. Pavel. V glavnem oltarju, ki ga je naredil Marko Peter nel iz Selc, je bila nekoč tudi slika Štefana Šubica (1820–1884). Pri izdelavi velikega oltarja je Peter nel uporabil kipe iz 17. stoletja,⁹⁷ ki so bili verjetno v kakem zlatem oltarju.

Stranski oltar, verjetno iz sedemdesetih let 18. stoletja, je sedaj posvečen sv. Emi Krški. Njen kip je v oltarni niši, ob straneh pa sta Janez Krstnik na levi in sv. Jožef z Jezusom na desni. Sv. Janez Nepomuk je zgoraj na levi strani oltarja.

Na prevalu nad Golico stoji ob poti na Miklavž preprosta, a veličastna kapelica s konca 17. ali z začetka 18. stoletja. Je najstarejša kapelica zaprtega tipa v Selški dolini. V njej so kipi Križanega, Marije in Janeza Evangelista iz 17. stoletja skoraj v naravni velikosti s prizorom križanja. Značilnost kapelice je tudi široka piramidasta škodlasta streha. Po legendi naj bi začeli zidati cerkev prav na tem prevalu, vendar je bilo vse, kar so čez dan pozidali, ponoči predstavljeno na goro. To je bilo zadostno znamenje, da morajo cerkev sezidati na vrhu hriba.

Kadar je bila urna maša za Golico, so pred mašo pri tej kapelici vedno blagoslovili vodo. Sveta maša pa je bila redno tudi na Svetem Miklavžu ob 9. uri zjutraj.⁹⁸

Sveta Jedrt v Lajšah

Ni znano, kdaj je bila cerkev zgrajena. Z oltarji in zvonikom je dajala baročni vtis, čeprav je bila sama stavba grajena v pozni gotiki, barokizirana pa leta 1713.⁹⁹

Cerkev je bila romarska, saj so jo obiskovali ljudje, ki so hodili preko Dražgoš in Lajš na Gorenjsko, pozneje pa na božjo pot na Brezje. Zvonik je imel krasno baročno streho, podobno kot v Selcih.

Na praznik Brezmadežne leta 1927 je bilo prenovljeno bandero za to podružnico. Palice so ostale stare, križ in slike so bile prenovljene, blago pa povsem novo.

Leta 1936 so cerkev temeljito prenovili, in sicer predvsem po zaslugi rojaka, pokojnega župnika in duhovnega svetnika Janeza Rihtaršiča, ki je umrl eno leto prej. Cerkvi je zapustil svojo hranilno knjižico. Na zvoniku nove strehe sta bila pozlačen križ in jabolko; popravljen je bil tudi strelovod. Zvonik je bil na novo ometan, cerkev zunaj in znotraj pobeljena in vsa streha prekrita. Lopo so podrli.

Vaščani so opravili veliko dela in sami opravili vse vožnje. Brez pomoči rajnega rojaka bi bilo v teh hudih časih nemogoče začeti z delom.¹⁰⁰

11. marca 1945 je bila cerkev minirana in porušena do tal, najprej zvonik, nato pa še cerkev. Ruševina se je s časom tako zasula, da niti talni obris ni bil več viden. Po ostankih sodeč, je bila stavba v baroku tako temeljito predelana, da je lahko služila za primer baročne cerkve s porezanimi robovi v ladji, s čimer se je krepila centralna zasnova.¹⁰¹

Stranski oltar na moški strani je bil po izročilu Peter nelovo delo.

Del preostalega zidovja je še pričal, da je tu nekoč stala cerkev. Z gradnjo nove poti Jamnik–Dražgoše je prešel znaten del cerkvenega stavbišča v cestišče.

Pred miniranjem so iz cerkve rešili le paramente in del cerkvenega perila. Oboje je bilo izročeno cerkvi na Jamniku, ki pa je bila med vojno popolnoma izropana. Ob rušenju sta vzdržala tudi dva zvonova, ki sta bila shranjena v gospodarskem poslopju Franca Rihtaršiča, po domače Pri Spodnjem Pircu.

Ko je bila cerkev v Lajšah na novo zgrajena, je Loški muzej v Škofji Loki tri kipe, sv. Matevža, sv. Marijo in sv. Jedrt, iz 18. stoletja, ki jih je prevzel v varstvo 25. novembra 1946 od Pavline Bertonec, vrnil.

Novo pozidano cerkev, ki je najmlajša v župniji, so posvetili 20. septembra 1992.

"Kapelice, posvečene Materi Božji, s freskami Gosarja na Praprotnem, v Dolenji vasi, v Selcih, na Čejnici in Rudnem niso umetnine, so pa zgovoren spomenik vernosti nedavne preteklosti, v katere se radi zaletavajo nekulturni brezbožci sedanosti,"¹⁰² je zapisal župnik o teh znamenjih božje navzočnosti med ljudmi.

Življenje v župniji

V kroniki¹⁰³ je župnik o protestantski reformaciji za leto 1590 zapisal, da se je nekoliko pojavila v Železnikih, ni pa se razširila po dolini, saj je bila freisinška podložnica. Graščinsko gospostvo je vsako tako gibanje zatrla z izgonom z ozemlja.

Več delavcev v Železnikih se je kljub temu oprijelo nove vere, oba višja sodnika Tollhoph in Chomari sta bila njena pripadnika. Podsodnik Boupa pa je bil zaradi vere izgnan. Znan je primer, da je bil delavec Presl leta 1578 protestantsko poročen, proti koncu 16. stoletja pa imamo zapisana tudi dva primera protestantskega pokopa.

O življenju v času protestantizma prav zaradi freisinškega gospostva ni veliko zapisanega.

Župnija skozi cerkveno leto

Če se v desetletjih pred drugo svetovno vojno sprehodimo skozi leto po mesecih, bomo videli, da je danes že marsikaj drugače.¹⁰⁴

Januarja so imeli na novega leta dan ob 10. uri darovanje za kaplana, na prvo nedeljo v mesecu pa so plačevali cerkvene sedeže (po prvi maši moški, popoldne po nauku in litanijah pa ženske). Cerkve-

ne račune so ključarji daljnih podružnic plačevali na nedeljo po prvi maši, ključarji bližnjih podružnic pa popoldne.

V februarju so imeli po sveti maši blagoslov sv. Blaža; na pustni torek je zvečer ob 23. uri vedno pozvonilo k začetku 40-dnevnega posta, na pepelnično sredo pa je bilo ob 7. uri zjutraj pepeljenje. Križev pot so imeli ob petkih po sveti maši.

V marcu je na tiho nedeljo vedno prišel spovedovat kapucin iz Škofje Loke, ki je, če je bilo treba, v Selcih ostal še v ponedeljek.

Na veliki teden so bile v sredo, četrtek in petek jutranjice ob treh popoldne. Na veliki četrtek je bila ob 8. uri peta sveta maša, med mašo obhajilo, po njej pa drugi del pasijona. Zvečer pa so bile ob pol osmi uri molitve pred sv. Rešnjim telesom. Na veliki petek se je začel obred ob 7. uri, po opravi je bila pridiga. Na veliko soboto je bil pričetek ob 6. uri z blagoslovom ognja (ob tej priložnosti so se tudi že "odvezali" zvonovi), popoldne pa so blagoslavljali jedila po vaseh; vedno je bilo določeno, kam bo kdo šel, vse pa so obhodili peš. Zvečer ob pol šesti uri pa je bilo vstajenje.

Tudi postavitev za sveto tridnevje je bila v cerkvi pred vojno drugačna.¹⁰⁵ Božji grob so postavili pri oltarju sv. Jožefa. V času latinskega bogoslužja in dramatičnega ponazarjanja dogodkov, o katerih poje pasijon, so namreč nastale dramatizirane predstave trpljenja, a se je do naših časov ohranil le še sklepni prizor, polaganje v božji grob.¹⁰⁶

Na veliki četrtek po jutranji maši so Najsvetejše prenesli k Marijinemu oltarju (kakor v ječo), na veliki petek pa so Najsvetejše v monštranci, ki je bila zakrita s tančico, položili v tabernakelj – ki je v tem primeru predstavljal Jezusov grob – pri oltarju sv. Jožefa. Na veliko noč zjutraj je bila slovesna sveta maša s tremi duhovniki in vstajenjsko procesijo.

Za večje praznike, božič, veliko noč, binkošti in telovo, je namreč iz Ljubljane iz škofovih zavodov vedno prišel tudi "Jakov gospod", kakor so rekli Jakobu Šolarju. Levit, peta maša, je bila na praznike vedno ob deseti uri.

Po veliki noči so se svete maše ob delavnikih predstavile na šesto uro zjutraj.

Tudi šmarnice so bile glede na današnje razmere zelo zgodaj, saj so se pričele ob pol šestih. Pobožnost je sestavljalo berilo, sveta maša in litanije Matere Božje. Za sklep na zadnji dan šmarnic pa se je zapela tudi zahvalna pesem.

Na vnebohod je bilo zjutraj in ob 10. uri vedno darovanje za cerkvene potrebe; prinesli so tudi rdeče listke, obenem pa prostovoljne darove za škofove zavode v Šentvidu. Na praznik sv. Rešnjega telesa je bila sveta maša zjutraj ob 5. uri, ob 8. pa slovesna peta maša in procesija. Pomagat je prišel kapucin iz Škofje Loke, po navadi tisti, ki je zjutraj maševal na Bukovici.

Na sv. Petra je bilo zjutraj in pri deseti maši darovanje za cerkvene potrebe. Ta dan so bili povabljeni v Selca tudi župniki iz Železnikov, Dražgoš in s Svetega Lenarta; sosednji duhovniki so bili povabljeni tudi za dan celodnevnega češčenja.

Z oktobrom so se maše predstavile na pol sedmo uro zjutraj; tretjo nedeljo v mesecu je bil spomin posvečevanja cerkve in obakrat darovanje za cerkev.

Na praznik vseh svetih je bila ob dveh popoldne pridiga in litanije, nato pa procesija na pokopališče, v kapeli pa libera; ob avemariji se je v cerkvi začel rožni venec. 2. novembra, na vernih duš dan, je bilo ob pol šestih sveto obhajilo in potem tri svete maše, vmes so molili rožni venec in prošnje. Ob 9. uri sta bili dve tihi maši, nato pa peta sveta maša ter molitve za rajne v cerkvi.

11. novembra, na sv. Martina, je bila ob sedmih sveta maša za pastirje, po navadi pa tudi darovanje za župnika. 23. v mesecu se je začela rožnovenska pobožnost: ob pol sedmih sveta maša, vmes rožni venec, potem pa litanije z blagoslovom.

V decembru je tretjo ali četrto adventno nedeljo prišel kapucin in po potrebi ostal še v ponedeljek. Ob božiču so se ljudje držali starih navad, mnogo se jih je ohranilo do današnjih dni: izrezovanje pastirčkov in ovččk, peka potic in kolačev in ne nazadnje postavljanje jaslic v "bohkovem kotu", kar pa ni samo lepa navada.¹⁰⁷ Na božični večer se je že od

nekdaj kadilo in kropilo po vseh prostorih; s tem dejanjem so ljudje klicali božji blagoslov. Prav takšna navada je bila tudi na silvestrovo in na praznik Svetih treh kraljev. Na te tri svete večere so ljudje molili, peli in se zabavali z različnimi igrami. K polnočnici so šli vsi, le eden je ostal doma za varuha. Na božični dan niso hodili po drugih hišah.

Na sv. Štefana je bilo zjutraj darovanje živinice, ob 10. uri pa je bila denarna nabirka namenjena za sveče in župnika. Ta dan so ljudje šli tudi na obisk in se veselili tudi drugod.

Danes se vse bolj spet oživlja nekdanje dobro vpejlano koledovanje.

Po vsem tem lahko rečemo, da so bili obredi, ljudske pobožnosti in svete maše pred vojno precej drugače zasnovani. Drugačnost so narekemale tudi takratne razmere ter celotna predkonciljska vsebina in poudarki. Spomnimo se samo na to, da so bile v tem času svete maše samo zjutraj.

Bratovščine

8. decembra 1929 je dekliška Marijina družba praznovala 30-letnico obstoja. Pred samim praznikom so imeli devetdnevno v čast Brezmadežni. Na sam praznik je bilo skupno sveto obhajilo in sprejem novih deklet. Popoldne se je proslava odvijala v Krekovem domu z nagovori, s petjem, z deklamacijami in s Sardenkovo Skrivnostno zaroko.

V nedeljo, 15. decembra 1929, se je ustanovil župnijski odbor in župnijski svet Katoliške akcije. V Marijinih kongregacijah (za moške, žene, fante in dekleta) so se verniki z govori pripravljali na njeno ustanovitev.

Na dan svetega obhajila je bila vedno tudi slovesnost sprejema otrok v Marijin vrtec. Tako je bilo tudi leta 1931, ko so otroci prišli iz Krekovega doma z zastavo v cerkev, kjer je bil nagovor, sprejem in še litanije Matere Božje. Slovesnost je bila zelo lepo sprejeta ne samo pri otrocih, ampak tudi pri odraslih.¹⁰⁸

Marijin vrtec je imel svoja redna srečanja enkrat na mesec "po nauku".¹⁰⁹

Januarja 1932 je kaplan Matija Lamovšek prosil za prireditveno dovoljenje Srezko izpostavo Škofja Loka. Marijin vrtec je želel prikazati igrice Otroci Marijinega vrtca. Dovoljenja ni dobil, zato se je obrnil na škofijo.

"Prosim za navodila, kako mi je ravnati, da bi kljub temu mogli prirejati gledališke igre, vsaj na-božne vsebine. Težko mi bo namreč konkurirati z nasprotnim društvom, ki z živahno agitacijo in naj-različnejšimi sredstvi skuša pritegniti otroke v svoje vrste. Zato je nujno potrebno, da tudi Marijin vrtec nudi otrokom primerno zabavo, sicer nam bodo vsi ušli. Telovaditi itak ne smemo; če nam prepovedo še oder, potem smo izgubili zadnji magnet za mla-dino."¹¹⁰

Odgovor se je glasil, da predstavo sme priredi-ti tukajšnje prosvetno društvo, kajti tudi odrasli Jugoslovani smejo naznaniti pristojni oblasti, da prirede zabavo. Prevzamejo naj odgovornost, ni pa treba, da sami tudi nastopijo.

V prvem mesecu leta 1931 pa so imela dekleta iz Marijine družbe duhovne vaje; seveda so bila povabljeni tudi druga dekleta. Udeležba je bila velika. Govori so bili v Domu, dopoldne in po-poldne. Sklep so imeli na nedeljo s sveto mašo, z nagovorom in s skupnim obhajilom. Duhovne vaje je vodil pater Ludovik Lederhar, DJ, iz Ljub-ljane.

Če pogledamo statistiko, iz vizitacijskih poročil vidimo, da je bila Marijina družba leta 1935 zelo ob-sežna v vseh stanovih:

	1935	1951
Za fante	90 članov	/
Za može	110 članov	/
Za dekleta	219 članic	120 članic
Za žene	330 članic	100 članic

Fantje in dekleta so imeli redne sestanke ali sho-de mesečno, može in žene pa na dva meseca. Na ta dan je voditelj vedno opravil tudi sveto mašo, kakor tudi za vsakega umrlega. Štipendij je mašnik vzel iz

družbine blagajne.¹¹¹ Žene in dekleta so se redno srečevale tudi še leta 1951, izvincerkvenih sestan-kov pa niso nikoli imeli.

Po vizitacijskih polah leta 1937 zasledimo, da vse štiri Marijine družbe delujejo dobro.¹¹²

Marijin vrtec:

	1935	1951
Za dečke	90 članov	/
Za deklice	128 članov	/

Poleg Marijine družbe so v župniji delovale še mnoge druge bratovščine in družbe:

a) Tretji red

Leta 1935: je bilo v Selcih 12 tretjerednikov in 55 tretjerednic.

Leta 1951: red je še obstajal, a ni zapisnika.

b) Apostolstvo mož:

Leta 1935: Marijina družba za može in fante.

Leta 1951: povprečna mesečna udeležba je 60 mož in fantov.

c) Apostolstvo sv. Cirila in Metoda je bila pobožna zveza, ki je molila in delovala za zedinjenje krist-janov:¹¹³

Leta 1935: 70 članov.

Leta 1951: obstaja.

č) Družba za širjenje vere je delovala z namenom, da bi vzgajala vernike za izpolnjevanje misijon-skega poslanstva Cerkve:¹¹⁴

Leta 1935: 295 članov.

Leta 1951: obstaja.

d) Družba treznosti, ki jo je v ljubljansko škofijo vpe-ljal škof Missia, je bila ustanovljena z namenom, da bi pripomogla k zmanjšanju pijančevanja, saj je bilo v škofiji močno prisotno:¹¹⁵

Leta 1935: 45 članov.

Leta 1951: je ni več.

e) Razne druge bratovščine

Leta 1935: Bratovščina Svete družine je imela namen, da bi se krščanske družine še tesneje sklenile s Sveto družino.¹¹⁶ V vesoljno Cerkev jo je vpeljal papež Leon XIII. leta 1892.

Leta 1951: Bratovščina svetega Rešnjega telesa in Svete družine.

Ko se je vršila vizitacija leta 1957, je župnik zapisal samo, da cerkvenih organizacij ni, da so samo stanovski shodi za vse štiri stanove, po možnosti nekajkrat na leto.

Prošnji dnevi

Svete maše ob križevem tednu so bile vedno na podružnicah: ob ponedeljkih v Lajšah, ob torkih, dokler ni bila pozidana cerkev sv. Mohorja, pri Svetem Tomažu in ob sredah pri Svetem Križu.¹¹⁷ Maša se je vedno začela ob osmi uri, ni pa bilo nič pridige.

Ti prošnji dnevi pred vnebohodom so nastali v Galiji v 5. stoletju zaradi velikih stisk.¹¹⁸ K prošnjim mašam je vedno šel tudi mežnar vsake podružnice in nesel s seboj križ, ki ga je vsaka podružnica imela za procesije. Tako so se ob križih zbrali ljudje, ki so pripadali posamezni soseski in nato odšli v sprevedu v cerkev. Po tem se je tudi lepo videla pripadnost določeni podružnici, saj je šlo za kakšnim križem veliko ljudi, za drugim pa čisto malo.¹¹⁹

Krščanski nauk

Selška župnija je bila zaradi razsežnosti za dušnega pastirja vedno zelo zahtevna, zato je bil vedno tudi problem povezanosti z župnijo. Da bi oddaljene župljane bolj povezali med seboj, z župnijsko skupnostjo in njenim življenjem, so predlagali, da bi po vaseh ob nedeljah imeli popoldansko božjo službo, vendar pa bi bilo to mogoče le ob redni nastavitvi drugega kaplana.¹²⁰

Krščanski nauk je bil vedno na nedeljo ob drugi

uri popoldne. Imela sta ga kaplan in župnik. V postnem času je župnik na prižnici molil križev pot, v maju bral šmarnice, v adventu pa je molil rožni venec (kot zornice). Nato je imel kaplan pred oltarjem še litanije in blagoslov. V času šmarnic so bile litanije vedno pete.

Med letom pa je župnik razlagal katekizem. Še prej, na prehodu v 20. stoletje, pa je bilo za mlade do poroke v postu spraševanje.¹²¹

Kakor povsod se je tudi v Selcih pred II. vatikanskim koncilom pridigalo na prižnici. Pred tem pa je duhovnik na prižnici pokleknil in zmolil očenaš in zdravamarijo. Ob slovesnostih pa je bila najprej pridiga in nato sveta maša.

Ljudstvo v cerkvi je med obredom imelo slovenske mašne knjižice, iz katerih so molili. Med mašo se je molil tudi rožni venec; kaplan ga je molil na prižnici, med evangelijem in pri povzdigovanju pa je molitev prekinil. Kadar duhovnika ni bilo, je molila kakšna od pevk na koru.

Procesije

Veliko znamenje vernosti so bile tudi procesije. Z njimi so bili še posebej zaznamovani prazniki. Rimski obrednik poleg teh, ki izpovedujejo vero, navaja kot samostojne tudi zahvalne in prošnje procesije ob stiskah vseh vrst. Slovesne začenjajo bandera, med njimi pojemo in pri nas zlasti pritrkavamo z zvonovi.¹²² Čeprav na to pozabljamo, je tudi pogreb procesija, katere se še največkrat udeležimo. Slovesnejši vhod pa poznamo tudi ob drugih priložnostih, kot so krst, birma, poroka, druge slovesnosti ...

Vstajenjska procesija (tudi to liturgično dejanje je zadnji ostanek dramatičnih obredov v starih časih)¹²³ je vedno šla iz cerkve po vasi do šole (prejšnja stavba je stala pri cesti na današnjem igrišču pred šolo); za šolo pa do Gorenjpolarja, mimo Brcetove hiše in kapelice na vasi nazaj v cerkev.

Vse drugače pa je nekdanj potekala telovska procesija. Vsako leto je bil poseben spomin ustanovitve svetega Rešnjega telesa pri maši velikega

četrtka, le da takrat zaradi bližine velikega petka ni mogoče praznovanja razviti do take stopnje, kot so to začeli v 11. stoletju.¹²⁴ Takrat je bilo češčenje evharistije zunaj svete maše odgovor na krivo-verstva, ki so tajila Kristusovo trajno in resnično navzočnost v presvetem zakramentu; bilo pa je tudi nadomestilo za vse manjšo udeležbo pri obhajilu. Odločilni razlog za češčenje pa je Kristusovo razodetje sv. Julijani iz Liegea v 13. stoletju. V naših krajih so praznik poznali že zelo zgodaj, oglejska Cerkev ga je prostovoljno sprejela leta 1254. V začetku procesija z Najsvetejšim ni bila nujni sestavni del praznika.

Danes gre telovska procesija po isti poti kakor vstajenska na lepo nedeljo, to je nedelja po prazniku; pred vojno pa je imela daljšo pot. Procesija je bila nekdanj vedno na sam dan svetega Rešnjega telesa in krvi.

Pot procesije se je najprej obrnila proti Dolenji vasi in romala do "debelega znamenja", nato pa zavila po poljski poti proti Sori in se vila ob njej do goliškega mostu, kjer je šla čez brv do Podzavrnik in zavila proti glavni cesti do Johanovega znamenja (danes ga ni več)¹²⁵ in nazaj v cerkev.

Prva postaja je bila ob cesti pri križu nasproti pokopališča. Drugi blagoslov so ljudje prejeli pri znamenju, ki so ga postavili blizu goliškega mostu. Pri Johanovem znamenju je bila tretja postaja, četrta pa pri Štefanovem znamenju na vasi. Ko so prišli nazaj v cerkev, so skupaj zapeli še zahvalno pesem in prejeli blagoslov.

Kombinacija častilne in prošnje procesije je posebnost srednje in severne Evrope, zato tudi pri nas poznamo vmesne štiri postaje, pri katerih je petje evan-gelija, prošnji klici in blagoslov z Najsvetejšim.¹²⁶

Pred nebom so deklice v belih oblekah potresale cvetje; ostali otroci so šli za nebom, svojo zastavo kot prapor so nosila tudi dekleta iz Marijine družbe, ostali pa so za procesijo šli po stanovih. Včasih se je procesiji pridružila tudi pihalna godba.¹²⁷

Tudi sveto leto 1926 so obhajali s skupnimi procesijami v velikem številu, saj so škofje dali dovoljenje, da so v procesiji štirikrat obiskali župno cer-

kev. Redno bi morali obiskati še tri podružnice, a v župniji je bilo to za marsikoga pretežko, če ne celo nemogoče. Te procesije so se vršile na binkoštno nedeljo in binkoštni ponedeljek popoldne, na nedeljo v osmini svetega Rešnjega telesa po jutranji maši in na nedeljo Srca Jezusovega. Procesije so šle po poti, po kateri je šla velikonočna.

Tudi za sveto leto 1950 je veljalo podobno, saj je ljubljansko Oznaniło pisalo, "da je za prejem svetoletnega odpustka treba napraviti štiri obiske Najsvetejšega s predpisanimi molitvami in prejeti sveto obhajilo; molitve so se lahko opravile zasebno ali skupno. Kjer se moli rožni venec skupno v cerkvi, se lahko tudi ta molitev obrne za svetoletni odpustek."¹²⁸

V nedeljo, 9. septembra 1928, pa je bila procesija z Najsvetejšim v spomin na svetovni evharistični kongres v Avstraliji od 5. do 9. septembra. Udeležba je bila velika, k zakramentom je ta dan pristopilo veliko število župljanov, je zapisal župnik.

Selčani so se v velikem številu udeležili tudi evharističnega shoda v Stari Loki in Škofji Loki 13. in 14. avgusta 1927. Še posebno veliko ljudi je prišlo na sklepno procesijo z Najsvetejšim iz Stare Loke v mestno cerkev.

Za ves katoliški svet je bilo razglašeno sveto leto od bele nedelje leta 1934 do bele nedelje leta 1935. V selški župniji so bile za obiske cerkve določene: župnijska cerkev, pokopališka kapela, podružnica sv. Florijana na Bukovici in podružnica Sveti Križ. V velikem številu so se opravljale skupne procesije.

Celodnevno češčenje

1. julija 1933 je stopil v veljavo odlok, ki je dekanijo Postojna pridružil škofiji v Trstu.¹²⁹ S tem so za češčenje pridobili nekaj več dni, zato je župnik prosil škofijo, da bi Selcem dodelil primernejši datum za adoracijo. Predlagal je 7. marec, ki so ga do takrat imele redovnice v Trnovem. Prvi predlog, da bi češčenje prenesli na ta dan, pa je župnik oddal na škofijo že leta 1921.

"3. julij je za naš kraj neprimeren; ljudje so pri največjem delu, vse pobožnosti takrat minejo, udeležba je majhna. Če pa ta datum ni možen, pa nam dajte vsaj enega v februarju ali marcu."¹³⁰

Tako je bilo leta 1934 prvikrat celodnevno češčenje 10. marca. Udeležba je bila prav lepa, spovedovati so prišli župniki iz Bukovščice, Dražgoš in Železnikov.¹³¹

Pred vojno na dan celodnevnega češčenja tudi sole ni bilo.¹³²

Za evharistični kongres, ki je najslovesnejša oblika češčenja evharistije,¹³³ so leta 1935 postavili najprej tri križe. Na Jamniku blizu cerkve je križ blagoslovil Franc Gabrovšek, ravnatelj Zadrúžne zveze v Ljubljani. Drugi križ so postavili pri Svetem Mohorju v bližini mežnarije, tretjega pa na Prtovču. Oba je blagoslovil župnik ob prisotnosti velikega števila ljudi.

Veliko ljudi je bilo tudi na binkoštno nedeljo, 9. junija, zvečer, ko so blagoslovili evharistični križ na Tabru. Ljudje so se najprej zbrali v cerkvi, kjer so bile litanije, nato pa šli v procesiji s prižganimi lučkami h križu, kjer je bil po kratkem nagovoru blagoslov križa, ki je bil lepo električno razsvetljen. 23. junija so blagoslovili še evharistični križ v Lajšah, isti dan popoldne še pri Svetem Križu. Tako je bilo v župniji postavljenih šest evharističnih križev.

Leta 1939 od 25. do 30. julija se je v Ljubljani odvijal VI. Mednarodni kongres Kristusa Kralja. Zelo je razgibal vernike, podobno kakor evharistični kongres leta 1935. Iz župnije se je slovesnosti udeležilo čez 200 odraslih in 80 otrok. Župnija je na razstavo sodobne cerkvene umetnosti, pripravljeno ob tej slovesnosti, poslala mašni plašč in dalmatike po načrtu arhitekta Vurnika. Konec avgusta je na župnijski urad v Selcih prišlo pismo predsednika permanentnega odbora škofa Gregorija Rožmana z zahvalo: "S tem ste odlično pokazali, da je razstava mogla razvoju slovenske umetnostne kulture pokazati na tako zavirljivi višini, da so jo celo antični tujci občudujoč priznavali z nehotenim spontanim odobravanjem."¹³⁴

Ljudski misijoni

V začetku marca leta 1919 je župnik zapisal, da je poteklo deset let od zadnjega misijona. Zaradi razmer po vojni se je pokazala potreba po njem, zato so organizirali misijon, ki so ga od 16. do 24. marca 1919 vodili trije lazaristi. Imeli so jurisdikcijo a reservatis in vse potrebne fakultete.

Stari zakonik cerkvenega prava je namreč uzakonil, naj župniki vsako deseto leto zagotovijo čredi, ki jim je izročena, tako imenovani misijon (po kan. 1349).¹³⁵

Od 4. 11. 1928 se je v župniji vršil misijon, ki so ga vodili lazaristi Kerin, Šavelj in Fidler. Vreme je bilo kakor nalašč, za nobeno delo zunaj; še vozniki lesa so mirovali. Za sklep misijona pa je padel sneg. Udeležba je bila zelo zadovoljiva, le kakih 20 oseb ni bilo pri svetih zakramentih.¹³⁶ Ljudje so prihajali že zelo zgodaj zjutraj čakati na sveto spoved; ob treh zjutraj so bili že v cerkvi, enkrat že celo ob enih zjutraj. Škoda je bilo, da je za sklep sneg preprečil procesijo.

Zadnji misijon pred prelomnimi časi pa je župnik oznanil od 26. februarja do 6. marca 1939 z besedami: "Udeležuj se svetega misijona, da moreš opraviti dobro misijonsko spoved."

Misijon so vodili Tomaž Tavčar, Janez Zdravlič in Anton Berlec, vsi iz Misijonske družbe. Udeležba je bila prvovrstna, vreme zares ugodno, da si ni bilo mogoče misliti lepšega. V nedeljo je bila za sklep procesija s svetim Rešnjim telesom. Vodil jo je kanonik in dekan iz Stare Loke, Matija Mrak. V času misijona je bilo 6.000 obhajil. Ljudem je bilo kar dolgčas, ko so misijonarji odšli.¹³⁷ Zanimivo je omeniti tudi, da je število letnih obhajil v letih od 1930 do 1940 zelo naraščalo. Na začetku tridesetih let je bilo obhajil okrog 22.000, leta 1939 pa je naraslo na 32.500.

Redni misijoni, ki so bili v župniji pred drugo svetovno vojno, so ljudem pomagali pri dobrem krščanskem življenju.

Misijoni kot "močni časi" župnijskega življenja so tako vedno odgovarjali na temeljna življenjska vprašanja, ki so vedno ista; a človek si jih je skozi

čas stoletij drugače postavljaj, ker jih je tudi drugače doživljal.

Geslo "Reši svojo dušo", ki je izraz religioznega in pastoralnega individualizma, se je danes nadgradilo; v pluralnosti današnjih gledanj so ta vprašanja še bolj zaostrena, kajti odgovoriti je treba sebi, da bi znali odgovoriti drugim.¹³⁸

Klasični misijoni so se skozi čas spreminjali toliko, kolikor se je spreminjalo celotno gledanje na družbo. Nihče ni več samo objekt ali subjekt pastore in župnija tudi ni več sestavljena iz posameznikov ali stanov, kot so otroci, fantje, dekleta, možje, žene, ampak je sestavljena iz skupin in skupnosti.¹³⁹

Po vojni je bil misijon leta 1955; vodili so ga frančiškani, uspeh je bil dober, salezijanci pa so vodili misijon od 6. do 13. marca leta 1966.

Misijonska verska obnova za Selca, Bukovico in Bukovščico se je odvijala tudi v svetem letu 1974 od 2. do 10. marca; zaključek je bil vključen v dan celodnevnega češčenja.

Cerkveno petje

Do 24. aprila 1929 je cerkveno petje vodil organist Andrej Štempihar. V Selcih je služboval devet let; bil je dober organist, a slab gospodar.

Za njim je službo organista prevzel Anton Rot, rojen v Rakitni. V Selcih je bil le slabo leto, odšel je 11. aprila 1930. Začasno je bilo mesto organista izpraznjeno, 1. julija pa je nastopil organist Šmid Alojzij, ko je dokončal orglarsko šolo v Ljubljani.

"Cerkveno petje je zelo lepo, kar na višku. Goji se tudi lepo ljudsko petje, s čimer imajo posebno veselje otroci."¹⁴⁰ Ob nedeljah se je vedno pelo trikrat, pri obeh mašah in nato še popoldne pri nauku.¹⁴¹

Duhovne vaje

V župniji so vedno skrbeli, da bi mladi rod vzgojili v dobre in poštene ljudi. Ta skrb se je začela najprej v družini z dobrim zgledom staršev in drugih ljudi,

s katerimi so živeli pod isto streho; velik poudarek pa so temu dajali tudi v šoli, cerkvi in pri kulturnem udejstvovanju ...

Januarja 1934 so bile duhovne vaje za dekleta, ki jih je vodil pater Anton Bukovič iz Ljubljane, februarja pa za fante; te je vodil dr. Janez Fabijan, vseučiliški profesor v Ljubljani. Dekleta so se govorov in svetih zakramentov lepo udeleževale, tudi fantje, le nekaj iz domače vasi jih ni hotelo biti blizu, so pač preveč prosvetljeni, je še zapisal župnik ob koncu duhovnih vaj.¹⁴²

Pred začetkom vojne, ko je bilo zadnje mirno silvestrovo, so bile od 30. decembra 1940 do 3. januarja 1941 duhovne vaje za dekleta. Udeležba je bila zelo lepa, duhovne vaje pa je vodil Filip Žakelj, prefekt v Zavodu svetega Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano.

Na pepelnico leta 1941 so se pričele duhovne vaje za fante; vsi so bili pisno povabljeni. Udeležba je bila izvrstna, še večja kakor pri dekletih, manjkali so samo nekateri sokoli in tisti, ki so bili v Jelovici.¹⁴³ Duhovne vaje je vodil Andrej Farkaš z Rakovnika, spovedovat pa je prišel Švelc s Svetega Lenarta.¹⁴⁴

Razne slovesnosti in zanimivosti

Velika slovesnost se je dogajala 18. maja leta 1924, ko so na pokopališču odkrili plošče v spomin padlim in umrlim vojakom v prvi svetovni vojni. Dve plošči z vklesanimi 119 imeni so vzdali na pročelje kapele na pokopališču.¹⁴⁵

Pred kapelo so postavili oltar, sveto mašo je daroval domači župnik. Sodelovala je godba in moški zbor izobraževalnega društva. Na začetku je navzoče pozdravil bivši vojni kurat Jernej Hafner iz Kroke. Po maši so navzoči duhovniki, pet po številu, opravili še libera. Plošči, ki visita na straneh ob vhodu v kapelo, je izdelal Feliks Toman, kamnosek iz Ljubljane. Za zanimivost naj navedem, da je vsaka črka stala 2 din. Svoji umrlih so plačali s čeki, za revne na plošči pa je bilo v cerkvi darovanje, ostalo je pokrila občina.

Ljudem je bila slovesnost všeč. Povsod se je slišalo: "Lepo je bilo, pa tako zelo žalostno." – "Samo enkrat mi je bilo žal, da sem bil zraven," kakor pravijo v dolini, če jim je zelo hudo.¹⁴⁶

Tega leta se je zopet začela napolnjevati vas Podlonk, ki je bila že zelo izpraznjena. Da je bilo življenje tam zelo živo, nam pričajo tudi številke, saj je bilo v tem letu rojenih 107 otrok, umrlo pa jih je 49. Povprečna starost je bila "samo" 40 let.

Ljudje so v letih po prvi svetovni vojni začeli zelo častiti sv. Jožefa. Župnik je bil zelo vesel, saj je bilo v župniji čedalje več delavcev.¹⁴⁷ Kmetje imajo sv. Martina in sv. Štefana, sv. Jožef pa naj bi bil poseben zaščitnik lepega družinskega življenja v župniji in zaščitnik odločne katoliške zavesti. Prav v ta namen so mu postavili stranski oltar.

Zvonjenje je imelo poleg liturgičnih znamenj tudi posebno signalno vlogo, opozarjalo je na bližajočo se nevihto in je bilo znak za zbor vaščanov ob raznih nesrečah (Zvonik je bila npr. opazovalnica v času turških vpadov; temeljna obramba se je po navadi razvila prav okoli cerkva v obliki utrjenih taborov. V Selcih spominja na utrjeno točko domače ime Pri Tabrovcu.).

Iz take rabe zvonov izvira tudi izraz starejših ljudi, ki še danes rečejo, da bije plat zvona ali pa da komu bije plat zvona. Zvoniki so imeli, predvsem od baroka naprej, tudi na deželi uro, ki je kazala čas delavcem na bližnjih poljih in gospodinjam doma. Po bitju ure se je ravnala vsa kmečka soseska. Opoldansko zvonjenje je prekinjalo naporna kmečka opravila z molitvijo Angelovega čiščenja, naznanjalo pa je tudi bližnje kosilo. Leta 1924 so jo popravljali in mojster Kralj iz Škofje Loke je po končanem delu dejal, da je dobra spet za nadaljnjih 50 let. Župnik je v kroniko zapisal, da je bilo po polju dolgočasno, ker ura ni nič bila.

Ob sejamskih dneh in praznikih so dobili zvoki zvonov poskočno vesel izraz s pritrkavanjem.¹⁴⁸ Zvonovi so veselo pritrkavali tudi 4. julija 1925, ko je bila v župniji slovesnost svete birmе. Škof je prišel že dva dni prej. K sprejemu so prišli šolarji, orli, ženska in dekleška Marijina družba in predstavniki

drugih organizacij. Zaradi košnje drugih faranov v cerkvi ni bilo; pač pa so prišli drugi dan, ko je bilo za župnijo dan čiščenja svetega Rešnjega telesa. Župnik piše, da je bila "udeležba molilcev obilna, prejem svetih zakramentov prav povoljen".¹⁴⁹

Naslednji dan je na slovesnost svete birmе prišlo tudi 11 sosednjih duhovnikov, kajti 9 od 191 birmancev je bilo iz drugih župnij.

Slovesnost, ki so si jo Selčani zapomnili, je bila tudi takrat, ko je iz Amerike prišel Vencelj Šolar in 25. julija 1926 ob šesti uri zjutraj obhajal svojo srebrno mašo. Pridigal mu je nečak Jakob Šolar. Isti dan ob desetih je imel svojo novo mašo Venceljev nečak in Jakobov brat Janez Šolar. Pridigal mu je stric. Slovesnosti se je udeležil tudi ljubljanski prošt g. Andrej Kalan. Duhovniki so prišli iz doline in od drugod.

Konec poletja je Vencelj odšel nazaj v Ameriko, s seboj pa je vzel tudi nečaka Janeza.

Slovesno je bilo tudi na predvečer vnebohoda, ko so slovesno pritrkavali pri župnijski cerkvi in vseh podružnicah. 17. maja 1928 je bila namreč proslava ob 30-letnici škofovanja gospoda knezoškofa Jegliča. Gospod župnik je v kroniko zapisal: "Naj ohrani Bog našega višjega pastirja do skrajnih mej človeškega življenja."¹⁵⁰ Skozi ves čas do danes je lepo videti, kako duhovniki vzgajajo ljudi, da bi ljubili svojo Cerkev, tudi po njenih voditeljih. Ljudje so zanje veliko molili.

V kakšno čast so si šteli, da jih je škof obiskal za birmo in opravil kanonično vizitacijo, nam pričajo tudi zapiski, kako so ga sprejeli.¹⁵¹

Bilo je 11. maja 1930. Fantje v narodnih nošah so jahali škofu naproti na Čejnjo, kjer je meja župnije – škof je bil namreč v Sorici. Med Frtico in šolo, kjer so ga počakali, so bili postavljeni štirje mlaji. Škofa so pozdravili župnik, župan, fant iz Marijine družbe, gasilci in šolska učenka. Ko je bilo slovesno birmovanje, se je ljudstva kar trlo; birmanih je bilo namreč 343 otrok.

Ko pa je prvič v župnijo prišel škof Rožman, so fantje in dekleta lepo okrasili vasi, zlasti še vas Selca. Cerkev so tako lepo okrasili, da so jo po besedah

župnika kar hodili gledat.¹⁵² Takrat je šlo k birmi 310 otrok.

Še isto leto pa je župnijo obiskal tudi nadškof Jeglič.

Zadnjič pred začetkom druge svetovne vojne je bil škof Rožman na obisku v spremstvu kanonika Sušnika in Ramška 4. oktobra 1938.

Župnijska kronika o drugi svetovni vojni¹⁵³

"1. septembra 1939 je Nemčija napovedala vojsko Poljski. V nedeljo 3. decembra je bilo iz naših krajev poklicanih 105 moških in fantov zaradi varnosti naših meja. Upajmo, da bo naša država mogla ostati nevtalna. Sveti oče Pij XII. se zelo trudi, da bi državnike pripravil do tega, da bi se pri mizi sešli in ohranili mir celi Evropi in morda vsemu svetu. Bogdaj!"

Leta 1941 je župnik zapisal: "Nevarnost za vojsko je še vedno precejšnja."

Ko je 27. marca 1941 nastopil vlado naš novi kralj Peter II., so v fari imeli zahvalno mašo v ta namen; v župnišču pa se je nastanil vojni kurat Janez Kljun, dotlej kaplan v Semiču. V kaplaniji pa se je nastanil inž. Škof, kapitan po činu, kajti v Selcih je bilo vojaštva za okrog 1.000 moških. Tudi Krekov dom je bil zaseden.

In slutnja o nevarnosti je bila upravičena, kajti 6. aprila se je tudi pri nas začela vojna; že mesec kasneje, 6. maja, so Nemci pregnali župnika Franca Šušteršiča in kaplana Pavla Kržišnika, ki je ves vojni čas preživel v džakovski škofiji.

Dokler ni prišel nemški duhovnik, so imeli le molitve, tako kot povsod drugod; k maši pa so prva leta hodili k Svetemu Lenartu, kajti edini duhovnik v dolini je bil v tej župniji g. Anton Švelc. Kasneje je hodil maševat in spovedovat v Selca vsak prvi konec tedna v mesecu. Tako so bile svete maše v petek, soboto in nedeljo zjutraj. Nekajkrat pa je prišel tudi nemški duhovnik Rudolf Besel. Oba sta tudi krščevala in pokopavala, le poroke so bile pri Svetem Lenartu ali pa celo na Brezjah.

Sveto popotnico pa je smel deliti Jože Ravnihar, ki je za to dobil dovoljenje; kot pismonoša pa se je lahko bolj neovirano gibal po celotnem selškem območju.

Ko je bilo vojne konec, sta se oba duhovnika vrnila, vendar pa župniku Šušteršiču nova oblast ni bila naklonjena. Tako je postal župnijski upravitelj in kasneje župnik predvojni kaplan Pavel Kržišnik.

Po končani vojni se je marsikaj spremenilo; župnija je počasi prešla iz čisto kmečke v delavsko oziroma mešano. Pri doraščajoči mladini je začela padati verska in moralna zavest. Dogajalo se je, da so opuščali nedeljske in prazniške službe božje in jih nadomeščali z izleti in raznimi drugimi prireditvami, ki pa so bile združene s plesom in popivanjem.

Na splošno pa je bilo versko in moralno življenje zadovoljivo. Polovičarstvo je počasi izginjalo. Mnogi so se verskega življenja začeli zopet bolj oklepiti in se v njem poglobljati. So pa tudi ljudje, ki so ga popolnoma opustili. Takih je bilo takrat še bolj malo.¹⁵⁴

Šolstvo in društva

Rojstno leto slovenskega šolstva je leto 1773, ko je Blaž Kumerdej poslal dunajski vladi predloge, kako naj bi se razvijalo šolstvo na Kranjskem. Ohranjen je ukaz loškega glavarja županom, naj naznanijo ljudstvu, da se bodo odprle trivialne šole v selški, poljanski, žirovski fari, v Loki pa poleg te še glavna šola pri nunah klarisah.¹⁵⁵

Na slovenskem ozemlju so bili do leta 1918 za šole v veljavi zakoni avstro-ogrske monarhije in terezijanske šolske reforme. Od leta 1792 so imeli nadzorstvo nad osnovnimi šolami okrožni šolski komisarji, ki so jih plačevali iz premoženja cerkvenih bratovščin. Nadzorstvo so opravljali glavar, okrajni in krajevni šolski svet; pedagoško delo je nadzoroval okrajni šolski nadzornik. Krajevni nadzornik pa je bil župan ali župnik.

Iz zapiskov vemo, da je šola obstajala že leta 1778. Verjetno se ni mogla močno razviti, kajti leta 1800 je nikjer več ne omenjajo. Prvi učitelj, ki nam je znan,

je bil Ivan Notar. Iz Selc je bil leta 1790 premeščen v Poljane. Njegov namestnik je bil Josip Depovšek iz Podbrezj. V Selcih je poučeval do odhoda v Kropo leta 1795.

Po tem letu pa selški viri utihnejo. Prekinitev šole je gotovo narekoval velik požar in beda med vaščani, sledila pa je še francoska okupacija.

Leta 1815 je okrajni loški komisariat poživil tri vialko v Selcih. Nadzidava stare mežnarije – danes Mihove hiše – je bila v tistem času težko izvedljiva. Dokler popravilo ni bilo izvršeno, se je pouk odvijal v župnišču kot nekoč v nedeljski šoli.

Domačin Franc Luznar – Knefcov iz Selc, sin Blaža Luznarja in Mete Luznar, je končal šolo za učiteljske pripravnike in takoj začel poučevati. Dve leti je čakal na rešitev prošnje za stalnost, potem ko so leta 1817 obnovili mežnarijo. Službo je izvrševal do leta 1857. Selčani so mu za njegovo 40-letno delo postavili nagrobni spomenik. Iz tega časa so znani še učitelji Andrej Štancar, Marko Kovšca in Lovro Veber.

Leta 1876 se je v starem adaptiranem poslopju pogreznil strop. Ta dogodek ni povzročil nesreče, kajti otroci so ravno odšli, v Selčanih pa je pustil vedno večjo zavest o potrebnosti nove šole. Kljub nekaterim ugovorom je občinski odbor sklenil 30-odstotno občinsko doklado na direktne davke. V Selcih je bil takrat župan Frtičar, Janez Vrhunc.

V novo šolo so se preselili leta 1890. Ker je bilo v šoli vedno čez dvesto otrok, so odprli še drugi razred, oba sta imela po dva oddelka. Leopoldina Rozman, Mihael Bergant in Nikolaj Stanonik so bili prvi učitelji nove šole.

Predvsem starši so se težko navadili na šolske obveznosti; nadučitelj Bergant je v šolsko kroniko zapisal celo, da je Selčanom več za teleta v hlevu kakor za otroke. Nekateri izmed staršev so bili tako malo navdušeni nad obveznim šolanjem, da so hodili v šolo in grobo zmerjali nadučitelje, češ: "Naš že ne bo hodil v šolo, ima doma dosti dela." Tako sta imela tudi nadučitelj Stanonik in Jeglič dosti dela, da so se kmečki ljudje omeščali in spoznali, kako je tudi za njihove otroke pomemben pouk.

Leta 1904 so odprli še tretji razred. Poučevali so

Josip Jeglič, Kati Milač in Mara Mlakar. Okrajni šolski svet je dovolil najbolj oddaljenim – iz Kališ, Lajš in Golice – le dve uri pouka dnevno, iz Zabrekve pa so prihajali otroci samo dvakrat tedensko.

Šola Selca je tistikrat oskrbovala tudi ekskurendni šoli v Podlonku in Podblici. V Podlonku je hodil nadučitelj Jeglič, pozneje pa njegov naslednik Mihelčič. V Podblici je poučevala učiteljica Ema Peče. Po Jegličevi smrti leta 1914 je vodstvo šole prevzel Ivan Koprivec in nato Ivan Mihelčič. Ko se je pričela prva svetovna vojna, so učitelje poklicali v vojsko, šolo pa je vodila Ema Peče, vendar pa so se v vojnem času učiteljice pogosto menjavale. Otroci so v tem času veliko pomagali doma, veliko pa jih je bilo zelo revnih.

Po vojni se je bilo treba navaditi na nove razmere. Leta 1919 so kljub negodovanjem nekaterih osnovali četrti, leta 1920 pa še peti razred.

Vsako leto so v šoli priredili razstavo dekliških in deških ročnih del, pisnih in risarskih izdelkov. Eno izmed takih razstav je obiskal kralj Aleksander, ko se je vozil po dolini do italijanske meje, ki je bila pri Petrovem Brdu.

Včasih je bila šola po več dni ali tednov zaprta zaradi bolezni ali elementarnih nesreč.

Leta 1925 je po prizadevanju upraviteljev tudi v šoli končno zagorela električna luč.

V tistih letih je bil v šoli zelo dober pevski zbor, ki ga je vodil upravitelj Ivan Mihelčič. Zbor je nastopal doma in drugod, enkrat tudi v vili Suvobor na Bledu.

Leta 1931 so Zabrekve v celoti pripadle selškemu okolišu, vendar so nekateri učenci še izkoristili olajšavo in prihajali v šolo le dvakrat tedensko.

V letih pred drugo svetovno vojno so imeli med letom tri šolske maše: na začetku in na koncu šolskega leta ter 1. decembra, ko so praznovali ujedinenje SHS. Otroci so pri teh mašah peli, vedno pa tudi, ko je bil praznik prvega svetega obhajila.¹⁵⁶

Vsako leto je bilo več učencev. Leta 1932 in 1938 sta imela dva razreda vzporednici. Upravitelj Mihelčič je po 17 letih zelo uspešnega dela odšel v Črnuče. Po njegovem odhodu pa so bile pogoste

preместitve, vedno pa so poučevale štiri učiteljice in dva učitelja. Tudi po Mihelčičevem odhodu so v šoli še zelo gojili petje. Zbor je z velikimi uspehi pod vodstvom upravitelja Jožeta Župančiča nastopal po raznih krajih.

V šolskem letu 1934/35 so imeli v šoli pri verouku vzgojni in učni načrt iz leta 1930. Veroučitelj Janez Oblak je v poročilu zapisal, da je trikrat hospitiral pri župniku, da imajo mesečno skupno spoved in obhajilo. Obhajilo se pospešuje in priporoča v šoli, pri Marijinem vrtcu in v Jezusovih dnevih. Še posebno pridno pa prihajajo k svetemu obhajilu v adventu in za šmarnice. Vsi otroci prejmejo prvo sveto obhajilo navadno v prvem razredu, takrat se naredi praznik za celo župnijo. Za otroke so posebej namenjene prve nedelje v mesecu, a je v zimskem času zelo slab obisk zaradi oddaljenosti. Poročal je, da učenci nimajo lastne božje službe, da jih 2–5 odstotkov po svoji krivdi ali krivdi staršev ostaja brez svete maše. Veroučitelj je zahteval, da popoldne pridejo vsi, a izostanejo oddaljeni in nujno zadržani. Med učenci se zelo priporoča branje in vzgoja preko verskih listov, saj je število naročenih na Angelčka in Vrtec visoko.¹⁵⁷

Vsako leto so imeli tudi sprejem v Marijin vrtec in romanje; cerkvenega petja pa v šoli ni bilo.

Stanje učencev, pravi, je dobro, le tu pa tam je kakšen slučaj moralne zablode; zapisano je, da so dekleta bolj pametna, da se učijo na pamet, fantje pa da težje sledijo.

Povedal je še, da so odnosi med učitelji in učenci dobri, da pa imajo s katehetom tudi osebne stike izven šole. Na koncu je še zapisano, da je katehet živahen in dosti nazoren. Dodan je tudi predlog, naj starši ne bi pustili plesov po svojih hišah, posebno še po samotnih in oddaljenih vaseh.

Tega leta pa je župnik sporočil na škofijo tudi, da je bil sredi meseca marca na šoli nastavljen učitelj, novinec Viktor Čurman, ki je protestantske vere.¹⁵⁸

Med glavnim odmorom so učitelji in duhovnik vedno stali skupaj in se pogovarjali. V Selcih je imel verouk gospod župnik.

Nekaj desetletij pred okupacijo je šola dajala po-

seben poudarek na pouk kmetijstva; imela je velik ugled, kajti v višje razrede so prihajali tudi iz nekaterih bližnjih okolišev.

Ko se je leta 1937 vršila kanonična vizitacija, je zapisano, da so otroci na splošno dobro poučeni, le da nižji dajejo nekakšen vtis, da težje sledijo katehetu, vendar pa k zakramentom hodijo redno.¹⁵⁹

V začetku druge svetovne vojne so prve dni okupacije nadaljevali s slovenskim poukom, potem pa so šolo zaprli ter zapečatili pisarno in učilnice. Oba učitelja, Zupančiča in Markiča, so odpeljali v izgnanstvo. Učiteljic pa, ko so jih prišli čez nekaj tednov iskat, niso več dobili, policija jih je namreč že odvedla.

Kmalu so prišli nemški učitelji, med prvimi je bil neki univerzitetni profesor z Dunaja, ki pa ni bil hitlerjanec. Pozneje so prihajale tečajnice, ki naj bi vzgajale mladino v nacističnem duhu. Toda uspeha ni bilo ne v šoli ne na tečajih odraslih. Otroke so po domovih poučevale nekatere prostovoljke, med njimi Ivanka Ravnihar, roj. Krek, in Stanka Habjan v Selcih, Marica Pegam v Zabrekvah, Marija Ferlan, roj. Rovtar, v Topoljah, Marija Rakovec v Dolenji vasi, Marija Rihtaršič in Katra Kalan na Bukovici, Ivanka Benedičič, roj. Gartner, v Golici, Ivanka Čufar, roj. Prevc, na Česnjici in na Studenu in Marica Vrhunc na Rudnem.

V prvi vrsti so te ženske otroke pripravljale na prejem zakramentov (prvo obhajilo in birma), vendar pa so hkrati otroke učile tudi brati, pisati in računati, kar jim je omogočilo, da jim po vojni ni bilo treba začeti šolanja s prvim razredom.

Po vojni se je pouk pričel že 12. marca 1945 v dnevni sobi Kramarjeve hiše, ker šolskega poslopja ni bilo mogoče takoj popraviti.

Ekskurendni šoli v Podlonku in Podblici

Šola v Podlonku je bila ustanovljena leta 1904 za vasi Podlonk, Prtovč in Draboslovico. Do leta 1920 je potekal ekskurendni pouk, torej je prihajal učitelj iz Selc enkrat tedensko. Jeseni tega leta je šola postala samostojna enorazrednica – v Podlonk je pri-

Šola v Podlonku po drugi svetovni vojni.
Hrani Aleksander Čufar.

šla redna učiteljska moč.

V šolskem letu 1934/35 je bilo na šoli 56 otrok. Iz ene hiše so imeli skupne učbenike. Obhajilo so prejemale tu nekajkrat letno, kajti nekateri učenci so imeli do fare več kot dve uri. Vsi iz prvega šolskega leta so bili pri prvem svetem obhajilu v župnijski cerkvi. Od maše pa so otroci izostajali pozimi, eden od vzrokov je bil tudi slaba obleka; le dva učenca nista hodila v cerkev zaradi brezbriznosti staršev.

Popoldne niso prihajali zaradi oddaljenosti, deset jih je bilo v Marijinem vrtcu. V šoli ni bilo cerkvenega petja, otroci pa so imeli naročenega Angelčka. Odnosi v šoli pa so bili primerni.

Za ta konec župnije je veroučitelj (tudi v Podlonku je učil verouk župnik) izrazil svojo zaskrbljenost nad dejstvom, da so se ob nedeljah shajali otroci in pri odraslih videvali marsikaj, kar ni zanje. Tudi tu je predlagal, da bi v pastirskem listu poudarili pomembno deležnost staršev pri tem, da bi preprečevali slabe družine in plese po privatnih hišah, kar je zelo kvarno za mladino, posebno

še za šolsko.

Po več poizkusih, da bi šolo v Podlonku kljub premajhnemu številu otrok obdržali, so jo dokončno ukinili v šolskem letu 1971/72, ker so vaščani spoznali, da je njen obstoj nemogoč.¹⁶⁰

Tudi v Podblici so imeli enorazredno osnovno šolo, in sicer ob ponedeljkih dopoldne in popoldne. Nekateri izmed otrok niso imeli učbenikov. Vsi otroci so šli k prvemu obhajilu, drugače pa so otroci hodili deloma v Besnico, deloma pa v Kropo. Imeli so mesečno sveto spoved v cerkvi, zelo pa so priporočali pogosto obhajilo.

10 odstotkov otrok je zamujalo mašo zaradi pomanjkanja primerne obleke, popoldne pa niso prihajali zaradi oddaljenosti. Tudi tu v šoli ni bilo cerkvenega petja, imeli pa so naročene verske liste (Vrtec, Angelček). Medsebojni odnosi so bili zadovoljivi, opaziti je bilo premajhno nadarjenost, na splošno pa je bilo dobro, je še poročal župnik, verouk pa je učil kaplan.

Šola na Bukovici

V bukovškem okolišu je bil zasilni pouk že okoli leta 1900. Otroci so v začetku šolo obiskovali zelo neredno. Leta 1903 so jo po dolgih prerekanjih, kje naj bi stala nova, prava šola, sezidali in takoj se je začel redni pouk.

V šolski okoliš so spadale vasi Bukovica, Ševlje, Stirpnik, Praprotno, Sveti Tomaž, Spodnja Luša z zaselkom Rantovše in nekaj hiš Križne Gore.

Prvi redni učitelj je bil Anton Germek, ki ni bil samo dober učitelj, ampak je vaščanom rad pomagal tudi z delom in nasveti. Posebno rad se je posvečal sadjarstvu.¹⁶¹

Sredi novembra se je šola razširila v dvorazrednico, ker je bilo na šoli nad sto učencev.

Oba oddelka verouka je ob sredah, dopoldne in popoldne, poučeval kaplan. Vsi so imeli zaukazane učbenike. Tudi tu so imeli mesečno sveto spoved, obhajilo so priporočali tudi v šoli. Na koncu drugega šolskega leta ni nihče ostal brez svetega obhaji-

la. Priprava na to slovesnost je potekala po knjižici Kateheza za prvence, praktično pa so se pripravljali v cerkvi. Leta 1935 je bila ta slovesnost na belo nedeljo.

5–8 odstotkov jih ne pride k maši, popoldne pa ne pridejo zaradi oddaljenosti, cerkvenega petja ni, otroci berejo Angelčka. Na splošno so otroci in odnosi med njimi dobri.

Tik pred začetkom druge svetovne vojne so šolo povečali v trirazrednico. Zaradi te prezidave od 1. aprila do 19. septembra ni bilo pouka. Blagoslov šole so imeli 22. oktobra 1939.¹⁶²

Med okupacijo se je tudi tu nemški pouk za otroke in odrasle kmalu nehal, poslopje je zasedla nemška policija. V začetku leta 1945 so partizani šolo požgali, češ da se hoče vanjo zopet naseliti "sovražnik". Tako je zgorel ves inventar in arhiv.

Po osvoboditvi se je pouk začel 1. junija 1945, in sicer začasno v Podrekovi hiši. Iz nje so se preselili v naslednjem letu v še ne povsem urejeno šolsko poslopje, ki so ga leto za letom obnavljali in dopolnjevali.

Šola je bila že od nekdaj bolj povezana s Škofjo Loko, saj je bila njena podružnica; s Selci je bila povezana le zato, ker je bila del selške fare in je veroučitelj prihajal iz Selc.

Pripadnost Selčanov društvom

Leta 1875 so v Selcih ustanovili Slovensko katoliško in politično društvo. Za ustanovitev je dalo dovoljenje Okrajno glavarstvo v Kranju.

Hkrati z razvojem šolstva in z vedno večjo zavestjo narodnosti proti koncu 19. stoletja so Selčani prav tako hoteli narediti nekaj za napredek kulture v vasi. Vsem so želeli čim več izobrazbe, kar pa je bilo v tedanji Avstro-Ogrski zelo težko.

Že pred tem je bila v Selcih "farna knjižnica", ki je imela svoj prostor v kaplaniji.

Leta 1877 se je društvo spremenilo v Slovensko bralno društvo v Selcih. Med prvimi odborniki so bili župnik, kaplan, gostilničar in še nekateri

kmetje.

Leta 1897 so ustanovili Pevsko društvo Ratitovec, v katerem je bilo ob koncu leta 23 članov, v naslednjem pa že 48. Predsednik in pevovodja je bil organist Jakob Uranič.

Leta 1903 sta se združili obe društvi v eno z imenom Bralno in pevsko društvo Ratitovec. Med zelo dejavnimi je bil tudi že prej omenjeni učitelj Ivan Mihelčič. 24. junija 1928 so obhajali 50-letnico obstoja. Društvo so svoj čas ustanovili duhovniki, piše v kroniki, a je kaj kmalu prišlo v nasprotno, liberalno vodo.

Leta 1931 so ustanovili društvo Sokol, ki je imelo svoje posebne uniforme za nastope. Tako na Češkem kot v Sloveniji je Sokol pomenil protitež nemškim telovadnim društvom, ki so v deželah s slovanskim prebivalstvom širila nemški nacionalni vpliv. Sicer pa je bila dejavnost Sokola sprva posvečena bolj krepitvi slovenskega narodnega gibanja kot telovadbi. Brž ko je oblast dovolila, so z ustanovitvijo Slovenske sokolske zveze v Ljubljani leta 1905 povezali in poenotili skoraj vsa sokolska društva na Slovenskem, kar je tudi pospešilo novo ustanavljanje le-teh. Po ločitvi duhov na katoliško in liberalno gibanje je Sokol dobival vse bolj liberalen značaj. Zlasti po ustanovitvi samostojnih katoliških telovadnih odsekov leta 1906 je bil do prve svetovne vojne najmočnejša nepolitična liberalna organizacija in je kot tak prevzel tudi večji del protikatoliške idejne propagande.¹⁶³

Prva društva so imela svoj prostor v spodnji sobi kaplanije, potem pa v Klostru, pri Groblju in v Jakeljnovem prizidku. Pozneje sta bralno društvo in Sokol imela urejeno malo dvorano v Egrovem gospodarskem poslopju.

V času župnika Tomaža Rožnika, ki je bil tudi sam v odboru društva, so leta 1908 ustanovili Katoliško prosvetno društvo. Med odborniki sta bila tudi kaplan in organist. Veliko zapiskov njihovega delovanja se je ob začetku druge svetovne vojne izgubilo. Društvo je imelo več odsekov: pevskega, dramskega, godbenega in razne druge krožke.

Prosvetno društvo je nemoteno delovalo do leta

1933, ko je minister Živković razpustil društva. Ko pa je posebna deputacija iz Ljubljane v Beogradu dosegla dovoljenje za novo delovanje društev, je bilo kmalu spet vse po starem.¹⁶⁴

Po vseh teh dogodkih se je 20. januarja 1935 v Krekovem domu vršil ustanovni občni zbor novega društva Narodna prosveta v Selcih. Vse imetje in inventar so od Katoliškega prosvetnega društva prevzeli s sklepom sreškega sodišča v Škofji Loki. Župnikova srčna želja je bila, da bi tudi novo društvo vestno delalo za pravo krščansko izobrazbo.¹⁶⁵

Ko je 18. junija 1939 Katoliško prosvetno društvo praznovalo svojo 30-letnico, je bilo v Selcih zelo slovesno. Ta dan so imeli tudi tabor Krekovega okrožja.

Fantovski odsek je imel ta dan poseben praznik: blagoslovljen je bil nov prapor, kateremu sta botrovala gospa Leopolda Dolenc, žena poslanca Ivana Dolenca, in g. dr. Anton Megušar, odvetnik v Kranju in selški rojak.

Imeli so mogočen sprevod: šel je od pokopališča, mimo Frtice, Blaznika, Brceta k cerkvi, kjer je bila sveta maša, ki jo je vodil in pri njej pridigal profesor Fajdiga iz Ljubljane.

Popoldne je na taboru govoril poslanec Ivan Dolenc. Prireditve so pripravili na Kalanovem vrtu. Poleg domače godbe je igrala tudi godba iz Škofje Loke.¹⁶⁶

Selško društvo je bilo zelo znano po uprizorjanju dramskih iger. Prve igre so igrali kar na prostem, na kakem dvorišču ali v kozolcu. Prva taka je bila Za pravdo in srce. Z igro Tekma so z dobičkom podprli gradnjo Krekove kočice na Ratitovcu. Krekovo igro Turški križ, ki jo je napisal v spomin prijatelju Nacetu Semenu - Kalanu, so Selčani prvič zaigrali leta 1908. V letu 1932 pa so uprizorili igro Naša kri. Omenila sem le nekatere izmed mnogih iger. Društvene igre je učil kaplan, šolske pa učitelji.

Vsako leto je bilo v društvu bolj živahno. Iz nekaterih hiš (Blaznikove, Frtičarjeve, Pavlicove, Kalanove, Adamove, Brcetove, Mihcove ...) so mladi sodelovali pri več odsekih tudi po več desetletij. Poleg iger so vsako leto priredili tudi pevski in godbeni

koncert ter razne spevoigre. Nekaj let so imeli tudi tamburaški orkester; njih in pevce je od leta 1929 vodil Lojze Šmid.

Sredi vasi stoji Kulturni dom, nekdanji Štok, dom dr. Janeza Evangelista Kreka. Štok je leta 1907 od Krekovih odkupila selška Hranilnica in posojilnica, ki je v Selcih obstajala od leta 1905 pa vse do okupacije, vodil pa jo je Brcetov, France Šmid. Takrat so takoj začeli z zidavo. Krekova želja je bila, da bi nekaj prostorov dobilo tudi prosvetno društvo, ki se je takrat pripravljalo na ustanovitev. Obnovo sta izvajala Ločana, dom je gradil Molinaro, lesna dela pa je prevzel Peternelj. Društvo je dalo svoj prispevek 2.000 goldinarjev. Ko je bila stavba leta 1908 dograjena, je društvo dobilo celo nadstropje s podstrešjem. V njem je imel svoj dom dr. Krek, kadar je prišel v Selca; svoje prostore pa so v njem dobili tudi občinski urad za pisarno in ubožnico, pa tudi Hranilnica in posojilnica je imela v pritličju eno sobo. Dom se je vzdrževal iz dohodkov gozda, ki je prej pripadal Štoku.

Posebno tradicijo je imela v Selcih pihalna godba, ki so jo ustanovili leta 1911. Za ustanovitev si je posebej prizadeval kaplan Sedej. Prvi kapelnik pa je bil organist Anton Tevž, za njim pa je godbo prevzel Matija Megušar, Blaznik. Godbeniki so nastopili na vseh slovesnostih v domači dolini, po gorenjskih krajih in drugod.

Takoj zatem so ustanovili telovadno društvo Orel: doma in drugod so nastopali v svojih uniformah. Na slovenski ravni je njihovo ustanovitev spodbudila predvsem dokončna prevlada narodnoliberalne politične usmeritve pri dotlej vsenarodnem Sokolu; pri Slovenski krščansko-socialni zvezi je tako spodbudila ustanavljanje lastnih telovadnih odsekov. Prvo načelno soglasje s telovadbo je izkoristil jeseniški kaplan Karel Čuk in osnoval telovadni odsek Katoliškega delavskega društva na Jesenicah leta 1905. V Zvezo Orlov so se preimenovali šele marca 1909. Tekmeci sokoli so jih zaradi priimka ustanovitelja radi zbadali s čuki, pticami, ki naj bi oznanjale smrt. Na to so odgovarjali, naj jih kar zmerjajo s čuki, saj oznanjajo smrt slovenskega liberalizma, ošabnosti in frakarstva. Mladinsko gibanje so kmalu začeli ute-

meljevati kot idejno-vzgojno, šele zatem telovadno, pač v nasprotju s Sokolom, ki je poudarjal pomen telovadbe za vzgojo duha.¹⁶⁷

Orel je deloval v okviru Katoliškega prosvetnega društva. V njem so se posebej zbirali Fantovski odsek (telovadili so na drogu in bradlji), Dekliški krožek za dekleta od 15. leta naprej (telovadbo so imele ob ponedeljkih zvečer), Mladenke in Mladci. Program in vaje na tleh so bili točno določeni. Sestanki so bili redno ob nedeljah popoldne po nauku.

Prosvetni tabori so se odvijali po letu 1935 pa vse do vojne. Vedno so se začeli z dopoldansko sveto mašo. V Selcih so ga priredili leta 1939. Akademijo pa so vedno pripravljali na dan sv. Jožefa. Zadnja je bila leta 1941; ponovili so jo na materinski dan 25. marca.¹⁶⁸

17. julija 1927 je bil v Selcih javni nastop Krekovega orlovskega okrožja. Dopoldne so priredili sprejem, nato pa v sprevodu odšli v cerkev, kjer je bila sveta maša, po njej pa mladinski tabor pred Krekovim domom. Popoldne so priredili javno telovadbo. Celodnevna prireditev je na veliko veselje domačih in tujih članov društva Orel kakor tudi občinstva prav lepo uspela.¹⁶⁹

Naslednje leto 15. avgusta so tovrstno celodnevno prireditev imeli na Česnjici s pihalno godbo iz Škofje Loke.

Do prve svetovne vojne se je Orel po številu članov približal Sokolu, po številu odsekov pa ga je presegel. Leta 1928 pa ga je presegel tudi po članstvu.

Obe zvezi sta bili razpuščeni ob izdaji zakona o Sokolu Kraljevine Jugoslavije decembra 1929. Orli se v nasprotju s Sokoli v novo organizacijo niso vključili, temveč so se v okviru Prosvetnih zvez v Ljubljani in Mariboru začeli bolj posvečati igralnemu športu.

Duhovniki v selški župniji¹⁷⁰

Ljubljanski šematizem omenja, da se je selška župnija odcepila iz starološke "matere fare" kot hčerka v samostojno župnijo pred letom 1476. Starološka župnija je bila zelo obsežna (obe dolini). Zlasti pa je

bila selška župnija težavna glede dušnopastirskega oskrbovanja, ker je bilo v Železnikih in Sorici mnogo priseljencev.¹⁷¹

Zato je že leta 1355 starološki župnik Hilprand Hak postavil v Selcih svojega namestnika vikarja za okolico, oglejski oče Nikolaj je vikarja tudi potrdil. Začetek selške duhovnije lahko postavimo v ta čas. Od tedaj je v selški župniji službovalo mnogo duhovnikov, kakor sledi:

Župniki in župni upravitelji

1. Nikolaj Cautzler (Kancler)

Kot vikar je bil nameščen od starološkega župnika in potrjen od oglejskega očaka s pismom, izdanim v Glemmu dne 16. novembra 1355. Bil je stalni vikar in "spiritualibus". Užival je dohodke starološkega župnika in selškega ljudstva. Dolžnost je imel maševati in deliti svete zakramente v Selcih.

2. Matija¹⁷²

Župni vikar je bil 3. oktobra 1389 za pričo, ko je večni vikar starološki Salomon vpeljal Jakoba, župnika v Gorjah, kaplanom oltarja sv. Janeza Krstnika in sv. Janeza Evangelista v Stari Loki.

3. Ivan Jurij Kitzbuchel

Bil je večni vikar od leta 1454 do svoje smrti leta 1492. Bil je očeviski komisar in na sv. Pavla dan leta 1454 v Loki pričujoč, ko je freisinški škof Janez potrdil loški duhovščini njihove pravice. Leta 1478 je 31. maja ustanovil obletnico pri bratovščini presvetega Rešnjega telesa v Kranju, med njene člane ga je škof Žiga Lamberk sprejel istega dne.

Ti trije znani predstojniki selške župnije segajo še v pozni srednji vek.

4. Jakob Ventiger

Vikar, nameščen 18. aprila 1492, potrjen od očaka, nameščen pa od starološkega župnika Gašperja Marolta. Cerkveni vizitator Peter Carbi je leta

1494 ukazal Selčanom, da morajo plačati župniku dolgove in z njim v miru živeti. Pastiroval je tu še leta 1505, ko je prosil dispenze svojim ženinom 11. marca. Kakor kažejo listine kranjskega mestnega arhiva, je bil Kranjec. Bil je tudi zgodnjak v Stari Loki.

5. **Anton Prešern**

Bere se leto 1517, ko je bil župnik v Selcih, in še leto 1525, ko je bil priča ustanovitve beneficija sv. Katarine v mestni loški cerkvi. Bil je Kranjec, sin meščana, akolit je postal 24. septembra 1496. Prej (leta 1514) je kaplanoval v Sori.

6. **Urban Potorij**

Bil je župnik leta 1534, ko mu je loško gospostvo za potrebe v postnih dneh dovolilo ribariti v Selščici. Reverz za to je dal 19. junija istega leta.

7. **Jurij Steinmetzer**

Župnik leta 1549.

8. **Boštjan Breclj (Wreczl)**

Župnik od 12. marca 1568, pa tudi še leta 1586.

9. **Jernej Namor**

Župnik že leta 1595 in še leta 1604; prej je imel beneficiat sv. Katarine na Dovjem (1582), pa je bil kot prijatelj novi veri suspendiran. 27. aprila 1604 ga je škof Hren imenoval za prvega župnika v Kropi, ki jo je ustanovil cesar Ferdinand. Prej, leta 1571, pa je kaplanoval v Radovljici, kjer je imel kakih 20 moških in žensk, ki jih je na njihovo ponižno prošnjo med sveto mašo obhajal "sub utraque", kakor je dovolil papež Pij IV. za avstrijske dežele. V Kropi je imel sedem sinov.

10. **Melchior Putshighen (Puzik), 1604–1622**

Potrjen je bil 7. junija 1608 in je resigniral na župniji. Ni živel zgledno, zato ga je brižinski knezoškof, komisar v Loki, Janez Jurij Pucher odstranil. Odšel je v Vipavo, a zatem se je na prošnjo nekaterih Železnikarjev vrnil ter se hotel vrniti

za župnika v na novo ustanovljeno župnijo v Železnikih, pa tudi ni šlo. Še istega leta je moral oditi, ker tudi preizkušnje v Vidmu ni prestal.

11. **Andrej Wildt, 1622–1632**

Bil je Ločan, posvečen v Ljubljani leta 1614 na naslov novomeške proštije. Iz Selc je odšel za samostojnega kaplana v Šentvid pri Vipavi.

12. **Gašper Telban, 1632–1653**

Po letu 1653 se je preselil v Loko, pokopali pa so ga v nunski cerkvi leta 1669.

13. **Mihael Žerovnik, 1653–1667**

Bil je zgleden mož in goreč duhovnik, vendar je zapustil mnogo dolgov, kajti pod njim je pogorelo župnišče. V Selcih je bil do svoje smrti.

14. **Matija Falenc, 1668–1689**

Bil je Kropar, v Selca pa je prišel iz Radovljice kot mestni kaplan.

15. **Msgr. Ivan Gašper Jager, 1689–1701**

Poprej je bil mestni vikar v Škofji Loki; iz Selc je šel v Poljane, kjer je leta 1705 umrl, star 49 let. Bil je magister svobodnih ved in modroslovja ter dober govornik. Ima nagrobno spominsko ploščo na evangelijski strani ob zakristiji.

16. **Andrej Blaznik, 1701–1716**

Tudi on je bil prej mestni vikar v Škofji Loki, a tudi on je odšel v Poljane. Leta 1718 pa je prejel župnijo Stara Loka, ki jo je upravljal do smrti leta 1728.

17. **Luka Pušar, 1716–1760**

V Selcih je bil do smrti; bil je zlatomašnik, poprej pa župnik v Žireh. Mož je bil bogat. Leta 1755 je v selški podružnici Dražgoše ustanovil beneficij, pa tudi Loke ni pozabil. Na gradu, v kapeli sv. Ane, je za vsak teden ustanovil pet svetih maš. Za dražgoško božjepotno cerkev je leta 1750 oskrbel in spisal tudi knjižico Svete Lucie andoht. Bil je goreč in pobožen, zgleden duhovnik.

18. Lovro Rotar, 1760–1776

V Selcih je pastiroval do smrti. Bil je Ločan, posvečen leta 1725 v Vidmu.

19. Gašper pl. Branka (Pranca), 1777–1785

Doma je bil v dragomeljski graščini v Mengšu. Za mašnika je bil posvečen v Gradcu leta 1759. Do leta 1808, ko je umrl, je bil nadžupnik in dekan v Kamniku.

20. Anton Ivan Perkovič, 1785

Župnik je bil samo 2 meseca in 8 dni, ko je umrl. Bil je iz goriške škofije, podpisan Pirkovič.

21. Janez Krstnik Spangher, 1786

Župnik je bil od 4. avgusta do 4. novembra, nato pa je bil odstavljen, ker je bil župnikom vsiljen. Bil je škof v Gorici, ko je prejel župnijo v Selcih. Leta 1779 je bil substitut v Hinjah.

22. Jakob Lapajne (Lapagna), 1787–1803

Bil je Tolminec; iz Selc je odšel v Staro Loko v pokoj, kjer je kot zlatomašnik umrl leta 1809.

23. Filip Schwarz, 1803–1806

Bil je Ljubljčan; v Selcih je deloval tudi kot kaplan od sv. Jurija 1792 do septembra 1793. Umrl je kot starološki župnik za vodenico leta 1819.

24. Jožef Darovec, 1806

Pol leta je bil župni upravitelj, nato pa vikar na Trebelnem do leta 1814. V letih od 1814 do 2. junija 1845 je bil župnik v Adlešičih, kjer je tudi umrl.

25. Janez Evangelist Jarnevič, 1806–1816

Rojen je bil v Metliki; za župnika je prišel v Selca kot kaplan iz Naklega, odšel pa v Dobrepolje. Bil je slabega zdravja, umrl je za vodenico v Predosljah. Sicer pa izveden v zdravilstvu, pravoznanstvu in govorništvu. Ljudem je bil nepriljubljen. V njegovem času so Selca 10. marca 1809 pogorela, župnišče, cerkev in 50 hiš, zaradi česar je

imel mnogo težav. Goreti je začelo v Sevnici pri Šoštarju.

26. Jurij Spruk, 1816

Kot administrator je deloval od avgusta do oktobra, bil pa je tudi med selškimi kaplani.

27. Jožef Gogala, 1816–1825

Bil je Blejec, doma z Gradu. Februarja 1815 so ga poklicali za profesorja moralke in pastoralke v semenišče v Ljubljano, naslednje leto pa je prišel kot župnik v Selca. Bil je dober govornik, reden duhovnik, govoril je francosko in italijansko. Umrl je v Lescah za zlatenico.

28. Matevž Arnol, 1826–1840

V omenjenih letih je v Selcih služboval kot župnik, doma je bil iz Stare Loke.

29. Andrej Potočnik, 1840–1850

Rodil se je 17. novembra 1786 pri Svetem Lenartu (Dragobaček). Preden je prišel v Selca, je služboval pri Sveti Heleni – Dolsko; 8. februarja 1849 je pogorela cerkev, župnišče in 14 hiš v bližini ter mnogo živine. Menda je zažgal neki Italijan. Iz Selc je Potočnik odšel v Mošnje. Leta 1874 je obhajal biserno mašo v uršulinski cerkvi. Pridigal mu je sorodnik, pater frančiškan gvardijan Pintar. Umrl je v pokoju v Loki 1876.

30. Jožef Malneršič, 1850–1851

Bil je Vipavec, v Selcih je deloval kot župni upravitelj. Umrl je kot zlatomašnik v Vipavi.

31. Jožef Fik, 1851–1854

Rojen je bil v Vincarjah, posvečen že kot tretjeletnik. V Gospodu je zaspal v Selcih 11. aprila 1854.

32. Martin Prevec, 1854

Bil je selški kaplan in administrator od aprila do novembra 1854. Naročene je imel Novice. Nazadnje pa je bil župnik v Mozlju na Kočevskem do svoje smrti 20. maja 1862.

33. Anton Padovanski Lubič, 1854–1858

Zibelka mu je stekla 23. maja 1812 v Žalni na Dolenjskem. Mašnik je postal še kot bogoslovec, v tretjem letniku. Kot semeniški duhovnik je prišel iz lichtenturnovega beneficiata v Idrijo. V Selca je prišel s Turjaka. V Selcih pa je zapustil svet zaradi prehlada 12. marca 1858 v najlepši dobi 46 let.

34. Vincencij Mayer, 1858–1887

Rodil se je leta 1823 na Kokrici pri Kranju. Ker je premlad dovršil vse bogoslužne študije, je bil ta čas pomožni katehet na normalki v Ljubljani. Leta 1847 je prišel v Škofjo Loko za mestnega kaplana, kateheta in provizoričnega vaditelja na normalki. Imel je mnogo uspehov v šoli, zlasti od tedaj, ko je začel poučevati verouk v maternem jeziku. Od tod je prišel župnikovat v Selca, kjer je mnogo storil za blagor župljanov, pa tudi za lepoto božje hiše. Nato je odšel v Breznico. 12. februarja 1890 ga je tam napadel lopov s sekiro in ga v obrambi tako ranil, da ni bil več za delo. Preselil se je v pokoj v Zalog pri Cerkljah. Čez tri leta je 31. marca, na veliki petek, tam umrl. Bil je velik dobrotnik dijakov. Mož je bil zgleden, goreč, neumorno delaven duhovnik. Povsod so ga ljubili in spoštovali. Povsod je veliko skrbel za lepoto Gospodove hiše. Zato ga je v priznanje zaslug knezoškof ob 25-letnici njegovega župnikovanja leta 1883 imenoval za duhovnega zavetnika. Bil je zelo gostoljuben, kaplani so pri njem dobili mnogo naukov za življenje. Že tedaj je čital Stimmen aus Maria Lach.

35. Janez Evangelist Sušnik, 1887–1894

Rojen je bil 21. decembra 1854 v Škofji Loki očetu posestniku in krčmarju ter mami, rojeni Homan. V Selca je prišel iz Radeč pri Zidanem Mostu za kaplana, kjer je naposled župnikoval, hodil na lov, študiral homeopatijo, zlasti pa astronomijo in botaniko, v čemer je pozneje v Ljubljani in drugod imel več predavanj v izobraževalnih društvih. Tudi na zidarstvo in mehanizacijo se je spoznal. Leta 1891 ga je cesar

Schiffersteinovin imenoval za kanonika v Ljubljani (umeščen je bil 13. aprila 1893). Preselil se je šele naslednje leto ob sv. Juriju in bil tako še eno leto upravitelj selške župnije. Kot kanonik je bil konzistorialni svetnik, od julija 1898 pa do avgusta 1906 tudi dekan za ljubljansko okolico, izpraševatelj pri konkurzi, kanonik poenetenčarij in upravitelj pokopališkega zaklada. Vestno in zelo rad je opravljal svoje duhovništvo tudi v spovednici. Naredil je več načrtov za vodne žage in mline. Povsod na Slovenskem, zlasti v Selški dolini in loški okolici, je veliko naprav, ki so jih naredili na njegov nasvet in pod njegovim vodstvom. 31. julija 1927 je v ljubljanski stolnici slovesno daroval svojo zlato mašo, leta 1937 pa biserno. Umrl je 1. januarja 1942 kot najstarejši kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja in apostolski protonotar. Ima neprecenljive zasluge za razvoj Vzajemne zavarovalnice (ustanovljene leta 1900), katere predsednik je bil od leta 1913 do 1942. V času skoraj 50-letnega bivanja v Ljubljani (1894–1942) je postregel izobraževalnim, strokovnim in dobrodelnim društvom z raznovrstnimi predavanji, uredništvom raznih listov in s poljudnoznanstvenimi članki.

36. Matija Erzar, 1894–1900

Rojen je bil v Poženiku pri Cerkljah na Gorenjskem. Kaplanoval je v Cerkljah na Dolenjskem; od tam je prišel leta 1886 za mestnega kaplana v Škofjo Loko, nato pa šel v Ribnico in na Golo pri Igu. 25. aprila 1894 je bil umeščen za župnika v Selcih, kjer je zgradil novo župnišče, a žal ne dobro. Ker so bile razmere zanj tu neprimerne, je 26. novembra 1900 odšel za župnika in dekana v Semič. Postal je tudi duhovni svetnik. Nato je odšel v Postojno, kjer je bila nastanjena vojska, in tudi tam je predelal župnišče ter očistil in uredil župnijsko cerkev. Prosil je za premestitev k novomeškemu kanonikom. Bil je visoke postave, delaven, zgleden, duhoven, blagega srca, le včasih nekoliko trmast, a žal vedno bolehen. Umrl je leta 1918.

37. Tomaž Rožnik, 1901–1912

Za župnika je bil umeščen 24. aprila (prej je bil pet mesecev upravitelj kaplan Alojzij Wester); doma je bil iz Horjula. Delal je goreče v blagor svojih župljanov skoraj devet let do 1. januarja 1912, ko je odšel za župnika v Dobrnič.

Bil je vnet in delaven dušni pastir, organizator blizu ljudem. Stal je vselej v prvih vrstah, kjer duhovnika kliče na plan verska in slovenska zavest. Kot dober pevec je vodil pevske zборе že kot bogoslovec, pozneje pa pospeševal zlasti lepo cerkveno petje.

Umril je zaradi prehlada (montiral je zvonove) 18. oktobra 1919 v 51. letu starosti, kakor dr. Krek, ki je umrl v Šentjanžu 8. oktobra 1917.

38. Janez Krstnik Obglavljeni Kepec, 1912–1925

Rodil se je v Cerkljah na Gorenjskem leta 1882, posvečen je bil že v tretjem letniku bogoslovja. Od 1. januarja 1912 do 11. januarja 1913 je bil župnijski upravitelj, nato je pastiroval v Selcih do 23. aprila 1925. Vmes je bil sedem mesecev v Stari Loki. Iz Selc je šel v Ihan, kjer je 24. februarja 1937 umrl zaradi možganske kapi. Pokopal ga je njegov rojak stolni dekan dr. Franc Kimovec v spremstvu 30 duhovnikov.

39. Ivan Poljanec, 1925

Rojen je bil v Ljubljani leta 1886. V Selcih je bil upravitelj od aprila 1925 do 15. junija 1925. Kot tukajšnji kaplan v letih od januarja 1920 do 1926 je odšel za upravitelja v Lucine. Preden je prišel v Selca, je bil vojni kurat. Zaradi bolezni v nogah je po daljšem bolehanju 9. novembra 1950 umrl na Trsteniku.

40. Francišek Saleški Šušteršič, 1925–1941

Rojen je bil v Horjulu 7. februarja 1889; tudi on je bil maziljen že v tretjem letniku bogoslovja 15. julija 1912. Bil je kaplan v Prečni, v Trebnjem, imel je beneficiat na Vačah, bil je upravitelj v Podlipi do junija, ko je postal župnik v Selcih. Umeščen je bil 15. junija 1925. Bil

je tudi prodekan. V vojnih letih 1941–1945 je bil doma; zaradi bolezni se ni mogel vrniti na župnijo. Dotrpel je v svoji rojstni hiši 12. maja 1948. Slovel je kot vzoren dušni pastir v šoli, pisarni, spovednici, na prižnici. Tudi svojim duhovnim bratom je bil priljubljen družabnik. Ob 25-letnici mašništva 1937 je postal duhovni svetnik.

41. Pavel Kržišnik, 1945–1964

Rojen je bil v Poljanah 18. oktobra 1910, mašnik pa je postal 7. julija 1935. Kaplan je bil v letih od 1939. do 1941. Med vojno je služboval na Hrvaškem v džakovski škofiji. V Selcih je bil nato župnijski upravitelj in kasneje župnik od leta 1945 do julija 1964.

42. Ivan Kos, 1964–1968

Dekret za Selca je dobil 17. junija 1964, poleg tega pa tudi dekret za soupravljanje sosednje župnije Bukovščica. V Selcih je bil štiri leta, nato pa je odšel za dekana v Škofjo Loko, vendar pa je bil skupaj s svojim naslednikom v Selcih še en mesec.

43. Alojzij Lamovšek, 1968–1980

V Selca je prišel julija 1968 in tu služboval 12 let.

44. France Šuštar, 1980–1992

Službo župnika je nastopil 15. avgusta 1980; prav tako je bil tudi on v Selcih 12 let.

45. Bojan Likar, 1992–

Za župnika je prišel 15. avgusta 1992. Tu deluje še danes.

Kaplani in duhovni pomočniki

"Ker je selška župnija obsežna, hribovito zelo obljudena, so se že takrat nahajali ondi, ko se druge župnije v Selški dolini še niso odcepile od svoje matere fare, duhovni pomočniki."¹⁷³

Imena vseh se nam niso ohranila, kdaj je bila kaplanija ustanovljena, pa prav tako ne.

1. Urban Klawuzhizh (Klobučič – Klopčič),

1487–1488

Leta 1484 je bil v Stari Loki socius divinum. Leta 1575 se je v Stari Loki zanj še vedno opravljala sveta maša.

2. Balthazar Brecelj (Wreczl),

leta 1585 selški sacelan.

3. Jurij Ščurek (Churich),

kaplan leta 1583.

4. Anton Modruc,

kaplan v letih 1622–1628.

5. Pavel Ilinčič (Illinzheh), 1628–1638;

bil je slušatelj kazuistike, v Ljubljani posvečen v subdiakona na naslov lastnega patrimonija.

6. Luka Matija Zidar (Sittar), 1652–1659

7. Matija Gaber, 1654–1658;

bil je Škofjeločan, drugače pa kaplan ali župnikov vikar; v bohinjski Srednji vasi ga je neki zločinec ranil. Bil je tudi kurat.

8. Ivan Evangelist Plešec, 1658–1661,

v Selca je prišel na župnikovo prošnjo v postu 1658. Nato je bil premeščen v Sorico za vikarja.

9. Mihael Lukančič, 1661–1663

10. Lovro Hribernik,

kaplan v letih 1663–1667, 1670–1680 in 1683. Vmes je bil leta 1682 substitut v Sorici.

11. Lovro Juvančič, 1667–1670

12. Jernej Jugovec,

od 24. aprila do 29. junija 1670; bil je Kropar.

13. Matija Zaletel,

kaplan v letih 1670–1673; kot novomašnik je bil posvečen na titel samostana Studenec.

14. Marko Semen, 1677–1681

15. Adam Demšar, 1681–1685;

pomagal je tudi v Sorici.

16. Lovro Hribernik je bil tu že tretjič.

17. Ivan Pečnik, 1673–1678;

pozneje je bil beneficiat in župnik na Avstrijskem, bil je goreč pridigar in dobrodelen mož.

18. Jožef Kopfer (Coffer), 1685–1691;

iz Selca je odšel na Dovje, nato pa se je vrnil za župnika v Selca, kjer je leta 1710 v pokoju umrl nagle smrti, star 50 let. Leta 1684 je bil v Vidmu ordinarij na naslov gradu Wzislstein.

19. Primož Aichernik,

krščeval septembra 1689 in maja 1701.

20. Matevž Janez Mohorič, 1687–1691

21. Simon Bertel, krščeval junija 1690.

22. Marko Semen, drugi kaplan v letih 1688–1693;

leta 1697 začasni kaplan, leta 1701 in 1707 je bil vikar, kaplanoval pa je tudi v Železnikih v letih 1710–1714.

23. Matija Jerala, kaplan v letih 1694–1698.

24. Jakob Walko (Balko), 1695–1696;

posvečen v Ljubljani na naslov gospostva Erckenstein, barona Frana Engelberta Zezhka.

25. Jernej Vrbancič, 1698–1700

26. **Sebastjan Vodnik**, 1698,
imel je beneficij Svete trojice v Loki in bil asistent
bratovščine v Mengšu.

27. **Mihael Marcina**,
krščeval v letih 1701–1705.

28. **Lovro Klobovs**,
kaplan kurat v letih 1701–1702.

29. **Gregor Hainricher**, 1702–1704.

30. **Nikolaj No(s)ttar**, 1702–1705.

31. **Ignacij Rupar**, 1704–1706.

32. **Gregor Šost (Žust)**, 1705–1710.

33. **Lovro Pušar**, 1707–1708.

34. **Frančišek Bernard Babel (Wabl)**, 1708–1712.

35. **Ivan Bernardin Bogataj (Wagathori)**.

36. **Jakob Homan**, 1711–1714;
doma s Suhe; iz Selc je odšel v Železnike.

37. **Anton Padovanski Marenk**, 1711–1712.

38. **Janez Krstnik Kruh**, 1714–1717, bil je Ločan.

39. **Jakob Hostnik**, 1712–1717, bil je Ločan.

40. **Jurij Sorčan**, 1717–1737.

41. **Jakob Kalan**, 1722–1738, bil je Selčan.

42. **Martin Okoren**,
drugi kaplan v letih 1737–1742 in nato prvi v
letih 1742–1753, Selčan.

43. **Matija Megušar**,
prvi kaplan v letih 1738–1742.

44. **Gašper Lavtižar**,
prvi kaplan leta 1742.

45. **Luka Jelenc**,
drugi kaplan ali vikar v letih 1742–1749.

46. **Martin Okoren**,
prvi kaplan v letih 1742–1754.

47. **Matevž Megušar**,
žup. vikar ali drugi kaplan v letih 1742–1748.

48. **Peter Fröhlich**,
žup. vikar ali drugi kaplan v letih 1749–1754.

49. **Andrej Semen**,
žup. vikar ali drugi kaplan v letih 1754–1756;
Železnikar.

50. **Janez Luka Rant (Randt)**,
prvi kaplan v letih 1756–1766; rodil se je v Sel-
cih leta 1731 in umrl v Žireh. Zapustil je 400
goldinarjev za beneficij, ki naj bi se ustanovil pri
Svetem Lenartu, kjer se je po mnogih obravna-
vah to tudi zgodilo.

51. **Jurij Notar (Nother)**,
kaplan v letih 1757–1767; rodil se je pri Sveti Je-
drti leta 1732.

52. **Jurij Jelenc (Jellenz)**,
presbiter v letih 1766–1769; Selčan, rojen leta 1737.

53. **Martin Okorn**, prvi kaplan v letih 1766–1798.

54. **Luka Tadej Karlin**, kaplan v letih 1767–1772.

55. **Anton Koffer**, kurat leta 1767.

56. **Frančišek Saleški Luznar**,
žup. vikar v letih 1773–1776; Selčan.

57. **Urban Blaznik**,
prezbiter, kaplan v letih 1769–1783; Selčan, ro-
jen leta 1743.
58. **Anton Luznar**,
žup. vikar v letih 1778–1780.
59. **Andrej Ksaver Kočever**,
beneficiati v letih 1780–1788.
60. **Mihael Kopčavar**,
žup. vikar ali drugi kaplan v letih 1783–1789;
prvi kaplan do leta 1792. Bil je Selčan, Brcetov,
rojen leta 1752.
61. **Matevž Pintar (Pinther)**,
žup. vikar ali drugi kaplan v letih 1784–1787.
62. **Jožef Rutar**,
subsidiar v novembru 1787.
63. **Jakob Ziherl**,
normalist nekaj tednov leta 1788.
64. **Jožef Steinmetz**,
kaplan v letih 1789–1791.
65. **Matevž Boštjančič**,
kaplan od maja do septembra 1791.
66. **Gregor Račič**, 1791–1794
67. **Filip Schwarz**, 1792–1793
68. **Andrej Ksaver Kočever**,
kurat v pokoju v letih 1788–1801.
69. **Martin Okorn**, 1793–1796
70. **Jakob Križaj**,
od aprila do oktobra 1794.
71. **Matevž Pavšek**,
od aprila 1794 do leta 1796.
72. **Karol Maas**,
od adventa 1795 do septembra 1796.
73. **Primož Juvan**,
od junija 1796 do junija 1799.
74. **Andrej Jeras**,
kaplan od adventa 1796 do septembra 1798.
75. **Ignacij Mucha**, bil je kurat; 1796.
76. **Jurij Kalan**, 1798–1802.
77. **Anton Padovanski Prešern**,
od aprila 1800 do junija 1802.
78. **Jožef Mahorič**,
kaplan od junija 1802 do 20. septembra 1803.
79. **Janez Evangelist Kuhar**,
od junija 1802 do junija 1803.
80. **Frančišek Ksaverij Veriti**,
od junija 1803 do maja 1804.
81. **Jožef Darovec**,
od novembra 1803 do oktobra 1806.
82. **Blaž Bravec**,
od maja 1804 do junija 1807.
83. **Simon Hladnik**,
kaplan od oktobra 1806 do septembra 1808.
84. **Andrej Kastran**,
kaplan od oktobra 1806 do decembra 1807.
85. **Jurij Zupan**,
od decembra 1807 do maja 1809.

86. **Frančišek Ksaverij Resman**,
kaplan od oktobra 1808 do septembra 1810.
87. **Jernej Murnik**,
od oktobra 1809 do julija 1810.
88. **Matija Kobav**,
od oktobra 1810 do novembra 1814.
89. **Gregor Rotar**,
kaplan od marca do septembra 1811.
90. **Anton Drnovšek**,
od septembra 1811 do januarja 1814.
91. **Marka Škander**,
od januarja 1814 do julija 1815.
92. **Jurij Šprunk**,
administrator od novembra 1814 do avgusta 1815.
93. **Jožef Podlipnik**,
od oktobra 1815 do oktobra 1816.
94. **Štefan Ogulin**,
od aprila 1816 do junija 1817.
95. **Matija Krč**,
od oktobra 1816 do januarja 1818.
96. **Janez Krstnik Črv (Zhern)**,
od oktobra 1817 do novembra 1818.
97. **Anton Padovanski Šum**,
kaplan od januarja do novembra 1818.
98. **Mihael Teran**,
od novembra 1818 do oktobra 1819.
99. **Martin Preša**,
od decembra 1818 do februarja 1820.
100. **Jožef Rome**,
od oktobra 1819 do oktobra 1820.
101. **Jožef Kos**,
od oktobra 1820 do oktobra 1822.
102. **Jakob Kloboves**,
od aprila 1821 do aprila 1824.
103. **Anton Puščavnik Križnar**,
od oktobra 1822 do novembra 1823.
104. **Jožef Podobnik**,
od novembra 1823 do aprila 1926.
105. **Andrej Valentinček**,
od novembra 1824 do marca 1825.
106. **Jakob Grošelj**,
od septembra 1825 do oktobra 1826.
107. **Simon Govekar (Gowegger)**,
od septembra 1826 do junija 1827.
108. **Frančišek Ksaverij Šuštaršič**,
od oktobra 1826 do septembra 1827.
109. **Tomaž Pretnar**,
od junija 1827 do maja 1829.
110. **Tomaž Sežun**,
od oktobra 1827 do februarja 1828.
111. **Janez Krizostom Tomšič**,
od oktobra 1828 do septembra 1830.
112. **Jurij Dolenec**,
od oktobra 1829 do septembra 1830.
113. **Mihael Sluga**,
od septembra 1830 do septembra 1834.

114. **Ignacij Mali**,
od oktobra 1830 do septembra 1831.
115. **Peter Dobravec**,
od septembra 1831 do 1832.
116. **Jožef Novak**,
od oktobra 1832 do maja 1833.
117. **Anton Krašovec**,
od septembra 1833 do septembra 1836.
118. **Jožef Svetina**,
od oktobra 1834 do maja 1836.
119. **Andrej Čuk**,
kaplan od maja 1836 do septembra 1837.
120. **Aleš Okorn**,
od oktobra 1836 do decembra 1837.
121. **Jurij Zabrezovnik**,
od septembra 1837 do septembra 1842.
122. **Anton Puščavnik Smrekar**,
od januarja do septembra 1838.
123. **Janez Obglavljeni Kunstel**,
od oktobra 1838 do svečnice 1842.
124. **Anton Padovanski Golc**,
od marca 1842 do junija 1843.
125. **Anton Puščavnik Grčar**,
od septembra 1842 do avgusta 1847.
126. **Matija Marolt**,
od junija 1843 do septembra 1849.
127. **Jožef Lap**,
od avgusta 1847 do decembra 1848.
128. **Jožef Malneršič**,
kaplan od decembra 1848 do marca 1851.
129. **Janez Nepomuk Dolničar**,
od septembra 1849 do aprila 1852.
130. **Martin Prevec**,
od marca 1851 do aprila 1856.
131. **Mihael Golmajer**,
od aprila 1852 do oktobra 1858.
132. **Januarij Strah**,
od aprila 1856 do maja 1861.
133. **Andrej Voljc**,
od oktobra 1858 do septembra 1859.
134. **Jožef Novak**,
od septembra 1859 do septembra 1861.
135. **Jožef Boncelj**,
od junija do septembra 1861.
136. **Jurij Jarc**,
od septembra 1861 do 1862.
137. **Frančišek Ksaverij Gorišek**,
kaplan od oktobra 1861 do maja 1863.
138. **Frančišek Lagan**,
od oktobra 1862 do septembra 1865.
139. **Valentin Skul**,
od aprila 1863 do septembra 1866.
140. **Simon Jalen**,
od oktobra 1865 do decembra 1868.
141. **Valentin Bernard**,
od septembra 1866 do oktobra 1869.

142. **Primož Peterlin**,
od decembra 1868 do septembra 1869.
143. **Jožef Pekovec**,
od septembra 1869 do septembra 1872.
144. **Anton Puščavnik Lovšin**,
od oktobra 1869 do novembra 1874.
145. **Anton Padovanski Jamnik**,
od septembra 1872 do januarja 1877.
146. **Ludvik Škufca**,
od oktobra 1874 do sv. Martina 1875.
147. **Pavel Kramar**,
od novembra 1875 do februarja 1881.
148. **Janez Bizjan**,
kaplan od oktobra 1877 do maja 1880.
149. **Janez Evangelist Sušnik**,
od septembra 1880 do maja 1887.
150. **Janez Obglavljeni Hudavernik**,
od februarja 1881 do junija 1882.
151. **Mihael Lavtižar**,
od maja 1883 do septembra 1884.
152. **Gašper Majer**,
kaplan od septembra 1884 do aprila 1885.
153. **Janez Evangelist Vavpetič**,
od septembra 1885 do oktobra 1894.
154. **Anton Padovanski Mezeg**,
od septembra 1894 do septembra 1898.
155. **Frančišek Saleški Čemažar**,
od avgusta 1898 do aprila 1900.
156. **Alojzij Wester**,
od avgusta 1899 do maja 1901.
157. **Matevž Sušnik**,
od maja 1900 do septembra 1903.
158. **Frančišek Seraf Zega**,
kaplan od oktobra 1903 do februarja 1904.
159. **Frančišek Seraf Sever**,
od junija 1902 do maja 1905.
160. **Ludovik Bajec**,
kaplan od septembra 1904 do avgusta 1907.
161. **Janez Krstnik Lomšek**,
od avgusta 1905 do maja 1906.
162. **Janez Krstnik Obgl. Kepec**,
od avgusta 1907 do avgusta 1911.
163. **Matevž Tavčar**,
od avgusta 1912 do 1919.
164. **Valentin Benedik**,
kaplan od leta 1925 do 1939.
165. **Matija Lamovšek**,
kaplan od leta 1926 do 1934.
166. **Janko Nepomuk Oblak**,
kaplan od leta 1934 do leta 1937.
167. **Pavel Kržišnik**,
kaplan od aprila 1937 do 1941.
168. **Janez Jarc**
je bil za kaplana imenovan leta 1972.
169. **Anton Fajdiga**
pa je tu nastopil službo kaplana leta 1974.

Nedeljski kaplani:

1. **Marko Levstek**

dobi dekret za nedeljskega kaplana 4. julija 1967.

2. **Stanislav Cikanek**

je bil nedeljski kaplan v letu 1968/69.

3. **Robert Podgoršek**, kapucin,

je bil nedeljski kaplan v letih 1969–70.

4. **Jože Komljanec**

je bil nedeljski kaplan v letu 1970.

5. **Janez Jarc**

je bil nedeljski kaplan leta 1971.

6. **Lojze Kepic**

je bil zadnji nedeljski kaplan leta 1972.

Duhovniki, ki so izšli iz selške župnije¹⁷⁴

1. **Andrej Smojek**,

doma iz Selc, je bil za mašnika posvečen v Vidmu leta 1592.

2. **Anton Grohar**,

najbrž doma iz Železnikov, je bil posvečen leta 1593.

3. **Andrej Blaznik**

iz Selc je leta 1644 prosil, da bi bil posvečen v mašnika (leta 1701 pa ga srečamo kot župnika v Selcih). Umrl je leta 1728, star 108 let.

4. **Mag. Filip Trpin**,

rojen v Selcih, mašnik je postal leta 1630. Na Ptuj ga je posvetil škof Jakob.

5. **Mgr. Jakob Filip Trpin**,

rojen v Lajšah (nečak zgornjega Trpina); prestopil je k jezuitom, umrl pa leta 1721.

6. **Gregor Marenk**;

zapisano je, da je bil duhovnik, sin Valentina in Marjete Blaznik, rojen 4. marca 1691 v Selcih, posvečen leta 1715, umrl 19. februarja 1762.

7. **Martin Marenk**,

rojen 6. novembra 1736 (Gregorjev nečak), posvečen okrog leta 1762, umrl 19. decembra 1783.

8. **Jakob Kalan**,

duhovnik, Selčan; srečamo ga v letih 1738–1742 kot vikarja v Sorici.

9. **Martin Okoren**,

rojen 10. novembra 1711 v Selcih, posvečen v Vidmu leta 1836.

10. **Jernej Megušar**,

rojen leta 1713 v selški fari, posvečen leta 1741.

11. **Peter Frohlich**,

rojen 28. julija 1716 pri Svetem Križu v Kališah, posvečen v Vidmu leta 1747.

12. **Luka Rant**,¹⁷⁵

rojen 11. oktobra 1731 v Selcih, posvečen v Gorici leta 1754, umrl 24. decembra 1779.

13. **Jurij Notar**,

rojen 10. oktobra 1732 v Lajšah, posvečen v Gorici 1756.

14. **Martin Okoren**,

rojen 8. novembra 1733, posvečen leta 1761, umrl 13. marca 1803.

15. **Urban Blaznik**,

rojen 9. maja 1743 v Selcih, posvečen v Gorici leta 1769 (Selca so v času Jožefa II. spadala v goriško škofijo), umrl 21. oktobra 1788.

16. **Jurij Jelenc**,

rojen 4. aprila 1737 na Praprotnem, posvečen 21. marca 1761 v Ljubljani, umrl 18. decembra 1794.

17. P. Žiga Jelenc (v krstni knjigi Dolenc),
rojen 7. decembra 1742 v soseski Svetega Lenar-
ta, krstno ime Tomaž, posvečen okrog leta 1771
kot redovnik, umrl 10. septembra 1810.

18. Franc Luznar,
rojen 31. oktobra 1741; njegovo redovno ime je
bilo p. Viljem, umrl 1. februarja 1793.

19. Ignacij Luznar,
rojen 12. decembra 1744 v Dolenji vasi 37 (s
Francem sta bila brata), umrl 21. februarja 1799.

20. Mihael Megušar,
rojen 25. septembra 1746 v Megušnici (Martinj
Vrh 3), umrl 5. novembra 1808.

21. Miklavž Jesenko,
rojen 4. decembra 1747 v Dolenji vasi, posvečen
leta 1772, umrl 19. januarja 1784.

22. Frančišek Luznar,
rojen 13. julija 1729 v Dolenji vasi, posvečen leta
1773, umrl 11. junija 1819.

23. Matevž Ozebek (Osebegt),
rojen 10. septembra 1774 v Dolenji vasi, tonzuro
prejel 1. novembra 1794.

24. Br. Žiga,
bil je Selčan in kapucin; diakonat je prejel 1. aprila 1775.

25. Mihael Kopčavar,
rojen leta 1752 v Selcih št. 49, pri Brcetu; ves čas
je služboval v Selcih.

26. Luka Kopčavar,
rojen 14. oktobra 1780 v Selcih (Brcetov), posve-
čen 9. avgusta 1809, umrl 21. januarja 1849.

27. Lovrenc Okorn,
rojen 25. julija 1782 v Selcih 51 (pri Tomažku), po-
svečen 31. avgusta 1808, umrl 25. avgusta 1845.

28. Anton Padovanski Semen,
rojen 19. maja 1784, Selca 36 (pri Mehu), posve-
čen 2. januarja 1814, umrl 3. septembra 1833.

29. Mihael Benedik,
rojen 27. septembra 1784 v Selcih 32, posvečen
31. avgusta 1808, umrl 27. oktobra 1861.

30. Blaž Blaznik,¹⁷⁶
rojen 27. januarja 1786 v Selcih, 23. septembra
1810 ga je škof Kavčič posvetil na privatni titel,
nova maša je bila v Selcih 21. oktobra 1810, umrl
27. julija 1862 v Naklem.

31. Mihael Tušek,
rojen 8. septembra 1788 v Martinj Vrhu 33 (pri Martin-
šku), posvečen 2. januarja 1814, umrl 26. aprila 1828.

32. Janez Nepomuk Čemažar,
rojen 6. maja 1799, posvečen 21. septembra
1826, umrl 24. februarja 1878.

33. Gašper Kankelj,
rojen 28. decembra 1799 na Studenem 17 (pri
Jernaču), posvečen 20. avgusta 1830, umrl 29.
novembra 1868.

34. Matija Schmied,
rojen 24. februarja 1801 v Podlonku 13 (pri Kova-
ču), posvečen 19. julija 1831, umrl 28. marca 1863.

35. Lovrenc Rant,
rojen 11. avgusta 1802 v Dolenji vasi 42 (pri
Mlinarju), posvečen 29. avgusta 1826, umrl 18.
marca 1873.

36. Frančišek Seraf. Rant (brat Lovrenca zgoraj);
rojen 27. septembra 1804, posvečen 26. julija
1832, umrl 11. decembra 1868.

37. Janez Krstnik Demšar,
rojen 16. junija 1808 v Dolenji vasi (Kislov), po-
svečen 27. julija 1833, umrl 9. decembra 1882.

38. **Anton Kalan**,
rojen 11. junija 1814 na Bukovici 24 (Štefanov),
posvečen 1. avgusta 1839 za lavantinsko škofijo,
umrl 8. avgusta 1848.
39. **Jernej Benedik**,
rojen 24. avgusta 1808, posvečen 26. julija 1832,
umrl 26. maja 1845.
40. **Lovro Pintar**,
rojen 2. avgusta 1814 pri Svetem Tomažu (Andrejšarjev), posvečen 4. avgusta 1840, umrl 10. septembra 1875 v Preddvoru.
41. **Jakob Blaznik**,
rojen 9. julija 1823 v Dolenji vasi 45 (Gregurjev),
posvečen 30. julija 1854, umrl 26. decembra 1877.
42. **Gregor Kemperle**,
rojen 5. marca 1837 v Podlonku 7 (v Gotnarjevi hiši), umrl kot bogoslovec pri dekanu v Stari Loki 19. avgusta 1858.
43. **Valentin Eržen**,
rojen 23. oktobra 1851 na Rudnem št. 2 (Gašperjevcev), posvečen 29. julija 1879, umrl 9. marca 1928.
44. **Frančišek Padovanski Krek**,
rojen 9. aprila 1858 v Selcih 53 (Blažonov), posvečen 24. julija 1882, umrl 2. avgusta 1921.
45. **Aleš Gašpersič**,
rojen 11. julija 1859 na Bukovici 19 (v Martincovi hiši), posvečen 21. decembra 1885; služboval je v tržaški škofiji.
46. **Janez Obglavljeni Pfajfar**,
rojen 22. julija 1860 na Češnjici 3 (pri Bošku), posvečen 19. julija 1890, umrl 25. marca 1932, pokopan je v Železnikih.
47. **Anton Padovanski Pfajfar**,
rojen 12. marca 1863 (brat zgornjega Janeza), posvečen 19. julija 1890, umrl 30. oktobra 1935 (bil je Krekov prijatelj).
48. **Anton Šmid**,
rojen 12. junija 1866 na Studenem 16, posvečen 21. julija 1889, umrl 8. aprila 1895.
49. **Janez Čemažar**,
rojen 25. avgusta 1867 na Češnjici 2, posvečen leta 1894; bil je duhovnik lavantinske škofije, umrl 22. julija 1928.
50. **Jožef Koblar**,
rojen 26. februarja 1869 v Ojstrem Vrhju (v Janovcovi hiši), posvečen 9. julija 1893, umrl 23. marca 1912.
51. **Janez Evangelist Rihtaršič**,
rojen 18. oktobra 1869 v Lajšah 13 (pri Brinarju), posvečen 9. julija 1893, umrl 26. maja 1935.
52. **P. Benvenut Habjan**,
rojen 29. maja 1871 v Dolenji vasi 23 (pri Zalogarju); bil je frančiškan.
53. **Janez Evangelist Bešter**,
rojen 7. decembra 1873 na Jamniku 9 (pri Mohorju), posvečen 14. julija 1900.
54. **Frančišek Rant**,
rojen 20. januarja 1875 na Češnjici 12, posvečen 9. junija 1900; bil je duhovnik v ZDA, umrl 27. novembra 1937 v St. Paulu.
55. **P. Vencelj Jurij Šolar**, OSB,
rojen 23. aprila 1876 na Rudnem (pri Markcu), leta 1901 je imel v Selcih novo mašo, bil je duhovnik v Ameriki, umrl leta 1949 v Illinoisu.

56. P. Teodor Tavčar,

rojen 23. novembra 1883 v Dolenji vasi pri Zalo-garju, posvečen 12. julija 1906, bil je frančiškan.

57. Francišek Pfajfar,

rojen 1. februarja 1888 v Selcih 16 (pri Petrov-cu), posvečen 15. julija 1912.

58. Anton Pavlič,

rojen 20. januarja 1895 na Prtovču 18 (pri Luku), posvečen 2. junija 1918.

59. Franc Jezerc,

rojen 3. decembra 1890 v Selcih št. 60 (družina se je kasneje preselila v Škofjo Loko), posvečen 22. junija 1915, umrl 23. oktobra 1918.

60. Janez Šolar,

rojen 14. decembra 1877 na Rudnem (brat prof. Jakoba), posvečen 29. maja 1926 v Illinoisu (v Ameriko je odšel s stricem), nova maša 25. julija 1926, umrl 2. marca 1944.

61. Jakob Šolar,

rojen 29. aprila 1896 na Rudnem 22 (Markcov), posvečen 1. septembra 1918, nova maša 8. sep-tembra 1918, umrl 22. junija 1968 v Ljubljani.

62. Janez Narobe – p. Inocenc (kapucin),

rojen 23. maja 1894 v Selcih 21, posvečen 29. ju-nija 1931, nova maša 5. julija 1931 v Škofji Loki pri kapucinih, umrl na Reki v samostanu.

63. Valentin Benedik,

rojen 8. februarja 1900 v Selcih 19, nova maša 6. julija 1924, umrl 26. junija 1950.

64. Tone Šinkar (Jakcov iz Selc);

novo mašo je imel na nedeljo med božičem in no-vim letom leta 1940, 29. decembra. Ljudje so že ču-tili, kaj se lahko zgodi,¹⁷⁷ zato so imeli novomašno slavje toliko prej. Pridigal mu je F. S. Finžgar.

Danes živeči duhovniki iz selške župnije pa so:¹⁷⁸

1. Franc Vrhunc,

rojen 30. junija 1928 v Dolenji vasi, posvečen leta 1952.

2. Franc Šifrar,

rojen 25. januarja 1937 na Praprotnem, nova maša 30. junija 1968.

3. Franc Pfajfar,

rojen 5. februarja 1950 v Selcih, nova maša 13. julija 1975.

4. Stane Bešter,

rojen 2. decembra 1956 (doma iz Dolenje vasi), večne zaobljube v redu kapucinov je imel 4. ok-tobra 1981 v Štepanji vasi, posvečen 29. junija 1983, nova maša 10. julija 1983.

5. Marko Mohorič,

rojen 6. decembra 1959 (doma iz Ševelj), po-svečen 29. junija 1988 v Ljubljani kot jezuitski novomašnik, nova maša 3. julija 1988, umrl leta 1991.

6. Jernej Marenk,

rojen 4. maja 1969 (doma iz Selc), posvečen 29. junija 1995; nova maša 2. julija 1995.

7. Rudi Mohorič,

rojen 11. aprila 1966 (doma iz Ševelj), posvečen 29. junija 1995 kot novomašnik Družbe Jezuso-ve; nova maša 2. julija 1995.

8. Janez Rihtaršič,

rojen 22. marca 1974 (doma iz Lajš), posvečen 29. junija 1999; nova maša 11. julija 1999.

Sklep

Upravičeno smo lahko ponosni na očete naše doline. Skrbno so čuvali zaklad vere in tradicijo Cerkve do današnjih dni kljub mnogim preizkušnjam: požarom, povodnjim, lakoti in vojski ter povojnim dogodkom, ki vernemu človeku tudi v naših krajih niso prizanesli.

Selčani so ostali trdni in ponosni. Radi povedo, da so iz župnije, ki ima dolgo zgodovino in izpričano ime. Da so bili takšni ter da so se znali postaviti zase, vidimo že iz sporov z Železnikarji. Vedno so spoštovali svojo zemljo in dihalo z njo.

Večkrat sem pri branju zasledila, da so tukajšnji ljudje radi prispevali Cerkvi. Ob koncu lahko potrđimo, da so bili z njo zelo povezani, da so čutili z njo in duhovniki, ki so jim bili poslani. Ni jim bilo težko dati od svojega. Vera, da se človeku vse po-

vrne, jim je bila zaveznica.

S psalmistom bi lahko rekli: Rodovi prihajajo in odhajajo, On pa ostane zvest za vse čase ... Ta rod, ki živi danes in je razpet med prihajanje in odhajanje, smo mi. Dolžni smo biti hvaležni za vse, kar nam je posredovano. Z vso odgovornostjo berimo znamenja časa in delajmo za blagor skupne prihodnosti.

Dobro naših dedov ohranimo in posređujemo naprej, slabo in pomanjkljivo pa naj nam bo znamenje, česa nočemo, da nam bo zgodovina res lahko učiteljica življenja.

Vsak človek, ki živi danes, se mora po papeževih besedah sam ponovno odločiti za Kristusa. To od njega zahteva osebno zavzetost. Biti kristjan s ponosno držo in jasno mislijo, ki ve, kaj hoče, od kod in kam gre, je porok žive in osebne vere, ki ima na pragu tretjega tisočletja Kristusa za tistega, ki je isti včeraj, danes in jutri.

Viri

Pisni:

Krstna knjiga, 1900–1940 (prepis).

Krstna knjiga, 1941–1983.

Kronika selške župnije, 1924–1939–1941, III. knjiga.

Inventar cerkvenega in nadarbinskega premoženja z dne 31. julija 1980.

NŠAL, Župnijski arhiv Selca, Kronika župnije Selca, II. knjiga.

NŠAL, Župnijski arhiv Selca, Spomenica župnije svetega Petra.

NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1900–1940.

NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1940–1960.

NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1960–2000.

NŠAL, Župnije, Popis cerkve sv. Petra v Selcih nad Škofjo Loko, 1954.

NŠAL, Vizitacije: 1935, 1951, 1957.

NŠAL, Pokorn-Markičev seznam duhovnikov (rokopis).

Ustni:

Ivanka Benedičič, Studeno.

Marija Benedik, Studeno.

Jaka Rovtar, Selca.

Milka Potočnik, Bukovica.

Literatura:

- Benedik, Metod, *1950 – za železno zaveso ustrahovana tihota*, v: Družina, 10. 9. 2000 (37), 7.
- Benedik, Metod, *Protireformacija in katoliška prenova*, v: Zgodovina Cerkev na Slovenskem, Mohorjeva družba, Celje 1991, 113–152.
- Blaznik, Pavle, *Kolonizacija Selške doline*, Ljubljana 1928.
- Blaznik, Pavle, *Škofja Loka in loško gospostvo*, Muzejsko društvo, Škofja Loka 1973.
- Blaznik, Pavle, *Zgodovinski razvoj freisinškega loškega gospostva*, v: Loški razgledi XIX (1972), 15–47.
- Ciperle, Jože, Vovko, Andrej, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1987.
- Dolinar, France Martin, *Jožefinizem in janzenizem*, v: Zgodovina Cerkev na Slovenskem, Mohorjeva družba, Celje 1991, 153–171.
- Dolinar, France Martin, *Skrb za prenovo v ljubljanski škofiji*, v: Missiev simpozij v Rimu, Slovenska teološka akademija in Mohorjeva družba, Rim – Celje 1988, 123–134.
- Lešnik, Rafko, *Dekanije v ljubljanski škofiji od 1788 do 1868*, v: Bogoslovni vestnik 29 (1969)/1–2, 104–138.
- Miklavčič, Maks, *Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave*, Ljubljana 1945.
- Mlinarič, Jože, *Cerkev na Slovenskem v srednjem veku*, v: Zgodovina Cerkev na Slovenskem, Mohorjeva družba, Celje 1991, 61–91.
- Ocepek, Maksimiljan, *"Dni premišlja, ki so bili ..."*, Družina, Ljubljana 1995.
- Pangerl, Viljem, *Misijoni nekdaj in danes*, v: Cerkev v sedanjem svetu 19 (1985), 130–133.
- Planina, France, *Imena naselij v loški občini*, v: Loški razgledi 28 (1981).
- Planina, France, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, Izdal in založil odbor za proslavo tisočletnice Loke, december 1972.
- Smolik, Marjan, *Liturgika*, Mohorjeva družba, Celje.
- Skok, Barbara, *Tipi in razvoj znamenj na loškem ozemlju – Selška dolina*, v: Loški razgledi 32 (1985), 52.
- Slabe, Marjan, *Osnove za varovanje arheološkega terenskega spomenika na območju SO Škofja Loka*, v: Loški razgledi 26 (1979), 11–17.
- Šmid, Olga, *Selca nekoč*, Turistično društvo, Selca 1973.
- Šmid, Olga, *Šolstvo v Selški dolini nekoč in danes*, v: Selška dolina v preteklosti in sedanjosti, Muzejsko društvo, Železniki 1973, 329–346.
- Štukl, France, *Podobar Janez Gosar starejši (1830–1887) s posebnim ozirom na Škofjo Loko z okolico in Selško dolino*, v: Loški razgledi 18 (1971), 87–94.
- Štukl, France, *Topografija za Selško dolino (tipkopis)*, Škofja Loka 1969.
- Štukl, France, *Janez Krstnik Molinaro*, v: Loški razgledi 16 (1969), 202–213.
- Valenčič, Rafko, *Jegličev pastoralni program*, v: Jegličev simpozij v Rimu, Slovenska teološka akademija in Mohorjeva družba, Rim–Celje, 1991, 95–105.
- Valenčič, Rafko, *Ljudski misijoni da ali ne*, v: Cerkev v sedanjem svetu 19 (1985) 9–10, 129–130.
- Železnik, Milan, *Kulturna krajina Selške doline in umetnostna arhitekturna dediščina*, v: Loški razgledi 28 (1981), 190–203.

Leksikoni:

- Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.
- Krajevni leksikon Slovenije, I. zvezek – Zahodni del, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1968.
- Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1940, Nova revija, 1997.
- Leksikon Cankarjeve založbe, Dopolnjena tretja izdaja, Delo – Tiskarna 1998.

Opombe:

- ¹ Prim. P. Blaznik, *Kolonizacija Selške doline*, Ljubljana 1928, 10–11.
- ² Prim. F. Planina, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, izdal in založil odbor za proslavo tisočletnice Loke, december 1972, 141.
- ³ Prim. *Imena naselij v loški občini*, LR 1981, 214.
- ⁴ Prim. *Imena naselij v loški občini*, LR 1981, 208.
- ⁵ V urbarju iz leta 1291.
- ⁶ Prim. *Krajevni leksikon Dravske banovine* Ljubljana 1937, 578.
- ⁷ Prim. J. Mlinarič, *Cerkev na Slovenskem v srednjem veku*, v: Zgodovina Cerkve na Slovenskem, MD, Celje 1991, 68.
- ⁸ Prim. P. Blaznik, *Kolonizacija*, 58.
- ⁹ Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973, 73–74.
- ¹⁰ Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka*, 238–239.
- ¹¹ Popis cerkva 1980.
- ¹² Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka*, 75–76.
- ¹³ Prim. R. Lešnik, *Dekanije v ljubljanski škofiji od leta 1788 do leta 1968*, v: BV 29 (1969) 1–2, 104–120.
- ¹⁴ Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka*, 103–104.
- ¹⁵ Konec 14. stoletja se začne pojavljati na loškem ozemlju goldinar oz. dukat (zlatnik). Najpogosteje je to florentinski goldinar.
- ¹⁶ Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka*, 392.
- ¹⁷ Prim. R. Lešnik, *Dekanije v ljubljanski škofiji*, 120–135.
- ¹⁸ Prim. P. Blaznik, *Škofja Loka*, 240.
- ¹⁹ Prim. R. Lešnik, *Dekanije v ljubljanski škofiji*, 108.
- ²⁰ Prim. M. Ocepek, *Dni premišlja, ki so bili ...* Družina, Ljubljana 1995, 64.
- ²¹ Prim. O. Šmid, *Selca nekoč*, Turistično društvo Selca, 1973, 22–23.
- ²² NŠAL, *dopisi škofija – župnija Selca*, 1920.
- ²³ NŠAL, *dopisi škofija – župnija Selca* 1920.
- ²⁴ Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selške doline in umetnostno arhitekturna dediščina*, v: LR 28 (1981), 191.
- ²⁵ Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selške doline*, 191.
- ²⁶ Kronika župnije Bukovščica.
- ²⁷ Prim. M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave*, Ljubljana, 1945, 22.
- ²⁸ Prim. M. Miklavčič, *Predjožefinske župnije*, 22–23.
- ²⁹ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II.
- ³⁰ Prim. R. Lešnik, *Dekanije v ljubljanski škofiji*, 105.
- ³¹ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II.
- ³² NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II.
- ³³ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, *Spomenica svetega Petra v Selcih*, 41.
- ³⁴ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II. V njej je povzeto po spisih Antona Globočnika.
- ³⁵ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, *Spomenica svetega Petra v Selcih*, 26.
- ³⁶ Prim. O. Šmid, *Selca nekoč*, 22–23.
- ³⁷ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II; v njej je vložen rokopis R. Andrejke, *Župna cerkev v Selcih, Zgodovinski in topografski opis*.
- ³⁸ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II, R. Andrejka, *Župnijska cerkev v Selcih*.
- ³⁹ Župnijski arhiv, *Popis cerkva*, 1980.

- 40 Ustni vir: Jaka Rovtar.
- 41 Župnijski arhiv *Popis cerkva*, 1980.
- 42 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 43 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 44 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Vizitacijsko poročilo* 1935.
- 45 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II, R. Andrejka, *Župnijska cerkev v Selcih*.
- 46 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 47 Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III.
- 48 Odrezek tega časopisa sem našla v Župnijski kroniki, v tretji knjigi; iz njega pa ni razvidna številka časopisa in njegov datum.
- 49 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II.
- 50 Župnijski arhiv, Kronika št. III, 36.
- 51 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, R. Andrejka, *Župna cerkev v Selcih (rokopis)*.
- 52 Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva*, 1980.
- 53 Prim. O. Šmid, *Selca nekoč*, 25.
- 54 Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva*, 1980.
- 55 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Vizitacijsko poročilo* 1935.
- 56 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1922.
- 57 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1952.
- 58 Ustni vir: Jaka Rovtar.
- 59 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 60 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1947.
- 61 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1952 in 1956.
- 62 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, R. Andrejka, *Župna cerkev v Selcih*.
- 63 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1938.
- 64 Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva* 1980.
- 65 Ustni vir: Jaka Rovtar.
- 66 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, R. Andrejka, *Župna cerkev v Selcih (rokopis)*.
- 67 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca* 1933.
- 68 Župnijska kronika št. III, 50.
- 69 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1948.
- 70 Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selske doline*, 190.
- 71 Prim. M. Železnik, n. d., 194, 195.
- 72 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II, 94.
- 73 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1948.
- 74 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva* 1954.
- 75 Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selske doline*, 194.
- 76 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1922.
- 77 Kako se je na Bukovici razvijalo cerkveno petje, je razvidno iz osebne kronike, ki jo je pisal dolgoletni pevovodja Franc Potočnik, 1917–1999.
- 78 Ustni vir: Milka Potočnik.
- 79 Prim. M. Smolik, *Liturgika*, Mohorjeva družba, Ljubljana 1997, 226.
- 80 Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 200–201.

- 81 Ustni vir: Milka Potočnik.
- 82 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1919.
- 83 Župnijski arhiv, Kronika št. III, 24.
- 84 Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selske doline*, 193.
- 85 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1935.
- 86 Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selske doline*, 191.
- 87 Župnijski arhiv v Selcih, Kronika št. III, 5.
- 88 Prim. F. Planina, *Imena naselij v loški občini*, LR 28 (1981), 215.
- 89 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, R. Andrejka, *Potje in prebivalci ob Ratitovcu*.
- 90 Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva* 1980 je dal takšno oceno tej cerkvi v tem času.
- 91 Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 55.
- 92 Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 25.
- 93 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1919.
- 94 Prim. F. Štukl, *Topografija za Selsko dolino (tipkopis)*, Škofja Loka 1969, 38–39.
- 95 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca* 1930.
- 96 Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva* 1980.
- 97 Prim. F. Štukl, *Topografija za Selsko dolino (tipkopis)*, 38.
- 98 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 99 Prim. F. Štukl, *Topografija za Selsko dolino (tipkopis)*, 32.
- 100 Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 56.
- 101 Prim. F. Štukl, *Topografija za Selsko dolino (tipkopis)*, 32.
- 102 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Popis cerkva* 1954.
- 103 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II.
- 104 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. III, 123.
- 105 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 106 Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 225.
- 107 Prim. O. Šmid, *Selca nekoč*, 87.
- 108 Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 34–35.
- 109 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 110 NŠAL, dopisi škofija – *župnija Selca*, 1932.
- 111 NŠAL, župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II.
- 112 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Vizitacija* 1937.
- 113 Prim. R. Valenčič, *Jegličev pastoralni program*, 102.
- 114 Prim. R. Valenčič, *Jegličev pastoralni program*, 102.
- 115 Prim. F. M. Dolinar, *Skrb za prenovo v ljubljanski škofiji*, 128.
- 116 Prim. F. M. Dolinar, *Skrb za prenovo v ljubljanski škofiji*, 127.
- 117 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 118 Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 200.
- 119 Ustni vir: Milka Potočnik.
- 120 NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Kanonična vizitacija*, 1937.
- 121 Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- 122 Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 226.
- 123 Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 226.

- ¹²⁴ Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 197.
- ¹²⁵ V zvezi s tem znamenjem sem iskala kaj pisanih podatkov, kdaj in kako so ga podrli. Nikjer nisem nič izsledila. Ljudje namreč vedo povedati, da se je moral po vojni umakniti spomeniku pobitih partizanov. Ker pa to takrat verjetno ni bil osamljen primer, pa še preveč nevarno je bilo pisati o tem, nimamo nič zapisanega.
- ¹²⁶ Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 197.
- ¹²⁷ Ustni vir, Ivanka Benedičič.
- ¹²⁸ Prim. M. Benedik, *1950 – za železno zaveso ustrahovana tihota*, v: Družina, 10. 9. 2000, (37), 7.
- ¹²⁹ Prim. R. Lešnik, *Dekanije v ljubljanski škofiji*, 105.
- ¹³⁰ NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1921.
- ¹³¹ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 51.
- ¹³² Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- ¹³³ Prim. M. Smolik, *Liturgika*, 198.
- ¹³⁴ Župnijski arhiv Selca, dopisi škofija – župnija Selca, 1939.
- ¹³⁵ Prim. R. Valenčič, *Ljudski misijoni da ali ne?*, v: Cerkev v sedanjem svetu 19 (1985), 129.
- ¹³⁶ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 17.
- ¹³⁷ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 60.
- ¹³⁸ Prim. R. Valenčič, *Ljudski misijoni da ali ne?*, 129.
- ¹³⁹ Prim. V. Pangerl, *Misijoni nekdanj in danes*, v: Cerkev v sedanjem svetu, 19 (1985), 131.
- ¹⁴⁰ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Vizitacija* 1957.
- ¹⁴¹ Ustni vir: Jaka Rovtar.
- ¹⁴² Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 50.
- ¹⁴³ NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1941.
- ¹⁴⁴ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 64–65.
- ¹⁴⁵ NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1924.
- ¹⁴⁶ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 3.
- ¹⁴⁷ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 9.
- ¹⁴⁸ Prim. M. Železnik, *Kulturna krajina Selške doline*, 189–190.
- ¹⁴⁹ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 10.
- ¹⁵⁰ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 18.
- ¹⁵¹ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 28.
- ¹⁵² Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 54.
- ¹⁵³ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III.
- ¹⁵⁴ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Vizitacije* 1951 in 1957.
- ¹⁵⁵ Prim. O. Šmid, *Šolstvo v Selški dolini nekoč in danes*, v: Selška dolina v preteklosti in sedanjosti, Izdalo Muzejsko društvo v Škofji Loki, Železniki 1973, 330.
- ¹⁵⁶ Ustni vir: Ivanka Benedičič.
- ¹⁵⁷ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Vizitacija* 1935.
- ¹⁵⁸ NŠAL, dopisi škofija – župnija Selca, 1935.
- ¹⁵⁹ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Kanonična vizitacija*, 937.
- ¹⁶⁰ Prim. O. Šmid, *Šolstvo v Selški dolini nekoč in danes*, 341.
- ¹⁶¹ Prim. O. Šmid, *Šolstvo v Selški dolini nekoč in danes*, 346.
- ¹⁶² Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 62.
- ¹⁶³ Prim. *Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941*, Nova revija, Ljubljana 1997, 57.

- ¹⁶⁴ Prim. O. Šmid, *Selca nekoč*, 36.
- ¹⁶⁵ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 53.
- ¹⁶⁶ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 61.
- ¹⁶⁷ Prim. *Slovenska kronika XX. stoletja*, 61.
- ¹⁶⁸ Ustni vir: Marija Benedik.
- ¹⁶⁹ Župnijski arhiv Selca, Kronika št. III, 14.
- ¹⁷⁰ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, *Pokorn-Markičev seznam duhovnikov, ki so delovali v selški župniji (rokopis)*.
- ¹⁷¹ Oba seznama župnikov oziroma župnijskih upraviteljev in kaplanov sem primerjala s seznamom njihovih imen, ki jih župnik, ki je pisal II. knjigo Kronike, navaja v njej in se nahaja v Škofijskem arhivu. Seznama se ujemata, le da je enkrat več osebnih podatkov v enem viru, drugič v drugem.
- ¹⁷² Nikjer nisem našla zapisanega njegovega priimka.
- ¹⁷³ NŠAL, Župnijski arhiv Selca. Tako utemeljuje mesto kaplanov Pokorn-Markičev seznam. Brez dvoma bi bili župniji tudi danes potrebni.
- ¹⁷⁴ NŠAL, Župnijski arhiv Selca, razne knjige, Kronika št. II. Vendar je seznam, ki ga vsebuje ta Kronika, vzet iz zbirke škofijskega arhivarja Franceta Pokorna.
- ¹⁷⁵ V Žireh je bil do leta 1779, ko je umrl. Zapustil je 4.000 goldinarjev za beneficij, ki naj bi se ustanovil pri Svetem Lenartu, kar se je po mnogih obravnavah tudi zgodilo.
- ¹⁷⁶ Nakelski dekan, ki je dal svojim staršem na cerkev vzdati nagrobnik, ki je še danes viden.
- ¹⁷⁷ Ustni vir: Jaka Rovtar.
- ¹⁷⁸ Podatke za te duhovnike sem vzela iz krstnih knjig župnije Selca, 1900–1940, 1940–1983. Prva je prepisana, ker je original zgorel ob miniranju župnišča leta 1944.

Janko Pintar, Miklavžev iz Dražgoš
(27. 5. 1928–17. 8. 2013)

Več kot gozdni delavec

Rok Pintar

Janko Pintar.

"Ko je sprejel romarje iz Celja in jim začel razgrinjati spomine, je v zakladnico naše župnijske cerkve vrgel še zadnja dva novčiča: svoj zadnji dih in zadnji utrip svojega plemenitega srca. Dal je vse svoje življenje, dal je samega sebe." To so bile besede župnika Tineta Skoka na zadnjem slovesu od Janka Pintarja, člana župnijske zgodovinske skupine, priče dražgoške tragedije, raziskovalca zgodovine, vnetega zbiralca fotografij, kronista, pisca zgodovinskih člankov ... v župnijski cerkvi v Dražgošah 19. avgusta 2013. Prav tam je oče Janko dva dni prej, v soboto, 17. avgusta, umrl, ko je romarjem pričeval o dražgoški tragediji, jo podživiljal in razlagal, kako je bila pozneje "medsebojna edinstvo, vnema in požrtvovalnost blagoslovljena, da zdaj spet stoji kamen na kamnu dražgoških domov, hlevov, delavnic, gospodarskih poslopij, šole, gasilskega doma in tudi župnijske cerkve".

Njegov zgodovinski spomin je bil zares izjemen, največ pa je vredno, da je tisto, kar je vedel in izvedel, v precejšnji meri tudi zapisal – verodostojno ter zgodovinsko in jezikovno čisto. Čeprav je zrasel v skromni, preprosti družini, je bil izjemo razgledan, k čemur je zagotovo pripomoglo tudi njegovo delo v knjižnici v Dražgošah, ki jo je po vojni s pomočjo sodelavcev, predvsem pa dobrotnikov in donatorjev knjig, vzpostavil na novo. Objavljeni so bili naslednji njegovi članki: Kapelice (znamla) v starih Dražgošah in njihovi okolici, *Železne niti* št. 3 (2006), str. 259–268; Kako smo Miklavževi bežali med drugo svetovno vojno (Dražgoše, januar 1942), *Železne niti* št. 4 (2007), str. 146–153; Pokopališče v Dražgošah (soavtor Janko Jelenc), *Železne niti* št. 5 (2008), str. 195–204; Rojevale so se nove Dražgoše, *Železne niti* št. 7 (2010), str. 295–304; Bivališča iščejo, *Železne niti* št. 9 (2012), str. 199–204.

Za *Železne niti*, ki jih pravkar prebiramo, je pripravil članek o kulturnem življenju v Dražgošah. Uspelo mu je zbrati precej gradiva o predvojnem obdobju, kar je močno pripomoglo, da je zgodovinski pregled v članku Kulturno življenje v Dražgošah, pod katerega se kot celoto zdaj podpisujem njegov sin Rok Pintar, celovitejši, več je, žal, preprečila njegova nenadna smrt.

Na objavo pa čaka še nekaj njegovih krajših člankov, ki jih je (če je le mogel, vsako leto enega) pripravil za župnijske dneve v Dražgošah in druge zgodovinske priložnosti: 100-letnica Lojzetove kapelice; Dražgoški zvonovi; Dražgoški župniki in župnijski upravitelji (1813–2008) + gibanje števila prebivalcev Dražgoš od leta 1813 naprej; Paša v (Dražgoški) gori; Duhovna oskrba v Dražgošah od vzpostavitve nemške oblasti do dražgoške tragedije; Zadnji predvojni in prvi povojni verski obredi v Dražgošah (Prva povojna birma v Dražgošah); Blagoslov novih

Janko Pintar ob sprejemu romarjev v župnijski cerkvi svete Lucije v Dražgošah. Fotografija je nastala le nekaj minut, preden se mu je ustavilo srce. Fotografiral eden od romarjev iz Celja.

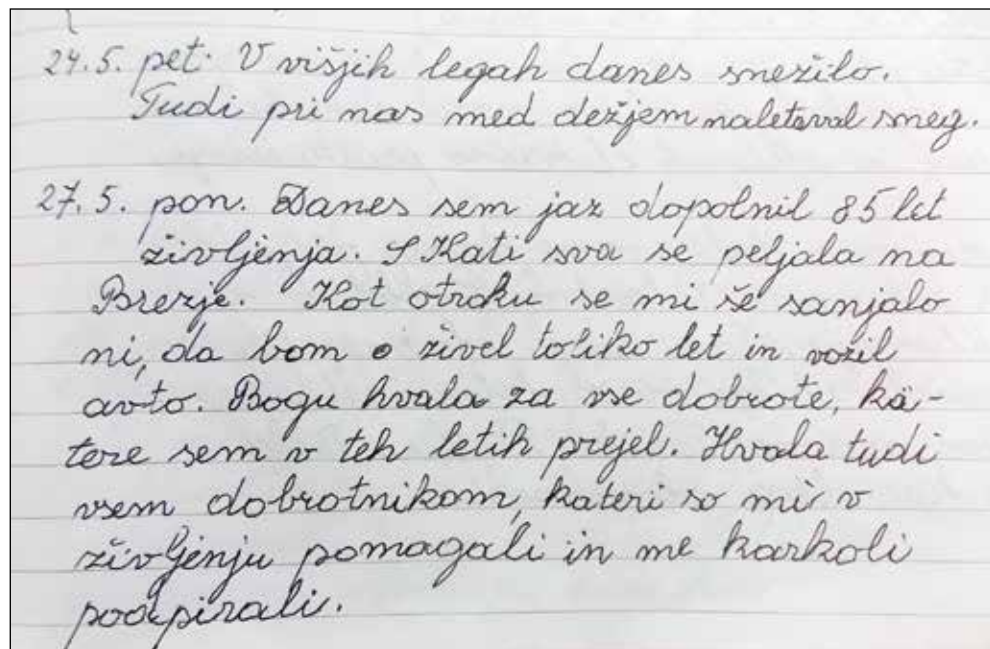
orgel v Dražgošah (1938) in praznovanje 300-letnice dražgoške cerkve.

Nekateri od teh člankov so sicer delno že vključeni v objavljene zapise.

V zapuščini Janka Pintarja so tudi številne fotografije starih in povojnih Dražgoš. Zbiral jih je z veliko vnemo, v zadnjih letih življenja pa jih je ob stalnem vzpodbujanju domačih v precejšnji meri opremil z najpomembnejšimi podatki (z datumom nastanka fotografije, s krajem in podatki o osebah na fotografiji), kar zbirki daje pravo in nadvse pomembno zgodovinsko vrednost – tudi za razstave, na katerih se ime Janka Pintarja pod fotografijami pogosto omenja kot ime lastnika originala.

Opus Miklavževega Janka iz Dražgoš, kot se je s

ponosom predstavljal, pa s tem še zdaleč ni povzel v celoti. Poleg tega, da je o zgodovini Dražgoš podal številne intervjuje za različne medije, pomagal pri pripravi raziskovalnih nalog, ustno posredoval svoje neizčrpno vedenje številnim romarjem in drugim vedoželjnim, je ob predanem delu doma, v župniji in zunaj nje 27 let (od leta 1986 do smrti) pisal družinsko kroniko, ki pa je veliko več kot to. Zajema tudi pregled najpomembnejših dogodkov v vasi, lokalni skupnosti in narodu, prevečajo pa jo ponos družinskega očeta (6 otrok, doživel 19 vnukov), Dražgošana in Slovenca, skromnost, zavedanje o zmotljivosti in minljivosti, vera, odpuščanje, torej vrednote, na katerih je gradil življenje in ki jih slavi tudi eden zadnjih njegovih zapisov v kroniki:

24.5. pet. V visjeh legah danes smerilo.
Tudi pri nas med dežjem maletsval snež.

27.5. pon. Danes sem jaz dopolnil 85 let
življenja. Škati sva se peljala na
Brezje. Kot otroku se mi še sanjalo
ni, da bom o živel toliko let in vozil
avto. Progu hvala za vse dobrate, ka-
tere sem v teh letih prejel. Hvala tudi
vsem dobrotnikom, kateri so mi v
življenju pomagali in me karkoli
podpirali.

Zapis v kroniki ob 85. rojstnem dnevu.

Janko Pintar, Miklavžev Janko iz Dražgoš, je bil torej več kot (le) gozdni delavec, čeprav je ta poklic opravljal izjemno rad, s ponosom in skrbjo za prihodnje rodove. Njegovo telo počiva na pokopališču v Dražgošah, tam, kjer si je vedno želel, v objemu jelovških smrek. Njegov duh pa bo zaradi vsega, kar je bil, kar je razdal in kar je zapisal, živel za vedno.

Heinriharjevi

Darinka Hajnrihar

Pred vami je življenjepis Franca Heinriharja, rojenega leta 1862 v Selcih. Janez Hajnrihar je življenjepis našel v Arhivu Republike Slovenije, enota Škofja Loka. Napisan je na pisalni stroj in ga je bilo treba prepisati. Vse strešice so bile dodane ročno. Prepis sta izvedli Darinka Hajnrihar in Tatjana Malenšek. Pred vami je tak, kot je nastal, in je veren dokument tistega časa in se nekako konča po letu 1920.

Franco Heinrihar je imel s soprogo Marijo (roj. Gartner) deset otrok. Marija (Mici) se je poročila s sodnikom Josipinom Lenartom. Angela je vodila škojfelosko pisarno družinskega podjetja in se drugič poročila z generalom Petrom Nedeljkičem. Francka se je poročila s slikarjem Gojmirom Antonom Kosom. Vinko in Dominik sta do leta 1945 vodila podjetje Elektroindustrija, d. d., v Ljubljani, potem pa sta se izselila v Argentino. Franc je vodil ljubljansko pisarno družinskega podjetja, leta 1945 se je izselil v Italijo. Kristina se je poročila v Prago z Ladom Chouchoulouškom. Janko je vodil gozdno veleposestvo v Kokri in se leta 1926 smrtno ponesrečil. Vilko se je izselil v Čile. Stanku je oče zaupal vodenje lesne industrije F. Heinrihar, d. d., in Elektranje, d. d., Škofja Loka. V letih 1945–1947 je nova oblast Francu Heinriharju, izčrpanemu in bolnemu od dolgoletnega garanja, brez odškodnine zaplenila celotno premoženje. Brez svojih sredstev sta z ženo do svoje smrti živela pri hčerkah v Ljubljani. Franc je umrl leta 1951, žena Marija pa leta 1953.

Povzeto po zapiskih hčerke Stanka Heinriharja, gospe Margarete Mlinar Heinrihar.

Rudi Rejc,
glavni urednik

I.

Naša hiša v Selcih, v kateri sem se rodil, vam je vsem znana. To je hiša, ki je pod svojo staro streho dolgo čuvala in ščitila razvijanje ene vedno poštene, delavne in pobožne družine.

V njej se je rodil že moj ded Urban Heinrichar ki je z svojo ženo Francko imel 12 otrok, 6 fantov in 6 deklet. Vsi njegovi otroci, razen mojega očeta, so bili visoko študirani. Tako je imel moj stric Matej višjo trgovsko akademijo in se je vrغل na prekomorsko trgovino. Bil je ravnatelj lesne tvrdke v Aleksandriji z filijalko v Trstu. Zmožen je bil takorekoč vseh jezikov in celo arabščine. O njem bom že pozneje pripovedoval, ker je bilo njegovo življenje in delo za celi moj nadaljni razvoj od velike važnosti.

Drugi stric Tone, je bil enoletni prostovoljec, poročnik, pri ulanskem polku na Dunaju. Ko je leta 1866 njegov polk marširal skozi Ljubljano v Italijo, so ga moj oče in drugi bratje obiskali. Ob tej priliki so ga videli zadnjikrat, ker je kmalo za tem v bitki pri Custozzi padel.

Stric Jože je bil župnik na Ježici pri Ljubljani. Vzel je k sebi svojo sestro Jerco, ki mu je kuhala in gospodarila. Na Ježici je bila tudi Minca, ki se je tam poročila.

Jernej in Janez sta imela oba srednje šole in se je prvi posvetil zotlarskemu obrtu, drugi pa je bil palir pri gradbenih podjetjih.

Moja teta Micka je imela eno nazakonsko hči in se je poročila na gostilno pri sv. Roku pri Ljubljani. Tri dekleta pa so mlade umrle.

Jedino moj oče Franc, ni imel šol, ker je stari oče določil, da on prevzame Oštermanovo posestvo v Selcih, ki je bilo radi šolanja otrok tako zadolženo, da ga v dobi njegovega gospodarjenja niti polovico ni mogel odplačati in je vso njegovo življenje živel v samih dolgovih. Sicer je bil pa tudi precej slab gospodar, bahač in lahkomislen. Delal ni rad, večkrat se je napil in veseljačil več dni skupaj in ob takih prilikah zelo rad prepeval flauzarske pesmi. Naslednjih dni pa je brez vsakih skrbi doma ležal in lenuharil dokler se mu je zljubilo. Sicer je bil pa prava kmečka

korenina, krepak in visoke postave. Oženil se je z 18 letno Minko pri gostilničarju Ravniharju v Dolenji vasi. Bila je zelo pobožna toda šipka žena in je vso njeno življenje trdo delala in na lastnih ramah nosila odgovornost za gospodarstvo za katerega se moj oče ni dosti brigal.

Rodila mu je 12 otrok, pravtako kakor pri mojem starem očetu, je bilo 6 fantov in 6 deklet. Od teh 12 otrok sta umrla dva, ostalih 10 je živelo in delalo z velikim trudom na posestvu. Jaz sem bil 6 otrok in sem se rodil 4. oktobra 1862. Bil sem zelo slaboten radi materine bolezni za časa nošenja. Morda me je prav radi tega mati ljubila in negovala bolj kakor vse ostale.

Leta 1863 je bila v Selcih epidemija koz in sem tako z 1 letom tudi jaz zbolel. Imel sem po vsem telesu, predvsem pa po obrazu velike globoke izpuščaje, ki se kasneje spremenile v hraste. Če se otroku ne zaveže ročice se izpraska in ga je sam gnoj in kri. Moja mama in botra Šinkovca sta se zelo trudile okrog mene in mi zavijali ročice v cunje. Tega leta na dan sv. Rešnjega telesa, je bil velik požar v Selcih. Vnetil se je za časa procesije, ko so z možnarji streljali in se je tako pri sosedu Groblu vžgalo. Požar je vpepelil skoro polovico vasi. Izgledalo je da bo požar zajel tudi našo hišo. V tem strahu je bila prva skrb moje mame da mene spravi kam na varno. Zavila me je in nesla za neki zid na vrtu, kjer so rastle koprive in me v naglici položila v tisto gošo. Ker so spravljali radi nevarnosti požara iz hiše vse vrednosti se je šele čez par ur spomnila, da me je nekam nesla bolnega; je pa popolnoma pozabila kam. Iskala me je povsod. Šele ko je neki sosed slišal vpitje malčka me je slednič našla v koprivah. Vse materine skrbi je nosila tudi moja botra Šinkovca, njena najbližja sosedka. Njen mož Tomaž, ki se je iz Martinvrha priženil k Šink, se je baval samo z tkanjem platna. Zelo dobro sta se razumela in sta bila zelo pobožna. Šinkovca je bila po večkrat dnevno pri moji mami in je bila nad vse srečna kadar je mogla zopet enega otroka nesti k krstu, ker bo tako po njenem mišljenju zopet eden več prosil Boga za njeno dušo. Tudi mi otroci smo bili dnevno parkrat pri njih in pomagali staremu

Šinku vrteti vretena. Mož se nas je večkrat naveličal, ona pa nikdar in nas je vedno obdarovala s kako suho hruško ali krljlem, ki so jih dobili od kmetov kot plačilo za tkanje. Ona je bila tako dobra z nami, da se jo vsi Oštermanovi otroci še danes radi spominjamo. Ko sem bil že večji mi je često pripovedovala kako sem bil revček – kot otrok, me vedno božala, pritiskala k sebi in mi kaj dala. Pozneje ko je postala slaba in bolehn sem jo tudi jaz rad obiskoval. Ko so to dobrosrčno ženo enkrat obhajali, je imela skrb, kako bo rekla ko bo prišla na drugi svet. Zato je to oprašala spovednika ki ji je odgovoril: "Ko stopiš v nebesa reci: Hvaljen Jezus Kristus". Pozneje mi je to enkrat pripovedovala in rekla: "To se mi dobro zdi, da sem ga vprašala. Tebi pa zato povem, da boš tudi vedel kako reči, ko prideš na drugi svet".

Z Božjo pomočjo in skrbjo moje mame sem sreč-

no prebolel kože, a ostal sem slaboten in nežnega zdravja. Mama me je, vsa obupana, zaobljubila na vsa takrat sloveča Božja pota: Sv. Jošt, Ljubno, Višarje, Krka, Suša in druge. Vse te zaobljube moje matere in botre Šinkovce so dosegle skoraj čudež, da sem začel uspevati.

Ko sem bil star 5–6 let so se začela zaobljubljena Božja pota, navadno dvakrat na leto v spremstvu mame in botre. Še se dobro spominjam kako smo romali, kako me je žulil čevelj, kako smo počivali in kaj smo nosili s seboj za jesti. Po navadi smo imeli suhe krlje od hruške "lušperne", ki so mi bile posebno všeč. Imeli smo tudi belo kavo, kruh in za vsakega eno pohano šnito. To je bilo za tiste čase zelo dobro in so mi bili ostali bratje in sestre nevoščljivi ker teh dobrot niso bili tudi oni deležni. Prenočevali smo po gostilnah in barakah, največkrat vsi trije skupaj na

Družina Heinrihar okoli leta 1914: Od leve proti desni v zadnji vrsti Mici (1889–1962), Angela (1891–1974), Kristina (1898–1947), Francka (1894–1981), v srednji vrsti Vinko (1895–1979), Janko (1900–1926), Minko (1902–1984), Stanko (1902–1944), Franci ml. (1897–1988), v prvi vrsti Franc st. (1862–1951), Vilko (roj. leta 1907, pogrešan), Marija (roj. Gartner, 1864–1953). Foto: arhiv Polone Komac

slami. Jaz sem bil zelo ponosen da sem videl toliko sveta.

Z 6 leti sem bil zopet hudo bolan, imel sem teške ošpice in škrlatinko in so se bali da bom umrl. Ko sem ozdravel sem začel pasti ovce in kožo in s tem so začeli najlepši dnevi moje mladosti, zato sem še danes hvaležen, ker sem se naučil ljubiti zemljo in naravo. Kadar je prišla vrsta na našo hišo, sem šel kot pomožni pastir in sicer kot poganjač goveda s čednikom Tomažkovim Grogom, na naše velike pašnike v Prevalje.

Tomažkov Grog je bil v Selcih zelo poznana oseba. Čeprav ni imel nobenih šol je bil izredno bistrega duha in je v svojem dolgem samotovanju veliko premišljeval. Znal je tako lepo pripovedovati, da so ga vsi vaščani radi poslušali. Oblečen je bil kakor vsi pastirji v bele platnene hlače, platnen jopič, velik klobuk navzgor zarobljen, ki mu je branil dež, tako da se mu je voda samo naspredaj odtakala in lahak plašč narejen iz lipovih laknov, t. zv. ličnjak, ki mu je bil tudi za obrambo proti dežju. S seboj je nosil veliko platneno culo z hrano in velik, vsem vaščanom znani rog s katerim je klical živino skupaj. S seboj je jemal vedno našo psičko Šeko. Vsi trije smo bili veliki prijatelji. Še danes se spominjam kako je bilo težko kadar je spomladi in v jeseni šla živina za gobami, kako je čednikov rog pel in kako sva morala z Šeko čez drn in strn v sosedne gozdove po živino. Po takih slučajih sta imeli mama in dekla Muhovcova Anca dosti opravila, da sta mi pobrali iz rok in nog vse trnje. Bilo pa je tudi lepo, posebno kadar se je po dežju živina lepo pasla, mi trije: Grog, psička in jaz pa smo sedeli pod košato smreko in je Grog začel pripovedovati svoje doživljaje: o velikih coprnijah v Podlonku, ko je sosed sosedovo kravo doma v hiši molzel s pomočjo štrika in nekih coprnij. Zaradi tega je prišlo do ostrih tožb in pobojev, največ so dolžili tega dejanja nekega kmeta, ki je bil študiran in imel črne bukve po imenu "Kalamon". Poslušal sem ga z odprtimi usti, naslonjen na drevo, medtem ko se je Šeka stisnila tesneje k meni. Čutila sva da bo Grog še marsikaj povedal. Niti prositi ga ni bilo treba in že je začel: Ne veš kakšne strahote sem doživel

ano noč. Radi velike suše mlini niso mleli in ko sem prišel zvečer iz paše domov mi je Tvoja mati jamrala da nima ne kruha ne moke. Jaz sem se ji ponudil da nesem žito v mlin v Železnike, kjer bom čez noč počakal da bo žito zmleto in bo na ta način lahko zjutraj spekla kruh. Žito je bilo zmleto šele opolnoči. Napotil sem se nazaj in prišel na ono stran Petrovega brda, ko je zabrlizgal hudič tako močno, da se je slišalo po celi dolini. Tako sem se preplašil, da sem čutil lase kot žeblje. Še hitreje sem jo ubral proti domu, ko naenkrat zaslišim za seboj tako trdo hojo, da se je kar cesta tresla. Slišal sem, da se ob takih prilikah ne sme obrniti nazaj. Trepetal sem po vsem telesu in moka ki sem jo nosil na hrbtu, mi je postala še težja. Ko sem prišel v Petrovem brdu na najbolj nevarno mesto, kjer so pravili da vedno straši, sem videl na cesti velikanski krog, okoli katerega je kvartalo 12 škrateljnov, vsak druge barve. Neznansko je smrdelo po žveplu in od daleč se je slišalo zamolklo bobnenje". Poslušal sem ga z grozo a Šeka ga je ljubeznivo potacala, kakor da bi vedela v kaki nevarnosti se je nahajal. Grog pa je nadaljeval: "Pri moji veri, mislil sem, da me bo konec. Zbral sem svoje zadnje moči, uprl pogled pred sebe in z grozo šel mimo njih. Še vedno je hodil hudič za menoj da se je vsa cesta tresla od njegovega koraka. Vedel sem da moram zdržati do Johanovega znamenja, in res, ko sem prišel tja in se pokrival se je hudič vstrašil in izginil. Ne vem kako dolgo je vse skupaj trajalo, a zdelo se mi je večnost. In tako sem končno prinesel moko Tvoji mami". Takih pripovedk in strahotnih doživljavov sva z Šeko še veliko slišala in vedno so naju zelo pretresle. Znal mi je pa pripovedovati tudi vesele in lepe strvari. Pripovedoval mi je kako je Bog ustvaril nebo, zvezde, solnce, mesec in zemljo. Zemlja kot najpopolnejše delo Božje je sveta in vse kar na njej biva in raste je sveto. Zato se mora vedno iznad vsega ljubiti zemljo. Često so bile moje bose noge ranjene od kamenja in trnja in sem znal godrnjati, češ le zakaj je kamenje in robidovje potrebno na svetu. Grog me je lepo poučil: "Veš, Francek, Bog je ustvaril tudi kamenje in robidovje in dobro je storil. Kadar pride močno deževje bi hudourniki vso

zemljo odplavili z seboj, če ne bi bilo kamenja. In robidovje kako je tudi potrebno. Z svojimi trni lovi in zadržava listje, ki pada z dreves, to listje gnije, trohni, nataplja neplodno zemljo in jo pretvarja v sočne pašnike."

Takrat teh besed in marsikaj drugega kar mi je Gropa pripovedoval nisem razumel, a ostalo mi je vedno v spominu in šele mnogo kasneje sem se prepričal kako je Gropa v svojih preprostih besedah izrazil mnoge življenske resnice. Bil je važna oseba moje mladosti in mogoče se imam prav njemu zahvaliti da sem prišel do prepričanja, da edino najtesnejša veza z zemljo prinaša pravo srečo. In danes bi, če bi imel dovolj imetka, kupil vso zemljo sveta. Poleg prijetnih ur, ki sem jih preživel v pogovorih z Gregom, so mi bile v veliko veselje pastirske igre, posebno kadar so prišli sosedni pastirji iz Lajš in Topol in smo igrali odnosno bili "svinko". To je posebna pastirska igra in se igra takole. Eden od pastirjev poskuša mali, posebno obrezani klinček udariti z večjo palico na ta način, da odleti v posebno, za to v zemlji izkopano luknjo. Drugi pastir, stoječ okoli tiste luknje, s palico odbija klinček. Prvi ki spravi klinček v luknjo je igro dobil. Ker se je teh iger udeleževalo več pastirjev iz bližnjih vasi, so bila taka tekmovanja zelo burna in se večkrat končala z prepiri in pretepi.

Bratji in sestre so manj pasle kot jaz, ker so rekli: "Francek je bolj korajžen in žleht, naj gre kar on". In tudi čednik je imel najrajši mene, ker sem si znal vedno sam spomagati, dočim je druge moral sam reševati iz robidovja in grmičevja.

Iz paše sem se vračal tako utrujen, da sem največkrat kar na klopi pri peči zaspal. Ob takih prilikah sem se mami vedno zelo smilil in me je ščitila če so se sestre spodtikale nad mojo zaspanostjo. Enkrat samkrat sem bil od mame tepen in sicer zato, ker sem nekod iztaknil, da so se sušile ženske spodne hlače, katere sem prvič videl. Zdele so se mi tako smešne, da sem sklical skupaj celo jato otrok in jim pokazal to čudno stvar. Seveda so me tudi sestre preteple, za to moje hudodelstvo.

V šolo smo hodili samo po zimi od 8 do 11 leta.

Večkrat so stariši morali plačati kazen, ker nas niso redno pošiljali v šolo. Smatrali so da je važnejše, če doma delamo, a mene so še posebno potrebovali, ker sem z 9 leti že začel furati. Stric Matija je imel tedaj v Trstu že zelo razvito trgovino z lesom. V tistem času je trgoval večinoma z tesanim hrastom, pa sta bila moj oče in Lovriček iz Dolenje vasi njegova nakupčevalca. Zato smo preko celega leta vozili les na kolodvor na Trato, odkoder se je nakladalo za Trst. Ker je bilo fikanje precej naporno, saj je bilo treba vstajati že ob 4 zjutraj, je moj oče določil mene kot najsposobnejšega zato. Mami in botri Šinkovci sem se smilil in sta mi obe pogosto napolnili žepe z orehi in hruškami. Stric Matija je vsako leto v spomladi in jeseni prišel iz Trsta, da uredi stvari z lesom. Imel me je posebno rad in vedno me je božal in obljubaval, da bom šel z njim v Trst. Mamo sem večkrat oprášal, če bom res lahko šel, pa je vedno odgovorila: "Tebe, Francek, pa ne pustim," kar mi je bilo zelo hudo.

Ko sem bil star 11 let so me dali eno leto v šolo v Škofjo Loko. V Loki mi ni bilo dobro zaradi slabe hrane, bil sem pa tudi eden od najslabših učencev, ker nisem doma redno obiskoval ljudske šole. Oče so rekli da ne bom več hodil v šolo, jaz pa tudi nisem silil, ker se nisem rad učil. Vendar mi je to leto šolanja omogočilo, da sem kasneje na tem temelju samostojno pridobil znanje ki ga danes imam.

II.

Ko sem bil star 12 let, se je izpolnila moja največja želja in sem končno kljub protivljenju moje mame smel z stricem Matijem v Trst. Oče me je rade volje pustil, da bi se tam kaj naučil. Bilo mi je hudo zapustiti mamo, a čutil sem v sebi neugnano voljo videti druge kraje, pridobiti čimveč znanja in se tako pripraviti da enkrat nekaj postanem. V Trstu sem se kar dobro znašel. Stanoval sem pri teti (ženi strica Matije) ki je bila stalno v Trstu, dočim je bil stric največji del časa odsoten, bodisi v Aleksandriji ali na kupčijskih potovanjih. Teta, ki je bila zelo dobra z menoj, me je dala v šolo, v prostem času pa sem imel

dovolj prilike opazovati delo mojega strica. Že tedaj sem se trdno odločil, da tudi jaz nekega dne začnem nekaj sličnega.

Ko je čes nekaj mesecev prišel stric iz Aleksandrije, me je vzel seboj domov obiskat stariše. Ostal sem le nekaj dni, nakar sem se spet z stricem vrnil nazaj v Trst. Bil sem srečen da sem lahko pri njemu in njegovo delo me je začelo vse bolj in bolj zanimati. Moja sreča ni trajala dolgo. Nekega dne v marcu 1874 se je stric peljal z konji v družbi direktorja Tomazzija in špediterja Rangana na sprehod skozi Servolo v Buje, je nenadoma prišel močan ciklon in jih je s konji in uprego vrgel v morje kjer so utonili.

Bliskovito se je ta nesreča izvedela in zbudila veliko žalost, posebno pa je prizadela teto in mene. Mislim da se bom lahko oslonil na strica in z njegovo pomočjo začel, ali usoda, ki mu je vzela življenje, je hotela, da sem z lastnimi močmi bres vsake pomoči in upore stopil v življensko borbo.

Po stričevi smrti sem ostal še nekaj dni pri jokajoči teti, potem pa me je žalostna spremila na vlak in

sem se sam pripeljal domov. Oče so se peljali takoj v Trst, misleč, da bo velika dediščina, a prišli so nazaj z novico, da je vse stričevo premoženje v Kairu, kar pa je bilo v Trstu, je itak pripadalo njegovi ženi.

Teta je kakih trideset let živela od tega imetja, potem pa je prišlo obvestilo na Selško občino, da se v Trstu nahaja oseba s tem imenom in je treba da jo občina preživlja. Ravno tedaj sem bil za župana in sem sklenil iti v Trst, da preiščem zadevo. Pri prvi priliki ko sem to ženo obiskal sem jo našel v eni mali podrešni sobici v največji revščini, osamljeno in zapuščeno. Ko sem ji povedal, da sem jaz tisti mali 12 letni Francek, ki sem 7 mesecev prebil pri njej, me je začela objemati, poljubljati in od veselja jokati. Seveda sem se pobrigal zanjo in jo preživljal. Vsako prvo soboto v mesecu je prišla v caffè Fabris in je od mene dobila potrebno svoto za življenje. Poslednjič, ko sem jo obiskal, je bila bolna. Ker je pač mislila da so ji dnevi odšteti, je prosila da v slučaju njene smrti ne zahtevam njenih stvari, ker ima neke revne dobrotnike in bi se jim rada oddolžila

Trata nekoč. Foto: arhiv Polone Komac

za njihove usluge. Meni je zatrjevala, da se me bo do posledne ure v molitvah spominjala. Pri slovesu je s solznimi očmi, svojo tresočo roko stiskala mojo in mi podarila v spomin rožni venec. Ostala mi je za vedno v najlepšem spominu radi njene ljubezni in dobrote in želim imeti ta rožni venec pri sebi ob moji smrtni uri.

Svoje 13 in 14 leto vrnivši se iz Trsta, sem prebil doma na posestvu v trdem delu. Minili sta te dve leti brez posebnih sprememb in dnevi so se razlikovali eden od drugega edino v tem ali sem delal doma ali fural, delo pa me ni zadovoljevalo. V meni je ostala želja da čim prej zaslužim denar in pridem nekam naprej. Kmalu se mi je za to pokazala prilika.

Okoli leta 1876, po okupaciji Bosne je šel moj stric Janez kot palir v Bosno, kjer so delali ceste. V začetku avgusta tega leta je prišel domov in pripovedoval, koliko je tam dela in kako dober zaslužek. S seboj je spravil strica Jerneja. Tudi mene je prijelo, in ker nas je bilo itak dosti doma in sem mislil, da bom bolje sreče kakor v Trstu, sem se jima priključil. Mama me je zelo nerada pustila, a jaz sem ji tako vneto zatrjeval, da bom veliko denarja prinesel domov, da se je končno omeščala in mi dovolila.

Potovanja se še dobro spominjam. Z vlakom smo se pripeljali do Siska kjer smo se ukrcali na brod. Bila pa je na nesrečo Sava tako mala, da smo bili z tistim brodom enkrat na suhem, enkrat na vodi in je pot do Bosanskega Broda, katera nas je stala 37 krajcarjev, trajala dan in noč. Iz Broda smo šli peš v Dervento. Bilo je tam dosti Madjarskih voznikov, ki so v Sarajevo vozili vino in drugo robo. Radi so nas vzeli seboj, posebno pa mene, ker sem jim pomagal "furat". Ko smo krenili iz Dervente so začeli prvi vsponi v Bosanskih planinah. Vz dolž ceste so v trumah ležali mrtvi konji. Pot je bila tako strma, da so vozniki konje, ki niso več isdržali pustili kar ležati na cesti in so uboge živali tako umirale. Še živimi so vrane kljuvale oči, a podivjani psi jim trgali meso iz telesa. Ta žalostna slika me je hudo pretresla. Šli smo tako skozi Doboj in preko Maglaja dosegli Buževice. Madjarski vozniki so med potjo pogosto navrtali sod z vinom in vsakokrat krepko potegnili.

Mi smo se jim tudi pridružili, tako da smo bili kmalo dobre volje.

V Buževicah smo malo počivali, a vozniki so izkoristili priliko, da primanjkljaj v sodih nadomestijo z vodo. Prešli smo še Zenico in Kiseljak in dospeli v Sarajevo.

V Sarajevu se je stric Jernej, ki je bil izučen 'zotlar' ustalil, jaz pa sem z stricom Janezom peš nadaljeval pot na Višegrad in Užice. V Užicah je bil dober zaslužek, pač pa tako strašna vročina, da stric ni mogel več izdržati in sva ostala tam le 14 dni. Nekoliko razočarana sva se vrnila v Sarajevo. Prav v tem času so gradili Bosansko železnico in so imele italijanske firme kamnolome zunaj mesta. Tam sva dobila delo, spat pa sva hodila pod en most. Enkrat pa je prišla velika voda in sva morala vsa mokra pobegniti. Morala sva iskati novo prenočišče, kar je bilo od sile težavno. Slednjič sva se pridružila dvema delavcema iz istega kamnoloma in spala na štali nekega Bega. Začetkom oktobra je stric hudo zbolel na mrzlci in dobil rumenico, tedaj ni mogel več na delo in je sklenil da gre domov, tudi plače več niso odgovarjale, ker je bila že dograjena ozkotirna železnica na Brod, so jih z tem v zvezi Italjani znižali. Jaz sam sem ostal še nadalje v kamnolomu vse do konca oktobra ko je nastalo deževno vreme. Takrat je delo postalo zelo težko ker smo morali prekladati moker kamen, od tega se mi je na rokah vsa koža do krvi ogulila tako da sem moral opustiti delo. Nekaj časa sem sicer še poskušal, ko pa me je palir videl tako oprezno prijemati kamen, me je oprašal kaj mi je. Pokazal sem mu prste, nakar me je tekom dneva pokazal gospodarju, ta me je na moje veliko presenečenje kratkomalo odslovil in izplačal.

Ni mi preostalo drugega kakor podati se v Sarajevo k stricu 'zotlarju' in mu pomagati pri njegovem delu. Šlo mi je še kar dobro od rok in sem v kratkem času postal dober 'zotlar'. Vse bi še nekako šlo če ne bi v novembru zopet stric Jernej zbolel na isti bolezen kot malopreje stric Janez. Tudi on je odšel domov in mi svetoval naj grem z njim. Po vseh teh nepriklakah bi se od srca rad odzval njegovemu pozivu, ali

ker nisem zaslužil niti daleč toliko denarja kakor sem si prvotno predstavljal, sem se odločil ostati in poiskusi še enkrat srečo. Stricu sem dal ves moj zaslužek – tri goldinarje – da jih nese mami.

V bližini stričeve delavnice je živel neki španjolski čevljar po imenu Bliša. Preselil sem se k njemu z namenom da se naučim čevljarske obrti kar je bilo za mene lažje delo. "Španjolec" je bil dober mož, star okrog 60 let in zelo ponosen na svojega sina ki je živel v Carigradu. Jedli smo slabo, le koruzni kruh in kavo ali tudi delo ni bilo tako naporno saj smo največ delali opanke. V tem delu je preteklo 3 mesece.

Medtem sta prišla strica v Selca. Ko je mama videla, da sta se vrnila popolnoma izčrpana in bolna, je bila v silnih skrbeh za mene. Ni mogla več izdržati in mi je napisala pismo naj nemudoma pridem domov.

Takoj ko sem pismo prejel, sem se odločil, da grem. Nakupil sem nekaj čevljarskega orodja in sklenil da bom doma čevljar. Nekega jutra kupim hlebec koruznega kruha, kakršni se peče v Bosni, in jo mahnem natovarjen z vrečo, v kateri je bilo orodje, proti Budjercu, prvi postaji iz Sarjeva. Hodil sem že celi dan in zastoj gledal za kakim voznikom, ki bi me vzel na voz. Med Budjercem in Kiseljakom se je začelo temniti in je bilo treba povprašati za prenočišče. V hišo z turškimi znaki se nisem upal in sem iskal le hiše ki so imele na strehi križ. Stopim v tako hišo kjer sta poleg ognjišča sedela dva starca ženica in mož, ki je na moje vprašanje odgovoril, da nima prenočišča. Ženica me je pa oprašala kam grem in kje sem doma. Ko sem povedal da sem iz Ljubljane, je žena nagovorila moža, da me pusti prenočiti mi dala mleka, jaz pa sem izvlekel iz vreče tisti koruzni kruh. Medtem ko sem jedel se je ženica začela z menoj pogovarjati. Starka, za katero je bila Ljubljana daljni svet, neznan kraj o katerem ni nikdar slišala, ni nikakor mogla razumeti kaj je mene, tako mladega, prisililo na to dolgo pot. Hotela je vse o meni vedeti. Med mojim pripovedovanjem se je na njenem ovelom obrazu zrcalilo sočutje in obenem začudenje. Ko sem končal je vzkliknila: "Kakva ti mora biti maj-

ka, da pusti četrnajstgodišnjega sina u tujino!". Iz kasnejšega razgovora sem zvedel, da so ji vsi sinovi v vojski podlegli, in mi je postalo jasno zakaj se je tako zavzela za mene. Ko se je popolnoma stemnilo so mi odredili ležišče poleg njihove kolibe, kjer sta že spali dve kozi. Pod glavo sem si dal vrečo in sladko zaspal. Prebudilo me je petelinje petje in ko sta starca vstala sem dobil zopet malo mleka in se z mojim koruznjakom pokrepčal. Prosil sem ga za račun in ponudil par krajcarjev, toda vzeti nista hotela ničesar. Starka me je blagoslovila in pokrivala in še daleč gledala za menoj. Zamahnil sem še enkrat z klobukom v pozdrav in svež nadaljeval svojo pot skozi Kiseljak, Visoko proti Zenici. V Kiseljaku sem se zopet preskrbel z koruznim kruhom. Na poti od Zenice prodi Maglaju se mi je naenkrat pridružil mož, ki mi že od prvega trenutka ni bil všeč. Bil je star okrog 30 let, a obraza je bil tako neugodnega, da sem le nerad odgovarjal na njegova vsiljiva vprašanja. Ponudil mi je naj grem z njim čez bližnico preko hriba, a jaz sem se ga hotel čimprej iznebiti in sem se odločil da grem po cesti. Komaj sem napravil nekaj korakov so že leteli kamni okrog moje glave. Spretno sem se jih izogibal, v srcu pa hvalil Boga, da nisem šel z njim čez bližnico, ker sem zdaj videl kako je bi ta človek hudoben. Na srečo so prav takrat prišli vozniki in sem jih z povzdignenimi rokami prosil naj me vzamejo na voz. Prvi vozovi so že oddrdrali mimo mene in sem že skoraj obupal, kar se je le prvi voz vstavil. Voznik je kričal nekaj po madjarsko, jaz pa sem hitro skočil na voz. Tako smo se peljali do Maglaja, kjer smo zunaj mesta krčili konje, zakurili ogenj in pekli jarca na ražnju. Iz hvaležnosti sem jim rad pomagal, z posebnim veseljem pa sem vrtil tistega jarca na ražnju, ker sem bil že zelo lačen in sem vedel da ga bom tudi deležen. Prenočili smo pod vozovi. Drugo jutro smo zajtrkovali kruh, špeh in vino in nadaljevali pot proti Dobju. V Dervento smo prišli popoldne, zopet jedli, nahranili konje in šli v Brod. Tam pa me je čakala nova nepravilica, ker je vse zgledalo da me madjari hočejo odpeljati z seboj. Izkoristil sem prvo priliko ko so šli konji malo počasneje, najprej vrgel svojo

culo, potem pa še sam skočil iz voza. Ker se je cula nekam zavalila jo v temi nisem več našel, sem moral brez nje dalje. Prenočil sem sedeč v neki baraki, kjer sem dobil za jest le neko žovco, in drugo jutro poiskal пристаниšče v Brodu. V Sisak smo prišli ob 6 zvečer in sem takoj dobil vlak ki je peljal v Ljubljano, kamor sem prišel naslednjega dne zjutraj. V Loki sem dobil voznika in sem prišel zvečer po petdnevnem potovanju srečno domov.

Prišel sem domov mnogo bolj "kunšten", prinesel sem seboj precej uši in zavest, da sem izučen čevljar. Vsi domači so me obkolili in pripovedovanju ni bilo ne konca ne kraja. Čudili so se moji slabi obleki, mami pa sem se še posebno smilil ker sem imel uši.

Tako sem bil zopet doma. Potrebno je bilo oprijeti se nekega dela, in ker sem hotel izkoristiti znanje ki sem si ga pridobil v Bosni in ker je ravno pri nas delal čevljar Tabrovc, sem se kar vsedel in pomagal, ter ostal pri njemu za pomočnika 2 meseca. Zato sem dobil ime "Voštermanov šoštar". V spominu pa mi je še vedno živel Trst in stric z lesno trgovino. Ker je tisto leto kupil Johan od Brceta veliko partijo smrek in je kajžar Šoštarček, ki je prevzel to delo, obljubil zelo dobro plačo, sem po 2 mesecih obesil čevljarstvo na klin in postal "golcar". Poleg tega sem pomagal pri gospodarstvu in delal na polju, posebno v mesecu juniju, ko je začela košnja. Znal sem tako dobro kositi, da je rekel sosed Šink, da meni reže boljše rob, kakor drugim ostrina. Klicali so me povsod da presekam travnik čez sredo, na kar sem bil zelo ponosen, saj mi je bilo 16 let.

Ko mi je bilo 17 let je prišel nekega večera stric Janez k mojemu očetu. Skrivnostno mu je pripovedoval, kako je v eni gostilni na Gorenjskem sedel skupaj s nekim človekom ki je pravkar prišel iz zapora. Zaprt je bil skupaj z enim roparjem, obsojenim v dosmrtno ječo. Ta je s svojimi pajdaši oropal neko graščino. Ker so vsi njegovi tovariši podlegli je zašil večjo množino cekinov in tolarjev v telečjo kožo, in ta zaklad zakopal v tuji kraj, in sicer v Selško dolino. Ko so ga v Kamniku prijeli ni več utegnil poiskati zaklada, ki je tako za vedno zakopan. V ječi je to svojemu tovarišu pripovedoval in še več, naz-

načil točno prostor kjer se zaklad nahaja. Ker je vse to pripovedovanje izgledalo verodostojno in nam je bil kraj dobro znan, smo se mi trije, oče, stric in jaz podali neko noč skrivaj iskati zaklad. To smo delali vsako noč skoraj $\frac{1}{2}$ leta, dokler nas niso sosede zavohali. Tudi oni so poiskovali z kopanjem, toda z istim uspehom kot mi. Naš sosed Jože Grošelj, podobar, je imel precej hudomušne pomočnike, medtem brata Šubica iz Poljan in nekega Zajca iz Ljubljane ki so tudi poiskovali svojo srečo. Hoteli so lahkoverne malo potegniti in so pripovedovali, da zakladi na Kvaterni petek gorijo, oni sami pa so ta dan nabavili en štrajher za drete delati in ga o polniči zažgali. Moj svak Adamov Andrej je v eni sapi priletel povedati, da nocoj gori, da bi drugega dne vedeli iskati. Na licu mesta nismo imeli poguma, ker so pripovedovali, da ima pri zakladih hudič svojo roko vmes. Drugi dan se je zvedelo, da ni gorel zaklad, pač pa so Grošelj-novi pomočniki imeli veliko zabavo z nami. Tako nas je volja po zakladu kmalo minula.

Splošno sem bil zelo priljubljen med vaščani, le Brcetu, ki je bil najbogatejši v vsej vasi, sem se enkrat hudo zameril. Bila je namreč navada, da smo za sv. Rešnje telo postavljali "mlaje". To smo storili tako, da smo se zbrali fantje in ukradli nekje lepo smreko. Eno najlepših sem zapazil na Brcetovem svetu in smo jo ponoči posekali. Vse sledove smo dobro poskrili, le imeli smo smolo, da se nam je pri spravljanju tako zapičila v zemljo, da jo do jutra nismo mogli spraviti iz mesta. Ker je Brce izvedel, da sem bil glavni pri tem podvigu, je bil tako hud, da mi tega nikdar ni odpustil. Celo ko sem ga že kot gospodar enkrat v hudi stiski prosil za posojilo, ga mi je odklonil.

Videl sem, da se edino z delom lahko nekaj pridobi. Živeli smo v veliki revščini in sem moral poleg golcarije in dela na posestvu še furati, če sem si hotel napraviti obleko. Začel sem že z malimi kupčijami v lesu in to do svojega 19 leta, ko sem bil potrjen k vojakom, sanjal sem pa vedno, da bo iz teh malih stvari enega dne postalo nekaj velikega in se tako izpolni kar sem si že v Trstu pri pokojnem stricu Matiji predvzel.

III.

V torek, 4 marca 1882 sem šel na nabor. Ves teden pred tem smo se fantje ki smo se začeli zavedati kaj to pomeni, pripravljati na ta važni dogodek. Dolgo smo se poslavljali od deklet, ki so nam ponosne, za slovo, pripenjale "pušeljce". Že v nedeljo smo bili oblečeni in se šopirili po vasi kakor mladi petelini. Tudi voz je bil že okrašen z smrekovimi vejami in pripravljen za odhod. V torek, ko je posijalo solnce smo odrinili z našim šimelnom, ki je imel tudi pušlec na komatu. Že v vasi smo začeli lepo prepevati in tako vso pot do Kranja. Jaz sem sedel spredaj in moj tovariš Jakec ob moji strani, ker je bil tako majhen, se je vedno držal pri meni, jaz sem mu takoj rekel, da se mu ne bo treba niti slačiti, ker bo itak nesposoben. Ko smo prišli v Soteski do Pamerjeve žage smo si iz drva izbrali "okroglice", ker smo zvedeli, da fantje v Bitnjem po običaju vsakemu, ki gre na nabor, pobe-rejo pušelce, peresa in še pošteno naklestijo.

In res, pridemo v Bitnjo mimo kovačnice, vidim, da se iz nje usujejo fantje, od katerih nas je pa le en sam dohitel. Jaz sem z vso silo pognal konja in smo jim srečno ušli. Na Gašteju smo popili liter vina in odšli proti mestu prepevajoč znano pesem "Fantič sem star šele 18 let".

Ko so nas pregledali je komisija rekla našemu županu Šlibarju, da sem najlepše rasti od vsih in se me kar niso mogli nagledati. Potrdili so me k petemu dragonskemu regimentu. Popoldne od 2, po prisegi, smo zapazili, da smo izgubili malega Jakca in smo kar brez njega krenili nazaj proti Gašteju z pesmijo "Petelin je zapel, danica je prišla". Jakca smo pa našli med potjo na mostu. Držal se je precej kislo, ker ga niso potrdili. Gaštejski gostilničar Šmid, pri kateremu smo kosili in prepevali, je imel z nami veliko veselje, ker smo bili tako fest fantje in je bil tudi on iz Dražgoš doma.

Domnevali smo, da nas bodo nazaj grede fantje v Bitnjem ponovno skušali napasti, in smo takoj napravili vojaški plan. Vsak izmed nas je imel na vozu pod slamo skrit količek, a Jakec je imel nalogo, da v slučaju napada drži vajeta in pazi na konja. Res se

nismo zmotili. Ko smo se pripeljali mimo tiste kovačnice, se jih je kar pet spravilo nad nas. Začela se je bitka in smo se tako dobro branili, da sta takoj ležala dva na tleh, po tem tretji in tako dalje. Zadnji je pritekel iz kovačnice sam kovač z razbeljenim železom. Hitro sem mu izbil železo iz rok, in je delil usodo ostalih napadalcev. Ko so vsi dobili kar so iskali, smo skočili na voz in z zadovoljstvom gledali nazaj kako se pobirajo. Seveda smo kak teden živeli v strahu, če je kedo kaj preveč dobil in da pridejo orožniki po nas, toda na srečo je ostalo vse tiho. Med potjo se so nas hoteli lotiti še Staroločani, ker pa so videli, da smo vsi pripravljeni na boj, so nas pustili v miru. Z prezirom smo govorili o njih ker niso imeli dosti korajže. Šele pod noč smo prepevaje prišli na svoje domove.

Takoj po naboru se je začelo z sajenjem žita in sem se to celo poletje posvetil polju, travnikom in gozdu za domačo žago. Takrat smo redili tudi precej živine, tako, da je bilo v štali najmanj 10 glav govedi, nekaj konj, ter precej ovc in prašičev. Vse to je zahtevalo ogromno dela in sem skoraj vsak večer od utrujenja takoj zaspal. Kadar pa nisem bil tako utrujen, pa se nas je zbralo več fantov in smo na vasi marsikatero lepo zapeli. Pel sem vedno zelo rad in tudi plesal, le v gostilne nisem maral hoditi. Večkrat so me fantje nagovarjali naj grem z njimi pit, a vedno sem odbil, prisiliti pa me niso mogli ker sem bil krepak. Ko sem svojo moč parkrat nad njimi poskusil, so me pustili na miru. Pač pa sem se vedno rad pridružil boljšim fantom, ki so si znali na drug način kratiti čas. Šli smo po obližnjih vaseh, posebno v Topole in Pozirn, kjer so bila zelo lepa dekleta. Tam smo bili vedno dobro došli radi lepega petja in dobre volje ki smo jo prinesli seboj. Bile pa so še druge prilike kjer smo se sestajali: tako pri ropkanju koruze in koristnih opravilih. Ob takih večerih so se pripovedovale vse mogoče strahotne in smešne zgodbe, kadar pa je bilo posebno veselo in če je kedo dal za pijačo smo celo plesali.

Tisto leto se je tudi poročila Blaznikova Minca z Jakom Megušarjem iz Dražgoš in tudi Frtičarjeva Micka z Žagarjevim Janezom. Obe sta bile dobre pri-

jateljice naše hiše, posebno Frtičarjeva, ker smo bili kot sosedje vedno skupaj in bi ona najrajše poročila mene. Te dve ohceti sta bili za celo vas veliki dogodek in se je na vsaki, tri dni in tri noči brez prekida jedlo, pilo in veselilo. Seveda sem na obeh ohcteh prisostvoval. To so bile pa tudi redke in edine ure odmora po našem napornem in trdem delu.

Minulo je poletje in prišel je čas, ko sem moral k vojakom. Prisrčno sem se od vsih poslovil, posebno od mame, ki je bila zopet enkrat vsa obupana radi mojega odhoda. Služiti pri vojaki je bila takrat težka stvar in je trajala polna 3 leta. 1. oktobra 1882 je bil dan mojega odhoda. Po dolgem potovanju sem prišel Fünfkirchen na Madjarsko, kamor sem bil določen. Z našim petim dragonskim regimentom so nas kmalo odpravili na prvo postojanko okrog Mecsekese. Vse naokrog je bila prava madjarska pusta in ko so začetkom zime začeli pihati močni vetrovi od mraza ni bilo za izdržati. Tam sem celo leto opravljal prve vojaške vaje in se navadil na konja. To ni bilo najmanj težko, ker sem bil na konje že od

doma navajen in sem v kratkem veljal za enega najboljših jahalcev med regruti.

Med prostim časom smo se imeli med kmeti še dosti dobro, posebno tisti ki so znali jezik. Dekleta so se držala zelo "moško", žene pa so bile, nasprotno zelo dostopne. Bila je sreča da sem bil krepak, a nesreča, da sem bil reven. Tisto malenkost, kar sem prinesel z seboj sem hitro porabil, potem pa sem cela tri leta vojaške dobe dobil od doma le dva goldinarja. Najtežje mi je bilo za praznike, posebno Božič in Veliko noč, ker je na te dni, vsak najsiromašnejši dobil od doma potico, ali vsaj beli kruh, jaz pa sem jih le žalostno gledal, mislil na svoje domače in moral jesti kisli komis. Razen tega je imelo to še eno neugodno posledico. Vsak ki je od doma kaj dobil, je ponudil seveda podoficirju. Tem podoficirjem so bili posebno dragi oni ki so imeli veliko denarja in jih vabili na pijačo. Jasno, da so si takšni s tem olajšali težko vojaško službo in uživali vse druge ugodnosti. Jaz pa, ker teh nisem mogel, sem klub vseh mojih naporov in vrlin le ostal zapostavljen.

Žaga nekoč. Foto: arhiv Polone Komac

Drugo leto v septembru je bil regiment prestavljen v Graz in Slovensko Bistrico, in moj III. eskadron v Maribor. Da si nekoliko olajšam svoje življenje, sem se začel baviti z prodajanjem tobaka. Ker sam nisem kadil, sem pridno zbiral tobak in kmalo našel odjemalca. Bil je to neki strojevodja, katerega sem ga začel nositi, on pa ga je oddajal naprej svojim prijateljem. To je bilo dolgo časa moj edini vir dohodkov.

Naše vojaške vaje so se nadaljevale in smo skoraj vsak dan jahali na vežbališču. Ko smo enkrat v septembru tako vadili, prijahal naš regiment komandant polkovnik grof Thurn-Taxis. Z ritmeistrom sta se nekaj pogovarjala, na to me poslejnji pokliče "Dragoner Heinrihar, ausrücken". Jaz stisnem konja, se postavim prednje v pozoru, in se mi je zdelo, da še moj konj čuti respekt. Grof me je vprašal kje sem doma in ko sem mu odgovoril da sem iz Ljubljane mi je naročil, naj pridem k njemu za "Reitburscha". Wachtmeister Stremer je dobil ukaz da me drugo jutro pripelje grofu v graščino. Čutil sem se zelo srečnega in počaščenega in bil prepričan, da nastanejo za mene boljši časi. Pri njemu je bilo vse tako lepo, začevši štale z 12 plemenitimi konji, pa do njegove žene in hčerke. Uvrstili so me med ostale bursche in sem pri jahanju ki je takoj začelo, pokazal svoje znanje, nakar so priznali, da sem zelo sposoben. Posebno všeč mi je bilo kadar sem vozil gospo in hčerko na izprehod v kočiji z štirimi konji. Ker je bila tudi zelo dobra hrana sem se začel misliti da je vojaško življenje le nekaj lepega.

Zgodilo pa se je nekoč, da sem jahal skozi graščino Rotwein, kjer ne bi smel. Tam mi je tolpa gosi splasila konja, ki je začel divjati. Le z težavo sem ga spravil na vežbališče kjer se je šele po dolgem galopiranju utrudil in pomiril. Ker sem prišel domov pozneje kot bi moral, in je grof videl premočenega konja, sem se mu zdel nezanesljiv in me je poslal nazaj v eskadron v Graz. S tem je nenadoma končalo moje lepo in brezbržno življenje pri grofu. Ker sem z mojo premestitvijo v Graz zgubil tudi odjemalca za tobak, so se začeli zopet slabi časi. Do konca svoje vojaške službe sem ostal v Grazu, kjer je življenje te-

klo brez velikih sprememb. Še le v tretjem letu sem bil povišan v kaprala in na koncu moje vojaške dobe v Zugführera.

Ko sem se vrnil od vojakov, kot 22 letni fant, me je takoj ponovno popolnoma zaposlilo naše gospodarstvo. Čeprav veliko, je bilo tako zadolženo, da smo živeli skoraj v revščini. Prodati nismo hoteli ničesar, a gotovine, da plačamo delavce nismo imeli, ker je ves denar šel na dolgove in davke in smo tako morali vsi z vsemi močmi delati, da nekako izdržimo. Če k temu dodam da se moj oče ni nič brigal za hišo, da se je moj najstarejši brat Tone kmalo potem priženil k Kosu, a mlajša dva bila pri vojaki, se vidi, kako veliko breme je ležalo na ramah moje mame in mene. Za mene so prenehale vse zabave in nisem poznal počitka razen v nedeljo in največji praznik. Trudil sem se z vsemi silami, da mami olajšam težkoče takega gospodarstva.

Mama je bila zelo temperamentna in vedra žena in je znala skrivati vse skrbi in težave ki so jo mučile. Kadar sem prihajal z dela utrujen domov, me je vedno čakala z nasmehom, in kakor je svojedobno pred 15 in več leti znala malemu Franceku, ki se je vrnil iz paše, nežno izdirati trnje iz nog in ga mladega in nemočnega ščitila pred vsemi, tako je tudi sedaj za mene ki sem bil že odrasen, vedno našla plemenito in dobro besedo. Ker je bila zelo pobožna žena ji je marsikedar pomagala le njena neomejena vera, da vse to izdrži. Bila je na žalost že slabotna in jo je njeno prekomerno delo postopoma uničevalo. Videl sem kako peša in hira, a edino kar sem mogel storiti zanjo je bilo, da tem bolj delam.

Minulo je tako prvo leto kar sem bil zopet pri njej doma. Zdravje moje mame se je še naprej slabšalo, tako da smo enega dne odločili, da pošljemo po zdravnika. V Selcih na žalost ni bilo nobenega in smo morali poslati v Škofjo Loko po Dr. Arkota. On je imel bolj malo časa in je prišel na dom le v najhujših slučajih, zato je mami samo predpisal zdravilo brez da jo je videl, odnosno pregledal. Ona je vsa dobre volje in polna zaupanja zdravilo vzela – zaspala – da se nikdar več ne zbudi. Za njeno oslabelelo telo, je bilo pač zdravilo premočno.

V globoki bolečini smo položili njeno trudno telo k počitku. Nisem se mogel, niti smel popolnoma prepustiti obupu ki sem ga čutil. Življenje je teklo naprej in zahtevalo svoje. Delo, ki je bilo sedaj še bolj potrebno, mi je dalo moč, da ta težki udarec prenesem.

Vedno nosim v srcu sliko moje nepozabne mame, zdi se mi, da me v najtežjih trenutkih njene molitve ščitijo. Dal bi vse na svetu, da je še živa in da ji je omogočeno uživati z menoj blagostanje ki sem ga jaz njen "mali Francek" z trdim delom pridobil.

IV.

V prvem letu, ki je sledilo mamini smrti, se je v vodstvu posestva čutilo, da manjka roka, ki bi vso delo vodila in obenem prenašala vso odgovornost. Doma je bilo takšno stanje, da se tega ni nihče mogel oprijeti, ker se moj oče – kakor že preje – ni za nič brigal, a moji bratje so bili pri vojakihi, razen najstarejšega, ki je bil poročen izven hiše. In tako je prišlo do tega, da je bilo eno leto po mamini smrti določeno, da posestvo prevzamem jaz. Prilike in navade pa so zahtevale da gospodar mora pripeljati novo gosposinjo v hišo.

Zaljubljen sem bil v Štefanovo Micko in tudi ona me je imela rada, zato sem jo vprašal, če bi hotela biti moja žena. V njeni nesebični ljubezni pa mi je odpisala: "Jaz sem še premlada za možitev in ne morem zahtevati od Tebe, da me čakaš, posebno ker so pri Vaši hiši razmere ki zahtevajo, da se čimprej poročiš." Celo svetovala mi je naj vzamem Novakovo Micko, s katero sta bili dobri prijateljici. Težkega srca sem ubogal njen nasvet, ona pa je bila potem tako nesrečna, da se je odločila pustiti vse kar jo je vezalo na svet. Za vedno je zapustila svojo vas in šla v Ljubljano v Uršulinski samostan. Jaz pa sem z delom izbiral misli nanjo.

Mnogo let kasneje se mi je sanjalo, da me kliče naj pridem v črni obleki k njej v Ljubljano. Stopil sem na prvi vlak, a na moje veliko začudenje sem na kolo dvoru zagledal njeno nečakinjo, ki mi je rekla, da je

nocoj umrla njena teta. Šel sem jo pokropit in se poslednjič v mislih poslovil od nje. Bilo mi je hudo pri srcu, tembolj ker sem zvedel, da je bila celo življenje nesrečna, in da se me je v molitvi do poslednje ure spominjala.

Danes, ko je največji del mojega življenja pri kraju, lahko rečem, da sem skozi vse dni imel občutek, da so me obdržale na življenju le molitve moje mame, botre Šinkovce, tete iz Trsta in Štefanove Micke.

Toda, vrnimo se k času, ko sem se odločil poslušati nasvet Štefanove Micke. Ni mi preostalo drugega, kakor iti v Dražgoše in prašati pri Novaku. Takrat sem pravzaprav prvič pošteno videl mojo bodočo ženo. Bila je zelo lepa, toda tako preprosta, sramežljiva in vzgojena za molitev in delo, da se je le težko odločila za možitev. Hotela je v samostan in je le na pritisk starišev in pobudo tedanjega župnika Sušnika, ki ji je zagotovil, da se tudi na ta način lahko služi Bogu – končno pristala.

Novakova hiša je veljala za eno najbolj premožnih in spoštovanih hiš. Tudi njihovo imetje je bilo plod trdih žuljev dveh pokolenj. Šele oče, ki je dobil samo prazno hišo, je z delom ki je trajalo celo življenje, posestvo postavil v pravo blagostanje. Ko so njegovi otroci (bilo jih je tudi 12, a ostalo le 5) odrasli, so morali pridno pomagati, saj oče niso hoteli imeti samo vzorno posestvo, marveč so poleg tega, da je stalo v štali vedno nad 30 govedi, naredili tudi žago na Rudnem in 2 hiši na Češnjici. Micka je, kakor tudi ostali otroci trdo delala, saj je bilo treba obdelovati 44 njiv samo s pomočjo ene dekle in 2 hlapcev. Znala je celo žgati lesno oglje in sem jo prvič bežno videl, ko ga je enkrat vsa črna peljala v Železnike. Bila pa je tako pobožna, da ji je bilo edino veselje molitev in razgovor o Bogu in čudežih. Že kot otroku ji je bila najljubša zabava, da se je zatekala v štalo in stoječ na jasliah živalim pridigala o življenju svetnikov. Vse do poroke je bila vedno doma in je le vsako leto šla v spremstvu matere in sestra na Božja pota, enkrat pa celo peš v Ljubljano. Tako se je pripravljala da gre k "nunam" kjer je bila že njena sestra Neža – a da o poroki ni niti sanjala. Kot rečeno, se je kot poslušna in vdana

hči po dolgem prigovarjanju domačih in njenega duhovnika vseeno odločila, da me vzame. Prišla je z očetom na ogled k "Vošterman" in v predpustu je bila že naša poroka. Prinesla je za tiste čase veliko dote in sicer: Pored veliko bale, ki so jo pripeljali z 5 konji, še 5000 goldinarjev v gotovini, eno kravo, eno tele, enega bika, eno kobilu z "šlitami", kokoši, masla, žita, klobas, šunke itd. Poleg tega mi je njen oče naredil velik vezan kozolec, najlepši v Selcih. Ohcet je bila zelo velika, čez pedeset parov svatov in je trajala dva dni.

Takoj po poroki sem vzel gospodarstvo trdno v roke, videl sem pa da ogromnih dolgov z takšnim delom ne bom nikdar poplačal. Zato sem se začel vedno bolj baviti z lesno trgovino in sem vsak goldinar porabil zato. Priti do gotovine je bilo tedaj zelo težko, ker mi zaradi zadolženega posestva nihče ni hotel nič posoditi. Prisiljen sem bil delati tudi vse mogoče druge stvari, da pridem do denarja. Tako me je enkrat podobar Grošelj, ki se je hotel oženiti, naprosil, naj mu iz Ljubljane pripeljem balo pod tem pogojem, da pridem zgodaj zjutraj v Selca, da me nihče od vaščanov ne vidi. Bila pa je slučajno v Selcih tudi ena cirkuška družba, ki se je imela seliti v Kamnik. Lastnik me je prosil, da ga ob tej priliki zategnem tja. Ker sem skušal čimnajveč zaslužiti (ponujal mi je za to 4 goldinarje, Grošelj pa 5), sem se mučil tri dni in tri noči. Med Jeperco in Smlednikom še ni bilo mostu in smo morali koristiti brod, pri čemer je nastala velika nevarnost da gremo vsi skupaj v vodo. V Kamniku sem moral celi dan čakati, da se je lastnik "Komedije" nekje izposodil denar da me je izplačal. Ko sem tretji dan pozno v noč v Ljubljani naložil balo, je začelo deževati. Sledila je huda nevihta, bliskalo in trskalo, da so se konji plašili in sem jih ves čas moral voditi za uzdo. Mudilo se mi je, a noč popolnoma temna, samo bliski so mi osvetljevali cesto. Ko sem se bližal domu sem bil tako utrujen, ker tri noči, takorekoč nisem spal, da sem v Dolenjivasi za trenutek obležal na cesti od same izčrpanosti. Klub vsemu temu sem prišel pravočasno. Bila pa je to ena od najstrašnejših noči v mojem življenju ki jo ne bom

nikdar pozabil. In to vse za devet goldinarjev ki so mi bili tako potrebni.

Na ta način so se počasi začele izpolnjevati moje sanje, ki sem jih že od Trsta dalje neprestano sanjal. Moje delo z lesom me je vse bolj in bolj odtegovalo od posestva, ter je bila večinoma žena sama. Takoj prvo leto se nama je rodila prva hči, Mici, in potem so sledili še štirji otroci. Nisem hotel imeti več otrok, ker sem vedel kakšne žrtve je treba doprinesati za veliko družino in tudi za mamu bi bilo pretežko, ker je imela vedno čez glavo dela in skrbi z posestvom. Ona pa je v svoji veliki pobožnosti smatrala to za smrtni greh, nakar so sledili še ostali otroci.

Da smo lažje shajali, smo držali občinskega bika, prodajali jajca in maslo, kadar pa je bila največja stiska, je pomagala stara sosedka "Jakcula", ki je bila vedno pripravljena na vsakršne usluge.

Lesna trgovina je bila vse bolj uspešna, tako da sem poravnal vse dolgove, popolnoma predelal štalo, dokupil k posestvu 14 novih parcel in drugo.

Ko je bilo sinu Minkotu 1 leto, smo se preselili v Škofjo Loko, v novo veliko hišo, okoli nje nakupil 18 parcel in naredil moderno žago, potem je sledil nakup Blegoša ca 600 ha, Tošč ca 100 ha, leta 1909 Kokra ca 600 ha, leta 1910 posestvo v Šiški, leta 1914 posestvo in gostilna "Kanonir", v Kokri žaga in Vila, Kranj žaga in 2 parceli, Rudno žaga, Češnjica mlin, gozdne parcele na raznih krajih, leta 1920 "Kolizej" v Ljubljani.

Takoj po preselitvi v Loko, sem se pričel baviti tudi z vinsko trgovino kar sem pa kmalo opustil in kocesijo z inventarjem zamenjal za Tošč ca 100 ha.

Od leta 1909 do 1914, sem se bavil z eksportom svežega sadja na Dunaj in Trst, kakor tudi svežega zelja, repe in krompirja. Za Francijo fižol in (neberljivo) za Nemčijo.

Z denarjem sem bil pa vedno v stiski, ker sem več kupil, kot momentalno zmogetl.

Najhujši udarec mi je bil Konkurz Glavne posojilnice, Agro Merkur (ta več na kreditu kot denarju) ter Kreditne zadruge z sedežem v Celovcu.

France Gačnik

Marijan Peternejl

Rodil se je leta 1927 v Velikih Laščah, v deželici, ki je dala Slovencem toliko pomembnih mož kot malo katera. Primož Trubar, Josip Stritar, Fran Levstik, Josip Jurčič, kdo ne pozna teh imen? In v sodobnem času najbolj znanega Slovenca v svetu, Pedra Opeko? Možje, ki so prehitevali svoj čas, bili vztrajni in zahtevni do sebe in drugih, zato pa tudi pogosto v sporu z okolico, s povprečneži in kimavci. Tak je bil tudi njihov rojak, župnik France Gačnik.

Njegov oče, mali kmet in čevljar, je nadarjenega sina poslal v gimnazijo. Spominjam se pripovedovanja, da se je pred očetom malce pohvalil z odličnim spričevalom, ta pa mu je v zameno pokazal, kje visi njegova kosa.

V duhovnika ga je škof Anton Volk posvetil leta 1951. Po kaplanovanju v Trzinu in služenju vojske ga je čakal dekret za v Sorico.

Župnik France Gačnik je župniji Sorica in Davča

Župnik France Gačnik z otroki in mladino v Sorici.
Foto: arhiv avtorja

sprejel leta 1953 in ju vodil do leta 1962. Imenovanje je bilo zanj veliko presenečenje, saj sta bila kraja zanj povsem neznana. V samotni vendar le ni bil samotar. Z vso mladostno zagnanostjo se je zagnal v delo. In tega ni bilo malo.

Župniji Sorica in Davča sta v tistih časih od župnika zahtevali izredne fizične napore. Soriška fara je do leta 1874 poleg župnika imela tudi kaplana. Ob Gačnikovem prihodu so bile podgorske vasi Ravne, Torka, Zabrdno in Zgornje Danje še polno poseljene, z mnogimi ostarelimi, ki jim je duhovnik med boleznijo in pred smrtjo nudil duhovno oskrbo. In razpotegnjena Davča, ki naj bi jo bilo za tri Dunaje. Pešačiti je bilo treba v vsakem vremenu, tudi ponoči. Vsako nedeljo je prepešal pot v Davčo in nazaj. Včasih je zajezdil tudi konja. Sebi ni prizanašal. V snegu, ko je zaradi hoje zamujal mašo v Sorici, se ni moker in preznojen niti preoblekel. Pred oltarjem se je od njega kadilo. Pred smrtjo je hudo trpel zaradi bolezni pljuč. Nič čudnega. Lažje mu je bilo, ko si je kupil motorno kolo Puch 250, s katerim si je utiral pot tudi po kolovozih. Tega smo se veselili tudi ministrantje. Dva na zadnji sedež, enega pred sabo na bencinski kotel, pa smo ubirali cesto in poti. Predno

je odšel iz Sorice, je bila cesta v Davčo že dokončana, on pa je imel fičota. Zima je ostala naporna, saj takratno pluženje cest ni bilo niti malo podobno današnjemu. Lesen okovan plug in konji.

V župnijski cerkvi se je vedno kaj dogajalo. Cerkevno leto nudi zagnanemu duhovniku neštete možnosti. Advent, božični čas, post, velikonočje, šmarnični maj, oktobrska molitev rožnega venca. In številni prazniki, obogateni s petimi litanijami. Včasih jih je "naprej" pel sam, ob večjih slovesnostih so se mu pridružili moški glasovi. V tistih časih so bile nedeljske in praznične maše središče in zbirališče ljudi iz cele župnije. Cerkev je bila nabito polna. France Gačnik je bil odličen pridigar. Po Jezusovem vzgledu je uporabljal prilike, primere. Kaj je dobro, kaj zlo. Pogosto je navajal preganjanje in vztrajnost prvih kristjanov v Rimu, sodobne svetnike, kot so arški župnik Janez Vianey, mučenka Marija Goretti, Poljak dachauski mučenec Maksimiljan Kolbe in drugi. Njim nasproti je postavljal prazno življenje filmskih in drugih zvezd. Nekateri so mu to celo oporekali: "Od tistih filmskih bab pridiga." Njegove pridige niso bile vedno prijazne. Tudi krepke je znal nadrobiti svojim ovčicam.

Birma 1957. Duhovščina s škofom Antonom Volkom. France Gačnik sedi levo od škofa. Foto: arhiv avtorja

Soriška cerkev je ob njegovem prihodu kazala žalostno podobo zanemarjenosti. Čeprav je električna žarnica v njej zasvetila že davnega leta 1912, je bila v cerkvi ena sama luč. V svojem devetletnem župni-kovanju je gospod Gačnik cerkev povsem prenovil. Obnovljeni in pozlačeni so bili glavni in stranska ol-tarja, razsvetljava, cerkev je dobila nov krstilnik, kri-žev pot, klopi, preurejena je bila celotna notranjost. Vsakozi je bilo v cerkvi veliko cvetja in zelenja.

Cerkvena glasba in petje imata v Sorici bogato tradicijo. V vasi je celo hišno ime Pri Orlistu, ki jo je zgradil nekdanji organist (orlist). Med obema vojnama je tu živel in ustvarjal znani slovenski skla-datelj Martin Železnik. Njegovo delo je dopolnjeval organist Nace Frelih, prav tako skladatelj. S slednjim sta z Gačnikom veliko sodelovala. France Gačnik je napisal večino besedil, ki jih je uglasbil Nace Frelih. Seveda je tudi sam veliko komponiral. Po njegovi zaslugi se je zelo povečal in kvalitetno napredoval cerkveni pevski zbor. Zelo uspešno je deloval otroški zbor. Za takratne čase kar nenavadno, mladinski zbor je nastopil tudi v Železnikih in Škofji Loki.

Poleg tega je Gačnik pomagal tudi davškemu organistu Francetu Peternejlu in vodil pevske vaje

v Železnikih. Sad tega je bil skupni nastop vseh treh zborov v Sorici. Zborom je dirigiral znani slovenski skladatelj dr. France Kimavec.

France Gačnik je v Sorici ustanovil tudi tamburaški orkester. Glasbila je kupila Kmetijska zadruga Sorica. Delo je kmalu zamrlo. Kaže, da ni bilo dovolj volje in zagnanosti. Obojega je župnik pri mladih Soričanih pogosto pogrešal.

Dosti obilnejša pa je bila žetev na gledališkem področju. Kaže, da si na začetku ni upal prestopiti cerkvenega praga. Kasneje je v cerkvi postavil dve predstavi. Obe je sam napisal in režiral. V Katakombah je posegel v življenje prvih kristjanov v Rimu, tudi sicer njemu zelo ljubi temi. Kantata Dva popot-nika pa je nastala ob blagoslovitvi Marijinega kipa. Različne nastope ob priložnostih je pripravljval v cerkvi. Mnogo petja in recitiranja je bilo ob začetku maja in šmarnic. Nadvse slovesna so bila prva ob-hajila. Sam je pripovedoval, da so bili to nekakšni zametki ritmične maše v Stranjah.

Sledile so predstave v dvorani. Prva in verjetno najmogočnejša je bila Miklova Zala. France Gačnik jo je spisal na novo. Nastopalo je preko 40 igralcev, od otrok do starejših. Od ljudskih iger je režiral še

Župnik France Gačnik z ministranti leta 1957. Foto: arhiv avtorja

Rokovnjače in Divjega lovca. Njegova zadnja predstava je bila otroška igra Palčki. Tudi v tej so poleg otrok nastopali odrasli.

Odrska dela pa je pisal in režiral tudi sam. V njih je igralce in gledalce popeljal v svoj namišljen svet gradišč, taborov in obzidij, ječ, bojov, častihlepja in poštenja, bojevnikov, starešin, svečenic, žensk in moških, otrok, pohote in velike ljubezni. V svet, kjer se bojujeta dobro in zlo. Na koncu, ki je lahko tudi tragičen, vedno zmaga dobrota. Tako so nastale predstave Slep palček, Grbavi vitez in Zlomljen meč. Predstavo Ko vstane sonce so na odru podali igralci iz Sorice in Davče, za davške igralce pa je napisal in naštudiral igro Izklesan portal.

Najpomembnejše in najodmevnejše delo župnika Franceta Gačnika v Sorici pa je ureditev zbirke Groharjevih mladostnih del in nabožne ljudske umetnosti v župnišču, ki je bila odprta leta 1960. Bil je med prvimi, ki je Soričane opozarjal na pomen njihovega rojaka Ivana Groharja. Znano je, da je Ivana Groharja in slovenske impresioniste dolgo zavračala celo strokovna in umetniška javnost. Le redki so poznali njegov pomen. Kako naj bi ga poznali od sveta odmaknjeni hribovci? Gospod Gačnik ga je po-

znal. V času, ko je bilo javno delovanje duhovnikov nezaželeno in onemogočeno, mu je uspelo ne le postaviti zbirko njegovih mladostnih del, pač pa tudi stopiti z njo pred slovensko javnost. Zbirka je bila podružnica škofjeloškega muzeja. Še danes se lahko čudimo pogumu takratnih vodilnih mož Loškega muzeja, ki so si upali pod svoje okrilje vzeti duhovnika. Naj bodo omenjeni naslednji: predsednik društva, zgodovinar dr. Pavle Blaznik, tajnik profesor France Planina, ravnatelj profesor Andrej Pavlovec, sin slikarja Franca Pavlovca. Obisk je bil množičen, skoraj neverjeten. Zbirko si je ogledal celo takratni predsednik Republiškega izvršnega sveta Ivan Maček. Z župnikom se nista srečala. Stvar je bila izpeljana tako, da je prišel med nedeljsko popoldansko mašo. Spremljali so ga vodilni Loškega muzeja, vrata pa mu je odklenil 12-letni ministrant.

Svoj pogum in odločnost je župnik France Gačnik dokazal s postavitvijo spominske table pri vhodu v davško cerkev soriškemu župniku Francu Krašnji in njegovemu prijatelju, znanemu primorskemu duhovniku in pesniku Filipu Terčelju, ki sta bila zahrbtno umorjena januarja 1946 v Davči. Znano je, da je bil zaradi tega s strani oblasti nadziran in aretiran.

Z mladimi vojaki
v Rokovnjačih.
Foto: arhiv avtorja

Leta 1962 je škofija župnika Gačnika premestila v Stranje pri Kamniku. Tu je dosegel svoj glasbeni in ustvarjalni vrh. Že iz Sorice je hodil v Ljubljano na konservatorij za glasbo. Iz kompozicije je diplomiral kot stranski župnik. V slovenski cerkveni glasbi je začel utirati nova pota, ki so privabljala predvsem mlade, hkrati pa naletela na močno nasprotovanje. Zložil in izdal je vrsto ritmičnih skladb, najbolj znana pesmarica nosi naslov Na strunah kitare. Z ritmično mašo, kjer liturgijo spremljajo glasba, recitacija in gibanje mladih, je gostoval po Sloveniji in zunaj nje. V tistem času so bile Stranje med bolj znanimi vasi v Sloveniji. Z mešanim in mladinskim zborom je veliko snemal za Radio Vatikan. Iz njegovih učencev in sodelavcev je nastal znani ansambel Kamnektiti. Bil je pobudnik in organizator gradnje med vojno porušene kapele Marije Snežne na Veliki planini. Njene posvetitve se zaradi bolezni ni mogel udeležiti. Umrli je leta 1988 in je pokopan v Stranjah. Njegovo delo tam ohranja mešani cerkveni pevski zbor, ki nosi njegovo ime. Hvaležni farani so mu postavili tudi spomenik.

V Sorici spomin nanj nosimo v srcih le še redki, predvsem tisti, ki nam je bilo dano ob njem preživljati svoje otroštvo. Spodobilo bi se več.

France Gačnik je bil zelo priljubljen me ljudmi, za-

nimiv sogovornik, človek, ki zlahka naveže stik, tudi z drugače mislečim. Znano je, da je prijateljaval z mnogimi uglednimi slovenskimi literati in glasbeniki.

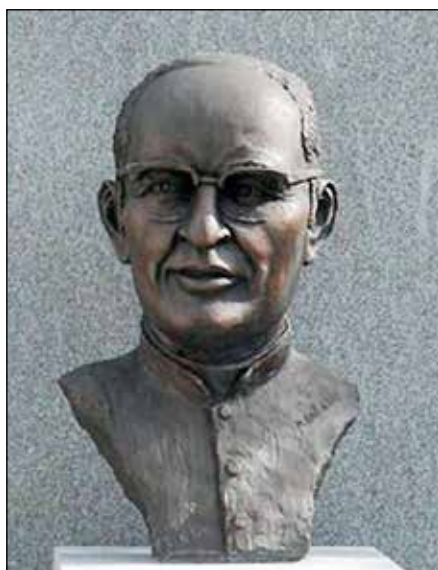
Pa za konec malo manj resno. V Gačnikovem času je služboval v Železnikih dober zdravnik Dušan, ki pa je bil precej nabrite narave. Baje sta se z Gačnikom kar dobro razumela.

Pa se je pripetilo, da se je soriški mežnar Tone, znan tudi po tem, da je razumel, kaj je hec, s sekiro ranil prav na praznik prvi maj. Ni kazalo drugače, župnik ga je z motorjem odpeljal do zdravnika Dušana. Fajmošter in dohtar sta na samem nekaj rekla, potem pa zdravljenje. Med obvezovanjem so bila na radiu poročila:

"Soriški cerkovnik ne spoštuje državnih praznikov, še prvega maja ne, zato ga je Bog kaznoval. S sekiro se je grdo ranil v nogo."

Kako je Tone pribijal, kateri hudič je to nesel doli v Jeblano, si lahko mislimo. Pa tudi to: ko sta mu dopovedala, kaj zmore do takrat povsem neznan magnetofon, se je od vseh še najbolj od srca nasmejal prav on.

Več kot 50 let je minilo, odkar je župnih France Gačnik zapustil Sorico in Davčo. Naj bo ta zapis spomin na orjaško delo, ki ga je v letih bivanja opravil pri nas. In skromna zahvala!

France Gačnik, doprsni kip ob župnišču v Stranjah.
Foto: AK, 2012.
Vir: www.leksikon.si,
3. 7. 2014

Štalca, halštatska naselbina

Franci Bogataj

Radiokarbonska analiza in najdena keramika potrjujeta domnevo, da je bila Štalca naseljena že v starejši železni dobi, med 8. in 5. stoletjem pr. n. št. S tem je potrjena trditev, da je bila Selška dolina naseljena mnogo stoletij pred kolonizacijo loških škofov.

Štalca (640 metrov), hrib nad Češnjico v Železnikih, pod vasjo Kališe od odkritja lončenine na ravnih platojih vrha leta 2011 pa do danes počasi odkriva svojo zgodovino. Kot je znano, je na pobočjih hriba mnogo let ali stoletij potekala živahna proizvodnja železa, skrbno izbrana lokacija naselbine nad platoji z železarskimi vetrnimi pečmi pa je omogočala varno življenje staroselcev (Železne niti 10). Lega je bila skrbno izbrana, vrh je z vzhodne in zahodne strani varovalo strmo pobočje, v grapi je bil studenec s stalnim pretokom. Na ravninah zahodnega dela so najverjetneje pridobivali oglje (na teh ravninah so domačini kuhali oglje še do druge svetovne vojne), na bolj zamočvirjenih predelih pa

so kopali ilovico, ki so jo rabili za pozidavo in obnovo vetrnih peči.

Ko smo leta 2011 odkrili izjemno lepo ohranjene fragmente lončenine na vzhodnem delu vrha Štalce, smo pričeli sistematično pregledovati celotno pobočje. Pri tem je bilo najpogostejše zastavljeno vprašanje, kdaj je bila Štalca poseljena. Priložnost za osvetlitev vprašanja datacije se je ponudila, ko smo na enem izmed ogledov pod teraso na jugozahodnem delu nad potjo opazili črno sled oglja. Drobce oglja smo skrbno izkopali in shranili. Zavod za varstvo kulturne dediščine Ljubljana je nato spomladi 2013 poslal ta vzorec v radiokarbonsko analizo v Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory na Floridi v ZDA.

Radiokarbonska datacija

Eden izmed postopkov ugotavljanja starosti je radiokarbonska analiza z radioaktivnim izotopom ^{14}C .

Omenjeni laboratorij je na podlagi prejetega oglja izvedel datacijo in 4. 7. 2013 poslal naročniku poročilo.

BETA ANALYTIC INC.
DR. M.A. TAMERS and MR. D.G. HOOD

4985 S.W. 74 COURT
MIAMI, FLORIDA, USA 33155
PH: 305-667-5167 FAX: 305-663-0964
beta@radiocarbon.com

REPORT OF RADIOCARBON DATING ANALYSES

Mr. James Ennis

Report Date: 7/4/2013

PJ Engineering, Incorporated

Material Received: 6/25/2013

Sample Data	Measured Radiocarbon Age	$^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ Ratio	Conventional Radiocarbon Age(*)
Beta - 351804 SAMPLE : STALCA 2012 ANALYSIS : AMS-Standard delivery MATERIAL/PRETREATMENT : (charred material): acid/alkali/acid 2 SIGMA CALIBRATION : Cal BC 760 to 680 (Cal BP 2710 to 2630) AND Cal BC 670 to 410 (Cal BP 2620 to 2360)	2490 +/- 30 BP	-26.8 o/oo	2460 +/- 30 BP

Dates are reported as RCYBP (radiocarbon years before present, "present" = AD 1950). By international convention, the modern reference standard was 95% the ^{14}C activity of the National Institute of Standards and Technology (NIST) Oxalic Acid (SRM 4990C) and calculated using the Libby ^{14}C half-life (5568 years). Quoted errors represent 1 relative standard deviation statistics (68% probability) counting errors based on the combined measurements of the sample, background, and modern reference standards. Measured $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ ratios (delta ^{13}C) were calculated relative to the PDB-1 standard.

The Conventional Radiocarbon Age represents the Measured Radiocarbon Age corrected for isotopic fractionation, calculated using the delta ^{13}C . On rare occasion where the Conventional Radiocarbon Age was calculated using an assumed delta ^{13}C , the ratio and the Conventional Radiocarbon Age will be followed by "ass". The Conventional Radiocarbon Age is not calendar calibrated. When available, the Calendar Calibrated result is calculated from the Conventional Radiocarbon Age and is listed as the "Two Sigma Calibrated Result" for each sample.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12=-26.8;lab. mult=1)

Laboratory number: **Beta-351804**

Conventional radiocarbon age: **2460±30 BP**

2 Sigma calibrated results: Cal BC 760 to 680 (Cal BP 2710 to 2630) and
(95% probability) Cal BC 670 to 410 (Cal BP 2620 to 2360)

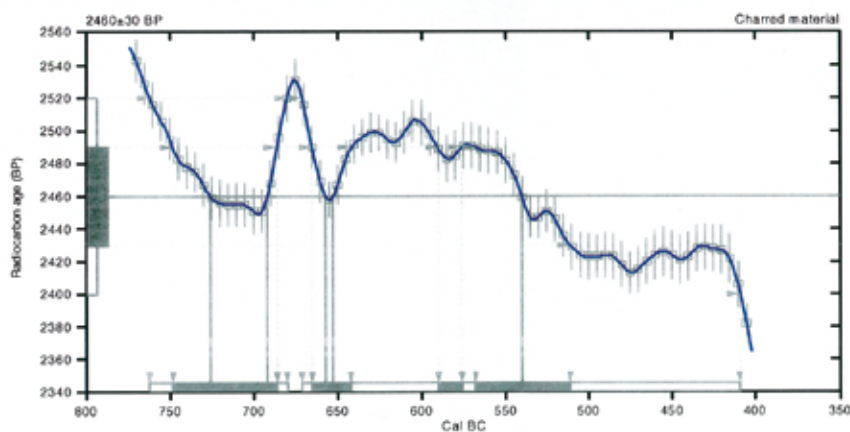
Intercept data

Intercepts of radiocarbon age
with calibration curve:

Cal BC 730 (Cal BP 2680) and
Cal BC 690 (Cal BP 2640) and
Cal BC 660 (Cal BP 2610) and
Cal BC 650 (Cal BP 2600) and
Cal BC 540 (Cal BP 2490)

1 Sigma calibrated results:
(68% probability)

Cal BC 750 to 690 (Cal BP 2700 to 2640) and
Cal BC 660 to 640 (Cal BP 2620 to 2590) and
Cal BC 590 to 580 (Cal BP 2540 to 2530) and
Cal BC 570 to 510 (Cal BP 2520 to 2460)

References:

Database used

INTCAL09

References to INTCAL09 database

Heaton, et al. 2009, Radiocarbon 51(4):1151-1164, Reimer, et al. 2009, Radiocarbon 51(4):1111-1150,
Stuiver, et al. 1993, Radiocarbon 35(1):137-189, Oeschger, et al., 1975, Tellus 27:168-192

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates

Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • E-Mail: beta@radiocarbon.com

Rezultati analize, Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory.

Oznaka: Beta-351804.

Conventional radiocarbon age: 2460 ± 30 BP.

Iz poročila je razvidno, da z 95-odstotno verjetnostjo lahko datiramo vzorec oglja med leti 760 in 410 pr. n. št., oziroma z 68-odstotno verjetnostjo med leti 750 in 510 pr. n. št.

Fragmenti keramike

Fragmente keramike, ki smo jih našli na Štalci in so razstavljeni v Muzeju v Železnikih, po ugotovitvah arheologov iz ZRC SAZU lahko primerjamo z naselbinsko keramiko svetolucijskega kulturnega kroga. Dobro primerjave oblik in okrasa na lončenih posodah najdemo med naselbinskimi najdbami iz Mosta na Soči, kjer je primerljiva keramika večinoma datirana v mlajšo halštatsko dobo.

Poleg že razstavljenih najdb, ki so bile najdene na vrhu hriba, smo leta 2013 na zahodnem pobočju Štalce v koreninskem sistemu padlega drevesa našli nove artefakte. Gre za podobne fragmente grobe keramike, ki je bila oblikovana brez uporabe lončarskega vretena.

Datacija keramičnih najdb, ki temelji na dobrih primerjavah s svetolucijsko naselbinsko keramiko, kot tudi rezultati analize oglja torej kažejo, da je bila Štalca naseljena že v halštatski dobi, to je nekje med 8. in 5. stoletjem pr. Kr.

Poseljenost pred 2.500 leti

S pridobljeno radiokarbonsko analizo oglja in primerjavami dosedanjih najdb keramike je potrjena domneva, da je bila Štalca obljudena že v halštatski dobi (med 8. in 5. stoletjem pr. Kr.). Čeprav je zelo verjetno, da je železnodobna poselitev neposredno povezana z možnostmi železarstva, datacije pridelave železa vseeno še vedno nimamo. Nadejamo pa se, da bodo nadaljnje raziskave ponudile odgovor tudi na to vprašanje.

Nesporno je, da so bila pobočja Selške doline poseljena že mnogo stoletij pred prihodom Slovanov in bržkone lahko v prihodnje pričakujemo odkritje še kakšnega novega naselja prazgodovinskih prebivalcev naše doline.

Gozdna cesta je pretrgala pobočje, ki je skrivala fragmente lončenine. Foto: Franci Bogataj

Fragmenti
prostoročno
oblikovanega
posodja,
najdeno 2013.
Foto: Franci Bogataj

Zahvala

Zahvaljujem se dr. Jani Horvat in dr. Luciji Grahek
z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU za strokovno pomoč.

Vir:

Železne niti 10.

Kočevnik pri Kališah – novo prazgodovinsko najdišče v Selški dolini

Lucija Grahek

Severno od znanega arheološkega najdišča Štalca se sredi strmih pobočij nad dolino Češnjice proti zahodu odpira manjša ravnica, ki ji domačini pravijo Kočevnik (slika 1), v kartografskih dokumentih pa zasledimo tudi poimenovanji Zakočev-

nik in Slemenca. Ob severnem in južnem robu Kočevnika, ki leži na okoli 700 m nadmorske višine, izvirata potoka Zastopnik in Ravnik. Nekaj metrov visoka naravna terasa ločuje ravnico v zgornji in spodnji del.

Slika 1: Lokacija arheoloških najdišč Kočevnik in Štalca. Obdelava: Lucija Grahek

Slika 2: Pogled na suhozid na severovzhodni strani Kočevnika. Foto: Jana Horvat

Na zgornjem delu je več nizkih teras, ki so zaradi mladega gozda slabo pregledne; spodnji del pa predstavlja večja ravnina, na robu katere so še vedno opazne ruševine nekdanjega senika. Na severovzhodni strani Kočevnika, na vznožju strmega pobočja, ki se dviguje nad območjem, poteka močan zid, ki je brez veziva zložen iz velikih kamnov (slika 2). Gre za novoveški zid, ki je najverjetneje označeval mejo med nekdanjim pašnikom na strmih pobočjih in travnikom na ravnici.

Terase sredi strmih pobočij sta odkrila Franci in Andrej Bogataj. Ker sta ob svojem obhodu v useku ene od poti naletela na koščke keramike, sta o svojih od-

kritjih poročala tudi raziskovalcem z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Konec maja 2014 smo tako opravili skupen topografski obhod, da bi ugotovili obstoj domnevnega arheološkega najdišča in njegovo naravo, pa smo ročno izkopali šest manjših testnih sond.¹ Zanesljivi arheološki ostanki so bili odkriti le v sondi 1.

Rezultati arheološkega pregleda

Proti zahodnemu robu zgornjega dela Kočevnika smo nad usekom za kolovozno pot izkopali 1,90 m dolgo in 0,60 m oziroma v razširjenem delu 1,20 m

Slika 3: Ostanki zidu in severni profil v izkopu sonde 1. Foto: Jana Horvat

široko sondo 1. Ležala je približno na mestu odkritja prvih keramičnih najdb in prečno na rob terase, ki poteka v smeri sever–jug. Tik pod rušo smo odkrili ostanke zidu, ki poteka v smeri sever–jug (slika 3, 6: 6) in je bil brez veziva zložen iz večjih, neobklesanih kamnov. Prva temeljna vrsta kamnov je bila zložena približno 70 cm široko, v višjih legah pa je bil zid širok okoli 55 cm. Zid je stal na svetlo rjavi zemljeni

plasti (slika 6: 5), ki je bila arheološko sterilna – torej predstavlja naravno osnovo območja. Vzhodno od zidu je naravno osnovo prekrivala spodnja rjava zemljena plast (slika 6: 4), v kateri je bilo najdeno nekaj fragmentov keramike in drobcev oglja.

Spodnjo rjavo zemljeno plast je prekrivala plast kamnov lokalnega izvora, ki je morda ostanek kamnitega tlakovanja (slika 4, 6: 3). Tlakovanje je segalo

Slika 4: Kamniti tlak v sondi 1. Foto: Jana Horvat

Slika 5: Zgornji del možnih žrmelj. Foto: Jana Horvat

čez spodnje, temeljne kamne zidu. Med naloženimi kamni je izstopal podolgovat in zaobljen grobozrnat peščenjak, ki bi bil po materialu in obliki primeren za zgornji del žrmelj. Toda ker na njem ni bilo izrazitih sledi glajenja, verjetno ni bil nikoli uporabljen za ta namen (slika 5). Med kamni tlakovanja je bilo najdenih še nekaj drobcev keramike in oglja.

Kamniti tlak je pokrivala zgornja temno rjava zemljena plast (slika 6: 2), ki je bila izkopana tudi na zahodni strani zidu, na pobočju terase. V njej so bili najdeni redki drobcji keramike. Gre za plast tik pod današnjo rušo (slika 6: 1).

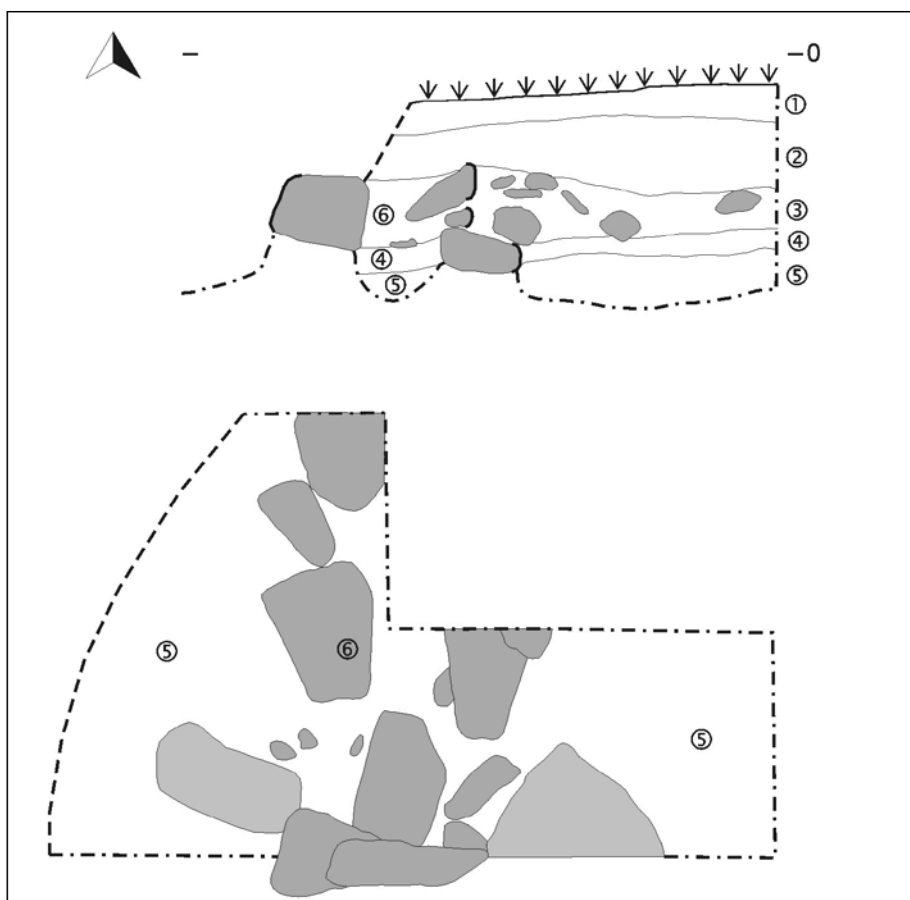
V sondi 1 je bil torej odkrit del zidu, ki je potekal po robu nekdanje in sedanje terase. Na njegovi notranji strani smo odkrili ostanke s kamni tlakovane nekdanje hodne površine. Zlasti v plasti pod tlakom

(spodnja rjava zemljena plast; slika 6: 4) je bilo najdenih nekaj kosov keramike, pobranih je bilo tudi več vzorcev oglja, ki pa še ni bilo analizirano.

Rob podobno oblikovane terase smo odkrili še v eni manjši sondi. Ta je bila izkopana na severozahodnem delu zgornjega dela Kočevnika, vendar pa v njej niso bili najdeni kulturni ostanki, kot so kosi keramike ali drobcji oglja.

Poskus datacije sledi nekdanje poselitve Kočevnika

Ostanki kamnitega zidu in tlakovane nekdanje površine pričajo o obljudenosti ravnice Kočevnik. Maloštevilne najdbe keramike in oglja kažejo na bolj

Slika 6: Severni presek in tloris dna izkopa sonde 1. M = 1 : 20. Risba: L. Lavrenčič, obdelava: L. Grahek

skromno, neintenzivno poselitev, bržkone omejeno na ozek prostor. Ker vzorci oglja še niso bili radio-karbonsko analizirani, nam kronološko opredelitev odkritih sledi omogočajo zgolj skromne keramične najdbe. Med njimi so tipološko opredeljivi le dela pekve, ki sta bila nad usekom kolovozne poti najdena ob prvem obhodu najdišča, in pa manjša odlomka ostenja loncev z metličnim okrasom, ki sta bila v sondi 1 izkopana neposredno pod kamnitim tlakom že v spodnji rjavi zemljeni plasti (slika 7).

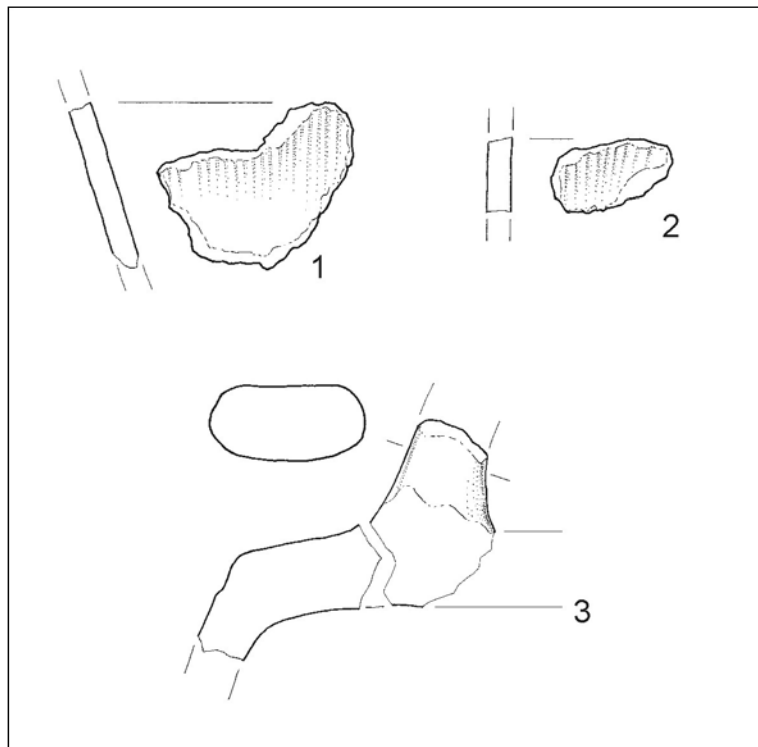
Ker leži Kočevnik nedaleč od arheološkega najdišča Štalca, ne preseneča dejstvo, da lahko keramične najdbe med seboj dobro primerjamo.² To velja tudi za edina kronološko bolj izpovedna odlomka prostoročno izdelanih loncev z metličnim okrasom. V svetolucijskem kulturnem krogu, ki se širi na območju zgornjega Posočja in obsega še ves Bohinjski kot, se tovrstni okras pri naselbinski keramiki nedvomno pojavi že v mlajšem delu starejše železne dobe (5.–4. st. pr. Kr.),³ drugod po današnjem slovenskem ozemlju pa je z metličnim okra-

šena groba keramika razširjena šele v mlajši železni dobi (3.–1. st. pr. Kr.).⁴ Za zdaj iz Selške doline še ne poznamo nobenih najdb iz mlajše železne dobe.

Tako nam skromne najdbe keramike iz Kočevnika ne omogočajo natančnejše datacije kot v mlajši del starejše železne dobe ali v mlajšo železno dobo.⁵

Tudi pomen in obseg prazgodovinske poselitve Kočevnika še ni jasen. Ali gre za zelo majhno naselbino, morda pa le za gospodarski objekt na robu prazgodovinske poljedelske terase? Je Kočevnik kakor koli povezan z domnevnim prazgodovinskim naseljem v okolici Kališ?⁶ Kako, če sploh, sta medsebojno povezani najdišči na Štalci in Kočevniku?

Kljub opravljenemu arheološkemu pregledu Kočevnika ostaja tako o tem novoodkritem prazgodovinskem najdišču kot o celotni poselitvi Selške doline v prazgodovini veliko neodgovorjenih vprašanj. Nova spoznanja in z njimi vsaj delne odgovore bodo omogočila šele nadaljnja raziskovanja, v katera pa ob ohranitvi tolikšne zagnanosti lokalnih ljubiteljev arheologije in Muzejskega društva Železniki sploh ne gre dvomiti.

Slika 7: Keramične najdbe: 1 in 2 – odlomka ostenja loncev z metličnim okrasom, 3 – dela pekve. M = 1 : 2. Risba: T. Korošec

Slika 8: Ekipa: Jana Horvat, Franci Bogataj, Lucija Grahek, Janez Bizjak, Jože Ramovš in Andrej Bogataj. Foto: L. Lavrenčič

Opombe:

¹ Poleg najditeljev Francija in Andreja Bogataja sta pri arheološkem pregledu, ki je potekal pod strokovnim vodstvom Jane Horvat, Lucije Grahek in Lucije Lavrenčič, vse z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, sodelovala še Jože Ramovš in Janez Bizjak.

² F. Bogataj in A. Bogataj, 2013, *Štalca – stara naselbina, vetrne peči in železo*, Železne niti 10, 185–194; F. Bogataj, tu; prim. R. Brank, 1980, *Štalca – stara železarska naselbina*, Loški razgledi 27, 31–33.

³ J. Dular: *Most na Soči – naselbinska izkopavanja D. Svoljška* (v pripravi).

⁴ Prim. L. Grahek, 2013, *Železnodobno gradišče Cvinger nad Virom pri Stični*. Stratigrafija in tipološko-kronološka analiza naselbinske keramike, E-Monographiae Instituti Archaeologici Sloveniae, 3, 1. http://iza.zrc-sazu.si/si/e_monografije/Sticna.html.

⁵ M. Markelj, 2013, *Arheološka podoba Selške doline*, Železne niti 10, 195–207.

⁶ Prim. M. Markelj, 2013, 203.

Turški križ nad Podbrdom

Katja Mohorič Bonča

*V spomin prigodbe téle je znamnje vsekano,
Podobno križu v steno pod Robom nad potjo;
Kmet "turški križ" mu pravi, in prosi mem grede,
Da bi enake sile ne blo več v kraje té.¹*

(Zadnja kitica pesmi Turški križ, ki jo je po ljudski povesti
v Slovenskem glasniku leta 1861 objavil Franc Svetličič)

V kamnito steno vklesan turški križ nad Podbrdom, 2010. Foto: Igor Mohorič Bonča

Nad Podbrdom je v kamnito steno nad domačijo pri Ruscu vklesan križ. Tam je baje že stoletja in ljudje ga poznajo pod imenom "turški križ". Mimo križa je nekdaj vodila ozka strma pot, mulatjera, iz Podbrda na Petrovo Brdo. V 19. stoletju so predvsem zaradi potreb gradnje železnice zgradili položnejšo in širšo cesto na Petrovo Brdo. Ta cesta v Podbrdu pri cerkvi zavije v grapo potoka Bače in se nato vije po pobočju Kupa do Petrovega Brda. Domačini iz Baške grape ji pravijo "pot čez Avo". V tridesetih letih 20. stoletja pa je italijanska vojska zgradila cesto, ki jo uporabljamo danes, če se peljemo iz Podbrda na Petrovo Brdo (ali obratno). V škarpo ob cesti je vzdana plošča z letnico 1938. Ta cesta poteka po pobočju, kjer poteka tudi "pot čez turški križ".

"Poti čez turški križ", kot jo imenujejo domačini, sedaj ne uporabljajo več. Večinoma je zaraščena, le na določenih delih je še lepo vidna. Ohranjen je odsek od turškega križa proti Petrovemu Brdu, kjer je pot vklesana v skalo.

Fotografija dela poti. Foto: Katja Mohorič Bonča

Kako je torej s turškim križem, ki je stari poti dal ime? V ljudskem spominu se je ohranilo več razlag nastanka tega križa. V vseh nastopajo Turki, ki so v 15. stoletju vdrali v naše dežele in med ljudmi povzročali nemir, strah in tragedije. Vendar so med različico iz Selške doline in tistimi iz Baške grape pomembne razlike. Uporaba ednine je namerna, kajti v Selški dolini sem (do sedaj) zasledila zgolj eno, v Baški grapi pa več različic. Ko sem ljudi v Selški dolini spraševala po turškem križu nad Podbrdom, so ali na kratko obnovili zgodbo, kot jo je zapisal in leta 1910 objavil Janez Evangelist Krek, ali pa so mi enostavno predlagali, naj pogledam v Loške razglede, kjer je o turškem križu pisal Ciril Zupanc. Na podlagi pogovorov s ljudmi in po pregledanih virih o tej temi sklepam, da je med ljudmi bolj ali manj živa ta različica in da je avtorstvo Janeza Evangelista Kreka pri tej zgodbi precejšnje. Na drugi strani pa sem v Baški grapi naletela na več zgodb, ki živijo med ljudmi. Več ljudskega je v teh zgodbah. Med seboj se razlikujejo. In kljub temu, da so nekatere od teh različic objavljene v knjigi povedk Zlati Bogatin urednika Janeza Dolenca, me sogovorniki niso usmerili na ta vir.

Bistvena razlika med selško in baškimi razlagami je v kompleksnosti zgodbe. Na selški strani v zgodbi zasledimo dramski trikotnik z zasnovo, zapletom, vrhom, razpletom in razsnovo. V njej nastopa veliko število oseb, protagonisti nosijo imena, kraji dogodkov so natančno locirani. Na drugi strani pa gre pri različicah iz Baške grape za preproste pripovedi, za različne krajše razlage in pojasnila o nastanku križa. Kraj dogajanja je tudi pri teh povedkah določen.

O turškem križu v Selški dolini

Selško različico je v Loških razgledih 17 leta 1970 zapisal Ciril Zupanc. Čeprav gre po letu izida za novejši prispevek, ga zaradi povednosti omenjam na prvem mestu. Vsebina zgodbe, kakor je poznana na selški strani, pravi, da so nekoč iz Baške grape čez

Petrovo Brdo na Češnjico v Železnikih vdrli Turki. Izropali so vas in pobili ljudi. Vas so požgali in s seboj odpeljali šestletnega dečka Jožka. Njegova oče in sestra ter teta so se rešili in se preselili v samotni kraj višje ob Selški Sori. Ker so prišli iz doline, so dobili ime Dolinarji (sedaj ta domačija pri Dolinarju spada k vasi Davča). Čez dvajset let so se Turki ponovno vrnili v Baško grapo. Ljudje iz Baške grape in zgornjega dela Selške doline so zaradi obrambe Selške doline pred Turki prostor nad Podbrdom tik pod Petrovim Brdom, kjer je navpična kamnita stena, uredili v šance – past iz kamenja in hlodov. Ko so se Turki približali, so naleteli na močan odpor domačinov. V boju je bilo nekaj Turkov ubitih, nekaj ranjenih, nekaj pa se jih je umaknilo. Med ranjenimi je bil tudi Juzuf. Po vtetoviranem znamenju na roki so v njem prepoznali ugrabljenega dečka Jožka. V spomin na rešitev in osvoboditev iz islamske vere je Jožek v steno, kjer je bil ranjen in obenem rešen, vklesal križ. Vrnil se je v rojstni kraj na Češnjico in obnovil dom. Ime hiše, pri Turku, se je ohranilo do današnjih dni.

Leta 1861 je v Slovenskem glasniku izšla pesem Turški križ, ki jo je po ljudskih motivih zložil France Svetličič.² V šestih kiticah je opisal čas turških vpadov. Turki so se iz Soške doline prek Baške grape usmerili v Selško dolino. Pod Petrovim Brdom so naleteli na upor domačinov. Turška vojska je bila tam poražena in vklesani križ v steni je opomin in spomin na ta strašni in obenem junaški dogodek.

Leta 1910 je Janez Evangelist Krek v knjižni obliki izdal igri Turški križ in Tri sestre. Knjigo je založilo Katoliško slovensko izobraževalno društvo v Selcih, posvetil jo je prijatelju Ignaciju Semenu iz Selc.³ Prvo dejanje igre Turški križ se dogaja v Davči, drugo v Podbrdu, tretje v Selcih in četrto na Petrovem Brdu. Zgodba je zelo podobna tisti, ki jo je v Loških razgledih zapisal Ciril Zupanc, le da je v Krekovi igri v ospredju lik odločne, pogumne in neustrašne Uršule, Jožkove sestre, ki prevzame vodstvo pri pripravi obrambe pred Turki. Ko postane jasno, da je Juzuf pravzaprav ugrabljeni Jožek, sledi zadnji dialog, ki govori o vklesanem križu.

*Uršula: Na tej skali se je odločila naša zmaga, do-
tod so poizkusili Turki na poti v našo doli-
no. Ta skala se bo pomnila, dokler bo živel
naš rod.*

Pavel: Vdolbimo križ za znamenje naše zmage!

Vsi: Križ, da križ –

*Juzuf: Dajte mi kladivo. Naj bo ta križ prvi, ki ga
zopet naredim po dolgih nesrečnih letih.*⁴

Že Ciril Zupanc se v članku sprašuje o virih, ki bi bili lahko osnova Krekovemu besedilu. Najverjetneje je bila osnova ljudsko izročilo o Turkih, ki pa v Selški dolini ni tako bogato kot v Baški grapi. Le sem in tja kakšna bežna omemba Turkov daje vtis, da so nekdanj vdirali tudi v kraje v Selški dolini. Andrej Demšar s Studena je povedal, da je njegova mama pripovedovala, da so "na Koširjovš" (od Blegoša proti Primorski) pokopani trije Turki. Zakaj naj bi bili pokopani tam, ni vedel.⁵ Drugih omemb prisotnosti Turkov v naših krajih, razen tistih v članku Cirila Zupanca, nisem zasledila.

O turškem križu, kot pripovedujejo v Baški grapi

Med ljudmi v Baški grapi so ohranjene in žive nekoliko drugačne variante nastanka tega križa. Ena mi je znana že iz otroštva. Povedal mi jo je Valter Bonča, njemu pa njegova mama Jožica Bonča. Tu jo zapisujem, kakor mi je ostala v spominu. Izvidnica turške vojske je prišla po Baški grapi, ropala, požigala vasi in iskala poti proti Selški dolini. V Baški grapi so Turki naleteli na veliko revščino, na prostoru nad Podbrdom proti Petrovem Brdu pa na močan odpor domačinov. Utrpeli so velike izgube. Zaprisedli so, da se v te kraje ne vrnejo več, ker se zaradi revščine ne spleča. Turek je kot zagotovilo, da v te kraje ne bo več stopila turška noga, v skalo vklesal križ.⁶

Marjan Nagode, gospodar domačije, kjer se nahaja turški križ, je povedal: Turki so prišli po poti do prostora, kjer je danes turški križ. Tam so jih priča-

kali domačini in zvalili nanje hlode in kamenje. Veliko Turkov je umrlo, neki janičar pa je v skalo vklesal križ z zaobljubo, da se v te kraje ne bodo več vrnili. Ta janičar naj bi bil soriški deček, ki so ga ugrabili Turki.⁷

V knjigi Zlati Bogatin urednika Janeza Dolenca, ki je izšla v zbirki Glasovi leta 1992, so zbrane folklorne pripovedi s Tolminskega in kar nekaj se jih nanaša na čase, ko so se v teh krajih mudili Turki. Po izročilu naj bi bilo na tolminskem koncu v kamnite stene vklesanih več turških križev. Vsak križ ima

svojo zgodbo, ki je nastala v domišljiji ljudi, živečih v bližini. Tako naj bi bili podobni turški križi tudi v Podselu in na Bukovem. O križu nad Podbrdom v tej knjigi govori ena povedka.⁸ Pravi, da so Turki tudi v Podbrdu pobirali fante za janičarje. Enkrat so ponovno prišli v Podbrdo. Turki so ropali in pobijali in ubili so tudi neko mater in hčer. Mlad turški komandant je na vratu ubite ženske zagledal verižico in jo prepoznal. Spoznal je, da je ubil svojo mamo.⁹ Bil je pretresen in ob odhodu je nad Podbrdom v živo skalo vklesal križ.

Notranja naslovnica knjige Turški križ avtorja Janeza Evangelista Kreka, izdane leta 1910. Foto: Katja Mohorič Bonča

V knjigi Zlati Bogatin je zapisanih še pet¹⁰ povedk, ki govorijo o turških vpadih po Baški grapi in Soški dolini. Kljub temu, da ne govorijo o turškem križu nad Podbrdom, pa so dragocene pri obravnavi te teme predvsem zato, ker pričajo o bogatem ljudskem izročilu, ki se je spletlo okoli turških vpadov po Baški grapi.

Kamniti križi kot mejna znamenja

Mogočo razlago nastanka turškega križa v Baški grapi kot mejnega znamenja ponudi tudi članek Mejna znamenja na Severnem Primorskem.¹¹ Avtor Edo Kozorog je v prispevku opisal nastanek gozdarskih in nekaterih drugih kamnitih znamenj, ki so nastajala na Severnem Primorskem od 18. stoletja do danes. V tem času je nastalo okoli 8.800 kamnitih gozdarskih znamenj (samostojni mejniki in znamenja, vklesana v skalo). Znamenja so bila na vidnih in markantnih mestih (ob prometnicah).

V glavnem pričajo o izmerah na terenu in o mejah med fevdi, deželami, državami ... Dokaza, da bi bil turški križ, o katerem je govora v tem članku, tudi mejno znamenje, nam ta članek ne da. Nasprotno, avtor se ravno pri omembi tega križa nasloni na ljudsko izročilo nastanka. Pravi, da je "mnogokrat zabrisana meja med (spominskimi) znamenji in mejniki. Naj kot primer zopet navedemo znamenje Turške križe v Baški grapi in pri Selskih tasah, ki jih lahko obravnavamo kot mejnik, do koder so še upadali Turki, ali spominsko (opozorilno) obeležje na dogodek, ko so domačini pokončali del turške vojske s kamenjem."¹²

Turški križ nad Podbrdom se sicer nahaja na primorski strani, vendar selška zgodba o nastanku tega križa z njim pomembno poveže prebivalce Selske doline. Glede na razpoložljive vire se zdi, da je ljudski spomin na čase turških vpadov na selški strani manj živ kot v Baški grapi. Zakaj? Morda so se ti dogodki izbrisali iz ljudskega spomina. Morda turških vpadov na selško stran sploh ni bilo. Morda pa leži razlog povsem drugje, kdo ve.

Opombe:

¹ Svetličič, 1861, str. 53.

² Franc Svetličič (1814–1881), pesnik, duhovnik. Do leta 1863 je bil župnik v Sorici, zato je poznal ljudsko izročilo teh krajev.

³ Leta 1997 so člani Kulturnega društva dr. Janez Evangelist Krek Selca po tem besedilu pripravili igro na prostem Turški križ, ki so jo uprizorili v Selcih.

⁴ Krek, Janez Evangelist, 1910, str. 56.

⁵ Informator Andrej Demšar, Železniki, 26. 6. 2014.

⁶ Informator Valter Bonča, zapisala Katja Mohorič Bonča.

⁷ Informator Marjan Nagode, Podbrdo, 23. 2. 2014.

⁸ Zlati Bogatin, povedka 102, str. 138.

⁹ Kot so pri selški varianti prepoznali Jožka po vtetoviranem znamenju, tako je v tej različici janičar po verižici prepoznal svojo mamo.

¹⁰ Povedke, ki govorijo o turških vpadih: Turški križ pri Podselu, 95, Turki na Bukovem, 103, Turkom se udre v Žrelu, 104, Turški križ pod Štefičkom, 105, Od kdaj ime Hudajužna, 112.

¹¹ Kozorog, Edo, http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/OE/01To/Mejna_znamenja.pdf, internetni vir, 5. 6. 2014.

¹² Kozorog, Edo, http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/OE/01To/Mejna_znamenja.pdf, internetni vir, 5. 6. 2014.

Viri in literatura:

Dolenc, Janez, Zlati Bogatin: *tolminske povedke*, 1992, zbirka Glasovi, knjiga 4, Kmečki glas, Ljubljana.

Kozorog, Edo, *Mejna znamenja na severnem Primorskem*, internetni vir: http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/OE/01To/Mejna_znamenja.pdf, 5. 6. 2014.

Krek, Janez Evangelist, *Turški križ, Tri sestre*, 1910, Katoliško slovensko izobraževalno društvo, Selca, tisk Katoliške knjigarne.

Svetličič, Franc, *Turški križ, v:* Slovenski glasnik. Lepoznansko-podučen list, 1. 5. 1861, letnik 4, številka 11, str. 53, Celovec.

Štibelj, Klemen, *Kulturno društvo dr. Janez Evangelist Krek Selca*, Loški razgledi, 1999, letnik 46, str. 437–442, MD Škofja Loka, Škofja Loka.

Več avtorjev, *Krekov teden v Selcih*, Loški razgledi 1997, letnik 44, str. 240–250, MD Škofja Loka, Škofja Loka.

Zupanc, Ciril, *Turški križ nad Podbrdom (Ob petstoletnici)*, Loški razgledi, 1970, letnik 17, str. 73–79, MD Škofja Loka, Škofja Loka.

Informatorji:

Valter Bonča, Železniki.

Andrej Demšar, Železniki, 26. 6. 2014.

Tončka Galjot, Železniki, 24. 4. 2013.

Marjan Nagode, Podbrdo, 23. 2. 2011.

Na Placu nekoč in danes

Tine Benedičič

Pogled na Plac pred drugo svetovno vojno. Foto: arhiv Muzeja Železniki

Na Placu danes. Foto: Tine Benedičič

Trnje pred drugo svetovno vojno. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

Trnje danes. Foto: Tine Benedičič

Benedikova hiša med drugo svetovno vojno. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

Benedikova hiša danes. Foto: Tine Benedičič

Razglednica Trnja iz leta 1940. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

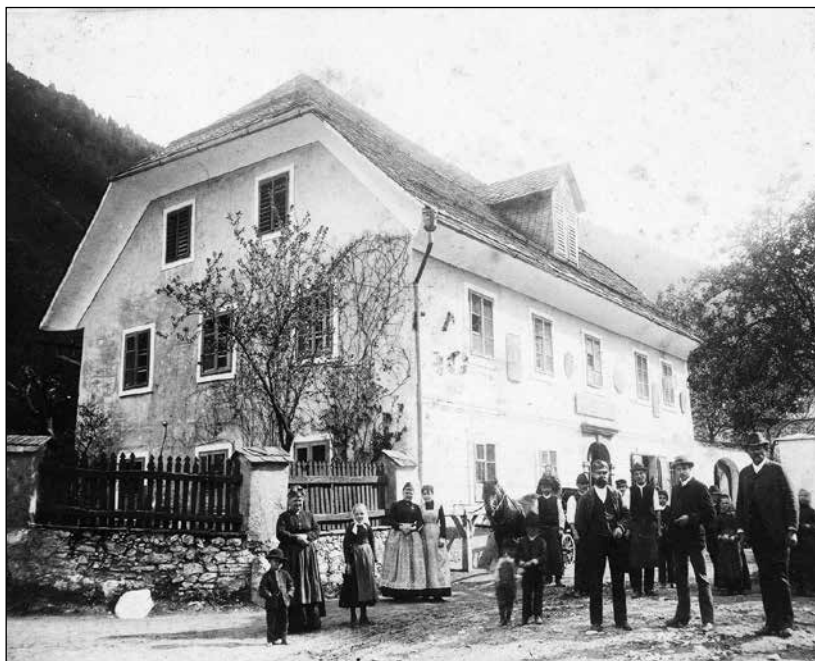
Trnje danes. Foto: Tine Benedičič

Razglednica Trnja z Racovnikom iz leta 1925. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

Trnje in Racovnik danes. Foto: Tine Benedičič

Dagarinova hiša na Trnju okrog leta 1915. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

Benedikova hiša, nekoč Dagarinova, danes. Foto: Tine Benedičič

Anton Hribar - Korinjski (1864–1953) (2. del)

Tončka Galjot, roj. Pfajfar

V letošnjem letu se spominjamo 150-letnice rojstva gospoda Antona Hribarja - Korinjskega, dolgoletnega župnika na Zalem Logu. Ta pesniška duša je 40 let živel med nami in počiva na zalološkem pokopališču, kjer je v spomin nanj na zunanji steni prezbiterija spominska plošča - nagrobnik.

Anton Hribar - Korinjski.
Foto: arhiv Martine Košmelj Wagner

Po prihodu na Zali Log je poleg duhovniškega dela pridno pisal. V to odročno faro, za takratne razmere, gledano iz Ljubljane, bogu za hrbtom, je bil poslan kazensko. Sam ga je duhovito poimenoval Žali Bog. Svojim predstojnikom ni bil po voji zaradi svobodnega duha, od njega so pričakovali le globoko katoliško vero, ki naj bi jo posredoval vernikom. Druženje z drugače mislečimi ljudmi, pesnikovanje in lahkotno stihotvorstvo ter preživljanje prostega časa v prijateljskih družbah pa se jim ni zdelo primerno. Očitali so mu površno opravljanje duhovniških dolžnosti, kar je posebno motilo duhovnike sosednjih far. Toda zalološkim faranom se je priljubil in se je z njimi in med njimi dobro počutil. Razen nekaj izjem fara in farani niso bili bogati; skrbel je za njihov dušni blagor in zaupano mu cerkev, župnišče in cerkveno premoženje. Svojo vero je izpričeval v mnogih nabožnih pesmih.

Posebno je treba omeniti njegovo skrb za otroke, ki jim je pretil v pesem Jezusovo življenje, kakor je zapisano v Svetem pismu Nove zaveze. Pri verouku je zahteval, da se pesmi naučijo na pamet, in jim s tem olajšal učenje verske zgodovine. Zanimivo je, da je nekaj pesmi napisal celo na praznih straneh ob platnicah knjige *Catalogus Cleri* iz leta 1914 in 1917.

Znan po svoji razgledanosti in družabnosti je imel veliko prijateljev med duhovniki in ostalo tedanja inteligenco, zato sem dodala nekaj čestitk v

Nagrobnik. Foto: Matej Galjot

verzih, ki so si jih izmenjevali med seboj.

V letošnji številki *Železnih niti* nadaljujem z njegovimi pesmimi, ki jih lani zaradi pomanjkanja prostora nismo mogli objaviti. Uspelo mi jih je še nekaj najti in s tem povečati njegov opus neobjavljenih pesmic in prigradnic.

Zahvaljujem se g. Andreju Demšarju za tipkopis o Jezusovem življenju, župniku g. Tinetu Skoku in g. Vinku Demšarju pa za pogled v arhiv župnije Zali Log.

Za rokopis prigradnice in objavo ob poroki gospoda Košmelja leta 1919, fotografijo iz knjige *Popevčice I.* in spomine nanj se zahvaljujem g. Martini Košmelj Wagner.

Anton Hribar s prvoobhajanci. Foto: arhiv Jožice Rant

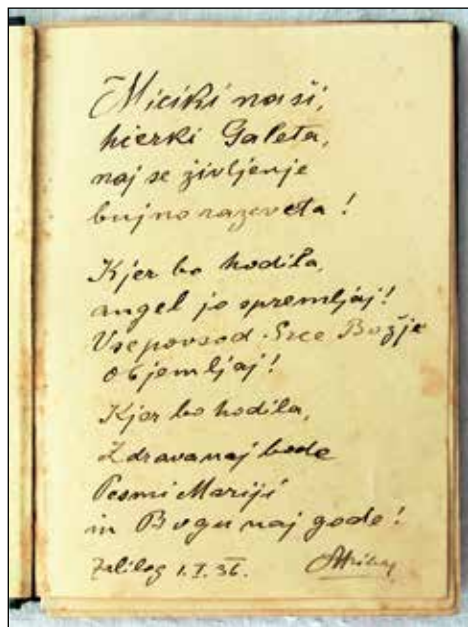
Anton Hribar v družbi.
Foto: arhiv Dermota-Weichenbach

Hvaležna sem g. Minki Kenda, ki je dala na razpolago zapuščino tete Marije Markelj, dolgolete zaloške organistke, ki je veliko pomagala pri verskem življenju v fari.

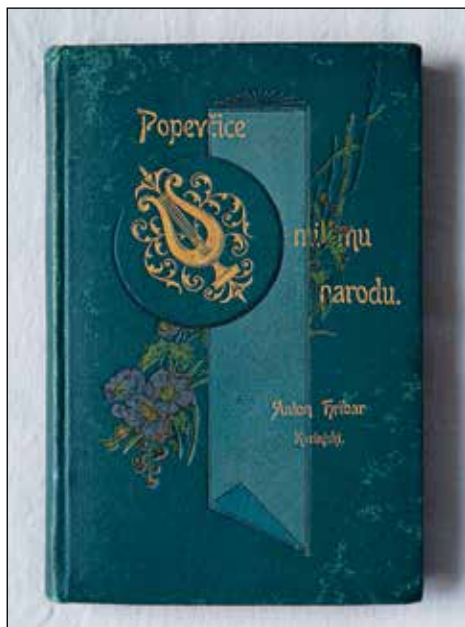
Vsem pesmim, prigodnicam in voščilom je zaradi preglednosti pripisan vir in v kakšni obliki sem jo dobila.

Za konec naj zapišem še, da bi se dalo o gospodu Hribarju napisati in urediti njegova dela za zajetno knjigo, kjer bi upoštevali njegove pesmi, ki jih je izdal v Popevčicah I. in II., pesmi, ki jih je pisal v dijaški list Domače vaje ter kot vesten pesnik in sodelavec v Dom in svet.

V Železnih nitih pa so le pesmi, ki še niso bile objavljene, in verjamem, da bi se jih še kaj našlo.

Zapis v spominsko knjigo Mariji Markelj.
Arhiv Minke Kenda

Popevčice I. Arhiv Martine Košmelj Wagner

Križ – tolažba

*Ne hodi, ne hodi veliko okrog, ne išči tolažbe okoli.
Tolažbo deli ti le križani Bog, pod križem poklekni in moli.*

*Ne hodi, ne hodi po mestih, vaseh, tolažba med svetom ne biva.
Ne išči tolažbe pri svetnih ljudeh, le v križu tolažba se uživa.*

*Ne hodi, ne hodi, kjer lišp je doma, bogastvo ne more je dati.
Na križu tolažba je večna doma, če s križem se hočeš seznaniti.*

*Ne hodi, ne hodi čez vrtič in gaj, ne išči kjer slavec popeva.
Saj nima na zemlji tolažbe kak kraj, tolažba le s križa odseva.*

*Le slušaj, le slušaj z drevesa žgoli ti ptičica drobna pevaje:
Le križa drevo ti tolažbo deli, na zemlji tolažbe ni slaje.*

*Le hiti, le hiti, objemi ta križ, na srce pritisni ga k sebi,
da v križu tolažbe si večne dobiš, oj blagor, oj blagor ga tebi!*

*Le drži, le drži dragi križ objet, položi na glavo si venec.
Le v križu in trnjevem vencu otet, boš ljubi moj dragi Slovenec!*

(arhiv Minke Kenda)

Jezusova mladost

*Ko rojen Rešenik sveta bil v betlehemske hlevci,
nebeški svet prišel z neba in angelci so pevci.*

*Nad hlevcem angelci pojo Bogu čast na višavah,
ljudem, ki blage volje so, mir bodi po nižavah.*

*Marija ga povila je lepo v plenice bele
in v jasli položila je, da detece bi grele.*

*Pastirjem angelček veli tja k hlevcu pohitite,
tam v hlevcu Detece leži, ponižno ga molite.*

*Ko ugasnil je nebeški žar, pastirji v hlev hitijo,
nesejo jagnjeta mu v dar in Detece častijo.*

*Pri obrezovanju osmi dan, ime mu Jezus dali,
nato štirideseti dan ga v templju darovali.*

*Ko zvezda svetla pripelja tri modre tam od vzhoda,
kadila, mire in zlata nosijo za gospoda.*

*Ko v Betlehemu kralj mori vse dečevske otroke,
v Egipt Jožef z njim beži, da mu ne pride vroke.*

*Ko kralj Herod hudoben umre, nazaj se Jožef vrne,
ko na domača tla dospe, se v Nazaret obrne.*

*Ko Jezus ima dvanajst let v Jeruzalem gre s starši,
a tam za njim zgubijo sled in ni ga med tovarši.*

*Ko išoč nazaj hite tri dni v skrbeh velikih,
naposled v templju ga dobe pri modrih učениkih.*

*Oprime Jezus se obeh in rastel je v starosti,
doma pri Bogu, pri ljudeh, na umu in modrosti.*

(tipkopis Andreja Demšarja)

Jezus javno uči in dela čudeže

*Ko let je star že trideset, se Jezus da krstiti,
se postil dni je štirideset, nato začne učiti.*

*Ko skuša ga hudobni duh, ga Jezus proč odžene,
poberi se pekla napuh, ne hodi več do mene.*

*Tri leta Jezus je učil po svoji domovini,
povsod dobrote je delil med reveži trpini.*

*Ko v Kani Galileji so imeli ženitnino,
v zadregi svatov je vodo spremenil v vino.*

*Učenci nekdanj celo noč nič niso rib dobili,
ko pride Jezus na pomoč, vsi čolni polni bili.*

*Je z malo kruha, ribami več tisoč jih nasitil
in med viharjem šibami je svoje učence ščitil.*

*Iz obsedenih je hudobnega duha izganjal,
da res poslan je od Boga, je s čudeži naznanjal.*

*Je gluhih sluh, vid slepim dal in hromi so hodili,
je gobav čist pred njim obstal in mrtvi oživali.*

*Hči Jairova, iz Najma sin uboge vdove
in Lazarja groba temin dobe sestre njegove.*

*Naprej je že prerokoval, da umrl bo na križu,
nam svetega Duha poslal, odprl dom bo paradizu.*

(tipkopis Andreja Demšarja)

Jezus trpi

*V Jeruzalem gre zadnjo pot še Jezus na oslici,
pozdravlja narod ga povsod, vesel s hozana klici.*

*V četrtek veliki zvečer je Jezus svoje zbral,
da bi do konca sveta vsak v njegovem nauku stal.*

*Vzame Jezus kruh v roke, ga razlomi, zre v nebo,
učencem reče jejte vsi, to moje je telo.*

*Tako je kelih z vinom vzel in ko ga posveti,
le pijte vsi, jim je velel, ker to je moja kri.*

*Oboje, ko zaužili so, jim reče Božji Sin,
apostoli, to delajte v moj spomin.*

*Potem pa šel z apostoli na Oljsko je goro
in ko učil jih je gredoč, mu v duši bilo je hudo.*

*Na vrtu Getsemani jih zad za lučaj pusti,
naprej gre molit žalosten, krvavi pot poti.*

*Ko molil trikrat je tako, k učencem gre nazaj,
ne spite več, jim je velel, ker izdajalec pride zdaj.*

*Prišel je Juda Iškarijot, velika z njim drhal,
s poljubom Juda Jezusa sovražnikom izdal.*

*Pred Ana, Kajfa, Jezusa privlečejo z vrvmi,
tožeč ga pred cesarem, da hujska vse ljudi.*

*K Herodu pošlje ga Pilat, Herod pa spet nazaj,
ko toži ljudstvo Jezusa, ne uganete zakaj.*

*Ga bičajo, ga kronajo, ga s trnjem bijejo,
Judje pa le križaj ga, na vso moč vpijejo.*

*Pilat obsodi ga na smrt, umije si roke,
na rame rablji Jezusu križ težki nalože.*

*In mater svojo sreča z njim, Veronika da prt,
obraz obriše Jezus si, ko je zmučen in potr.*

*Križ nese Simon Jezusu, ko tretjič pade že,
jeruzalemske usmiljene tolaži še žene.*

*Ko na Kalvarijo prispo, obleko mu vzemo,
pijače z žolčem mešane še piti mu dajo.*

*Pa ga pribijejo na križ med dva razbojnika,
da ga tako osramote kot njih predstojnika.*

*Na križu za sovražnike še Jezus molil je
in desnemu razbojniku še raj dovolil je.*

*Mariji "glej Tvoj sin" veli, Janez mater glej,
nato nastala je tema in noč po zemlji vsej.*

*Zavpije Jezus še "moj Bog, zakaj si zapustil me"
z bolečim glasom kliče spet, oh žeja v ustih je.*

*"Dopolnjeno je" še veli "Oče v tvoje roke zdaj
svojo dušo izročim" in nagne glavo in umre.*

*In zemlja strese se, z gore se skale privale,
in grobi se odpirajo in mrtvi se bude.*

*Pretrga zagrinjalo se od vrha pa do tal
in stotnik, ki je čuval tam pomenljivo je dejal,*

*Ta, ki zdaj umira tu v potresa svet temin,
resnično bilo je in bo, da res je Božji sin.*

*Ko s sulico odpre vojak še Jezusovo stran,
priteče kri in voda še iz globokih srčnih ran.*

*S križa snela sta Jezusa, zvečer dospela sem,
Erimatejec Jožef in z njim učenec Nikodem.*

*Mariji položila sta v naročje mrtvega,
v tančice ga povila sta, v grob položila ga.*

*Zavalili kamen so pred grob in se povratili,
vojaki grob zastražili, ga zapečatili.*

(tipkopis Andreja Demšarja)

Jezus vstane od mrtvih

*Ko v grobu Jezusa telo leži, vojaštvo ga tam straži,
pred pekel duša pohiti, pravične tam tolaži.*

*Jezus na Veliko noč, ko kamen odvali se,
iz groba gre na lastno moč, ko zarja sveti se.*

*In ženam angel govori, kaj da se bojite,
Gospod je vstal in spet živi učencem sporočite.*

*Ko grede jim Jezus sam častiljiv pride jim naproti
in blage žene k nogam se vržejo Dobroti.*

*Učencem se na večer prikaže še v nedeljo,
pozdravi jih "Vam bodi mir" in to jim da povelje.*

*Prejmite svetega Duha in komur grehe odpustite,
mu odpuščeno bo, ne pa, če greh mu zadržite.*

*Simonu Jezus govori, odslej boš Peter skala,
na tebi cerkev naj stoji, ne bo se omajala.*

*Ker ljubiš me, ti dam oblast, vse vernike, duhovne
in pošljem ti vso čredo past, vsa jagnjeta in ovne.*

*Apostoli stopite ven, učite vse narode,
nevernik vsak bo pogubljen, zveličan vernik bode.*

*V nebo štirideseti dan spet Jezus gre k očetu
in svetega Duha čez dan deseti pošlje svetu.*

*Apostole on razsveti in jih potrdi v veri,
ki v svetu med vse ljudi in narode se širi.*

*V vse kraje pojdite sveta, vse narode učite,
V boga Očeta, Sina in Duha v imenu jih krstite.*

(tipkopis Andreja Demšarja)

Rokopis voščila v katalogu Cleri

G. Matevžu Tavčarju

*Patron naj sveti naj Matija vse čilosti pero navija,
da milost božja in dobrota razsvetljuje žarko tvoja pota,
da doživiš še pol stoletja in glave svoje cvetja, cvetja.
Tedaj pa ob počitka grobi, naj angel božji naj zatrobi.
Le pridi v raj prijatelj zvesti, tron čaka te na zlatem mesti.
Oj, da bi se tako zgodilo, to je prijatelja voščilo....
Da dela dobra bodi starka, kot nova Noetova barka.
Tako gospodu se dekanu, glasi voščilo k imendanu!*

Anton Hribar

(arhiv župnije Zali Log)

Voščilo na dopisnici

Dragi gospod Anton!

*Kakor tvoj sveti Anton si živel v samoti:
na Krasu in na kamniški planoti,
v zalološki tišini in na korinjski višini
in delal si za božji lon....
Da bo še večji kras nebeške krone,
naj te Gospod še ne presadi med svete Antone.*

Tvoj vdani Matevž Tavčar

Poljane, 15. 1. 1949

(arhiv Filipa Mohoriča)

Pesem v rokopisu A. Hribarja je napisana ob poroki
na Zalem Logu kot darilo mladoporočencema

Novoporočencema Leopoldu Košmelju in Miciki, roj. Ferlan

26. novembra 1919

*Prečudne zgodbe se gode
današnji dan po sveti,
celo o takih govore,
da ni jih moč verjeti.*

*To pa se je zgodilo pač,
kar stara je navada,
da devo vprašal je snubač,
če ga ima kaj rada?*

*Ker ženin naš je fant zato,
zanj Mici je nevesta!
In sklenejo vsi brž tako:
No, pa naj skupaj gresta!*

*In združil je današnji dan
res v srečen zakon Vaju
brhka kot Eva in Adam
stojita v sreče raju!*

*Zato ne jejta od sadu,
kar Bog je prepovedal,
ne tešita si tam gladu,
kjer zlodej bi posedal!*

*Strasti si ne dražita kač
nikdar in nikoli,
iz zlata zraste korobač,
iz radosti pa boli!*

Kar trdi mož, dej žena: da!

*Mož kima žene volji,
vlecita v slogi voz oba
v navkreber in nizdoli.*

*Če ženi vpeha se korak,
potegni mož krepkeje;
če možu se ustavlja vlak,
vpri žena se močnejše.*

*In vaša hiša trdna bo
na vseh četverih voglih
podprta z združeno močjo
četverih ram okroglih.*

*Poglejte, ta je zakon vzor!
porečejo sosedje, saj
nad vama pasli skoz
vsi bomo radovedje.*

*Vidva pa porečeta nam:
Za naju ne skrbite!
Ni radovednosti vas sram?
Kot midva, tok živite!*

(arhiv Martine Košmelj Wagner)

Čestitka Antona Koritnika, brata njegove
gospodinje Marjance, gospodu Hribarju.

Zanimiva je zato, ker opisuje prijateljstvo mnogih, ki so ga obiskovali na Zalem Logu,
in ljudi, ki so bili gospodu Hribarju blizu.

Dragi Tone zaliloški v župniji starološki!

*Tole dajem Ti na znanje: Tvoje sem prejel pisanje,
razveselil se novice, da krepkejša so nožice,
kar še manjka ti do zdravja, podeli naj moč ti kravja:
mleko pa koruzni žganci, tvoji stari, dobri znanci.
Jaz pa tukaj samotarim, trebuh pasem in lenarim.
Kadar tu mi bo prevroče, avto z mano priropoče,
gor v dolino vašo hladno, to najbolj mi bo prikladno.
Tam me voda bo hladila, cvička kapljica krepila.
Zdaj pošiljam vsem pozdrave – naj dosežejo vas zdrave –
Tebi, Franci in Marjanci, vsem, ki ljubi so mi znanci:
To so šolski oča, mati, ki otroke učita brati
in pa Šrajova gospa, ki Slovenca brati zna;
Martinvrharice vrle, ki so s putrom me podprle.
Vsem kličem iz srca: Bog povrni do vrha!*

Tone Koritnik

(tipkopis v arhivu župnije Zali Log)

Voščilo v rokopisu v katalogu Cleri

Voščilnica

*Joževi, al še neveste, da spet v novo leto greste?
A, tako?! Tako, tako! Jaz pa vam želim samo,
Da vam bi bilo srečno, tukaj časni in tam večno.*

*Ko bi ne bilo novih let, ne bilo bi fantov in deklet,
Samo še starost gnila, čez svet bi se plazila.
Boga pa nam ob novem leti, podkev obnovi na peti.
Naj jo obnovi! Tebi, vsaj družini po potrebi,
da bi vsi hodili srečni v časni in po poti večni!*

(arhiv župnije Zali Log)

Rokopis v katalogu Cleri

Žerjavi

*Žerjav je tič selivka, ko dom se mu pomrazi,
kot žaba je selivka, pa jo na jug odlazi.
In tam na toplem jugu, po sebi se razume,
živijo tiči drugi, ki polne so jih šume.*

*In tam v naravi pestri, pa pri obilni hrani
se z njimi brati, sestro, žerjav – kedo mu brani.
Tako pač na obiske sprejema pave, noje,
šizoliske in marokanske šoje.*

*Velja pa to o ženstvu, ki dom svoj izmenjava,
da čisto ni v plemenstvu – to priča je narava.
Pa no, saj je v naravi, uverja jutra glas me,
priznavajo žerjavi, da niso čiste pasme.
A tistim se začudi, ki ljubijo žerjave,
da bi še oni tudi ostali pasme prave.*

*Slovenec, ti si čuden, ki v trmi prestrupenski,
kot stari mesec gruden, v pomoti že jesenski.
Ne moreš še verjeti, da nisi čisto rasen,
četudi za objeti, postavno lep in krasen.*

*Tevtonu si robotal in Obru delal tlako,
s Turčinom se pobotal in Lahu skubil dlako.
In v zadnji vojski Rusi, Madžari in drugi vandalini
z nasiljem in poiskusi so tvojo kri kalili.*

*Pri tem pa ti Slovenec, češ biti pasme čiste,
kot v listu klop gosenic in kot v oмотku gliste.
Da ti izpodmaknem vero, ki je zanič, nepravda,
pa dajem za primeru le tiča ti žerjava.*

(arhiv župnije Zali Log)

Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2014

Rudi Rejc

1354 *660 let*

- Železniki pridejo pod neposredno sodno oblast loškega grajskega glavarja.

1384 *630 let*

- Ustanovljena samostojna župnija Selca.

1604 *410 let*

- Rojen Filip Trpin, Selca, duhovnik, mag. filozofije, posvečen leta 1630, zaradi lepega jezika v pridigah je dobil nadimek slovenski Cicero, generalni vikar ljubljanskih škofov. Valvasor mu pripisuje velike zasluge za slovenski jezik.

1754 *260 let*

- Rojen Mihael Janez Grošelj, Kropa, ustanovitelj šole v Železnikih.

1804 *210 let*

- Pokopavati se začne na pokopališču pri sv. Frančišku v Železnikih.
- Rojen Lovrenc Košir, Spodnja Luša, šola se na ljubljanski gimnaziji in na jezuitskem liceju, študij filozofije, dobro obvlada jezike (italijanski, nemški, francoski, hrvaški in latinski). Službuje na državnih knjigovodstvih (Dunaj, Benetke, Milano, Zagreb), idejni tvorec poštne znamke. Avstrija je idejo poštne znamke uresničila leta 1850 in leta 1858 priznala avtorstvo, ki pa ga kongres v Švici ni potrdil. Član Zgodovinskega društva za Kranjsko, napiše hrvaško-madžarski slovar.

1814 *200 let*

- Rojen Lovro Pintar, Sveti Tomaž, gimnazija v Karlovcu, študiral filozofijo in bogoslovje v Ljubljani, posvečen leta 1840. V letih 1860–62 župnik na Zalem Logu, deželni in državni poslanec. Na kmetijski razstavi leta 1963 v Ljubljani prikaže več kot sto sadnih sort, avtor knjige Nega sadnega drevja (gojenje in škodljivci).

1824 *190 let*

- Umrli Gašper Jurij Melhior Levičnik, Dunaj, rojen leta 1772 v Železnikih, dr. prava, dvorni in sodni odvetnik na Dunaju. Leta 1818 dobi naziv vitez Glomberg, častni občan Dunajskega Novega mesta – Wiener Neustadta.

1844 *170 let*

- Rojen Matija Rant, Martinj Vrh, učitelj, sadjar, čebelar, avtor knjige Opis najnavadnejših sadjereji škodljivih mrčesov. Od leta 1905 častni občan Dobrove pri Ljubljani.
- Rojen Janez Košmelj, Železniki, ravnatelj okrožne srednje šole v Postojni.
- Rojen Anton Klemenčič, p. d. Plnadar, Železniki, rezbar, podobar, ljudski umetnik.

1854 *160 let*

- Rojen dr. Anton Koblar, Železniki, teolog, posvečen leta 1878, zgodovinar, politik, arhivar Deželnega muzeja v Ljubljani, pisec zgodovine, ustanovil in urejal je Izvestija Muzejskega društva za Kranjsko, ustanovni član in prvi urednik Tiskovnega društva Kranj, odbornik Slovenske matice, izdajatelj političnega tednika Slovenski list, poslanec v državnem zboru.
- Rojen Josip Grošelj, Selca, rezbar, podobar, restavrator, njegovo delo so kip sv. Janez Nepomuka na mostu v Škofji Loki, stranski oltar sv. Jožefa in misijonski križ v župnijski cerkvi sv. Petra v Selcih, oltar in klopi v pokopališki kapeli v Selcih.
- Rojen Franc Košmelj, Železniki, ustanovitelj Gasilskega društva Železniki.

1864 *150 let*

- Umrli Matej Lotrič, Železniki, rojen leta 1840 v Železnikih, pesnik, duhovnik, urednik lista Lipa. Njegove pesmi so izšle po njegovi zgodnji smrti v zborniku Zlati vek.
- Rojen Franc Demšar, p. d. Čoč, Češnjica, deželni poslanec, poverjen za kmetijstvo, pri vladi Republike Slovenije.

1874 *140 let*

- Sezidana cerkev sv. Antona v Železnikih, temeljni kamen položen leta 1872.
- Rojen Janko Mlakar, Železniki, duhovnik, posvečen leta 1897, pisec potopisov in humorist, avtor pripovedi Kako je trebušnik hodil na Triglav, Iz mojega nahrbtnika, Nevesta iz Amerike ... Soustvarjalec Platininskega vestnika, opisal je skoraj vse slovenske vrhove in nekaj tujih. Spominska plošča na Racovniku.
- Rojen Jakob Benedičič, p. d. Jakopč, Martinj Vrh, rezbar in podobar.
- Rojen Lovro Pintar, Sorica, graditelj ceste v Sorico.

1884 *130 let*

- Rojen Josip Boncelj, Železniki, študiral na tehnični fakulteti v Ljubljani, vodja in reorganizator. Strojno tovarno in livarno v Ljubljani preuredi iz obrtniških delavnic v moderno industrijsko podjetje, docent na tehnični fakulteti v Ljubljani, redni profesor na fakulteti v Zagrebu, ustanovi Zavod za konstrukcijo strojnih delov v Zagrebu in je njen prvi predstojnik.

1894 *120 let*

- Zgrajeno znamenje na Klovžah, Globočnikova kapelica. Postavili so jo bratje Globočnik v spomin na sestro Frančiško, ki naj bi tu padla v vodo, se močno prehladila in kmalu tudi umrla. Kapelico je poslikal Ivan Gosar; ker je slika propadla, jo je zamenjal kip, ki ga je izdelal Josip Grošelj. Po poškodbi tega pa je izdelal še oljno sliko, kasneje pa je bila zamenjana s sliko, ki jo je naslikal slikar Rudolf Ott.
- Rojena Marija Lotrič, p. d. Fajglnova, Železniki, organistka v Železnikih v letih 1913–1961. Njen vnuk je tenorist Janez Lotrič.

1904 *110 let*

- S poukom začnejo v Podlonku.
- Rojen dr. Anton Sonc, Železniki, internist. Medicino je študiral v Ljubljani in Zagrebu. Sekundarij in asistent na Splošni državni bolnišnici v Ljubljani, kot polkovnik vodja Vojne bolnice v Mostarju, od leta 1956 zaposlen v Bolnišnici Petra Držaja v Ljubljani, sotrudenik Zdravstvenega vestnika.

1914 *100 let*

- Pričetek prve svetovne vojne, ki je trajala od 28. julija 1914 do 11. novembra 1918, 16 milijonov mrtvih (10 milijonov vojakov, 6 milijonov civilistov) in 20 milijonov ranjenih. Vojna je odnesla štiri velika cesarstva: nemško, avstrijsko, rusko in turško, posledica nerešenih vprašanj pred prvo svetovno vojno pa je bila tudi druga svetovna vojna.
- Zgrajena hidroelektrarna v Selcih pod vodstvom Gašperja Šturma.
- Rojen Franc Bešter, Selca, častni občan občine Železniki leta 2000. Vodja gledališke skupine, pevskega zbora, pihalnega orkestra, inovator, pionir motorizma, soustanovitelj AMD, izdelal prvi traktor, gasilec. Od vojne dalje je hranil ploščo Janeza Evangelista Kreka, ki je bila leta 1979 na njegovo pobudo ponovno vzidana na kulturni dom v Selcih.
- Umrli dr. Anton Dermota, Gorica, rojen leta 1876 v Železnikih, študiral v Pragi, politik, publicist in pravnik, urednik revije Naši zapiski, glasil Delavski list, Rdeči prapor, Zarja, ustanovitelj in tajnik izobraževalnega društva Akademija. Leta 1912 odpre odvetniško pisarno v Gorici.
- Rojen Franc Dermota, Železniki, komandant 1. partizanske mornarice NOV.

1924 *90 let*

- Sezidan Sokolski dom, kasneje Kulturni dom. Leta 1936 postavljen kinoprojektor. Sokolski prapor in sokol, ki je stal na strehi, sta na ogled v muzeju v Železnikih.

- 1924**
- Rojen prof. dr. Anton Ramovš, Dolenja vas, diplomiral leta 1950 iz geologije in paleontologije, zaposlen na Univerzi v Ljubljani na Geološko-paleontološkem inštitutu, od leta 2003 častni občan Železnikov, čuvár dediščine in zapuščine naših prednikov. Objavil veliko prispevkov, tudi v Železnih nitih.
 - Rojen Radovan Dolenc, Jesenovec, komisar Vojkove brigade NOV, padel leta 1944.
 - Umrl Franc Kos, Ljubljana, rojen leta 1853 v Selcih, profesor zgodovine, postavil je temelje zgodovine v Sloveniji, na dunajski univerzi je študiral zgodovino, zemljepis in slavistiko, doktoriral leta 1881. Avtor del Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja in Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku od leta 501 do leta 1246.
- 1934** *80 let*
- Umrl pl. Albert Levičnik, Ljubljana, rojen leta 1846 v Železnikih, graditelj sodne palače v Ljubljani, predsednik deželnega sodišča, soustanovitelj Društva za otroško varstvo in mladinsko skrbstvo.
- 1944** *70 let*
- Umrl Jakob Benedičič, p. d. Jakopč, rojen leta 1874, Martinj Vrh, rezbar in podobar.
- 1954** *60 let*
- Zgrajena in odprta nova koča na Ratitovcu.
 - Zgrajena šola v Davči.
- 1974** *40 let*
- Umrl Jožef Šifrar, Bukovica, rojen leta 1939 na Bukovici, član zasedbe Fantje s Praprotna.

Viri:

Arhiv Muzejskega društva Železniki.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973.
Anton Globočnik: *Eisern – Železniki*, zgodovinsko-statistični oris v registrah: kronika. Prev. Jože Dolenc, France Baraga. Dražgoše: Pan, 1999.

Vida Košmelj: *Železniki skozi čas*. Radovljica: Didakta, 2007.

Zborniki Železne niti, Loški razgledi in ustno izročilo.

Občina Železniki: Častni občani, občinski nagrajenci.

Slovenski biografski leksikon.

Leksikon Gorenjci.

Obnova Johanove grobnice (EŠD 2717)

Jože Drešar
Jernej Hudolin

Pogled na grobnico po obnovi.

Ena od značilnosti t. i. pokopališke arhitekture na prelomu 19. v 20. stoletje so tudi bogate neogotske grobnice. Gradili so jih praviloma po naročilu premožnih slojev, ki so vzore zanje prinašali iz sosednjih dežel. Za prostor centralne Slovenije je bila to največkrat Avstrija z Dunajem na čelu, dosegali pa so nas tudi tovrstni vplivi Italije, Francije in Madžarske.

Johanova ali tudi Egrova grobnica z nadzidano kapelico v Železnikih je ena lepših neogotskih kapelic oz. grobnic pri nas. Postavljena je ob pokopališkem zidu na zahodni strani starejšega pokopališkega območja. Nastala je okoli leta 1902 (posvečena je bila leta 1903) in je bila postavljena po naročilu Avgusta Novaka, Globočnikovega pisarja in zakonitega dediča. Ob smrti Johana Globočnika, takrat najpremožnejšega fužinarja, ki je bil sprva z velikimi častmi pokopan v običajen grob, je

Detajl stebra pred čiščenjem. Lepo vidne obloge, ki so prodrle že globoko v kamenino.

Detajl stebra v fazi čiščenja. Obloge so v večini odstranjene, sledilo je finalno čiščenje in hidrofbna zaščita.

nova grobnica postala poslednje skupno počivališče zakoncev Globočnik. V grobnico je Novak namreč dal prenesti tudi posmrtno ostanke Johanove žene Katarine, ki je imela grob pri župnijski cerkvi.

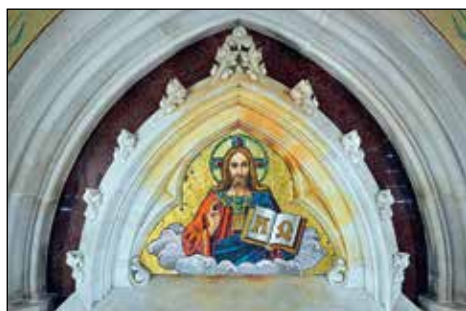
Gre za polodprti tip grobnice. Za grobnice tega obdobja je značilno, da so pretežno izdelane iz kamna, hkrati pa so bogato okrašene s kovaškimi detajli, stenski poslikavami, mozaiki ter barvnimi stekli na zaprtem tipu grobnic. Kamniti elementi, ki dejansko tvorijo celotno konstrukcijo grobnic, so brez izjeme kvalitetno in bogato kamnoseško obdelani. Posebnost grobnice v Železnikih je, da so kamniti elementi izdelani iz kar šestih vrst naravnega kamna. Tako na grobnici najdemo zelo porozen mehanski sediment ali peščenjak, iz katerega so izdelani konstrukcijski elementi nad tlakom. Spodnji elementi so izdelani iz biokemičnega sedimenta oz. apnenca, ki je obstojnejši. Iz magmatske kamnine ali granita (t. i. beneški marmor) sta izdelana dva močna stebra, na katera je naslonjen šilasto obokan strop. Poleg stebrov so iz granita izdelani tudi pokrov grobnice, napisna plošča ter obloga zadnje stene grobnice. Okvir napisne plošče in relief pod njo sta izdelana iz metamorfne kamenine ali pravega belega marmorja. Poleg bogatega kamnoseškega okrasja na Johanovi grobnici izstopa še mozaik nad napisno ploščo ter kovana ograja z dvema samostoječima svetilkama in kovano posodo za okrasno rastlinje. Kovani izdelki naj bi bili delo domačinov, kar priča o vrhunski sposobnosti kovanja mojstrov tistega časa. Nekoliko enostavnejša je dekorativna

poslikava na stropu, ki pa sovпада s sorodnimi poslikavami v župnijski cerkvi, ki so danes skrite pod beleži, delno pa rekonstruirane in vidne. Posamezni elementi kapele in grobnice naj bi bili naročeni in izdelani v Parizu, kar bi bilo s temeljitejšim pregledom zgodovinskih in arhivskih gradiv vsekakor smiselno natančneje definirati.

Po poplavi septembra 2007, ko je reka Sora staro pokopališče skorajda zravnila s tlemi, je bilo tudi na grobnici možno hitro opaziti hude posledice. Dejstvo je, da je zahvaljujoč zelo dobri gradnji grobnica obstala in predvsem zaradi tega z njo tudi del pokopališkega zidu. Pritisk vode je premaknil spodnje dele grobnice. Podzemni del se je napolnil z muljem. Štiri krste je voda na srečo zaprte in brez večjih poškodb raznesla po notranjosti grobnice. Že prej poškodovana dva pomembna konstrukcijska elementa na zadnji steni sta se ob poplavi samo še dodatno razrahljala. Vse te poškodbe, ki so nastale ob poplavi, so narekovele čimprejšnje ukrepanje. Poleg poškodb, ki so bile posledica povodnji, so se težave kazale skorajda na vseh segmentih tega spomenika. Streha je bila v zelo slabem stanju, kar je dopuščalo vdor meteorne vode v zidano gradivo in posledično vse večje poškodbe na stenskih poslikavah. Na poroznih kamnitih elementih je zaradi bioloških dejavnikov prihajalo do degradacije površine. V spodnjem delu, kjer so bili vidni premiki kamnitih elementov, je zaradi točkovnih obremenitev nastalo več razpok in odlomov. Vrhnji zašiljeni kamniti zaključki oz. fiale so bili popolnoma razrahl-

Detajl mozaika pred posegom. Lepo so vidne poškodbe na barvni plasti mozaičnih kamenčkov.

Mozaik po končanem posegu – opravljeni barvni retuši.

ljani. Manj porozni kamniti elementi so bili prekriti z nevezanimi površinskimi oblogami, na tlaku in stopnicah so bili poleg površinskih oblog estetsko zelo moteči madeži od sveč. Kovani elementi so bili na več mestih zelo poškodovani. Opaziti je bilo veliko odlomov, na vsej površini je bil visok potencial korozije. Samostojne svetilke so bile komaj prepoznavne. Mozaik nad napisno ploščo je bil poln poškodb v obliki odrgnin in praznin, na nekaj mestih je zaradi dotrajanega veziva že prihajalo do odpadanja posameznih segmentov. Pozlata črk na napisni plošči je bila v celoti uničena, lesteneč, ki je prvotno krasil grobnico, pa je izginil neznano kdaj.

Dobro leto po poplavih je bilo treba zaradi ogroženosti grobnico nujno zavarovati z leseno konstrukcijo, jo s tem zapreti v začasni zaščitni objekt in vsaj delno zaustaviti njeno nadaljnje propadanje. Po odprtju grobnice se je najprej odstranilo ves mulj, ki se je nakopičil ob poplavih. Sledila je statična sanacija temeljev in podzemnega dela grobnice s predhodno demontažo vseh razrahljanih kamnitih elementov ter kovanih delov. Večje razpoke podzemnega dela so se zapolnile z injektirno maso, temelji pa so bili ojačeni še z dodatno vezjo. V podzemnem delu so se na zid vgradile konzole, na katere se je postavilo štiri dobro ohranjene krste. S tako izvedeno statično sanacijo so bili izpolnjeni pogoji, da se na zunanjem delu grobnice izvedejo konservatorsko-restavratorski posegi.

Posege lahko prikažemo najbolj nazorno, če jih opišemo po materialih, ki sestavljajo grobnico.

S površine kamnitih elementov se je odstranilo

vse sekundarne obloge. Na površini bolj poroznih elementov, kjer so bili prisotni biološki dejavniki, je odstranjevanje le-teh potekalo v več fazah. Šlo je za težko odstranljive obloge, saj se mikroorganizmi naselijo globoko v porni sistem kamnine, kjer jih je težko uničiti. Na omenjene površine se je večkrat naneslo sredstvo za uničevanje prisotnih organizmov ter postopoma s spiranjem odstranjevalo odmrle plasti. Večji del oblog je bilo odstranjenih z nizkotlačnim čiščenjem in mehkim medijem. Obloge s poliranih površin kamnitih elementov se je odstranilo s paro. V tem primeru je šlo za popolnoma nevezane obloge, ki so bile lahko odstranljive. Vse poškodbe v obliki praznin se je nadomestilo z domodeliranjem v materialu, ki je po osnovnih lastnostih zelo podoben kamnini. Velik zalogaj pri posegih na kamnitih elementih je predstavljala zamenjava dveh povsem uničenih elementov na zadnji steni grobnice, saj sta bila oba vpeta v samo konstrukcijo. Iz sorodnega materiala se je po povsem klasični metodi izklesalo kopiji obeh elementov. Pred menjavo je bilo treba uničena kosa odstraniti in izdelati ležišče za nove elemente, pri tem pa absolutno poskrbeti, da ne bi prišlo do kakršnih koli premikov ostalih elementov v območju menjave. Vse druge elemente, ki so bili pred statično sanacijo demontirani, ter elemente, ki so bili razrahljani, se je vrnilo na njihovo prvotno pozicijo. Najbolj izpostavljeni elementi so bili na koncu zaščiteni s hidrofbnim premazom, ki hkrati zavira razvoj organizmov na površini kamna oz. v njegovem pornem sistemu, preprečuje pa tudi pre-

Detajl kiparskega okrasja pred čiščenjem.

Detajl kiparskega okrasja po čiščenju.

veliko vpojnost vlage v kamen in s tem izpostavljenost v času zmrzovanja.

Lesena konstrukcija strehe je bila kljub zamakanju v relativno dobrem stanju, treba je bilo zamenjati le nekaj desk. Nova kritina, vključno z vsemi odtoki, je po posvetovanju s pristojnimi iz ljubljanske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije izvedena iz pločevine Rheinzink v naravni barvi. Vsi detajli so izvedeni po posnetku originala in so zaradi kasnejših garancij hkrati skladni z zahtevami proizvajalca strešne kritine.

Vse poškodbe na bogatih kovanih elementih so bile kovaško dopolnjene. S površine so bili odstranjeni barvni nanosi, ki so že dodobra zalivali kovaške detajle. Kovino se je nato premazalo s protikorozijsko zaščito ter dvoslojno prebarvalo. Stekla na samostojecih svetilkah, ki so bila močno poškodovana, so izdelana na novo po vzoru originala. Za izginuli lesteneč ni bilo podatkov, ki bi omogočali rekonstrukcijo.

S površine mozaika so bile odstranjene sekundarne obloge. Mesta, kjer je prihajalo do odpadanja posameznih segmentov, se je lokalno utrdilo. Poškodbe so se nivojsko dopolnile z enotnim materialom. Na koncu je sledila barvna retuša vseh dopolnjenih mest.

Zelo slabo ohranjeno stensko poslikavo na stropu kapele je bilo treba najprej v celoti utrditi in jo povezati na zidano osnovo. Pod ometi je bilo namreč veliko votlih mest, ki se jih je zapolnilo z apnenim vezivom. Praznine oz. vse poškodbe se je dopolnilo z apnenim ometom. Glede na to, da je poslikava likovno dokaj enostavna, saj gre za ponavljajoče se

dekorativne vzorce, je bila rekonstrukcija možna in se je tudi izvedla. Prav obnova in rekonstrukcija poslikave je močno dopolnila celotno podobo.

Grobnici je bila z obnovo po več kot stotih letih vrnjena prvotna podoba. To je bil prvi resnejši poseg vse od njenega nastanka. Vse to priča o izjemnosti gradnje in o pomembnosti tega spomenika za lokalni, pa tudi vseslovenski prostor. Dela je izvedel Restavratorski center ZVKDS skupaj s podjetjem Gnom, d. o. o. Skrb za strokovno konservatorsko-restavratorsko delo na dediščini je osnovno poslanstvo našega početja. Z ohranjanjem stavbne dediščine ohranjamo vrednote kakovostne poselitve, bivalne kulture, tehnik gradnje z naravnimi gradivi, zgodovinskega in kulturnega razvoja. Zato posege vselej načrtujemo z načeli, da k prenovi pristopamo le s celovito zasnovanimi projekti, ohranjamo pristnost vseh sestavin arhitekture, uporabljamo postopke in materiale, ki v maksimalni možni meri omogočajo povrnitev v originalno stanje, ter uporabljamo tradicionalne tehnologije in medsebojno združljive materiale.

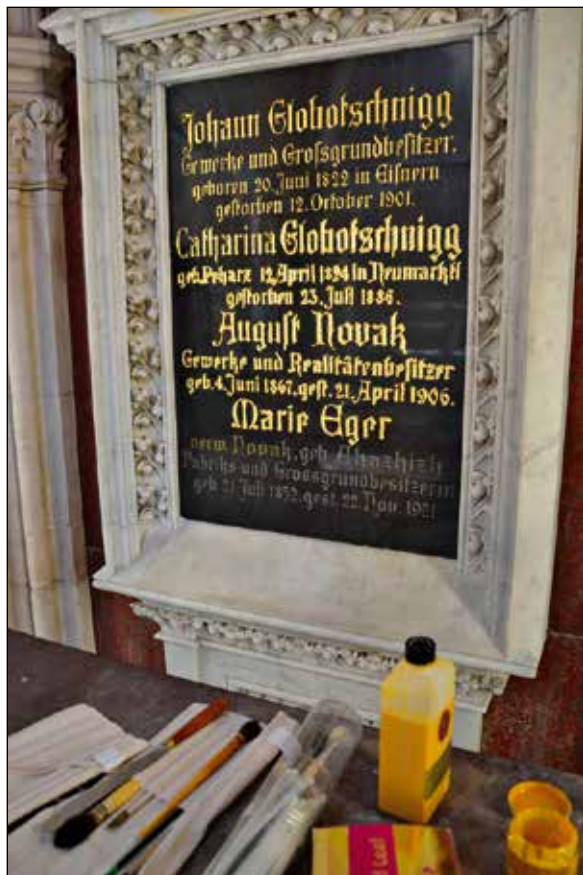
Ker pa je bolje in pametneje vzdrževati kot popravljati in je hkrati želja vseh, da grobnica čim dlje ostane v dobrem stanju, bo vsekakor treba zanj skrbeti. Redno, tako, kot znamo skrbeti za svojo lastnino. Če nam bo uspevalo, bo še veliko rodovom za nami pričala, da so tož živeli ljudje z vizijo, z voljo in da so svoje sanje tudi uresničevali. Vsak po svoje, a skupaj za dobrobit doline z vso okolico in vsemi prebivalci. In generacije, ki prihajajo, bodo teh zavedanj še kako potrebne.

Zahtevna zamenjava uničenih konstrukcijskih elementov grobnice. V tej fazi obnove bi vsaka napaka lahko povzročila tudi porušenje grobnice.

Izdelava šablone za potrebe izdelave kopije uničenega kamnitega elementa (izguba nosilnih lastnosti).

Restavriranje spominske plošče.

Konični meh

Bojan Rihtaršič

Meh je mehanska priprava, ki ob stiskanju in raztegovanju neprekinjeno dovaja ognjišču za gorenje potrebni zrak. Na naslednji strani je prikazan konični meh, ki je bil deponiran v muzeju. Po poplavi leta 2007 je bilo ugotovljeno, da je meh nepopravljivo poškodovan, zato smo ga dokumentirali, ker ga ni bilo več mogoče ohraniti.

Mehovi so v večini primerov izdelani iz dveh prekatov, po svoji obliki pa se razlikujejo. Poznamo konične in cilindrične mehove. Kadar je bila potrebna večja moč oz. več zraka, so dodali še en vpihovalni prekat.

Meh se polni z raztegovanjem spodnjega prekata (položaj I), od koder se zrak ob stiskanju potisne v zgornji prekat, ki je nekakšen rezervoar zraka (položaj II). Ko se z raztegovanjem ponovno polni spodnji prekat, se zgornji prekat s pomočjo teže svojega pokrova prazni v smer ognjišča (položaj III).

Še pred popolno izpraznitvijo zgornjega prekata se le-ta že polni z novim zrakom iz spodnjega prekata (položaj IV). Zaporedje se ponavlja, dokler je potrebno.

Da se zrak giblje v pravo smer, poskrbita zaklopki, ki sta vgrajeni na spodnji strani vsakega prekata. Z enosmernim tokom zraka razžarjeni koščki ne zaidejo v meh.

Meh je bil izdelan iz lesa, na katerega je bilo z žebli pritrjeno usnje. Pihalna šoba je bila kovinska. Meh je bil vpet v pregradi med prekatoma. Premikanje spodnjega prekata se je z različnimi variantami prenosov gibanja prenašalo z vodnega kolesa.

Priporočam obisk Kovaškega muzeja v Kropi, kjer si je mogoče ogledati delovanje vseh vrst mehov, v vigenjcu tudi skupaj s prikazom kovanja. Lepo se zahvaljujem gospodu Jožetu Erženu iz Kovaškega muzeja v Kropi za nazoren prikaz delovanja meha.

Znamenja, kapelice, razpela v vaseh pod Ratitovcem

Marija Gasser

"Vor vinvendrajsk joren avnhejvala kenat Gortaperg. De olte lajte so še merlal avderfarse šprouha dons pa to merla nekej oltareh lajte. Jeskala veršrajbala verbaj the olte nomen oker olben scula me zare šene navade.¹

– Pred 35 leti sem začela spoznavati Podgorce. Starejši prebivalci so še govorili neko posebno "špraho", danes pa to obvlada le še nekaj domačink. Iščem podatke v zvezi s poreklom, s šolstvom v teh krajih, z lepimi navadami.

Zaradi izjemne in zanimive preteklosti iščem podatke v zvezi s poreklom, z ledinskimi imeni, s šolstvom v teh krajih, z lepimi navadami, iščem pesmi, zgodbe v vaseh: Spodnje Danje, Zgornje Danje, Zabrdno, Torka, Ravne, in tudi v Sorici, s katero so vasi tesno povezane.

Vasi Spodnja in Zgornja Sorica, Spodnje in Zgornje Danje, Torka, Zabrdno in Ravne ležijo v zadnjem delu Selške doline pod vznožjem Ratitovca, ki je zadnja gora predalpskega sveta. Prvotna domovina prednikov vasi pod Ratitovcem je bila Južna Tirolska. Najbolj verjetna razlaga za preseljevanje in na-

seljevanje je ta, da se je v stari domovini Innichenu proti koncu 13. stoletja zaradi prevelikega števila ljudi pričelo drobljenje hub (kmetij) in s tem pomanjkanje zemlje. To je bil verjetno povod, da je del podložnikov moral iskati novo zemljo. V novi domovini pa so jim gozdovi in pašniki omogočili takšen način gospodarjenja, kot so ga bili vajeni. S seboj so prinesli svoj način gospodarjenja, svojo kulturo, graditve domov in poimenovanje zemljišč v okolici.

Naseljevanje Tirolcev se je končalo v prvi polovici 14. stoletja. Kljub precejšnji osamljenosti pa so vzdrževali zvezo s tirolsko domovino.² Ohranili so lepo,

staro navado, ki se je ohranila v Sorici do prve svetovne vojne. Vsaka tri leta je odšlo odposlanstvo peš v Innichen na božjo pot. Tamkajšnji cerkvi so darovali veliko svečo, imenovano käfergeld,³ "hroščji in žuželčji novčič", in denarni znesek s priprošnjo, naj jim Bog obvaruje letino pred mrčesom. Upali so, da jim bo dar prinesel blagostanje in obvaroval polje.⁴ Zanj so dobili posebno potrdilo, ki so ga skrbno hranili. Meje po prvi svetovni vojni so ta odposlanstva preprečile, navado pa ohranjajo spet zadnja leta. Do začetka 20. stoletja so prebivalci podratitovskih vasi ohranili svojo govorico, še danes so ohranjeni priimki: Torkar, Trojar, Eberle, Kofler, Koblar, Pegam, Kemperle, Grohar, Jensterle, Egart, Gartner, in ledinska imena. Na prisotnost ljudi s tirolskimi koreninami nas spominjajo tudi imena vrhov na celotnem območju velike in lepe pokrajine.

Tu so živeli ljudje s tirolskimi koreninami, s seboj so prinesli svoj način življenja, svojo kulturo, vero, znanje preživetja v težkih pogojih, kar je bilo ohranjeno vse do konca druge svetovne vojne. Bogastvo se kaže predvsem v tem, kar so ti ljudje razvijali, s čim so se ukvarjali, kako so si zapolnjevali prosti čas in kaj jih je bogatilo. Vse je bilo ustaljeno, zapeljano v točno določen red, v določenem ravnovesju z naravo, z letnimi časi in s svetimi časi cerkvenega leta. Trdo življenje je pri njih izoblikovalo občutek za skupnost in sožitje, bili so pridni, poštene in delavni. Bili so neverjetno sposobni pridelovalci z občutkom in navezanostjo na visokogorske kraje in na splošno, kar so razvijali, jim je omogočilo preživetje na tej višini. Med seboj so si pomagali in vse, kar so si "zgovorili", tudi uresničili: "Dali so besedo!" Pogodba, ki je veljala in držala. Posebnost v tem prostoru so tudi sveta obeležja.

Znamenja, kapelice, križi in razpela pod Ratitovcem

Obeležja pod Ratitovcem so nastala kot izraz duha in srca preprostega človeka in so kazala pot skozi življenje ter izpričujejo kulturo naprej. Večino

obeležij se je ohranilo tudi, ko jim čas ni bil naklonjen. Lajšala so bolečine, stiske in rane ter tudi danes dajejo upanje. Vsekakor so bila in so del kulturne dediščine in narodne identitete ter so tudi danes del našega življenja.

Ob vstopu v soriško krajino navdihuje, izžareva posebno lepoto in vzbuja spoštovanje Podroštarjevo razpelo, ki je bilo obnovljeno po poplavih leta 2008. Ne ve se sicer, od kdaj je križ tukaj, verjetno pa sega njegova starost v prvo polovico 19. stoletja. Postavljeno je na točki, kjer je bil razcep poti, razpotij, nasproti, kjer je in je bila gostilna.⁵ "Pred tem je bilo obnovljeno pred dobrimi 40 leti. Takrat so obnovili škarpo ob vodi, na novo zabetonirali podstavek, postavili novo ograjo in obnovili streho. Križ je kljuboval vsem nevšečnostim in naravnim spremembam do poplav leta 2007, ko je bil zelo poškodovan. Takrat pa je bil potreben temeljite obnove s sodelovanjem g. Jerneja Hudolina, celotne stroške pa je prispevala Podroštarjeva mama, Marija Okorn. Zabetonirali so temelj za zid.

Podroštarjevo znamenje. Foto: Aleksander Čufar

Zahtevno zidanje z naravnim kamenjem je naredil zidar Stojan iz Bolgarije, kovano ograjo je postavil Rajko Šolar iz Kamne Gorice. Ogrodje križa s streho je izdelal Marko Demšar – Javhov. Razpelo so obnovili v Šentjoštu nad Horjulom. Razpelo je blagoslovil g. župnik Mirko Turk, ob tej priložnosti pa so prisotni dobili tudi podobice Podroštarjevega razpela. Za njihovo izdelavo pa je poskrbel g. Anton Sedej.⁶

Tudi križi so kažipoti na življenjski poti vsakega človeka. Vsakdo nosi svoj križ in ga prenaša. Križ je eden od najstarejših človekovih simbolov življenja, smrti, trpljenja verujočih in neverujočih. Krščanski križ je eden od najbolj znanih simbolov krščanstva. Križ s podobo Kristusa se imenuje razpelo. Razpelo je lahko manjše in je postavljeno v nekem prostoru, večja razpela pa se nahajajo v pokrajini. Podgore imajo več razpel, ki bogatijo domove in pokrajino. Prav obeležja v pokrajini kljubujejo večinoma že več kot stoletje. Pogosto ne vemo datuma njihovega nastanka, ker v preteklosti tega ni nihče zapisal. Zabeležena so blagoslovljena znamenja, kapelice in drugi sakralni objekti, ki prikazujejo kulturo tirolskih priseljencev. Vsako od teh svetih znamenj ima globlji pomen. Ljudje so jih postavili v zahvalo za uslišanje, za zdravje, za srečen iztek nekega težkega dogodka, kot občutek moralne odgovornosti za krivdo, dejanje, ki so ga povzročili predniki, ali kot prošnjo za pomoč v njihovem življenju. Redko je postavitve teh obeležij le zato, da ima kraj sveto znamenje. Vsa razpela pod Ratitovcem so delana na les.

Izjemno delo so v preteklosti opravili soriški župniki, ki so z zapisom ohranili v prihodnost, zabeležili pomembne dogodke in sodelovali ali pa bili pobudniki postavitve kapelic in drugih svetih znamenj. Jurij Karlin je bil župnijski upravitelj od 15. oktobra 1903 do 2. januarja 1907. V Sorici je bil župnik do septembra 1913. Bil je zelo zgleden, delaven mož, odličen pevec in priljubljen župnijski upravitelj v Sorici. Poleg cerkvenih dejavnosti se je ljubiteljsko ukvarjal z mizarstvom in rezbarstvom in deloval na cerkvenoumetniškem polju. Njegovo

veselje in razvedrilo je bilo tudi risanje in slikanje, "v kojem je kazal večšo roko".⁷ V njegovem času je bilo v Sorici in njeni okolici narejeno veliko kapelic in razpel.

Predstavila bom izjemno lepo oskrbovano cerkev v Spodnjih Danjah in nekatere kapelice in razpela v podgorskih vaseh: na Rotku, v Spodnjih Danjah, Zabrdi, na Torki, v Ravnah, in nekatere soriške kapelice. Nekdaj je bilo še razpelo na Obneku pred Zgornjimi Danjami. Križ je restavriran in je danes v zasebni lasti. Zelo veliko razpelo je bilo tudi na Fildarjevi hiši v Zabrdi 7. Bilo je v velikosti poldruga metra, v velikosti večjega otroka. Edina fotografija, ki je dokaz, je bila objavljena v Loških Razgledih leta 1961. Razpelo je bilo delo ljudskega podobarja, vendar ni znano, kdaj je nastalo, kajti hiša ima freško z letnico 1778.

Kasneje je ta križ odnesel župnik Gačnik, ki je bil zbiralec nabornih predmetov. Kljub prizadevanju nam ni uspelo, da bi ga našli. Prav tako so pred desetletji, ko so bili v vaseh pod Ratitovcem še starejši

Križani iz Zabrdi. Vir: Ivan Sedej, Podobarstvo na Loškem ozemlju v 19. stoletju, Loški razgledi 8, 1961, str. 92–102.

prebivalci, tod hodili zbirali starin in za majhen denar izvabili od ljudi predmete nenadomestljivih in neprecenljivih vrednosti. Nikoli več jih ne bo nazaj. Največjo škodo pa je leta 1984 povzročil tat, ki je skoraj iz vseh hiš odnesel dragocene predmete, ki jih ni nikoli vrnil, čeprav so ga prijeli.

Razpel je več: v Spodnji Sorici v Podroštu, na Eki na kozolcu, Ejbmajev križ na domači hiši, v Ravtku, kjer naj bi bila meja med Gorenjsko in Primorsko, oziroma meja med občino Železniki in Tolminom. Velik križ je na Robu, pod Soriško planino, za Tolarjem – Formeke, v Žajti oz. Danjarski grapi. Razpelo je tudi na Torki – v Kopah in v Žetelu, ter v Ravnah. Na Rotku je kužno znamenje.

Križ na Robu 1911 – "24. septembra 1911, na kvaterno nedeljo, sem blagoslovil križ na

Robu, kjer se pričenejo soriške planine, 1200 m nad morjem. Štiri metre visoko razpelo, ki ga je mislim plačal g. Arthur Imelič, iz Krakova prihaja sem na oddih. Razpelo je vlito in čvrsto pritrjeno. Pomagali so ga postaviti in pritrčiti možje iz Spodnje Sorice. Pred križem je klečalnik. Križ smo postavili na praznik povišani sv. Križa, 14. septembra. Lepo se poda, da bi Soričani in turisti lepo molili pred njim."⁸ Razpelo je bilo leta 2013 prenovljeno.

Razpelo na Torki na Kopah je leta 1985 postavil Rafko Gartner, roj. leta 1938, Zg. Torkarjev. Kristus je bil v stari hiši, ki so jo takrat podrli. Ne spominja se, kdo ga je prinesel, toda v hiši je bil že pred njegovim rojstvom. Tudi razpelo v Žetelu je postavil leta 1986 Rafko Gartner.

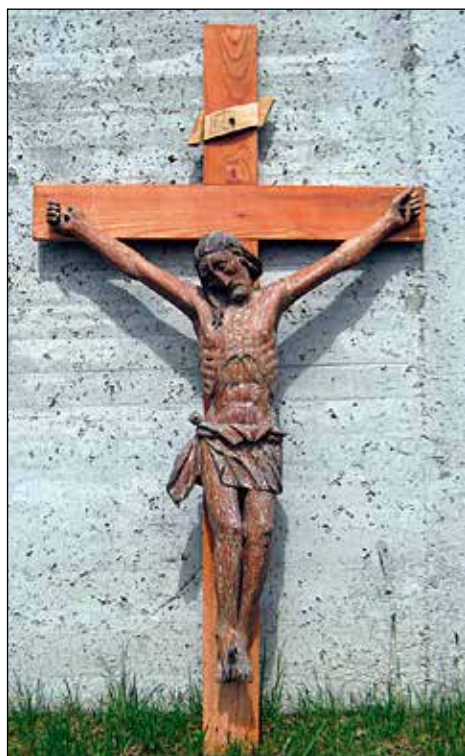
Križ na Robu, Soriška planina. Foto: Marija Gasser

Razpelo na Torki. Foto: Marija Gasser

Sveti Florjan nad vrati Eberlove hiše v Zabrdi – nekoč.
Foto: Prelesnik

Križ, ki je bil nekoč na Obneku, danes pa je restavriran in v zasebni lasti. Foto: Slavko Gartnar

Razpelo na Ejbmajrjevi hiši v Sorici. Foto: Marija Gasser

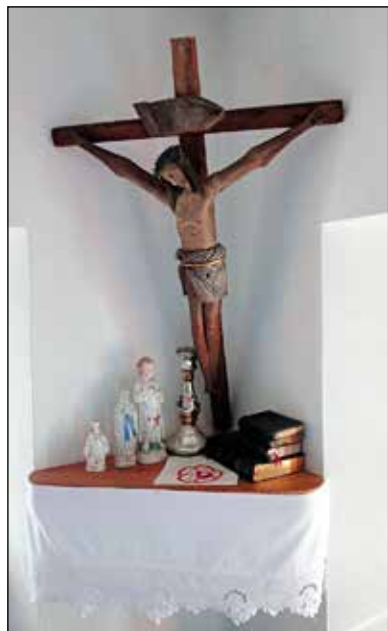

Razpelo v Ravnah. Foto: Marija Gasser

Domove hiš varujejo skrbno varovani Bogkovi koti.

Čufrov – Bogkov kot v Zabrdu.
Foto: Marija Gasser

Eberlov – Bogkov kot v Zabrdu.
Foto: Marija Gasser

Razpelo v Ravnah sta postavila Marija Kemperle – Javarčkova in Nande – Ferdo Gaser. Ni znano, s kakšnim namenom je bilo postavljeno ter ne kdaj, predvideva se, da kljubuje pokrajini četrto desetletje.

Kapelice

Sveta obeležja so bila vedno ob poteh, kjer so se ustavljali in počivali popotniki in domačini. Zraven njih so se pomenkovali in postavali. Pogosto so nastala ob različnih zaobljubah, vendar v župnijski knjigi večinoma niso vpisana. Od razpela v pokrajini se kapelice razlikujejo po tem, da se vanje lahko tudi vstopi. Vse imajo oltarček, ki vsebuje kip ali sliko. Nekatere soriške kapelice so v preteklosti imele slike na les. Vse kapelice in znamenja so vedno ozaljšane s svežim cvetjem, kar je zasluga skrbnih domačinov. Že ob prihodu v Sorico je kapelica sv. Cirila in sv. Metoda.

"Kapelica sv. Cirila in Metoda na Roštu, pozidal jo je župnik Karlin. V kapelici je iz lesa izrezljana podoba bratov Cirila in Metoda."⁹ "Znamenje je bilo leta 1912 oskrunjeno."¹⁰

V okolici soriške cerkve in v bližnji okolici so kapelice: na Grobah, Pr' Žnidarju, pri cerkvi oz. pri mežnariji, Pr' Jankotu – Pr' Pošti, Pr' Gosarju pod šolo, na griču Pr' Tolarju. Vse so posvečene Materi Božji. V Spodnjih Danjah je kapelica posvečena Žalostni Materi Božji, na Koru na Soriški planini je Marijina kapelica. Po vsej verjetnosti so jo vklesali italijanski vojaki, ko so delali utrdbe. V skalo je vklesan napis Ave Marija.

"Leta 1905 je bilo slovesno blagoslovljeno novo znamenje v gotskem slogu, ki ga je naredil g. Lovro Pintar pri svoji hiši na Griču. V znamenju je solza Presvetlega Marijinega Srca in J. Biferserja iz Tirol. Znamenje služi blagoslovu ob procesiji sv. Rešnjega telesa."¹¹

Znamenje pri stari pošti, zanjo skrbijo Pintarjevi, leta 2006 pa jo je obnovil Polde Taler – Rotkarjev.

Kapelica Cirila in Metoda na Roštu.
Foto: Aleksander Čufar

Kapelico pred vasjo Sorica, na Grobi, je dal postaviti župnik Karlin leta 1904. Za to kapelo je bil narejen lesen kip Srca Jezusovega. "V procesiji s farnim banderom so fantje iz spodnje vasi nesli kip Srca Jezusovega okrašenega na nosilih."¹² Prej je tu stala nizka kapelica, ki so jo podrli, in postavili novo stran od poti. Ob rušenju kapelic po osvoboditvi je bil kip poškodovan in ponovno restavriran. Danes se nahaja v župnijski cerkvi na stranskem oltarju. V župnijski kroniki Sorica je datum poslikave leta 1906. V tem letu je bila tudi 250. obletnica soriškega vikariata. Danes jo krasi slika na les: Marija z detetom.

Med Sorico in Spodnjimi Danjami, na Rotku, stoji **kužno znamenje**, ki ga je leta 1929 dal prenoviti župnik g. Mikuš. "Na Rotku se popravi novo znamenje, slike je poskrbel g. Karlin od Simona Ogrina,

Kapelica na Koru, Soriška Planina. Foto: Marija Gasser

Kapelica pri stari pošti v Sorici. Foto: Aleksander Čufar

Marijina podoba iz kapelice na Grobah.
Foto: Aleksander Čufar

sezidala sta ga domačina, streha je lesena.¹³ Nekdaj je tu vodila kolovozna pot iz podratitovških vasi v Sorico. Poti ni od leta 1942, ko je bila zgrajena cesta v Spodnje Danje. Kužno znamenje so krasile tri slike na les, ki so bile tudi Ogrinovo delo. Ogrin je znamenje poslikal med delom v cerkvi v Spodnjih Danjah. Ob snemanju filma Pastirci okrog leta 1970 so snemalci pregovorili Rotkarjevo mamo, da jim je dragocene poslikave na lesu podarila v zameno za slike na papirju. Še nedolgo nazaj sta kužno znamenje obnovila Polde Taler – Rotkarjev in Marjan Čufer – Šoštarčkov.¹⁴

Kapelica pred župniščem je stara ravno toliko. Nekoč je imela sliko Ivana Groharja Jezus in učenca potujeta v Emavs. Umetniško delo je danes v restavriranju. Tudi kapelica pri cerkvi je danes lepo prenovljena s kipom Matere Božje.

Kapelica na cesti Pr' Žnidarju je manjša, posvečena Žalostni Materi Božji, tudi to kapelico krasijo iz lesa izrezljan reliefni kip.

Kapelica Pr' Žnidarju.
Foto: Aleksander Čufar

Pri pošti je kapelica s kipom Matere Božje.

"Tudi spovednica v soriški cerkvi je delo župnika Karlina – 1904. Na sredini spovednice je božje oko, ki meče žarke na vse strani. Na vratih je papeška tiara in ključi, vse je izrezljano v lesu."¹⁵ Kapelica pod šolo je s sliko Matere Božje z angeli, vse je delano na les.

"Kapelico v Dolini na poti v Spodnje Danje krasijo reliefni kip Žalostne Matere Božje."¹⁶

Kapelica v Spodnjih Danjah: "Pod vasjo stoji manjša kapelica, ki je prvotno stala kakih 100 m od ceste v dolinici na Najgrlu. Prvotno je bila lesena in postavljena višje ob takratni poti. Leta 1954 pa so jo vaščani prinesli k cesti. V njej je kip – Žalostne Matere Božje. Kip nosi napis: F. Šubic – podobar Žiri. V Spodnje Danje ga je prinesel zidar, ki je ta kip nekje ukradel. Posvečena je bila Žalostni Materi Božji. Kdaj je bila kapelica postavljena, se ne ve. Ljudsko izročilo pravi, da so se Spodnji Danjarji in Soričani sporekli in tožili glede planine ali srenje. Spodnji Danjarji so v zahvalo za srečen

Kužno znamenje na Rotku.
Foto: Aleksander Čufar

Kapelica v Dolini, Tolarjeva kapelica.
Foto: Marija Gasser

izzid postavili kapelico."¹⁷ V župnijski knjigi je poročilo o devetletni sodbi. "15. in 16. 6. 1928, še enkrat pride komisija zaradi soriške in danjarske pravde. Sodnik iz Loke in trije advokati gredo oba dni na planino, v nedeljo pa na pošti denejo v zapisnik vsakega posameznika. Stvar stoji bolj za Danjarje, ker so le ti bolj solidarni, Soričani pa bolj zivjajo, 11 veleposestnikov se ne udeležuje sodbe. Revež tisti, ki bo nosil stroške in izgubil tožbo."¹⁸ Spor je zabeležen še leta 1930. Po pričevanju domačinke je spor segal zelo daleč naprej v vojno in povojni čas.

Kapelica v Zabrdju

Tudi **kapelica na Eknu pred Zabrdom** je posvečena Materi Božji. V soboto, 24. 6. 2006, na god Janeza Krstnika in predvečer 15. obletnice dneva državnosti, smo prebivalci vasice Zabrdjo v Selški dolini praznovali. Pod galerijo Ratitovca, pred vasjo Zabrdjo, je bila slovesna blagoslovitev kapelice, ki sta jo na pobudo prvega zgradila Janez Eržen in France Gasser.

Kapelica ob poti v Spodnje Danje.
Foto: Aleksander Čufar

Kapelica stoji tik pred vasjo, na razglednem hribčku Eкну, kjer se odpre pogled na svojevrstno oblikovano pokrajino. Pogled na drugo stran seže do Zgornjih in Spodnjih Danj, kamor je naše prednike vodila nedeljska, praznična pot do cerkvice sv. Marka.

Kapelica je posvečena Mariji, Božji Materi. Njena podoba z detetom je v notranjosti kapelice in je delo umetnice Maše Bersan-Mašuk. Zunanje stene je poslikal Nikolaj Mašukov in prikazujejo sv. Roka, sv. Cecilijo in sv. Modesta.

Slovesnost blagoslovitve je vodil bolniški župnik iz Kliničnega centra v Ljubljani, g. Miro Šlibar, svečanost pa so s kulturnim programom obogatili Kamniški koledniki s citrarjem g. Tomažem Plahutnikom. Blagoslovitvi je prisostvovalo okoli sto ljudi, večinoma domačinov, ki so navdušeno in z velikim veseljem pozdravili novo posvečeno mesto pod gorami.

Vas do sedaj ni imela svetega obeležja. Nova kapelica je zahvala našim prednikom, ki so sem prišli pred pol tisočletja, ustvarili podobo te pokrajine in vztrajali. Ob nevarnem osipu ljudi tega področja zadnjih petdeset let naj bo kapelica spodbuda za prihodnje rodove in svetla luč zanamcem, da se v te kraje, ki jih od sedaj naprej blagoslavlja in varuje Božja Mati, vrne življenje. Kraji pod gorami so dobili zavetnike: sv. Roka, sv. Modesta in sv. Cecilijo.

Sv. Rok

Rojen okrog leta 1295 v Montpellierju v Franciji. Zavetnik: Benetk, Montpelliera in Parme; jetnikov; bolnikov in bolnišnic; zdravnikov, lekarnarjev, kirurgov, kmetov, trgovcev z umetninami, vrtnarjev, izdelovalcev ščetk, mizarjev, tlakovalcev; proti kugi, proti okužbam, proti koleri, steklini, bolečinam v kolenih in nogah; pred nesrečami. Goduje 16. avgusta.

Upodobitve: romar, mladenič z brado in klobukom. Njegovi atributi so: palica, torba, čutara, posoda, meč in pes. Pogosto kaže na svojo kužno bulo na nogi.

Sv. Modest

Rojen v 8. stoletju na Irskem, umrl 3. decembra 772 pri Gospe Sveti na Koroškem. Ustanovil je najstarejšo proštijo in romarsko cerkev pri Gospe Sveti na Koroškem. Oznanjevalec vere, pri čemer se je nedvomno srečal z našimi predniki na Koroškem, tudi s slovanskim knezom Hotimirjem. Goduje 3. decembra.

Upodobitve: V škofovskih oblačilih z modelom cerkve Gospe Svete na Koroškem v roki.

Sv. Cecilija

Rojena okoli leta 200 v Rimu, umrla kot mučenka 22. novembra 230 v Rimu.

Zavetnica: cerkvene glasbe, glasbenikov, izdelovalcev glasbenih instrumentov, pevcev, izdelovalcev orgel in pesnikov. Goduje 22. novembra.

Upodobitve: Mlada žena z orglami ali violino. Pred tem so jo uprizarjali s palmo in knjigo. Raffaelo jo je naslikal z vencem iz rdečih in belih vrtnic.¹⁹

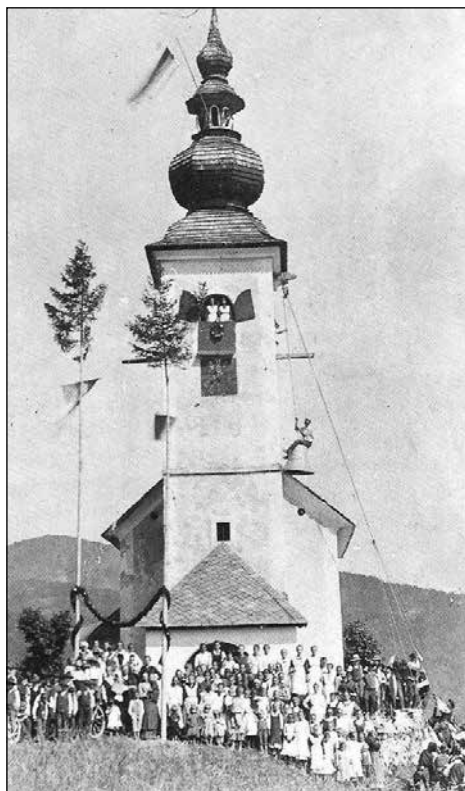

Kapelica na Eкну pred Zabrdom.
Foto: Aleksander Čufar

Podružnična cerkev sv. Marka v Spodnjih Danjah

Podružnična cerkev sv. Marka v Spodnjih Danjah je baročno-gotska stavba. Zvonik je podoben kot zvonik župnijske cerkve v Sorici. Pred vhodom v cerkev je tipična cerkvena lopa.

Zidava: Datum zidave ni znan, prav tako ni znano, kdaj je bila zgrajena župnijska cerkev. Valvasor v prvi izdaji Slave Vojvodine Kranjske leta 1689 (VIII, str. 307) piše, da je selška župnija imela deset podružnic. Našteva podružnice selške fare, h kateri je nekoč spadala tudi soriška cerkev. V tem seznamu ne omenja podružnične cerkve sv. Marka. Iz tega se lahko sklepa, da je nastala kasneje, proti temu pa govori zgradba cerkve sama, ki je veliko starejša od župne cerkve. Prav tako govori v prid temu ustno izročilo, da je bila danjarska cerkev sezidana veliko prej kot soriška. Ko so se vršila prizadevanja, da bi se soriška podružnica spremenila v župnijo, je potekala velika borba in prepir. Prepir je bil med Soričani in med prebivalci vasi: Ravne, Torka, Zabrd, Zgornje Danje in Spodnje Danje, ki so stale na stališ-

Blagoslovitev danjarskih zvonov. Foto: arhiv Ivanke Egart

Cerkev sv. Marka v Spodnjih Danjah. Foto: Aleksander Čufar

Oltar v cerkvi sv. Marka. Foto: Aleksander Čufar

ču, da se njihova podružnica spremeni v župnijo.

Velikost: Cerkev sv. Marka je dolga 17 m, široka 9 m, zvonik sega v višino 26 m.

Imena graditeljev svetišča so neznana, vendar sama zgradba kaže, da je bila grajena veliko bolj enotno in harmonično kot soriška. Za oltarjem je v les žgana letnica 1739, kar pa je najbrž le letnica popravila cerkve. Poročilo navaja, da je bila Markova cerkev leta 1863 izbokana in je bil dograjen "velb". Ustno izročilo pravi, da je imela cerkev v preteklosti ravno streho. To so leta 1863 izbokali in na streho položili plošče – skril, prav tako je bil to leto pobarvan tudi stolp. "Leta 1863 podružnica sv. Marka v Danjah na novo s ploščicami pokrita, strop prebarvan. Ladija neokusno s slikami okrašena, poslikal "pijanček" Luka Čeferin. Cerkev ponovno blagoslovljena 16. avgusta 1863 od domačega župnika Jožefa Bonclja".²⁰

Glavni vhod je skozi lopo in zvonik. Cerkev ima še stranski vhod, ki je bil dograjen kasneje, na levo stran pa je prizidana zakristija. Vsa cerkev je zidana

iz kamna. Stoji par sto metrov iz vasi na visokem grebenu. Pripovedujejo, da so imeli načrt, da bo ta cerkev "božjepotna", in so jo zgradili tam, da bi imeli lažjo pot do nje tudi ljudje iz doline.

Oltarji: V cerkvi so trije oltarji. Glavni je posvečen sv. Marku, levi stranski je posvečen Materi Božji, desni stranski pa sv. Andreju. Vsi oltarji kakor tudi župnijska cerkev so zgrajeni v izrazito baročnem slogu. Menze vseh treh oltarjev so lesene. Ravno tako je iz lesa zgrajena cela stavba nad menzami treh oltarjev. Starost oltarjev ni znana, ker o cerkvi in graditeljih ni nič napisanega, zato se ne da sklepati glede starosti, predvideva se, da so omenjene letnice letnice oltarjev.

Freske: Cerkev sv. Marka je poslikana ravno tako kot župna. Strop prezbitorija je poslikan v celoti, s to razliko, da so zidne slike veliko mlajše. Nad stropom prezbitorija za prvim ločnim obokom je napis:

Noolesias Marci

intus renovata

An no domini 1910

Pinxits.Ogrin

sub. Pareoho J.K

Župnik Karlin je torej zaslužen, da je Ogrin "premalal" cerkev. Na strop cerkve je naslikal sv. Florjana, ki zliva vodo v središče vasi v Danjah (pri vodnjaku). Slika je visoka 80 cm in dolga 120 cm. Pod sliko je napis: Požar leta 1880 in leta 1891. Poleg te slike je v isti velikosti naslikan sv. Anton Puščavnik. Na nasprotni strani stoji slika sv. Petra v Rimu. Poleg tega stoji slika sv. Pavla s knjigo in mečem v roki. Na sredini stropa je Bog Oče s knjigo v roki. Slika je višine skoraj 150 cm. Za to sliko je verjetno iz zidu in kamna izklesan golob – podoba sv. Duha, okrog njega v krogu pa je na isti način izklesanih osem angelov. Lok, ki loči prezbitorij in ladjo, je zelo lepo poslikan, nosi grozdne jagode in liste. Od tal – tlaka v prezbitoriju v višino 150 cm krog in krog je naslikana temno rdeča zavesa. Na zunanji strani zidu, ki deli prezbitorij in ladjo, pa je Ogrin naslikal kronanje Device Marije. Ob strani stojita Bog Oče in Sin s križem v roki. Nekoliko nižje

stojita brata Ciril in Metod. Kakšne slike, poslikave in freske so bile pred tem, se ne ve. Cerkev je imela nekaj poslikav že prej. Najstarejši prebivalec v Spodnjih Danjah, ki je imel 1954. leta 95 let, se spominja in je zaupal župniku Gačniku, da so bile v prezbiteriju slike:

- Adam in Eva ter kača, ki ovija drevo,
- slika kralja Davida s harfo v roki.

Vse to je bilo naslikano na zidu, kdaj in kdo je avtor, je zavito v molk, dejstvo pa je, da jih je Ogrin prekril.

Križev pot: Tudi starost križevega pota je nejasna. Poročilo pravi, da je cerkev leta 1864 dobila nov križev pot, ki ga je blagoslovil o. Salvator Pintar, frančiškan. Vsaka postaja ima napis v treh jezikih: slovenskem, italijanskem in nemškem. Pod sliko je napis: **Munchen bei th.** Med zadnjo vojno (1941–1945) so Nemci imeli umetniško razstavo v Kranju. Takrat so tudi iz spodnjedanjske cerkve odnesli osmo postajo križevega pota, ki pa je nikoli niso vrnili. Na glavnem oltarju se nahaja slika sv. Marka v velikosti 120 cm avtorja Ogrina, podpisana z letnico 1910, kar kaže, da jo je ustvaril, ko je delal v cerkvi. V stranskem levem oltarju stoji majhna lesena stavba v velikosti približno 50 cm, na njej je sv. Florjan. V temo je zavito, kdaj je delo nastalo in kdo ga je ustvaril. Na vrhu obeh stranskih oltarjev se nahajata dve sliki jajčaste oblike, na eni strani je slika Boga Očeta.

Cerkveni kipi: V glavnem oltarju stoji leseni kip sv. Marka v velikosti 120 cm. Prav tako ni znan avtor izdelave. Na vrhu oltarne zgradbe stoji Marijin kip s krono na glavi, ob strani pa Jezus in Bog Oče v velikosti 50 cm. Ob straneh trona stojita še dva kipa. V levem stranskem oltarju stoji zelo star Marijin kip s krono na glavi in detetom v naročju. Višina je okrog 130 cm. Ob strani kipa stojita kip sv. Izidorja in sv. Notburge. Visoka sta en meter. Na desnem stranskem oltarju je kip sv. Andreja v isti velikosti kot Marijin kip. Ob strani stojita kipa sv. Petra in sv. Pavla in sta verjetno najstarejša. Pod-

ružnična cerkev sv. Marka nima orgel in tudi ne drugega inštrumenta. V cerkvi ob svetih daritvah zazveni ljudsko petje, v letu 2007 je bila v cerkvi poroka.

Zvonovi: "Tudi na podružnici Spodnje Danje so se to leto (1886) omislili tri zvonove, his, gis, cis. Nabirka za zvonove, na velikonočni ponedeljek je bilo darovanje za zvonove, zahvalna služba božja, ker se je vse srečno izvršilo."²¹ Spodnjedanjska cerkev ima tri zvonove, vsi so železni. Pred prvo svetovno vojno so bili ravno tako trije – bronasti. "Leta 1916 so zvonove iz obeh cerkva sneli za potrebe vojske. Ljudje žalujejo za zvonovi."²² "Leta 1922 Danjarji začno nabirati za zvonove. Vsi so navdušeni, po hišah hodijo, tudi v Sorico pridejo, denar spravlja Pegam, tudi Rihtar se daje zanje. Po stari navadi gre par mož na Jesenice in s pomočjo Tovnarja pride vest, da so zvonovi že vlti. Za semenj privirajo, Gregur iz Zalega Loga gre ponje. V Sorici jih pozdravimo, ko jih pripeljejo okrašene s konji. Žnajderle iz Danj jih potegne v zvonik. Tehtajo 585 kg, 300 kg, 245 kg. Stanejo 39,600 kron, 16. 7. 1922 je blagoslov. V tej priliki je ponovno dano na znanje, Danjarji dražijo Soričane."²³ Vse tri zvonove je delala K. I. D. Narejeni so bili na Jesenicah, postavljeni pa leta 1922.

Cerkev je brez klopi in tlaka. "Cerkev je dobila klopi iz župnijske cerkve v Sorici, ko je le ta dobila nove."²⁴ Župnijsko cerkev je župnik Franc Gačnik dal temeljito prenoviti okrog leta 1960.

"V njej je ura, ki jo je podedovala po župnijski cerkvi, ko je le ta dobila novo. Cerkev nima v parametrih in cerkvenih posodah nobenih posebnih dragocenosti, ima pet plaščev v različnih barvah, en kelih ter star skoraj nič več uporaben misal iz leta 1868."²⁵

"Ponovno je bila leta 1968 obnovljena celotna fasada, na zvoniku pa so s pomočjo vaščanov zamenjali lesene skodle. Leta 1997–1998 se je okrog cerkve odkopala zemlja, naredila se je drenaža, obnovila se je škarpa okrog cerkve, okrog cerkve se je položil kamen. Leta 2003 je potekala celovita prenova spodnjedanjske cerkve. Odstranil se je stari omet cerkve in naredil nov, novi žlebovi, prebarvale so se

skodle, cerkev je dobila nov križ. Celotni stroški so bili okrog 15.500 evrov, od tega je Občina Železniki prispevala tretjino, vse ostalo pa so prispevali vaščani Spodnjih Danj.²⁶

Zavetnik sv. Marko: Sv. Marko je pomemben krščanski svetnik in avtor Evangelija po Marku, 25. april 68 v Aleksandriji, Egiptu. Goduje 25. aprila. Staro izročilo pravi, da je bil Marko eden izmed prvih, ki je širil krščanstvo v Severni Afriki. Posebno čast mu izkazujejo Benetke, katerih zavetnik je še danes. V svojem grbu imajo Benetke tudi krilatega

leva, simbol Markovega evangelija, ko je bila "republika sv. Marka" na višku svoje moči. Iz Benečije in Ogleja se je čaščenje sv. Marka širilo tudi v naše dežele.

Zavetnik: Kot patrona ga časte kmetje, steklarji, slikarji na steklo, košarji, zidarji, notarji, pisarji. K njemu se zatekajo v priprošnji zoper strelo in točo, nenadno in spokorjeno smrt, zoper garje in trpljenje, priporočilo za dobro žetev.

Upodobitve: Evangelista Marka upodabljajo s krilatim levom, z odprto knjigo oziroma s črnilnikom in peresom.

Cerkev sv. Marka, oltarji. Foto: Aleksander Čufar

Pregovori

*Če je na sv. Marka dan lepo,
bo dosti vina.*

*Kolikor žabe pred sv. Markom regljajo,
prav toliko potlej nehajo.*

Krog kapelic in razpel je nekako sklenjen v mejah okolice, kjer so nekoč prebivali tirolsko govoreči prebivalci. Vsem, ki so mi pomagali z informacijami,

posebno g. Aleksandru Čufarju za fotografije, se iskreno zahvaljujem. Zelo bom hvaležna za vsako novo informacijo, pa tudi vsak popravek mi bo zelo dragocen.

*Če kej merlaš špringa,
č pa veršrajbaš, plajba.*

*Izrečeno odleti,
če zapišeš, ostane.*

Opombe:

- ¹ Ustni vir: Jožica Šubic – Jenšterlova.
- ² Vodniki po loškem ozemlju, *Sorica in Soriška planina*, Muzejsko društvo Škofja Loka, 1986, str. 28–29.
- ³ *Sorica in Soriška planina*, Muzejsko društvo Škofja Loka, 1986, str. 29.
- ⁴ Mira Omerzel-Trlep, p. d. Taušova, *Konji naše pravljice*, Radovljica: Didakta, 1996, str. 18.
- ⁵ Ustni vir: Jernej Hudolin.
- ⁶ Ustni vir: Matija Okorn.
- ⁷ NŠAL, NŠAL 572, zapis Franca Pokorna, Župnija Sorica, ŠKL 379, Kaplani.
- ⁸ *Župnijska kronika Sorica*, str. 71.
- ⁹ NŠAL, NŠAL 19, *Popis cerkva 1954*, Župnija Sorica, Franc Gačnik. Foto: Gasser.
- ¹⁰ *Župnijska kronika Sorica*, str. 71.
- ¹¹ *Župnijska kronika Sorica*, str. 39.
- ¹² *Župnijska kronika Sorica*, str. 35.
- ¹³ *Župnijska kronika Sorica*, str. 242.
- ¹⁴ Ustni vir: Polde Taler – Rotkarjev.
- ¹⁵ NŠAL, NŠAL 19, *Popis cerkva 1954*, Župnija Sorica, Franc Gačnik.
- ¹⁶ Isti.
- ¹⁷ NŠAL, NŠAL 19, *Popis cerkva 1954*, Župnija Sorica, Franc Gačnik.
- ¹⁸ *Župnijska kronika Sorica*, str. 237.
- ¹⁹ Vera Schaubert in Hans Michael Schindler: *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995.
- ²⁰ *Pomembni dogodki v uvodu Župnijske kronike Sorica*, str. 2.
- ²¹ *Župnijska kronika Sorica*, str. 2.
- ²² *Župnijska kronika Sorica*, str. 92.
- ²³ *Župnijska kronika Sorica*, str. 196.
- ²⁴ Ustni vir: Minka Thaler, roj. leta 1934.
- ²⁵ NŠAL, NŠAL 19, *Popis cerkva 1954*, Župnija Sorica, Franc Gačnik.
- ²⁶ Ustni vir: Marina in Franc Kejžar.
- ²⁷ Leto svetnikov, II. del, april–junij, *Zadruga katoliških duhovnikov v Ljubljani*, 1970, str. 218–221.
- ²⁸ Tirolsko narečje: Jožica Šubic – Jenšterlova.

Streha zvonika cerkve sv. Antona bo krita s skrilom

Pogovor z Janezom Ferlanom

Tadeja Šuštar

Foto: Arhiv družine Ferlan

Janezova osebna izkaznica:

Rojen: 11. 5. 1956 na Češnjici (torej doma, ne v porodnišnici).

Otroštvo: kot zadnji, tretji otrok v družini Antona in Ivanke Ferlan, rojene Božič (pa še to edini fant), sem imel doma kar nekaj privilegijev, za življenje pa sem v tistem času veliko črpal od obeh sester.

Šolanje: po osnovni šoli v Železnikih sem po zanimivem spletu okoliščin šel v Ljubljano, stanoval v internatu Dom tehniških šol na Vidovdanski in hodil na Srednjo šolo za kemijo na Aškerčevi. Ker sem se po pogodbi o štipendiji moral po zaključku srednje šole zaposliti v tovarni Niko, sem jih naprosil, da fakulteto delam ob delu, kar so mi omogočili. Diplomiral sem na prvi stopnji v Mariboru.

Poklic: inženir kemijske tehnologije.

Služba: kot kemik sem v Niku prehodil pot od laboranta, tehnologa, vodje oddelka do direktorja proizvodnje.

Družina: z ženo Marinko imava sedem otrok, štiri fante in tri dekleta. Žal je ena deklica že pokojna.

Interesi: vedno sem rad gledal in igral nogomet, čeprav zanj nisem imel kakih sposobnosti, zato sem po logiki pristal v голу. V veliko veselje mi je bilo vedno delo na vrtu.

Hobiji in prosti čas: prostega časa nisem imel nikoli veliko, saj sem ob redni službi in izrednem študiju gradil tudi novo hišo. V tem času pa so na svet prijekali tudi že prvi otroci. V prejšnjem sistemu mi nihče ne bi niti ponudil kake pomembne funkcije, saj sem povsod brez pomisleka povedal, da sem veren. Ko pa je prišla demokracija in so se ustanovljale stranke, pa so me predstavniki kar treh strank želeli v svojih vrstah. Dolgo sem se vsem upiral, nazadnje pa pristopil k SKD (Slovenski krščanski demokrati), in to prav zato, ker so v svojem nazivu imeli besedo "krščanski". Tega, da bom kasneje v politiki 20 let, pa si nisem predstavljal, vsa leta svetnik in 16 let podžupan. Že pred dvema letoma sem sprejel odločitev, da vse funkcije predam do svojega 60. leta, in to tudi že izvajam.

Vem, da si bil eden ključnih posameznikov v projektu obnove zvonika cerkve sv. Antona, v katerem si se boril za to, da zvonik dobi prvotno podobo – v skrilu. Od kod ti ljubezen do skrila, do kamnite strehe?

Ne gre za ljubezen do skrila. Moja vpetost v obnovo zvonika v Železnikih je drugačna. Zgodba se je začela takrat, ko je v Železnike prišel župnik France Dular. Pred njegovim prihodom (ko je župnijo še vodil župnik Maks Ocepek) v župniji nisem bil posebno dejaven, seveda pa sem kot osnovnošolec vsa leta ministriral in postal najmlajši bralec beril. Branju beril se nisem nikoli odrekel, to z veseljem naredim še danes. Nekega popoldneva, kmalu po prihodu župnika Dularja v Železnike, sem slučajno šel mimo kaplanije (stavba, v kateri danes domuje

Antonov vrtec), ki je takrat v glavnem samevala, stavba pa je bolj ali manj propadala. Župnik Dular je ravno nanašal omet na poškodovano steno ob poti proti Škovinam. Župnika sploh nisem poznal, takrat sem ga videl prvič. Po krajšem opazovanju sem ga pohvalil, da mu gre delo dobro od rok. Odgovoril mi je z vprašanjem: "Ali vi tudi znate tole delat?" Pritrdil

Zvonik cerkve sv. Antona na novo prekrit s skrilom.
Foto: Arhiv družine Ferlan

Zvonik svetega Antona v Železnikih v številkah:

višina zidov: 46 m od tal do ure
višina zvonika, ki je v skrilu: 17 m
križ: okoli 5 m
število skrilastih ploščic: 6.100
kvadratura porabljenega skrila: 210 m²

sem mu in povabil me je, naj mu pridem pomagat. Kaj sem hotel drugega, kot da sem mu priskočil na pomoč. Skupaj sva delo v dveh popoldnevih končala. Vmes mi je razlagal o katoliškem vrtcu, ki bi bil lahko tu ali tam ...

Potemtakem se tvoja župnijska dejavnost ni začela tako uradno, skozi župnijski oziroma gospodarski svet, ampak slučajno, ker si dobro obvladal zidarska dela?

Srečanje z novim župnikom je bilo res čisto naključje. V tistem času sem bil tudi že prvi mandat svetnik v občinskem svetu, kar je izvedel tudi župnik Dular (zagotovo se je že po prvem popoldnevu skupnega dela pozanimal, kdo sem). Ker je župnija takrat za odgovore na gospodarska vprašanja imela le ključarje, je župnik po vzoru kar velikega števila župnij zbral nekaj posameznikov različnih znanj in ustanovil gospodarski svet. Glede na novi zakonik cerkvenega prava so župnije morale obvezno imeti gospodarski svet šele z letom 2000. Mene je v omenjeni svet povabil že takrat, ko "sva se šla zidarja". V tem

odboru sem se takoj dobro ujel z arhitektom Jernejem Hudolinom. Praktično sem sprejemal vsa njegova stališča v zvezi z obnovami. Najbolj mi je bilo všeč to, da je za vsako delo na prvo mesto postavljал strokovnost in kakovostno izvedbo. Načrt, da župnija ustanovi vrtec, je bil resen, z aktivnostmi pa je bilo treba pohiteti tudi zaradi pridobitve koncesije s strani občinskega sveta občine, kajti pripravljale so se neke zakonske spremembe, ki bi uvedbo vrtca lahko onemogočile (predvsem na področju financiranja). Dejstvo je, da smo vrtec ustanovili, na občinskem svetu občine soglasno potrdili koncesijo zanj in vrtec namestili v obnovljeno stavbo stare kaplanije. Že v času gradnje vrtca se je med ljudmi vedno bolj širilo mnenje, da je novi župnik tako zagnan, da se bo zagotovo lotil tudi obnove cerkvenega zvonika.

Obnove zvonika si je župnija zelo želela, ker je po drugi svetovni vojni po mnenju velike večine zvonik pokrivala nekakšna zasilna konstrukcija, ki je bila povsem drugačna od prvotnega ostrešja.

Z obnovo kaplanije za bodoči Antonov vrtec se je vse začelo. Foto: Arhiv družine Ferlan

Povojni zvonik cerkve sv. Antona.
Foto: Arhiv družine Ferlan

Vedel sem, na podlagi starih fotografij, kakšen je bil videti prvotni zvonik. Znano mi je bilo, da je bil ob koncu druge svetovne vojne požgan, da so ga po vojni obnovili na drugačen način, nisem pa vedel, da je načrte za novo ostrešje naredil arhitekt Tone Bitenc, Plečnikov učenec in njegov asistent. Kakor tudi nisem vedel, da se pri povojni obnovi zvonika in ostrešja njegovih načrtov niso preveč držali. Kasneje mi je eden od ključarjev pripovedoval, da je po izgradnji arhitekt Bitenc prišel v župnišče, zahteval načrte ter jih odnesel z besedami: "Tole, kar ste na cerkvi naredili, ni moje delo."

Torej se pod izvedbo arhitekt Bitenc ne bi podpisal?

Ne, ne bi se, ker niso delali po njegovih načrtih. Spominjam se, da se mi zvonik še kot otroku nekako ni zdel "ta prav". Ostrešje zvonika po mojem mnenju ni sodilo v naše okolje. Vedno mi je delovalo povsem primorsko. In potem ko so se začeli resni pogovori o novem ostrešju zvonika, je prevladovala ideja, da se ga izdela v prvotni obliki in prekrije z bakrom.

In kako si se odzval na bakreno idejo, načrt?

Najprej moram povedati, da predhodno nisem imel ne ideje ne želje, da bi kakor koli deloval v tej smeri. Na kraj pameti mi ni prišlo, da bi vodil obnovitvena dela. Vendar ko sem ugotovil, da nameravajo streho zvonika v resnici pokriti z bakrom, sem se uprl. Prvo, kar sem storil, sem 16. septembra 1996 napisal enako pismo predsedniku Krajevne skupnosti Železniki Jožetu Mohoriču, županu Občine Železniki Alojziju Čufarju in župniku Župnije Železniki Francetu Dularju. V njem sem v uvodu zapisal: "V našem okolju se že nekaj časa pogovarjamo, da je prišel čas za vrnitev zvonika farne cerkve sv. Antona v prvotno obliko. Tisti, ki so stari zvonik še videli v naravni velikosti in ne le na slikah, nas spodbujajo, naj naredimo ta korak!" Pred povabilom vsem na sestanek pa sem zapisal: "Ne zanima me, zakaj je do poškodovanja cerkve moralo priti, ampak kako združiti vse krajsane in okolišane, verne in neverne, tiste, ki hodijo k sv. Antonu po duhovno hrano, kot tiste, ki jim je cerkev samo kulturni spomenik." Poleg tega, da sem želel pri delu združiti Župnijo, Občino in Krajevno skupnost Železniki, sem bil trdno prepričan, da bom s tako širino preprečil, da bi bil zvonik prekrit z bakrom. Da se zvonik v resnici pokrije z bakrom, je bila zelo velika verjetnost, kajti v tistem času je bila v ljubljanski nadškofiji na pohođu prava "bakromanija". Večkrat v življenju se mi je zgodilo, da sem pri prizadevanjih za doseg kakega cilja dobil neko dodatno moč v sebi – tudi tokrat je bilo tako. Bil sem prepričan, da lahko preskočim vse ovire, predvsem pa, da se borim za pravo stvar.

Zakaj pravzaprav si se uprl, kaj te je gnalo? Si se opiral na zgodovino in vedel, da je skril značilna kritina naših krajev, ker je v bližini zalološki skrilolom, si se zanimal za stavbno dediščino kraja? Je bila to zgolj intuicija?

Zdelo se mi je logično, da je edina prava kritina za zvonik pridobljena iz skrilavca, saj če si samo malo pogledal hiše okrog cerkve, si videl, da je večina krita s skrilom. Preprosto tako sem čutil. In še danes se mi zdi povsem logično, da sem takrat napisal prej omenjeno pismo.

In kaj je sledilo?

Vsi so se odzvali mojemu povabilu (sestanek je bil 18. 9. 1996). Že na prvem sestanku se je pokazalo, da ne bo šlo lahko. Zasedba je bila, moram naravnost povedati, kar malo naporna. Enostavno povedano, kar nekaj časa nismo prišli nikamor. Stvari se niso premaknile z mrtve točke. Ves čas smo se vrteli okrog enega samega vprašanja, in sicer: "Smo v Železnikih sploh sposobni vrniti zvoniku prvotno podobo?" Župan in predsednik krajevne skupnosti sta jasno povedala, da je zanju sprejemljiva samo ena izvedba, in sicer natančno taka, kot je bila. Na prvem sestanku smo odbor razširili in k sodelovanju povabili še arhitekta Jerneja Hudolina, ključarja Mirana Benedičiča in Jožeta Freliha, Vinka Gartnerja in Marijo Gaser, ki naj bi skrbela za finance. V taki sestavi smo se potem sestali še šestkrat. Župan Čufar se je že na drugem sestanku malo razjezil in izjavil, da naj o vseh zadevah v zvezi z zvonikom odloča župnija sama. Ampak meni je bilo kristalno jasno, da bomo zvonik veliko lažje obnovili, če ostanemo čim dlje v široki zasedbi. Župnijski pastoralni svet je na svoji seji pod vodstvom Franceta Demšarja 13. aprila 1997 celo ugotovil, da delujoči odbor za obnovo cerkve sploh nima nobenega uradnega pooblastila z njihove strani, kar mi je sprva dalo misliti, da nas želi nekdo zrušiti, a po sprejetem sklepu ŽPS, da ustanovljeni odbor pooblašča za nadaljnje delo, temu le ni bilo tako.

Zelo sem se trudil, da bi sklep o vrsti kritine sprejeli na odboru. To se je 23. aprila 1997 tudi zgodilo. Potrdili smo skril kot kritino in se zavezali, da se lotimo obnove ob sodelovanju vseh strani. Toda to je bila šele odločitev odbora, ki pa je morala imeti še "žegen" župnije.

Kdo je na koncu koncev odločil, ali bo novo ostrešje kril skril ali baker?

Župan Čufar mi je enkrat na samem povedal, naj župniku Dularju jasno povem, da bo Občina finančno sodelovala le, če bo zvonik obnovljen v skrilu. Županova odločitev je bila zelo pomembna. Menim, da je izjemno podprla moja prizadevanja in nagnila

tehtnico skrilu v prid tudi pri župniku Dularju, ki je prej naredil kar precej propagande za baker. Preprosto se je zavedal, da bo finančno pokritje projekta ob morebitnem nesodelovanju Občine še težje. Ni mu pa bilo enostavno spreminjati mnenja. Domači župnik se je tako na odločilni seji ŽPS postavil na stališče, da se mu ne zdi pomembno, ali se dogovorimo za baker ali skril, ampak le to, ali bomo vsa dela lahko plačali. Odločitev o kritini je tako padla na ramena župnijskega pastoralnega sveta (odločali so, ali sprejmejo predlog odbora, da bo zvonik krit s skrilom, ali ne), kar je z današnjega vidika precej nenavadno. Take odločitve bi praviloma moral sprejemati gospodarski svet župnije (vendar ta v Cerkvi na Slovenskem še ni imel pravnih okvirov), glede na ustroj Cerkve in njeno hierarhijo pa bi zadnjo besedo moral vendarle imeti župnijski upravitelj. Tega, kdo je določil, da bo o kritini glasoval celoten župnijski pastoralni svet, res ne vem, vendar glede na omenjeno drugače skoraj ni moglo biti. Takrat (kot tudi še danes) je bil župnijski pastoralni svet po sestavi večinsko ženski, in ker mi je za skril uspelo prepričati ženski del sveta, je bil predlog odbora sprejet. Še danes se dobro spominjam, da je pred glasovanjem debato o skrilu in bakru zaključila Tončka Šuštar z besedami: "Če Janez pravi, da je pokritje s skrilom izvedljivo, potem je – jaz mu verjamem!"

Glede na zahtevnost kritine se je krvavi pot šele začel?

Pravzaprav res. Dela je bilo treba zagnati. Sprva nisem vedel, kako se počuti župnik Dular, ali je mogoče užaljen, se čuti premaganega ...? Kmalu sem spoznal, da je vsa prerekanja kar dobro prenesel. Glede na moje aktivnosti in željo, da bi bil zvonik v skrilu, je bilo povsem logično, da mi je župnik predal vodenje projekta tudi v izvedbeni fazi. In pri tem vodenju me je resnično zadelo nepredstavljivo ogromno stvari.

V našem okolju mi ob besedi skrilavec najprej pride na misel zalološki skrilolom, ki pa, domnevam, v primeru zvonika ni bil preveč uporaben?

Zaradi nedostopnosti terena o tem sploh nismo razmišljali. Koliko bi ga lahko še nalomili, niti ne vem. Podoben skril smo iskali drugje. Vedeli smo, da v Sloveniji takšnega, ki bi bil podoben našemu, zaloškemu, ne bomo našli. Našli pa smo, točno takega, kot smo ga rabili, v severni Nemčiji, pri podjetju Rathscheck v majhnem mestecu Mayen. Z Jožetom Tavčarjem, ki je dobro znal nemško, sva odšla na sever Nemčije, do koder sva prevozila 947 kilometrov. Obisk sva dobro načrtovala, tako da sva se poleg prodajalcev skрила srečala tudi z vodjem krovcev, ki so nam ga predlagali prodajalci skрила. To je bil Martin Balkenhol, lastnik podjetja Balkenhol. Vso dokumentacijo, predvsem ohranjene fotografije starega zvonika, so v Nemčiji prejeli predhodno, tako da so se lahko na sestanek pripravili. Že po nekaj minutah pogovora nama je bilo jasno, da so najini sogovorniki strokovnjaki na svojem področju in odlično obvladajo svojo obrt. Videla sva tudi rudnik skrilavca. Domov sva prinesla vzorce: skril, ki je bil popolnoma ustrezen, je bil v katalogu pod oznako SIN 700. Toda zgodba se je zapletla s krovcem. Če sva ugotovila, da bo skril celo cenejši od pričakovanih, pa bi bilo pokrivanje bistveno dražje. Jože me je vprašal, kaj naj storiva. Nimava kaj, samo sprejmeva lahko, potem bo pa že kako. Sprejela sva tudi ponujeno ceno za pokrivanje, a iz Nemčije vendarle odšla s cmokom v grlu.

Ste zvonik nameravali pokriti po vzorcu prvotne strehe ali ste iskali kakšne sodobne variante?

Povsem smo se držali prvotnega vzorca. Hoteli smo imeti zvonik, kakršen je bil pred požigom. Vse smo delali na osnovi obstoječih fotografij: arhitekt Jernej Hudolin je ob pomoči mlajšega arhitekta Bojana Rihtaršiča zrisal vse pomembne situacije, ki so zahtevale tako za izbiro različnih skrilnih plošč kot za pokrivanje krovcem. Stare fotografije smo dali povečati, da so se bolje videli detajli. Posebno smo se potrudili, da bo šest ornamentov, podobnih rožicam, natančno takih, kot so bili. Kasneje smo, ob klesanju elementov za te rožice, ugotovili, da je

vsaka sestavljena iz 93 različno izklesanih plošč. Seveda se bile rožice tudi najdražje.

Kaj vam je poleg denarja predstavljalo največji problem? S kakšnimi težavami, vprašanji ste se ukvarjali z nemškimi partnerji?

Doma smo se pred obiskom v Nemčiji veliko spraševali, koliko skrilnih plošč in kakšnih dimenzij naj naročimo. Izkazalo pa se je, da je bila to povsem nepotrebna skrb. Krovci so s fotografij in priloženih situacij zlahka izračunali posamezne dimenzije in količino plošč. V Železnike so pripeljali še določene količino klasičnih tipov, kot je na primer "spitzwinkel", ostalo so izklesali na trgu pred cerkvijo. In ko sva z njimi debatirala o površinah in o tem, kako izračunajo količine, je bilo tudi meni prav hitro vse jasno.

Pridobitev potrebne gradbene dokumentacije in dovoljenj je vedno problem in vzame veliko časa in energije. Kako vam je šlo na tem področju?

Važno je bilo, da so bile sprejete vse pomembne odločitve, na osnovi katerih smo se lahko lotili dela. "Papirno vojno" smo obvladali, saj smo se v življenju že vsi srečevali z njo. Vse postopke v zvezi s potrebnimi dokumenti s strani Zavoda za varovanje naravne in kulturne dediščine je urejal arhitekt Jernej Hudolin, ki je bil poleg tega skoraj nenadomestljiv še pri marsikaterih drugih delih. Za vsako od pomembnih del smo zbrali po tri ponudbe (tudi za prekrivanje s skrilom). Za izdelavo načrtov konstrukcije zvonika (glavni dokument pri pridobivanju gradbenega dovoljenja) smo izbrali Franceta Kvaternika iz Ljubljane, ki je bil najcenejši. Pri izdelavi strešne konstrukcije nismo veliko razmišljali, kdo bo to izdelal, saj je bilo znano, da taka dela najbolje opravi Igor Štebe iz Žej pri Komendi. Toda ko je pregledal načrte konstrukcije, ni bil preveč zadovoljen. Prišel je v Železnike in nas vprašal, ali je kje v naravi kak podoben zvonik.

Ali bi bila streha drugačna, če bi jo izdelali po Kvaternikovih načrtih?

Ne bi bila drugačna, na zunaj povsem enaka. Štebetu ni bila po volji razporeditev "špirovcev" v notranjosti zvonika, razlagal je, da taka konstrukcija ne funkcionira dobro v močnem vetru. Na obstoječi načrt je narisal, kakšna bi po njegovem morala konstrukcija biti, nakar smo se odpravili pogledat, kako je v notranjosti narejen zvonik na Zalem Logu. Splezali smo v zvonik, omedli vse pajčevine in družno s Štebetom ugotovili, da je konstrukcija prav taka, kot jo je Štebe narisal čez Kvaternikov načrt. Glede na njegove izkušnje smo spremembo konstrukcije takoj potrdili. Štebe je potem doma sedel za računalnik, narisal vse spremembe in izdelal elemente lesene konstrukcije ..., bil je zlata vreden.

Tako nam je kar nekako v pričakovanem času uspelo pridobiti vso dokumentacijo in gradbeno dovoljenje (25. 7. 1997). S krovci smo bili dogovorjeni, da pridejo k nam v roku 14 dni, potem ko bomo mi imeli vse pripravljeno zanje: postavljena in z lesom obita konstrukcija zvonika.

In potem ko ste dognali, kako do kakovostne, trdne lesene konstrukcije, je bil čas, da dela tudi zares stečejo?

Ob zvonik smo postavili odre. Za postavitev le-teh smo izbrali podjetje Tehnik s podizvajalcem Pohlevnom. To je bila kar zahtevna naloga. Tudi za odstranitev starega ostrešja smo izbrali podjetje Tehnik, ki pa je imelo s starim, že trhlím ostrešjem nepričakovano veliko težav. Na starem zvoniku so po našem mnenju imeli neko vrednost edino štirje betonski stebri in smo jih želeli ohraniti. Ob odstranjevanju, ki je bilo zelo zahtevno, saj so bili stebri natakneni na železne drogove, so prvega zdrobili, ostale tri pa uspešno odstranili. Svoje mesto so kasneje dobili v trikotnem vrtičku ob cerkvi, kjer je bilo nekdaj pokopališče. V času omenjenih del je župnik Dular organiziral gozdarska dela za pridobitev potrebnih količin lesa. Janez Benedičič iz Martinj Vrha je les razžagal, Kmetijska zadruga Češnjica je poskrbela za njegovo sušenje, moj tast Janko Mohorič iz Švelj je vse deske pokobiljal ...

Odstranitev ste uspešno zaključili in napravili prostor strešnim mojstrom za gradnjo lesene konstrukcije in nato še krovcem?

Nekdo nam je predlagal, da po novem streho zvonika naredijo na tleh in jo z dvigalom postavijo na zvonik. Meni se tak predlog za prekrivanje s skrilom ni zdel uresničljiv, vendar smo navedbe vseeno preverili v Nemčiji in pri Igorji Štebetu. Z obeh strani smo dobili negativen odgovor. Po odstranitvi starega ostrešja zvonika so delavci Tehnika najprej pozidali stene zvonika, da so z betonom lahko utrdili venec, na katerega so nato Štebetovi delavci začeli postavljati leseno konstrukcijo. Po obložitvi konstrukcije z deskami so po krajšem premoru prispeli krovci podjetja Balkenhol. Delo na zvoniku je šlo kot po maslu, medtem ko smo se mi ukvarjali z zapleteno zgodbo o pridobivanju denarja.

Spomnim se, da smo v Občestvu dobili prilogo, da lahko vsaka družina po svojih močeh prispeva denar za obnovo zvonika, z izračunom, koliko bi morala prispevati, da bi pokrili vse stroške.

Tako je. Prišel sem na idejo, da z dopisom, ki bi ga podpisali župan Čufar, župnik Dular, predsednik Krajevne skupnosti Železniki Mohorič in jaz kot predsednik odbora, zaprosimo vse krajanе, verujoče in neverujoče, da prispevajo denar. Tudi v Občestvu (interno glasilo župnij Dražgoše, Zali Log in Železniki) smo vse natančno razložili. Denar so lahko prinesli v župnišče, nakazali na žiro račun Gorenjske banke, oddali na Krajevni skupnosti ali pa na Občini. Na voljo smo dali različne načine, da bi vsi, ki bi želeli prispevati, to lahko storili. Glede na to, da se je zvonik pokrival s skrilom, smo dobili obljubljeni denar iz občinskega proračuna – iz deleža za sakralne objekte, nekaj denarja je prišlo z Ministrstva za kulturo, dodali smo še denar denacionalizacijskega postopka. Kljub vsem prizadevanjem, da bi bilo zbiranje sredstev korektno, da prošnje za pomoč ne bi koga užalile, da bi bilo jasno, da ne gre za obvezen prispevek, ampak naj daruje tisti, ki hoče in zmore, je eden od članov izstopil iz gospodarske-

ga sveta, ker se mu ni zdelo prav, da smo v Občestvu župljanom pojasnili finančno situacijo in objavili izračun, koliko bi v občini morala prispevati vsaka družina, da bi vse stroške v zvezi z obnovo ostrešja zvonika pokrili.

Je dopis obrodil sadove, so se ljudje odzvali ali so ostali hladni, nezainteresirani, mogoče celo kritični?

Pravzaprav je sledila zanimiva situacija. Sprva denar ni pritekal, ker se ni nič dogajalo. Toda ko smo

Roža. Foto: Arhiv družine Ferlan

Najlepši del zvonika. Foto: Arhiv družine Ferlan

Zahtevnost prekrivanja. Foto: Arhiv družine Ferlan

Vrh zvonika z bunko in križem. Foto: Arhiv družine Ferlan

zvonik začeli pokrivati s skrilom, je bilo denarja na našem računu iz dneva v dan več. In vsi tisti, ki so mi pred izvedbo zagotavljali: "Janez, če boste pa res zrihtali skril, bom pa dal taužnt mark", so jih res tudi dali. Bili smo navdušeni. Potrjeno smo se pravilno odločili. Zvonik je bil iz dneva v dan lepši. Ko so krovci pritrjevali ornamente (rožice), so nekateri več ur stali na trgu in opazovali dela. Krajsani so bili navdušeni, začutili se je zadovoljstvo. Odvalil se mi je kamen od srca. "Pa le ne bom zadolžil Župnije za celo generacijo, kot so govorili nekateri!" sem si rekel sam pri sebi.

Krovci so bili Nemci. Kako so se počutili zahodnjaki na "vzhodu"?

Preden so krovci prišli v Slovenijo, so imeli kup vprašanj, veliko pomislekov, meni so se nekatera vprašanja zdela povsem smešna, pa čeprav sem vedel, da še nikoli niso bili pri nas. Ne smemo pozabiti, da je bila, četudi že samostojna, Slovenija v očeh Nemcev še vedno socialistična, vzhodna, nerazvita država. Spraševali so vse mogoče neumnosti: kako sploh je v Sloveniji, ali bodo lahko kje gledali televizijo, kako je s telefonom, kaj pa tekoča voda ... In ko so prišli, niso mogli verjeti, da imamo vse kot oni in vse tako zelo urejeno. Pričakovali so nekaj čisto drugega, saj so vendar pripotovali na "zaostali vzhod". Stanovali so v župnišču. Ustregli smo tudi njihovi želji po gledanju njihovih programov na televiziji. Preprosto sem doma odmontiral vse naprave satelitske televizije in jih preselil v župnišče.

Torej so čas v Železnikih posvetili samo delu in gledanju televizije?

Pravzaprav res, cele dneve so delali, zvečer pa gledali televizijo. So pa na moje presenečenje povzročili celo dva incidenta. Vodja ekipe, gospod Balkenhol, je moral enkrat ob koncu tedna odpotovati v Nemčijo, da uredi neke posle. Njegovi podrejeni so ostali sami in ta čas preživel v skladu s pregovorom, da ko mačke ni doma, miši plešejo. Tako so si v soboto zaželeli, da bi šli v disko v Ljubljano. Le eden od njih je ostal v Železnikih. Predlagal sem jim, da jih peljem v

Ljubljano, vendar z njimi ne bom ostal (navedel sem jim tehten razlog, zakaj ne). Domov naj bi se vrnili s taksijem. Vse je bilo v redu do takrat, ko jih je taksist namesto v Železnike dostavil v Žiri. Potem jih je moral iz Žirov prepeljati še v Železnike, kjer pa so se glede zaračunane kilometrine sprli, saj niso hoteli plačati več, kot so izračunali, da stane kilometrina na relaciji Ljubljana-Železniki. Ker taksist ni dobil zahtevanega plačila, je poklical policijo. Policisti so jih enostavno strpali v marico in odpeljali v Škofjo Loko, kjer so preživel še preostanek noči.

Ali so vas o zapletu obvestili, da bi jim lahko pomagali?

Kaj se je zgodilo, sem zvedel v nedeljo po jutranji maši. Odpravil sem se v Loko, kjer je prav tedaj v prostoru za priprtje vladala prava panika. Ko so namreč prišli jutranji uslužbenci, so se takoj zavedli, da so ponoči priprli tuje delavce, in to še Nemce. In naši nemški krovci so ob mojem prihodu dejanje komentirali: To je isto, kot bi nas zaprli v Vzhodni Nemčiji. Eden je kar naprej momljal: "Stasi, Stasi!" Ko se vrnem domov, izvem še to, da je tisti, ki je ostal doma, vzel avto, šel v Škofjo Loko in povzročil nesrečo. Na avtobusni postaji v Škofji Loki se je zaletel v drug avto, ki ga je popolnoma razbil. Na srečo sta jo tako voznica kot on sam odnesla brez poškodb. Tako sem moral v ponedeljek v službi vzeti dopust, da sem šel v Škofjo Loko reševati eno in drugo zadevo.

Domnevam, da glede na to, da niso zagrešili hujšega prekrška, postopek ni trajal dolgo?

Pravzaprav res. Primer s taksistom so želeli urediti na kratko. S prometno nesrečo so se nameravali ukvarjati pozneje. Tisto jutro sem tudi dobil odgovor na vprašanje, ki mi ga do takrat nikakor ni uspelo pridobiti. Namreč, moj vsakdan se je takrat začel s tem, da sem delavcem zjutraj, preden sem šel v službo, na zvonik nesel termovko prave kave. Z njimi sem preživel vse popoldneve, se naučil malo nemščine, posnel vse faze dela. Hitro mi je bilo tudi jasno, kdo je najbolj usposobljen, kdo je le pomočnik. In večkrat sem jih tudi vprašal, koliko kdo za svoje

delo zasluži. Na taka vprašanja so se samo nasmihali, nihče mi ni dal takega podatka. Toda na sodišču so vsakega posebej zaslišali in pri vsakem sem bil kot organizator dela prisoten. Poleg vprašanj o nočnem dogodku so vsakega vprašali tudi o njegovem mesečnem zaslužku. Takrat pa niso imeli izbire, kot da so odgovore dali. Ker so se na sodišču prav vsi pritožili na način, kako jih je policija odpeljala, so se jim na sodišču opravičili. Pojasnili so jim, da se je vse zgodilo vendarle ponoči, da je taksist pač reagiral, kot je reagiral, da jih ni razumel ... Ob dvanajstih je bila sodna obravnava za vse končana, svobodne sem lahko odpeljal v Železnike na delo. In tisti, ki je večkrat omenjal vzhodnonemško tajno službo, ni mogel verjeti, da se je vse tako hitro in elegantno končalo. Dodal je, da če bi se to zgodilo v Zahodni Nemčiji, najmanj tri dni ne bi mogli delati.

Kaj pa se je zgodilo s povzročiteljem prometne nesreče?

Njegov primer pa ni bil tako preprost, kajti bil je zdravljeni alkoholik, ki se ga je v odsotnosti vodje napil, vzel avto in se zaletel. Ko se je vodja vrnil, ga je odpustil. Enostavno je poklical njegovo ženo, da ga je prišla iskat. Kljub omenjenima zapletoma so nemški krovci zapustili izredno dober vtis. Pokriva-

nje zvonika so srečno in uspešno zaključili. Opravili so fantastično delo.

Torej so bili vredni svoje cene?

Vsekakor. Ko smo poravnali vse račune v zvezi z zvonikom, nam je še nekaj ostalo za nadaljnja dela. Popolnoma v nasprotju s pričakovanji nekaterih. Obnovljeni zvonik je na dan sv. Antona Puščavnika, farnega zavetnika, 17. januarja 1998, blagoslovil škof Kvas.

Zvonik se je strumno dvigal v svoji čudoviti skrilasti opravi nad dolino in lahko ste bili ponosni, da ste se pred slabim letom dni pravilno odločili. Še posebno tvoj prispevek, tvoj delež pri uspeli obnovi je bil pravzaprav neizmeren. Ključnega pomena je bilo, da si in kako si pogнал v pravo smer razmišljanje o kritini, o skrilu, hkrati pa si opravil nekaj sto prostovoljnih ur.

Vem, da je obnova zvonika zgodba o uspehu. Zadovoljen sem, ker sem uspel povezati Občino in Župnijo. Nikakor pa zasluga ni samo moja. Vodja ne naredi ničesar, če mu drugi ne sledijo. Četudi je bilo naporno, nam je s pomočjo velikega števila faranov uspelo. Vendar če bi moral skozi celotno zgodbo obnove zvonika še enkrat, ne vem, ali bi še šel. Moram povedati, da sem pri obnovi zvonika naredil 690 ur

Ob bunki pod križem od leve proti desni: Tone Čufar, Jernej Hudolin in Marinka Ferlan. Arhitekt Jernej Hudolin je bil pri obnovi zvonika v Železnikih mož na mestu in me je vedno podpiral, da je kritina s skrilom edina smiselna. Brez njega in njegove strokovne podpore v Železnikih ne bi imeli zvonika, obnovljenega na prvotno obliko in kritega s skrilom. Foto: Arhiv družine Ferlan

prostovoljnega dela s pripravo in izdelavo skupaj. Toliko sem bil prisoten ob delih, da se je zgodilo celo to, da me je župnik proti večeru klical domov, jaz sem bil pa še na zvoniku. Poleg vsega omenjenega sem posnel tudi vse faze pokrivanja, tako da smo po zaključku del lahko izdali dve videokaseti. Obenem sem se v zvezi s polaganjem skrila zelo veliko naučil. Ugotovil sem, da ne gre za nobeno znatnost, da pa delo zahteva natančnost, vztrajnost in preprosto orodje za delo. Ko smo jeseni leta 1997 z delom zaključili, so krovci tistim, ki smo z njimi več sodelovali, poklonili take stenske ure na skrilu. (Pokaže na steno.) Od mojstrov dela s skrilom sem si izprosil še komplet delovnega orodja, ki pa so mi ga izročili kar nekam s težkim srcem. Tega sploh nisem mogel razumeti. Orodje je namreč tako preprosto, da nima kake velike vrednosti. Kasneje, ko sem že sam delal z njim, mi je kar nekaj prebivalcev starega dela Železnikov povedalo, da jim tako orodje leži na podstrehi in da ga lahko dobim, če ga hočem.

Po koncu del ste izdali dve videokaseti kot zapisa procesa obnove. Domnevam, da je bil proces obnove tudi natančno fotodokumentiran. Kaj pa finančno poročilo? Ste kam zapisali in objavili podatke o denarnem poslovanju?

Vse smo objavili v posebni prilogi Občestva, čeprav se vsi niso strinjali s tem, da to naredimo. Ne vem, zakaj so imeli toliko pomislekov glede smiselnosti tega početja. Meni pa se je zdelo edino pravilno, da vse podatke o denarju: od kod je prišel in kam je šel, damo ljudem na vpogled. Konec koncev je s finančnim prispevkom sodelovalo izredno veliko število ljudi. Sam sem bil izredno vesel, ko sem videl, da so za obnovo zvonika darovali tudi taki, ki so cerkev verjetno poznali samo od zunaj.

Glede na to, da je bil arhitekt Bitenc Plečnikov učenec, ali ste doživljali tudi kakšne pritiske od zunaj, iz vrst varuhov arhitekturne, stavbne dediščine, ali je bilo splošno znano, da se je strehi zvonika v Železnikih Bitenc "odrekel" in ga ni štel med svoja dela?

Doživeli smo pravi strokovni zaplet. V času, ko smo v Železnikih obnavljali zvonik cerkve sv. Antona, je v Ljubljani, kar sem izvedel šele kasneje, na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine potekala borba med starimi in mladimi arhitekti. Damjan Prelovšek, predstavnik starejših arhitektov, je zagovarjal stališče, da je prav vse, kar so ustvarili Plečnikovi učenci, Plečnikova zapuščina in jo je potrebno zaščititi. S tem se mladi arhitekti niso strinjali, ker so bili mnenja, da vsi Plečnikovi učenci in njihova dela ne morejo biti v isti kategoriji kot Plečnik sam. Kajti nekateri so res ustvarjali povsem po njegovih smernicah in so Plečnikovo delo resnično nadaljevali, mogoče celo nadgrajevali, medtem ko so se drugi pri Plečniku učili, potem pa šli povsem svojo pot. Mlajši arhitekti so preprosto želeli ločiti zrnje od plev. V našem primeru se je pa že učenec sam odrekel svojega dela, ker je odstopalo od njegovih načrtov. Poleg tega sem trdno prepričan, da Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine ne bi izdal dovoljenja za obnovo zvonika, če bi obstoječi imel kakšno vrednost. Najprej se je zgodila časopisna zgodba v Gorenjskem glasu. Novinar Štefan Žargi je obiskal arhitekta Hudolina, župnika Dularja in mene. Uredništvo Glasa je objavilo

Za spomin z zadnjega odra. Foto: Arhiv družine Ferlan

vsebinsko odličen članek, toda z naslovom Plečnik se umika iz Železnikov. Takoj smo se odzvali. Novinarja Žargija sem dobro poznal, saj je poročal s sej občinskega sveta. Telefoniral sem mu in mu povedal, da je naslov članka laž. Bil je nekje na dopustu in je bil sam presenečen nad objavljenim naslovom. Kasneje mi je s kopijami faksov dokazal, da je njegov originalni članek nosil naslov Zvonik bo v skrilu. Zakaj je takratna odgovorna urednica Leopoldina Bogataj naslov spremenila, mi ni nikoli pojasnila. Uradno smo zahtevali od urednice, da v časopisu objavijo in obrazložijo, da v Železnikih nikoli ni bilo Plečnikovega zvonika. Spor se kar nekaj časa ni polegel.

Vendar pa ste potem imeli vi in Plečnik medijski mir?

Ne. Zatem je sledila televizijska zgodba. Novinar-ka Janja Koren, ki je pokrivala Gorenjsko za RTV Slovenijo, me je klicala na otok Pag, kjer sem dopustoval z družino, da nemudoma moram priti v Železnike. Vzrok je bil prispevek o obnovi zvonika cerkve sv. Antona za oddajo Tednik. Kaj sem hotel, odpeljal sem se s Paga v Železnike. Niti približno nisem vedel, kdo bodo še sogovorniki v oddaji. Kot se je izkazalo na koncu, je bil namen prispevka, da Sloveniji pokažejo, kako smo v Železnikih uničili Plečnikovo zapuščino. In ko sem prišel na Plac (trg pred cerkvijo sv. Antona), je bil tam med drugimi tudi arhitekt Damjan Prelovšek, ki me je nagovoril z besedami: "A vi ste tisti! Barbar, navaden barbar ste!" Želel sem pojasnilo, zakaj me je tako naslovil, pa je obrazložil, da zato, ker sem uničil Plečnikovo dediščino. Objasnil sem mu, da tega, kar on imenuje Plečnikovo delo, še njegov asistent ni priznal za svoje, in da je dokazano brez vrednosti. Posneli so prispevek z menoj, župnikom Dularjem in arhitektom Prelovškom. Potem pa je novinarka Korenova hodila po starem delu Železnikov in mrzlično iskala osebo, ki bo udarila po meni in župniku Dularju zaradi uničevanja Plečnikove dediščine. Prav nikogar ni našla. Ob soočenju z arhitektom Prelovškom sem se spraševal, od kod

neki je meni ta možakar znan. Razjasnilo se mi je nekaj let pozneje na Bledu. Bil sem na regijskem sestanku stranke SLS, kjer sem prijateljem razlagal mojo prigodo s Tednikom in Prelovškom. Začeli so se mi smejati in mi pokazali sosednjo mizo, kjer je sedel Damjan Prelovšek. Do takrat nisem vedel, da je eden vidnih predstavnikov SLS-a. Čez nekaj časa sem šel k njemu in ga povprašal: "Kako kaj mi barbari v Železnikih?" Tisti večer sva se o vsej tej problematiki prav mirno pogovorila, in ker je bil takrat že veleposlanik v Pragi, me je povabil, da se mi oddolži za napad glede Plečnika s tem, da bi mi razkazal tamkajšnja Plečnikova dela. Tega vabila žal nisem izkoristil.

Kako pa je bilo s streho cerkve?

Želel sem, da bi bil tudi na strehi skril, vendar smo v odboru za obnovo cerkve sv. Antona sklenili kompromis, da glede na to, da na njej nikoli ni bil, in da kritina ni posebno vidna s tal, pokrijemo cerkev s kritino, ki spominja na skril. Tako nas je usmeril arhitekt Hudolin, saj je konec koncev res nemogoče pričakovati, da bodo vsi, ki bodo obnavljali svoje hiše, strehe spet pokrivali s skrilom. Zato smo poiskali kritino, ki je bila na videz podobna skrilu in cenovno ugodna. Našli smo jo tako po barvi kot obliki. Taka kritina zdaj že krasi tudi kako obnovljeno hišo v Železnikih. Tudi ta poteza se je izkazala za odlično. Dela so se izvajala pomladi leta 1999, blagoslovljena pa so bila 29. avgusta.

So sledili še drugi cerkveni projekti?

Seveda, kot predsednik gospodarskega sveta in odbora za obnovo cerkve sv. Antona, kratko smo ga imenovali tudi gradbeni odbor, sem vodil še dela obnove fasade in notranjosti cerkve sv. Antona. Pri izvedbi del pa sem bil bistveno manj prisoten, saj sem zaradi velikih težav s kolkom prav v času izvajanja del le-tega zamenjal. Tudi ta dela so bila izvedena strokovno. Ob vseh teh delih ne smem pozabiti omeniti, poleg župnika Dularja, ki je delal z neverjetnim žarom, in arhitekta Hudolina, ki mu je zelo veliko pomagal tudi arhitekt Bojan Rihtaršič, ki

5-metrski križ na vrhu zvonika, ki ga je izdelal Jože Freljih. Levo župnik Dular. Foto: Arhiv družine Ferlan

že stopa po njegovi poti, kar je sreča za Železnike, vsaj še dveh ključarjev: Mirana Benedičiča in Jožeta Freljha. Jože je izdelal tudi velikanski križ za vrh zvonika, ki pa s trga sploh ne zgleda več velik. Samo onadva vesta, koliko zastonskega dela sta opravila za cerkev v času vseh obnov. Še marsikoga bi bilo treba omeniti, vendar če sem posebej izpostavil Mirana in Jožeta, zagotovo nisem zgrešil prvih dveh. Je pa res nekaj: sčasoma smo se kar navezali drug na drugega, vedeli smo, na koga se obračati, koga povabiti zraven ...

Zgodba o Janezu Ferlanu in skrilu pa se je plela še naprej.

Ja. Potem so se mi začele v zvezi s skrilom dogajati različne stvari, kar same od sebe, kajti ni bilo malo ljudi, ki so vedeli, da sem vodil obnovo zvonika v Železnikih. Naslednje leto pomladi mi je v službi Jernej Tolar iz Podlonka začel razlagati, da bodo tudi na Prtovcu (cerkev Marije Pomočnice) obnovili zvonik in da ga bodo pokrili z bakrom. Odvrnil sem mu, naj

vzamejo za zgled Železnike in ga pokrijejo s skrilom. Rekel mi je, da je že vse dogovorjeno in naj bi z deli začeli jeseni istega leta, torej leta 1998, da so se tako odločili s ključarji in da je njihovo namero že potrdil tudi župnijski svet v Selcih. Stopil sem do takratnega selškega župnika Bojana Likarja in povprašal o izbrani kritini za zvonik, ki je bil v obliki piramide in krit s škodlami. "Najmanj dela je z bakrom," mi je odvrnil. Prepričeval sem ga, naj raje izberejo skril. Obljubil sem mu, da se bom kot občinski svetnik potrudil, da bodo dobili občinska sredstva za sakralne objekte, vendar le v primeru, če bodo zvonik pokrili s skrilom, saj je z njim pokrita tudi celotna streha cerkve. Župnika Likarja je najbolj skrbelo, kdo bo krovec, če gredo v meni želeno izvedbo. Zagotovil sem mu, da jih je za tako enostaven zvonik v Sloveniji dovolj. Preden sem odšel, sem pa še, ne vem zakaj, rekel: "Če ne boste našli nikogar za pokrival, vam ga bom pa sam pokrtil." Župnik se je z izvedbo v skrilu prav hitro strinjal, ker je uvidel, da sicer ne bo denarja iz občinskega proračuna. Obljubil je, da bo nemudoma šel na Prtovč do ključarja in se glede spremembe kritine dogovoril v župnijskem pastoralnem svetu.

Aha, zato torej smo te lahko celo poletje gledali na strehi prtovške cerkve?

Prav zato. Čez nekaj mesecev se je namreč pojavil župnik Likar na hišnem pragu in razložil, da so se vse dogovorili, da pa še nimajo krovca. Po mojem mnenju ga niti niso preveč iskali. In nadaljeval, da pa računajo name, ker sem mu to obljubil. Kaj sem hotel drugega, kot da sem obljubo izpolnil. Župniku sem postavil samo en pogoj, in sicer da dela izvajam v času mojega kolektivnega dopusta, ki ga imamo v Niku vsako leto tri tedne skupaj. Župnik Likar je obljubil, da bo vse organiziral tako, da bo to mogoče. Dogovorila sva se tudi, da izračunam količino in vrsto skрила ter izvedem nabavo. Prosil je tudi, naj klasičnega "spitzwinkla" naročim precej več, da se bo kasneje lahko popravljalo tudi ostrešje cerkvene ladje. In prav ta dodaten skril me je na koncu rešil.

Ja, kaj je pa lahko šlo narobe, saj si ocenil, da streha zvonika res ni kakšen problem?

Nekega dne je k meni prišel Lojze Tolar z Jesenovca in mi rekel, da če se bomo lotili obnove ostrešja zvonika na Prtovču, potem naj naredimo takega, kot je prvotno bil – z "bunko". Za dokaz mi je pokazal zelo staro fotografijo. Razložil mi je, da je prvotni zvonik, ki je bil krit s skrilom, leta 1910 hud veter podrl, vaščani pa so za tem nanj namestili preprosto piramido in jo pokrili s skodlami. S temi podatki se je moja situacija popolnoma spremenila, saj naj bi namesto povsem enostavne sedaj pokrival bistveno bolj zahtevno ostrešje zvonika. Pogum mi je kar plahnel, vendar obljuba je obljuba, pa še Lojze me je spodbujal, da naj se potrudim, ker je edinstvena priložnost, da zvonik spet dobi prvotno podobo. Najprej sem se seveda napotil k arhitektu Hudolinu po strokovne smernice.

Vse te nepredvidene ovire te kljub vsemu niso vrgle s tira?

Malo so me že vrgle. A začel sem iskati rešitve. Povsem jasno je bilo, da moram poiskati nekega tesarja, ki bo napravil konstrukcijo, saj je bila sprememba tolikšna, da res nisem mogel pričakovati od domačinov s Prtovča in Podlonka, da mi naredijo, kot je bilo prej dogovorjeno, celotno in zahtevno leseno konstrukcijo.

Prosil sem ženinoga strica, tesarja Marjana Kokalja, da bi mi izdelal ostrešje, vendar ni imel časa. Potem sem se spomnil Igorja Štebeta. Obiskal sem ga in mu povedal, kaj se mi je zgodilo. Prosil sem ga, če bi bil pripravljen priti pogledat, kaj se da narediti. Še danes vem, da je prišel na torek popoldne in najprej ugotovil, da je tloris zvonika nenavaden, pravokoten! Običajni tlorisi zvonikov so kvadratni. Odločil se je, da mi pomaga. Napisal mi je na list, kaj vse potrebuje (izredno dolg in močan hrastov steber, opornike različnih dimenzij ...). To pa mora biti pri cerkvi v soboto dopoldne. Imel sem le tri dni časa. Vse sem uspel dobiti, in to prav od vseh kot dar za cerkev. Hrast za steber je bil posekan v četrtek in istega dne obdelan na pra-

ve dimenzije. Bil je tako težak, ker ni bil posušen, da je, ko smo ga z vrvjo zvlekli na vrh zvonika, od ene od vrvi ostal samo še zadnji pramen. Ne vem, kaj bi se zgodilo, če bi se še ta strgal. Hrast in ves ostali les, ki ga je potreboval Štebe, je daroval Vinco Jelenc iz Ševelj. In Štebe je v soboto res prišel, opasal steber in postavil ostrešje do take mere, da sem bil popolnoma prepričan, da bomo od tam naprej lahko nadaljevali sami. Kljub temu, da je pri montaži potreboval kar nekaj vijakov, matic, objemk in sponk, ni zaračunal ne dela ne materiala. Dejal je, da je to naredil zame, ker je zvedel, da sem vsa dela v Železnikih opravil brez plačila. "Daj pa za eno mašo, da ne bom kje dol padu," je še rekel in odšel. Željo Štebeta sem kasneje prenesel selškemu župniku.

Torej "bunke" ni izdelal Štebe?

Ne. V zvezi z "bunko" sem si vzel dva popoldneva časa, da sem vse izračunal, ker sem se zavedal, da pravokoten tloris zvonika izdelavo oteži. V mislih sem za izdelavo t. i. "lemenatov", ki smo jih za "bunko" potrebovali dvanajst, imel Janka Mohorič, mojega tasta, ki je jeseni leta 1992 že izdelal leseni del za "bunko", ki je bila bistveno manjša, na zvoniku cerkve v Lajšah. Obljubil mi je, da bo to naredil tudi za zvonik na Prtovču. Ko sem mu prinesel skice z merami na papirju, me je prepričeval, da nekaj ne more biti v redu, ker niso vsi enaki, kot bi on pričakoval. Tako je bilo namreč v primeru Lajš. Nič ni pomagalo, ko sem ga prepričeval, da je tloris zvonika pravokoten, kar nekako ni mogel razumeti. Na koncu koncev je naredil po mojih načrtih. Preprosto sem mu pred njegovo hišo na asfalt narisal vse tipe "lemenatov" v naravni velikosti. Ko jih je izdeloval, je kar naprej trdil, da sem se zgotovo zmotil. Prepričal me je, da sem vsakega narejenega posebej peljal iz Ševelj na Prtovč, da ne bi naprej delal napačnih. Na koncu se je izkazalo, da je bil moj izračun točen. Ko je bila "bunka" sestavljena, je bilo treba celotno leseno ogrodje obložiti še s tri centimetre debelimi deskami, na katere bo pritrjen skril.

Streha zvonika na Prtovču. Foto: Arhiv družine Ferlan

Je bilo tudi to tvoje delo?

Ne. In moram reči, da so ostrešje Prtovčani in Podlončani tako zgledno obložili, da še Štebe ne bi naredil bolje. Teden dni pred svojim kolektivnim dopustom smo iz Nemčije prejeli naročeni skril. Ker je stroške prevoza pri cerkvi sv. Antona pokrilo podjetje Domel, smo se šalili, da bo za Prtovč kril stroške prevoza Niko, za katerega je včasih kdo rekel, da je "podlonska" firma, ker je bilo v njej vedno veliko delavcev iz Podlonka. In v resnici se je to tudi zgodilo. Vodja nabave podjetja Franc Šmid je poskrbel za prevoz skрила do Nika, Peter Tolar s Prtovča pa ga je s traktorjem odpeljal do cerkve. Tako sem se lahko že teden dni pred dopustom vsako popoldne vozil na Prtovč in pripravljal, kar se je dalo postoriti vnaprej: klesanje obrobnihi ploščic, izdelava lukenj za pritrdjevanje skрила z bakrenimi žebliji ... Potem pa sem tri tedne od zgodnjega jutra naprej pa do večera ob podaja-

nju skрила nekoga od domačinov pritrdjeval skril na ostrešje zvonika.

Pa je to šlo tako enostavno, da ti je eden podajal skrile in ti si pribijal na streho?

Prej sem načrtoval, da bo tako. Pokrivanje ravne površine je čisto nekaj drugega kot pa pokrivanje "bunke". Imel sem vse prave dimenzije ploščic, razen za omenjeno "bunko", saj smo se zanj dogovorili že po naročilu. Zanj bi potreboval manjše ploščice. Če bi klesal večje ploščice v manjše, bi sicer lažje pokrival, a bi mi skrila zagotovo zmanjkalo. Torej tega nisem smel storiti. Zato nisem imel nobene druge izbire, kot da na "bunko" položim "spitzwinkle". Tako sem pokrival "bunko" dlje kot vse ostalo. Čeprav ko zdaj večkrat pogledam v zvonik, si še vedno rečem: "z nobeno drugačno skrilasto ploščico ne bi bil videti lepše" – površina daje videz smrekovega storža. Na koncu koncev sem bil z opravljenim delom izredno zadovoljen.

Si dan predelal ob malici iz nahrbtnika?

Oh, to pa ne. Na hrani sem bil pri Petričkovi Marici (Marica Mohorič), domov se čez dan nisem vozil. Petričkova Marica je tako dobro kuhala, da sem se v treh tednih kljub celodnevnu delu nekaj kilogramov zredil. Kadar je imela pripravljen obrok, je prišla do vaške lipe in mi na prste močno zabrlizgala. Pri Petričkovih sem se nazadnje počutil že kot doma. In tudi s pomočniki s Prtovča in Podlonka nisem imel prav nobenih težav. Za vsak dan naprej sem povedal, da za pomoč naslednji dan potrebujem enega ali dva pomočnika ..., vsak dan je bilo tako, kot smo se dogovorili. Za vzporedna dela je bilo nekaj dogovorjeno že prej, na primer strelovod je izdelal Vinko Rakovec iz Dolenje vasi, za izdelavo križa pa sem se kar sam dogovoril z Jožetom Frelihom.

Kako ti je bilo pa naklonjeno vreme?

Odlično. Več kot tri tedne ni bilo dežja. Za Prtovč povsem nenavadno. Od takrat, ko smo podrli zvonik, in do tistega petka, ko je ob treh popoldne Rakovec opravil še zadnje delo na strelovodu, Jože Fre-

lih pa namestil križ, ni padla niti kaplja dežja. Celo enkrat je ponoči pri nas v Dašnici deževalo in sem pričakoval, da bo zjutraj na Prtovču vse mokro, a ni bilo tako. Vse je bilo suho. Tisto popoldne, ko smo še vse pospravili okoli cerkve, se skupaj posedli k mizi v Petričkovi dnevni sobi, je na lepem zagrmelo. Vlil se je močan dež, ki ni prenehal do naslednjega jutra. Družno smo ugotovili: "Bog že blagoslavlja delo!"

Kako pa so na Prtovču s teboj poračunali?

Selškemu župniku sem obljubil, da vse naredim zastonj. Prosil pa me je, da svoje ure beležim. Na koncu se je število ustavilo na 290. Treba je poudariti, da jemljem v tem prostoru za svoji dve župniji (Selca, v kateri sem bil na začetku, in Železnike, v kateri sem zdaj). Je pa me malo zmotilo, da me je selški župnik Bojan prišel na Prtovč pogledat šele dva dneva pred zaključkom del. Sprejel sem ga na malo hudoben način. Rekel sem mu: "Prav danes sem med delom razmišljal, da vas bom poslal k spovedi, če bom vse naredil, vi pa se ne boste niti oglasili!" Zasmel se je na njemu svojstven način in mi celo priznal, da ga zares ne bi bilo, če se ne bi na Svetem Križu pri delih zgodila manjša nesreča, pa se je spomnil še name. Takrat sem se spomnil, kaj mi je naročil Štebe, zato sem takoj naročilo prenesel župniku, ki mi je obljubil, da maša s tem namenom zagotovo bo. Marica na Prtovču pa je bila sveto prepričana, da sem se nekomu ali nečemu zaobljubil, da to delam zastonj. Ni mogla verjeti, da vse delam zato, da sem župniku Bojanu Likarju preprečil, da bi bil zvonik prekrit z bakrom.

Kako so doma, žena, otroci, gledali na tvoje razdajanje? So ti očitali, da jih zanemarjaš?

Ne, žena Marinka me je pri vseh omenjenih delih vedno moralno podpirala. Dobro me pozna in ve, da če se v nekaj zaženem, bom to dokončal. Nikoli mi doma glede tega ni nihče ničesar očital.

Kako se je nadaljevala tvoja zgodba o skrilu?

Leta 2000 so se v župniji Zali Log odločili, da bodo na cerkvi v Suši (cerkev je posvečena Mariji Vnebovzeti) obnovili ostrešje zvonika. Tu ni bilo nobenega

dvoma več, kakšna bo kritina. Pomagal sem jim le pri pripravi: napravil sem videoposnetek zvonika, ga poslal v Nemčijo podjetju Balkenhol, se tam dogovoril za enak tip skрила kot v Železnikih in za termin dela z znanimi krovci. Tokrat nihče ni več postavljajl vprašanj, kako je pri nas. Vse ostalo so župljani Zalega Loga in župnik Dular izpeljali sami, brez mene.

Pri obnovi zvonika v Suši si bil samo še mediator, medtem ko si bil v Železnikih motivator, glavni organizator, glavni akter, stalno prisoten, brez tebe skrila na zvoniku nikoli ne bi bilo. So dela v Železnikih potrebovala nekoga, ki se je popolnoma žrtvoval za obnovo zvonika?

Mislim, da ja. V to zgodbo sem padel, ali bolje rečeno, sam sem zlezel vanjo, potem pa iz nje nisem niti smel, če sem idejo želel uresničiti. Po opravljenem delu se je v Železnikih mnenje glede uporabe skрила povsem spremenilo. Preden smo začeli z obnovo zvonika cerkve sv. Antona, mi ljudje niso verjeli, da je baker v primerjavi s skrilom le 7 odstotkov cenejši, seveda pa je bilo bistveno dražje pokrivanje. Tudi v kakem pogovoru mi je kdo naravnost rekel, da lažem. Na koncu sem lahko matematično dokazal svojo trditev.

Pa še ni bilo konec?

Iz Sorice so prišle vesti, da bodo obnavljali streho cerkve Marijinega rojstva. Župan občine Železniki, Mihael Prevc, me je povabil na sestanek v Sorico, na katerem so se na skupnem sestanku sestali člani sveta krajevne skupnosti Sorica in župnijskega pastoralnega sveta. Obrazložili so nama, da bodo najprej obnovili streho, kasneje pa še zvonik. Da bo kritina skril, pri njih ni bilo nobenega dvoma. Predlagal sem jim, da naj, glede na to, kako je streha enostavna, krovcev v Sloveniji pa vedno več, krovce poiščejo doma, skril enakega tipa, kot smo ga mi za že obnovljene zvonike, pa naročijo v Nemčiji. Večkrat sem posebej poudaril, da je zelo pomembna nabava pravih tipov kakovostnega skрила. Da je treba za glavnino pokritja nabaviti "spitzwinkel", se mi je zdelo samo po sebi umevno, saj je bil tak tip na

strehi in na vseh bližnjih kapelicah. Ponudil sem se jim, da jim za streho izračunam potrebne količine po tipih in ga naročim. Tudi za sponzoriranje prevoza sem se bil pripravljen dogovoriti sam. Preprosto sem pomislil: za Železnike je bil to Domel, za Prtovč Niko, zdaj pa bom za uslugo prosil Alples. Vendar sem imel ves čas sestanka nekam slab občutek. Zdelo se mi je, da me poslušajo nejeverno. Po sestanku med vožnjo iz Sorice sem po občutkih vprašal tudi župana. Imel je povsem enake. Družno sva ugotovila, da naju očitno pri izvedbi ne potrebujejo, razen da jim zagotoviva sredstva iz občinskega proračuna. Najbolj mi je v ušesih ostalo njihovo mnenje, da Nemčija ni edina, kjer se dobi skril, da je naprodaj tudi drugod, pa še mnogo cenejši je ...

Pa je bila to kljub slabi slutnji zgodba s srečnim koncem?

Ne. Odločil sem se, da se nima smisla truditi, če me tisti, ki dela nameravajo opraviti, ne potrebujejo.

Tudi kasneje se nisem pozanimal, kje so naročili skril in kdaj bodo dela izvajali. Toda ko sem neko soboto prikolesaril skozi Sorico iz bohinske smeri preko Soriške planine, me je ob pogledu na obnovljeno streho dobesedno pograbila jeza. Skrilne ploščice na strehi niso bile v obliki "spitzwinkla" (ta je šesterokotne oblike), ampak pravokotne, pokritje pa je bilo videti, kot bi bila na strehi "tegola". Bil sem dobesedno besen, saj smo jim na občini v resnici izplačali denar iz postavke za sakralne objekte. Kasneje sem izvedel, kje so skril kupili, zakaj pa neprimerne oblike, mi ni želel pojasniti nihče. In ko smo imeli prvo občinsko sejo, sem vsem svetnikom obrazložil za moje pojme povsem nestrokovno poseg na cerkvi v Sorici. Enako mnenje so zavzeli tudi tisti, ki sodelujejo pri ohranjanju dediščine. Rekel sem celo, da bi bilo prav, da dobljeni denar vrnejo v občinski proračun. Na moje besede se je odzval občinski svetnik, celo strankarski kolega, ki je dejal: "Janez, vem, zakaj se razburjaš. Ti si hotel pri tem dobro zaslužiti, pa nisi!" Odvrnil sem mu: "Če ti

Napačno izbran tip ploščic v Sorici. Ohranjen objekt ob cerkvi jasno nakazuje, kakšen bi moral biti.
Foto: Arhiv družine Ferlan

meniš takole, pa sem mnenja, da me dobro poznaš, le kaj si o vsem tem mislijo drugi?" In od tistega večera dalje zelo dolgo nisem mogel narediti nobene stvari v zvezi s skrilom več. Toliko zastojnega dela, prostega časa, vloženega v zaščito kulturne dediščine v domačem okolju, ljudje pa so mnenja, da s tem služim! No, vsem, ki so vodili dela pri cerkvi v Sorici, pa gre vsa pohvala za kasnejšo obnovo zvonika v letu 2011.

V tvoji zgodbi o skrilu imajo svoje mesto tudi znamenja in kapelice. Kdaj si se pa ukvarjal z njimi?

Kot že rečeno, po "soriški krizi" sem bil trdno odločen, da ne naredim ničesar več. Ko pa me je leta 2005 Bercetov Mirko, gostilničar iz Lajš, prosil, ali bi pokril znamenje v Lajšah, ki stoji na jasi, kjer se združi več poti in se običajno iz Selc tudi pešači na Brezje, mu nisem mogel odreči. Vse skrilaste ploščice sem izklesal iz večjih plošč starega skrila, ki so ga domačini shranili ob menjavi skrilaste kritine neke hiše z bolj moderno. Tako se mi je prvič zgodilo, da sem moral obdelati prav vsako ploščico. Veliko več časa sem porabil za pripravo kritine kot za samo po-

krivanje. Vaščani so znamenje lepo obnovili. Šele ob začetku del sem opazil, kakšno sporočilno vrednost pa imajo slike na vseh štirih straneh. Na strani, obrnjeni proti Lajšam, je sv. Jedrt, ki je zavetnica Lajš, proti Jamniku gleda sv. Primož, k Svetemu Mohorju sv. Mohor in proti Selcam sv. Peter. Tam na jasi, sam ob delu, sem neizmerno užival. Ko me je nekega dne soseda vprašala, kam se vozim vsako popoldne, sem ji odgovoril, da hodim na zdravljenje. Mirko Berce in žena Janka sta poskrbela, da nisem bil ne lačen in ne žejen. Tudi tu mi je bilo vreme izredno naklonjeno. V času dela so povsem ob suhem vremenu v bližini začele rasti gobe. Videl sem žensko, ki jih je nabirala kar s košem. Naslednji dan sem na jaso prišel s košaro in jo pred začetkom del kaj hitro napolnil.

Naslednje leto, leta 2006, me je Mirko naprosil, če bi ob izdelavi povsem nove vaške kapelice, ki stoji na levi strani zadnjega cestnega ovinka pred vasjo, pokril s skrilom še to. Ker sem se leto prej imel tako lepo, nisem imel nobenega pomisleka več, da tega ne bi naredil. V enem izmed omenjenih let sem v Lajšah Pr' Šveb' na željo Darka Šolarja prekril še strešico nad križem pred domačo hišo.

Kapelica ob cesti pred vasjo Lajše.
Foto: Arhiv družine Ferlan

Kapelica na jasi, kjer poti vodijo iz Selc v Lajše, Nemilje, na Jamnik. Foto: Arhiv družine Ferlan

Dober glas seže v deveto vas, v tvojem primeru v Besnico!?

Nekega pomladnega popoldneva v letu 2007 me je poklical župnik Vinko Malovrh iz Besnice, ki ga je zanimalo, ali sem jaz tisti, ki pokriva kapelice s skrilom. Pritrdil sem mu, da delam to ljubiteljsko. Prosil me je, ali bi lahko pokrili znamenje, ki so ga domačini obnovili, hočejo pa imeti kritega s skrilom. Iz pogovora sem tudi izvedel, da mu je moja telefonsko številko povedal selški župnik. Obljubil sem, da si znamenje pridem ogledat. Na poti do Besnice sem se ukvarjal z mislijo, ali naj delo prevzamem ali ne, saj je lokacija izven "mojih župnij". Ko pa sem znamenje videl, sem si rekel, to bom pa že zmogel. Gre za t. i. Štihlново znamenje, ki je bilo postavljeno leta 1884 po požaru pri omenjeni domačiji. V štirih linah so freske Marije Pomočnice, sv. Egidija, Janeza Krstnika in sv. Jošta. Župnika sem povprašal, kje namerava dobiti skril, pa me je peljal zadaj za župnišče, kjer ga je bilo na kup zmetanega kar veliko. Na hitro sem presodil, da ga je dovolj za dve kapelici, ne le za eno. Kmalu sem spet veselo klesal. Ob klesanju pa sem spoznal, da je na tistem kupu veliko skrila slabega. Izločil sem ga toliko, da sem nekaj zadnjih ploščic moral poiskati v Lajšah. Edino pri prekrivanju tega znamenja sem dovolil, da mi je župnik povrnil stroške za prevoz, saj sem se res kar velikokrat peljal do Besnice in nazaj.

Imaš pa eno zanimivo prigodo iz časa del na besniškem znamenju?

V tistem času je bilo v Lajšah ravno tekmovanje za veliko nagrado Evrope v sankanju s sanmi na koleščkih. Kot že večkrat pri različnih športnih tekmovanjih sem bil tudi tu predstavnik za stike z javnostmi. Glede na to, da je bilo poleti, za novinarje pa čas kislih kumaric, je bilo medijsko zanimanje za dogodek izjemno veliko, tako da sem se moral javljati na številne radijske postaje. Pokritost s signalom pa takrat v Lajšah ni bila dobra, zato sem moral na vrh Lajš, če sem želel poročati. In ob koncu dogodka sem opravil svojo dolžnost poklical

Štihlново znamenje v Besnici.

Foto: Arhiv družine Ferlan

na vse dogovorjene radijske postaje, vsaj mislil sem tako, in se odpravil v Besnico, da izkoristim še preostanek dneva za pokrivanje kapelice. In sredi polaganja skrila zazvoni telefon. Oglasili so se z Radia 1, ker sem nanje pozabil. Takoj so želeli, da gremo v živo. Na pamet sem jim povedal zmagovalce v vseh kategorijah, saj sem prej že tolikokrat poročal, da mi je vse ostalo v spominu. Novinar je bil sproščen, spraševal je še po mnogih obrobnihih stvareh. In ko sva z javljanjem v živo končala, je radijski moderator začutil, da sem mu izven etra želel še nekaj povedati. Razložim mu, ob kakšnem delu je potekalo javljanje. Prijatelj iz Kranja, ki je tisti dan poslušal omenjeni radio, mi je povedal, kakšno zgodbo so iz mojega poročanja spletli v nadaljevanju programa – v smislu, kako težko je življenje novinarjev, ki za svoje preživetje morajo delati dodatna dela ...

Kako pa pravzaprav poteka pokrivanje, za kakšen postopek gre? Ali pri dobavitelju naročiš skrilne ploščice določenih mer ali tipov? Ali pač moraš glede na potrebe vsako posebej klesati?

Če skril naročaš pri dobaviteljih, lahko iz njihovega kataloga izbereš ponujene tipe ploščic, ki so različnih dimenzij in oblik. V vsakem primeru pa potrebuješ ploščice, običajno naročiš neko dimenzijo pravokotnih, ki jih je treba klesati na želeno mero in obliko, da lahko narediš robove, zaključke ... In pa seveda, vsaki ploščici posebej je treba napraviti luknjico za pribijanje na leseno podlago, lahko z ročnim ali pa s strojnim orodjem. Pravi izdelovalci skrilnih ploščic vanje nikoli ne naredijo lukenj.

Zakaj?

Zato, da vsako ploščico lahko obrneš, kot želiš, luknjo pa napraviš na mestu, kjer ti najbolj ustreza.

Pa so skrilne ploščice ročno ali strojno obdelane?

Strojno. Imajo posebne pnevmatske stroje, ki imajo enako funkcijo kot ročno klesanje.

In če skrilne ploščice niso bile iz Nemčije, kot na primer pri znamenjih, ko si moral uporabiti stare ploščice?

V tem primeru sem moral prav vse ploščice izklesati sam. Pripravil sem si lesene podloge dimenzij in oblik, ki sem jih potreboval, potem pa cele popoldneve klesal in klesal. Če je bil star skril dobro ohranjen, je bilo veliko lažje, kot če je bilo med njim veliko slabega. Nema lokrat se je že pri skoraj izklesani ploščici pokazalo, da jo je vseeno zaradi slabe kakovosti treba odstraniti. In prav taki primeri so mi najbolj kradli čas.

Kaj je najšibkejša točka skrilaste kritine?

Včasih je bil to žebelj, ker je bil železen in ga je uničila rja. Brez žeblja so ploščice kar zletele s strehe, še posebej, ko je z nje šel plaz, je s seboj skril kar po-

metel. Tako so pomladi krovci imeli obilo dela, da so skrilaste strehe pokrpali. Železnim žebljem so sledili pocinkani, ki pa tudi niso bili dosti boljši, saj se je pri pribijanju ravno na ključnem delu žeblja cink odstranil. Danes so jih nadomestili bakreni, ki so neuničljivi. Zato za skrilasto streho lahko rečemo, da je skoraj večna, zdrži več kot sto let, ker jo pravzaprav lahko uniči le kdo, ki nanjo vrže kak težak predmet.

Je glede na to, da velja skrilasta kritina za težjo, pri strehi, pokriti s skrilom, pomembna tudi vrsta lesa?

Pokrita streha je res za kakih 15 odstotkov težja od večine drugih kritin. Ni toliko pomembna vrsta lesa, v nobenem primeru ne sme biti hrast, ker je pretrd za pribijanje ploščic, kot pa debelina opaža, ki mora biti najmanj 3 cm. Najbolj pomembno pa je, da je vsaka deska na konstrukcijskem delu toliko oprta, da pri pribijanju skrla ne vibrira. V Železnikih je Igor Štebe s svojo ekipo leseno ostrešje res odlično postavil. Balkenhol in njegovi delavci so ga zelo pohvalili.

Domnevam, da je skrilasta kritina naravno pogojena: če ga je narava dala, so ga ljudje uporabili, sicer ne. Vsaj pri nas je bilo tako, saj so ga lomili nad Zalim Logom. Vendar pa je pri nas v izumiranju, novogradenj ne pokrivamo s skrilom. Še stavbne dediščine ne.

Res je. In to je škoda, velika škoda. Če greš v Francijo, Španijo, Nemčijo, so eminentne stavbe, tako obnovljene kot nove, še vedno pokrite s skrilom.

Kaj če se odločim, da bi streho pokrila s skrilom? Ga moram naročiti v Nemčiji?

Ne, sedaj ga je mogoče kupiti marsikje v Sloveniji. Tudi podjetij, ki se ukvarjajo s pokrivanjem te kritine, je nekaj. Poglej samo streho in zvonik cerkve sv. Janeza Krstnika na Suhi pri Škofji Loki, ki so jo obnovili in pokrili s skrilom. Krovci so bili Slovenci, podjetje Sreča Belcijana iz Domžal. Čudovita je.

Klesanje
skrilnih ploščic.
Foto: Arhiv
družine Ferlan

Vsi smo na svetu z nekim razlogom, in kot se zdi, je eden od razlogov, da si ti tukaj in zdaj, tudi skril. Če ne bi zagnal skrilaste zgodbe v zvezi s kritino zvonika na cerkvi sv. Antona Puščavnika v Železnikih, bi se zgodila samo bakrena zgodba ljubljanske nadškofije?

Trdno sem prepričan, da če mi ne bi uspelo skrilati "sforsirati" kot kritino na zvoniku v Železnikih, ne bi bilo Prtovča, suška cerkev bi bila lahko pod vprašanjem, tudi kaka kapelica bi bila krita z bakrom.

Te preveva ponos? Moral bi te!!!

Temu ne bi rekel ponos, raje zadovoljstvo. Ko grem z Ratitovca, se še vedno ustavim na določeni točki, kjer je najlepši razgled na zvonik, in zrem vanj. Ne vem zakaj, ampak zvonik na Prtovču mi je od vseh del najbolj pri srcu. Kadar sem tam, se spomnim Petričkove Marice, ki mi je ob zaključku del dejala: "Janez, na Prtovču si si služil nebesa."

"Ljudje po sebi merimo hlače," so dejali včasih. Večina zastoj ni pripravljena niti s stola vstati in sploh ne verjamejo, kaj šele razumejo, da so tudi posamezniki, ki za dobro skupnosti, za svoje prepričanje, da je nekaj prav in dobro in lepo, lahko žrtvujejo, in to z veseljem, na stotine ur. Pa tudi ni treba, da bi se nekomu ali nečemu zaobljubil. **Kako pa si do danes opravil s krivimi obtožbami o svojem zaslužku pri polaganju skrila?**

Treba je povedati, da še zdaleč nisem edini, ki sem v zvezi z ohranjanjem skrila kaj naredil v tem prostoru. Še imamo take. Sam dobro poznam dva, ki sta s svojim delom poskrbela za kar nekaj objektov, da jih krasi skril. To sta Martin Pintar in Miran Benedičič iz Železnikov. Kar pa se tiče krivih obtožb v zvezi z zaslužkom, naj povem, da sem jih že zdavnaj odpustil, pa čeprav so me takrat močno prizadele. Poleg vseh slabih lastnosti imam namreč eno zelo dobro: sem absolutno nezamerljiv.

Janez, hvala za neponovljivo zgodbo.

Pogovor se je godil 2. julija 2014 pri Ferlanovih.

Od prvotnega k prvotnemu – tudi po zaslugi Janeza Ferlana.

Železniki, spredaj Trnje s cerkvijo sv. Antona, Racovnik, zadaj Češnjica in Studeno leta 1943. Foto: neznan

Panorama Trnja z Racovnikom, v ozadju Otoki leta 1967. Foto: Anton Sedej

Zvonik cerkve sv. Antona pred prenovo leta 1996. Foto: Anton Sedej

Podiranje strehe obstoječega zvonika leta 1997. Foto: Anton Sedej

Streha zvonika je pripravljena za polaganje ploščic. Foto: Anton Sedej

Streha zvonika dobiva novo podobo. Foto: Anton Sedej

Restavradorji obnavljajo pročelje. Foto: Anton Sedej

Ponovno enak zvonik kakor pred drugo svetovno vojno. Foto: Anton Sedej

Stanka Žbontar 50 let gostilničarka

Irena Prevc Hajdinjak

Stanka Žbontar.

Gostilne so bile včasih kraj, kjer so se srečevali domačini in popotniki. Tu so se sklepale razne kupčije, prirejale veselice, poroke, sedmine, družabna in politična srečanja, v njih so se okrepčali furmani, ki so vozili les po Selški dolini. Rekli so, da tu Bog roko ven moli. Za Gostilno Pri Slavcu na Zalem Logu vse to zagotovo drži, saj stoji ob glavni cesti, ki vodi iz Škofje Loke proti Petrovem Brdu in na Primorsko ali proti Sorici in naprej proti Bohinju, hkrati pa je v neposredni bližini cerkve.

Na hiši Gostilne Pri Slavcu je vzdana letnica 1847. Že takrat je bila tu Gostilna Pri Gregurju. Gostilničar je bil Jernej Žbontar, za njim pa je gostilno prevzel njegov sin, Ivan Žbontar. Iz njunega časa sta ohranjena dva zanimiva dokumenta: dovoljenje za uporabo gramofonskega aparata iz leta 1912 in maksimalni cenik jedil in pijač za gostinska podjetja na področju Združenja gostilničarjev v Škofji Loki.

MAKSIMALNI CENIK

JEDIL IN PIJAČ

za gostinjska podjetja na področju
združenja gostilničarjev v Šk. Loka

	Din		Din
I. za jedila:			
1. čista juha	1—	9. mineralna voda $\frac{2}{10}$ litra . . .	1:50
2. juha zakuhana	2—	10. radenska voda v steklenici, mala	4—
3. juha z mesom	5—	11. radenska voda v steklenici, velika	10—
4. goveje meso	5—		
5. telečja pečenka	7—	III. za kavo:	
6. svinjska pečenka	7—	1. Bela	3—
7. naravni zrezek	8—	2. Črna	3—
8. dunajski zrezek	9—	3. Mleko	1:50
9. praženec	8—	4. Čaj s citriono	3—
10. bifstek z jajcem	9—	5. Čaj z žganjem	3:50
11. pljučna pečenka v omaki . . .	8—		
12. rižota	6—	IV. žganje:	
13. jetrca	4— — 6—	1. pelinkovec	2—
14. ledvice	4— — 6—	2. sadjevec	2—
15. pljučka	4— — 6—	3. brinjevec	2:50
16. perutnina	14—	4. borovničar	2:50
17. golaž, mali	3:50	5. rum	2—
18. golaž, veliki	5—	6. vermuth, čaša	3—
19. vampi	4— — 6—	7. liker	1:50
20. šunka	6—		
21. sir	4— — 6—	V. za kosilo oz. večerjo	
22. kranjska klobasa	5—	oz. celodnevno hrano:	
23. meso v salati	5—	a) menu za kosilo:	
24. zelena salata	2:50	1. juha, govedina in 2 prilogi . . .	8—
25. vse navadne in mešane sa- late	2:50	2. juha, pečenka in 2 prilogi . . .	10—
26. kisle gobce ali kumarce kot priloga	1— — 2—	3. juha, pečenka, 2 prilogi in močnata	12—
27. kompot	4—		
28. močnata jedila	3— — 6—	b) menu za večerjo:	
		1. mesna jed z 1 prilogo	8—
II. za pijače:			
1. vino po kvaliteti liter	10— — 16—	c) celodnevna hrana:	
2. pivo v steklenicah	6—	1. po dogovoru	25—
3. pivo v vrčkah $\frac{1}{2}$ litra	5—		
4. pivo v vrčkah $\frac{2}{10}$ litra	3:50	d) delavska hrana:	
5. brizganec	2:50	1. kosilo: juha, 2 prikuhi brez mesa	4—
6. Malinovec s sodo vodo	2:50	2. kosilo: juha, 2 prikuhi z mesom	6—
7. malinovec z navadno vodo . . .	2—		
8. limonada	3—		

VI. za sobe:

	Din
1. soba za 1 dan z 1 posteljo	15—
2. soba za 1 dan z 2 posteljama	25—
3. soba za 1 dan s 3 posteljami	35—
4. penzion (hrana in stanovanje)	35—
5. kurjava sobe za 1 dan:	
a) samo za zvečer	5—
b) za cel dan	10—
6. prijava in odjava	1—

Postrežnina je v cenah zapopadana.

Odpoved sob: obojestransko 3 dni.

Taksa za prenočevanje tujcev se ne pobira.

Vsa pogostinjska podjetja v Škofji Loki so dolžna prirediti cenovnike za svoja obratovališča v okviru tega maksimalnega cenovnika, katerega ne smejo prekoračiti. Tako izdelan cenovnik se mora nabiti na vratih vsake sobe, ki je prirejena za oddajanje in na vidnem mestu vsake sobe za goste. Cenovnik mora biti opremljen z nazivom pogostinjskega podjetja, datumom in podpisom lastnika ter overovljen po predsedniku občine.

Občina Škofja Loka mora to odločbo takoj priobčiti vsem pogostinjskim podjetjem v svojem področju. Po preteku 15 dni od dneva priobčitve pa s pregledom ugotoviti ali so pogostinjska podjetja ugodila zahtevam te določbe. Ta maksimalni cenovnik velja za sezono 1937/38.

Prizadeta pogostinjska podjetja ne smejo postavk tega cenovnika prekoračiti, ker bi se sicer kaznovala po spodaj navedenih odločbah. V kolikor pa bi posamezno pogostinjsko podjetje morda smatralo kako postavko glede na posebne razmere kraja, podjetja, kratko sezono, drago režijo ali podobno, za prenizko, naj sporoči semkaj svoje obrazložene in utemeljene težnje s prošnjo in predlogom, da se dovoli izjemno stališče.

Prekršitve te odločbe se bodo kaznovale v smislu čl. 50 uredbe o ustanavljanju in ureditvi pogostinjskih obratov po § 397 zakona o obratih do Din 1.500.—.

Sresko načelstvo v Škofji Loki,
dne 9. junija 1937.

No. 5127/2. - 1937.

Podpis lastnika ali poslovođe obrata:

Sreski načelnik:

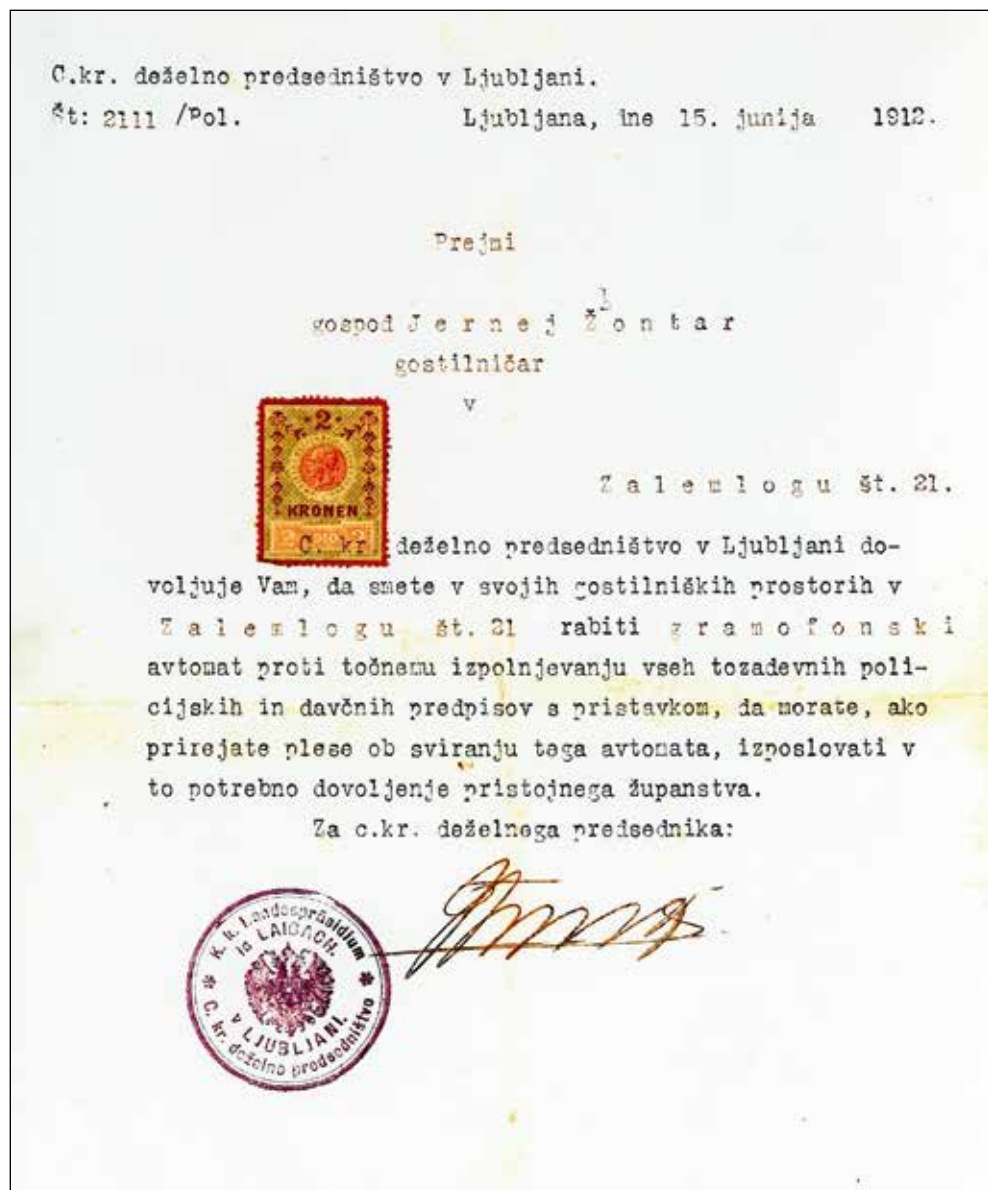
Primožič, I. r.

Za Ivanom je gostilno prevzel njegov sin Anton Žbontar, ki je bil med drugo svetovno vojno borec Prešernove brigade, s partizanskim imenom Slavc. Tako je tudi gostilna dobila ime Pri Slavcu. Leta 1962 je pripeljal na Zali Log mlado, lepo ženo Stanko. Imela je dvajset let in delala je kot trgovka v knjigarni Simon Jenko v Kranju, kjer je bila doma. Čeprav so nekateri dvomili, da bo dolgo ostala, je lani

praznovala 50-letnico dela v gostinstvu. Ob jubileju smo jo obiskali in ji zastavili nekaj vprašanj.

Gospa Stanka, povejte nam kaj o svojem otroštvu.

Rodila sem se 26. 10. 1943 na Trsteniku mladi mami Francki Škrjanc. Moj oče, ki je bil po poklicu kuhar, je bil vpoklican v nemško vojsko in se ni ni-

Dovoljenje za uporabo gramofonskega aparata.

koli vrnil, niti se ne ve, kje je padel. Tako ni nikoli izvedel, da sem se rodila, vendar sem po njem podedovala smisel in veselje do kuhanja. Nikoli nisem trpela kot nezakonski otrok, saj so me imeli vsi radi. Mami, tete, strici, stara mama – vsi so me razvajali. Teta, ki je živel na kmetiji, mi je vedno pri peki spekla poseben hlebček.

Pozneje se je mami poročila in preselili sva se v Kranj, kjer sem najprej obiskovala osnovno šolo, potem nižjo gimnazijo in nato še trgovsko šolo. Zaposlila sem se v knjigarni Simon Jenko v Kranju.

Kako sta se z možem spoznala?

Gospa Stanka se z žarom v očeh ozre na poročno sliko: Pogled, kako čeden in postaven je bil moj Slavc, čeprav je bil 20 let starejši. Prihajal je v našo knjigarno in iskrica je takoj preskočila. Poročila sva se na sredo, 26. 9. 1962, v Ljubljani. Slavc je priskrbel blago iz Bače, da sva imela on obleko, jaz pa kostim iz enakega blaga. Po poročnem obredu sva se z vlakom odpeljala v Italijo, v Toscano, kjer sva bivala pri Slavčevem znancu v Viareggio.

Stanka in Slavc Žbontar kot fant in dekle.

Kako se je življenje na Zalem Logu razlikovalo od življenja v Kranju?

Kot noč in dan! Spominjam se, da je jeseni, v začetku novembra izginilo sonce in sem vprašala Slavca, kdaj bo spet posvetilo. "Kmalu, februarja," se je glasil odgovor. Prvo leto je bilo res čudno, zdaj pa ne bi nikakor več šla živeti v Kranj.

Poleg gostilne so imeli Pri Gregurju tudi kmetijo s precej gozda in žago. Dela na kmetiji nisem bila vajena in sem takoj povedala, da naj name ne računajo. Tako je mož živino prodal in opustil kmetovanje. Z veseljem pa sem začela delati v gostilni, ki smo jo sčasoma tudi povečali s tem, da smo preuredili in prezidali obokani hlev v gostinski del. Pravzaprav smo ves čas preurejali in prezidavali, uredili smo tudi sobe za goste.

Anton Žbontar - Slavc je bil vedno zelo aktiven na vseh področjih, bil je gonilna sila vasi. Bil je predsednik Lovske družine Železniki, Ribiške družine Železniki, prvi predsednik Turističnega olepševalnega društva, zaslužen in spoštovan vaščan Zalega Loga, ki je znal organizirati sovaščane. Poskrbel je,

Stanka in Slavc Žbontar na poročni dan 26. 9. 1962.

V zakonu sta se rodila Andrejka in Gregor.

da smo dobili asfalt, igrišče, pretvornik na Puču, čistilno napravo. Ne nazadnje je tudi on več kot petdeset let delal v gostilni.

Kdo vas je učil kuhati? Ste obiskovali kako šolanje ali tečaj?

Največ me je naučila stara mama, ki mi je vedno govorila: "Kar nauči se, nikoli ne veš, kdaj ti bo prav prišlo." Nikoli nisem obiskovala kakšnega izobraževanja. Na začetku smo imeli zaposlenega natakarja in kuharico Mici Tabernik (Žbontarska), ki mi je

pomagala in me tudi kaj naučila. Sama nisem veliko delala v strežbi, v glavnem sem že od začetka kuhala. Spominjam se, da je bil moj prvi zrezek čisto majhen, mož pa je komentiral: "Za Italijane bo dober." Nakupila sem nekaj kuharskih knjig, na primer Slovenska kuhinja, in kuhala po receptih, najprej za domače, potem pa še za goste.

Kaj je najbolj pomembno za dobro kuho?

Za svoje goste vedno kuham z veseljem, dobro voljo in ljubeznijo. Uporabljam v glavnem samo čebulo za

Družina Žbontar s sosedom Iztokom in Slavko Reya.

pečenke, česen in peteršilj za ribe. Ne verjamem v veliko uporabo začimb, ki prikrijejo osnovni okus jedi. Za pripravo jedi uporabljam samo prvovrstne sestavine.

Sveže meso nam je včasih, ko se je meso še težko dobilo, dobavljal mesar Jože Celar iz Kranja, sedaj pa ga dobimo od Mesarije Kalan. RIBE dobimo iz Ribogojnice Povodje in jih pustimo v naših bazenih, kjer se v sveži vodi na skrilnati podlagi popolnoma očistijo sluzi in lusk.

Jajčka in maslo dobimo z bližnjih kmetij, zelenjavo, na primer zelje, solato, fižol, pa na njivi prideamo sami.

Torej ste odkrili pomen sveže lokalne pridelave, še preden je ta trend postal moderen. Kaj pa recepti? Se jih dobesedno držite? Ali tehtate sestavine?

Kuham po občutku in lastnem okusu, recepte pa prilagajam. Sestavine sem tehtala samo, kadar sem pekla pecivo in pripravljala sladice. Že dolgo časa pa je za ta del gostinske ponudbe zadolžen Gregor.

Gostilna Pri Slavcu slovi daleč po okolici po izvrstnih postrveh. Ko se v dolini kaj praznuje, se pogosto odločimo, da gremo "k Slavcu na ribe". V čem je skrivnost priprave postrvi "a la Stanka"?

Gospo Stanko vedno najdemo v kuhinji.

Kot sem že omenila, imamo bazene za ribe in jih dnevno naložimo po potrebi. Meso postrvi potrebuje nekaj časa, da se umiri. Kdor pravi, da gre riba iz vode takoj v vročo ponev in nato na krožnik, ne ve, da se riba zvije in počí. Pravijo, da riba mora trikrat plavati – prvič v vodi, drugič v olju in tretjič v dobrem vinu, vendar olja mora biti malo, da se riba lepo zapeče. Ko postrv dobro zapečemo na primerni temperaturi, ji na krožniku dodamo peteršilj in česen in prelijemo z vročim maslom.

Gostilna
Pri Slavcu.

Zanima me, koliko rib ste že pripravili.

Vsaj eno tono letno, včasih celo dve, potem pa izračunaj!

Kaj pa so še druge priljubljene jedi v vaši gostilni?

Gostje imajo radi govejo juho z rezanci in koščki govedine, gobovo juho, različne zrezke in svinjsko in telečjo pečenko, vegetarijanske jedi, pozimi pa kmečki krožnik z zeljem, praženim krompirjem, polovico pečenice in pečenko, poleti pa jedi na žaru.

Ali ste opazili, da se okus gostov skozi leta spreminja?

Včasih so bile bolj priljubljene jedi na žlico in krače. Danes skuhamo obaro v glavnem za pogrebščine, krače pa le po naročilu. Večina gostov tudi želi, da so jedi manj mastne, lažje. Vsekakor pa se gostje vedno vračajo, ker si želijo pristne tradicionalne domače hrane, kjer za primerno ceno dobijo poštene porcije. Danes, ko se vse kar naprej spreminja, imajo ljudje radi, da dobijo točno takšno hrano, kakršno imajo v spominu. Pogosto

Sprejem za delegacijo neuvrščenih držav.

se oglasijo v kuhinji in priporočajo, naj se držimo tradicije.

Gostilna Pri Slavcu je že dolga leta priljubljeno gostišče ne le domačinov, ampak jo radi obiščejo tudi gostje iz drugih krajev, predvsem iz Ljubljane. Ali ste gostili veliko znanih osebnosti?

Lahko rečem, da smo imeli v gosteh naše najvišje politike, tako leve kot desne politične opcije, gospodarstvenike, cerkvene dostojanstvenike, pevce, igralce, režiserje. Kidrič, Dolanc, Kardelj, Kučan, Peterle, Stiglic, Pavček, Bibič, Domicelj ...

Posebno doživetje je bil obisk delegacije neuvrščenih držav okrog leta 1980, ko so pripeljali na Zali Log predstavnike neuvrščenih držav, da so videli, kako v socializmu deluje gostilna v privatni lasti.

Včasih so bile gostilne tudi kraj, kjer so se redno srečevale družbe prijateljev ne le ob rojstnih dnevih in jubilejih, ampak kar vsak teden ali vsak mesec, ali ne?

Res je. Mnogo let so ob nedeljah zvečer prihajali Ciril in Cilka Florjančič in Lojze in Slavka Prevc s Studena. Bili so prijetna družba in postali smo pravi prijatelji. V več kot tridesetih letih se je nabralo kar nekaj anekdot. Nekoč je žena poslala Lojzeta po

piščanca za kosilo in je spotoma srečal Slavca, ki je ravno odhajal na Primorsko po vino. Seveda je imel Lojze takoj čas, da gre z njim. Vrnila sta se šele naslednji dan ...

Najzvestejša ekipa so loški tarokisti, ki se sestajajo že več kot petdeset let. To so Ivan in Štefka Križnar, Jože in Valerija Dolenc, Jože Peternel in Nana Rupar, Vida Tavčar in že pokojni Francelj in Draguša Kalan, Francka Peternel, Branko Roblek. Še vedno se sestajajo, in ko pridejo na Zali Log, gredo na Slavčev grob prižgat svečo.

Vsako leto nas obišče tudi Pihalna godba Alples, ko nam za 1. maj zaigra budnico, potem pa jih pogostimo z zajtrkom.

Biti kuhar je danes moderno. Ko odpremo televizijo, lahko vidimo ogromno kuharskih oddaj. Jamie Oliver, 24Kitchen, Rudolf van Veen, Gostilna išče šefa ... Ali jih radi gledate?

Ne gledam jih, ker mi niso všeč. Pogosto imam občutek, da se norčujejo iz hrane, samo umažejo krožnike z minimalnimi porcijami, medtem ko je na svetu še veliko lačnih ljudi.

Ali radi obiščete druge gostilne, da primerjate njihovo kulinariko s svojo? Ali sodelujete z drugimi gostinci?

Vesela prvomajska družba.

Tarokisti.

Verjamem, da moramo biti obrtniki povezani, zato sem že od začetka včlanjena v Obrtno zbornico, kjer sva bila z možem med ustanovnimi člani. Kot zanimivost si poglejte moj pogrinjek na razstavi obrtne zbornice v šestdesetih letih.

Včasih smo gostinci loške občine veliko sodelovali, gostinci Selške doline smo se dobivali pri Lojzki v Dolenji vasi. Zdaj se je to spremenilo. Še vedno pa sodelujemo z Gostilno na Vidmu. V druge gostilne pa ne hodim veliko.

Kako so se spremenile razmere v gostinstvu in v vaši gostilni?

Najprej smo imeli goste iz okoliških vasi, v glavnem v nedeljo po maši. Ni bilo veliko avtomobilov in tudi telefonov ne. Kar nekaj let smo imeli v gostilni edini telefon daleč naokrog.

Potem je prišlo obdobje, v sedemdesetih in osemdesetih letih, ko smo imeli veliko porok, novoletnih zabav, sindikalnih skupin, vendar nas je bilo več v kuhinji in strežbi. Ljudje so bili bolj sproščeni, za hece,

Nagrajeni pogrinjek gospe Stanke na 1. razstavi Obrtne zbornice v Škofji Loki, ki je bila žal tudi edina.

Stanka in Gregor Žbontar sta utečena ekipa.

popili so več alkohola in več zapravili. Zdaj večino dela opravi sama s sinom Gregorjem, ki je spreten tako v kuhinji kot pri strežbi. Že deset let sodelujemo s Srednjo gostinsko šolo iz Radovljice, ki nam pošilja dijakke na praktično usposabljanje za delo, in moram jih pohvaliti, da so pridni fantje in dekleta.

Gospa Stanka, kaj pa prosti čas? Vem, da s sinom Gregorjem poskrbita za kuho in strežbo, za nabavo in pospravljanje in čiščenje – dela ne zmanjka tudi ob dneh, ko je gostilna zaprta.

Moje razkošje je, da zjutraj malo dlje poležim in v miru preberem časopis. Kadar nisem v gostilni, rada delam gobeline, berem, pogledam kak film na televiziji. V veselje mi je narodno-zabavna glasba. Za zdravje in počitek pa si privoščim nekaj dni oddiha v Portorožu.

Kljub temu da se gospa Stanka srečuje s problemi, z zdravstvenimi težavami, izgubami najdražjih, nam je lahko vzor vitalnosti in dobre volje. Gostje še vedno radi pokukajo v njeno kuhinjo, kjer ima vedno odprta vrata, in s svojim značilnim vedrim smehom polepša dan. Vesela je vsakega gosta, pozdrava, pohvale ali zahvale za dobro hrano. Razveselila se je

tudi čestitk ob jubileju petdeset let dela v gostinstvu, ko sta ji čestitala župan Železnikov Anton Luznar in predsednik OOO Škofja Loka Milan Hafner.

Gospa Stanka, hvala za pogovor in še na mnoga leta!

Gospa Stanka pogosto pomaga kot sponzor raznim društvom in organizacijam. Na sliki je z gospodom Dolencem na otvoritvi lovskega prapora Lovske družine Železniki.

Foto: iz družinskega arhiva Stanke Žbontar

Niko Sedej, 80-letnik

Katarina Primožič

Železniki imajo dolgo zgodovino. Oblikujejo jo prebivalci kraja, domačini, ki so se tu rodili in delali, pa tudi prišleki, ki ostanejo ali odidejo.

Niko Sedej je domačin, aktiven krajan. Od nekdaj pozoren opazovalec dogajanja – ne le v Železnikih, v lokalni skupnosti, tudi v širši družbi. Ni mu vseeno, kako se razvija kraj, kako živijo ljudje. Najbolj aktivna leta svojega življenja je v veliki meri posvetil tovarni Niko in razvoju Železnikov.

Ljudje puščamo sledi. V ožjem in v širšem krogu. V družini in v družbi.

Niko Sedej je bil in je skrben, odgovoren človek, ki se dejavno odziva na dogodke in spremembe. Svoja razmišljanja, vprašanja in pobude tudi javno pove ali napiše. Njegove sledi v kraju so vidne tudi danes.

Že vrsto let sva sogovornika. Pa ne le to! Niko Sedej je moj oče – razumen, razumevaajoč in preudaren. Poln močne volje in življenjske energije, ki jo deli tudi drugim.

Niko Sedej.
Foto: arhiv
Nika Sedeja

Rodil se je v Železnikih, na Racovniku v Drožjevi hiši, ki je bila v lasti družine Košmelj. Ta je imela tudi kmetijo, klavnico in mesarijo. Njegov oče Anton Sedej je iz Gorenje vasi v Poljanski dolini prišel v službo v Železnike. Pri Košmelju je bil mesarski pomočnik.

Mama pa je bila domačinka, Frančiška, Benedičičeva iz Morajne, nekdanjega vigenjca, hiše, ki je stala čisto blizu Košmeljevih.

Sedejevim v Železnikih so domačini zaradi očetovega izvora rekli tudi Polancovi.

Vse teče in se spreminja. Nekateri dogodki in ljudje pa ostanejo zarisani v naših spominih. Najnežnejše otroštvo si preživil na Racovniku. Katere slike tistega časa Te spremljajo?

Bil sem četrti otrok v družini Sedej. Sestram Francki, Olgi in Milici sem se pridružil novembra 1934. leta.

Morajna je bila moj drugi dom. Tam je živela mamina družina – stari ata Tomaž in stara mama Lucija, teti Katra in Johana ter sestrična Mica. Stara mama je kuhala v črni kuhinji. Rad sem jo opazoval in jedel njen pečeni krompir in krompir v oblicah. Spomnim se, da je včasih s stropa viselo tudi meso, da se je okadilo.

Stari ata Tomaž je bil skrbnik Eggrovega vrta. Z njim sem rad hodil tja. Vrt je bil lepo oskrbovan. Spominjam se urejenih stezic in dveh cvetličnjakov, polnih različnih pisanih rož. Del tega prostora je bil tudi ograjen živalski vrt. V njem sem čisto od blizu lahko opazoval gozdne živali. V Eggrovem vrtu je

Morajna. Foto: arhiv Nika Sedeja

stala tudi vila. V njenih spodnjih prostorih je bil postavljen vodomet. Za moje otroške oči je bilo to nekaj zelo lepega.

Odraščal pa si na Logu v Gorenjem koncu.

Leta 1937 ali 1938 je oče kupil staro hišo na Logu. Preselili smo se v svoj dom v Gorenjem koncu.

Na majhnem prostoru tega dela Železnikov je bilo takrat zbranih veliko obrtnikov. Spomnim se, da je bil pri Dešmanu (Keržar) kolar, Lukelnovi (Jakolič) so imeli pekarno, v majhni trgovini s sladkarijami, kamor smo hodili po "židane" bombone, je prodajala Ččna Reza (Bertoncelj). Pri Flandru so imeli kovačijo. Tja sem včasih hodil pomagat gonit meh in opazoval sem, kako podkujejo konje. Janez Jelenc, Šlosarjev, je imel ključavničarsko delavnico, pri Kraľju je bilo sedlarstvo, pri Trojarjevih, Bundovih, pa mizarstvo. Večjo obrtno delavnico so imeli Dermotovi. V njihovi usnjarni je bilo zaposlenih več ljudi.

Karlincova mama, Demšarjeva, pa je bila šivilja.

Marsikateri izmed teh obrtnikov je imel tudi manjšo kmetijo z nekaj živine.

Triletni Niko z igračo. Foto: arhiv Nika Sedeja

Otvoritev mostu v Ovčjo vas. Svetlolasi Niko je najmanjši v skupini otrok. Foto: arhiv Milice Vrhunc

Na Logu smo se otroci radi igrali. Srečevali smo se pri znamenju. Družil sem se s soletniki, ki so živeli tam okrog. To so bili Špendalov Tone (Tavčar), Vah-tarjev Janez (Thaler), Čečna Stane in Janez (Berton-celj), Lukelnov Janez (Jakolič), kasneje tudi Krista-nov Jela in Špendalov Joža (Tavčar) ter malo starejši Dešmanov Tone (Keržar). Pridružila so se nam tudi dekleta Kucova Rezka (Demšar), Homarjova Hilda (Vrhunc) in moja sestra Milica. Večkrat so bili na Logu zloženi hlodi, mi pa smo se po njih lovili, igrali smo se slepe miši, klineali ...

Otroci so pozorni opazovalci in poslušalci. Spremembe zaznavajo z vsemi čuti. Spremlja-jo dogajanje, iščejo razlage, odgovore. Komaj sedem let si imel, ko se je začela druga sveto-vna vojna. Otroštvo Tvoje generacije je zazna-movala vojna.

Res je, da sem bil takrat še otrok, a nekateri dogodki iz tistega časa so bili tako močni, da sem si jih dobro zapomnil.

Pred začetkom vojne je bilo v Njivah veliko vo-jakov. To je bila jugoslovanska vojska. Živeli so v lesenih barakah. Čutila se je napetost, da bo nekaj narobe. Ta vojska se je res kmalu umaknila.

Bilo je pred cerkvenim praznikom, pred veliko nočjo. Dekleta so pometala pred hišami. Kadilo se je, saj še ni bilo asfalta.

Prva tuja vojska v Železnikih so bili Italijani. V spominu so mi ostali njihovi klobučki s perjem. Ho-dili so s konji in z mulami. Naselili so se v Sokolskem domu in tam ostali le kratek čas. Kmalu za njimi so prišli Nemci, ki so imeli postojanke na Racovniku. Življenje je bilo drugače organizirano. Občina je bila na Placu v mežnariji. Tam je deloval tudi kultur-ni – Orlovski dom.

Župnika so okupatorji izselili v Srbijo, v župnišču pa organizirali otroški vrtec – kindergarten. Vzgoji-teljice so bila dekleta iz Železnikov. Tudi jaz sem bil vključen v vrtec. A tam nisem bil dolgo, saj so me kazensko izključili. Vzgojiteljice so nas nekega dne peljale na izlet v Snegovnik. Z nekaterimi neubog-ljivimi vrstniki smo ušli naprej in sledila je kazen. Zaprli so nas v klet. Tam pa so hranili pomaranče, ki sem jih prvič videl. Načeli in poskusili smo jih. Čez kak teden nismo več smeli v vrtec.

Nekaj kasneje sem začel obiskovati prvi razred nemške šole. Veliko smo peli koračnice in korakali po Placu. Mislim, da so leta 1943 partizani izvedli akcijo na občini, ki je stala nasproti šole. Nemška

učiteljica se je skrila pod mizo, mi pa smo opazovali dogajanje in pozdravljali partizane. Odnášali so pisalne stroje in drug pisarniški material.

Branja, pisanja in računanja nas je med vojno učila tudi sosedka Tonika Ramovš. Pouk je potekal kar pri njej doma.

Fantje z Racovnika in Placa so ustanovili odred Rdeča roža, ki se je kasneje preimenoval v Pionirski odred Ratitovec. Jaz nisem bil vključen, ker sem bil še premajhen. Zraven pa je bilo tudi nekaj starejših fantov iz Gorenjega konca. Nacistom so marsikaj zakuhali. Videl sem, da so imeli izdelan lesen tank, na katerega so jim Nemci narisali svoje znake. S tem lesenim tankom so fantje nemoteno prehajali med postojankami, v njem pa prevažali pomoč za partizane. Nemška postojanka na Placu je imela tudi bunker. Otroci smo vedeli, kje je kaj.

Partizani Prešernove brigade so januarja 1944 izvedli napad za osvoboditev Železnikov. Slišal sem, da so bile med partizani hude izgube. Domačini so jih pokopali v skupni grob na pokopališču. Spominim se, da sem, ko je streljanje utihnilo, šel k Eggru po mleko. Med potjo sem Pod zjavko in v strugi reke Sore videl ležati veliko padlih. Na Racovniku sem mleko dobil in se hitro vračal domov. Pri Žnidarju so nas Nemci nagnali s ceste. Umaknili smo se v hišo k Torkarju. Skozi rože na oknu sem opazoval, kako mimo peljejo zajete partizane. Potem pa brž domov! Pod zjavko je ležal mrtev partizan. Fant, ki sem ga prepoznal, saj je prej, med napadom, tekkel s ceste skozi našo hišo v breg.

Tudi med vojno sem bil veliko v Morajni. Teti sta prali perilo žandarjem. Med njimi so bili tudi koroški Slovenci. Zaupno so tetama včasih povedali, kam bodo nemške enote šle naslednjega dne. Potem je sestrlična Mica (Marija Benedičič) odhajala domačinom v Grapo, Smolevo ali na Jesenovec sporočat, kje se bodo gibali Nemci. Včasih pa sem to pot opravil tudi jaz.

Spominim se tudi sosedovega, Kraljevega sina Jan-ka, ki je bil partizan. Večkrat se je iz gozda spustil k nam za hišo, v "gaso". Prinesel je umazano perilo, ki so mu ga prali doma. Nekajkrat sem ga tudi jaz nesel k njegovim domov, od tam pa prinesel čistega.

Med zadnjo ofenzivo je bilo na Logu polno vojaških kamionov in težkega orožja. Z vrstniki smo vse to opazovali. Otroci smo bili kar preveč korajžni. Tako se je zgodilo, da je prijatelj nekaj vrgel proti meni, jaz pa sem zagrabil pest peska in že je zaropotalo po avtomobilih. V hipu se je tam znašel stražar, me grobo zagrabil in porinil proti Karlincovi hiši. Vame je naperil puško, a mu je zatajila. V tistem sem pobegnil pod jez na Dermotov studenec. Stekel sem ob Sori do Kralja in čez cesto domov. To je eden močnejših spominov iz mojega otroštva.

Imam pa tudi vesel spomin. Po drugem napadu na Železnike je pred Dermotom na Logu nastopila godba IX. korpusa. S prijatelji smo godbenikom držali note. Nemcev ni bilo. Železniki so bili osvobojeni. Med nami pa se je slišalo, da so osmojeni, ker je bilo veliko požganega. Črni humor.

Tudi naš oče je dobil poziv za v nemško vojsko. Skupaj z nekaterimi domačini se je javil na nemški postojanki in sporočil, da odhajajo v nemško vojsko. Odpravili so se od doma, a le do Studenega, do Potočkarjevih. Tam so zavili pod Kališe, kjer je bil bunker. Nam otrokom so doma naročili, da moramo, če nas kdo kaj vpraša za očeta, reči, da je šel in da so ga nekje v Soteski zajeli partizani. Da se nam ni nič javil in da ne vemo, kje je.

Leta 1944 so nas obvestili, da je naša družina na spisku za selitev. Menda zato, ker so izvedeli, da je oče pri partizanih. Mama je s štirimi otroki – brat Tone je bil še čisto majhen – šla v Snegovnik, kjer je bil Dežmanov hlev. Mislim, da smo bili tam dva dni. Pospravljali smo seno, da ne bi bili sumljivi. Mimo je prišla oborožena kolona Nemcev. Ustavili so se in nam pomagali pri delu. Od tam pa še nismo šli domov. Nekajkrat smo prespali pri maminii sestri, moji teti Cili Pod drčo, od tam pa smo se za krajši čas naselili še v Morajni. Ko je mama imela občutek, da ni več nevarnosti selitve, smo se vrnili domov.

Vojna zareže v življenje. Pretrese in celo prekine nekoč ustaljeni red. Po kratkem šolanju v nemški šoli in učenju pri sosedu Toniki Ramovš se je po vojni spet začel pouk.

Dvanajstletni Niko in sošolci 4. razreda z učiteljico Zlato Gogala.
Foto: arhiv Nika Sedeja

Star dobrih deset let sem začel spet hoditi v šolo. Pri Štalcu je bil razred. Učitelji so preverili, kaj kdo zna. Glede na znanje pisanja, branja in računanja so nas uvrstili v razrede. Prišel sem v tretjega.

Začela se je graditi nova šola v Otokih. Ravnatelj Josip Zupančič je nas, večje fante, izbral in med poukom pošiljal po opeko v pekarno v Vodica. Po pet ali šest nas je šlo hkrati. Vozili smo se s tovornjakom Lesne zadruga Česnjica, ki sta ga vozila Viktor Drol ali pa Zaman. Drol nas je zjutraj vedno peljal do mлина na Luši, kjer nam je gospodinja odrezala velike kose kruha in jih namazala

z zaseko. To je bila najmočnejša hrana tistega dne. Med vožnjo je včasih ustavil pod kakšnim sadnim drevjem, ki je viselo na cesti. Fantje, ki smo sedeli zadaj v kesonu, pa smo z veseljem obrali jabolka ali hruške. V Vodica smo naložili opeko. Roke smo imeli čisto rdeče, saj smo nakladali še gorko, in to brez rokavic. Potem pa smo čakali, da se je tovornjak vrnil. Še enkrat smo ga naložili, sedli na opeko in se odpeljali domov. Medtem smo hodili po njivah v okolici Vodic ter rabutali korenje in repo. Moram povedati, da smo fantje radi odhajali na to pot.

S sošolci iz 4. razreda 60 let kasneje, oktober 2009.
Foto: arhiv Nika Sedeja

Leta 1948 smo se preselili v novo šolsko stavbo z lepimi, svetlimi razredi in hodniki. Tam smo imeli garderobe, preobuvali se pa nismo. Tudi telovadili smo na hodnikih.

Kmalu po vojni so v Železnikih ustanovili telovadno društvo, spomnim se njegovega imena Partizan. Vključil sem se. Telovadili smo v takratnem Domu Partizana (bivšem Sokolskem, današnjem Kulturnem domu). Izvajali smo proste vaje in se pripravljali na nastope ob 1. maju in drugih državnih praznikov. Dobili smo tudi mize za namizni tenis.

Učenci ste takrat že sodelovali v pionirski organizaciji.

V šoli sem bil predsednik Pionirskega odreda Ratotovec. Za aktivno delo sem bil nagrajen s štirinajst-dnevnim bivanjem v Pionirskem mestu v Beogradu. Zanimivo je bilo, saj so to mesto vodili pionirji, moji vrstniki. Delali so v banki, na pošti, na pionirski železnici so prodajali vozovnice, vozili vlak na krajši relaciji železniške proge ipd. V Beogradu smo si ogledali muzej, sprejele so nas predstavnice AFŽ (Antifašistične fronte žena), napovedanega sprejema pri predsedniku Titu pa ni bilo.

Železniki so kmalu po vojni začeli postajati industrijsko mesto. Se je v Tvoj spomin vtisnil kakšen dogodek, ki je nakazoval nastajanje in razvoj tovarn?

Spomnim se časa, ko so po vojni začeli preurejati Eggrov hlev. Podirali so stene, jasli itd. Pripravljali so prostor za stroje. Ljudje so bili zadovoljni, saj so dobili možnost zaposlitve. Tam je že leta 1946 delo dobila tudi moja sestra Francka. Oče je bil po vojni cestar, mama pa gospodinja in klekljarica.

Dobro smo vedeli, da je glavni pobudnik in organizator tovarne Niko Žumer.

Obnavljal se je vodni kanal za elektrarno, ki je bil prej odprt. Od Plnade do konca Racovnika – do nove elektrarne, se je delal zaprt kanal. S prostovoljnim delom so vsi zaposleni kopali jarke za cevi. Vsak naj bi opravil 50 delovnih ur. Sestra Francka me je prosila, da sem kopal namesto nje. Delal sem na Klovžah.

Pri šestnajstih si končal nižjo gimnazijo v Železnikih. Odločiti se je bilo treba za poklic. O čem vse si takrat razmišljal? Kako si sprejel odločitev?

Najraje bi šel za mlinarja. A mlinov je bilo takrat v dolini vedno manj. Mama pa je bila že dogovorjena z nekim mojstrom, lastnikom manjšega podjetja, da se bom pri njem izučil za soboslikarja. Stric Francelj, ki je vedel, da imam veselje do dela s stroji, da rad montiram in "šraufam", sestavljam in popravljam kolesa, me je spodbudil, da sem šel za kovinarja. Povedal je, da v Lescah sprejemajo vajence. Hitro sem se odločil in z mamo sva šla v Škofjo Loko na vlak za Lesce. Delal sem sprejemni izpit in bil sprejet v IKŠ (Industrijsko kovinarsko šolo) Veriga Lesce. Tako sem se septembra preselil tja in se začel usposablјati za orodjarja. Zelo rad sem hodil v to šolo. Kasneje je bila ukinjena in treba se je bilo odločiti, kje nadaljevati uk. Izbral sem Mariborsko livarno, a šolo zaključil v TAM-u, Tovarni avtomobilov Maribor.

Dijak IKŠ Veriga Lesce. Foto: arhiv Nika Sedeja

Avtobusi in vlaki so bili počasnejši, prometne povezave med kraji pa redke. Maribor je bil zato videti dlje kot danes, ko imamo hitre ceste in vlake. Kako pogosto si med šolskim letom prihajal domov?

Bolj redko. Trikrat na leto sem se iz Maribora z vlakom pripeljal do Škofje Loke. Od tam pa z avtobusom domov. Zgodilo pa se je, da me šofer, ki se je sproti odločal, ali bo potnike spustil na avtobus ali ne, ni sprejel. Takrat sem moral do Železnikov peš. Ponoči.

Kako si v Mariboru preživel prosti čas?

Ob Dravi smo pospravljali ruševine, ki so še ostale iz vojne.

S sošolci pa smo hodili tudi v kino. Film Fant s trobento sem gledal kar trikrat. V glasbeni šoli sem se pozanimal, ali bi se pri njih lahko učil igranja trobente. Sprejeli bi me, a je bilo treba imeti svojo trobento. Denarja za to pa doma nismo imeli.

Rad sem igral tudi nogomet. Med šolanjem na Štarskem sem igral za nogometni klub Kladivar.

S prijatelji smo veliko hodili po Pohorju, domačinom pomagali na trgatvah, hodili na plesse ...

Vajeniška leta so minila. Spet je bilo treba sprejemati pomembne odločitve.

Šolo sem končal zelo uspešno. Za nagrado sem šel za štirinajst dni na morje v Opatijo.

Službo orodjarja bi takrat lahko dobil v Mariboru, a sem se na mamino željo vrnil v Železnike. Tu sem se zaposlil v Niku kot strugar. Stružil sem uteži za tehtnice. Pozneje pa tudi statorje za elektromotorje.

Mladi fantje ste morali odslužiti tudi vojaški rok v JLA (Jugoslovanski ljudski armadi). Pošiljali so vas vsepovsod po Jugoslaviji. Kje si Ti odslužil vojko?

Leta 1954 sem dobil poziv za služenje vojaškega roka. Odšel sem v Knin, v vojašnico, kjer so nas usposabljali za "graničarje" – vojake v obmejnem območju. Opazili so, da sem spreten pri popravljanju ključavnic. Zato me je komandir čete predlagal za delo v puškarni, kjer sem pregledoval in popravljaval orožje.

Kasneje so me poslali v "prekomando" v Beograd, v zaščitno četo generalštaba. Nato pa sem bil dodeljen v vojaško lovišče Morović v Srbiji. V Sremsko Mitrovico pa smo vozili ustreljeno divjad. Sledil sem gibanju divjadi, saj sem moral vedeti, kje se nahaja, skrbel za lovske kočice, generator ipd. Tako sem večji del dvoletnega vojaškega roka preživel kot čuvaj v tem lovišču.

O izkušnjah iz vojske smo se fantje radi pogovarjali.

Mama in ata z
Nikovima sestrama
Olgo in Milico.
Foto: arhiv Nika Sedeja

Skupaj so služili v JLA.
Foto: arhiv Nika Sedeja

Po vrnitvi iz vojske si šel nazaj v službo v Niko.

Ja, in spet sem bil strugar. Kasneje še normirec in kontrolor. Moje želje, da bi se izobraževal v delovodski šoli v Ljubljani, pa vodstvo tovarne ni podprlo.

Bil je čas sprememb, razvoja. Tudi življenje mladih je tako. Če je le mogoče, živahno, ustvarjalno in delavno. Z novimi idejami mladi od nekdanj poganjajo svet naprej. Kaj se je takrat dogajalo v Železnikih? Kako si preživil mladost?

Bil sem član mladinske organizacije v Železnikih, ki je bila zelo aktivna. Nekaj časa tudi njen predsednik. Mladi smo hodili na seminarje, organizirali pred-

vanja, poskrbeli za športne in kulturne dejavnosti. Na izlete in spominske slovesnosti smo se vozili s tovornjaki, okrašenimi s parolami in z zastavami. Veliko elana in povezanosti je bilo med nami. Radi smo se tudi poveselili.

Leta 1958 sem bil sprejet v Zvezo komunistov. Po pogovoru z odgovornimi v Niku sem se leto kasneje odločil za vpis v srednjo politično šolo. Ko sem jo zaključil, sem se vrnil v Niko. Tu so mi dali možnost, da izobraževanje nadaljujem. Vpisal sem se na višjo šolo za socialne delavce – kadrovska smer – v Ljubljani in kasneje v tovarni Niko opravljal to delo. Zadolžen sem bil za kadrovska vprašanja, reševanje stanovanjske in socialne problematike zaposlenih ipd.

S prijateljema Stanetom Bertoncljem in Janezom Thalerjem. Foto: arhiv Nika Sedeja

Pa nikar ne pozabi omeniti nogometa! (Pogovor sva snemala v dneh svetovnega prvenstva v nogometu.)

Res je! Nogomet je stalnica mojega življenja.

Ta šport sem spoznal po vojni. V tistem času so ga igrali v glavnem starejši možakarji. Pravega igrišča pa v Železnikih nismo imeli. Star sem bil 15 let, ko smo v zgornjem koncu Železnikov – v Njivici – začeli urejati nogometno igrišče. Kopali in ravnali smo teren. Igrišče se je redno posodabljalo.

Ko nogometa nisem več aktivno igral, smo se v

S kolegi pred stavbo Višje šole za socialno delo, 1961.
Foto: arhiv Nika Sedeja

klubu v Železnikih dogovorili, da opravi tečaj za nogometnega sodnika. Učil sem se v Kranju in na Bledu. Po končanem izobraževanju in praktičnih vajah na tekмах sem dobil licenco za nogometnega sodnika v gorenjski ligi. Bil sem glavni ali stranski sodnik. Takrat še nisem imel svojega prevoza. Skoraj vsako soboto in nedeljo sem se z avtobusom in vlakom vozil vsepovsod po Gorenjski – v Škofjo Loko, Kranj, Trboje, Naklo, na Bled, Jesenice ... To nalogo sem opravljal kar nekaj let. Tudi Martina, takrat še moje dekle, je hodila z mano. A tekem ni gledala, "špancirala" je po kraju.

Še vedno rad gledam nogometne tekme. Ostajam podporni član Nogometnega kluba Železniki in si ogledam skoraj vse tekme naših ekip.

Vem, da si bil tudi planinec in član Planinskega društva Železniki.

Planinski pohodi so mi bili v veliko zadovoljstvo.

S prijatelji smo se večkrat odpravili na daljše planinske ture. Prijatelj Cveto Tavčar je največkrat izdelal načrt naših planinskih tur. V avgustu, ko je bilo vreme stabilnejše, smo šli na pot. Vsak izmed nas je dobil nalogo, kaj naložiti v nahrbtnik, da smo na poti imeli s seboj vse potrebno. Pogosto smo hodili po različnih poteh, ki so vodile na Triglav. Res smo uživali. Cveto nas je fotografiral, zato

ga ni skoraj na nobeni fotografiji.

Mladinci smo sodelovali pri obnavljanju koče na Ratitovcu. Gor smo nosili gradbeni material. Na planinskih srečanjih na Ratitovcu smo pomagali pri strežbi.

Tudi kasneje sem ohranjal stik s hribi. Z družino sem obiskoval hribe v Selški dolini. Moja dekleta ste hodila na počitnice na Ratitovec. Tiste dni smo se vsi štirje

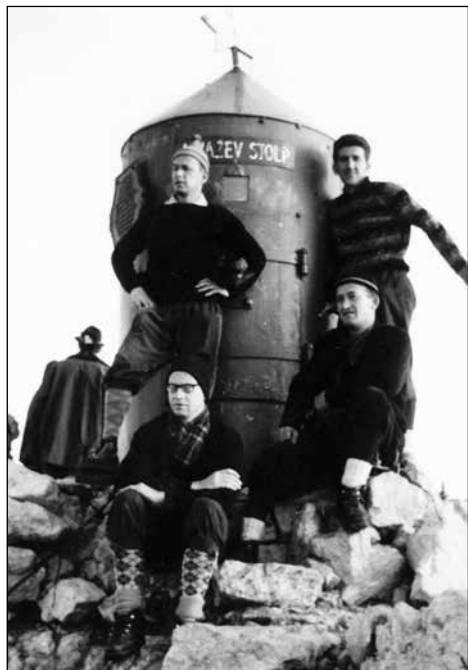
Sodniški znak. SFSJ – Savez fudbalskih sudija Jugoslavije. Vir: arhiv Nika Sedeja

preselili v koč. Ve tri, torej moja žena in hčerki, ste čez dan uživale tam okoli, pomagale v koči, hodile k pastirju po mleko, jaz pa sem se vsako jutro spustil v službo v dolino, popoldne pa se vračal nazaj na Ratitovec.

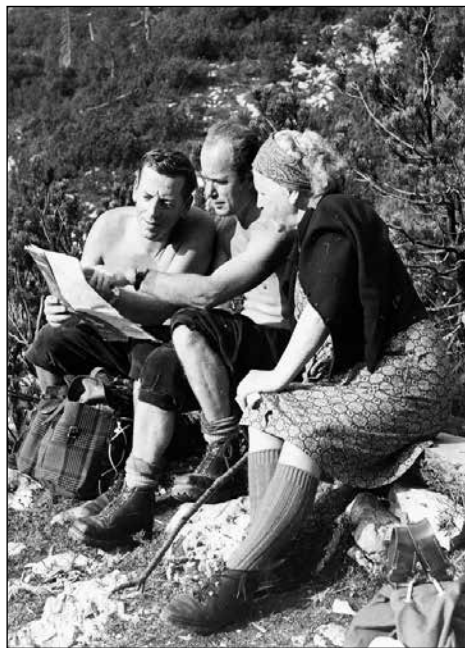
Moja tašča, vaša babica, je silno rada hodila v hribe. Lepe spomine imam na planinske izlete, ki smo jih prehodili z njo in njenima sinovoma, mojima svakoma.

Skupaj so prehodili veliko planinskih poti. Od leve Janez Vrhunc, Tone Benedičič, Cveto Benedičič, Cveto Tavčar in Niko Sedej. Foto: arhiv Nika Sedeja

Večkrat so stali na Triglavu. Foto: arhiv Nika Sedeja

Pri Triglavskih jezerih z Ludvikom in Antonijo Mramor. Fotograf je bil Janez. Foto: arhiv Nika Sedeja

Planinarjenje sem žal moral močno omejiti zaradi težav s hrbtenico.

Ratitovec pa sem nekajkrat osvojil tudi z vnuki.

DPD (Delavsko prosvetno društvo) Svoboda se je imenovalo kulturno društvo, v katerem je bilo dejavnih veliko mladih tvoje generacije.

To društvo je bilo takrat zelo močno in aktivno. Sodeloval sem v nekaterih igrah kot igralec. Užival sem predvsem na vajah. Prijetna in delavna družba smo bili.

Prvo igro, v kateri sem sodeloval, je režiral Marjan Thaler. Največkrat pa je bil režiser Matevž Šmid, kasneje še Ladi Trojar. Hodili smo tudi na gostovanja.

Takole so poribali Kulturni dom. Foto: arhiv Nika Sedeja

Igralska skupina DPD Svoboda na poti na gostovanje v Selca z igro Vohunka 707. Zgoraj: Matevž Šmid, Niko Sedej, Franc Kavčič in Tone Sedej; spodaj: Joža Mohorič, Ladi Abina (por. Trojar), Martina Mramor (por. Sedej), Franc Peterneji in Marjan Kramar. Sezona 1962/63. Foto: arhiv Nika Sedeja

Tu sem spoznal mlado učiteljico Martino, svojo bodočo ženo. Imeli smo vaje za igro Vohunka 707.

Že kmalu smo pod Martininim režijskim vodstvom pripravili odmevno in lepo sprejeto prireditev ob Prešernovem dnevu, kulturnem prazniku. Sodelovali smo odrasli deklamatorji, plesalci, pevci, pianistka in Matevž Šmid, ki je skupaj z železnikarskimi fantiči odigral prizor Prešernovega srečanja z otroki. Kot dr. Fig jim je delil fige. Sceno smo popestrili z diaporo. Nastopajoči so vse znali na pamet. Pet parov nas je plesalo v Povodnem možu. Vaje smo imeli v toplo zakurjenem Zadržnem domu na Češnjici, nastop pa v Kulturnem domu. Tudi kasneje je Martina pripravila več krajevnih in občinskih prireditev ter proslav.

Nekaj let sem bil predsednik tega društva. V last smo dobili vilo v vrtu (nekdanje Eggrovo). V njej so potekale vaje pevskih zborov, za igre, ki smo jih pripravljali, četrtki zvečer so bili namenjeni ženskim srečanjem. Pred to vilo smo organizirali tudi ples.

Sodnik v predstavi Via Mala. Zada desno sedi režiser Matevž Šmid. Leta 1968. Foto: arhiv Nika Sedeja

Pevski zbor Niko s pevovodjem Alojzom Šmidom. Foto: arhiv Nika Sedeja

Kar nekaj društev je bilo v kraju. Kam vse si se včlanil, kje si deloval?

V Železnikih je že dolgo zelo aktivno Gasilsko društvo. Tudi sam sem bil prostovoljni gasilec. Udeleževal sem se tečajev za strojnika, vzdrževalca motorne brizgalne. Trije smo se menjavali pri vsakodnevnem preverjanju njenega delovanja. Pomagal sem tudi pri večjih požarih. Dobro se spominjam gašenja požarov pri Bundu in pri Štalcu v Ovčji vasi.

Udeleževali smo se tudi gasilskih tekmovanj.

V okviru kolektiva Niko pa je deloval tudi moški pevski zbor. V njem nas je bilo okoli 50 pevcev. Naš pevovodja je bil Alojz Šmid iz Selc.

Še vedno sem član Muzejskega društva Železniki. Z ženo se rada udeležujeva otvoritev razstav, ki jih pripravljajo v Galeriji. Tam vedno izvem kaj novega in vidim kaj lepega.

V začetku šestdesetih let je kovinarstvo v Železnikih doživljalo spremembe. O pomembnih dejstvih tistega časa lahko veliko preberemo v članku Nastanek in razvoj kovinske industrije avtorjev Nika Žumra in Petra Polajnarja¹. Tudi Ti si bil zaposlen v Niku. Kako si doživljal te spremembe?

Leta 1962 so Niko ukinili in ga priključili k podjetju Iskra Kranj. Poslovalo je pod imenom Iskra – tovarna elektromotorjev Železniki. Delo je potekalo v dveh obratih. Proizvodnja obrata I je bila v novih prostorih v Otokih, obrat II pa v starih na Racovniku. Vodstvu tega podjetja je bil predvsem zanimiv program elektromotorjev, ne pa tudi pisarniških izdelkov, saj le-ta ni prinašal ustreznih dobičkov. Za trg ni bil dovolj zanimiv.

Leta 1963 je sledila odločitev, da se podjetje razdeli. Stavbe na desnem bregu reke Sore (tudi elektrarna) so pripadle obrtnemu podjetju Niko, v katerem so nadaljevali s proizvodnjo pisarniških izdelkov.

Vprašali so me, ali bi se pridružil ustanavljanju te delovne organizacije. Odločil sem se, da pristopim. Zadolžen sem bil za pripravo in izpeljavo registracije novoustanovljenega Nika na Okrožnem gospodarskem sodišču. V arhivih sem iskal dokumente za registracijo. Ob ustanovitvi je bilo to podjetje precej osiromašeno, saj ni bilo ustreznega kadra. Naša prva naloga je bila pridobiti tehnično podkovane ljudi. Vse je bilo treba začeti tako rekoč od začetka. Organizirati smo morali tehnično in kadrovsko službo, komercialno ... Potrebovali smo dobrega direktor-

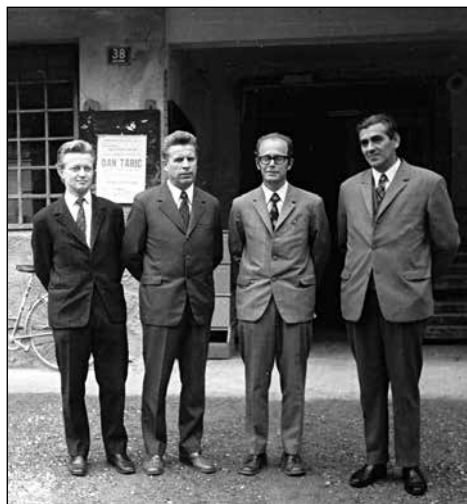
ja. Ustanovljen je bil poslovni odbor. Med predlogi smo v odboru za direktorja izbrali Petra Polajnarja, ki je proizvodnjo dobro poznal od prej, saj je bil eden izmed soustanoviteljev Zadruga Niko. Njegov svetovalec pa je bil Niko Žumer. Delavci so delali z veseljem in predanostjo. Njihova zasluga je, da je podjetje raslo in uspevalo.

Takratno vodstvo Iskre ni verjelo, da nam bo uspelo.

Načrtno smo pristopili k pridobivanju in izobraževanju ustreznega kadra. Razpisali smo štipendije za tehnične poklice, strojne tehnike in inženirje, kemike, ekonomiste, kuharje ... Mlade je bilo težko pridobiti. Boljšo prihodnost so videli v sosednjih podjetjih, saj so menili, da je naša proizvodnja preenostavna. Štipendiste smo pridobili tudi iz Škofje Loke in Poljanske doline. Trudili smo se in v šoli v Železnikih učence seznanjali s poklici, ki smo jih potrebovali.

Kasneje so začeli prihajati naši štipendisti s tehnično šolo, inženirji, imeli smo vajeniški oddelek poklicne šole. Tako so dijaki pridobivali izkušnje z našo proizvodnjo, spoznali so procese izdelovanja raznih orodij, ki smo jih potrebovali.

Mladi so pri nas lahko poleti opravljali počitniško delo.

Računovodja Janez Frelj, direktor Peter Polajnar, vodja kadrovske službe Niko Sedej in tehnični vodja Franc Blaznik pred vhodom v tovarno Niko, leta 1972. Foto: arhiv Nika Sedeja

V Niku si bil vodja kadrovske službe. Kaj vse je obsegalo Tvoje delo?

Niko je organizacijsko in tehnično napredoval. Doživljal je uspehe in padce. V kolektivu smo se znali dogovarjati. Odnosi so bili zdravi, prijateljski, tovariški. Veliko smo vlagali v razvoj.

To je bil čas delavskega samoupravljanja. V tovarni so delovali samoupravni organi, ki so odločali o statutu in različnih pravilnikih, npr. o delovnih razmerjih, delitvi osebnih dohodkov, varstvu pri delu ipd. Koordiniral sem njihovo delo, pisal statute, pravilnike in skrbel, da je vse potekalo po predpisih.

Delavci z vsem seveda niso bili zadovoljni. Zaradi nizkih osebnih dohodkov se je zgodila tudi prekinitve dela, stavka. Vsaj trikrat letno smo sklicali zbor delavcev. Tam smo poročali o dejavnostih, razvoju, uspehih in problemih podjetja ter obravnavali vprašanja zaposlenih. Vsak je lahko vprašal in povedal svoje mnenje.

Kritično je postajalo delo v galvaniki. Na Racovniku je bila manjšega obsega. V njej so bili zaposleni predvsem domačini. S povečanjem tega oddelka

Za uspešno družbeno-politično delovanje je leta 1971 in 1981 prejel red dela s srebrnim vencem.

nam je primanjkovalo ljudi. Začeli smo zaposlovati ljudi iz drugih jugoslovanskih republik. Usposabljali smo jih za delo v galvaniki in drugih proizvodnih oddelkih. Naša proizvodnja je zahtevala močno in sposobno orodjarjo oz. orodjarje.

Naloga kadrovske službe je bila tudi delavcem pomagati pri reševanju stanovanjskih vprašanj. V podjetju smo imeli v povezavi z banko organizirano stanovanjsko varčevanje. Pridobili so lahko bančne kredite in posojila v podjetju. Odkupi prvih stanovanj v bloku Na Kresu so bili možni leta 1970. Precej ljudi pa se je odločilo za individualno gradnjo.

Danes ima tudi tovarna Niko prostore v Otokih.

Premajhni prostori so začeli omejevati razvoj. Začeli smo iskati novo lokacijo za širitev oziroma selitev podjetja. Izbrano je bilo področje v Otokih. Potrebovali smo načrte za novo proizvodno halo, določiti je bilo treba financiranje celotne investicije. Moja naloga je bila pridobiti soglasja lastnikov zemljišč za odkup le-teh. Zaradi novega zakona o zaščiti kmetijskih zemljišč se je postavljalo vprašanje, ali nam bo odkup uspel. Z vsemi lastniki sem skušal pridobiti soglasja za najugodnejšo ceno. Po pogajanjih, ki so potekala v sodelovanju z direktorjem, sem sestavil pogodbe in izpeljal celoten postopek preko zemljiške knjige, da smo postali lastniki zemljišča, potrebne ga za izgradnjo nove hale.

Ljudje iz Davče so dobili možnost zaposlitve bliže domu. Tam ste odprli obrat, kjer so izdelovali palične sponke.

Podjetja smo se vključevala tudi v različne akcije, ki so se izvajale v vseh krajevnih skupnostih (Železniki, Selca, Sorica in Davča). Občina Škofja Loka in republiške blagovne rezerve so podjetju Niko predlagale gradnjo proizvodnega obrata, ki bi ga pomagale tudi financirati. Z njim bi pridobili delovna mesta in lokacijo, kjer bi se v primeru vojne industrija prilagodila potrebam. Ustrezno lokacijo smo našli v Davči. Pri gradnji tega obrata je sodelovala tudi Krajevna skupnost Davča. Zgradili so vodno zajetje in pridobili prostore za gasilsko dejavnost.

Železniki so bili včasih del Občine Škofja Loka. Kraji v Poljanski in Selški dolini so bili organizirani v krajevne skupnosti (KS) in vaške odbore. Kot aktiven krajan si prevzemal odgovorne naloge.

Okoli leta 1970 sem prevzel funkcijo predsednika KS Železniki. Zavedal sem se, da bo delo zahtevno.

Kako je bila KS organizirana? Kako je delovala?

Glavni organ KS je bila skupščina. Pomembno delo pa so opravljali tudi svet in odbori določenih področij KS – za gospodarsko in komunalno dejavnost, kulturo, šport in splošni ljudski odpor. Svet KS pa je obravnaval tudi druga pomembna področja kot npr. zdravstvo in šolstvo. Vsi udeleženci smo se srečevali z zahtevnimi nalogami. Redno zaposlena sta bila tajnik in administratorica, ki je vodila finančno poslovanje. Vsi ostali smo delo opravljali prostovoljno. Oblikovali smo program dela za določeno obdobje, v katerem smo določili naloge, ki jih bomo izpeljali. Kolegij KS je zbiral predloge, ki so jih posredovali ljudje posameznih območij, vaški odbori, podjetja, šola, zdravstvo itd. Svet KS je predloge ovrednotil in jih vključil v program. Predstavili smo ga direktorjem podjetij. Nekajkrat letno sem sklical posvete z direktorji. Seznanil sem jih z načrti in skupaj smo jih potrjevali. Direktorji so prevzemali določene naloge, saj so z vsem tem morali seznanjati samoupravne organe. Dokončno pa so program sprejeli organi KS.

Trikat letno smo sklicali zbere občanov. Tam smo ljudi seznanili z uresničnimi dosežki, načrti, s problemi in še s čim.

Katere načrte ste uspeli uresničiti?

Kmalu na začetku mandata sem imel prijetno nalogo razglasiti našega rojaka akademika, profesorja doktorja Franceta Koblarja za častnega meščana Železnikov, njegovega rojstnega kraja. Žal je dr. Koblar kmalu zatem umrl. Na žalost, kjer je pokopan, sem imel poslovilni govor. Na predlog Muzejskega društva Železniki je KS poskrbela za spominsko ploščo

na njegovi rojstni hiši na Racovniku.

Velikega pomena za kraj je bil prenos vodovoda na Komunalno podjetje Škofja Loka. Sredstva, ki smo jih pobrali za vodarino, so bila do takrat porabljena za vse drugo, le za vodovod ne. Tako pa so bila vložena nazaj v obnovo in razširitev vodovoda. Dogradili smo ga do zajetij v Plenšaku in na Rudnem.

Širili smo ceste skozi Studeno, Češnjico in Otoke ter na nekaterih odsekih dodali pločnik. Pridobiti smo morali soglasja lastnikov zemljišč ob cesti. To je bil pogoj Republiške skupnosti za ceste za začetek gradbenih del. Skupaj z vaškimi odbori smo asfaltirali ceste skozi Železnike, v Martinj Vrh, Ojstri Vrh, Podlonk ...

Poskrbeli smo za javno razsvetljavo.

Obsežna naloga je bila gradnja pokritega bazena. Zdravstvena služba je opozorila šolo, da ima veliko učencev slabo držo. Na podlagi te ugotovitve smo sprejeli sklep, da začnemo s pridobitvami lokacije in načrtov za izgradnjo bazena. Na območju Železnikov je bil izpeljan referendum, kjer smo ljudi spraševali, ali se strinjajo s samoprispevkom, s katerim bi zbirali denar za gradnjo bazena. Pridobili smo soglasje lastnikov zemljišč. Že v načrtih smo v kleti predvideli tudi prostore za izvajanje fizioterapije z vso ustrezno opremo. Gostinski prostor je sofinanciral Peks, saj smo v zdajšnjem bifeju načrtovali slaščičarno.

Ob bazenu smo želeli postaviti tudi hotel, a med delovnimi organizacijami nismo dosegli soglasja.

KS je v tistih letih obnovila Kulturni dom. Stoli, ki smo jih kupili takrat, so še vedno v dvorani.

V tem obdobju smo od Župnije Železniki odkupili zemljišče za širitev pokopališča in le-to tudi izpeljali.

Naraščanje števila prebivalcev je povečalo potrebe po izboljšani trgovski dejavnosti. Iskali smo novo lokacijo za trgovino. Najbolj ustrezna je bila ideja, da se zgradi na Češnjici. Z lastnikom zemljišča smo našli soglasje, trgovsko podjetje Loka pa je pokazalo interes in prevzelo gradnjo.

Ljudje so potrebovali vedno več poštnih uslug. Povečati je bilo treba pošto. Z vodstvom Pošte v Kranju smo se dogovorili, da jo s Trnja preselimo v novejši

del Železnikov – na Češnjico. Spet je bilo treba pridobiti soglasja lastnikov izbranega zemljišča. Tu je bilo treba porušiti tudi nekaj stavb (dve stanovanjski hiši, hlev in senik). Gradnjo je financirala pošta,

Dr. Francetu Koblarju smo za 80. rojstni dan čestitali tudi v Železnikih. Foto: arhiv Nika Sedeja

Ob odkritju spominske plošče na rojstni hiši dr. Franceta Koblarja, oktobra 1976. Foto: Anton Sedej

S Tonetom Mescem (na desni), lastnikom zemljišča, je bil sprejet dogovor. Gradnja trgovine se je lahko začela. Foto: arhiv Nika Sedeja

denar zanjo pa so prispevala tudi podjetja.

Naloge v KS so se uspešno izvajale tudi zato, ker so bili direktorji in njihovi sodelavci pripravljeni aktivno sodelovati pri razvoju kraja. Za vsako akcijo smo poleg sredstev KS in samoprispevkov pridobili tudi finančna sredstva delovnih organizacij. Prispevale so po ključu, ki je upošteval število zaposlenih. Podjetja so takrat vodili: Jože Demšar Alples, Lojze Čufar Čevljarno Ratitovec, Matevž Jensterle Dom opremo, Anton Rakovec Iskro, Peter Polajnar Niko in Ivan Lazar Tehnico.

Kot predsednik KS Železniki sem bil član Izvršnega sveta Občine Škofja Loka. Tam sem bil zadolžen za delo krajevnih skupnosti v loški občini. Moja naloga je bila, da spremljam njihovo delo in jim pomagam pri izvajanju njihovih nalog, povezanih z občino.

Bila sem ravno na počitnicah na Notranjskem in te naenkrat zagledala na televiziji. Stal si pod mostom porodnišnice v Kranju in nekaj resno pripovedoval.

(Smeh.) To je bilo pa takrat, ko sem bil predsednik Zdravstvene skupnosti Gorenjske. Glavna naloga te skupnosti je bila pripravljane programov in načinov financiranja vseh zdravstvenih ustanov na Gorenjskem (bolnišnic, porodnišnic, zdravstvenih domov, zobozdravstva, fizioterapije itd.). Gorenjska regija je takrat pristopila k podpisu pogodbe o sofinanciranju gradnje Kliničnega centra v Ljubljani.

Z iskanjem varstva predšolskih otrok se nisi srečeval le v času, ko sva bili predšolski midve s sestro Natašo.

Nekaj let sem bil član sveta za otroško varstvo. Takrat (leta 1970) smo Ciril Jelovšek, Janez Kos in jaz napisali Program razvoja otroškega varstva v Občini Škofja Loka. Med zaposlenimi v podjetjih in drugimi prebivalci Železnikov sem izpeljal anketo o potrebah tega varstva. Rezultat je pokazal, da je potreba precejšnja. Rabili pa smo konkreten podatek, koliko otrok bi se v vrtec dejansko vključilo. Tako sem z drugo anketo staršem zastavil vprašanje, ali bi svojega predšolskega otroka vpisali v vrtec. Ta je pokazala, da je potreba manjša, kot se je nakazala prej. Sklep, da zgradimo vrtec, smo spremenili in v ta namen kupili hišo Matevža Šmida, ki je bila na prodaj in je stala v bližini osnovne šole. Prenovili smo jo in vrtec odprli leta 1973.

Delovno mesto v Niku si zapustil le enkrat.

V Škofji Loki sem leta 1981 sprejel delo predsednika občinskega sindikalnega sveta. Moja naloga je bila, da delavcem različnih podjetij v škofjeloški občini pomagam reševati probleme, povezane z delovnim razmerjem, delodajalci, plačami ... Pri tem sem sodeloval s sindikalnimi organizacijami v podjetjih. Prekinitve dela zaradi plač in pogojev dela niso bile redkost. Imeli smo posebno pravno službo, ki je pomagala delavcem celotnega področja. Podatek stati-

Delovna organizacija	Štev. zaposl.	Štev. zap. žena	%	% otrok, ki nima urej. otr. varstva	% vklj. otrok v VVU
Alples	549	260	47	43	3,2
Iskra	647	411	64	43	3,4
Niko	183	81	43	30	-
Ratitovec	86	60	70	43	-
Tehnica	85	87	43	74	-

Tabela rezultatov ankete o potrebah po varstvu predšolskih otrok.²

stičnega popisa iz leta 1981 pove, da je bilo takrat v občini zaposlenih okoli 16.000 ljudi.

Preko sindikata so ljudje lahko koristili cenovno ugoden dopust. V lasti smo imeli počitniške kapacitete, ki so bile v upravi Počitniške skupnosti Škofja Loka.

Skrbeli smo tudi za izobraževanje mladega kadra, ki je prevzemal delo sindikalnih vodij v delovnih organizacijah.

Po petih letih sem se vrnil v Niko na isto delovno mesto in tam ostal do upokojitve.

Po upokojitvi si ostal družbeno aktiven.

Vključil sem se v Zvezo borcev, organizacijo, ki spoštuje vrednote partizanskega boja, kot so solidarnost, pravičnost, tovarištvo, poštenost, spoštovanje ljudi, pogum, sočutje ... Pred leti se je organizacija preimenovala v Zvezo združenj borcev za vrednote NOB. Sprejel sem vodenje krajevne organizacije te zveze in bil izvoljen v izvršni odbor območnega združenja v Škofji Loki. Za daljše obdobje sem prevzel naloge predsednika tega odbora, ki povezuje

organizacije iz vseh občin: Žirov, Gorenje vasi, Poljan, Škofje Loke in Železnikov. Moja odgovornost in dejavnost se je močno povečala. Želeli smo, in še želimo, pridobiti mlajše člane, saj je organizacija odprta za vse generacije. Ena izmed pomembnih nalog je bila in je še vedno skrb za nekdanje borce, vojne invalide in ostale člane.

Pomembna naloga je tudi ohranjanje obeležij NOB in kulturnih spomenikov iz tistega časa. Združenje skrbi, da se jih redno obnavlja. O tem se uspešno dogovarjamo s posameznimi občinami. Seveda pa doživljamo tudi negativne dogodke. Čas po osamosvojitvi Slovenije je prinesel precej nestrpnosti do naše organizacije. Nekateri bi na čas druge svetovne vojne najraje pozabili. Slišijo in berejo se netočne interpretacije naše preteklosti.

Tudi z obeležji, spomeniki in spominskimi slovesnostmi ohranjamo spomin na hude čase druge svetovne vojne in na ljudi, ki so se takrat zavzeli za našo svobodo. Eden izmed spomenikov je Plečnikov spomenik v Dolenji vasi, ki je posvečen vsem žrtvam okupatorja, ki so bile doma iz Selške doline,

Zahvala in priznanje pevskega zboru Domel, ki redno nastopa na spominskih slovesnostih in prepeva tudi partizanske pesmi, 2004. Foto: Anton Sedej

in ustreljenim talcem. To obeležje velja za najlepši tovrstni spomenik v Sloveniji. Tam se vsako leto julija spomnimo tudi ustanovitve Prešernove brigade.

Naše združenje organizira spominske slovesnosti, s katerimi se poklonimo pomembnim dogodkom in ljudem. V dolini nikoli ne pozabimo na dražgoško bitko. Vsako leto januarja organizacijski odbor te prireditve, v katerem delujem od vsega začetka, in domačini pripravimo odmevno spominsko slovesnost. Tam se zbere veliko dobrih ljudi. Včasih je bil na ta dan občinski praznik Občine Železniki, kasneje Škofja Loka. V Dražgošah imamo tudi Dom Cankarjevega bataljona, v katerem je urejen muzej. Razstave v njem pripravljamo v sodelovanju s kustosi Loškega muzeja.

Spomin na Prešernovo brigado ohranja spomenik v Zali. Na področju Davče je delovala tudi Pokrajinska tehnika za Gorenjsko, tiskarna, v kateri so leta 1944 natisnili tudi bibliofilsko izdajo Prešernove Zdravljice.

Pozorno smo spremljali in sodelovali pri prestatvitvi in preurejanju parka na Placu, kjer stoji spo-

menik žrtvam iz Železnikov. Ureditev tega spominskega parka je zelo lepo uspela. Spomenik je lepo ohranjen, obnovljen in postavljen. Člani našega združenja se redno udeležujemo večjih spominskih slovesnosti na Gorenjskem in v Sloveniji.

Vsem našim pokojnim članom se s praporom, z vencem in s poslovnim nagovorom poklonimo na njihovem pogrebu. Seveda v soglasju z domačimi.

Pred leti smo s pomočjo Muzejskega društva Železniki posneli videokaseto o dogajanju med drugo vojno v Selški dolini, podprli smo izid knjige Ivana Križnarja Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju: 1941–1945.

Trenutno je naša želja dokumentirati obeležja na svetovnem spletu. Ljudem bi radi omogočili, da vse pomembne točke druge svetovne vojne lahko pregledajo in poiščejo s pomočjo interneta.

Po upokojitvi si užival v družbi svojih treh vnukov.

Družina, ki sva jo ustvarila z Martino, je dosežek, na katerega sem najbolj ponosen.

Z ženo pred Plečnikovim spomenikom v Dolenji vasi, 2014.

Za uspešno delo v tej organizaciji je leta 2010 prejel zlato plaketo ZZB NOB Slovenije.

Družina, 2014.
Foto: Jernej Primožič

Nedeljski vzponi na bližnje hribe, družinska potovanja in izleti po Sloveniji in Jugoslaviji, taborniške počitnice ob morju, vesela druženja in pogovori s sestrami in z bratom pri Mami v Gorenjem koncu, obiski pri teti Katri v Morajni, kofetkanja, izmenjave mnenj, ubrano prepevanje z Martinino družino ... Z veseljem sem opazoval in sodeloval pri odraščanju vseh treh vnukov – Katje, Ane in Jerneja. Vse to in še več je bogastvo mojega življenja.

Vesel sem, da sva z Martino potovala po Rusiji,

videla Rim, Budimpešto, plula po Donavi, postavila hišo ... Ona je tista, ki mi je v pomoč in oporo. Lepo nama je doma in na vrtu, na sprehodih, srečanjih s prijatelji. Najlepše pa je, kadar se zberemo na naših družinskih srečanjih, ko se sproščeno pogovorimo in nasmejemo.

Nešteto dragocenih spominov se je nabralo.

Vedno rada poslušam Tvoje spomine. Hvala, ker si mi jih povedal.

Na enem izmed družinskih srečanj pri Mami.
Foto: arhiv Nika Sedeja

Spomin na Mamin
80. rojstni dan.
Foto: arhiv Nika Sedeja

Na izletih s "šolskimi upokojenci" je vedno prijetno. Tomaj, 2014. Foto: arhiv Nika Sedeja

Opombe:

¹ Žumer, N. in Polajnar, P. (1973) Nastanek in razvoj kovinske industrije. V: *Selska dolina v preteklosti in sedanjosti* (str. 243–272). Železniki: Muzejsko društvo Škofja Loka, pododbor Železniki.

² Jelovšek, C., Kos, J., Sedej, N. (1970). *Program razvoja otroškega varstva o Občini Škofja Loka*. Škofja Loka: Občinski svet za otroško varstvo (str. 65).

Keltske sledi ob rimskem limesu

France F. Megušar

Kelti so svoj čas zasedali znaten kos evropskega prostora. V času antike so uvedli za njihov pester skupek različnih plemenskih imen poenoteno ime "Keltoi" v grški obliki oz. "Celtae" v latinski. Oznaka za to indoevropsko jezikovno skupino se je ohranila vse do danes. Antični viri jih pretežno postavljajo v prostor severno od Alp, vendar pa številna pričanja dokazujejo njihovo prisotnost tako na Iberskem, Italskem kot tudi Balkanskem polotoku in celo v Mali Aziji. Taka poseljenost na celinskem delu Evrope pokriva obdobje najmanj 1.000 let: pol obdobja pr. n. š. in pol v času našega štetja. Rimska osvajanja in premiki ljudstev po propadu rimskega imperija so močno zreducirala njihove vrste, tako da se je do danes po eksterminacijah in asimilacijah ohranilo kakih 2.500.000 keltsko govorečih le na skrajnih zahodnih robovih Evrope na obalah Atlantika.

Kelti svojega jezika v antičnih časih niso zapisovali. Kljub temu je ohranjenih nekaj redkih dokumentov, ki pričajo, da je bil njihov jezik v tistem obdobju presenetljivo enoten. Iz zgodnjega srednjega veka pa so ohranjeni zapisi ljudskega pesništva, nastali na Irskem. Vendar je čas naredil svoje, tako da danes najdemo preživelo keltščino kot gelsščino, ki pokriva Irsko in Škotsko, valižanščino pri Valižanih, kornvalščino kot nedavno izumrli, vendar dokumentirani jezik v Cornwallu in Devonu na jugozahodu Anglije, ter bretonščino na delu atlantske obale Francije. Da-

nes keltski govor večinoma ostaja zaprt v domovih, le valižanščina je uporabna na vseh ravneh. Njihov večinski odmik v zgodovino je nesporno dejstvo, in čeprav so prispevali razvitim evropskim entitetam tako številne elemente materialne kot duhovne kulture, obravnava teh "staroselcev Evrope" s strani novodobcev še danes marsikje po Evropi pogosto poteka z neskrivano superiornostjo.

Predstave o (pred)zgodovinski prisotnosti in pomembnosti Keltov na današnjem slovenskem etničnem prostoru se razvijajo in krepijo domala vsak dan. Opirajo se na številne in bogate materialne najdbe, ki jih odkrivajo arheologi. Po jezikovni plati pa so morebitni ostanki leksike keltskega izvora v današnjem jeziku Slovencev, kolikor jih redki etimologi sploh omenjajo, izrazito marginalizirani. Lahko, da je razlog za tako stanje v pretrdem priseganju na le pisne vire kot primerne dokumente – zapisov tega staroselskega jezika iz našega prostora pač ni, lahko pa so razlogi za tak molk tudi kje drugje ali pa iskane s tako začetno idejo ni prineslo nič otipljivega.

Edini, ki se pritrdilno izreče v prid možnim keltskim jezikovnim ostankom, ostaja znani slovenski zgodovinar, ki ob toponimih na današnjem slovenskem etničnem prostoru, kot jih navaja dnevnik Pavla Diakona iz časov Karla Velikega, navrže misel: kaj, če ni vse to keltskega izvora. Mene samega je med bivanjem na Škotskem pred desetletji presenetila pri-

pomba, izrečena v krogu izobraženih škotov, od kod mi sposobnost, da izgovarjam škotska krajevna imena tako pravilno, kot jih nikdar ni in nikdar ne bo noben Anglež. Presenetili so me na področju, kjer sem bil popolnoma slep. Kot primer so mi omenili mojo izgovarjavo manjšega kraja z imenom Methlick. Refleksno sem odgovoril, da morda zato, ker mi doma poznamo Metliko. Ostali so pri svoji trditvi, da omenjeni primer ni edini. Že kratko brskanje po virih mi je odkrilo, da imamo mi Dolharje, oni Doloharje, mi Arharje, oni Aroharje, mi in oni Kalane in še marsikaj in da takih imen v vmesnem prostoru, ki deli Škote in Slovence, skoraj ni. Ko sem našel, da je od starokeltskega *"ekos"* za konja na Irskem ostal še *"ih"*, med Valižani pa *"eh"* in *"eha"*, kar je pogosto odmevalo iz ust naših vozarjev konjskih zapreg, in da ima naš hlev soimenjaka v staroirskem *"hleoh"* (= zavetišče, zatočišče), da se kornvalski *"krib"* (= greben, sleme) skriva v našem hribu in da ima *"karant(o)"* (NK) oziroma *"karantez"* (bret.) nadvse zanimiv pomen, mi je postalo jasno, da so tovrstne podobnosti v obliki in pomenu zelo težko posledica slučajnih permutacij glasov oziroma črk. Primerov je pač preveč! **Na tem mora biti nekaj, kar presega raven slučajnosti.**

S ciljem, da morebiti prispevam k boljši etimološki dorečenosti številnih toponimov na Slovenskem, sem se podal na potovanje skozi sodobne slovarje preživelih keltskih jezikov. Osredotočil sem se na krajevna imena vzdolž nekdanjega rimskega limesa, kjer se pogosto pokaže, da znajo biti trd oreh pri etimoloških prizadevanjih, ki uporabljajo romansko, slovansko ali germansko jezikovno bazo. Delovni pristop je preprost. Današnji toponimi in njihove morebitne zgodovinske oblike se soočajo z identičnimi ali le podobnimi primeri besedja iz slovarjev keltskih jezikov, tak izplen se preveri po pomenski ustreznosti, da se izločijo homonimi in homografi, in končno se očiščeni izplen precedi skozi filtre slovanskih, germanskih in romanskih jezikov. Delo je strokovno oprto na rabo sodobnih slovarjev – nekaj tudi etimoloških – valižanščine, gelsčine, kornvalščine, bretonščine in leksikonov angleških in škotskih krajevnih imen. Poglejmo na

kratko, kaj taka tavanja prinesejo takega, kar ostaja na filtru. Keltska leksika je ob izvirnih oblikah podajana v angleškem prevodu, temu pa sledi soočanje z današnjim slovenskim besedjem.

JEZIKOVNA LEGENDA:

stara keltščina (SK), stara irščina (SI), stara valižanščina (SV), gelsščina (gel.), valižanščina (val.), kornvalščina (korn.), bretonščina (bret.), nemško-keltski leksikon (NK), angleščina (angl.).

Bogatin: gora na zahodnem robu Komne: Težko je v praznem, neporaščenem kraškem svetu sprejeti ime gore in vsebino, ki indicira bogatost. Gre za goro, ki jo razvidno označuje oblika loka: oblikovana v obliki loka, osnovo njenega imena pa lahko pojasni gelsščina: *BOGATIN* iz *bogha* (gel.), *bow*, *bend*, *arch* (angl.) **lok, pregib**

Komna: raven svet za Komarčo in Bohinjskim jezerom vse do Bogatina in sosednjih gora.
KOMNA iz *comhnard* (gel.), *level*, *plain even* (angl.) **ravnina, izravnanost**

Komarča: skalovje, oblikovano v kotel, ki se strmo dviga nad slapom Savica. Gelska osnova označuje prostor, kjer se stekajo vode.
KOMARČA iz *comar* (gel.), *confluence* (angl.) **stok, stekanje voda**
Zanimiva ostaja končnica -ča, ki jo najdemo v tudi v možači, plenkači, tudi v Davči. Da se ne srečujemo s povečevalnico?

Farji Potok: ime potoka in zaselka na pobočju Martinj Vrha ob zgornji Selški Sori:
FARJI POTOK iz *farah* (*bradan*), izg. farej (gel.), *spent salmon* (angl.) **od**

drstenja izčrpan losos

Posplošeno je besedo mogoče razumeti kot izraz za ribo, ki je izčrpana od drstenja.

Altemaver: vršni greben Ratitovca, ki se z jugozapadno steno spušča proti dolini Selške Sore. Ime marsikomu ponuja domnevo o oronimu nemškega porekla s pomenom *star zid*. Dvom je prepričljiv: Nemec bi strmi in goli skalni tvorbi težko rekel zid (*die Mauer* je vedno delo človeških rok) in tudi besedo *alt* (star) bi človek, ki ni geolog, težko uporabil za označevanje geološke tvorbe. Keltska rešitev je videti sprejemljivejša:

ALTEMAVER iz *altenn* (korn.), *razor* (angl.) *oster rob*, *britev* in *mawr* (val.), *big*, *great*, *high* (angl.) *velik*, *visok*

Združeno: *veliki (ostri) rob*, *velika britev*

Danje: zaselek pod grebenom Ratitovca. Če sprejmemo možnost mutiranja črke *d* v *t*, se pokaže naslednja rešitev, ki danostim prostora (pašni svet) povsem ustreza:

DANJE iz *tain*, *tan* (gel.), *cattle*, *herd*, *wealth of flock* (angl.) *govedo*, *čreda*, *ropanje čred*

Davča: raztegnjena vas, vzporedna z zgornjim delom doline Selške Sore. Zaradi težjega dostopa odmaknjena od prometnih tokov. Upoštevana je enaka možnost mutacije kot zgoraj:

DAVČA iz *taw* (korn.), *silence*, *quiet* (angl.) *mir*, *tišina*

V kolikor končnica -ča pomeni povečevalnico, se ustreznost gornjega pristopa še povečuje: gre za obsežen, prikrit prostor. Tudi popularni, starodavni

priimek Tavčar, poznan v Selški in Poljanski dolini, bi lahko izviral iz tega toponima. Dokumentiran je namreč že v časih, ko se v prostoru še ni uporabljala nemščina (npr. beseda deutsch).

Podlonk: vasica, razvita ob vrhu podratitovške morene ob dnu jarka, ki ločuje oba vrha Ratitovca:

PODLONK iz *lonk* (val., korn.), *gully* (angl.) *struga*, *žleb*, *odtočni jarek*
Taka etimološka rešitev Lonka lahko pokrije tudi številne loke in Loke na Slovenskem in celo latinizirani Longaticum (Logatec). Možno je, da tudi Banja Luka izposoja svojo luko iz "lonk".

Zgaga: zaselek, danes le domačija in del najožjega vpetega gornjega toka Selške Sore:

ZGAGA iz *sgag*, *sgagach* (gel.), *crack*, *cracked* (angl.) *razpoka*, *špranja*, *špranjast*

Zali Log: naselje ob gornji Selški Sori. Popularni so ljudski etimološki pristopi, ki pomenskost imena kraja vežejo na pridevnik bodisi "zal" (lep) ali pa "zli" (hudoben). Naslonitev na keltsko izhodišče pokaže nekaj povsem stvarnega. Utemeljuje ga zlasti stara pisava imena kraja v obliki Saaloch, Saloch iz časov pred ponemčenjem cerkvenega upravnega jezika:

ZALI LOG iz *sal*, *salach* (gel., SI), *slimy dirt*, *foul* (angl.) *sluzasta umazanija*, *blato* in *Loch* (gel.), *logh* (korn.), *loch*, *lake*, *narrow arm of the sea* (angl.) *kotanja*, *jezero*, *ozek morski preliv*

Združeno: *blatna kotanja*, *blatni dol*
Tak pomen keltskega sal postane zgovoren tudi za kraje na bližnjih območ-

jih, ki sicer niso predmet tega pisanja. *Gospa Sveta* na Gosposvetskem polju je v nemškem jeziku *Maria Saal*. Prevedeno v govorico koroških Slovencev bi bilo primerneje govoriti o *Mariji v Blatah*. Nadalje, porabski Slovenci ne sledijo našim imenoslovcem in reko *Zala* imenujejo *Sal*, pri čemer je zanimivo, da se ta reka ne izliva v *Saloch* (*Blatno kotanjo*), temveč v *Balaton* (*Blatno jezero*), ki ima ime na slovanski osnovi.

Kališe: zaselek na južnem pobočju Dražgoške gore med Selci in Dražgošami. Krajev z enakim imenom je v Sloveniji več, vse pa združuje pobočna razmestitev v hribovitem svetu.

KALIŠE iz *callaich* (gel.), *domesticate, entame, raise* (angl.) **udomačevati, vzrejati živali**

Videti je, da so se sončne, z vodo naravno oskrbljene pobočne lege od pradednine ponujale za vzrejo in vzgojo tovornih in jezdnihi živali.

Dražgoše: vas, prislonjena na južno pobočje Jelovice. V času železarsko aktivnih bližnjih Železnikov in verjetno tudi prej pomembno naselje nabiralec in kopalec železove rude. Poskusov etimološke rešitve tega slovanskemu ušesu zelo tujega krajevnega imena je bilo že več. Poglejmo toponim skozi možnosti keltske leksike:

DRAŽGOŠE iz *dragh, draga* (gel.), *pull, draw, incised valley* (angl.) **izvlačiti, drča, strmo pobočje** in *gossen* (korn.), *ferrougineus earth* (angl.) **zemlja, bogata z železom**

Keltska vsebina toponima zveni stvarno: kaže na stoletna, lahko celo tisočletna dogajanja v zvezi z železarstvom na Dražgoški gori.

Dragobač: zaselek na pobočju ob desnem bregu srednjega toka Selške Sore.

DRAGOBAC iz *dragh, draga* (glej zgoraj) in *bagh* (gel.), *creek* (angl.) **potok, rečica**

Kaže na mokro vleko za izvlačenje hlobov po strugi potoka. Pomen besede *bagh* je primeren tudi za razumevanje hidronima *Bača* in enakega toponima (*Bača pri Modreju* in pri imenu soteske *Baška grapa*).

Luša: naselje v stranski dolinici v srednjem toku Selške Sore. Gornji del pod Starim vrhom se razširi in z vodo bogato območje:

LUŠA iz *lus, lusach* (gel.), *herb, plant, full of herbs* (angl.) **zel, rastlina, obilje zelišč**

Tak pristop lahko pomaga izluščiti etimologijo znanega božjepotnega cilja z imenom Višarje. Italijani ga zapišejo Lusari, kar zna biti oprto na starejšo obliko. Kraj je dolgo spadal pod Koroško in nič nenavadnega ni, če je začetni "l" mutiran v dvoglasni "v".

Kladje: naselje na grebenu med dolinama Idrijce in Poljanske Sore. Videti je, da ta toponim s prstom pokaže na rimski limes:

KLADJE iz *clawd, cladd* (val.), *cladh* (gel.) *trench, fence* (angl.) **jarek, ograja, ovira**

Tolmin: ta kraj ob Soči ne rabi predstavitve: TOLMIN iz *tolm*, pl. *tolmannan* (gel.), *hillock of round form* (angl.) **hribček okrogle oblike**. Ob tak hribček se je prislonilo naselje in povzelo njegovo oznako.

Kobarid: toponim, ki se mu etimološko ne približamo z nobenim od slovanskih, romanskih ali germanskih jezikov. Ob pogledu skozi keltsko leksiko težave odpadejo:

KOBARID iz *cobaraidh* (gel.), *coffer*, *hidden treasure* (angl.) **zaboj, skriti zaklad**

Ponuja se domneva, da je to nekdanje ime za utrjeno naselbino na višini, ki ji danes rečemo *Tonovcev grad*. Ime pa se je kasneje v bolj mirnih časih prenese-lo na naselje, ki se je razvilo ob vznožju te težko dostopne vzpetine? Vsekakor, četudi keltska beseda ne odraža fizikalnih značilnosti kraja, ni v Evropi najti jezika razen gelščine, ki bi mu bilo gor-nje zaporedje črk smiselno.

Krn: gora nad Kobaridom. Italijani so ji pri-lepili dve imeni: skladno z ambicijami po sonorizaciji so jo predelali v Monte Corno, njihovi vojaški dokumenti pa govorijo le o Monte Nero, kar more biti prispevek nekoga, ki je s C napis-a-ni Krn razumel kot crn (= črna gora). Kakorkoli, to pri asimilaciji tujih to-ponimov ni osamljen primer. Sicer pa keltski pristop ponuja možnosti:

KRN iz *cairn*, *carn* (gel.) ima več po-menov:

1. *heap of stones, rocky mountain* (angl.) **kup skalovja, skalna gora**
2. *heap of stones over the tombs of heroes* (angl.) **kamnita gomila na grobišču junakov**
3. leksikalna predstavitev besede *cairn* na Škotskem obsega tudi **elipsoidno, iz kamnov zloženo strukturo** iz predkrščanskega obdobja (dolgo la-hko tudi več deset metrov), zgrajeno na vrhu griča ali grebena, neznanega, vendar kultnega pomena. Izročilo

gradnje takih tvorb še vedno živi, saj je pisec teh vrstic neke deževne nede-lje kot gost škotske rodovne skupnosti skupaj z njenimi člani enako kot oni nosil svoj kamen na vrh grebena in s tem pomagal nadaljevati tradicijo. Prav ponuja se misel, da so bili taki okroglasti zidovi na vrhu grebenov in vzpetin poznani tudi po naših krajih in da se je v kasnejšem času, v času kr-ščanstva, znotraj takih tvorb človeške roke umestila še cerkvena.

Doberdob: prav nobene ovire ni, da bi ga razume-li s slovanskimi očmi kot *dober hrast*. Bilo bi pa lahko tudi drugače:

DOBERDOB: iz *dumbra*, *dombra*, *dobra* (SV), *river*, *river water* (angl.) **rečna voda, reka, sladka voda**

Če v drugi polovici tega toponima vidimo slovanski izvor, se srečamo s keltsko-slovanskim hibridom: *hra-stom*, *rastočim ob vodi*. Primer sploh ne bi bil izjemen, kajti nekaj obrnjenega, tudi hibridnega, najdemo v severozahodni Angliji (Lake District) v toponimu znanega letoviškega kraja *Derwentwater*, pri čemer je *water* pač voda, *derwent* pa je keltska beseda za hrast. Po isti poti je možno priti tudi do stvarnejšega pomena imena mesta *Dubrovnik*. Lahko si je zamišljati, s kakšnim zadovoljstvom so mornarji s starodavnih bark polnili mehove z izvrstno pitno vodo kar na plovnem izviru reke, ki ji danes rečejo *Reka Du-brovačka*.

Kal: npr. *Črni kal* na Kraškem robu: KAL iz *call* (gel.), *leak* (angl.) **razpo-ka, luknja, voda iz luknje**

Osp: kraj na vznožju kraškega roba blizu Trsta. Če tak pristop k izvoru imena velja, so staroselci še kako vedeli za burjo in kje naj iščejo prvaka med prepihanci:

OSP: *osp* (gel.), *gasp*, *sob quickly* (angl.) **hitro dihati, sopsti, hitro pihanje vetra**

Kras: kot geografski pojem nosi ustrezno ime, kajti: KRAS iz *cras*, *kras*, *krasa* (val.), *arid*, *parched*; *parch* (angl.) **izsušen, požgan; izsušiti, žgati**. Za poimenovanje tega svetovno znanega prostorskega in geografskega pojma (tudi v znanosti) se uporablja prav ta slovenski izraz, ki je videti keltskega izvora.

Koper: dosedanja razlaga, ki izhaja iz prenosa in pretvorbe italijanskega imena Capo d'Istria, je neprepričljiva, še bližje fantaziji pa je razlaga imena Koper iz besede *capra*, kajti ne Latinci in ne Italijani niso za urbano naselje nikdar uporabljali te romanske besede, ki pomeni kozo. Kraj bi bil lahko imenovan po kozi, vendar bi nosil izpeljanke iz keltske besede za kozo, ki je **gabro**:

KOPER: iz *copp* (gel.) in *ar* (gel.) (osebna informacija znamenitega Škota iz klana kraljevskih Stewartov), *hard work* (angl.) **težakšno delo**. Lahko si je zamisliti Rimljane ali tudi kasnejše oblastnike, kako so lovili okoličane, da so jim ti gradili domovanja in javne zgradbe. Z njihovega vidika so pač hodili na *coppar*.

Briga: naselje na močno izpraznjenem predelu Kočevske:

BRIGA iz *brig* (val.), *briga* (SK), *hill, top, summit* (angl.), *Festung* (NK) **grič, utrjen grič**

Ko sem nedavno govoril o tem na mednarodnem srečanju o staroselcih v Evropi, me je udeleženec iz Kanade dopolnil, da je **briga** beseda keltskega izvora in pomeni dvojno trdnjavo, dvovišinsko utrdbo, zgrajeno na istem področju. Pojasnil sem, da številni Slovenci poznamo in cenimo tradicijo, kar potrjuje tudi dejstvo, da imamo na Kočevskem Gornjo in Dolnjo Brigo.

Zaključek naj bo napisan brez zaključka. Prikazani poskus etimologije nekaterih krajevnih imen vzdolž nekdanjega rimskega limesa potrjuje smiselnost jezikovnih izletov v staroselsko davnino s keltskim predznakom, četudi se iskanje opira na referenčno leksiko, ki je danes v živi obliki oddaljena več kot 1.000 kilometrov in še kakih 1.500 let. Misel namreč, ki sem jo pred desetletji bežno zaslutil na Škotskem, da nekaj mora biti na tem, mi nedvoumno zori v držo, da **nekaj je na tem**. Obravnavani, recimo mu vzorčni, izplen prepričuje, da pri prizadevanjih etimološke narave le nismo prišli tako do konca, kot se včasih dozdeva, in da nadaljnja izkopavanja s sredstvi lingvistične arheologije lahko zanimivo obogatijo naše vedenje o predzgodovini jugovzhodnega obrobja Alp, ki je danes slovenski etnični prostor, kot tudi, da širijo vedenje o naši kulturni dediščini.

Prispevek je ponatis članka, objavljenega v reviji AMPAK, Mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo, 2009, 10, 2-3, 35-38.

Viri:

Gerlyver kernewek Kemmyn CORNISH DICTIONARY, Ken Georg, Kesva an Taves Kernewek, 2000.

Y Geiriadur Maur, H. Meurig et al., A Gwasg Gomer, Addargraffiad, 2002.

A pronouncing and etimological dictionary of the GAELIC LANGUAGE, Malcolm Mac Lennan, Acair and Necat Press, Stornoway and Edinburgh, 1995.

Le breton de poche, dr. Divi Kervella, ASSIMIL, France, 2001.

The Concise Oxford Dictionary of English Place-names, Eiler Ekwall, Oxford University Press, 1980.

Kleines lexikon der Namen und Wörter keltischen Ursprungs, Bernhard Maier, Verlag C.H.Beck oHG, München 2003.

Matrike župnije sv. Petra v Selcih in vikariata v Sorici.

Stara krajevna imena Selške doline

Zgornji del doline – nekdanji urad Sorica in vas Zali Log

Miha Markelj

Zgornja Selška dolina je zaradi svojih naravno geografskih dejavnikov, podnebja in lege uvrščena v alpski prostor (Melik, 1954).

Prve naselbine so v strmih pobočjih, ozkih dolinah in stranskih grapah začele nastajati v poznem srednjeveškem obdobju oziroma ob koncu 13. stoletja. Rečemo lahko, da je zgornji del doline ostal relativno dolgo nenaseljen. Omenjeno potrjujejo tudi do sedaj najdene arheološke najdbe, ki ne izkazujejo stalne naselitve na območju, temveč zgolj posamezne fragmentirane kose keramike.¹

Prvi naseljenci so bili tirolski kolonisti, ki jih je freisinški škof – takratni zemljiški gospod naselil na to območje z namenom kulture območja ter posledično zagotavljanja ekonomske koristi gospodarstva.²

Pred tirolsko naselitvijo se v srednjeveških listinah za opisovanje območja zgornjega dela doline uporabljajo toponimi kot: planina Pečana (*lat. Alpem Bosangam*), ozemlje Sorice (*lat. Souriza*) in reka Sora (*lat. Uocatur Zoura*) (Simonitti, 1973),

pri čemer pa se nobeno od imen ne navezuje na ime kraja.

Namen članka je v prvi vrsti doprinesti k splošnem poznavanju zgodovine Selške doline ter tipoloških značilnosti krajevnih imen, hkrati pa pomagati pri razumevanju oziroma strukturirano prikazati različna poimenovanja naselbin v nekdanjem uradu Sorica in vasi Zali Log.

Cilj je tako na podlagi relevantnih podatkov, pridobljenih v zgodovinskih virih in literaturi, izdelati preglednico naselbin in naselbinskih izrazov v pregledni časovni sekvenci od naselitve do danes, ob tem, da predmet raziskave opredeljujemo s srednjeveškimi in zgodnjenovoveškimi listinami, ki bodo dopolnjene s katastrskim in kartografskim gradivom iz 18. in 19. stoletja ter z novejšim gradivom, kamor sodijo moderni interaktivni zemljevidi, krajevni leksikoni in popisi.

V dosedanjih razpravah so se z omenjeno tematiko že posredno oziroma neposredno ukvarjali Ivan Kejžar, Pavle Blaznik, France Kos, France Planina ter

Nadja Valentinčič Furlan in Silvo Torkar, ki sta se neposredno preko preučevanja zgodovine Baške doline ukvarjala tudi z imeni naselij v zgornjem delu Selške doline in na območju pod Poreznom.

Kljub že objavljenim raziskavam pa je mogoče zaznati pomanjkanje sistematičnega in celostnega obravnavanja tematike oziroma pomanjkanje relevantnih podatkov, na katerih so postavljene trditve o nastanku krajevnih imen. Dosedanji raziskovalci so se v veliki večini osredotočali na geografske in družbene elemente v okolici, ki so sicer vsekakor imeli vpliv na formiranje imena, vendar je za celovito študijo pred tem treba narediti podroben zgodovinski pregled oziroma bazo imen v določenih

časovnih sekvencah vse od prvega zapisa naprej.

Članek tako prepozna omenjeno vrzel v povezavi z identifikacijo krajevnih imen v zgornjem delu Selške doline ter jo zapolni z relevantnimi podatki. V prvi vrsti uporabi najzgodnejše pisne vire, ki so za območje raziskave ohranjeni v freisinških loških urbarjih v letih od 1291 do 1755, nato le-te nadgradi z zapisi v katastrskih izkazih (terezijanskem, jožefinskem, franciscejskem oziroma kasnejših reambulančnih katastrih³) in pa v Atlasu okolja ter v Krajevem leksikonu Slovenije.⁴

Prav tako se pri opisovanju krajevnih imen srečamo s težavo določanja raziskovalnega območja. Upravno in teritorialno je skozi 800-letno obdobje

Tabela s prikazom krajevnih imen od 13. stoletja do danes:

Loški urbar iz leta 1291	Loški urbar iz leta 1324	Loški urbar iz leta 1492	Loški urbar iz leta 1563	Loški urbar iz leta 1573
Officio Zaevritz	Offitium Zaeuritz	Officio Zeuriz	Officium Zeyritz	Officium Zeyritz
Zaevritz	Zaevritz	Zum Nidern	Zu Nidern	Zu Nidern
		Imtal	Im Thall	Im Thall
			Alss Egkh	Alss Egkh
				Alss
				Fasterberdi
		Zum Huben	Zu Niderhueben	Zu Niderhuebm
		Zum Niderenhuben	Zu Oberhuebm	Zu Oberhuebm
	Troye	Zum Troyen	Zum Troyen	Zum Troyen
		Vndernhohenek	Vndterm Hohenegkh	Vndterm Hohenegkh
		Am Torek	Am Thoregkh	Am Thoregkh
		Im Ebenlein	Im Ebendlein	Im Ebendlein
		Am Prietak	Am Prietagkh	Am Prietagkh
		Salemlogu	Salemlogu	Salem Logu
	Hublein	Im Micht Tall, Zum Huben	Miehelstall	Michel thall

Officium – urad, Amt – urad, Gemeinde – skupnost.

težko jasno zarisati meje nekega območja, saj so se te spreminjale na podlagi različne strukture lastnikov prostorskih enot na območju, oziroma kasneje zaradi različnih upravnih reform, zato nekdanje meje officiov (uradov) v loških urbarjih niso enake mejam katastrskih občin z začetka 19. stoletja, upodobljenih v jožefinskem katastru, kasneje pa še v franciscejskem ali oziroma reambulančnih katastarih, prav tako pa tudi niso enake današnjim mejam posameznih krajevnih oziroma vaških skupnosti.

Zato je bilo za predmet raziskave vzeto nekdanje območje urada Sorica ter vas Zali Log, to je današnje območje vasi Spodnja ter Zgornja Sorica, Spodnje ter Zgornje Danje, Zabrd, Torka, Ravne, Prtovč,

Zali Log in vas Podporezen.

Prikaz podatkov je narejen v tabelarični obliki, kjer smo upoštevali časovni pregled, njihovo spreminjanje, različno upravno-teritorialno razdeljenost in mogoča sekundarna poimenovanja, ki se pojavljajo v nekaterih primerih.

Zaradi velike količine podatkov, ki jih je bilo treba pregledati, in posledično njihove preglednosti je prikaz nadalje narejen po posameznih stoletjih, pri čemer so bili podatki v prvih šestih tabelah povzeti po loških urbarjih, v sedmi in osmi tabeli na podlagi zgodnjenovoveških katastrov, v zadnjih dveh tabelah pa iz Krajevnega leksikona Slovenije in podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (SURS).

Loški urbar iz leta 1610	Loški urbar iz leta 1636	Terezijanski kataster	Franciscejski kataster	Krajevni leksikon
				SORICA
Officiūm Zairiz	Officiūm Zarz	Ambt Zärz	Gemeinde Zarz	
Niteren	Nidern	Niedern		Sorica
Im Tall	Im Tall	Im Tall		V dolini (zaselek)
			Ober Zarz	Zgornja Sorica
			Unter Zarz	Spodnja Sorica
Alsegkh	<i>Officiūm Alls*</i>	<i>Officiūm Alls*</i>	Poresen	Podporezen
Alls	<i>Officiūm Alls*</i>	<i>Officiūm Alls*</i>	<i>Gemeinde Dauscha*</i>	Davča
Fasterim Werdy	<i>Officiūm Alls*</i>	<i>Officiūm Alls*</i>	<i>Gemeinde St. Nicolai*</i>	Martinj Vrh
			Gemeinde Daine	
Zu Nider hueben	Zü Nidern Hüeben	Zu Nider hüeben	Unter Daine	Spodnje Danje
Zu der hueben	Zü der Oberen Hueben	Zü Obern Hüeben	Ober Daine	Zgornje Danje
Troyen	Zü Troyen	Zü Troyen	Fröhlich / Gafser	Trojar (zaselek)
Vndter Hochen Egkh	Vnter Hochen Ekh	Vnter Hochen Egth	Sa Werdam	Zabrd
Am Torgkh	Am Torkh	Am Torkh	Torka	Torka
Im Ebendtlein	Im Eibendtlein	Im Eibendtlein	Raune	Ravne
Am Prietag	Am Prüettack	Am Prietach	<i>Gemeinde St. Crucius*</i>	Prtovč
				ZALI LOG
			Gemeinde Sallimlog	
Sallim Logu	Salim Logü, Stuben genant	Salim Logu	Salimlog	Zali Log
Michael Tall	Naselje ni evidentirano	Naselje ni evidentirano	Naselje ni evidentirano	V groblah (ledinsko ime)

Officiūm – urad, Ambt – urad, Gemeinde – skupnost.

* naselje se vodi znotraj drugega urada oziroma skupnosti

Rezultati pregledne analize

Iz podatkovne predstavitve preglednih tabel je lepo vidna kontinuiteta krajevnih imen kakor tudi upravno-teritorialnih enot od 13. stoletja pa do danes.

Zaznani kontinuiteti navkljub pa je treba opozoriti na nekaj posebnosti, na katere ob pregledu krajevnih imen moramo biti pozorni. Pomembno je poudariti dejstvo, da srednjeveški in zgodnje novo-veški viri niso bili tako strukturirani kot današnji, zato so v njih prisotne anomalije v obliki zamenjav črk oziroma naglasnih znamenj, veliko pa je tudi slovničnih napak.

Texti vse do 19. stoletja so po večini pisani delno v latinščini (zaznati predvsem v cerkvenih virih), delno v nemščini (zaznati predvsem v virih zemljiškega gospoda), šele kasneje pa so imena poslovenili.

Če se podrobneje posvetimo predstavljenim tabeličnim prikazom, vidimo, da je leta 1291 omenjena zgolj Sorica. Pri poimenovanju je treba biti pozoren, saj urbar iz tega leta pod tem imenom pojmuje celotno skupnost in ne zgolj Sorico kot kraj.

Prav tako je treba omeniti, da se za vas Zali Log v urbarjih in matičnih knjigah ter jožefinski vojaški karti iz 17. in 18. stoletja uporablja tudi ime Stuben

ali Zu Stuben. Največkrat se omenjeno uporablja v kontekstu urbarjalnega zapisa, da so se prebivalci nekdanje vasi v okolici Grebel vrha, imenovane Zum Hueben oziroma Michtall, preselili v Zali Log, kot dokazuje naslednji zapis iz urbarja 1610: "Zum huebn sin zwo huebn ordt genant Mihel Thall dir haben zum Stuben geben dauon ihm Suppan in sin Raitung".

Ob tem je treba omeniti tudi nekdanjo tirolsko naselbino Michtal in skrivnosti, ki se porajajo s tem imenom. V virih je namreč izpričana že leta 1324, medtem ko jo urbar iz leta 1630 ne omenja več. Leta 1324 omenjeno naselbino zasledimo pod imenom Hublein, nato leta 1492 z dvema imenoma: Im Micht Tall oziroma Zum Huben, kar je nekoliko nenavadno, saj se z omenjenim imenom v istem urbarju naziva tudi vas Spodnje Danje. Najdlje, med letoma 1500 in 1630, pa se imenuje Mihelstall.

Na podlagi zajetne relevantne zgodovinske dokumentacije je mogoče trditi, da članek predstavlja pregledno sliko krajevnih poimenovanj skozi stoletja, in tako lahko služi kot pripomoček raziskovalcem, ljubiteljskim raziskovalcem oziroma zgolj kot doprinos k poznavanju pestre preteklosti Selške doline oziroma njenega zgornjega dela.

Opombe:

- ¹ Zgornji Povden pod Ratitovcem in planina Pečana sta edini arheološki najdišči, ki izkazujeta arheološke najdbe, vendar brez korelacije na stalno naselitev (Turk in Šircelj, 1988).
- ² Po monografiji Škofja Loka in loško gospostvo (Blaznik, 1973).
- ³ Raeambulančni katastrski operat je predstavljal nadgradnjo franciscejskega tako v posameznih parcelnih popravkih kot tudi v toponimskih oziroma ledinskih izrazih, ki so se uporabljali za poimenovanje različnih enot zemlje, območij in krajev (Ribnikar, 1982).
- ⁴ Uporabljeni in pregledani viri za konstrukcijo raziskave zajemajo podatke oziroma posamezne podatkovne sklope: Urbarji za loško gospostvo 1560-1714 (ARS), Terezijanski kataster za Kranjsko, spisovni del (ARS), Franciscejski kataster za Krajnsko, mape in protokoli (ARS), Jožefinska vojaška karta, spisovni del ter mapne karte, knjigi 4. in 5. (Rajšp in Serše, 1997), Matične knjige župnije Sorica od leta 1655 naprej (Nadškofijski arhiv Ljubljana), Atlas okolja Agencije Republike Slovenije za okolje, podlaga zemljiški kataster za leta 2006, 2011 in 2013 (Atlas okolja, 2014). Prav tako so bile upoštevane publikacije s tematiko preučevanja teritorija freisinške škofije: Blaznik (1928, 1934, 1940, 1963, 1969, 1970, 1973 in 1978), Kejžar (2002 in 2011), Kos (1966), Kos (1864), Michelbech (1724 in 1729), Penko Seidl (2011), Ramovš (1972 in 2004), Torkar (1997 in 2006), Trpin (1997) in Zahn (1861).

Literatura:

- ADAMIČ, M., PERKO, D. in KLADNIK, D. (1996): *Priročni krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Agencija Republike Slovenije za okolje (ARSO), *zemljiške katastrske enote iz leta 2014*, http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso, december 2014.
- BLAZNIK, P. (1928): *Kolonizacija Selške doline*, inavguralna disertacija. Ljubljana, Leonova družba Ljubljana.
- BLAZNIK, P. (1934): *Posestne razmere v Selski dolini*, Geografski vestnik, 10(1), str. 4–66.
- BLAZNIK, P. (1940): *O metodah preučevanja kolonizacijske zgodovine*, Časopis za zgodovino in narodopisje, 35(1), str. 33–39.
- BLAZNIK, P. (1969): *Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771*. Loški razgledi 16(1), str. 105–111.
- BLAZNIK, P. (1970): *O metodah in nekaterih rezultatih pri ugotavljanju lokalizacij krajevnih imen*. Onomastica Jugoslavica 2(1), str. 3–11.
- BLAZNIK, P., GRAFENAUER, B. in VILFAN, S. (1970): *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*, zgodovina agrarnih panog I. zvezek. Ljubljana, SAZU.
- BLAZNIK, P. (1973): *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka.
- BLAZNIK, P., GRAFENAUER, B. in VILFAN, S. (1980): *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*, zgodovina agrarnih panog II. zvezek. Ljubljana, SAZU.
- BLAZNIK, P. (1978): *Železniki in franciscejski katastrski elaborati*. Loški razgledi 25(1), str. 11–23.
- KEJŽAR, I. (2002): *Soriška ledinska imena*. Loški razgledi 49(1), str. 143–183.
- KEJŽAR, I. (2011): *Soriški rodovi*. Škofja Loka, samozaložba Ivan Kejžar.
- KOS, M. (1966): *Vas in selo v zgodovinski slovenske kolonizacije*, Razprave 5(1), str. 79–97.
- MELIK, A. (1954): *Slovenski alpski svet*. Ljubljana, Slovenska Matica.
- PENKO SEIDL, N. (2011). *Ledinska imena v prostoru in času*. Annales ser. hist. sociol. 21(2), str. 437–448.
- RAMOVŠ, A. (1978): *Ratitovec*. Škofja Loka, Muzejsko društvo v Škofji Loki.
- RAMOVŠ, A. (2004): *Geološki razvoj Selške doline*. Železne niti – zbornik Selške doline, 1(1), str. 17–51.
- RIBNIKAR, P. (1982): *Zemljiški kataster kot vir za zgodovino*, Zgodovinski časopis 36(1), str. 321–337.
- SIMONITTI, P. (1973): *Darilni listini cesarja Otona II iz leta 973 o dodelitvi loškega ozemlja škofiji v Freisingu*. Loški razgledi 20, str. 11–16.
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS)*, Geostatistični portal (podatki iz leta 2014), <http://www.stat.si/geostatistike.asp>, junij 2014.
- TORKAR, S. (1997): *O primkih v Baški dolini*. Tolminski zbornik 3(1), str. 263–270.
- TORKAR, S. (2006): *Zemljepisna imena v zgornji Baški dolini*. Baški zbornik 1(1), str. 95–106.
- TORKAR, S. (2006): *Bibliografija pomembnejših objav o srednji in zgornji Baški dolini*. Baški zbornik 1(1), str. 179–183.
- TRPIN, D. (1997): *Tolmin z okolico ob koncu 18. in začetku 19. stoletja, podatki iz katastra*. Tolminski zbornik 3(1), str. 159–165.
- TURK, I. in ŠIRCELJ, A. (1988): *Najstarejši dokazi obiska Ratitovca*. Loški razgledi 35(1), str. 11–18.

Viri:

- Arhiv Republike Slovenije (2014): *Podatkovna zbirka arhiva* - <http://arsq.gov.si/Query/suchinfo.aspx>, avgust (2014).
- BLAZNIK, P. (1963): *Urbarji freisinske škofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4, Vir za zgodovino Slovencev 4*. Ljubljana, SAZU.
- KOS, F. (1894): *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana: Matica Slovenska in tisk J. Blaznikovih naslednikov.
- MEICHELBECH, K. (1724): *Historija Frisingensis I. München*, Metropolitanarchiv München.
- MEICHELBECH, K. (1729): *Historija Frisingensis II. München*, Metropolitanarchiv München.
- RAJŠP, V. in SERŠE, A. (1998): *Slovenija na vojaškem, zemljevidu zvezek 4 – Josephinische Landesaufnahme 1763 – 1787 für das Gebit der Republik Slowenien*. Ljubljana, Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter Arhiv Republike Slovenije.
- ZAHN, J. (1861): *Die freisingischen Sal-, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich*. Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei.

Arhivski viri:

- Arhiv Republike Slovenije: *Franciscejski kataster za Kranjsko (SI AS 176)*, Ljubljana.
- Arhiv Republike Slovenije: *Terezijanski kataster za Kranjsko (SI AS 174)*, Ljubljana.
- Arhiv Republike Slovenije: *Jožefinski kataster za Kranjsko 1789–1790*, Ljubljana.
- Graščinski arhiv Škofja Loka: *Urbarji za Loško gospostvo 1501 in 1714*, Ljubljana.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Matični podatki župnije Sorica od leta 1655 naprej*. Ljubljana.
- Nadškofijski arhiv Ljubljana: *Matični podatki župnije Zali Log od leta 1841 naprej*. Ljubljana.

Jama v Bihki

Bojan Kofler

Na Soriški planini in v njeni bližnji okolici so številna brezna in jame. Večinoma so to manjši jamski objekti, po dosedanjih podatkih pa izstopata več kot 250 metrov dolga, vendar še ne povsem raziskana Jama v Bihki in 102 metra globoko Brezno v Požleku. V tem zakraselem svetu čaka jamarje še veliko dela in večja presenečenja niso povsem izključena.

Zaradi zelo dobro opaznega vhodnega brezna večjih dimenzij je bila jama verjetno že dolgo znana tako nekdanjim iskalcem železove rude kot tudi pastirjem in lovcem. Danes leži tik ob gozdni cesti, ki vodi s Soriške planine na Pečano. Leta 1976 je jamo registrirala in izdelala grobe skice vhodnih delov raziskovalna skupina biologov Inštituta za raziskovanje krasa pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (Pretner 1976). Leta 1990 so jamo obiskali jamarji Društva za raziskovanje jam Ljubljana (Pintar 1990). Takrat je Gregor Pintar, znani slovenski jamar, ki je do danes odkril, raziskal, opisal in registriral več kot sto slovenskih jam, pripravil prvi pravi opis in načrt jame.

Legaj jame

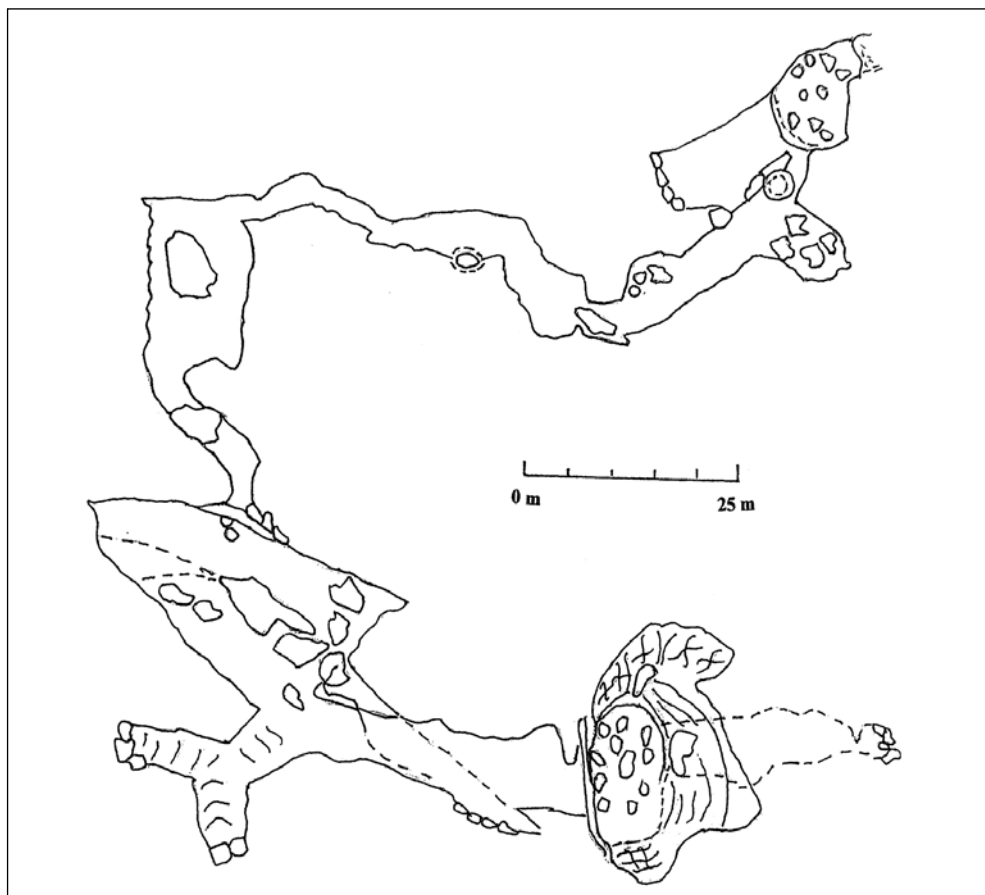
Jama se nahaja v neposredni bližini 1486 metrov visokega Črnega vrha, na severovzhodnem pobočju Brezovca. Vhod vanjo se odpira na nadmorski višini 1295 metrov. Njene WGS-koordinate so: E 14.0185, N 46.2575.

Dostop do jame je lahek, saj se lahko pripeljemo z avtom prav do vhoda vanjo. Iz Železnikov se po cesti peljemo najprej do Sorice, od tod do Soriške planine in nato po cesti proti Bohinju. Že prav kmalu je odcep na desno proti Pečani, zapeljemo nanj in po 2 kilometrih poti po gozdni cesti smo na cilju. Na levi strani ceste že iz avta opazimo pod sabo dobro vidno brezno velikih dimenzij – vhod v Jamo v Bihki.

Opis jame

Jama je med jamarji znana tudi kot Brezno pod cesto na severovzhodnem pobočju Brezovca. V Katastru jam (JZS 2014) je vpisana pod katastrsko številko 4463.

Ob registraciji jame (Pretner 1976) je bilo na-vedenih nekaj skupih podatkov: brezno brez ime-na, globoko približno 8 metrov, dostopno brez lestvic, na dnu kakih 50 metrov dolga jama v dveh smereh. Po raziskavi jamarjev Društva za razisko-vanje jam Ljubljana (Pintar 1990) je Gregor Pintar v dopolnilnem zapisniku pripravil načrt (sliki 1 in 2) pa tudi opis jame. Vhod vanjo predstavlja razmeroma lahko dostopno brezno s podorom na dnu.

Načrt Jame v Bihki – tloris (po: G. Pintar, 1990).

Na vzhodni strani vhodnega podora pridemo v prostoren rov, ki se po kakih 20 metrih konča z ožino. Za njo je le še manjša kamrica, ki se zaključí s čelnim podorom.

Na zahodni strani vhodnega podora se odpira drugi rov. Ta se najprej izravna, nato pa povzpne v nepričakovano velikih dimenzijah. Kmalu se prevesi v 7-metrsko stopnjo, ki se konča v podorni dvorani, ki je nastala ob močnejšem prelomu. Na ta prelom dinarske smeri je vezan tudi nastanek vzhodnega rova in stranskega, 24 metrov globokega brezna. Brezno se slepo konča v tektonsko zdobljeni coni.

Nadaljevanja v dvorani med ležečimi bloki ni težko najti. Prehod se po nekaj metrih razširi v položno se spuščajoč podorni rov. Ko ta nenadoma spremeni smer proti vzhodu, se zelo zmanjša, saj je skoraj v celoti zasut z drobirjem in se konča v končni dvorani, kjer se med podornimi bloki odpirata brezni. Med seboj sta povezani z nepreahodno razpoko. Na dnu večjega brezna so jamarji prekopali še prehod v meander, ki pa po nekaj metrih postane za človeka neprehoden. V jami se marsikje pojavljajo siga in skromni kapniki.

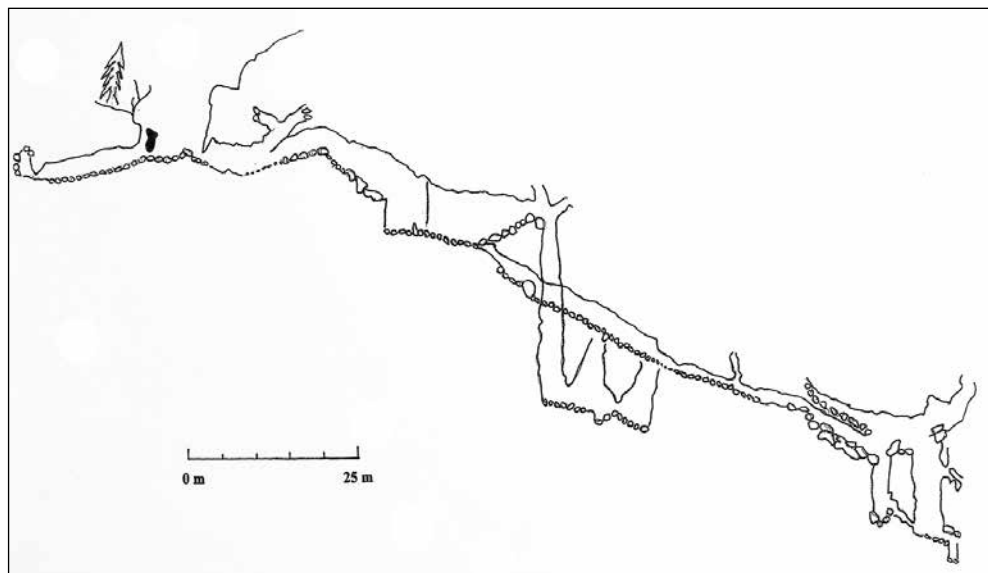
Zima 1989/1990 je bila suha in hladna, zato so

bile zanimive tudi meteorološke razmere v tej za zdaj 250 metrov dolgi in 58 metrov globoki jami. Jama je bila skoraj do dna popolnoma podhlajena. V vhodnem breznu ni bilo nič snega. Močan prepih v jamo je izginjal v meander na najgloblji točki jame, enako pa tudi v vzhodnem rovu le nekaj metrov pod površjem.

Biološke raziskave

Prve znane raziskave v jami so leta 1976 opravili Egon Pretner, Božidar Drovenik in Peter Tonkli. Za njimi so v jami nabirali tudi tuji zbiralci hroščev (Kahlen, Etonti). Najdbe so bile do sedaj le delno objavljene.

V jamo sem zahajal od leta 1988. Tako kot ostali sem tudi sam raziskoval vhodno brezno in vzhodni rov, zahodnega pa le do sedemmetrske stopnje. Notranjih delov jame do sedaj ni raziskoval nihče, saj tod ni pričakovati drugačnih najdb. Moje dolgoletne (1988, 1989, 1992, 1993, 1996, 1997, 1998, 2009, 2010, 2011, 2012 in 2013) raziskave v jami so potrdile prisotnost vsaj desetih vrst hroščev:

Načrt Jame v Bihki – prerez (po: G. Pintar, 1990).

Anopthalmus besnicensis frater

Daffner 1996

Anopthalmus besnicensis frater.
Naravna velikost: 5,2–6,0 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Bratski brezokec je endemit Dražgoške gore, Ratitovca in Soriške planine. Ujeti primerek je leta 1996 pregledal znani, danes že pokojni entomolog in biospeleolog Hermann Daffner iz bavarskega Echinga. Uvrstil ga je v ravno v tistem času opisano novo podvrsto besniškega brezokca. Po najdbi prvega primerka sta bila v naslednjih 22 letih ulovljena samo še dva osebka. Podvrsta je srednje velika (5,2–6 milimetrov), ima razpotegnjeno, robustno telo, debele tipalke in dolge, krepke noge. Glava in vratni ščit sta rdečerjava, pokrovke pa rumenorjave. Zgornja stran telesa je pokrita z redkimi, zelo kratkimi dlakami. Podvrsta je slepa in v jami nadvse redka.

Ulov: 9. 1989: 1 osebki; 18. 7. 1996–28. 6. 1997: 1 osebki; 25. 7.–6. 9. 2011.: 1 osebki. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Anopthalmus ravasinii soriscensis

Daffner 1996

Anopthalmus ravasinii soriscensis.
Naravna velikost: 5,9–6,8 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Soriški brezokec je podvrsta Ravasinijevega brezokca in je endemit Soriške planine in Ratitovca. Prvi jo je našel naš največji entomolog Egon Pretner skupaj z Božidarjem Drovenikom in Petrom Tonklijem prav v jamah Soriške planine. Podvrsta je srednje velika (5,9–6,8 milimetrov). Ima veliko, močno, razpotegnjeno telo, dolge tipalke in dolge, močne noge. Je transparentno rumenorjave barve in gosto poraščena z dolgimi, tankimi dlakami. Je slepa in v jami pogosta.

Ulov: 2. 10.–18. 10. 1988: 4 osebki; 23. 7.–9. 9. 1989: 15 osebki; 9. 9.–14. 10. 1989: 5 osebki; 6. 6.–9. 10. 1992: 36 osebki; 9. 10. 1992–24. 7. 1993: 38 osebki; 18. 7. 1996–28. 6. 1997: 9 osebki; 28. 6.–20. 7. 1997: 10 osebki; 20. 7. 1997–12. 8. 1998: 4 osebki; 25. 7.–6. 9. 2011: 4 osebki; 6. 9. 2011–5. 6. 2012: 16 osebki; 5. 6.–29. 9. 2012: 10 osebki; 29. 9. 2012–5. 7. 2013: 41 osebki. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Laemostenus schreibersi

Küster 1846

Laemostenus schreibersi.
Naravna velikost: 12,4–15 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Veliki jamski brzec je zemeljska in jamska vrsta v Alpah in na dinarskem krasu. Poseljuje južni del Vzhodnih Alp, in sicer severno Italijo, avstrijsko Koroško, Slovenijo, Hrvaško in avstrijsko Štajersko. V Sloveniji jo najdemo na Gorenjskem, Štajerskem in Primorskem. V velikem številu je prisotna v jamah v okolici Škofje Loke, v Selški in Poljanski dolini, na Ratitovcu in Soriški planini pa ni pogosta. Živi v jamah in jamam podobnih votlinah naravnega in umetnega izvora, najdemo pa jo tudi v gozdovih pod globoko zakopanimi kamni. Velika je 12,4–15 milimetrov. Je temno rjave ali rdečerjave barve. Ni slepa, ima pa že delno zakrnele oči. V Jami v Bihki je bila prvič ulovljena šele leta 2010 in ni pogosta.

Ulov: 30. 5.–1. 9. 2010: 4 osebk; 25. 7.–6. 9. 2011: 3 osebk; 6. 9. 2011–5. 6. 2012: 2 osebk. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Nebria diaphana bohiniensis

Müller 1928

Nebria diaphana bohiniensis.
Naravna velikost: 9–12 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Nebria diaphana je prava gorska vrsta, ki pose-ljuje južne in jugovzhodne predele Alp. Obstaja več podvrst. Naša podvrsta *Nebria diaphana bohiniensis* je bila opisana prav iz bohinjskih gora. Je pretežno nočna žival, rjave barve, velika 9–12 milimetrov in ni slepa. Ugaja ji vlažno, še boljše mokro, predvsem pa hladno okolje. Aktivna je zlasti junija in julija v grušču gorskih melišč, prav ob robu talečih se snež-nih krp; pa tudi v globokih dolinah in v jamah.

Na dnu vhodnega brezna Jame v Bihki je zrak vla-žen in hladen, saj sneg tu obleži še daleč v poletje. Zato ni presenetljivo, da sem jo našel tu in v začetnih delih vzhodnega in zahodnega rova. V jami ni pogosta.

Ulov: 2. 10.–18. 10. 1988: 2 osebk; 23. 7. 1989: 1 osebk; 19. 9. 2009–30. 5. 2010: 3 osebk; 30. 5.–1. 9. 2010: 4 osebk; 25. 7.–6. 9. 2011: 3 osebk; 6. 9. 2011–5. 6. 2012: 2 osebk; 29. 9. 2012–5. 7. 2013: 1 osebk. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Oryotus micklitzii

Reitter 1885

Oryotus micklitzii.
Naravna velikost: 2,5–2,7 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Micklitzijev ploskonožec je ena od desetih vrst tega rodu in je slovenski endemit. Naseljuje hladne gorske in ledene jame v Julijskih Alpah in njihovem predgorju. Znan je iz jam na Jelovici, Soriški planini, Ratitovcu, Pokljuki, Mežaklji, Pršivcu in iz triglavskega kota. Ta drobna vrsta jamskega mrharčka je velika 2,5 milimetrov, rdečerjave barve, močno porasla z dlakami in slepa. Skoraj vsi primerki so bili ulovljeni v hladnem vzhodnem rovu. V jami je vrsta pogosta.

Ulov: 23. 7.–9. 9. 1989: 17 osebkov; 9. 9.–14. 10. 1989: 14 osebkov; 6. 6.–9. 10. 1992: 52 osebkov; 9. 10. 1992–24. 7. 1993: 3 osebki; 8. 6.–20. 7. 1997: 4 osebki; 20. 7. 1997–12. 8. 1998: 1 osebek; 27. 9. 2008–19. 7. 2009: 3 osebki; 19. 7.–19. 9. 2009: 3 osebki; 30. 5.–1. 9. 2010: 4 osebki; 1. 9. 2010–25. 7. 2011: 12 osebkov; 25. 7.–6. 9. 2011: 1 osebek; 6. 9. 2011–5. 6. 2012: 1 osebek; 5. 6.–29. 9. 2012: 5 osebkov; 29. 9. 2012–5. 7. 2013: 17 osebkov. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Sphaerobathyscia hoffmani

Motschoulsky 1856

Sphaerobathyscia hoffmani.
Naravna velikost: 1,2–1,3 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Hoffmanova krogliččarka je slovenski endemit. Ta naš jamski mrharček je bil opisan iz jam v okolici Škofje Loke. Kasneje so vrsto našli še na območju Julijskih Alp, Trnovskega gozda, Zasavja in Šebrelj. Hoffmanova krogliččarka ni prava jamska žival, saj živi v prsti in pod kamni tudi izven jam. Je rdečerjave barve, velika samo 1,3 milimetra in povsem brezoka, torej slepa. V jami je redka.

Ulov: 23. 7.–9. 9. 1989: 1 primerek; 28. 6.–20. 7. 1997: 1 primerek; 20. 7.–12. 8. 1997: 1 primerek; 1. 9. 2010–25. 5. 2011: 1 primerek. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Pretneria latitarsis soriscensis

Perreau 2003

Pretneria latitarsis soriscensis.
Naravna velikost: 2,8–3,3 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Soriška pretnerija je podvrsta ploskonoge pretnerije in je endemit Soriške planine in Ratitovca. Ta jamski mrharček je rumenorjave do rdečerjave barve in dlakav. Ima podolgovato telo, podaljšane tipalke in dolge noge. Podvrsta je velika 2,8–3,3 milimetra. Skoraj vse primerke v Jami v Bihki sem ulovil v hladnem vzhodnem rovu. Podvrsta je slepa in v jami pogosta.

Ulov: 23. 7.–9. 9. 1989: 1 primerek; 6. 6.–9. 10. 1992: 7 primerkov; 18. 7. 1996–28. 6. 1997: 4 primerki; 28. 6.–20. 7. 1997: 1 primerek; 20. 7. 1997–12. 8. 1998: 3 primerki; 19. 7.–19. 9. 2009: 5 primerkov; 19. 9. 2009–30. 5. 2010: 2 primerka; 30. 5.–1. 9. 2010: 17 primerkov; 1. 9. 2010–25. 7. 2011: 7 primerkov; 25. 7.–6. 9. 2011: 1 primerek; 6. 9.–5. 6. 2012: 1 primerek; 5. 6.–29. 9. 2012: 1 primerek. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Bryaxis argus

Kraatz 1863

Bryaxis argus.
Naravna velikost: 1,5–1,7 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Vrsta pripada družini kratkokrilcev (Staphylinidae) in poddružini pselafine (Pselaphine). Je predstavnik zemeljske favne in se hrani s pršicami. Pogosto je bila najdena na vlažnih mestih v gozdnem listju, listnem drobirju in v mahu, pa tudi v jamah. Poseljuje Karavanke, Julijske Alpe in Kras, pa tudi jame v okolici Škofje Loke in opuščene rudarske rove v okolici Železnikov. Je slovenski endemit in je na splošno redka.

Ima sorazmerno veliko glavo z močnimi čeljustmi, tipalnice kijaste oblike ter specifično oblikovani čeljustni pipalki, ki imata močno razširjen in zelo povečan zadnji člen. Oči so slabo razvite in so pri samicah zreducirane na samo nekaj očesc. Vratni ščit je majhen, pokrovice kratke in prisekane. Zadek je lahno obokan. Noge so razmeroma velike. Vrsta je rdečerjave barve, dlakava in velika 1,5–1,7 milimetra. V Jami v Bihki je redka.

Ulov: 28. 6.–20. 7. 1997: 2 primerka; 20. 7. 1997–12. 8. 1998: 2 primerka. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Necrophylus subterraneus

Dahl 1807

Necrophylus subterraneus.
Naravna velikost: 6–8 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Podzemni mrhar je gorska vrsta, ki gre tudi v predgorje. Je precej razširjen v Srednji Evropi, zaradi njegovega nočnega načina življenja pa nam le redkokdaj pride pred oči. Je predvsem prebivalec gozdov in je med vsemi vrstami mrharjev (Silphidae) najbolj zemeljski, saj pogosto zaide v podzemlje. Poleg mrhovine se hrani tudi s polži. Najdemo ga ob mrhovini in pod kamni v vhodnih delih jam.

Tipalnice na glavi so kratke in kijaste, čeljusti pa močno razvite. Telo ima kot večina mrharjev sploščeno. Vratni ščit je punktiran, pokrovke pa imajo na vsaki strani po devet pikčastih črt. Noge so krepke. Je rdečerrjavo do skoraj črno obarvan in je velik 6–8 milimetrov. Vrsta ni slepa. V Jami v Bihki je verjetno pogosta.

Ulov: 9. 1989: 5 primerkov; 18. 7. 1996–28. 6. 1997: 3 primerki; 1. 9. 2010–25. 7. 2011: 4 primerki; 25. 7.–6. 9. 2011: 3 primerki. Vse nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Leptusa schaschli

Ganglbauer 1897

Leptusa schaschli.
Naravna velikost: 2,5–3 milimetrov.
Foto: Miroslava Kofler

Vrsta pripada družini kratkokrilcev (Staphylinidae). Je tipični predstavnik zemeljske favne. Pogosto je bila najdena v gozdnem listju in listnem drobirju, pa tudi v vhodnih delih jam. Ima veliko glavo, tipalnice so nitaste, čeljusti pa močno razvite. Pokrovke so kratke in le delno pokrivajo zadek. Telo je podolgovato in sploščeno, noge pa so kratke. Je enotno rdečerrjave barve in velika 2,5–3 milimetrov. Ni slepa, ima pa močno pokrnele oči.

Ulovljen je bil en sam primerek, kar v tako hladni jami, kot je Jama v Bihki, ne preseneča. Sem pa vrsto v velikem številu našel na primer v vhodnih delih precej toplejših rudarskih rovov v okolici Železnikov.

Ulov: 1. 9. 2010–25. 7. 2011: 1 primerek. Nabral, določil in kolekcioniral B. Kofler.

Ugotovitve

Jama v Bihki ni samo najdaljša do sedaj raziskana jama Soriške planine, ampak je še posebej zanimiva po pestri favni hroščev, ki je zastopana z najmanj desetimi vrstami. Po imenitnosti seveda izstopajo endemiti, zlasti soriška pretnerija (*Pretneria latitarsis soriscensis* Perreau 2003), soriški brezokec (*Anopthalmus ravasinii soriscensis* Daffner 1996), bratski brezokec (*Anopthalmus besnicensis frater* Daffner 1996) in Micklitzijev ploskonožec (*Oryotus micklitzi* Reitter 1885), zanimive pa so tudi druge tod najdene vrste.

Ker je Jama v Bihki tipična hladna gorska jama, ne preseneča, da tu najdemo skupaj rod pretnerij

(*Pretneria*) in rod ploskonožcev (*Oryotus*). Za oboje je namreč značilno, da živijo v jamah in breznihi hladnih, globokih "dolin" na severnih pobočjih sredogorja in visokogorja. Pogosto jih najdemo že nekaj metrov od jamskega vhoda, najraje ob kupih talečega se snega in ledu. Prihajajoče klimatske spremembe pa se s splošno otoplitvijo Jame v Bihki tudi že odražajo v spremembah jamske klime in njene favne. Tako se od leta 2010 kot novinec v njej redno pojavlja toploljubni veliki jamski brzec (*Laeomastus schreibersi* Kuester). V bodoče so možne tudi najdbe Kaplinega jajčarja (*Aphaobius kaplai* Bognolo & Vailati 2010), ki je prebivalec toplejših jam Brezovca (Spodmol ob cesti) in bližnjega Črnege vrha (Ocvirk in Navihana malina).

Literatura:

- Daffner H., 1996: *Revision der Anopthalmus-Arten und -Rassen mit lang und dicht behaarter Koerperoberseite*. Mitteilungen der Entomologischen Gesellschaft (86): 33–78. München.
- Daffner H., 1998: *Die Arten und Rassen der Anopthalmus schmidtii und -Mariae Gruppe (Coleoptera: Carabidae: Trechinae)*. Acta entomologica slovenica (6/2): 99–128. Ljubljana.
- Jamarska zveza Slovenije, 2014: Kataster jam. Ljubljana.
- Kofler B., 2002: *Jama Konasnica in njena podzemeljska favna hroščev*. Loški razgledi (49): 27–34. Škofja Loka.
- Kofler B., 2005: *Jame na Ratitovcu in njihova podzemeljska favna hroščev*. Zbornik Selške doline Železne niti (2): 185–200. Železniki.
- Kofler B., 2005: *Nova nahajališča podvrste Pretneria latitarsis soriscensis Perreau 2003 (Coleoptera: Cholevidae: Leptodirinae)*. Acta entomologica slovenica (13/2): 167–170. Ljubljana.
- Kofler B., 2006: *Soriška pretnerija, novo opisana podvrsta slepega jamskega mrharja iz Soriške planine in Ratitovca*. Loški razgledi (53): 159–161. Škofja Loka.
- Kofler B., 2007: *Rezultati večletnih raziskav podzemeljske favne hroščev v jami Konasnica*. Acta entomologica slovenica (15/2): 121–126. Ljubljana.
- Kofler B., 2008: *Štoln na Ratitovcu, locus typicus vrste Orotrechus koflerianus Daffner 2000 (Coleoptera: Carabidae: Trechinae)*. Acta entomologica slovenica (16/2): 145–150. Ljubljana.
- Perreau M., 2003: *Contribution a la connaissance des Bathysciina de la serie de Aphaobius (sensu Jeannel, 1924), (Coleoptera: Leiodidae, Choleviniae, Leptodirini)*. Ann. Soc. Entomol. Fr. (n. s.), 39 (3): 211–224. Paris.
- Pintar G., 1990: *Zapisnik terenskih ogledov – Jama v Bihki*. DZRJL. Ljubljana.
- Pretner E., 1976: *Zapisnik terenskih ogledov – Brezno brez imena*. Inštitut za raziskovanje krasa. Postojna.
- Vrezec A., Kapla A., Polak S., 2004: *Hrošči v alpskem svetu*. Narava Slovenije, Alpe: 102–108. Ljubljana.

Zakaj je Selška dolina zanimiva za antropologe

Maruška Vidovič

Antropologija (biološko-medicinska), v vlogi kateri delujemo, je najbolj neposredna znanstvena veda širokih dimenzij, ki dobesedno stopi med ljudi in je z njimi ves čas tesno povezana. Odlikuje jo celosten znanstveni pristop, ki na vse pojave pri človeku gleda kot na večfaktorsko dogajanje z najširšo vključitvijo celega spektra bioloških, medicinskih, socioloških in kulturnih posebnosti, s čimer dosežemo večjo uspešnost raziskav in globlje razumevanje problema.

Zaradi različnih etno-zgodovinskih procesov in "pregrad" (geografskih, jezikovnih itd.), ki so jim bile izpostavljene različne skupine prebivalstva več generacij, lahko tudi več stoletij, in so s tem preprečile "kulturni stik" in tudi "tok genov" med različnimi populacijskimi skupinami, še danes najdemo skupnosti z jasno izraženimi biološkimi in socio-kulturnimi posebnostmi. Zaprte hribovske doline so t. i.

"kopni otoki". Ena takih dolin je Selška dolina, ki jo iz vseh strani obdajajo visoki hribi, ki predstavljajo naravno mejo. Zaradi geografske konfiguracije in migracijskih značilnosti je bila dolgo časa precej izolirana od okoliških področij.

Selška dolina je bila razmeroma pozno naseljena z več kolonizacijami. Današnja populacija izvira iz kolonistov, ki so prišli v dolino po 10. stoletju, in je rezultat zgodovinskega razvoja, ki so ga usmerjali in določali mnogi notranji in zunanji dejavniki. Zgodovinski procesi, celotno stanje določene populacije, kot sta prilagoditev na življenjske razmere in zdravstveno stanje populacije, je povezano z njenim genetskim in socio-kulturnim statusom, formiranim v dolgi vrsti generacij pod vplivom notranjih, tj. genetskih, in zunanjih ali ekoloških faktorjev.

Za nas antropologe je še prav posebno zanimiv zgornji podgorski del, nemško koloniziran v 13. in

14. stoletju, ki je do danes zadržal največ prvobitnosti. V hribih, daleč od komunikacij so novi pri-seljenci soriški Tirolci stoletja ohranili posebnosti, svoja specifična kulturna obeležja (nemški jezikovni element), povzročena z relativno izolacijo posameznih vasi kot odraz kulturne mikroevolucije, oz. mikrodiferenciacije. Danes povsod po svetu zaprte skupnosti hitro izginevajo zaradi pospešenih komunikacij in modernizacije. V spodnjem delu doline so se razmere zelo spremenile že v času, odkar smo v dolini prisotni z našimi raziskavami.

Zaprte populacije nudijo določene prednosti za različne znanstvene raziskave, prav posebno za antropološke in medicinske. V izolaciji, v kateri so frekvence genov v glavnem pogojevale z geografskimi in drugimi preprekami, se populacija običajno zadržuje v relativno stalnem okolju, njen genetski pool ostaja nedotaknjen od zunaj, razvija se pod vplivom evlucijskih sil in drugih slučajnih procesov in notranjih sprememb v njegovi genski strukturi. Za zaprte skupine prebivalstva je karakteristično razmnoževanje v krogu populacijske skupine, geografsko in kulturno omejeno področje, nespremenjenost življenjskega okolja, stabilnost ekosistema, tesnejša povezanost z živalskim in rastlinskim svetom, enakomerna porazdelitev virov hrane, posebne socialne oblike in oblike navad, specifičnost kulturno-higienskih običajev, stopnje naravne odpornosti, ki so pogosto nepretrgano povezane tudi z določenim načinom izražanja bolezni. Pogosto je proučevanje antropoloških in biomedicinskih problemov na primeru izolirane populacije enostavnejše, saj so proučevane interakcije manj kompleksne kot na primeru velikih kozmopolitskih populacij, pri katerih številne genetske, kulturne in ekološke variable otežujejo analizo. Vsi opazovani pojavi so v takih populacijah bolj merljivi. V populacijah z visoko stopnjo endogamije (da gen ostane v populaciji) in sorodstva prebivalstva ter z ekstremno nizko stopnjo imigracije in emigracije skozi zgodovino je možno doseči zelo dober pregled zgodovinsko-političnih, kulturoloških, ekonomskih, migracijskih, medicinskoepidemioloških in ostalih

dogajanj v teku nekoliko preteklih stoletij. Raziskovanje takih "prirodnih eksperimentov" je v svetu že privedlo do pomembnih antropoloških in biomedicinskih odkritij.

Raziskave izoliranih populacij v svetu so razsvetlile številne do takrat nepoznane bolezenske motnje, ki so dostikrat tudi povezane z ekološkimi in kulturnimi posebnostmi. Skupen biološki pojav pri zaprtih populacijah je tudi večja pojavnost sicer redkih bolezni (odvisno od stopnje zaprtosti, stopnje sorodstva, demografskih faktorjev itd.). Za vsako izolirano skupino so karakteristične različne skupine bolezni. Naše raziskave in metode imajo velik potencial tudi za druge genetskoepidemiološke raziskave in dostikrat pokažejo smernice za javno-zdravstvene akcije.

Genetske antropološke raziskave izoliranih populacij so atraktivne za mnoge raziskovalce, ker raziskujejo določeno in jedrnato populacijo, ker je pedigree izolirane populacije zares zaprt in lahko pogosto spremljamo prenos gena pri več generacijah, celo do osnovalca populacije. Možno je v popolnosti ugotoviti, ali vsaj z relativno verjetnostjo, kateri predniki so bili odgovorni za prevlado določenih genov.

Z antropološkimi populacijskimi raziskavami smo v Selški dolini prisotni že precej časa. Prvi velik antropološki projekt v okviru javnega zdravja je bil projekt Raziskave populacijskih struktur Slovenije, ki smo ga v Selški dolini izvedli skupaj z Antropološkim inštitutom iz Zagreba, ki je že takrat imel veliko izkušenj z raziskavami na jadranskih otokih, ki nudijo podobne pogoje kot zaprte hribovske doline. Naredili smo celo serijo raziskav na več nivojih. Vključili smo izvirne prebivalce, tiste, ki že nekaj generacij živijo v dolini. V raziskavah sta dominirala dva vidika populacijske strukture in njun medsebojni odnos v formiranju populacijske strukture Selške doline: ocena izoliranosti posameznih vasi (subpopulacij) in stopnja sorodstva znotraj in med njimi, ki je razmeroma visoka, posebno v podratitovškem delu. Raziskave smo iz leta v leto dograjevali in nadgrajevali. Ko so bile narejene bazične raziskave, smo

prvotni model 17 vasi v Selški dolini skrčili na 12 in kasneje na 9. Naš dobro preizkušen raziskovalni model danes predstavlja 9 referenčnih vasi (nekaj je združenih), 5 vzdolž ceste in reke ter 4 podgorske vasi, ki že več let služijo kot "naravni raziskovalni laboratorij".

Predmet naših dosedanjih antropoloških raziskav reproduktivno izoliranih ruralnih skupnosti Slovenije je formiranje populacijske strukture kot odraz interakcijskih procesov genetičnih značilnosti populacije z ene in različnih ekoloških pritiskov z druge strani. Sodobna biološko-medicinska antropologija je razvila različne metode in tehnike raziskovanja v zaprtih populacijah, ki smo jih uporabili tudi mi. Izvedli smo nekaj zelo sofisticiranih študij.

V raziskavah so bili uporabljeni različni parametri oziroma skupinske značilnosti: morfološke, fiziološke, dermatoglifske (odtisi dlani in prstov) in dentalne značilnosti ter nekatere socio-kulturne značilnosti – migracijske, izonimijske, lingvistične in demografske. Preko teh parametrov pa smo zasledovali mikroevolucijske procese, ki se lahko v zaprtih populacijah, na katere je vplival genetski

drift (genetsko odstopanje), zgodijo že v nekaj generacijah. Mikroevolucijske spremembe omogočajo populaciji, da modificira določene značilnosti. Narejene raziskave v Selški dolini so zelo jasno pokazale, kako je, v prvi vrsti zaradi reprodukcijske izoliranosti (poročanja znotraj vasi), pa tudi zaradi različnih zgodovinskih procesov, prišlo do fiksacije posameznih alelov, kar se tudi danes odraža v celi vrsti posebnih značilnosti populacije. Potrjene so razlike v jezikovnih značilnostih, v frekvencah genov v morfoloških, fizioloških, dermatoglifskih in odontometričnih značilnostih med ruralnimi skupinami prebivalstva Selške doline. Tudi zaradi zmanjšanih migracijskih tokov in izraženih procesov depopulacije v gorskih dolinah še danes obstaja bolj ali manj izražena biološka in socio-kulturna izoliranost. Vse navedene raziskave je bilo možno izvesti tudi zato, ker v mnogih občinah obstajajo cerkvene knjige že iz 15. stoletja in omogočajo rekonstrukcijo prebivalstva določenega biotopa, pogosto tudi skozi obdobja veliko generacij.

Ko smo prve rezultate naših raziskav populacijskih struktur Selške doline poslali v svet, so se nam pridružili tudi tuji raziskovalci z znanih univerz iz

Skupina, ki je raziskovala menopavzo in menopavzalne simptome pri ženah v Selški dolini. Antropologinja, profesorica z Univerze Amherst v Massachusettsu, ZDA, in avtorica prispevka. Foto: arhiv avtorice

Anglije, Avstralije in različnih delov Amerike. Tako smo že vrsto let zelo aktivno in uspešno vključeni v mednarodna sodelovanja.

Skupaj z uglednimi tujimi strokovnjaki smo naredili raziskave, povezane z načinom življenja in zdravja: o menopavzi in menopavzalnih simptomih, o hormonalnem stresu in načinu življenja, o staranju, zdravju ter oslabelosti prebivalstva Selške doline. Pred tem smo naredili tudi nekaj analiz o prehrani in o prehranskih navadah ter o pojavu menarhe (prve menstruacije). Vzporedno s potekom ostalih raziskav pa smo z vidika klimatskih sprememb, vpliva na življenje in zdravje prebivalcev ter z vidika tradicionalne navezanosti na svoj življenjski prostor obravnavali tudi naravno nesrečo v dolini leta 2007 in njene posledice za prebivalce poplavljenega področja in o teh razmerah poročali na svetovnem antropološkem kongresu.

Rezultate naših raziskav smo predstavili na številnih kongresih doma in v tujini. Nekaj člankov smo objavili v uglednih tujih znanstvenih revijah, nekaj pa jih še čaka na objave. Z namenom predstavitve našega dela smo organizirali tri antropološke šole za zdravnike javnega zdravja in ostale javnozdravstvene delavce. Prva antropološka šola je bila na terenu v Selški dolini in v program smo vključili tudi nekaj lokalnih sodelavcev. Naslednji dve, mednarodni šoli pa sta bili na Nacionalnem

inštitutu za javno zdravje. Pripravili in izvedli smo tudi dva mednarodna znanstvena simpozija in pri vseh teh izobraževalnih dejavnostih je bila osrednja in povezovalna nit Selška dolina in njeni prebivalci.

Naše raziskave so zaradi prisotnosti relativne zaprtosti posameznih vasi promovirale populacijo doline kot izredno zanimivo za populacijskogenetske raziskave najširšega spektra. Zavedati se moramo, da je pretekla zgodovina populacije ohranjena v genetiki moderne populacije. Pri vsem našem raziskovalnem delu je zelo pomembno tudi ustvarjanje baze podatkov o proučevanih bioloških in socio-kulturnih značilnostih prebivalstva, in sicer s posameznimi identifikacijami. Na ta način tudi ohranimo pomembne informacije o populaciji, ki je v določenem času, z ozirom na generacijski nivo in v genetičnem smislu, in v določenem prostoru, z ozirom na ekološko nišo in faktorje okolja, ki jim je danes izpostavljena, živela na teh prostorih in ki je bila v nekem trenutku svoje biološke zgodovine podvržena pritiskom določenega biotopa. Baza dragocenih podatkov tako omogoča ohranjanje informacij o referenčnih vrednostih, zelo potrebnih z ozirom na možnost spremljanja prihodnjega bio-medicinskega in socio-kulturnega statusa populacije.

Trenutno poteka v dolini naša antropološka projektna raziskava z naslovom Analiza genetične diverzitete humane populacije Selške doline in upam, da bomo v naslednjem prispevku že lahko poročali o rezultatih te molekularnogenetske raziskave.

Na kraju tega prispevka želim povedati, da prebivalci ves čas z nami lepo sodelujejo, zainteresirani so za svojo zgodovino in izvore, socialno-kulturne razmere in zdravje, in se jim za prijazno sodelovanje najlepše zahvaljujemo.

Ob naših nadaljnjih prizadevanjih pa pričakujemo, da bomo odkrili in opisali še druge posebnosti populacije te lepe in zanimive doline.

Bilo je некоč ...

Aleksander Čufar
EFIAP/p, EPSA, MF FZS

Starejši kot sem, večkrat se spomnim na čas svoje mladosti. Vedno večkrat se ujamem, da se spominjam stvari ali dejanj, ki so bila takrat samoumevna. Ko malo pomislim, vidim, da je kar nekaj tega odšlo v pozabo, stvari se ne uporabljajo več, nekaj delati na star in počasen način ni več moderno in tega ne počnem več. Večni izgovor, da pač nimam časa, ne velja za vse. Nekaj ljudi v Selški dolini dela še po "starem" in pri tem zelo uživajo, eni zaradi ohranjanja običajev, drugi pa zaradi veselja, ki ga nudijo tovrstna dela. V prispevku predstavljam nošenje "butare", klekljanje, pletenje, pripravo drv in peko kruha v krušni peči. Vem, da bi lahko predstavil še številne ljudi, ki s svojim vztrajanjem pri klasičnem delu bogatijo sebe in naše kraje. Naj bo to ideja za naslednje prispevke.

Zahvaljujem se vsem predstavljenim ohranjevalcem našega življenja po starem, ker so z veliko truda pozirali in predstavili svoje delo.

Francka Valentinčič – nošnja butare

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Irena Benedičič – klekljanje

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Magda Blaznik – pletenje

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Minka Thaler – kurjava

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Tomaž Weiffenbach – peka kruha

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

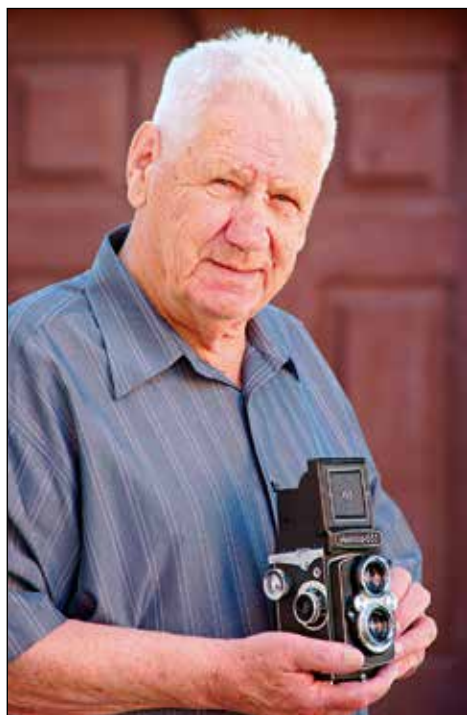
Foto: Aleksander Čufar

Fotodokumentarist Blaž Dolenc

Irena Benedičič

Aleksander Čufar

EFIAP/p, EPSA, MF FZS

Blaž Dolenc. Foto: Aleksander Čufar

Blaž je bil rojen novembra 1926 v Železnikih. Prve štiri razrede osnovne šole je obiskoval v Železnikih, nato pa je šolanje nadaljeval na meščanski šoli v Škofji Loki. Poleg elektrotehnike ga je zanimalo še veliko drugih stvari. Zaposlen je bil v treh podjetjih, v tem času pa je prišel iz Škofje Loke v Železnike. Res pa je k vrnitvi v rodne Železnike največ prispevala ljubezen do žene Ivanke. Hajnriharjeva hidrocentrala v Vincarjih je bila njegovo prvo delovno mesto, kjer je opravljal vrsto del, od grabljenja, vzdrževanja generatorjev, daljnovodov do inkasantske službe. Ker je bila v tovarni LIP (predhodnik tovarne Alples) tudi hidrocentrala, se je po končani vojaški službi zaposlil na mestu vzdrževalca visokonapetostnih naprav, kasneje pa je sodeloval pri projektiranju in razvoju v tovarni Alples. Tu je delal do upokojitve.

Prvi fotografski začetki segajo daleč v otroštvo. Dobro se spominja sladoledarja Ramadanovića iz Škofje Loke, ki je pod lipo na Racovniku prodajal sladoled. Takrat je imel rosnih 12 let. Blaž pove:

Ocenjevanje fotografskega negativa. Foto: Aleksander Čufar

Moderna tehnika. Foto: Aleksander Čufar

"Enkrat me vpraša: Ali bi kupil aparat? Zanimalo me je, kakšen aparat. Za fotografiranje, odgovori sladoledar. Pokaže mi škatlo 10 x 10 cm z enim očesom, enim časom ... Sploh ni bilo pomembno, ali je bilo svetlo ali temno, daleč ali blizu, fotoaparat je posnel, kakor je posnel. Včasih je bila slika slaba, včasih malo boljša, sem in tja pa prav dobra." Seveda se ni mogel upreti noviteti in je fotoaparat kupil. Filme je sprva nosil razvijati k že prekaljenemu fotografu Francu Kalanu v Selca. Ker pa ni imel povečevalnika, je izdeloval samo kontaktne kopije. Za današnji čas so bile te fotografije majhne (6 x 3 cm). Med vojno je obiskoval šolo v Škofji Loki, kjer se je s fotografijo ukvarjal tudi hišnikov sin, ki je Blažu pomagal pri razvijanju filmov in fotografij. Učil pa se je tudi od že znanega fotografa Edija Šelhausa, ki mu je kazal svoje fotografije. Zase pravi, da je samouk, učil se je na napakah, včasih je dobil tudi kak nasvet starejših fotografov. Rad je sledil novitetam v fotografski tehniki, kolikor sta mu to omogočala sistem in denar. Razvoj je prinesel fotoaparate formata Leica, kar je pomenilo velik skok v kakovosti in dostopnosti fotografiranja. Seveda je bil nakup kakovostnega fotoaparata v Jugoslaviji pravi podvig. Denarja je bilo malo, bolj bi se potreboval za kaj drugega, kupiti pa tudi nisi mogel, kar bi hotel, ker se pri "nas" ni prodajalo. Praktike in zeniti niso bili najbolj kakovostni, boljši bi bili aparati znamke Canon ali Nikon, a fotografi tistega časa so se morali zadovoljiti z rusko ali vzhodnonemško fotografsko tehniko.

Zaradi svojega znanja na fotografskem področju je postal uradni fotograf v tovarni Alples, kjer je bil takrat zaposlen. Zanimivo, da je v "službene name" uporabljal fotoaparat formata 6 x 6 cm, ki je bil takrat orodje poklicnih fotografov. Fotografije so v prvi vrsti potrebovali zaradi zavarovalniških zahtevkov pri okvarah strojev. Za tovarno je fotografiral od leta 1967 do leta 1985, ko se je upokojil. Spominja se: "Gradnjo novega Alplesa sem dokumentiral od prve lopate pa vse do svečane otvoritve. Zasledoval sem rojstvo in življenje Alplesove pihalne godbe, zraven sem bil pri Rokometnem društvu Alples, smučariji ... V tem obdobju mu je filme in fotografije razvijal

Foto Šturm iz Škofje Loke, ker ni imel svoje temnice. Fotografije so bile objavljene v raznih časopisih in zbornikih, vse pa so zbirali in hranili v arhivu tovarne Alples. Še vedno hrani vse poslikane negative, ki so skrbno urejeni, primerno hranjeni in bodo vereni prikaz minulih dni v naši dolini.

"Največ sem se posvečal dokumentarni fotografiji, nikoli nisem portretiral ali kaj podobnega. Fotografiral sem tudi razne slovesnosti doma in v širši družini, rad sem zabeležil utrinke z družinskih izletov in potovanj. Te fotografije mi še sedaj krajšajo čas in obujajo spomine na lepe trenutke," s ponosom pove Blaž. Na začetku je fotografiral črno-belo, kasneje pa je uporabljal tudi barvne filme, vendar samo za lastno uporabo. Diapozitive je uporabljal redko, vse pa hrani v svojem arhivu in jih z veseljem pokaže. Arhiv dokumentarnih fotografij iz tovarne je črno-bel, ker se je za tisk katalogov, zbornikov in slikovno obogatitev v časopisih potrebovalo črno-bele fotografije.

Po upokojitvi se je predvsem posvečal snemanju filmov s kinokamero formata 8 mm, ki si jih moral pošiljati na razvijanje na Dunaj (Kodak), potem pa doma montirati, da je dobil film za projekcijo. Sedaj v digitalnem času sledi napredku in uporablja digitalni fotoaparat, katerega uporaba mu ne dela nikakršnih težav. Prav zanimivo ga je opazovati, ko suvereno odpira mape na prenosnem računalniku in pokaže fotografije, posnete na nov, digitalni način. Če si fotograf z dušo in razumeš fotografsko tehniko, ti zamenjava filma s senzorjem pač ne dela težav. Fotografija je fotografija, samo zajem slike je drugačen. Tehnika mu res ne da miru, zato si je omislil tudi fotoskenir, ki stare negative pretvori v digitalne fotografije. S tem ohranja in prikazuje svoje fotografsko delo na današnji, moderen način. Upam, da bova tudi midva zmogla toliko novitet v njegovih letih.

V dolgoletni fotografski karieri je uspel fotografirati veliko dogodkov, prav posebno se spominja naslednjega: "Alples je imel tovarno v Afriki in obiskala nas je njihova delegacija. Najprej sem fotografiral uradna srečanja, ki so potekala v tovarni, nato pa

Obisk bankirjev iz neuvrščenih držav, junij 1978.
Foto: Blaž Dolenc

smo odšli še v znano gostilno, kjer so nastale prav odlične neuradne fotografije. Fotografij nimam več, ker sem jih oddal v tovarno, lepi spomini so pa ostali." Prav zanimivo bi jih bilo videti.

Nikoli ni bil član fotokluba, ni sodeloval na razstavah in natečajih, kar tudi ne preseneča, ko izvem, kje vse je še bil aktiven. Leta 1954 se je začela kazati želja po ustanovitvi kina v Železnikih. Ustanovljen je bil odbor, ki je zbiral sredstva v ta namen. Prispevala so podjetja in tudi kmetje v lesu, ki so ga potrebovali za izgradnjo kinodvorane. Vzpostavili so stik s takratno Iskro, ki je izdelovala kinoprojektorje in jih izvažala celo v Turčijo. Po raznih pripetljajih so projektorje uspeli dobiti, ker pa je bilo treba postaviti upravnika kina – danes bi rekli direktorja –, je odbor na to mesto imenoval Blaža. Prva kinodvorana je bila v sedanjem kulturnem domu, ko pa je bilo leta 1970 ustanovljeno kinopodjetje Obzorje, se je dejavnost preselila na novo lokacijo, na Češnjico.

Dejaven je bil še na tretjem področju, in sicer pri izgradnji počitniškega doma v Portorožu. Blaž z žalostjo pripomni: "Zelo sem žalosten, ker so "zafurali" počitniški dom, kjer smo vložili veliko dela, eni na gradbenem področju, drugi na finančno-organizacijskem področju. Koliko truda in prostovoljnega dela

je bilo vloženega v ta dom, sedaj pa propada." Z zanimivim pristopom so podjetja "plačevala" postelje v domu (bilo jih je kar 45) in na ta način je bilo kasneje tudi organizirano letovanje. Ljudje so bili navdušeni, ker so si lahko privoščili letovanje na morju. Srečo so imeli tudi z osebjem, od upravnice do ostalih, ki so z veliko dobre volje in iznajdljivosti prirejali zabave in delavcem popestrili dopustovanje.

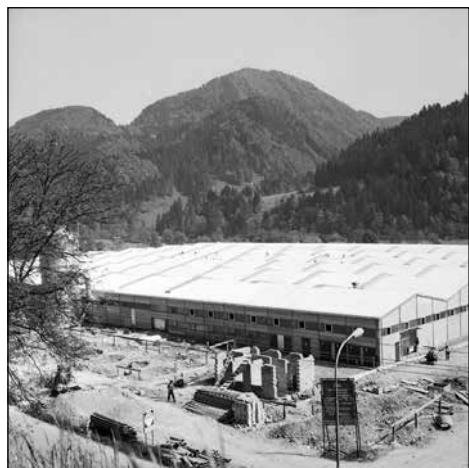
Blaža se spominjiva s fotoaparatom v roki, ko je fotografiral razne dogodke v povezavi s tovarno Alples. Njegove fotografije so dokumentarne, beležijo spremembe in napredek v tovarni. Prav zaradi njegovega zanimanja za fotografijo, volje po učenju in pridobivanju novih fotografskih znanj imamo obsežen arhiv fotografij časa, v katerem so gradili tovarno, ki je doprinesla tudi k razcvetu Železnikov in Selške doline. Mnogočemu se je v svojem življenju moral odreči, veliko delati in malo počivati, vsega je kar malo preveč za samo eno življenje.

Škoda bi bilo izgubiti bogat fotografski opus, vendar mi Blaž s ponosom pove, da naj se ne bojimo, ker je skrbnica njegove fotografske dediščine vnukinja Ana Marija. Njej prepušča sadove svojega dela v prepričanju, da jih bo skrbno hranila in to dediščino ohranjala živo.

Alpes

Začetek gradnje Alplesa, avgust 1970. Foto: Blaž Dolenc

TOZD 1, junij 1971. Foto: Blaž Dolenc

Vratarnica, avgust 1971. Foto: Blaž Dolenc

Otvoritev TOZD 1, avgust 1971. Foto: Blaž Dolenc

Notranjost TOZD 1, avgust 1971. Foto: Blaž Dolenc

Notranjost TOZD 1, avgust 1971. Foto: Blaž Dolenc

Sušenje razrezanega lesa, 1974. Foto: Blaž Dolenc

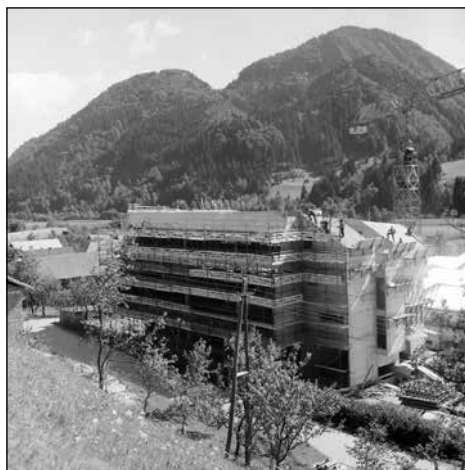
Prevoz silosa, nova sušilnica, december 1977.
Foto: Blaž Dolenc

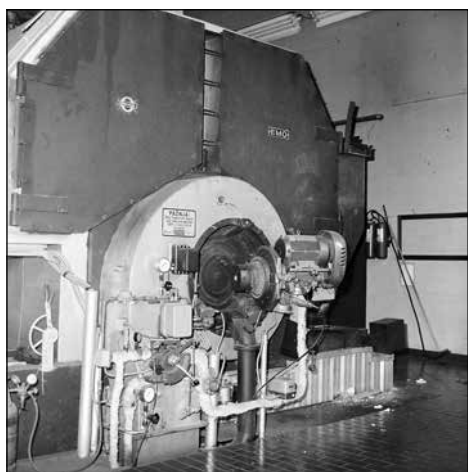
Žaga. Foto: Blaž Dolenc

Izgradnja TOZD 3, avgust 1978. Foto: Blaž Dolenc

Izgradnja salona pohištva, 1978. Foto: Blaž Dolenc

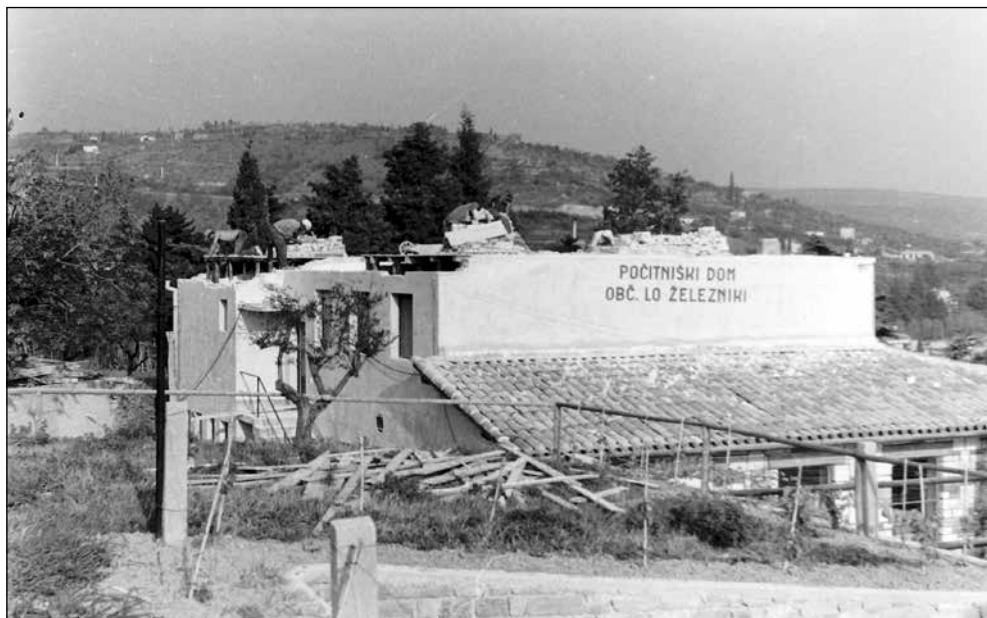

Toplarna – kotel, 1981. Foto: Blaž Dolenc

Silos TOZD 3, 1981. Foto: Blaž Dolenc

Počitniški dom, društva in kinodvorana

Gradnja počitniškega doma v Portorožu. Foto: Blaž Dolenc

Počitniški dom v Portorožu. Foto: Blaž Dolenc

Nogometna ekipa Alples, 1975. Foto: Blaž Dolenc

Rokometna ekipa Alples. Foto: Blaž Dolenc

Pihalni orkester Alpes, 1981. Foto: Blaž Dolenc

Gasilsko društvo, 1974. Foto: Blaž Dolenc

Otvoritev kinodvorane, december 1970. Foto: Blaž Dolenc

Blaž z ženo Ivanko. Foto: arhiv družine Dolenc

Razvoj predšolske vzgoje v Selški dolini

Katarina Mohorič

*"Otroci so naša živa sporočila času,
ki ga ne bomo doživeli."
(Neil Postman)*

Razvoj predšolske vzgoje na Slovenskem

Najstarejši zapis o predšolski vzgoji na slovenskem ozemlju sega v 11. stoletje. Leta 1041 je bogati meščan in trgovec Pavel Berlach v Ljubljani ustanovil sirotišnico, v kateri so vzgajali gojence in sirote. Ko so odrasli, so jih izučili za določen poklic in poskrbeli za njihovo zaposlitev. V času vladanja Marije Terezije je bila na njeno pobudo obnovljena ljubljanska sirotišnica. Po obnovitvi so v ljubljanski sirotišnici poleg sirot iz Ljubljane pričeli sprejemati tudi otroke iz drugih mest, trgov in vasi. Dečke so poučevali verouk, nemškega branja, pisanja in računstva, dekleta pa poleg branja in pisanja v nemščini še ples, pletilstvo in druga ženska ročna dela. Vzgajali so jih v nemškem duhu, saj so kasneje služili denar pri nemških plemičih in meščanih (Pavlič, 1991).

Omenjeni ustanovi sta sirotišnici, katerih glavni namen ni bil varstvene narave. Zapis o prvi ustanovi z namenom predšolskega varstva pa sega v leto 1756, ko sta prvi otroški vrtec v Mariboru vodila gospa Anna Marija Magisskraut in njen sin. Otroke sta poučevala sedenja, poznavanja črk in molitve po katoliški šegi. V drugi polovici 19. stoletja so na slovenskem ozemlju pričeli načrtno ustanavljati otroške vrtce kot vzgojne ustanove, ki so bili najprej namenjeni samo otrokom iz premožnejših družin. Razmerje med številom vrtnaric (tako je Frobel, ustanovitelj prvega otroškega vrtca, imenoval vzgojiteljice, saj so po njegovi filozofiji otroci kot rože, za katere skrbijo vrtnarji in vrtnarice) in številom otrok je bilo 1 proti 80. Nadzor nad vrtci je počasi začela prevzemati država. Njihovo financiranje tako ni bilo več odvisno samo od denarja, zbranega na veselicah, ter od

dobrodelnih in verskih organizacij (prav tam).

V času prve svetovne vojne so na našem ozemlju nastajali begunski otroški vrtci ter zavetišča za sirote in otroke, katerih starši so bili v vojski ali zaposleni. Zavetišča so imela pomembno vlogo, ker so otroci v njih dobili hrano in slišali svoj materni jezik. Po vojni so vrtce, ki so spadali pod šole, preimenovali v otroška zabavišča. Vanje so sprejemali deklice in dečke, stare štiri leta, vzgajale pa so jih vzgojiteljice ali učiteljice. Poleg zabavišč so obstajala tudi dnevna zavetišča za dojenčke in otroke do četrtega leta. Zanje so skrbele negovalke, ki so jih občasno pošiljale tudi v dnevna zabavišča. Med drugo svetovno vojno je delovanje vrtcev zaznamovalo obdobje potujočevanja (prav tam). Nemški okupator je na slovenskem Štajerskem in Gorenjskem ukinil vse slovenske otroške vrtce. Ustanavljal je le nemške vrtce ter vpeljal pouk v nemškem jeziku. Leta 1942 je bilo ustanovljenih 96 stalnih vrtcev, 34 pomožnih vrtcev ter 54 žetvenih otroških vrtcev; v njih se je zbiralo 7.762 otrok, te pa je v nacionalističnem duhu ponemčevalo 421 vrtnaric. A veliki načrti Nemcev so se kmalu skrčili. Že leta 1944 so se pričele nemške vzgojiteljice umikati, vrtci pa propadati (prav tam).

Po vojni so ljudje prostovoljno delali, zidali in obnavljali, saj je bilo med njo veliko porušenega in uničenega. Za otroke so organizirali t. i. domove igre in dela (DID), v katerih so oskrbovali otroke čez dan. Domovi igre in dela so bili največkrat v starih gradovih ali šolah, v katerih so bile bivanjske razmere slabe. Zaradi dragega vzdrževanja vrtcev so starši pričeli množično izpisovati svoje otroke iz njih. V 60. letih so se razmere izboljšale. Ustanovljene so bile prve srednje vzgojiteljske šole v Ljubljani, Kopru, Celju in Idriji. Sprejet je bil tudi Zakon o vzgojno varstveni dejavnosti za predšolske otroke, ki je zagovarjal pospešen duševni, telesni in osebni razvoj, skrb za prehrano, nego in zdravje, enotnost družinske in družbene vzgoje ter pripravo otroka na šolo. Konec 70. let je bil sprejet Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskega otroka, prvi predšolski program na nacio-

nalni ravni. Odpirati so se pričeli tudi starostno kombinirani oddelki in razvojni oddelki za otroke s posebnimi potrebami. V vrtcih so bile poleg vzgojiteljic zaposlene tudi varuhinje in medicinske sestre pediatrične smeri. Slednje so opravljale delo v oddelkih do dveh let starosti. Ena od značilnosti takratnih vrtcev je bila tudi težnja, da bi vrtec vplival ne samo na otroke, ampak na celotno družino. V ta namen so organizirali občasne dejavnosti, kot na primer Cicibanove urice in potujoči vrtec (Devjak, 2012).

Vzgojni program za vzgojo in varstvo otrok je leta 1999 zamenjal Kurikulum za vrtce, ki velja še danes. Kurikulum za vrtce je nacionalni dokument, ki na eni strani spoštuje tradicijo slovenskih vrtcev, na drugi pa z novejšimi teoretskimi pogledi in pristopi dopolnjuje, spreminja in nadgrajuje dosedanje delo. Namenjen je vzgojiteljem, pomočnikom vzgojitelja, ravnateljem in svetovalnim delavcem, ki jim ob rabi strokovne literature in priročnikov omogoča strokovno načrtovanje in kakovostno predšolsko vzgojo v vrtcu (Kurikulum za vrtce, 1999).

Danes lahko starši v vrtce vključijo otroke od konca porodniškega dopusta do vstopa v šolo. Razporejeni so v dve starostni skupini. V oddelke prvega starostnega obdobja so vključeni otroci, stari od enega leta do treh let, v oddelke drugega starostnega obdobja pa otroci od treh let do vstopa v šolo. Skupine so lahko homogene, heterogene ali kombinirane. Vrtci staršem ponujajo različne programe. Glede na trajanje in organizacijo jih delimo na dnevne, poldnevne ter krajše programe. Če vrtce nima dovolj prostih mest za vključitev vseh otrok, lahko občina organizira vzgojo v vzgojno-varstveni družini, ki se izvaja na domu vzgojitelja ali pomočnika vzgojitelja. Javne vrtce financira občina, ki je hkrati tudi ustanoviteljica vrtca (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 2011).

Poleg javnih vrtcev poznamo tudi zasebne. Njihov ustanovitelj je lokalna ali cerkvena skupnost, dobrodelna organizacija, skupina staršev ali posamezniki, ki pridobijo potrebno dovoljenje države (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 1995).

Začetki predšolske vzgoje v Selški dolini

Doba železarstva (1348–1902)

O začetku železarske dobe lahko začnemo govoriti leta 1348, ko je freisinški škof Albert podelil kovačem pravico do rudarjenja, pridobivanja železa, izkoriščanja gozdov ter vodne sile (Dolenc, 2002). Skozi stoletja se je gospodarstvo čedalje bolj razvijalo. V svojem največjem razmahu sta v Železnikih stala dva plavža, dve varilni peči ter od 106 do 110 kovaških ognjišč. Letno so izdelali 40 milijonov žebeljev, ki so jih zaradi slabe prodaje na domačih tleh raje izvažali v današnjo Italijo in Hrvaško (Dolenc, 1973). V nadaljevanju bom najprej opisala bivalno kulturo takratnega časa oz. razmere, v katerih so odrasčali otroci. Osredotočila sem bom na življenje kovaških družin, ki so predstavljale pretežni del prebivalstva v Selški dolini. Nato pa bom natančneje predstavila otroštvo tistega časa.

ORIS BIVALNE KULTURE

V eni hiši je živelo več kovaških družin skupaj. Ponekod so si družine delile celo sobe. Zaradi tega je večkrat prišlo do prepira. Jabolko spora so bili otroci, hišni red, kurjava ali mir. Družina je dan preživela v "hiši", kjer je imela mizo ali celo samo del mize, spali pa so v podstrešnih kamrah. Pohištva je bilo malo. Stanovanja so vsebovala le eno posteljo, posteljo za otroka, zibelko, moževo in ženino skrinjo in pokončno omaro, imenovano morajna, za kuhanje. Pozimi so se družine menjale za ogrevanje. Vsak teden je ena prispevala h kurjavi. Ob hladnih dnevih so se otroci gregli na peči, odrasli pa ob njej ali pa so sedeli za svojo mizo. Ljudje so bili izrazito podrejeni vodstvu cerkve. Pobožnost se ni kazala samo ob večjih praznikih, ampak tudi v vsakdanjem življenju. Župnika in kaplana so z veseljem oskrbeli z drvmi, le pri maši so težje darovali denar, saj je bil zaslužek zelo slab (Koblar, 1976).

Na delo so se odpravili ob osmi ali deveti uri zvečer. Delali so vsi: moške in žene, fantje in dekleta ter

otroci. Otroci so pričeli delati z desetimi leti, nekateri celo z osmimi. Kovali so celo noč do petih jutraj, ko so si vzeli uro odmora za zajtrk, nato pa nadaljevali do desete ure dopoldne. Ob belem dnevu so se vračali domov, kjer so postorili še nekaj hišnih del ter se odpravili spat. Z glasnim vpitjem so jih prebudili klicarji, ki so jih pozvali k ponovnemu delu. Iz tega časa se je po spominu starejših ljudi ohranil tudi verz iz otroških ust:

*"Sem komaj dol legeš, sem šele zadremal
pa moram že vstati..."*

(Dolenc, 1973).

Rednega delovnega tedna niso imeli, tudi k delu jih ni nihče priganjal, ker so bili plačani glede na količino izdelanih žebeljev in ne na uro. Zaradi nočnega in napornega dela so bili ljudje blede v obraz in manj odporni proti boleznim. Med boleznimi je bila tudi jetika kot posledica izčrpanosti, podhranjenosti in čezmernega uživanja alkohola. Večkrat sta razsajali kolera ter kuga oz. črna smrt. Slednjo so prenašale podgane, ki so med iskanjem hrane zašle v hiše (Dolenc, 2002).

Hrana je bila kalorična. Dajala jim je ravno toliko energije, da so zmogli prenašati naporno delo. Najpogosteje so bili na jedilniku koruzni žganci, ki so jih pripravili iz moke, maščobe in soli ter polili z mlekom ali omako iz jeter (Dolenc, 2002). Pripravljali so tudi kaše, močnike in koruzni podmet. Osnova naštetim jedem je bila koruzna moka. Zelenjavo so si lahko privoščili le v poletnih in jesenskih mesecih. Enako je veljalo za sadje, ki so ga med drugim tudi posušili v sušilnicah (Dolenc, 2002).

ROJSTVO

Večina žensk je otroka rodila doma v kamri ali "hiši". Prostor so skrbno zaklenili in zatemnili, saj je bil po verovanju ljudi svet poln duhov, ki so prežali na porodnico in otroka. Porodnica je med porodom klečala ali čepela na nizkem priogniščnem stolu, tla pa so prekrili s slamo ali steljo. Pri večurnem porodu so porodnice med popadki pogosto hodile

po prostoru in občasno sedle na stol. K hitrejšemu porodu je pripomoglo glasno stokanje, kričanje, trdo stopanje po petah, poskakovanje, tekanje ali skakanje v višino (Puhar, 1982).

Po porodu je porodnico čakala postelja, vendar so zaradi možnosti krvavitve babice in njene pomočnice poskrbele, da je ostala budna. Pogosto so trdno stopale po sobi, loputale z vrati, hrupno urejale otroka in pospravljale prizorišče. Tegobe med porodom in po njem je lajšala pijača. Količina vina ali druge alkoholne pijače se je gibala med 50 in 100 litri, eno vedro je pomenil minimum. Otroka so po rojstvu simbolično umili, saj se iz nečistega dejanja in nečiste mame rodi le nečisto bitje. Po 30 oz. 40 dneh, ko si je porodnica opomogla, je skupaj z otrokom odšla v cerkev. Duhovnik je otroka krstil, mater pa simbolično očistil in jo ponovno sprejel v naročje cerkve (prav tam).

Drugače je bilo z nezakonskimi materami. Njihova sramota je bila poudarjena tudi v cerkveni kazni. Ženske niso bile deležne očiščevanja, duhovnik pa ob morebitni smrti otroka ni prišel pospremit na dom, ampak je na njegov pogreb počakal v cerkvi (Koblar, 1976).

Gledano statistično se je v Železnikih rodilo veliko število otrok, vendar jih je mnogo umrlo že pred prvim letom. Na visoko umrljivost so najbolj vplivale otroške epidemije, kot na primer črne koze (Planina, 1973). K dobršnemu delu umrljivosti je prispevalo tudi stanje mater, ki so bile po porodu večino časa okajene, ter nenamerne ali namerne zadušitve med spanjem, ki so se zgodile na skupnih ležiščih. Možnosti, da je mati med spanjem poležala svojega dojenčka, ki je ležal poleg nje, je bilo veliko. Nekatere so zato dajale otroka spat k nogam, saj so brce veljale za manj nevarne kot prsi (Puhar, 1982).

Smrt otroka je imela veliko manjšo težo kot smrt odraslega človeka. Umiranje otrok ni veljalo za trpljenje, saj majhen otrok še ni veljal za človeka z dušo in duševnim življenjem, zato za otroke tudi niso prirejali slavnostnih pogrebov ali sedmin. Predviden čas žalovanja pri odraslem človeku je bil eno leto, medtem ko pri otroku le pol leta. Tudi če je otrok

preživel, je imel veliko možnosti, da bo doživel smrt svojega brata, sestre ali kmalu ostal brez matere, očeta. Biti otrok je torej pomenilo živeti v senci smrti oz. z eno nogo v grobu (prav tam).

Slovenski zgodovinar, kritik, prevajalec in esejist France Koblar, rojen v Železnikih, je zapisal: "Materina in očetova bolehnost oziroma slabost je vplivala tudi na otroke. Sestra Ančka, ki je prišla za menoj, je kmalu umrla, čeprav so trdili, da je bila krepak otrok, ena sestra je bila rojena mrtva in najmlajša – Tončka, ki je prišla na svet, ko sem bil že v Ljubljani in je nisem bil nič več vesel, je tudi umrla čez leto. Ostala sta brat, ki je bil dovolj krepak, in sestra, ki je po vsej šibkosti spominjala na mater. Mati so bili preveč izčrpani, da bi mogli trdo delati in roditi; zato so tudi zgodaj umrli." (Koblar, 1976, str. 53.)

PRVO LETO ŽIVLJENJA

Otroci so prvo leto življenja preživel v zibelkah. Matere so "majhne otroke v zibelih jemale s seboj v vigenjce, naredili ob tramu majhen vzvod, in tako je tudi zibel neprestano nihala z mehovi vred. Otrok je sprejel vase kovaški šum, nemir in mraz – pa tudi prvo pomanjkanje. Zato so bili otroci blede, šibki

Otrok v zibelki. Foto: arhiv Muzeja Železniki

– enako kot stari – premalo in preslabo hranjeni." (Koblar, 1976, str. 27.)

Otroke so povijali s povoji, ki so čvrsto tekli okoli telesa. Tako negibni so vsi dojenčki preživelii začetek svojega življenja oz. približno šest mesecev. Razlogov za to početje je bilo več. Eden od njih je bil, da je bilo treba otroka, v katerem je hudič, zavarovati, sicer se bo zlo razraslo, otrok pa bo postal sam sebi nevaren. Povoji so služili tudi za počlovečenje. Dojenček je namreč zaradi skrčene drže spominjal na žival. Pokončnost telesa oz. zravnost pa sodi med tiste lastnosti, na katere je človek zelo ponosen. Če otroka ne bi povili, bi ta za vedno obdržal nečloveško obliko telesa. S tem, ko so otroka povili, so tudi popolnoma zakrili njegove spolne organe. Roke so s povoji hkrati čvrsto privezali k telesu, da se z njimi ni mogel dotikal svojega telesa. Razlog se skriva tudi v trditvi, da se povezani otroci vedejo drugače kot prosti. Po mnenju mater otroci brez njih sploh ne bi mogli spati. Resnica pa se skriva v dejstvu, da so imeli otroci zaradi čvrsto povitega telesa počasnejši srčni utrip in zaradi tega nižji pritisk. V primerjavi s prostimi vrstniki so bili zato bolj pasivni in odsotni, manj so jokali, veliko več pa spali (Puhar, 1982).

Pri vzgoji so se izogibali razvajanju. Zagovarjali so strog dnevni red, ki je določal, ob kateri uri se otroka dvigne, umije, nahrani in položi nazaj v zibelko. "Če ravno otrok vpije, naj se ne da (– namreč mati) v svojem redu motiti, pogledati pa mora, zakaj da otrok vpije, ker utegnejo mokrota, mraz, napenjanje in šipanje, zamašenje, nepravšna lega, stiskanje, bodenje šivank, bolhe itd. tega krive biti. Ako ni mogla nič najti, zavoljo česar otrok vpije, naj ne pozabi, da se otrok silno kmalu vpitja navadi, kadar čuti, da se mu brž njegova volja spolnuje; težko se pozneje vpitja odvadi." (Puhar, 1982, str. 65.)

VZGOJA PREKO KAZNOVANJA IN ZASTRAŠEVANJA

Vzgoja je temeljila na krščanskopedagoški misli, ki je izhajala iz Svetega pisma. V njem najdemo zgodbe, v katerih imajo starši položaj oblastnika, otroke pa postavljajo na družbeno dno oz. veljajo za neavtonomna bitja. Bili so kot podaljški svojih

staršev. Vsaka nesreča otroka je bila hkrati nesreča odraslega. Zaradi tega starši niso čutili do njih nobene empatije, sočustvovanja in vživljanja, če se je otroku naredila nesreča. Še več. Meja med otrokom in odraslim je bila tako zabrisana, da so slednji doživljali sebe kot kaznovanega. Od tod izhajajo pogosto izrečene besede staršev: "Mene ti udarci bolj bolijo kot tebe." Otroci so se zato že zgodaj naučili osnovnih pravil vedenja. Vedeli so, da morajo molčati, kadar govorijo odrasli, da morajo starše in vse starejše osebe vikati ter ob določenih priložnostih pred njimi poklekniti. Naučili so se tudi, da se v situacijah, ko gre družina skupaj ven, ne hodi vštric, ampak po določenem vrstnem redu: spredaj oče, nekaj korakov za njim pa mati z otroki. Očetje so v družini predstavljali vrhovno avtoriteto. Bili so strogi, skrbni in gospodovalni. Matere pa so bile v nasprotju z njimi vdane, dobrotne, blage in tihe. Poglavitna metoda pri vzgoji je bila pretepanje oz. palica. Pri tem so se izoblikovala nekakšna pravila, ki so se glasila:

1. ne pretepaj premočno in tudi ne prepogosto;
2. ne tepi v besu, temveč hladno in neprizadeto;
3. otroke tepi, dokler so še majhni.

Uporabljali so najrazličnejše palice, jermene, biče, pa tudi domače orodje: kuhalnice, metle, loparje, vrvi, pasove, ravnila, verige, lopate ter rovnice (Puhar, 1982).

"Če sem se preveč zamudil med otroki, če sem ubil kako posodo ali zagrešil kaj drugega, me je čakala šiba pod stropom ali drobna vrvi, s katero so vezali kovaško železo (cajne). To so bili hudi, prebridki strahovi pred očetom; občutil sem jih kot veliko otroško nesrečo – in še danes spoznam, da je bilo tega strahovanja preveč – toda moj brat in sestra sta bila vsega tega še mnogo bolj deležna. Poleg očetove silne pridnosti mi je ostal v spominu najboljši strah pred njegovo šibo, zlasti pred vrvi!" (Koblar, 1976, str. 52.)

Poleg kaznovanja so bili otroci deležni tudi zastrasovanja. Strašenje z vidnimi in nevidnimi prikaznimi je bilo samoumevno vzgojno sredstvo, še posebno če otroci niso bili pridni. Za pridnega otro-

ka oz. otroka, ki je kaj prida, so šteli tistega, ki kmalu shodi, vse poje, uboga na prvo besedo, malo joka, veliko in mirno spi, je srednje aktiven, ponižen in pokoren ter se podreja. V nasprotnem primeru so na otroka prežele najrazličnejše prikazni, ki so jih kradle, odnašale, pobijale, pojedle ali kako drugače pohablale. Med vidne podobe spadajo na primer goreče metle, stare gospe oz. babnice ali stare babe in parklji, ki so spremljali sv. Miklavža (Puhar, 1982). France Koblar (1976) je zapisal: "Spominjam se, koliko strahu sem preстал menda edinkrat, ko sem "molil" pred Miklavžem in ko me je oče ubranil pred nasilnim parkeljnom, ki je segel po meni. Bil sem zelo strahljiv in sem to grozo komaj prenesel" (prav tam).

Odrasli so strašili otroke tudi s coprnici, hudobnimi vilami, škrti in zmaji. Velik strah je vzbujala pot mimo Votle peči na Jesenovcu. Pot mimo jame so otroci raje prehodili na drugi strani ceste, saj so se bali, da bi z napačnim gibom ali grdo besedo priklicali hudiča, ki bi jih odpeljal v pekel. Otroci so se bali tudi ciganov, ki so se običajno dvakrat na leto z vozom pripeljali v Železnike. Na trgu pred cerkvijo so namestili brus na nožni pogon ter prosili za hrano, obleko, zbirali raztrgane dežnike in luknjaste lonce za popravilo. Pesem, ki so jo znali zapeti vsi otroci, se je glasila: "Bežimo, tecimo, cigani gredo, v rdečih bisagah otroke neso" (Košmelj, 2007).

HIGIENSKE RAZMERE IN OBLAČILA

Snaznost je bila na zelo nizki stopnji. Veljala je misel, da si čistočo in umivanje lahko privoščijo le gospodje oz. bogatejši ljudje. Ostale ljudi je to početje doletelo le ob praznikih in nedeljah. Enako je bilo pri otrocih. Kopanje dojenčkov je bilo nespametno početje, saj se lahko zlahka prehladijo in preveč utrudijo oz. izčrpajo še tiste moči, ki jih imajo. Prvo leto je bilo prepovedano tudi umivati lase in striči nohte. Kot razlog za slednje dejanje so navajali, da bi otrok v nasprotnem primeru pozneje spregovoril ali celo postal tat (Puhar, 1982).

Podobno je bilo tudi z oblačili. Dojenčka so odeli v zašito ali odtrgano ponošeno obleko – predpas-

nik, srajco ali krilo. Plenice sprva niso poznali. Njihovo funkcijo je nadomeščala slama v zibelki, ki so bile pogosto na več krajih preluknjane, da je iz njih odtekala voda. Kasneje so za plenice uporabili kose obrabljenih oblačil, ki so bili grobi in neprijetni na dotik. Ko je otrok prerasel obdobje zibelke in povoj, je dobil srajco. Razlik v spolu tu ni bilo. Pojavijo se pri tretjem letu starosti, ko so fantje dobili hlače, dekletom pa so krilo le podaljšali (prav tam).

OTROŠKA IGRA IN PRAZNOVANJA

Otrokom je bila najljubša igra rezljanje svečnikov za oltar ali tabernakelj ter izdelovanje papirnatih bander za procesijo. Veliko časa so preživeli v gozdu. Med nabiranjem suhih drv za kurjavo so se otroci igrali različne igre. Postavljali so gozdna znamenja, iz vej naredili uto, plezali po drevesih, tekmovali, kdo ima najboljša drva ali kdo jih bo najlepše naložil v koš, peli in kričali ter prožili kamenje po hribu navzdol. Pred zoro so se morali vrniti domov, kjer je pogosto zaradi zamujanja pred večerjo pela šiba. Posebno poleti, ko so bili dnevi dolgi, je bilo težko prekiniti igro in oditi skupaj s starši spat. "Blaženi tisti, ki so lahko še skakali, se lovili in kričali – mi smo se stiskali pod odejo ali pa vlekli na ušesa veselo vpitje doli na cesti. Tudi tu je krivica in naši starši so brezsrčni tirani, ki nam ne dovolijo veselja." (Koblar, 1976, str. 72.)

Velik del navad in običajev je bilo cerkvenega značaja. Na božični dan so otroci morali ostati doma. Ta dan niti v "vas" niso smeli iti. Na večer pred novim letom in tremi kralji so se otroci ubožnejših družin zbrali pred posamezno hišo in zapeli nekaj božičnih pesmi. Počakali so, da so jih ljudje obdarili, nato pa se odpravili naprej do naslednje hiše. Pustnih šem niso poznali, pač pa so na postno sredo radi prenašali neko žagano babo. Starši so otroke dražili, naj jo gredo gledat, vmes pa so jim pojedli njihovo kosilo. V velikonočnem času so otroci poleg "strašenja Boga" na velikonočno sredo in četrtek tudi odšli od znamenja do znamenja, zaigrali z ragljami in ropotuljami ter igrali Kristusovo vstajenje (Koblar, 1976).

Na prvi pomladni dan, na svetega Gregorja, so se

otroci že zjutraj odpravili v gozd ter med grmi in drevesi poiskali ostanke "ptičje ohceti". Te so dan pred tem nastavili njihovi starši. Veljalo je tudi nenapisano pravilo, da so domači otroci povabili sosedove otroke, še posebno tiste, katerih starši si ptičje ohceti niso mogli privoščiti (Košmelj, 2007). Na svetega Gregorja je tudi veljalo, da se ugasne večerna luč in hodi z dnevom spat oziroma da se vrže luč v vodo. Otroci so na deščico postavili gorečo smolo in jo spuštali po vodi. Splav so spremljali od pritoka do izliva v Soro, ki je veljal za najslavnejši trenutek in je budil v otrocih veselje ter veliko doživetje (Koblar, 1976).

Zaton železarstva

Konec 19. stoletja je cvetoče železarstvo v Železnikih pričelo propadati. Razlogov je bilo več: pomanjkanje železove rude, odprtje južne železnice Dunaj-Trst in s tem hiter razvoj tržaškega gospodarstva, visoka carina za žeblje, konkurenčnost s cenejšimi belgijskimi žičniki ter pomanjkanje kapitala.

Leta 1902 je ugasnil plavž, sedem let kasneje pa tudi ogenj v zadnjem vigenjcu (Dolenc, 2002).

Zaradi gospodarske krize in slabega socialnega položaja so se posebno ženske hitro navdušile nad klekljanjem. Bogataj (2004) piše, da so se najprej po svoji želji naučili klekljati štirje otroci, med njimi tudi Genca in Anica Demšar. Njuni starši so bili premožni in so si lahko privoščili potovanje po Sloveniji. Med družinskim izletom so si ogledali Idrijo, kjer sta deklici videli klekljarice. Ta ročna obrt jima je bila tako všeč, da je kmalu za tem njuna mama pisala domačinki Katri, ki je služila kruh v Idriji, ali bi lahko njuni hčeri naučila klekljati. Katra je privolila in tako postala učiteljica Genci in Anici ter dvema njunima prijateljicama. Pri zakoncih Demšar, ki sta poskrbela tudi za ves potreben material: sukanec, bucike, košare, blazine in vzorce, se je naučilo klekljati še nekaj žensk. Ostale so hodile druga k drugi, si ogledovale to delo ter same pričele klekljati. Ker je ta obrt predstavljala pglavitni del zaslužka, pri nekaterih družinah celo edinega, so klekljali tudi otroci (prav tam).

Klekljarice. Foto: arhiv Muzeja Železniki

Tadeja Primožič (2000) je o neki domačinki zapisala: "Pri šestih letih je že klekljala rogljičke na metre in pri sedmih letih ribice. Sprva je klekljala kar na maminem punklu in mama ji je vsak dan sproti na vzorcu označila mesto, do katerega je morala naklekljati tisti dan. To je bila neke vrste domača naloga." (Prav tam, str. 154.)

V času druge svetovne vojne so se morale mnoge družine nasilno preseliti. Samo iz zgornjega dela Selške doline je leta 1945 svoje domove zapustilo 86 ljudi, 22 staršev in 64 otrok. Rok izselitve je bil zelo kratek, včasih le nekaj minut. S seboj so smeli vzeti le stvari, ki so jih lahko nesli v nahrbtniku ali košu. Pregnanim družinam so dovolili, da so dojenčke oddali v varstvo sorodnikom v domačem kraju, sicer pa se selitvi niso mogli izogniti niti bolni ljudje ter majhni otroci. Družine so najprej s tovornjaki prepeljali do železniške postaje v Škofji Loki, od tam naprej pa z živinskimi vagoni proti taborišču v Judenburgu (Demšar, 2011).

Nastanjeni so bili v barakah, ki so bile slabo opremljene. Vsebovale so le posteljo, mizo, nekaj stolov, omaro in peč. Vseskozi je veljala stroga delitev po narodnosti ter dodatno po veroizpovedi, zlasti do Židov. V bivalnih prostorih so razvili čipkarsko obrt, ki je pustila prepoznaven pečat celotnemu taborišču. Hrano so dobivali trikrat dnevno, vendar je bila enolična in premalo kalorična za delo, ki so ga opravljali. Obroke so pojedli v skupnih jedilnicah, le otroci so imeli za hrano posebej namenjene prostore. V taborišču je bil za predšolske otroke organiziran otroški vrtec, ki ga je vodila Ema Dobršek, pri delu pa ji je pomagala njena sestra Marija. Leta 1948 je vrtec obiskovalo 61 otrok. Otroci so večino časa preživeli na prostem, kjer so se igrali in peli. Ob slabem vremenu je vrtec enostavno odpadel, ker niso imeli primerne prostora, ali pa je potekal na hodniku ene izmed stanovanjskih barak. Vrtec je deloval do marca leta 1948, ko je bilo taborišče preseljeno v drug kraj (Švent, 2007).

V obdobju zatona železarstva sta bila v Železnikih odprta dva vrtca. Prvi, nemški vrtec, je deloval v času druge svetovne vojne. Drugi, Vrtec dr. Valerije Strnad, pa je svoja vrata odprl nekaj let kasneje.

NEMŠKI VRTEC (1942–1944)

Med drugo svetovno vojno so Železnike zavzeli Nemci. S prizadevanjem, da bi kraj ponemčili, so s pričetkom okupacije pričeli zapirati slovenske šole, odstranjevati slovenske napise na uradih, podjetjih, trgovinah, gostilnah in šolah. Leta 1941 so takratnega župnika Valentina Bertonclja izselili iz Železnikov v Srbijo in oktobra pričeli preurejati župnišče v otroški vrtec. Do pomladi naslednjega leta je bilo preurejanje dokončano (Planina, 1973; Košmelj, 2007).

Gospa Ivana Benedičič se je odločila, da od domačinov, ki so obiskovali nemški vrtec, zbere informacije o njegovem delovanju. Z njo sem posnela kratek intervju. Med drugim je gospa povedala, da je imel vrtec dve nadstropji. V spodnjem nadstropju je bila na hodniku garderoba. Vsak otrok je imel svoj znak in obešalnik, na katerega je odložil domača oblačila in se preoblekel v "uniformo". Dekleta so nosile bele srajce ter hlače z belimi pikami, dečki pa poleg belih srajc modre hlače prav tako z belimi pikami. V spodnjem nadstropju je bila tudi igralnica. Otroci so imeli

Železniki pred drugo svetovno vojno. Vrtec so uredili v prvi stavbi z leve strani. Foto: arhiv Muzeja Železniki

Otroci pred vrtcem.
Foto: osebni arhiv
Janeza Thalerja

na voljo različne igrače, kot na primer lesene kocke, iz katerih so izdelovali gradove in hiše, ter punčke, ki so bile iz blaga in celuloida. V kotu so imeli manjši oder za lutke. Ena izmed lutk naj bi bila tudi zelena dolga kača, narejena iz blaga, ki so jo vzgojiteljice nataknila na roke. Otroci so se na začetku kače bali. Kasneje, ko so ugotovili, kdo je krivec za njeno gibanje, pa jim je postala v veliko veselje. V zgornjem nadstropju je bila spalnica in jedilnica. V jedilnici so

imeli manjše mize, za katere so lahko sedli štirje otroci. V vrtcu sta bili kot varuški zaposleni dve domačinki, Tončka Kristan in Anika Fajgelj. Poleg njiju pa so iz Koroške Nemci pripeljali še dve mladi vzgojiteljici. Otroci so v vrtec radi hodili zaradi lepih igrac, ogrevanih prostorov v zimskih mesecih ter dobre hrane, ki jo je v tistih časih močno primanjkovalo. Po drugi strani pa je otroke od vrtca odbijalo vsakodnevno obvezno spanje in nemščina kot glavni jezik.

Igra otrok, ki so obiskovali nemški vrtec, na vrtu.
Foto: osebni arhiv
Ivane Benedičič

Začetek novembra leta 1944 so partizani napadli nemško postojanko v Železnikih. Nemci so se pričeli počasi umikati. Kmalu za tem, 22. novembra 1944, je poleg župnijske cerkve zgorelo tudi župnišče ter z njim celotni otroški nemški vrtec. Očividci so v strahu gledali goreče župnišče in cerkev, ki se ji niso upali niti približati, kaj šele jo gasiti (Ocepek, 1959).

VRTEC DR. VALERIJE STRNAD (1949–1952)

Prostore otroškega vrtca v Železnikih (DID – Dom igre in dela) so pričeli urejati v začetku leta 1949. Uradno so ga odprli dobro leto kasneje, 1. 5. 1950. Vrtec je med svojim delovanjem redno pisal poročila, ki so danes shranjena v zgodovinskem arhivu v Škofji Loki. Iz njih je razvidno, da je v zimskih mesecih vrtec imel rezidenco v hiši poleg Zadruga Niko, ki je bila glavni pobudnik ustanovitve vrtca. V stavbi je bila igralnica, kuhinja, shramba in jedilnica. V poletnih mesecih pa je bila rezidenca v vili srede Egrovega vrta. Vrtec je imel v lasti tudi večji sadni

in zelenjavni vrt, ki je otroke oskrboval s svežo zelenjavo in sadjem. 31. januarja 1951 je dobil uradni naziv Vrtec dr. Valerije Strnad, ki ga je nosil vse do zaprtja. Po gospe Valeriji Strnad so ga poimenovali ob 30-letnici njenega delovanja na zdravstvenem področju v Selški dolini oz. kot znak hvaležnosti za njeno skrb in prizadevanje (Otroški vrtec v Železnikih, 1949–1952).

Dr. Valerija Strnad je bila ena izmed prvih zdravnic v Sloveniji. V Železnike je prišla leta 1921, ko se je javila na razpis za zdravnico. Krajani so bili sprva ogorčeni in nejevoljni, ker je bila ženska. Med moškimi je skoraj nastopil upor. Po dveh letih pa je s svojim nastopom in odličnim delom pri ljudeh pridobila spoštovanje. Bila je dobra porodničarka, travmatologinja in ljudska zdravnica, saj je zaradi oddaljenosti lekarne v Škofji Loki sama izdelovala zdravila (Košmelj, 2007).

Ob začetku delovanja je bilo v vrtec vpisanih 24 otrok, vendar se je število iz meseca v mesec spreminjalo. Ob uradni ustanovitvi je bilo v vrtcu 18 otrok,

Seznam otrok

1. Polonca Kovač
2. Polonca Gore
3. Polonca Bala
4. Polonca Bala
5. Polonca Bala
6. Polonca Bala
7. Polonca Bala
8. Polonca Bala
9. Polonca Bala
10. Polonca Bala
11. Polonca Bala
12. Polonca Bala
13. Polonca Bala
14. Polonca Bala
15. Polonca Bala
16. Polonca Bala
17. Polonca Bala
18. Polonca Bala
19. Polonca Bala
20. Polonca Bala
21. Polonca Bala
22. Polonca Bala
23. Polonca Bala
24. Polonca Bala

mesecu juliju

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31

Seznam otrok v mesecu juliju leta 1952. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

pet dečkov in 13 deklic, starih od treh do sedem let. Število otrok je v tem letu postopno naraščalo ter s tem materialni in prostorski problem. Stavba, ki je bila odprta od ponedeljka do sobote, je bila stara in ni ustrezala takratnim sodobnim razmeram, zato je bila obnova nujno potrebna. Poleg prošenj za obnovo je vrtec Svetu za prosveto in kulturo pošiljal tudi naročila za nove krožnike, lončke, skodelice, hrano in čevlje. Aprila 1951 je bilo v vrtec vpisanih že 34 otrok, število pa naj bi se še povečevalo, vse tja do 40 (Otroški vrtec v Železnikih (1949–1952)).

Poleg vzgojiteljice in hospitantke – pomočnice vzgojiteljice je bila v vrtcu zaposlena tudi kuharica. Poklic vzgojiteljice je lahko opravljala ženska, ki je uspešno končala strokovni študij. Med triletnim delovanjem vrtca se je zamenjalo precejšnje število vzgojiteljic. Med drugimi so bile zaposlene tudi: Alojzija Šinkovec, Helena Strgašek, Pavla Nečimer in Kati Verčič. Vzgojiteljica je vodila dnevno evidenco in pisala dnevnik dela. V slednjega je vsakodnevno zapisovala celoten potek dneva. Poleg posamezne točke je v obliki opombe zapisala tudi svoja opaža-

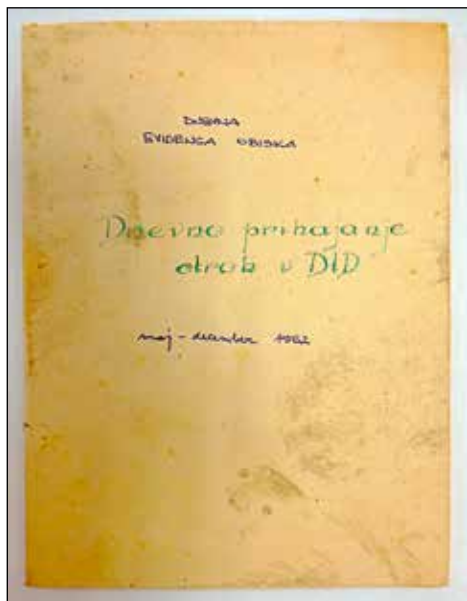
Seznam otrok

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. <i>Potočnik Marija</i>	+	+	+	+	+	+	+
2. <i>Potočnik Jozie</i>	+	+	+	+	+	+	+
3. <i>Potočnik Kati</i>	+	+	+	+	+	+	+
4. <i>Hofler Cilka</i>	+	+	+	+	+	+	+
5. <i>Požnel Goris</i>	+	+	+	+	+	+	+
6. <i>Pihorl Renka</i>	+	+	+	+	+	+	+
7. <i>Pemša Cilka</i>	+	+	+	+	+	+	+
8. <i>Bradic Nikola</i>	+	+	+	+	+	+	+
9. <i>Logar Kaja</i>	+	+	+	+	+	+	+
10. <i>Trid Hevika</i>	+	+	+	+	+	+	+
11. <i>Dehš Kiti</i>	+	+	+	+	+	+	+
12. <i>Lotič Marija</i>	+	+	+	+	+	+	+
13. <i>Markelj Franci</i>	+	+	+	+	+	+	+
14. <i>Glavčnik Tonček</i>	+	+	+	+	+	+	+
15. <i>Horčar Mila</i>	+	+	+	+	+	+	+
16. <i>Horčar Rita</i>	+	+	+	+	+	+	+
17. <i>Omrič Jugelca</i>	+	+	+	+	+	+	+
18. <i>Bradic Ipeka</i>	+	+	+	+	+	+	+
19. <i>Žemstik Saša</i>	+	+	+	+	+	+	+
20. <i>Renka Marija</i>	+	+	+	+	+	+	+

Rad odhoda vsi vzgojitelji, je pa odpadel

Mendejca

Imena otrok, vpisanih v Vrtec dr. Valerije Strnad. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

Vzgojiteljice so prisotnost otrok v vrtcu beležile v posebni beležki. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

Dnevnik dela. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

nja in reakcije otrok. Dejavnosti oz. zaposlitve so se delile na dopoldanske in popoldanske, vmes pa je bil čas za kosilo in spanje. Eden izmed dni v vrtcu je potekal takole:

"Sreda, 2. julija 1952

Dopoldanska zaposlitev:

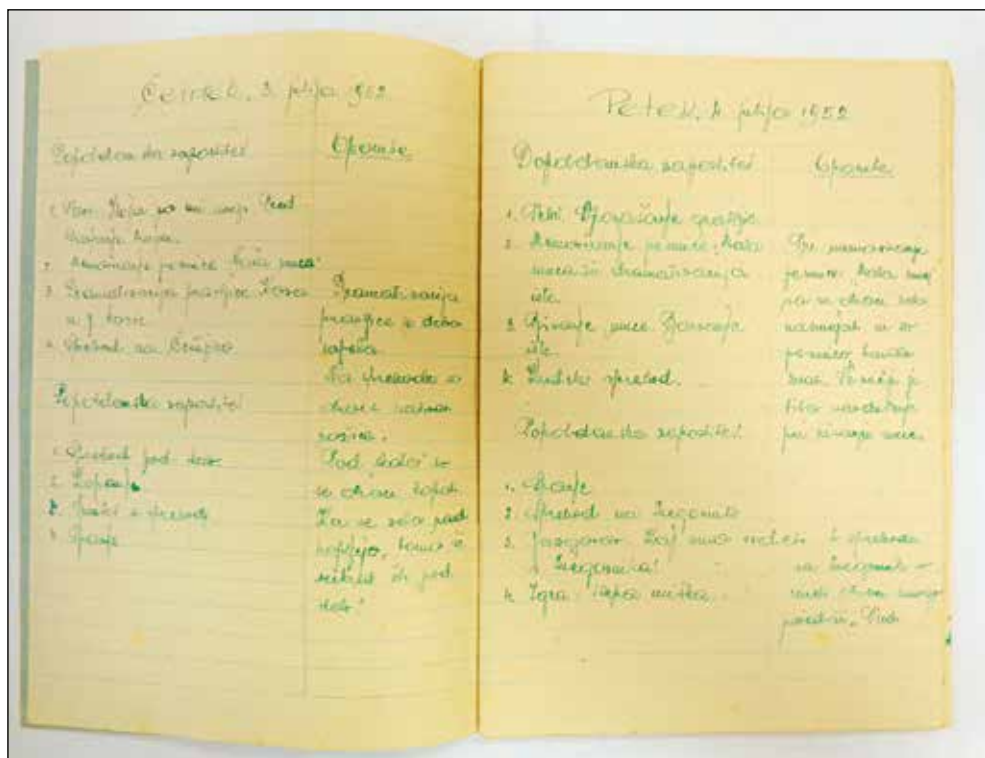
- jutranja telovadba: posnemanje gibov kopača (delo v celoti opravljeno),
- pogovor z otroki: otroci pripovedujejo svoja imena za medsebojno sporazumevanje (otroci zelo zgovorni),
- pravljica o Rdeči kapici (pravljico so z zanimanjem poslušali),
- sprehod v vrt.

Popoldanske zaposlitve:

- igranje slepih miši (otroci zelo živahni),
- pravljica o Rdeči kapici – ponovitev (Pravljico o Rdeči kapici so dobro obnovili, najprej po slikah, nato po vprašanjih),
- gledanje risb o Rdeči kapici. Otroci ugotavljajo, kaj pomenijo posamezne slike,
- sprehod – sprehod k Toni." (Prav tam.)

Običajno so otroci imeli zjutraj oz. v času zbiranja individualne zaposlitve, kot npr. skakanje s kolenico, igranje z žogo, sestavljanje mozaikov ali igra domino. Sledila je jutranja telovadba, kjer so otroci posnemali določene gibe, se razmigali. Pri vodeni dejavnosti so se največkrat naučili novo pesem ali prislunili pravljici, ki so jo kasneje na različne načine obnavljali: preko razgovora, risanja. Vzgojiteljice so se z otroki igrale tudi različne otroške igre, jih peljale na sprehod, v poletnih mesecih kopat v reko ali so pripravile ustvarjalne igre: tovarna, trgovina. Danes jim pravimo igre vlog (prav tam).

A vrtec po dveh letih delovanja investicije za adaptacijo poslojpa ni prejel, zato so bile potrebne donacije staršev. Ker si mnogi tega niso mogli privoščiti, so pričeli otroke iz vrtca izpisovati. Z olajšavami so skušali zaščititi socialno ogrožene družine ter matere samohranilke, vendar so načrti kmalu propadli. V začetku leta 1952 je bila iz njega izpisanih že polovica jasličnih otrok. Julija istega leta je v vrtec hodilo še 24 otrok, septembra 11, decembra pa le še štirje. Da je vrtec tik pred zaprtjem, so se zavedale tudi vzgojiteljice, ki so že 8. septembra v

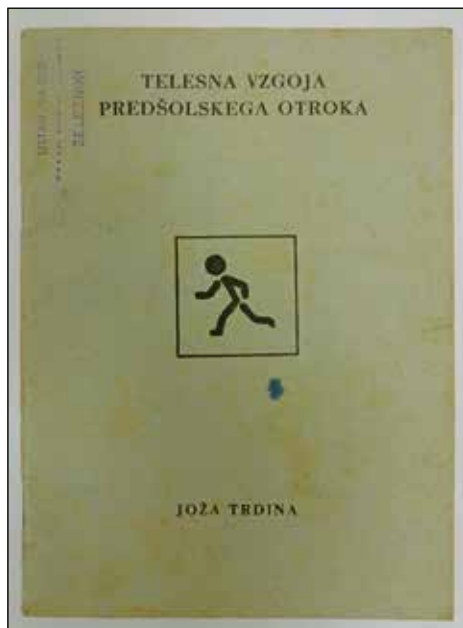
Zapis poteka dneva v vrtcu, julij 1952. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

dnevnik dela zapisale: "Otroci so bili zelo razgibani, zato ker jih je zeblo. Vreme tako mrzlo in otroke tu zebe, a nimamo drv, da bi zakurili. Če ne bomo dobili drv, se bo moral vrtec zapreti." (Prav tam.)

Podatkov o delovanju vrtca v letu 1953 ni, zato lahko predvidevamo, da je Vrtec dr. Valerije Strnad svoja vrata zaprl decembra leta 1952.

Začetek organizirane predšolske vzgoje v Selški dolini

Po drugi svetovni vojni so se v Selški dolini pričele ustanavljati in širiti nove proizvodnje, ki so nudile delo številnim obrtnikom. Ti so kot strokovnjaki na svojih področjih dobili ustrezno delo in si zagotovili stalen zaslužek. Najhitreje sta se razvili kovinska in lesna industrija. Leta 1970 se je število prostih delovnih mest močno povečalo in s tem iskanje nove delovne sile (Planina, 1973). Ponovna gospodarska

Priročnik telesne vzgoje predšolskih otrok, avtor Joža Trdina. Foto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

rast ter s tem povezana zaposlenost odraslih je v Selški dolini pripomogla k odpiranju novih vrtcev. Leta 1968 so ustanovili Vzgojno-varstveno enoto oz. današnji Vrtec Železniki, leta 1982 podružnično enoto v Selcih ter leta 1995 Antonov vrtec.

Vrtec Železniki (1968–)

Prvi oddelek vrtca je bil odprt 1. septembra leta 1968 v eni izmed učilnic v osnovni šoli. Vrtec je deloval od 5.30 do četrte ure popoldne, obiskovalo ga je 12 otrok. Prva vzgojiteljica je bila Jana Zupanek, varuhinja pa Neža Benedičič (Globočnik, 1981–1998).

"V sobi smo imeli kuhinjski kotiček, pa tudi več punč in vozičkov, kar je deklice posebej navduševalo. Zelo veliko časa smo preživeli na vrtu in pri igranju v peskovniku. Družba v vrtcu mi je veliko pomenila. S prijatelji smo se res veliko igrali, se zabavali, poslušali pravljice, gledali knjige, risali ... Ne glede na to, da smo bili skupaj starejši in mlajši

otroci, smo morali po kosilu vsi počivati na ležalnikih. Pokriti smo bili z mehкими volnenimi odevjama, a zaspali nismo mogli. Če smo se smejali in se pogovarjali, smo bili kregani." (Vrtec Železniki, 2008, str. 44.)

Potrebe staršev po varstvu otrok so se čedalje bolj večale in s tem prostorska stiska. Po štirih letih je Skupnost Otroškega vrtca Škofja Loka v bližini šole odkupila stanovanjsko hišo in jo preuredila v otroški vrtec. V stavbi so bile štiri igralnice in razdelilna kuhinja. Otvoritev je bila 27. novembra 1973, število otrok pa se je povečalo na 72 (Globočnik, 1981–1998).

"»Ja, preselili se bomo. V vilo poleg šole. Vsak dan bom šla v vrtec v hišo, ki se ji reče vila,« sem razlagala babici, ki se je te spremembe veselila skupaj z mano. Nisem se spraševala, zakaj govorim o vili in ne o hiši oziroma preprosto vrtcu. Jasno kot beli dan je vendar bilo, da je to posebna hiša. Imela je vendar stolp in velik vrt. Tega pa navadne hiše nimajo. Tudi babica ni dvomila o tem. Vedeli sva, da se vrtičkarji

Otroci in vzgojiteljica Jana Zupanek. Foto: arhiv Vrtca Železniki

Zgradba starega vrtca.
Foto: arhiv Vrtca Železniki

v Železnikih selimo v vilo." (Vrtec Železniki, 2008, str. 46.)

V naslednjih letih se je vrtec usmeril k sistematičnemu organiziranju popoldanskih dejavnosti za otroke, imenovane potujoči vrtec. Program ni potekal le v Železnikih, ampak tudi v večjih okoliških vaseh: Selca, Dražgoše in Sorica. Ena izmed vzgojiteljic je izvajala program vsak dan v tednu na drugi lokaciji. V šolskem letu 1980/81 je bilo v vrtec vpisanih 81 otrok, ki so bili razdeljeni v štiri oddelke: mlajši, mlajši srednji, starejši srednji ter mala šola. Starejši otroci so sodelovali pri tekmovanju za bralno značko, se udeležili smučarskega tečaja in zaključnega izleta. Vzgojiteljice so veliko didaktičnih igrač izdelale same, zlasti lutke, ki so bile med otroki zelo priljubljene. Delo je potekalo po Programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok (Globočnik, 1981–1998).

Program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok je bil sprejet leta 1979. Bil je visoko didaktično strukturiran in usmerjen v pripravo otroka na šolo. Značilno je bilo učenje po korakih, prevladovanje verbalnih in pogosto enoglasnih odgovorov otrok, motiviranje otrok z nagradami, trdo delo in poudarek na skupnem delu. Že v 80. letih je naletel na številne kritike, ki so se nanašale zlasti na visoko

strukturiranost. Nadomestil naj bi ga bolj odprt program, ki bi imel več možnosti za upoštevanje individualnih značilnosti, interesov in želja otrok (Batistič Zorec, 2002).

Leta 1982 se je potreba po organizirani predšolski vzgoji pokazala v Selcih. V tamkajšnji podružnični šoli so pripravili prostor za dva oddelka predšolskih otrok. Istega leta so izven Vzgojno-varstvene enote v Železnikih organizirali 8 oddelkov priprav na šolo. Vodile so jih učiteljice Osnovne šole Prešernove brigade Železniki, program pa je obsegal 120 ur. V naslednjem šolskem letu so se vzgojiteljice aktivneje pričele vključevati v širšo družbo. Udeleževale so se aktivov v okviru Občine Škofja Loka, sodelovale s starši pri zbiranju različnega odpadnega materiala ter v izložbi samopostrežne trgovine na Češnjici pripravile razstavo otroških izdelkov in risb na temo Praznik republike (Globočnik, 1981–1998).

V šolskem letu 1984/85 je bilo v vrtec vpisanih kar 87 otrok. Zaradi prostorske stiske so dodatni oddelki odprli v Selcih. Starši 12 otrok so otroke pripeljali v Železnike, kjer so se zbrali, nato pa v spremstvu vzgojiteljice s kombijem odpeljali v Vrtec Selca. Tam so preživeli dopoldne in se ob 14. uri vrnili nazaj v Železnike in počakali na starše. Tako

otroci kot tudi starši so bili s tem načinom zadovoljni, ker niso imeli dodatnih obremenitev z vožnjo, poleg tega pa so bile igralnice v Selcih prostorne in nove (prav tam).

Vzgojiteljice so dopoldan v vrtcu poskušale narediti čim bolj zanimiv. Otroci so se igrali s punčkami in z vozički, izdelovali različne izdelke iz papirja, jogurtovih lončkov in lesa, šivali, vezli gobeline, hodili na sprehode ali se igrali na igrišču, kjer so imeli na voljo tobogan in vrtiljak. Vsako leto so v vrtcu pričakali dedka Mraza, ki jim je prinesel nekaj novih igrač, organizirali rajanje v pustnem času, praznovali rojstne dneve ter za 8. marec pripravili nastop za starše, na katerem so otroci zapeli nekaj otroških pesmi, recitirali deklamacije in podarili darilo svojim mamam. Občasno so v vrtec dobili tudi obisk. Obiskala sta jih Janez Bitenc, ki jih je naučil svoje otroške pesmi, in gledališka skupina Možek, ki jim je priredila lutkovno predstavo. Pogosto so vzgojiteljice tudi same otrokom pripravile lutkovno predstavo z ročno izdelanimi lutkami ter z izkupičkom zbranega denarja kupile nove igrače (prav tam).

Vrtec je veliko skrb posvečal higieni in zdravstvenemu stanju otrok. Starejši otroci so poleg organiziranih obiskov pri zobozdravniku v vrtcu tudi sami umivali zobe. Vrtec je poskrbel za sistematične preglede otrok pri starosti treh let ter pred vstopom v šolo. Vzgojiteljice so se čedalje bolj pričele zavedati, kako pomembno je dobro sodelovanje s starši. Ob začetku šolskega leta so pripravljale roditeljske sestance, na katerih so predstavile načrt dela in red v skupini. S starši so se tudi dogovorile za potek govornih ur, ki so bile zelo dobro obiskane. Leta 1984 so prvič izvolili svet staršev. Na sestankih, ki so potekali dvakrat letno, so se pogovarjali o načinu dela v vrtcu in aktualnih temah. Vzgojiteljice so organizirale tudi predavanja za starše, vendar so jih zaradi slabega obiska opustile (prav tam).

V šolskem letu 1989/90 so v vrtcu prvič uvedli uvajanje. Pred začetkom obiskovanja vrtca so starše povabili na roditeljski sestanek, jim predstavili enoto in njihovo delo. Staršem so priporočili, da s seboj čim večkrat pripeljejo svoje otroke. V istem

letu so vzgojiteljice spremenile način načrtovanja. Namesto letnega delovnega načrtovanja so uvedle trimesečno načrtovanje. Leto za tem so poizkusile tudi s tedenskim načrtovanjem. Vsak četrtek so se sestale, načrtovale delo, se seznale z dejavnostmi v ostalih oddelkih in izmenjale izkušnje (prav tam).

V 80. letih je čedalje bolj naraščala potreba po gradnji novega vrtca. Prve dejavnosti za pridobitev zemljišča in izdelava idejnega načrta za vrtec s sedmimi oddelki so se pričele leta 1987. Zaradi zapletov z zemljiškim lastnikom so več let razgovori za gradnjo ostali na mrtvi točki. Stari vrtec so z beljenjem garderob in stopnišča skušali ohraniti, vendar je počasi propadal. Obnovo je potrebovalo tudi otroško igrišče poleg vrtca. Zaradi dotrajanosti so odstranili lesena igrala, za nova pa ni bilo denarja. Stvari so se pričele premikati ob začetku šolskega leta 1993/94, ko je vzgojiteljice pred vrtcem pričakalo uničeno igrišče. O stanju so s pismom obvestile predsednika IS Škofja Loka ter ga ponovno pozvale k aktivnemu sodelovanju. Vzgojiteljice so o problemu obvestile tudi širšo javnost v časopisu Gorenjski glas in na Radiu Žiri (prav tam).

Istega leta se je sestavil gradbeni odbor za izgradnjo novega vrtca in določil zemljišče, ki je bilo jugovzhodno od obstoječega vrtca. Zemljišče sicer ni zagotavljalo najboljših razmer, ker je bilo senčno in majhno, vendar je bilo edino na razpolago. Gradbeni odbor se je odločil, da bodo novi vrtec naredili v dveh fazah: najprej izgradnja novih igralnic, nato pa porušenje starega dela in izgradnja novega gospodarskega dela. V naslednjem šolskem letu so intenzivno potekale aktivnosti za gradnjo novega vrtca. Življenje v njem je med tem nemoteno potekalo. Stroške gradnje sta si polovično razdelili občina in Ministrstvo za šolstvo in šport. V novi vrtec so otroci vstopili 1. marca 1996, slavnostna otvoritev pa je bila 31. avgusta istega leta. Prostore sta svečano otvorila takratni minister za šolstvo in šport g. Slavko Gaber in župan Občine Železniki g. Alojz Čufar (prav tam).

V šolskem letu 1996/97 je bilo v vrtcu odprtih pet oddelkov za otroke, stare od enega do sedmih let,

Stavba novega vrtca. Foto: arhiv Vrtca Železniki

dva oddelka zunanje priprave na šolo in en oddelek otrok, ki so v popoldanskih urah obiskovali potujoči vrtec. V naslednjih letih se je vrtec usmeril v ponudbo različnih tečajev izven ali znotraj okvira vrtca, ki so jih izvajale vzgojiteljice ali zunanji delavci. Na voljo so imeli računalništvo, plavalni tečaj, smučarski tečaj, pevski zborček, klekljanje, telovadbo ter ročna dela. Leta 1998 je bila Osnovna šola Železniki ena izmed 42 izbranih šol, ki so poskusno uvajale devetletko. V vrtcu so zato zaključili s programom priprave otrok na šolo. Nekaj vzgojiteljic je prešlo na novo delovno mesto v šolo, število otrok v vrtcu se je zmanjšalo (prav tam).

A ne za dolgo. Že leta 2004 je število vpisanih otrok preseglo število prostih mest v vrtcu. Povečalo se je tudi število zaposlenega osebja. Poleg vzgojiteljic in pomočnic vzgojiteljice so bili v vrtcu zaposlene tudi kuharice, perica, čistilka, hišnik, specialna pedagoginja in blagajniška delavka. Istega leta so otroci drugega starostnega obdobja na pobudo staršev prvič odšli na tridnevno letovanje. Ogledali so si letališče Brnik, se z vlakom peljali okoli Blejskega jezera, si ogledali kmetijo, jahali konje, se ob mraku

sprehodili s svetilkami in pripravili ples v pižamah (Markelj, 2005–2012).

18. septembra 2007 so Železnike prizadele katastrofalne poplave. Materialne škode vrtca ni utrpel, vendar je kljub temu močno občutil posledice te naravne nesreče. Nekaj dni v vrtcu ni bilo pitne vode, zato so jo zagotovili s pomočjo cisterne. Dobili so veliko humanitarne pomoči, ki so jo razdelili med prizadete v poplavah. Naslednje leto je vrtec praznoval 40-letnico delovanja. V ta namen so pripravili razstavo, ki si jo je ogledal tudi predsednik države Danilo Türk, ter izdali glasilo Vrtec in dom z roko v roki za srečno otroštvo. Obletnico so zaokrožili s prireditvijo v športni dvorani, na kateri so nastopali otroci, vzgojiteljice, starši in folklorna skupina (prav tam).

Ob začetku šolskega leta 2009/10 sta ravnatelj Osnovne šole Železniki in župan Občine Železniki v Selcih slavnostno odprla nove prostore v eni izmed učilnic osnovne šole. Igralnico so opremili za otroke prvega starostnega obdobja ter tako zagotovili mesto kar 56 otrokom. Vrtec je bil že naslednji dan polno zaseden. A prostorska stiska se je kljub temu

nadaljevala. Leto kasneje je ravnatelj Osnovne šole Železniki ponudil učilnico v šoli, ki so jo preuredili v igralnico za najstarejše otroke. Celotni vrtec je tako obsegal 11 oddelkov na kar treh različnih lokacijah (prav tam).

Antonov vrtec (1995–)

Antonov vrtec je zasebni vrtec in deluje s koncepcijo. Ustanovljen je bil 16. 5. 1995, ko je Župnijski pastoralni svet Župnije Železniki sprejel akt o ustanovitvi zavoda z nazivom Antonov vrtec. Septembra istega leta je vrtec odprl svoja vrata in sprejel prvih 23 otrok. Mesec kasneje je Ministrstvo za šolstvo in šport izdalo odločbo, da vrtec izpolnjuje pogoje za izvajanje programa za predšolske otroke, v katerega lahko sočasno vključi 61 otrok. Konec šolskega leta je bilo v vrtec vpisanih že 33 otrok. Razdeljeni so bili v dve starostni skupini, mlajšo in starejšo. Med pomembne dejavnosti, ki so se zgodile v prvem letu delovanja, vrtec šteje obisk klekljaric in Miklavža, izlet s starši na Miklavško goro, organiziranje božičnih delavnic ter igranje živih jaslic, ogled vrtca za zunanje obiskovalce in srečanje otrok na Brezjah z otroki, ki prihajajo iz drugih katoliških vrtcev po Sloveniji. Vrtec je v svojem prvem letu delovanja imel prostore le v prvem nadstropju stavbe, leto kasneje pa se je povečal še za eno nadstropje (Antonov vrtec, 1995–2013).

"Število otrok se je s 25. septembra 1995 povečalo na največ 52 v maju 1999. Seveda se je zelo poznala uvedba devetletke v OŠ Železniki in takrat se je pokazala potreba po preureditvi prostorov za otroke od prvega leta starosti dalje. Sedaj je v vrtcu 45 otrok, starih od enega do šest let, in so razdeljeni v tri skupine glede na starost. Od vsega začetka naš vrtec obiskujejo tudi otroci z motnjami v razvoju in se lepo vključujejo med ostale otroke, ki se od njih marsikaj naučijo. Zadnje leto v naš vrtec dvakrat mesečno prihaja mobilna specialna pedagoginja Alenka Koželj iz Zavoda za usposabljanje invalidne mladine Kamnik in s temi otroki individualno dela

ter pomaga vzgojiteljicam s strokovnimi nasveti." (Antonov vrtec, 2002, str. 3.)

Vrtec je do danes imel 11 otrok s posebnimi potrebami. Poleg cerebralne paralize, ki je bila najpogostejša motnja, so ga obiskovali tudi otroci s splošnim zaostankom, otroci s presajenimi jetri, z Downovim sindromom in otroci z motnjami na govornem področju. V ta namen se vzgojiteljice udeležujejo izobraževanj, namenjenim delu z otroki z motnjami v razvoju. Vzgojiteljice so se v letih od ustanovitve vrtca pa do danes udeleževale tudi drugih predavanj ter širile svoje znanje na drugih področjih, npr. socialni in čustveni razvoj otroka, razvoj otroške risbe ipd. (Antonov vrtec, 1995–2013).

Nekatere dejavnosti oz. dogodki se v vrtcu odvijajo vsako leto. Mednje spadajo srečanje s šolarji in starimi starši, božičnica, šmarnice, dan staršev, tridnevno letovanje, nastopanje na prireditvi Luč v vodo, izdaja pesmarice s pesmimi, ki jih otroci pojejo čez leto, in obisk različnih gostov, ki predstavijo svoj poklic: frizer, fotograf, veterinar, glasbenik, zobna asistentka, avtomehanik itn. Vsako šolsko leto vrtec prične z izletom in mašo ter konča z zahvalno mašo, ki jo pripravijo starši bodočih šoloobveznih otrok. V letih od ustanovitve pa do danes so pripravili tudi številne predstave, delavnice, razstave ter organizirali različne tečaje (prav tam).

"V vrtcu poskrbimo, da imamo kvalitetne igrače, in jih kupujemo načrtno, vsako z določenim namenom. Želimo, da bi otroci ob igri razvijali še različne sposobnosti, se učili in hkrati zabavali. Seveda pa jim veliko pomeni to, da si zanje vzamemo čas, se z njimi igramo in pogovarjamo." (Antonov vrtec, 2006, str. 7.)

Marca leta 2000 je vrtec sprejel nacionalni dokument Kurikulum za vrtec, po katerem deluje še danes. Vzgojiteljice za otroke pripravljajo dejavnosti z vseh šestih področij s poudarkom na oblikovanju temeljnih krščanskih vrednot. Vrtec si vsako leto izbere širšo temo v povezavi s krščansko vero in jo obravnava skozi celo leto. Tako si je na primer v šolskem letu 2010/11 kot glavno temo oz. rdečo nit izbral čudeže, ki so opisani v Svetem pismu: svatba

v Kani Galilejski, Jezus lovi ribe, ozdravi hrome ga človeka, nasiti pet tisoč mož v puščavi, pomiri vihar, obudi Jairovo hčer, vstane od mrtvih in hodi po vodi. Vsak mesec so otroci spoznali en čudež ter ga z različnimi dodatnimi dejavnostmi in srečanji s starši nadgradili (Antonov vrtec, 1995–2013).

Vrtci v Selški dolini danes

Vrtec Železniki

Skozi zgodovino se je vrtec pri Osnovni šoli Železniki čedalje bolj večal. Zadnjo spremembo je doživel leta 2011, ko so k obstoječi zgradbi zgradili prizidek z dvema igralnicama za prvo starostno obdobje s teraso in garderobo, telovadnico, kabinet, osebno dvigalo in sanitarije. Na novo so uredili tudi igrišče pred vrtcem, ki je postalo bogatejše za nove gugalnice in podlage pod igrali. Slavnostna otvoritev je bila 11. novembra 2011, na kateri so prerezali trak

in krajanje povabili na ogled novih prostorov župan Občine Železniki g. Mihael Prevc, ravnatelj Osnovne šole Železniki g. France Rant in pomočnica ravnateljice ga. Martina Markelj (Markelj, 2005–2012).

Vzgojiteljice so se aktivno pričele udeleževati izobraževanj na temo komunikacije, vzgoje, gibanja, zdravja in uporabe IKT pri načrtovanju, izvedbi in evalvaciji dela. K temu so pričele spodbujati tudi starše s številnimi predavanji. Vrtec se je čedalje bolj pričel vključevati in sodelovati v različnih:

- humanitarnih akcijah: Akcija za čiste otroške želelje, Podajte nam roko, Pomagajmo otrokom iz socialno šibkejših okolij do izobrazbe,
- drugih akcijah: čiščenje okolice, Živi preprosto in solidarno,
- projektih: Eko šola in vrtec, Comenius, Pasovček in Euchires, Po Kekčevih stopinjah do znanja, Fibonaccij ter projekti, ki so se jih domislile vzgojiteljice,
- natečajih: Najbolj športni vrtec, Naravne in druge nesreče.

Danes celotni vrtec šteje 14 oddelkov, ki so na treh različnih lokacijah:

Vrtec Železniki danes. Foto: Janez Tolar

Vrtec Železniki, Enota Selca danes. Foto: Janez Tolar

- v stavbi vrtca: devet oddelkov,
- v osnovni šoli: dva oddelka,
- vrtec v Selcih: trije oddelki (prav tam).

Vrtec staršem ponuja celodnevni program, če oddelki niso polnoštevilo zasedeni, pa tudi krajši in poldnevni program. V popoldanskem času poteka enkrat tedensko tudi potujoči vrtec. Zaposleni v vrtcu se trudijo pomagati staršem pri celoviti skrbi za otroka, da bi se ti počutili varne, sprejete in zadovoljne. Vzgojiteljice dejavnosti v vrtcu skrbno načrtujejo, hkrati pa prisluhnejo otrokom in se jim prilagajajo. Gradijo prijazne medosebne odnose, ustvarjajo prijetno vzdušje in ustvarjalno pristopajo k vzgoji otrok (Osnovna šola Železniki – vrtec – dejavnosti – programi, 2013).

Antonov vrtec

Danes Antonov vrtec obiskuje 42 otrok, ki so razdeljeni v tri starostne skupine:

1. starostno obdobje oz. mlajša skupina (od prvega leta do tretjega leta) – 12 otrok,
2. starostno obdobje oz. srednja skupina (od tretje-

ga do četrtega leta) – 10 otrok,

3. starostno obdobje oz. starejša skupina (od četrtega do šestega leta) – 20 otrok.

Vrtec je odprt od ponedeljka do petka od 5.30 do 15.30, le v času poletnih kolektivnih dopustov je dva tedna zaprt. Staršem ponujajo celodnevni program in polovični program, v katerem je otrok v vrtcu izmenično vsak drugi dan. Program se izvaja le, če se starši otrok iz iste skupine dogovorijo za izmenično varstvo (Antonov vrtec – programi, 2013).

V vrtcu so zaposlene tri vzgojiteljice, dve pomočnici vzgojiteljici, računovodkinja, kuharica in čistilka. Ravnatelj vrtca je župnik Župnije Železniki, gospod Tine Skok. Za vodenje, organiziranje dela in izvajanja pedagoškega procesa pa je zadolžena pomočnica ravnatelja, ga. Nežka Čufar. Zaposleni vzgajajo otroke s strokovnim znanjem in osebnim zgledom, razvijajo otrokovo samostojnost, ustvarjalnost, odgovornost ter ga usmerjajo k spoštovanju kulturno-verskih vrednot in običajev. Otroke seznanjajo z verskimi prazniki in bogatijo versko življenje otrok v tesnem sodelovanju z njihovo družino (Antonov vrtec – vrtec se predstavi, 2013).

Vrtec velik poudarek daje glasbi in likovni ustvar-

Antonov vrtec danes. Foto: Janez Tolar

jalnosti. Vzgojiteljice z otroki veliko pojejo ob spremljavi kitare, igrajo na male inštrumente, vabijo glasbenike in vsako leto izdelajo svojo pesmarico. Likovne izdelke redno razstavljajo na Občini Železniki in v vitrini pred vhodom v cerkev sv. Antona v Železnikih. Skupaj s starši in z otroki ob koncu šolskega leta oblikujejo tudi glasilno Antonček, ki je vsakič

posvečen drugi temi in jih predstavi širši javnosti. Največja posebnost je njegova majhnost, saj deluje vrtec kot velika povezana družina (Čufar, 2010).

Zahvala

Rada bi se zahvalila Janezu Tolarju za pomoč pri urejanju fotografij ter svoji družini za podporo.

LITERATURA

Pisni viri

- Antonov vrtec; ur. Čufar, N. (1995–2013). *Arhiv Antonovega vrtca*. Železniki.
- Antonov vrtec; ur. Čufar, N. (2002). *Antonček 1*, Glasilo župnijskega Antonovega vrtca Železniki.
- Antonov vrtec; ur. Čufar, N. (2006). *Antonček 5*, Glasilo župnijskega Antonovega vrtca Železniki.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (1995). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Bogataj, A. (2004). *Čipkarstvo v Železnikih*, Pegam, P. (ur.) v: zborniku Selške doline – Železne niti 1. Maribor: Muzejsko društvo Železniki. str. 95–108.
- Čufar, N. (2010). *V majhni hiši je veliko prijateljev – Antonov vrtec Železniki*. Železniki: tisk Aleksander Čufar.
- Demšar, V. (2011). *Nasilna selitev družin iz zgornjega dela Selške doline o božiču leta 1945*, Pegam, P. (ur.) v: zborniku

Selške doline – Železne niti 8. Ljubljana: Muzejsko društvo Železniki, str. 287–296.

Devjak, T. in sod. (2012). *Predšolska vzgoja: od starega k novemu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Dolenc, J. in sod. (2002). *Doba železarstva v Železnikih*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Dolenc, J. (1973). *Iz kronistovih zapiskov o žebjarjih v Železnikih*, Berčič, B. (ur.) v: Loški razgledi 20. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, str. 81–99.

Globočnik, A. (1999). *Železniki*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Globočnik, L. (1981–1998). *Železniki: Šolska kronika Vzgojno-varstvene enote v Železnikih*.

Koblar, F. (1976). *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.

Košmelj, V. (2007). *Železniki skozi čas*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Kurikulum za vrtce (1999). Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad RS za šolstvo, Ljubljana.

Markelj, M. in Globočnik, L. (1999–2005). *Železniki: Kronika vrtca pri Osnovni šoli Železniki*.

Markelj, M. (2005–2012). *Železniki: Kronika Vrtca pri Osnovni šoli Železniki*.

Ocepek, M. (1959). *Železniki: Kronika Župnije Železniki*.

Otroški vrtec v Železnikih (1949–1952). Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana (enota v Škofji Loki, tehnična enota: 1–6).

Pavlič, S. (1991). *Predšolske ustanove na Slovenskem*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.

Planina, F. in sod. (1973). *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki.

Primožič, T. (2000). *Življenje s klekljano čipko*, Podnar, F. (ur.) v: Loški razgledi 47. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, str. 153–168.

Puhar, A. (1982). *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: ČGP Delo – Tozd Globus.

Švent, R. (2007). *Slovenski begunci v Avstriji*. Ljubljana: Založba ZRC.

Vrtec Železniki; ur. Markelj, M. (2008). *Vrtec in dom z roko v roki za srečno otroštvo*. Ljubljana: Prijatelj & Prijatelj d. o. o.

Spletni viri

Antonov vrtec – sodelovanje s starši. (2013). Dostopno na: <http://www.antonov-vrtec.si/index.php/sodelovanje-s-starsi> (datum ogleda 11. 5. 2013).

Antonov vrtec – programi. (2013). Dostopno na: <http://www.antonov-vrtec.si/index.php/programi> (datum ogleda 5. 5. 2013).

Antonov vrtec – vrtec se predstavi. (2013). Dostopno na: <http://www.antonov-vrtec.si/index.php/vrtec-se-predstavi> (datum ogleda 5. 5. 2013).

Batistič Zorec, M. (2002). Učenje v vrtcu.

Dostopno na: http://www.sodobna-pedagogika.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1451&Itemid=21 (datum ogleda 11. 4. 2013).

Osnovna šola Železniki – vrtec – zaposleni. (2013).

Dostopno na: http://www.os-zelezniki.si/index.php?option=com_content&view=article&id=133&Itemid=153 (datum ogleda 29. 4. 2013).

Osnovna šola Železniki – vrtec – dejavnosti – programi. (2013). Dostopno na: http://www.os-zelezniki.si/index.php?option=com_content&view=article&id=135&Itemid=159 (datum ogleda 29. 4. 2013).

Že 20 let ustvarjamo boljši svet: Društvo tabornikov Rod zelene sreče Železniki

Laura Benedičič

Letos mineva 20. leto od ustanovitve edinega taborniškega društva v Železnikih – Rodu zelene sreče. Skozi leta so se menjavale generacije, posamezniki so prihajali in odhajali, šotori so se strgali in na novo kupovali, nekatere navade so se pozabile in druge na novo ustvarile. Taborništvo je zelo dinamična aktivnost, vedno prihaja do sprememb, prilagajanj in posodabljanj. A vendarle smo danes še tu in s približno 60 člani vztrajamo in poskušamo s čim več aktivnostmi zapolniti svoj prosti čas na kar se da koristen in kreativen način.

V začetku 20. stoletja so se v Severni Ameriki in Evropi začela ustanavljati mladinska društva, ki so skrbela za duševni in telesni razvoj mladih. Industrializacija je povzročila vedno večje umikanje nazaj k naravi in ta društva naj bi poskrbela za vzgajanje mladine v sožitju z naravo. Eno takih gibanj je bilo tudi skavtstvo, katerega ustanovitelj je lord Baden Powell. K nam se je ta dejavnost razširila kmalu

po prvi svetovni vojni in število mladih skavtov je hitro naraščalo. Vzporedno s skavtstvom pa se je razvijalo tudi gozdnovištvo, ki pa je v naše kraje prišlo nekaj let kasneje. Skavti in gozdovniki so bili sprva del skupne organizacije, kasneje pa je prišlo do razhajanj predvsem politične narave. Med drugo svetovno vojno je bila Jugoslavija močno porušena, prav tako pa so bila zrušena delovanja društev, med

Pogled na tabor, Bovec 2001. Foto: arhiv RZS

Večer ob ognju, Moravče 1998. Foto: arhiv RZS

njimi tudi skavtskega in gozdovniškega. Okoli leta 1950 je Jugoslavija začela svoj program dela z mladino in ustanavljale so se razne mladinske organizacije. Po vzoru predvojnih skavtov in gozdovnikov je nastala Zveza tabornikov Slovenije, ki deluje še danes. V tistem času so potrebe takratne družbe zahtevale drugačno nalogo organizacije, njen cilj je bil tako vzgojiti popolne socialistične osebnosti.

V času Jugoslavije so se taborniki v mestih povezali v odrede, eden je deloval tudi v Železnikih – Selški odred. Taborništvo je, po besedah gospoda Braneta Mohoriča, v Železnike prišlo že leta 1965. Po pobudi Franceta Berčiča - Berka, učitelja likovnega pouka, ki je bil član taborniškega odreda v Škofji Loki, se je nekaj zanesenjakov zbralo in ustanovilo Selško četo, saj za odred še niso imeli dovolj velikega števila ljudi. Po nekaj letih je število članov naraslo, in ko je preseglo število 30, so se taborniki preimenovali v Selški odred. Taborniške aktivnosti so takrat potekale zelo podobno kakor danes, le da so v tistih časih prejemale več pomoči in podpore staršev, učiteljev, drugih rodov ter organizacij. Kljub dobremu delu pa je v osemdesetih letih taborništvo počasi propadalo in tudi doživelo svoj konec. Najstarejši so si ustvarili družine in zaradi pomanjkanja časa le redko sodelovali pri organizaciji, mlajši pa niso

imeli dovolj motivacije za nadaljevanje in število članov se je vedno bolj manjšalo. Sledilo je precej let zatišja, ko v Železnikih ni bilo nobenega taborniškega društva.

Taborniški duh pa je v ljudeh še vedno živel in našli so se pobudniki, ki so želeli ponovno prebuditi delovanje organizacije. Le nekateri izmed takih so bili gospa Martina Sedej, Jure Žitnik (prvi načelnik) in Jana Markelj Kalan (prva starešina). Z njihovo pomočjo so se taborniški navdušenci zopet zbrali in leta 1994 ustanovili rod, ki so ga poimenovali Rod zelene sreče. Že poleti so se štirje člani udeležili inštruktorskega tečaja in njihova prva akcija je bila propagandni tabor, kjer so doživeli velik odziv in

Izlet na Miklavško goro, 1994. Foto: arhiv RZS

Ustanovni
občni zbor,
1995.

Foto: arhiv RZS

pridobili še več motivacije za nadaljnje delo, tako so že mesec kasneje pripravili prvi izlet na Miklavško goro ter kmalu za tem lov na lisico za najmlajše. Rod je bil uradno potrjen šele naslednje leto na občnem zboru, na dan tabornikov, 22. 4. 1995, pa so svojim članom podelili prve rutke. To leto so se taborniki odpravili tudi na prvo taborjenje v Davčo, ki pa je trajalo le štiri dni, a zato ni bilo nič manj uspešno in zanimivo. Sledile so še udeležbe vodstva na različnih tečajih, mnogoboj, izlet na Prtovč, Vesela srečanja, republiško orientacijsko tekmovanje in druge

akcije. Naslednje leto se je začelo z zimovanjem v Martinj Vrh in se nadaljevalo z mnogimi dejavnostmi, izleti in obiski srečanj, mnogobojev, tekmovanj, vsekakor najzanimivejše pa je bilo taborjenje v Ribnem.

Vsako leto je imelo vodstvo več in več izkušenj ter pridobljenih znanj s tečajev in srečanj z drugimi rodovi, zato je bil tudi program vedno bolj pester in zanimiv. Leta 1997 se je rod udeležil tekmovanja Glas svobodne Jelovice, ki ga že vrsto let organizirajo taborniki iz Škofje Loke. Poleg taborjenja v Jagod-

Tabor Ribno,
1996.

Foto: arhiv RZS

Neža Maurer na obisku, zimovanje Martinj Vrh 1998.
Foto: arhiv RZS

ju in zimovanja v Martinj Vrh so se člani rodu lahko udeležili tudi plavanja v bazenu, izleta na Sveti Mohor, rodovega mnogoboja na Belih tratih, orientacije in mnogih drugih akcij. Tistega leta pa je izšla tudi prva številka rodovega časopisa Detlca.

Četrto leto po ustanovitvi je zimovanje zopet potekalo v Martinj Vrh z obiskom Neže Maurer, taborjenje, ki se ga mnogi spomnijo kot najbolj blatnega v zgodovini rodu, pa je bilo tisto leto v Moravčah. Rod se je odpravil še na smučanje na Soriško planino, na

Vesela srečanja v Kranj, na ROT v Žiri in celo v Ljubljano v živalski vrt. Sledilo je leto 1999 in z njim zimovanje na Prtovču, smučanje, taborjenje na Slapu ob Idrijci, Vesela srečanja v Železnikih, ogled Ravenske jame, mnogoboji, orientacija ter lov na lisico. Z začetkom novega tisočletja je rod svojim članom ponudil prav posebno doživetje – pohodni tabor. Starejši taborniki so peš prehodili pot iz Železnikov do Gornjega Gradu, kjer je potekalo taborjenje. Seveda tisto leto niso manjkali zimovanje na Prtovču,

Indijanski dan, tabor Gornji Grad 2000.
Foto: arhiv RZS

Otvoritev zleta
Zveze tabornikov
Slovenije,
Tolmin 2002.
Foto: arhiv RZS

novoletna čajanka, peka kostanja, lokostrelstvo na Soriški planini, mnogoboj in celo izlet v Ljubljano na karting.

Leta 2001 je zimovanje potekalo v Sorici, taborjenje pa v Bovcu. Tisto leto so nastale tudi rodove majice, člani so si ogledali lutkovno predstavo, odšli na izlet do bolnice Franje, najstarejši člani pa so se odpravili na t. i. "hike" (večdnevni pohod z bivakiranjem v naravi). Naslednje leto zaznamujeta predvsem majanje (podobno kot zimovanje, le da poteka v mesecu maju) v Sorici in pa taborjenje na Slapu ob Idriji, poleg tega pa se je v Selcih odvijal tudi mnogoboj za občane, zlet Zveze tabornikov Slovenije v Tolminu, obisk Kekčeve dežele, muzejski dan in obisk Koloseja. Taborjenje smo leta 2003 preživeli ob hladni Soči, tisto leto pa so potekali tudi novoletna čajanka, bivakiranje, ogled kino predstave in ostale že tradicionalne akcije. Ob deseti obletnici ustanovitve, leta 2004, je izšla posebna izdaja revije Detlca, v isti namen pa je bila v Kulturnem domu postavljena tudi taborniška razstava. Poleti se je v Ilirski Bistrici odvijal mednarodni zlet POW-WOW, ki so se ga udeležile članice voda Bouh, istočasno pa so se ostali taborniki namakali na taborjenju ob Kolpi. Zimovanje je naslednje leto potekalo na zasneženi Vodiški planini, na tabor pa smo se odpravili v

Čezsočo. V prvi polovici leta se je vodstvo udeležilo Glasu svobodne Jelovice, praznovali smo dan tabornikov in sodelovali pri prireditvi Luč v vodo, v drugi polovici leta pa smo pripravili orientacijo za občane ter novoletno čajanko.

V letu zimskih olimpijskih iger 2006 so se tudi člani našega rodu pomerili v olimpijadi, in sicer na zimovanju na Prtovču, poleti pa smo se pogreli na taborjenju v Jelendolu. Poleg tradicionalne novoletne čajanke, mnogoboja za občane, praznovanja dneva tabornikov in propagandnega tabora je Rod zelene sreče v letu 2007 obiskal tudi Kekčevo deželo, organiziral zimovanje na Vodiški planini in že drugo leto zapored taborjenje v Jelendolu. Naslednje leto smo zimovanje organizirali pri kuharici Tonki na

Lokostrelstvo. Foto: arhiv RZS

Zimovanje Kriška
gora 2008.
Foto: arhiv RZS

Kriški gori, obiskali smo Hišo eksperimentov, taborjenje pa je potekalo ob Kolpi, kjer smo se odpravili na rafting in čez teden izdajali taborni časopis Žiga – Žaga. Leto je bilo hitro naokrog in že smo se v februarju 2009 peljali proti šoli v Kropi na zimovanje, kjer smo si seveda ogledali tamkajšnji muzej in primerjali njihove železarske izdelke s tistimi iz našega

kraja. Taborjenje smo preživeli na Dvoru ob Krki, v Selcih pa smo organizirali območni mnogoboj Gorenjske. Naslednje leto je ponovno potekalo v duhu zimskih olimpijskih iger in na zimovanju na Kriški gori (Vankriška) so se člani lahko pomerili v različnih športnih in malo manj športnih disciplinah. Poleti smo odšli na tabor ob Nadižo, ki se nam je s svojo toplo vodo za vedno vtisnila v spomin. Na Kriški gori nam je bilo zelo všeč, zato smo se leta 2011 ponovno vrnili tja na zimovanje in uživali v snegu, obsijanem s soncem. Tisto leto je taborjenje potekalo v Bovcu in vodniki se ga še vedno spominjamo kot enega najboljših taborov. Seveda smo pripravili tudi orientacijo za občane, ki je začela privabljati vse več ljudi, na novoletni čajanki pa nas je obiskal Božiček.

Leto 2012 je bilo za nas zelo pomembno, saj smo imeli v načrtu precej odmeven in obsežen projekt. Skupaj s skavti stega Žilavi žeblički in Klubom študentov Selške doline smo v juniju pripravili progo preživetja. Udeležba je bila odlična, pa tudi sama proga in vzdušje. Sicer pa smo se udeležili tudi zimovanja v šoli v Sorici in taborjenja v Podbeli ob Nadiži. Člane smo peljali na bivač v Kališe, udeležili smo se čistilne akcije in ROT-a v Žireh, odšli v Dravograd pomagat prizadetim v poplavih, pripravili lov na lisico in foto orientacijo. Lani smo bili ponovno del velikega projekta, saj smo s taborniki RSŽ-ml iz

Postavljanje stražnega stolpa na območnem mnogoboju Gorenjske, Selca 2009. Foto: arhiv RZS

Novoletna čajanka
2011. Foto: arhiv RZS

Kranja in REŠ z Vrhnike organizirali taborjenje treh rodov ob Idrijci. Tabora se je udeležilo okrog 200 tabornikov, kar je bilo za nas enkratno doživetje. Tisto leto smo se ponovno podali na zimovanje v Kropo ter v Kališe na bivak, seveda pa smo pripravili tudi novoletno čajanko ter orientacijo za občane. Odločili smo se, da poleg zimovanja in taborjenja uvedemo še jesenovanje, ki smo ga med krompirjevimi počitnicami izvedli v Cerknem in ga bomo vsekakor še ponovili. Danes pa, ko Rod zelene sreče praznuje 20 let, je za naš še posebej aktivno leto. Poleg zimovanja v Srednji vasi pri Bohinju, Glasu svobodne Jelovice v Podbrdu, čistilne akcije, foto orientacije, taborniškega vikenda na Športnem parku Rovn in razstave v Občini Železniki bomo člani letos priredili še taborjenje ob Kolpi, razstavo v Kulturnem domu na Čipkarskih dneh, orientacijsko tekmo-

nje, jesenovanje in novoletno čajanko, seveda pa se bomo udeležili tudi tekmovanj in drugih akcij v teku leta. Tu se za zdaj opis naše zgodovine konča, upamo pa, da jo bodo v nadaljnjih letih delovanja naši zanamci dopolnjevali z nič manj pestrim in aktivnim programom.

Tabor treh rodov, Idrijca 2013. Foto: arhiv RZS

Proga preživetja. Foto: arhiv RZS

Igre na snegu, Srednja vas pri Bohinju 2014.
Foto: arhiv RZS

Taborniška prisega. Foto: arhiv RZS

In kdo sploh smo taborniki? Mnogi si nas predstavljajo v taborniških krojih z rutkami okrog vratu, s pohodnimi čevlji na nogah in prevelikimi nahrbtniki na ramenih. Kljub temu pa nas take lahko vidite le redko kdaj, naša obvezna oprema je namreč le rutica. Taborniki iz nekega večjega kraja se združujejo v rodove, ti pa so sestavljeni iz starostno razdeljenih družin. Najmlajši, predšolski otroci so murni, člani do 12. leta se imenujejo medvedki in čebelice (MČ), otroci do končane osnovne šole spadajo med gozdovnike in gozdovnice (GG), kasneje

so sprejeti v klub popotnikov in popotnic (PP), kjer ostanejo vse do 21. leta. Ti nato dobijo naziv raziskovalcev in raziskovalk (RR), ob dopolnjenem 27. letu pa postanejo grče. Vsako družino prepoznamo po rutkah svoje barve – vse od rumene, rdeče, zelene in modre do oranžne in vijolične. Znotraj družin so skupine vodov, ki vsebujejo od pet do deset članov približno enake starosti. Vodi se sami poimenujejo in se enkrat tedensko srečujejo na vodovih sestankih, ki, če je le mogoče, potekajo zunaj v naravi. Tam se taborniki učijo različnih taborniških veščin in znanj, spoznavajo taborniško organizacijo in se učijo živeti ter delovati v skladu s taborniškimi zakoni. Količina in zahtevnost naučenega se povečuje skupaj s starostjo tabornika, začenši s taborniškimi osnovami, ki jih član nato nadgradi in dopolnjuje skozi leta svoje aktivnosti v organizaciji.

Vrhunec in veliki zaključek taborniškega leta je vsekakor taborjenje. To je enotedenski poletni odidih s spanjem v šotorih, brez elektrike in modernih naprav, z obilico taborniških navad in z zabavnim programom. Vsak dan na taboru se začne s telovadbo in z zajtrkom ter nadaljuje z dopoldanskim družabno-poučnim programom in seveda z igrami. Po kosilu in obveznem počitku se lotimo popoldanskih aktivnosti, ki so podobne dopoldanskim: taborniška znanja, spoznavanje narave in drugih kultur, delavnice, kopanje, vodne igre ter mnoge druge. Sledi

Na vodovem sestanku.
Foto: arhiv RZS

Jutranji zbor.
Foto: arhiv RZS

večerja in po njej večerni program, ki ga pogosto vodimo vodniki v sodelovanju z ostalimi člani. Po končanem dnevu se odpravimo spat vsi razen dežurnega voda, katerega naloga je varovati cel tabor, zlasti zastavo, ki jo po taborniškem običaju lahko ostali udeleženci tabora poskušajo ukrasti. Poleg tega običaja pa smo na taborjenju priča še mnogim drugim – od poroke, krsta in prisege (podeljevanje novih rutk) do bivakiranja, jutranjega ter večernega zbora in prižiga ognja. Za vsakega tabornika je taborjenje nepozaben dogodek, poln novih izkušenj in znanj, predvsem pa je to velik dosežek v taborniškem življenju.

Pozimi se podoben dogodek odvija v koči ali šoli, poimenujemo pa ga zimovanje. Poleg teh dveh akcij rodovi pripravijo še različna jesenovanja ali pomladovanja, skozi celo leto pa organizirajo več izletov, pohodov, tekmovanj in ostalih aktivnosti, tako za svoje člane kakor tudi za njihove sorodnike, prijatelje in ostale. Starejši taborniki (od 15 let naprej) se udeležujejo raznih srečanj, sestankov in tečajev (vodniški, inštruktorski, specialistični – prva pomoč, pionirstvo ...) ter se tako naučijo kar se da dobro voditi svoj vod, neki dogodek ali pa celotno organizacijo. Znotraj le-te je namreč potrebno veliko dela, zato ima vsak član vodstva svojo vlogo – od starešine, načelnika, gospodarja, blagajnika vse do

propagandista in izletnika. S tem se količina dela razporedi med več članov, vsak pa nekaj prispeva k delovanju društva. Trudimo se, da naši člani čim bolj aktivno sodelujejo pri pripravi in izvedbi aktivnosti, primernih starostni kategoriji. Taborništvo torej ni le postavljanje ognjev in šotorov, učenje vozlov ter petje pesmi ob zvokih kitare. Kot član te organizacije spoznaš stvari, ki ti jih v šoli nihče ne predstavi. Taborništvo te pripravi na življenje, naučiš se biti samostojen, odgovoren, organiziran, spoznaš pomembne vrednote in dobiš občutek za prostovoljstvo ter tovarišstvo. S tem tabornik postane družbeno odgovoren in avtonomen posameznik, glavno orodje za doseganje te stopnje pa je življenje v naravi in skupaj z njo.

Sestanek vodstva rodu. Foto: arhiv RZS

Kot že rečeno, je v Rodu zelene sreče trenutno okrog 60 članov, od tega 15 v vodstvu in šest, ki jih na vodenje rodu še pripravljamo. Ostali so porazdeljeni med pet vodov: Gozdni pirati, Bojeviti cofi, Leteči polži, Leteče palačinke in Vroče hrenovke. Alples nam je prijazno odstopil kletno sobo v stavbi, kjer ima prostore tudi Občina Železniki – tam hranimo vso opremo in opravljamo sestanke vodstva. Vodovi sestanki potekajo v prostorih Osnovne šole Železniki ali Mladinskega centra Železniki, če vreme dovoljuje, pa seveda na prostem. Z leti smo počasi kupovali dele opreme in danes lahko s ponosom rečemo, da smo lastniki večine stvari, potrebnih za delovanje našega rodu. Finančno nas najbolj podpira Občina Železniki preko razpisa za mladinske dejavnosti, poleg tega pa si za določene projekte skušamo zagotoviti še sponzorje. Velik del prispevamo člani sami, in sicer preko tabornin ter zimovalnin, kar nekaj denarja pa prejmemo tudi prek prostovoljnih prispevkov, za kar se vsakemu posamezniku najlepše zahvaljujemo. Letno članarino, katere večinski delež gre Zvezi tabornikov Slovenije za zavarovanja ter reviji Tabor, skušamo obdržati na minimalni ravni in s tem našim članom zagotoviti čim višjo kakovost s čim manj stroški.

Povezovanje z drugimi organizacijami in društvi nam je v veliko veselje, saj s tem sklepamo nova poznanstva in kažemo dobro prakso vzajemnosti. Tako že vrsto let sodelujemo s Turističnim društvom

Kres na Čipkarskih dnevih. Foto: arhiv RZS

Železniki pri prireditvi Luč v vodo (včasih tudi pri Čipkarskih dnevih), s Klubom študentov Selške doline, povezali smo se tudi s katoliškimi skavti iz Železnikov in ostalimi rodovi ter društvi po Sloveniji. Najslajše pa je sodelovati z osebo, ki nam na taborjenjih in zimovanjih napolni trebuščke, nas napolni z vitamini ter energijo in nas tako prav na poseben

Zeliščarka Tonka.
Foto: arhiv RZS

Slap ob Idrijci 1999.
Foto: arhiv RZS

način pripravi na delovne dni, ki so pred nami. Kuharica Tonka Zadnikar nas že vrsto let spremlja predvsem na taborih, kjer vsako leto znova občudujemo kuharske čudeže izpod njenih rok. Opisali bi jo kot ljubiteljico narave in vsega, kar v njej raste ter živi, oboževalko sprehodov po gozdu, hribih in gorah ter udeleženko mnogih maratonskih tekov, predvsem pa je neizmerno navduhujoča oseba, ki pa ji ne manjka skromnosti, prijaznosti ter osoljenih šal, ki nam popestrijo še tako turoben dan.

Poleg priprave programa za naše člane si v rodu vsako leto najdemo čas za pripravo akcij za ostale občane. Ena najodmevnejših je orientacija, ki jo vsako leto v jeseni priredimo na drugem kraju v naši dolini. Poleg znanja orientiranja in uporabe kompasa se udeleženci morajo izkazati tudi pri postavljanju šotora in ognja, pri signalizaciji, raznih kvizih, prvi pomoči ter ostalem. Nekajkrat smo pripravili tudi foto orientacijo, ki pa je posebna vrsta orientacije, kjer tekmovalci pred startom v roke dobijo slike podrobnosti stavb, spomenikov in podobnega, jih nato poiščejo in posnamejo fotografijo iskanega predmeta ali objekta. Udeležba na naših akcijah je v večini zelo visoka in zelo nas veseli, da prejemamo tolikšno podporo s strani krajanov in tudi obiskovalcev z drugih koncev Gorenjske.

K nam se najpogosteje vpisujejo otroci v nižjih razredih osnovne šole, nekateri izmed njih nas kmalu zapustijo, nekaj pa jih ostane med nami še vrsto let. Ena izmed slednjih je tudi starešina rodu, Eva Tolar, ki se spominja svojih prvih korakov v svet taborni-

štva v drugem razredu in vsega, kar je v društvu od takrat doživela: "Zaradi tabornikov sem obiskala že veliko skritih in prečudovitih koticov naše Slovenije, naučila sem se celo vrsto veščin, ki mi bodo lažje pomagale najti pot skozi življenje, spoznala sem veliko ljudi, skovala mnogo novih prijateljstev in še bi lahko naštevala. Ponosna sem, da sem članica take organizacije, kot so taborniki, in da sem del take ekipe, kot je vodstvo našega rodu. Upam, da bo želja po taborništvu v Železnikih še dolgo tlela v srcih naših zdajšnjih in bodočih članov, da bodo tudi prihodnje generacije lahko okusile čar taborništva."

Dvig zastave. Foto: arhiv RZS

100 milijonov Domelovih sesalnih enot

Janez Rihtaršič

Med izdelke, ki so pomembneje vplivali na blagostanje Selške doline, se zagotovo uvrščajo tudi sesalne enote. Sesalna enota predstavlja nadgradnjo elektromotorja, ki mu je dodano puhalo in komponente za vodenje toka zraka. Sesalne enote s tem povzročajo podtlak in pretok zraka v sesalniku. V marcu letos je število proizvedenih sesalnih enot v podjetju Domel doseglo številko 100 milijonov. Pot do tega mejnika pa je bila vse prej kot enostavna in se je pričela pred več kot pol stoletja.

Za začetek elektromehanske proizvodnje šteje mo leto 1953, ko so v zadrugi Niko na pobudo sodelavca Draga Perkona izdelali prvi elektromotor za potrebe laboratorijskih centrifug in mešalcev [1, 2]. Leta 1956 so usvojili aspirator za inhaliranje in prostostoječi ventilator [2]. V letu 1958 se je takrat že tovarna Niko vključila v Poslovno združenje industrijska skupnost Maris iz Maribora [2, 3]. Od poslovnega združenja Maris so v svoj program uvrstili loščilnik za parket in sesalec za prah [2], ki so ga prvotno izdelovali v propadli tovarni Erma (elektro-radiomehanika) v Šmarjah pri Kopru [23].

Enostopenjska sesalna enota, ki se je proizvajala v letih 1958–1962. Foto: Tomaž Lunder

Tehnični podatki sesalne enote iz sesalnika Niko
(Vir: meritev karakteristik eksponata)

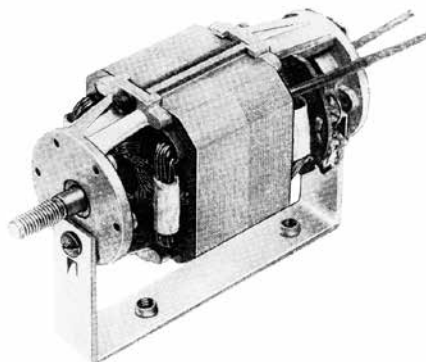
Ime/koda	Sesalna enota
Napetost	220 V
El. moč	204 W
Zračna moč	46 W
Vrtljaji	18.139 min ⁻¹
Izkoristek	25 %
Masa	2,3 kg
Zvočna moč	91 dB(A)

Sesalnik Niko, ki se je proizvajal v letih 1958–1962.
Foto: Tomaž Lunder

V letu 1962 se je tovarna priključila k Združeni-
mu podjetju Iskra. Zaradi specializacije na področju
malih elektromotorjev so odstopili proizvodnjo
gospodinjskih aparatov (loščilci, sesalci, mikserji,
ventilatorji) tovarni Mikron v Prilepu (Makedonija),
ki je bila tedaj prav tako v sklopu Iskre [4].

Čeprav se je proizvodnja sesalnikov začasno kon-
čala, se je proizvodnja motorjev za sesalnike obdr-
žala, saj se je že v letu 1963 začela dobava motorjev
za sesalce podjetju Elektron iz Zagreba [4]. V obdo-
bju 1962–1972 je podjetje poslovalo pod imenom
Iskra, tovarna elektromotorjev Železniki, in kot je
razvidno iz prodajnih prospektov, so se v tem obdo-
bju za potrebe sesalnikov izdelovale sledeče sesalne
enote ter motorji [5]:

Motor 344.3.00 (Ut 48 32 D 15) za vgradnjo v avto-
mobilske sesalnike in 345.3.000 (Ut 48 38 B 18) za
vgradnjo v sesalnik [5]

Ime/koda	444.3.000	445.3.000
Napetost	12 V	120 V
El. moč	120 W	160 W
Zračna moč	55 W	85 W
Vrtljaji	25.000 min ⁻¹	30.000 min ⁻¹
Izkoristek*	46 %	53 %
Masa	0,5 kg	0,55

*Izkoristek električnega motorja

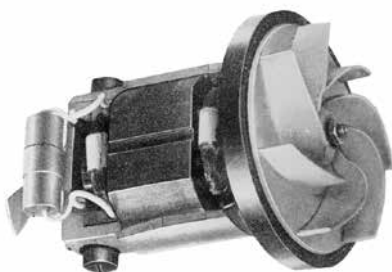
Sesalna enota 319.3.000 (Uy 66 40 A 10/13) za vgradnjo v sesalnik [5].

Ime/koda	319.3.000
Napetost	220 V
El. moč	155 W
Zračna moč	80 W
Vrtljaji	22.000 min ⁻¹
Izkoristek	51 %
Masa	1,3 kg

Sesalna enota 440.3.000 (Us 66 28 B 18) [5]. Te sesalne enote so dvostopenjske in imajo motor zaščiten s kovinsko cevjo, kar dodatno izboljša hlajenje.

Ime/koda	440.3.000
Napetost	120 V
El. moč	215 W
Zračna moč	95 W
Vrtljaji	21.500 min ⁻¹
Izkoristek	44 %
Masa	1,3 kg

Sesalna enota 319.3.000 (Uy 66 40 A 10/13) za vgradnjo v sesalnik [5].

Ime/koda	
Napetost	
El. moč	175 W
Zračna moč	90 W
Vrtljaji	25.000 min ⁻¹
Izkoristek	51 %
Masa	1,3 kg

Sesalna enota 441.3.000 (Us 66 28 D 18) [5]. Te sesalne enote so dvostopenjske in imajo motor zaščiten s kovinsko cevjo, kar dodatno izboljša hlajenje.

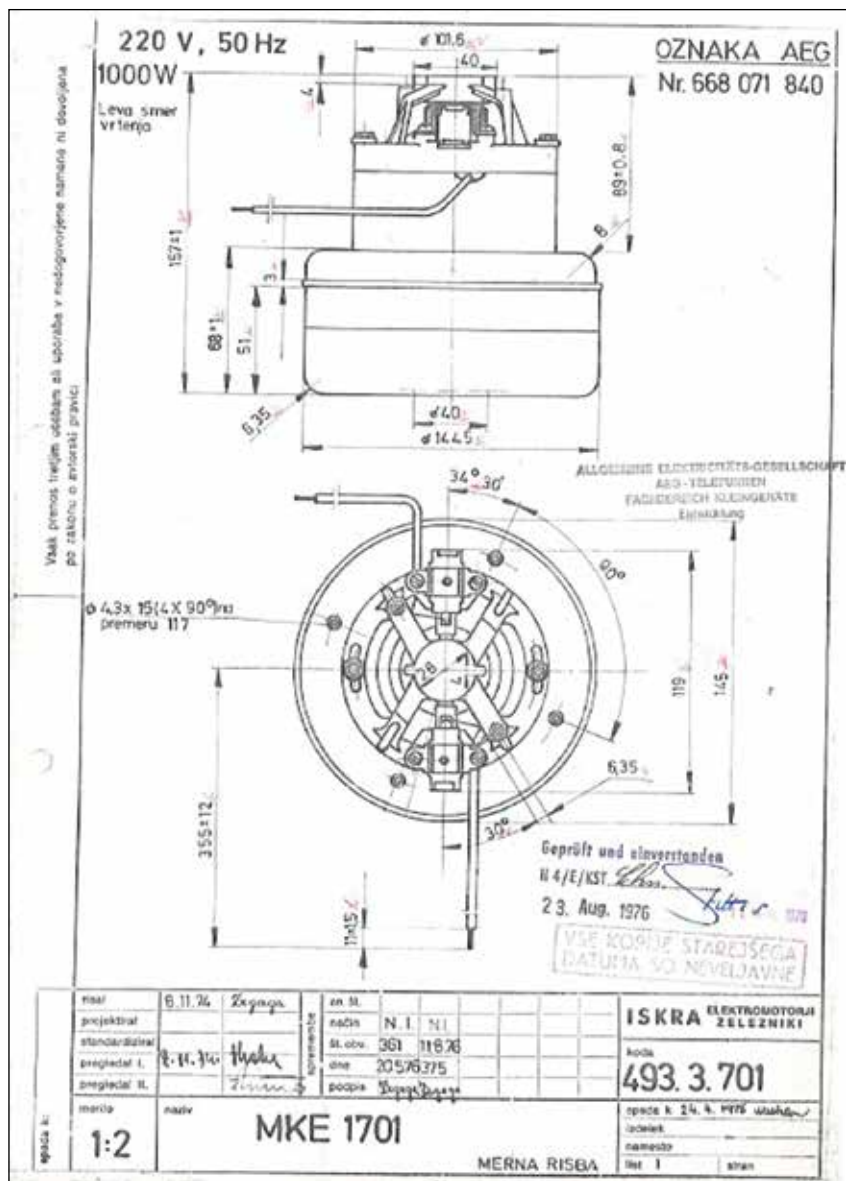
Ime/koda	441.3.000
Napetost	12 V
El. moč	210 W
Zračna moč	90 W
Vrtljaji	21.000 min ⁻¹
Izkoristek	42 %
Masa	1,3 kg

Sesalna enota s kovinsko cevjo za izboljšano hlajenje je bila naknadno razvita za Hoover, vendar tudi v tem primeru ni prišlo do realizacije posla [23].

V letu 1971 so potekali pogovori o proizvodnji sesalne enote za ameriško podjetje Lamb, ki ga danes bolje poznamo pod imenom Ametek. V tem letu so tako nastali dokumenti, kot so proizvodnji elaborat [6], tržna analiza [7] ter investicijski program [8]. Kljub temu da je bil izkazan obojestranski interes za posel, o čemer priča tudi podatek, da je podjetje Lamb takratni Iskri, tovarni elektromotorjev in gospodinjstvih aparatov iz Železnikov, celo posredova-

lo tehnično dokumentacijo za takšen izdelek, pa do realizacije posla ni prišlo.

Vloženi trud vendarle ni bil zaman, saj je v letu 1974 projekt sesalne enote zagledal luč sveta skozi namero kooperacije z nemškim podjetjem AEG iz Nürnberga. V tem letu so se razvili in izdelali prvi prototipi dvostopenjske sesalne enote 493.3.701 [15], zato v Domelu to leto tudi smatramo za začetek celovitega razvoja sesalnih enot.

Merna risba sesalne enote 493.3.701 (MKE 1701) iz leta 1974 in dokončno potrjena s strani AEG leta 1976 [11]. Vir: Kavčič J.

Enota je bila poslana tudi podjetju Lamb, kjer so izvedli temeljito testiranje zračne karakteristike, segrevanja v sesalniku, meritve električne upornost statorja, življenjske dobe in primerjavo s svojim modelom 115744 [12]. V povzetku testov R. J. Shafra nek ugotavlja nekoliko višjo zračno moč Iskrinega motorja, vendar z nižjim izkoristkom, višjim segrevanjem rotorjev ter nekoliko pre nizko izolacijsko ohmsko upornostjo po vlažnostih testih. V teku iz-

delave poročila so v Lambu zagotovo že slutili, da je Iskra s tem izdelkom postala konkurentka, zagotovo pa si niso predstavljali, da bo ta novinec v štirih desetletjih postal njihov največji tekmeec na zahodni zemeljski polobli. Izmed obeh omenjenih ponudnikov sesalnih enote so pri AEG nazadnje izbrali Iskro Elektromotorje in s tem so bili podani temelji rasti programa, ki je v naslednjih letih prerasel v nosilni program podjetja.

Test No. 1 Customer File ISKRA Date 8-10-76
 Cleaner Name & Model No. _____ Serial No. _____ R.O. _____
 Motor Model MKE 1701 Test Voltage & Freq. 220 v 60 Hz Cord Length & Gauge 4' #16
 Test Of: Cleaner-Motor Only on Bureau of Standards Type Test Box No. F12555
 Type of Filter _____ Hose Length & I.D. _____ Leaks Scaled? _____
 Other Remarks: _____

ORIF. DIA.	AMPS.	K ₂ WATTS (17)	CORR. WATTS		R. P. M. (11)	VACUUM IN WATER		VOLUME C. F. M.	AIR WATTS	OVERALL EFF. %	MOTOR EFF. %	MOTOR OUT. WATTS	FAT EFF.
			In. Hg. (10)	In. Hg. Density		In. Hg.	Corr.						
2"	5.68	587	1173	18025	3.9	4.05	107.56	51.34	4.30				
1-1/2"	5.69	512	1179	18050	6.5	6.76	106.22	84.58	7.05				
1-1/8"	5.72	519	1214	18075	11.0	11.44	101.61	136.80	11.26				
1-1/4"	5.69	513	1201	18200	19.15	19.72	93.10	218.22	18.16				
1-1/8"	5.60	583	1179	18375	24.55	25.54	85.37	256.57	21.76				
1"	5.44	568	1150	18650	31.7	32.97	76.66	297.45	25.86				
3/4"	5.22	550	1113	19025	39.6	41.17	65.60	317.96	28.56				
1/2"	4.91	517	1047	19550	47.25	49.15	52.65	304.47	29.01				
1/4"	4.52	480	769	20325	56.8	57.09	40.09	278.68	28.76				
1/8"	4.17	441	888	21400	66.2	68.86	27.70	224.41	25.25				
1/16"	3.73	378	802	22700	76.1	79.16	16.70	155.58	19.40				
1/32"	3.35	358	717	24125	84.8	88.22	7.84	81.34	11.33				
Insulated Hot	3.05	330	659	25450	96.1	99.77							
Insulated Cold	3.09	333	666	25350	98.1	102.05							

* Sealed reading taken immediately after above series of tests.
 ** Sealed reading taken 10 seconds after sealing cold motor.

Voltmeter No. 23434 Ammeter No. 26354 Wattmeter No. 26054
 Room Temp. 84.5 F., Rel. Humidity 42 %, Absolute Bar. Press. 28.77 in. Mercury, Air Density Ratio _____
 Correction Factor for Motor Losses - Subtract 20 Watts.
 Correction Factor for Standard Air Density = (68°F., 30% Rel. Humidity, 29.92 Inches Mercury)
 Watts - Multiply Motor Corr. Watts by 1.030, Vacuum - Multiply by 1.040
 Motor on Fixture F-9004 After Above Test: _____ Volts, _____ Watts, _____ Wd.
 Test by Smith / Freeman

23/09 '98 08:34 ODD/SPR SI77180 S05

Meritev karakteristike sesalne enote 493.3.701 iz leta 1976 v laboratorijih podjetja Lamb [12]. Vir: Bertonec J., Šturm J.

7. maja leta 1975 je bila podpisana kooperacijska pogodba za obdobje petih let, po kateri je Iskra dobavljala podjetju AEG sesalne enote za vgradnjo v sesalnik Vampyr 4004, od njih pa uvažala sestavne dele sesalnika [13]. Prve dobave so stekle v letu 1976 in so v letu 1981 že presegle milijon kosov. S tem je takratno jugoslovansko tržišče dobilo kvalitetne sesalnike, znane pod imenom Iskra de luxe 4004, ki se jih mnogi še spominjajo in jih je v marsikaterem domu najti še danes. Dolgoletno sodelovanje s podjetjem AEG (danes Electrolux) poteka v letošnjem letu že štirideseto leto.

Na področju sesalnih enot se je v letu 1976 podpisala še kooperacijska pogodba s firmo Elektro Praga Hlinsko (EPH) iz Češke. Zaradi mednarodne delitve dela in ožje specializacije se sesalnikov ni sestavljalo v Sloveniji, temveč se je pošiljalo sesalne enote v EPH. Pri njih so se vgrajevale v sesalnike z oznakami Iskra 417 in Iskra 418 [14].

Prvi sesalni enoti 493.3.701 so sledile različne izpeljanke, ki so tvorile družino sesalnih enot 493 [16]. Za te enote se je zaradi doseganja moči 1000 W konec sedemdesetih let pričelo zanimati tudi vzhodnonemško podjetje EIO, ki je bilo zanje pripravljeno plačevati skoraj dvojno ceno [21]. Ta družina je bila v proizvodnji 20 let in skupaj jih je bilo prodanih 7,711.907 kosov.

Na temeljih te družine sesalnih enot je bila razvita tudi prva sesalna enota za suho in mokro sesanje. Pri teh enotah je zračni tok za sesanje ločen od zračnega toka za hlajenje motorja. Na prospektu za mokre sesalne enote iz leta 1980 je nosila enota za suho in mokro sesanje še kodo 493.3.720 [17], vendar so jo že v naslednjem letu preimenovali v družino 494. S tem so tudi po oznakah ločili sesalne enote za suho sesanje in sesalne enote za mokro sesanje. To je bila 2,3 kg težka dvostopenjska sesalna enota, ki je dosegala električno moč 950 W in sesalno moč 310 W. Enota je imela največji izkoristek 29 % in je obratovala med 19.000 in 23.000 obrati. Ta enota je bila najprej razvita za švicarsko podjetje Seilaz [22], intenzivneje pa je razvoj te enote potekal v sodelovanju z nemškim podjetjem WAP [21]. Proizvodnja

Dvostopenjska sesalna enota 493.3.701
električne moči 1200 W. Foto: Tomaž Lunder

Sesalnik Iskra 4004 de lux.
Foto: Tomaž Lunder

Sesalnik Iskra 418 super.
Foto: Tomaž Lunder

sesalnih enot 494 se je končala leta 1995 in vsega skupaj jih je bilo izdelanih 1.964.795. Podjetje WAP je bilo kasneje tudi med prvimi kupci nove veje Domelovih električnih motorjev, in sicer elektronsko kumutiranih sesalnih enot iz družine 497, katerih dobave so za WAP stekle leta 1991 [22].

Za ročne sesalnike je bila v letu 1981 razvita sesalna enota 495.3.403. Pri tej enoti se je zelo znižal hrup in je po tehničnih karakteristikah dosegala sam svetovni vrh [15]. Podatke o prodaji te enote beležimo med letoma 1985 in 2000 in je skupaj do-

segla skromnih 568.556 kosov.

Družine sesalnih enot 493, 494 in 495 predstavljajo prvo generacijo sesalnih enot, ki se od preostalih generacij ločijo po obliki lamel rotorja in statorja elektromotorja. Skupaj jih je bilo v 24 letih obstoja te prve generacije sesalnih enot narejenih preko 10 milijonov kosov.

V sedemdesetih in v začetku osemdesetih se je nadaljevala tudi proizvodnja kolektorskih motorjev nižjih moči za avtomobilске (družina 451) in ročne sesalnike (družina 439) [9], [10].

Prva sesalna enota za suho in mokro sesanje 493.3.720 [17], ki se je kasneje preimenovala v družino 494. Foto: Janez Rihtaršič

Univerzalni kolektorski motor za pogon ročnih sesalnikov 451.3.406 – REVN 12. Vir: arhiv Domela. Foto: Janez Rihtaršič

Sesalna enota za ročne sesalnike iz družine 495. Foto: Janez Rihtaršič

Univerzalni kolektorski motor za pogon ročnih sesalnikov 439.3.002 – DUA 120/12 [9]. Vir: arhiv Domela. Foto: Janez Rihtaršič

V tem času je bil razvit tudi lasten sesalnik Iskra 1000 elektronik, ki je bil v Beogradu nagrajen kot prvi sesalnik, ki je bil v celoti razvit v takratni Jugoslaviji [19]. Proizvodnja tega sesalnika se je nato kmalu preselila v Postojno v podjetje Liv, ki je bilo specializirano za brizganje plastičnih kosov. V tem obdobju so Iskrini sesalniki imeli moči med 700 in 1000 W. Tisti z oznako elektronik so imeli elektronsko in mehansko uravnavanje moči, tisti z oznako avtomatik pa le mehansko na ročaju sesalne cevi [20].

Prvi generaciji sesalnih enot je v letu 1985 sledila še uspešnejša druga generacija, ki jo predstavljajo družine 496, 492, 490, 498, 491 in 499. Posamezne družine se proizvajajo še danes in se jih je do leta 2014 skupaj izdelalo preko 48 milijonov. Z naskokom največ je bilo proizvedene prve družine 496, in sicer 31.222.158 kosov. V prodajnih katalogih lahko za leto 1985 zasledimo, da so prve tri 220V sesalne enote pokrivala moči 800 W (496.3.350), 1000 W (496.3.560) in 1100 W (496.3.770) [18].

Iz te družine je leta 1993 podjetje, takrat že pod imenom Domel, na sejmu gospodinjstskih aparatov v Kölnu predstavilo prvo eko sesalno enoto [15].

Sesalnik Iskra 1000 elektronik [20]. Vir: arhiv Domela.

Tehnologija brizganja termično obstojnih umetnih materialov je pričela nadomeščati energetsko manj učinkovito ulivanje sestavnih kosov iz silumina. V tem obdobju se je tudi pričela tekma visokih moči, ki je nato trajala še celo prvo desetletje novega tisočletja. Tako je iz družine 496 izšla tudi najmočnejša Domelova serijsko proizvedena sesalna enota, kate-re električna moč je znašala 2600 W (496.3.457).

Leta 1991 je bila za to generacijo sesalnih enot razvita tudi sesalna enota za suho in mokro sesanje iz družine 492. Prodajno manj uspešna je bila družina 490, ki je bila razvita leta 1996. Družino 490 je tvorila sesalna enota za suho sesanje premera 130,5 mm in je bila v prodaji devet let ter proizvedena v 57.210 kosih.

Prvi sesalnik EKO - VAMPYR (AEG) z eko pogonskim sistemom, ki je porabil 30 % manj energije za enako sesalno moč. Na levi strani je predstavljen prerez klasične sesalne enote, na desni strani pa njena eko izvedba. Razlika v porabljeni energiji za enako sesalno moč je predstavljena v obliki histograma na sredini. Sesalnika s fotografije sta izmenično ustvarjala podtlak in dvigovala indikator, ki se je z eko enoto dvignil višje [24]. Vir: Potočnik Ivan. Foto: Dieter Kalwa (AEG)

Leta 2000 pa je bil razvit dimenzijsko najmanjši predstavnik druge generacije sesalnih enot, družina 498. Ta enota premera 106 mm je izvedena v dvostopenjski izvedbi za vgradnjo v pokončne sesalnike in se je do leta 2014 proizvelo v 2.703.593 kosih. Čeprav se je že pričela masovna izdelava tretje generacije sesalnih enot, je druga generacija zaradi svojih specifičnih lastnosti dobila še dve novi družini, in sicer v izvedbi za suho in mokro sesanje s tangencialnim izpuhom. Tako je leta 2003 stekla

prodaja družine 491 in je bila do leta 2014 izdelana v 574.882 kosih. Te enote se vgrajujejo predvsem v aparate, kot so centralni in industrijski sesalniki ter čistilci v šolah, bolnišnicah, na letališčih itd. Za potrebe ameriškega trga je bila takšna izvedba razvita leta 2009 v še večjih dimenzijah, in tako je nastala družina 499. To je do sedaj največja Domelova kolektorska sesalna enota, katere premer znaša 183 mm. Količine so zaradi nišnih aplikacij nižje in do sedaj je bilo izdelanih 28.457 kosov.

Sesalne enote iz družin druge generacije:

Družina 496.

Družina 498.

Družina 492.

Družina 491.

Družina 490.

Družina 499.

Foto: Janez Rihtaršič

Kot že omenjeno, se je s prelomom tisočletja pričela uvajati tretja generacija sesalnih enot z oznakami družin 460, 465, 462, 463, 440, 467 in 464. Motorni rez družin 460, 465 in 462 se od preostalih v tretji generaciji sicer v detajlih razlikuje, vendar so te razlike minimalne in jih zato štejemo v isto generacijo. S to generacijo se je Domel leta 2003 uveljavil kot vodilni proizvajalec sesalnih enot v Evropi in prevzel vlogo razvojnega dobavitelja rešitev za najvišje kakovostne razrede sesalnikov.

V tej generaciji je bila najprej razvita družina 460. Ta sesalna enota skeletne zasnove je bila namenjena suhemu sesanju in je bila narejena v dveh premerih, 115 mm in 130 mm. V prodajo je prišla leta 1997 in se je v 13 letih njenega obstoja proizvedlo v 398.475 kosih. Leta 1998 je sledila družina 465 za suho in mokro sesanje in je bila v prodaji 10 let ter proizvedena v 32.729 kosih.

Močna konkurenca z Daljnega vzhoda je silila nekatere svetovno znane proizvajalce sesalnikov z dolgoletno tradicijo, da so opustili lastno proizvodnjo sesalnih enot. Tako je bila leta 2000 sesalna enota 462 prvenstveno razvita za multinacionalko Electrolux. To podjetje je Domel dobro poznalo preko podjetja AEG, ki so ga prevzeli sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja. Pri tej enoti se je opustila skeletna zasnova in se je prešlo na zasnovo z ohišjem. Izdelana je bila v dveh dimenzijah: premera 135 mm in premera 113 mm, pri čemer se je slednja proizvajala v majhnih količinah in se je že opustila. Družina 462 je bila do leta 2014 izdelala v 17.709.955 kosih. Po opustitvi proizvodnje sesalnih enot pri Electroluxu se je v Domelu krajši čas proizvajala tudi njihova lastna sesalna enota VM3, ki je dobila Domelovo kodo 450.

Leta 2005 se je pričela serijska proizvodnja družine 463, ki je bila razvita v tesnem sodelovanju z multinacionalko Philips. Sočasno so pri Philipsu imeli razvito lastno rešitev, imenovano Global, vendar se je skozi testiranje izkazala Domelova rešitev za vzdržljivejšo in so industrializacijo lastne enote opustili. Posebnost razvoja motornega reza te družine je v uporabi genetskih algoritmov za

Sesalne enote iz družine 450.

njegovo optimizacijo. Preskok v tehnologiji pa so predstavljale tudi popolnoma avtomatizirane linije s 100-odstotno avtomatsko kontrolo številnih parametrov. Kontrolne naprave so bile razvite v sodelovanju z Institutom Jožef Stefan. Ta družina je danes najbolj razširjena in je bila do leta 2014 izdelana v 12.099.848 kosih.

Pozivi kupcev, naj Domel vstopi tudi na kitajski trg, so se realizirali v letu 2006, ko se je pričela redna proizvodnja posebej za ta trg razvite družine sesalnih enot 440. Tovarno je Domel postavil v središču svetovne proizvodnje sesalnikov in sesalnih enot v mestu Suzhou. Sprva se je tja iz Železnikov vozilo rotorje in statorje elektromotorja in je tam potekala le montaža končnega produkta. Danes poteka tam proizvodnja celotnega produkta, medtem ko v Sloveniji potekajo podporne službe, kot so razvoj, tehnologija, prodaja ipd. Ta družina se proda skoraj v celoti na kitajskem trgu in je je bilo do letos izdelane 3.355.833 kosov.

Mejnik na področju sesalnih enot za suho in mokro sesanje predstavlja leto 2007, ko je stekla prodaja družine 467. Ta družina je bila v primerjavi z obstoječimi na trgu znatno lažja in manjša ter je imela najvišji izkoristek. Zaradi njene kompaktnosti je s strani kupcev na začetku vladalo nezaupanje,

Sesalne enote iz družin tretje generacije:

Družina 460.

Družina 462.

Družina 465.

Družina 440.

Družina 467.

Družina 464.

Družina 463.

Foto: Janez Rihtaršič

Obležje ob izdelavi milijonte sesalne enote v Domelu Suzhou na Kitajskem (8. marec 2010) [25]. Vir: Andrej Eržen.

vendar se je sčasoma tako dobro uveljavila, da je postavila nove standarde v tem segmentu čistilne tehnike. Svojevrstno potrditev tej enoti izpričuje tudi njena kopija s strani največjega kitajskega konkurenta. Razvita je bila tudi izvedba te enote s separatorjem, ki na vstopu v sesalno enoto iz toka zraka

ločuje vodne kapljice. Do leta 2014 je bila ta družina izdelana v 6.199.588 kosih.

V letu 2008 je stekla tudi redna proizvodnja nove družine suhih sesalnih enot 464. Povod za razvoj te družine je bilo pričakovanje uveljavitve energijske nalepke za sesalnike, ki se je napovedovala že od

Vodja montaže sesalnih enot Robert Mesec s 100-milijonto sesalno enoto, izdelano marca 2014.
Foto: Gorazd Kavčič

leta 2006, dokončno pa se je uzakonila na trgu EU v letošnjem letu. S to družino se je doseglo znatno znižanje nivoja hrupa in povišalo izkoristek. Do leta 2014 se jih je izdelalo 421.748 kosov.

Danes se Domel intenzivno pripravlja na začetek proizvodnje četrte generacije sesalnih enot. Ta generacija bo izstopala po visokih izkoristkih in kompaktni zasnovi ter obenem predstavlja odgovor na uvedbo energijske nalepke za sesalnike. Tako bodo od letošnje jeseni največje dovoljene električne moči do 1600 W, medtem ko se bo leta 2017 ta meja spustila na vsega 900 W. Največje dovoljene električne moči se torej vračajo na ravni, kot so bile v uporabi v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, le da je bila takrat omejitve stanje tehnike, danes pa jih omejuje okoljska zakonodaja. Pa vendarle

se uporabnik ne vrača na isti nivo sesanja, danes so sesalne enote ob trikrat manjši porabi surovin dvakrat bolj učinkovite, pa tudi učinkovitost samih sesalnih aparatov je neprimerno boljša.

Pri izdelkih za vsakdanjo rabo se rado zgodi, da se nanje ne polaga velike pozornosti. Sčasoma se njihovi stvaritelji upokojijo ter prostor pripravijo novi generaciji in novim izzivom. Tako novi izdelki predstavljajo kontinuiteto preteklih izkušenj. Sesalne enote niso izjema, počasi izginjavajo materialne sledi ter spomini na zgodovino izdelka, ki je pustil pečat ne le v Selški dolini, pač pa tudi na področju čistilne tehnike v svetovnem merilu. Prav je, da se zgodba sesalnih enot ohrani v ponos vsem, ki so jo s pridnostjo ter vztrajnostjo ustvarjali, in kot navdih bodočim generacijam.

Literatura:

- [1] *Ob 10. letnici tovarne NIKO*, zbornik, str. 33.
- [2] Žumer N., Polajnar P., 1973. *Nastanek in razvoj kovinske industrije*, Selška dolina v preteklosti in sedanjosti, str. 252 (elektromotor), 254 (aspirator).
- [3] SI_PAM/1160 *Maris – Zunanjetrgovinsko podjetje Maribor*, 1957–1996 (Fond /[zbirka]), SIRAnet.si.
- [4] Žumer N., Košmelj-Prezelj T., 1973. *Nastanek in razvoj Iskre v Železnikih*, Selška dolina v preteklosti in sedanjosti, str. 277–278.
- [5] *Universal motors/universalmotoren, United enterprise ISKRA, electric motors factory –Železniki, Export division – Ljubljana, Kotnikova 6, Jugoslavija*, str. 11, 20, 24.
- [6] Preskar, S., Jelenc, J., Eržen, R., 1971. *Informativni elaborat o proizvodnji motorja za LAMB, ISKRA Tovarna elektromotorjev in gospodinjskih aparatov Železniki*, v ZP "ISKRA" Kranj. Železniki, 13. 2. 1971.
- [7] Vidic, J., 1971. *Investicijski elaborat, tržna analiza*, (dir.) A. Žumer, ISKRA Tovarna elektromotorjev in gospodinjskih aparatov Železniki, v ZP "ISKRA" Kranj. Železniki, 5. 10. 1971.
- [8] Vidmar, S., Vidic, J., Mohorič, A., Dermota, J., 1972. *Investicijski program; za preselitev montaže elektromotorjev v novo halo, za izgradnjo skladišč – vse na lokaciji Spodnja Idrija, kot I. etapa v sklopu povečanja elektromotorjev – EM "LAMB"*, (dir.) A. Žumer, ISKRA Tovarna elektromotorjev in gospodinjskih aparatov Železniki, v ZP "ISKRA" Kranj. Železniki, 15. 2. 1972.
- [9] *Univerzalni komutatorski motorji, Iskra, industrija izdelkov za široko potrošnjo*. Iskra Commerce, Ljubljana, 1980, str. 29, 30.
- [10] *Small electric motors*, Iskra Commerce, Ljubljana.
- [11] Zgaga, 493.3.701, *Tehnična risba*. Iskra Elektromotorji Železniki, 8. 11. 1974, vir: Kavčič, J.
- [12] Smith, 1976. *Performance data MKE 1701 (493.3.701), Lamb engineering*, vir: Bertoncelj, Š., Šturm, J.
- [13] Ribič, I. *Mednarodne kooperacije*, AEG Telefunken, glasilo, str. 8, 9.

- [14] Ribič, I. *Mednarodne kooperacije*, Elektro Praga Hlinsko ČSSR, glasilo, str. 9.
- [15] Bandelj, B., 1994. AEG-DOMEL 20 let.
- [16] *Sesalne enote, Iskra – Industrija izdelkov za široko potrošnjo*, Iskra Commerce, 1980.
- [17] *Sesalne enote za mokro sesanje, Iskra – Industrija izdelkov za široko potrošnjo*, Iskra Commerce, 1980.
- [18] *Sesalne enote za suho sesanje, Iskra – Industrija izdelkov za široko potrošnjo*, Iskra Commerce, 1985.
- [19] Vir: Bojan Bandelj (konstrukter sesalnika), Jože Šturm (vodja razvoja).
- [20] *Iskra izdelki široke potrošnje*, 1985. Sesalniki. Iskra Commerce n. sol. o.
- [21] Vir: Jože Šturm. Intervju Jože Šturm.
- [22] Vir: Janko Jelenc.
- [23] Vir: Lojze Žumer.
- [24] Vir: Ivan Potočnik.
- [25] Vir: Andrej Eržen.

Literarna dela

Franc Tušek
Janez Tušek

Najboljši pevec

Pravljica

Sredi širnega gozda so se srečali volk, medved in slavček. Pričeli so se prepirati, kdo izmed njih ima najlepši glas in kateri je najboljši pevec med živalmi.

"Moj glas je najlepši," je trdil volk. "Kadar jaz zatulim, povsod zbudjam pozornost."

"Lepši je moj glas," je ugovarjal medved, "in pod soncem ni lepše melodije, kot je moje brundanje."

"Res sta veliki in močni zverini, vendar vajin glas ni lep," je dejal slavček. "V petju med živalmi prvo mesto pripada pticam, med njimi pa smo najboljši prav mi slavčki."

Nobeden ni hotel popustiti, vsak je hvalil in povzdigoval svoj glas.

Končno so se domenili, da bodo naprosili lisico Zvitorepko, ki je med živalmi najpametnejša, da ona oceni lepoto njihovih glasov in določi vrstni red.

Volk je stekel po lisico v njen brlog. Razložil ji je, zakaj jo potrebujejo in kakšna naloga jo čaka. Ta je kimajoča z glavo pritrdjevala, da razume, kaj volk želi. Malo je pomislila, nato pa dejala: "Veš kaj, volk, obljubim ti, da postavim tebe na prvo mesto med pevci, samo to vedi, da zastonj ne morem delati. Zato pokaži, koliko imaš odprte roke in kaj mi boš za to uslugo dal."

Volk je pozorno poslušal, nato pa brez besed izginil v grmovju. Kmalu se je vrnil in lisici prinesel zadržano kokoš. "Ali bo to dovolj, da zasedem prvo mesto?" je volk ponižno vprašal Zvitorepko.

Lisica ni odgovorila. Kokoško je skrila pod drevesno korenino in že sta se z volkom napotila proti središču gozda, kjer sta ju čakala medved in slavček. Mogočno se je usedla na velik parobek, iz torbice pa izvlekla beležko in svinčnik.

"Presneto!" je na videz vsa nesrečna zastokala lisica. "V svojem brlogu sem pozabila očala. Brez njih

sem skoraj slepa in moram iti ponje. Medved, ali greš z menoj, da nama bo čas hitreje minil?"

Medved se je vabilu odzval in odhlačal z lisico. Bila sta že blizu brloga, ko je Zvitorepka obstala in svojemu spremljevalcu dejala: "Mislim, da veš, kakšna čast je biti pevski prvak v našem širnem gozdu. Vso možnost imaš, da ta naziv podelim tebi, le to mi povej, kakšno nagrado mi boš dal za to."

"Malo počakaj," je dejal medved in izginil.

Vrnil se je z loncem medu in ga dal lisici. Ta se je zadovoljno obliznila, odnesla darilo v brlog, potem pa sta se z medvedom zadovoljna vrnila k volku in slavčku.

Po poti je Zvitorepka napenjala možgane in premišljevala, kako bi zdaj, ko je dobila podkupnino od volka in medveda, opetnastila še slavčka.

Vrnavši se v središče širnega gozda, je lisica stopila k volku: "Povem ti, da sem že pošteno lačna. Naprosil si me za ocenjevalko, pa bi se spodobilo, da mi s prijateljem medvedom priskrbita malico."

Volk in medved sta se spogledala in stekla v gozd po malico za lačno lisico. Ta je njuno odsotnost takoj izrabila in nagovorila slavčka: "Slavček, zdaj je samo od mene odvisno, kdo bo postal pevski prvak v našem gozdu. Imaš vse možnosti, da to postaneš ti, le preveč skop ne smeš biti. Ti meni priskrbi kakšno darilo, jaz pa te uvrstim na prvo mesto. Se strinjaš?"

"Veš kaj, Zvitorepka," je odvrnil slavček, "ako boš ocenjevala pošteno, potem bom vsekakor prvak jaz. Če boš pa ta naziv podelila volku ali medvedu, tvoje ocenjevanje ne bo pošteno. Sicer pa od mene ne pričakuj nobenih daril, ker sem poštenjak, podkupovanja pa je umazano delo!"

"Slavček, slavček," se je zasmejala lisica, "zakaj si tako starokopiten in kar naprej govoriš samo o

poštenju? Kdo pa je danes še pošten? Povem ti, da prav nihče! Danes je denar sveta vladar: bolj ko si bogat, bolj si ugleden. Seveda pa k ugledu veliko doprinese tudi prvo mesto na takem tekmovanju, kot ga imamo mi danes. Zato, slavček, še enkrat premisli o moji ponudbi! Škoda, res škoda, če je ne boš izkoristil!"

"Ne!" je bil odločen slavček. "Od mene ne boš prejela nikakršne podkupnine!"

Medtem sta volk in medved že prinesla malico za lisico. Hitro je pospravila prineseni obrok, nato pa je dala znak za pričetek tekmovanja.

Na prizorišču so se zbrale številne gozdne živali, ki jih je zanimalo, kako bo tekmovanje potekalo in kdo bo zmagovalec. S ploskanjem so pozdravile začetek prireditve.

Najprej je nastopil volk. Močno je zatulil in njegov glas se je razlegel daleč skozi širni gozd. Za njim se je predstavil medved. Brundal je in brundal, da so se ga že vsi naveličali poslušati. Na koncu je zapel slavček. Odpel je nežno melodijo in mnoge od prisotnih živali so bile prepričane, da bo prav on zasedel prvo mesto.

Zvitorepka je stopila na visok štor in prebrala rezultate: "Ne morem se odločiti," je besedila, "ali lepše prepeva volk ali medved, zato si bosta prvo mesto delila. Torej sta letošnja pevska prvaka v našem gozdu volk in medved. Obema najlepše čestitam! Zadnje, tretje mesto, pa pripada slavčku, ki s svojim cvilečim čivkanjem prav gotovo ni nikogar navdušil. S to razglasitvijo rezultatov zaključujem letošnje tekmovanje."

Med divjadjo je zašumelo. Večina je Zvitorepinkinim ocenam nasprotovala. Najbolj kritičen je bil prav slavček, ki je na ves glas kričal, da ne bo dovolil, da bi njegovo petje ocenjevala lisica, ker ni poštena.

Po dolgem prerekanju so živali le našle skupni

jezik. Strinjale so se s slavčkovim predlogom, da naj nastopajoče živali oceni človek. Sklenile so, da se napotijo v park ob bližnjem mestu, kjer bodo volk, medved in slavček ponovno predstavili svoje glasove. Ljudje, ki bodo nastopajoče slišali, pa bodo povedali, kateri glas jim je najbolj všeč.

V parku so se nastopajoči predstavili po istem vrstnem redu in prvi je nastopil volk. Njegov tuleči glas se je razlegel med drevesi in segal do zadnje hiše v mestu. Ko so ljudje zaslišali volčje tuljenje, so se prestrašeni razbežali in se poskrili po hišah.

Ker so ljudje, ki naj bi ocenjevali nastopajoče, pobegnili, so živali tekmovanje prestavile na naslednji dan.

Toplo sonce je naslednji dan v park spet privabilo številne meščane. Seveda se jim niti sanjalo ni, da imajo gozdne živali nedaleč od njih tekmovanje, kjer izbirajo najboljšega pevca.

Nenadoma se je začulo brundanje. Na jasi pred parkom se je namreč spet zbrala številna divjad in nastopajoči medved se je že oglašal s svojim hrpavim glasom.

"Bežimo, bežimo! Medved nas bo požrl!" so kričali ljudje in preplašeni tekli iz parka.

Živali so tako spet ostale brez občinstva in tekmovanje prestavile na naslednji dan.

Tretji dan je nastopil slavček. Res se je potrudil in iz svojega grla je izvajal najnežnejše glasove. Sprehajalcem v parku je zastal korak in prisluhnili so čudovitemu petju. Radovednost jih je zvalila v slavčkovo bližino. Drobnega pevca so pozdravili z bučnim ploskanjem in vzklikali: "Slavček, najboljši pevec – slavček, naš pevec!"

Volk, medved in lisica so osramočeni zapustili prizorišče, ostala divjad pa je slavčka slovesno razglasila za najboljšega pevca med živalmi.

Franc Tušek

Prešernov nasvet Slovencem

*Slovenci spet praznujemo
naš kulturni dan
in, Prešeren dragi, okrog Tebe
je slovenski narod zbran.*

*In kaj boš rekel,
dragi naš poet,
kakšen je danes
naš slovenski svet?*

*Slabo, žalostno, slabo
in solzijo se mi oči,
slabšega od vas, Slovenci,
naroda zdaj skoraj ni.*

*Kako smo včasih
bili vsi enotni,
vsi smo se borili,
samo da bili bi svobodni.*

*Vse od nekdaneje Karantanije
svoje države nismo imeli
in le kot tlačani
pod tujimi vladarji smo živeli.*

*Vi pa ste junaško
lepo se osamosvojili
in lahko po svobodni poti
zdaj prosto bi hodili.*

*Toda ne, namesto sloge
pri vas vlada le prepir
in med slovenskim rodом
kroži zmeda in nemir.*

*Če vprašate mene,
vašega pesnika Prešerna,
povem, da prihodnost vaš
bo temna in nemirna.*

*Zdaj se delite
na leve in na desne
in vsi se razglašate
za kar najbolj slovesne.*

*Raje strnite svoje vrste
in roparske tajkune odstranite,
nato pa v pošteni domovini
spet naprej živite!*

*Pod sedanjo vlado
vsekakor niste srečni,
zavedajte pa se, Slovenci,
da ti politiki ne bodo večni.*

*Čudno res vas vodijo,
prav nič po pravi meri
in skoraj vsak dan
afera že sledi aferi.*

*In kam vas bo pripeljala
ta zgrešena pot
in kdo vas bo odvrnil
od teh napak in zmot?*

*Hvala, dragi naš France,
hvala za vsa tvoja mnenja,
čeprav obetaš malo lepega,
veliko pa trpljenja.*

*Slovenci za vnaprej
bomo močno se trudili,
da na svoji svobodni poti
ne bomo čisto se izgubili.*

Franc Tušek

Božična

*Pozimi, ko rožice ne cveto
in mraz pritiska z vso močjo,
božič nam se bliža
prav prijazno in srčno.*

*Prihajajočega se veselimo,
sprejeti k sebi ga želimo,
le vzemimo ga pod krov
in ga v svojo hišo povabimo!*

*Ti boš naš prijatelj zlat,
sprejet boš kot rodni brat,
počutil boš se kakor gost
in še boljše kot na ohc'ti svat.*

Franc Tušek

Megušnica

*Megušnica je kraj, kjer sem se rodil,
kjer preživel sem prva otroška leta,
kjer prve napotke za življenje sem dobil
in kjer sem že kot otrok občutil trdo življenje kmeta.*

*Uradno Megušnica ni kraj ali vas,
je le velika, prostrana kmečka domačija.
V otroštvu je bil to celi svet za nas,
ko v odrasčajoči glavi se poraja prva domišljija.*

*Za Megušnico so značilni le manjše ravnine in večji strmi bregovi,
številni vodni izviri s studenci, ki se pretakajo po ozkih in globokih grapah,
obsežni, hitro rastoči in dobro vzdrževani iglasti gozdovi ter
težka zemlja za obdelavo in pridelavo hrane, ki se goji le še na manjših zaplatah.*

*Zgodovina Megušnice je dolga, pestra in bogata,
tu so se menjali gospodarji in priimki,
bili so pošteni, ponosni, strogi in umni gospodarji,
da ohranjali so njeno ime in velikost stoletja.*

*Tod se je veliko učenih in slavnih oseb rodilo,
ki ponesli so njeno ime v svet.
Veliko otrok in premladih ljudi preminilo,
ki pustili so v nas nezaceljeno sled.*

*Mnogo krivic o njej je bilo izrečenih
in napačnih interpretacij razloženih.
Različna ustna izročila so jo zaničevala
in številna druga povzdigovala.*

*Megušnica je spomin na otroška in odrasčajoča leta,
kjer sta bila pridnost in poštenost na prvem mestu,
kjer je bila dana beseda staršev nadvse sveta
in kjer smo živeli po njihovem zgledu in nasvetu.*

*To je spomin na dolge, mrzle in zasnežene zime,
na pogoste in močne snežne padavine,
na ozke, zaledenele in gladke poti,
ki smo jih pogosto zjutraj s hojo v šolo na sveže utirali.*

*To je spomin na prijetne in dolge zimske večere,
na skupno družinsko večerno molitev rožnega venca na vroči peči,
na neogrete sobe in mrzle postelje, kjer smo spali ponoči
in v katerih smo se ogreli le z vročimi cunami s peči.*

*To je spomin na zgodnja vstajanja v poletnih dneh,
na košnjo s težko koso v ranih jutrih v strmih bregeh,
na spravlanje sena v hudi vročini
in na razkladanje sena z vozov na skedenj ob večerih in pogosto že v temi.*

*To je spomin na oranje in brananje zemlje s parom konj,
na spomladansko setev, poletno žetev in jesensko mlačev žita,
na peko kruha v kmečki peči in na zanj značilen vonj
ter na to, kako okusna je bila svežega in še toplega kruha šnita.*

*To je spomin na igranje nogometa na igrišču za kozolcem
in pozimi med dvema stoloma sredi hiše,
na pogosto odrgnjena kolena, boleče noge in zvine komolcev,
na številne z žogo razbite lončke rož in okenske šipe.*

*To je spomin na mamine besed: "le čakajte, jutri ga bom pa posnela,"
ko smo pozabili na mleko na štedilniku in je vzkripelo,
da je zažgana smetana po celi hiši zasmrдела
in jo je mama zavohala, ko je zvečer iz hleva stopila v vežo.*

*To je spomin na Gabrčanovo Uršo, Ptrenarjevega Jaka, Švajcarja in druge,
na popotnike, brezdomce, raztrgane berače in lačne reveže,
ki so pogosto prihajali, prosili za hrano, pijačo in nočitev,
in so vedeli, da se bo v Megušnici našla za njih postelja, pijača in okrepčitev.*

*To je spomin na Lončarjevega Miha, šuštarja,
ki je prihajal letno in popravil stare in znošene čevlje,
na Miznikarjevega Pavleta, ki je moral pogosto menjati razbite okenske šipe,
in na Iletovo Meto, ki je prišla enkrat letno in zašila vse raztrgane cunje.*

*Dobra štiri desetletja je, ko sem odšel od tod,
s sabo vzel otroške spomine in življenjske navade,
ki so mi pomagale pri delu, vzgoji otrok in drugod.
Lepo je marsikje, a v srcu za vedno le rojstni kraj ostane.*

Janez Tušek

Mi smo pa res na deželi

Jožica Kačar

Vsak kraj ima svoje zaklade – ljudsko kulturo: pravljice, pripovedke, bajke, pregovore, pesmi ...

To so zakladi življenjskih izkušenj, življenjske modrosti, pripoved o nas samih, o našem življenju, o naši preteklosti. Ustvarjali so jo modri ljudje, nadarjeni posamezniki, katerih imena so utonila v pozabo, ljudska kultura pa se je prenašala od ust do ust, iz roda v rod, prepričljiva in enostavna, razumljiva in preprosta.

Del tega bogastva je pesem. Pesem, ki joče in se smeje, poučuje, tolaži, pripoveduje, opozarja, kliče v boj, se poslavlja, snubi, nazdravlja, se zahvaljuje ...

V vaseh pod Ratitovcem so včasih veliko pre-

pevali. Takole se spominjata petja Marija Kejžar in Danica Pintar.

"Ob nedeljah, po nauku, smo se zbrale punce, šle na grič ali k cerkvi, včasih na krajcke. In smo začele prepevati. Vedele smo, katera bo začela, katere bodo pele alt. Največkrat smo pele dvoglasno, včasih tudi troglasno. Ob zimskih večerih smo se zbirale po hišah, klekljale, predle, pletle, se smejale in pele, do polnoči ali še čez.

Peli smo tudi, ko smo vahtali mrliča. Molili in peli, bolj otožne in Marijine pesmi. S fanti nismo prepevale. Ti so peli v gostilni, včasih na vasi ali pa pod kakšnim oknom. Imeti lep glas, dober posluh je v vasi veliko pomenilo."

Srečanje ljudskih pevcev in godcev, Sv. Ožbolt, 2008.
Foto: arhiv avtorice

Groharjevo leto, Sokolski dom, 2011.
Foto: arhiv avtorice

Ljudske pesmi sem začela zbirati leta 1986, ko so v Sorici snemali radijsko oddajo Slovenska zemlja v pesmi in besedi. Snemala sem starejše domačine, ki so še znali melodijo in besedilo.

Danes je večina že pokojnih:

Janez in Kristina Kemperle – Koštnarjeva,

Marica Jensterle – Štentlarjeva,

Alojzija Thaler – Gotarjeva,

Štefanka Golja – Boštjanova.

Marija Thaler – Ožltova in Ivanka Thaler – Šimcova
še živita.

Ljudske pesmi je vrsto let prepeval Ženski tercet iz Sorice in tako skušal ohraniti besedila, melodije in način petja iz vasi pod Ratitovcem.

Pevke, Danica Pintar, Danica Gasser in Jožica Kačar, so te preproste pesmi vzljubile, jih s srcem prepevale in jih po 25 letih predale mladim pevkam, Anki Pintar, Poloni Markelj in Jani Drol.

Mogoče bo še kdo začutil sporočilnost teh pesmi, zato jih objavljam v zborniku Železne niti. Želim, da živijo in se širijo, zato je sin Gašper napisal tudi osnovno melodijo.

Cvetice

ljudska

*Na vrtu so cvetele cvetice pisane.
Odpirale že zgodaj so čaše biserne.*

*Metuljčki so frčali po cvetju sem ter tja.
A v logu se glasila je slavčka pesmica.*

*A zdaj je vse minilo, a zdaj ni več tako.
Kjer cvetje je usahnilo, zdaj vse je žalostno.*

*A, srce moje, upaj, da kmalu lepše bo.
Da zvezda zopet jasna prisije na nebo.*

Dober večer

ljudska

Do - ber ve - če - r Bog daj, od svo - je ljub - ce - sem frej, mi je
da - la, mi je po - sla - la svoj pr - sta - n na - zaj.

*Dober večer Bog daj,
od svoje ljubce sem frej,
mi je dala, mi je poslala
svoj prstan nazaj.*

*Pa ta prstan je zlat,
k ma rdeče oko,
okoli njega zapisala
mi je ljubca slovo.*

*Pa na mojem srčku
en kamen leži,
pa odvalit ga jaz ne morem
brez tvoje pomoči.*

*Pa odvalil ga bom,
pa poročil se bom,
pred oltarjem, pred oltarjem,
boš rekla ja, ja.*

Kam pa vidva pojmeta

ljudska

Kam pa vi - dva poj - de - ta, k' sta tok le - po na - prav - lje -
na? Mi - dva na o - hcet va - bi - va, pa te - be tud' po - va - bi - va.

*Kam pa vidva pojmeta,
k' sta tok lepo napravljena?
Midva na ohcet vabiva,
pa tebe tud' povabiva.*

*Na vajino ohcet jaz ne grem,
ker vajina ohcet čudna bo.
Namest' da vam bi godci igral',
vama bojo zvonovi pel'.*

Katrca

ljudska

Po ce - sti pa pri - de en ja - gr - ček mlad, pa za - čne mi Ka - tr - co v vr - tu kli - cat,
Ka - tr - ca, Ka - tr - ca, kaj bi jaz rad, to ro - o - ž'co mo - raš mi dat.

*Po cesti pa pride en jagrček mlad,
pa začne mi Katrco v vrtu klicat,
Katrca, Katrca, kaj bi jaz rad,
to rož'co moraš mi dat.*

*Katrca pa se mu le nasmeji,
ta rožica zdaj še za utrgati ni,
bi znala nesreča primeriti se,
pa lička ovenela bi.*

*Po cesti pa pride en jagrček starš,
pa začne to Katro pri oknu klicat,
Katrca, Katrca, daj men' ti luč,
boš vidla, kak temna je noč.*

*Katrca pa mu zdaj to govori,
predolgo si hodil in se veselil,
zdaj luč je ugasnila, se šajbca razbila,
za naju pa cvetja več ni.*

Kmečko dekle, kmečki fant

ljudska

Kme - čko de - kle, kme - čki fant nos - ta zdaj go - spo - ski gvant, nos - ta ga iz ta - ke ro - be,
ka - kor so ta si - ve go - be, ki pod hra - stom ra - ste jo, jih še ov - ce ne je - do.

*Kmečko dekle, kmečki fant
nosta zdaj gosposki gvant,
nosta ga iz take robe,
kakor so ta sive gobe,
ki pod hrastom rastejo,
jih še ovce ne jedo.*

*Kmečki fantje k cerkvi pridejo,
prav moško se tam ustopijo,
majo dolge fajfe in meherje,
kakor koscove voderje,
bukvic, paternoštra ni vidit tam,
ker moliti jih je sram.*

*Dekleta v cerkvi špaler si delajo,
brhko nazaj se ozirajo,
molitve petja ni jim mar,
le fanta bi si izbrale raj'.*

Marija in grlica

ljudska

*Marija bi rada na ohcet šla,
paj nima kdo varvati Jezusa,
aj nima kdo varvati Jezusa,
zveličarja cevga sveta.*

*Marija je na ohcet šla,
nazaj se je ozirala,
je videla zibelko narobe ležat,
zraven zibke pa grlico spat.*

*Ne tepi me, Marija ti,
saj sem ti varvala Jezusa,
saj sem ti varvala Jezusa,
zveličarja cevga sveta.*

*Ponudila se ji je ptičica,
z imenom je grličica.
Oh, jaz ti bom varvala Jezusa,
zveličarja cevga sveta.*

*Marija se je razsrdila,
za uh jo je udarila,
za uh jo je udarila,
da se ji še danes pozna.*

Na deželi

ljudska

*Mi smo pa res na deželi,
naš hramček ob cesti stoji,
okol' so pa hribčki zeleni,
to mene najbolj veseli.*

*Zjutraj, ko vstanem, se umijem,
potem pa en mal požebam,
potem pa se k delu pripravim,
saj tega poerje moj stan.*

*Na svetu je težko živeti,
pa voljno potrpi moj brat,
v nebesih nas čaka veselje,
ga pojdemo enkrat uživat.*

Mlada Alenčica

ljudska

Mla-da A - len-či-ca čre-do je pa - sla, zra-ven so - se-do-va de-te-lja ra -
 sla. Spa-nec po - si - lil tru-dne o - či, čre-da v so - se-do-vo de-telj hi - ti.

*Mlada Alenčica čredo je pasla,
 zraven sosedova detelja rasla.*

*Spanec posili trudne oči,
 čreda v sosedovo detelj hiti.*

*K mladi Alenčici sosed priteče,
 mladi Alenčici pa tako reče,
 čreda bo tvoja, ti boš pa moja,
 ženka boš moja, jaz pa tvoj mož.*

*Kaj bjo pa moja mamica rekli,
 oni ne morjo več sami živeti.
 Mamica štejejo šestdeset let,
 oni ne morejo sami živeti.*

*Mamico bodeš s seboj pripeljala,
 ona bo v spodnji kamrici spala.
 Midva pa v zgornji izbici,
 čisto za naju pripravljeni.*

Pomlad prihaja

ljudska

Pom-lad pri-ha-ja, ze-le-ni, pa vsa-ka pti-čka žvr-go-li, le
 e-na mi po-je prav ža-lost-no za mo-jo raj-ži-co.

*Pomlad prihaja, zeleni,
 pa vsaka ptička žvrgoli,
 le ena mi poje prav žalostno
 za mojo rajžico.*

*Adijo, adijo, oča, mat,
 kolk krat ste mogli kruh dajat,
 oh zdaj, kob' jest jemu za vas poskrbet,
 pa moram k vojakom jet.*

*Adijo, adijo, sestra, brat,
 oh zdaj se vidmo zadnjikrat,
 če mene zadane ojstri meč,
 se ne bomo vidli več.*

Pojmo v oštarijco

ljudska

Oj, le po - o - jmo u ošta - ri - ij - co, je le tam je prav fajn, so
ke - el - nar - ce lu - šne, zna - jo raj - ta - t prav fajn.

*Oj, le pojmo u oštarijco,
je le tam je prav fajn,
so kelmarce luštne,
znajo rajtat prav fajn.*

*Le glej jo, te hentej,
tam v kamrici je.
Tam v kamri za mizo,
z možem govori.*

*Le kje je pa Franca,
kjo vidit neč ni?
Da b' lučko prilila,
k' tak temno gori.*

*Al prnes ga še en polič
za zdravje vseh nas.
Al pol pa še pesem
za nočni pozdrav.*

Šel bom v planinco

ljudska

Šel bom v pla - nin - co - o vas, tri ho - la - re, tri ho - la - re,
dal bom tri pštol - ce za pas, tri ho - la - ri di - re.

*Šel bom v planinco vas,
tri holare, tri holare,
dal bom tri pštolce za pas,
tri holari dire.*

*Druga pištolca poč,
tri holare, tri holare,
dekle že k oknu gre,
tri holari dire.*

*Huncvet, pober se preč,
tri holare, tri holare,
da te nam vidla več,
tri holari dire.*

*Prva pištolca poč,
tri holare, tri holare,
dekle pokonc odskoč,
tri holari dire.*

*Tretja pištolca poč,
tri holare, tri holare,
dekle pa odpirat gre,
tri holari dire.*

*Kok se bom stran pobral,
tri holare, tri holare,
k me držiš za rokav,
tri holari dire.*

Sijaj, sijaj, sonce

ljudska

*Sijaj, sijaj, sonce,
oj sonce rumeno.
Kako bom pa sijalo,
k' sem vedno žalostno.*

*Če zvečer pozno doli grem,
pastirci tarnajo,
domov bi radi gnali,
pa žvince nimajo.*

*Jaz nisem noben gortnar,
tud' rožce ne sadim,
jaz dušam pot popravljam,
v svet raj jih zadobim.*

*Če zjutraj zgodaj gori grem,
se dekle kregajo,
bi rade še ležale,
pa vstati morajo.*

*Jezus po vrtu hodi,
kot da bi gortnar bil,
motiko čez ramo nosi,
kot bi rožice sadil.*

*Če dušam pot popravljáš,
poprav' jo še za me,
če dušam pot popravljáš,
poprav' jo za vse ljudi.*

Spev ptice pojo

ljudska

*Spev ptice pojo
in rožce cveto,
tam zelena planina,
tam sem kratek čas mov.*

*Še sekače sem zgubu,
vse cokle zlomil,
ko sem doli s planine
k tej dečvi hodil.*

*Sem pa rožice trgal,
sem v vrtec hodil,
sem veselo prepeval
in sem kratek čas mov.*

*Še za cokle je škoda,
najšbolj pa zame,
ko bi imal hoditi
dol s planine k tebi.*

Zakaj se na svetu telkaj veseliš

ljudska

Za - kaj se na sve - tu tel - kaj ve - se - liš, ker nič ne veš, ko - ol - ko ča - sa še žviš?
Po - tlej - pa pa - deš o ko - li ka - kor tam rož - ca na po - lji.

*Zakaj se na svetu telkaj veseliš,
ker nič ne veš, koliko časa še žviš?
Potlej pa padeš okoli kakor tam rožca na polji.*

*Ptički na vejah prav mило pojo,
tebe pa že k pogrebu neso.
Sosedje so jamo skopali,
vanjo te bojo dejali.*

*Zvonovi v turnu prav mило pojo,
tebe so djali že v črno zemljo.
Tisti, ki so te ljubili,
bjo te kmal pozabili.*

Zjutraj

ljudska

Z ma - no zju - traj ra - no vsta - ne an - gel moj, ho - di ved - no zma - no, ved - no je z me - noj.
An - gel me va - ru - je zve - sto dan in noč, kak' raz - ve - se - lju - je bož - ja ta po - moč.

*Z mano zjutraj rano
vstane angel moj,
hodi vedno z mano,
vedno je z menoj.*

*Angel me varuje
zvesto dan in noč,
kak' razveseljuje
božja ta pomoč.*

*Angel me pokrije,
ko se noč stori,
in ko dan zasiže,
zopet me zbudi.*

Vino in voda

ljudska

Vi-no i - no vo - da, žla-htni dve re - či, sko-raj brez no-be - ne bit' mo-go-če ni.

Vi-no ho-če go-spod bi - ti, vo-da se ne da ukro-ti - ti, hud pre-pir med nji-ma je.

*Vino ino voda, žlahtni dve reči,
skoraj brez nobene bit' mogoče ni.*

*Vino hoče gospod biti,
voda se ne da ukloniti,
hud prepír med njima je.*

(vino)

*Se naprodaj vozím križem svet,
mene vsakdo hvali, vsak me hoče imet'.*

*Hlapcam, kakor gospodarjem,
kmetom, kraljem in cesarjem,
vsem na mizo nosim se.*

(voda)

*Jaz pretečem mesta in vasi,
se prodajat' nečem, vsak me tok dobi.*

*Bod' za kuhat' al' za piti,
bod' za prati al' umiti,
brez vode ne moreš bit'.*

(vino)

*Jaz pa hočem bit' gospod,
sveti maši služít' moram jaz pousod,
tud pri vsaki kompaniji,
na semniji in gostiji
moram jaz za mizo prit'.*

(voda)

*Sem za piti zdrava bolj kot ti,
tega, ki me pije, glava ne boli,
ko pa p'janci obnorijo,
to ti delaš, teb' dolžijo,
kok pol hočeš bit' gospod?*

Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki

v šolskem letu 2013/2014

Primož Šmid

Mladi planinci OŠ Železniki na vrhu razglednega Cipernika, v ozadju Jalovec. V okviru tridnevnega tabora v Planici (20.–22. september 2014) so v petek prehodili del Tamarja, v soboto osvojili tromejo in se v nedeljo uspešno povzpeli na Cipernik ter se preko Vitranca spustili do jezera Jasna. Foto: Primož Šmid

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
2. 4. 2014	Matematika	Zlato Vegovo priznanje	Tina Nastran	8. d	Sabina Peternel
		Srebrno Vegovo priznanje	Lora Štravs	7. a	Vesna Božič
			Črt Vodopivec	7. c	
			Matija Demšar	7. a	
			Anže Gartner	7. c	
			Anja Prezelj	8. a	Sabina Peternel
			Laura Rant	8. d	
			Taja Basaj	8. d	
			Blaž Štalec	8. b	
			Katja Gartner	9. c	Anka Arko
			Nejc Kavčič	9. a	
			Špela Kavčič	9. c	
			Jerca Kavčič	9. c	
29. 1. 2014	Angleščina	Srebrno priznanje	Hana Rihtaršič	9. a	Bernarda Kejžar
			Špela Gortnar	9. b	Tadeja Šuštar
			Anja Prezelj	8. c	Tadeja Šuštar
6. 12. 2013	Biologija	Srebrno proteusovo priznanje	Petra Benedičič	9. c	Mihela Lahajnar
			Anja Prezelj	8. a	Magda Šlibar
8. 3. 2014	Kemija	Srebrno Preglovo priznanje	Tina Nastran	8. b	Magda Šlibar
5. 4. 2014	Fizika	Srebrno Stefanovo priznanje	Blaž Štalec	8. b	Sabina Peternel
			Anja Prezelj	8. a	
			Blaž Rolih	8. c	
			Katja Gartner	9. c	Anka Arko
			Jakob Drobnič	9. a	
15. 3. 2014	Zgodovina	Srebrno priznanje	Petra Benedičič	9. c	Damjana Demšar
			Anja Prezelj	8. a	Janja Janc
			Laura Rant	8. d	
19. 10. 2013	Logika	Srebrno priznanje	Anja Prezelj	8. a	Monika Čemažar
			Tina Nastran	8. d	
			Taja Basaj	8. d	
			Laura Rant	8. d	
			Zala Prevc	8. d	
9. 11. 2013	Državno tekmovanje iz znanja o sladkorni bolezni	Srebrno priznanje	Lucija Čufar	9. c	Mihela Lahajnar
			Petra Benedičič	9. c	

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
25. 3. 2014	Nemščina	Zlata bralna značka	Maja Čemažar	7. a	Majda Tolar
			Anita Podrekar	7. c	
			Tina Markelj	8. c	
			Anja Prezelj	8. a	
			Bor Mohorič	9. b	
			Matej Pintar	9. a	
1. 9. 2013 24. 6. 2014	Šport	2. mesto na državnem prvenstvu v veslalomu – nekatégorizirani	Jerca Kavčič	9. c	Valentina Pintar Aleš Jensterle Jože Reya
		2. mesto na državnem prvenstvu v deskanju	Rudi Pintar	9. c	
		3. mesto na državnem prvenstvu v veslalomu – nekatégorizirani	Andraž Nastran	8. b	
		4. mesto na državnem prvenstvu v veslalomu – kategorizirani	Anže Gartner	7. c	
		5. mesto na državnem prvenstvu v veslalomu – nekatégorizirani	Benjamin Seljak	9. a	
		6. mesto na državnem prvenstvu v deskanju	Rebeka Megušar	7. a	
		Ekipno državno prvenstvo v veslalomu – 1. mesto	Ekipa OŠ Železniki		
		2. mesto na državnem prvenstvu v deskanju	Ekipa OŠ Železniki		
		2. mesto na državnem prvenstvu v plavanju – štafeta 8 x 25 m	Ekipa OŠ Železniki		
		Ekipno državno prvenstvo v atletiki – 6. mesto	Ekipa OŠ Železniki		
22. 6. 2013	Čipkarska šola	2. mesto in srebrno priznanje	Meta Rejec	7. b	Irena Benedičič
			Lucija Čufar	9. c	
		Srebrno priznanje	Sara Demšar	4. a	
			Agata Štravs	5. a	
			Nina Drobnič	5. b	
			Anja Prezelj	8. a	
			Blaž Frelih	7. a	

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
22. 6. 2013	Čipkarska šola	Srebrno priznanje	Petra Benedičič	9. c	Irena Benedičič
			Laura Rant	8. d	
			Lora Štravs	7. a	
			Anže Prezelj	8. c	
31. 5. 2013	Ples	1. mesto na državnem prvenstvu v standardnih, latinskoameriških plesih ter v rokenrolu	Darja Božič	9. b	Valentina Pintar
			Iris Jensterle	9. c	
		6. mesto na državnem prvenstvu v standardnih, latinskoameriških plesih ter v rokenrolu	Žiga Jelovčan	9. a	
			Taja Basaj	8. d	
		Zlato priznanje	Darja Božič	9. b	
			Iris Jensterle	9. c	
			Taja Basaj	8. d	
			Žiga Jelovčan	9. a	
			Ana Lušina	8. d	

Odstiramo svet devetošolcev

Zbrala in uredila
Majda Tolar

*Odrasli pravijo, da je mladost najlepši čas, čas brezskrbnosti in svobode, čas prve ljubezni ... Res je kar naprej nekaj v zraku, so trenutki, ko nena-
doma nismo več zadovoljni sami s sabo, marsikaj nas moti ..., v naslednjem
hipu pa je vse spet lepo in smo srečni.*

*Kako lahko ali težko je živeti te čase, najbolje vedo tisti, ki mladost prav-
kar doživljajo. Med njimi so tudi naši devetošolci in devetošolke.*

*So v letih odraščanja, zorenja, šolanja, zaljubljenosti, načrtujejo svojo
prihodnost. Sedaj, ko so na razpotju, pogosto razmišljajo o življenju, o šoli
in o svojem mestu v njej, o ljudeh, ki jih obdajajo, ki jim zaupajo, jim po-
magajo iskati pravo pot, ki so pravi prijatelji ...*

*Ob vsem tem so privreli na dan razni spomini na otroštvo, na šolo, na
prijatelje in porodile so se misli, kam in kako naprej.*

V branje vam ponujamo drobce iz razmišljanj naših devetošolcev.

*"Ob vstopu v srednjo šolo sem navadna najstnica,
ob izstopu bom odrasla, odgovorna oseba!"*

Sara Šmid, 9. a

So trenutki sreče, veselja, žalosti.

Dobri dnevi, slabi dnevi, vzponi, padci. Dogodki, ki se nam v spomin vtisnejo za vedno, dogodki, ki jih z danes na jutri pozabimo. A vedno se bomo spominjali otroštva.

Otroštvo – beseda, ki vsakega posameznika popelje leta nazaj, v brezskrbno življenje. Čas smeha, veselja, zaupanja. Tekanja po travnikih, skakanja po blatnih lužah. Bilo ti je vseeno, koliko si se pri raznih norčijah umazal.

Sama še vedno doživljam otroštvo. Seveda ne enako kot pred sedmimi, osmimi leti, ampak na drugačen način. Sem v obdobju, ko me v nekem trenutku vse moti, v naslednjem hipu pa je že vse v redu. Včasih mi je za vse popolnoma vseeno, naslednjič pa mi je za vse mar. Nasprotovanje s starši, z vrstniki. Obdobje, ko ne vem, kaj sem – otrok ali odrasel človek. Nekaj vmes.

Tudi doma se velikokrat tako počutim. Če se s kom sprem, mislim, da imam jaz prav. Ampak ali si znamo prisluhniti? Kaj pa je to? Veliko otrok poznam, ki jim starši nimajo časa prisluhniti. Nimajo časa ali nočejo? Kaj je tisti pravi vzrok? Posebno mi najstniki potrebujemo nekoga, ki mu zaupamo svoje težave. Lahko so to mami, ati, sestra, brat, najboljši prijatelj. Pri tem izbiraš sam in vedno izbereš pravo osebo, osebo, ki ji zaupaš in te ima rada.

In tu je tudi prva ljubezen! Metuljčki v trebuhu, zardel obraz. Mislim, da vsak pozna te občutke. Ko si zaljubljen, si v devetih nebesih. Misli ti odhitijo drugam in nikakor se ne moreš zbrati. To je problem vsakega posameznika. Pri mnogih so nenadoma slabe ocene posledica zaljubljenosti. A pri tem moraš vedeti, da je zaljubljenost eno, šola pa drugo. Zaljubljenost te lahko mine, znanje boš rabil. Zato je bolje, če malo bolj sodeluješ v šoli, se učiš, kot pa da šolanje zaključiš s slabim uspehom kot ga nekateri. Mnogi se zelo težko učijo in imajo veliko inštrukcij, učno pomoč in druge oblike pomoči, da bi le pisali pozitivno. Sama na srečo teh težav nimam, saj če se hočem naučiti, mi gre hitro v glavo. Ampak tisti "hočem" se velikokrat spremeni v "če se mi bo dalo".

Lenoba je velikokrat prisotna. Prevečkrat. Ko pa se spravim k učenju, me begajo druge stvari: računalnik, mobilni telefon, sladkarije. Takrat mi je dovolj. Mobilni telefon izklopim in grem v sobo. Zadam si cilj, koliko se moram naučiti – prej ne grem nikamor. Potem mi pa uspe ...

Otroštvo mojih staršev, starih staršev se zelo razlikuje od mojega. Marsikdo bi rekel, da se imamo mi boljše, ampak mi imamo vsega preveč. Tablice, računalniki, mobilni telefoni ... Sedaj ima že skoraj vsak osemletnik svoj telefon. Ne, starši in stari starši so imeli lepo otroštvo. Bolj so cenili vse, kar so imeli. Popoldneve so preživeli zunaj, se zbirali z družino ... Glede na razmere doma pa je imel vsak nekoliko drugačno otroštvo.

Kmalu bo konec tega najlepšega obdobja v življenju. Otroštva. Vsak ga uživa, kolikor se le da. Nekateri sicer menijo, da se jim velikokrat godi krivica. A to je del, ki spada k otrostvu, ki ga ne bomo nikoli pozabili.

Neža Mohorič, 9. a

Mentorica: Majda Tolar

Odraščanje je čas, ko mladostniki iz otrok postajamo odrasle osebe

Ko iz toplega, varnega družinskega objema gremo na pot osamosvajanja, odločanja, iskanja pravega prijatelja, prave ljubezni.

Starejši večkrat pravijo, da smo v najlepšem obdobju življenja. Pa je res tako? Če je, naj nas pustijo, da smo raziskovalci, da iščemo in da odkrivamo neznano, da kdaj pa kdaj naredimo tudi kaj narobe. Sama se zelo trudim, da bi bili starši zadovoljni z mano, z mojimi ocenami in dejanji. Večkrat se mi zdi, da me ne razumejo, da z mano niso zadovoljni. Večkrat me ne slišijo, prezrejo. Kakšen dan se znajdem v hudi stiski. Takrat sem rada čisto sama, v svoji sobi in najboljše je, da me pustijo pri miru. Razpoloženje spreminjam iz trenutka v trenutek. Sem

srečna in hkrati nesrečna, pogumna in prestrašena, ljubeča in sovražna. In le to si želim, da bi me imeli radi takšno, kot sem. Kakšen dan se mi zdi, da sem vsega kriva samo jaz. Kar koli naredim, je narobe. A zakaj? Imam mlajšo sestro in zmeraj, tudi če ona naredi kaj narobe, sem kriva jaz. Takrat se mi zdi, da doživljam najhujšo krivico.

Oseba, ki me vedno razume in je vedno z mano, ko jo potrebujem, je moja najboljša prijateljica. Prijateljica, ki se z mano smeje in joče. Prijateljstvo je zelo pomembno. Vesela sem, da sem v razredu, v katerem se zelo dobro razumemo. Postali smo ekipa, ki je šla skozi vesele in težke trenutke. Sošolce bom zelo pogrešala, ko se bomo ob koncu šolskega leta razšli.

Je pa na šoli tudi nekaj deklet in fantov, ki mislijo, da so nekaj več od drugih, da so boljši, lepši, posební ... In kaj imajo od tega? Če so oblečeni v "firme", še ne pomeni, da so bogati po srcu. Nasploh je pri mladostnikih toliko zaničevanja. Koliko hudega je prinesel facebook, ask? Zaradi anonimnega poniževanja, ustrahovanja so si mnogi najstniki že jemali življenja. Kam to pelje? Zakaj so se sploh pojavili računalniki? Včasih se mi zdi, da so imeli naši starši veliko lepše otroštvo. Več so bili na svežem zraku, več so se družili s sosedi. Računalnikov niti poznali še niso. Zdaj smo vsi otroci preveč notri za računalniki in pred televizorji. Tega bi moralo biti veliko manj. Sama sem zelo vesela, da sem zdrava, da imam družino, prijatelje ter da sem spoznala fanta, ki mi pomeni veliko. Vsak trenutek, ko sva skupaj, je poseben. Odkar sva skupaj, je svet lepši in prijaznejši.

Važno je, kakšen si po srcu. Zmeraj več je otrok, ki so brez družine, hrane in vode. Ko nekateri cele popoldneve zapravljajo v trgovinah, drugi otroci umirajo. Ti otroci se mi smilijo, ker niso in verjetno tudi ne bodo imeli lepega otroštva. Mi imamo vse. Družino, dom, lahko se šolamo, imamo hrano, vodo. Nam se zdi, da šole ne rabimo, drugi otroci pa hočejo hoditi v šolo, se učiti.

Nam devetošolcem se končuje neko obdobje. Odločiti se bo treba za novo pot. Tako si želim, da bi nam starši in učitelji več pomagali, predvsem dali

več informacij o srednjih šolah, poklicih ... Bojim se, a upam, da bo odločitev pravilna.

Iz svojega življenja bi rada naredila nekaj lepega, velikega in pomembnega. Važno je, da na svet gledaš pozitivno, tudi ko padeš. Vstaneš in greš naprej. Svet je lep in lepi smo mi v njem.

Tinkara Šmid, 9. a

Mentorica: Majda Tolar

Otroštvo se dandanes precej razlikuje od otroštva izpred nekaj let

Mladost se zdi kot težko obdobje, toda ko odrasteš, se ga spominjaš z nasmehom na obrazu.

Ko kot otrok vstopiš v najstništvo, se ti zdi vse noro. Čutiš stvari, ki jih prej nisi. Vidiš, kar se ti do zdaj ni zdelo pomembno. Tvoje telo se spreminja. Same srhljive, nove stvari. Zdi se mi, da je najstništvo precej zoprna reč, saj si prestar, da bi lahko počel otroške stvari (mene sta ati in mami zelo čudno gledala, ko sem na morju navdušeno cvilila, da želim iti na Bouncy Castle – napihljiv grad za skakanje), obenem pa si premlad, da bi počel zanimive stvari, npr. volil, pil alkohol, vozil avto. Zato je puberteta nadležna prelomnica, ki pomeni vstop v odrasli svet.

Biti otrok v današnji družbi se mi zdi čuden naslov. Kateri družbi? Naši? Kjer otroci več časa preživijo za računalnikom kot s svojo družino? Mogoče v tisti družbi, kjer so otroci nesrečni, saj se okrog njih dogajajo vojne? Ali pa morda tisti, v kateri se soočajo z nam nepredstavljivo lakoto in pomanjkanjem? Otroci so si po svetu zelo različni. Imajo različne pogoje življenja, zato imajo tudi različno otroštvo. Težko je odgovoriti na vprašanje, kako je biti otrok v današnji družbi. Meni osebno ni preveč težko, toda obstajajo otroci, ki samo molijo, da se bodo prebili skozi življenje. V njihovem imenu pač ne morem govoriti.

Vendar konec koncev – otroštvo oziroma mladost naj bi bila najlepši del življenja, zato ju moramo uživati, dokler trajata.

Špela Gortnar, 9. b

Mentorica: Dorica Prevc

Treba se je potruditi

Priznam, zelo sem nervozen in veliko pričakujem od te tretje dimenzije – srednje šole. Zanimivo je, kam vse se odpravljajo moji sošolci. Lahko bi rekel, da izbirajo področja od A do Ž.

Veseli me, ko pomislim, da bodo vsi ti ljudje kovali prihodnost Slovenije. Mi bomo odločali, kakšno bo naše življenje in življenje prihodnjih generacij. Žene nas volja po znanju. Jaz, na primer, bi si rad pridobil tudi licenco civilnega pilota. Sem tabornik, prostovoljni gasilec, radioamater in še bi lahko našteval. Z odločnostjo lahko dosežem vsak cilj. Treba se je potruditi! Treba je natančno vedeti, kaj hočeš.

Hočem imeti čim boljšo izobrazbo na čim širšem področju. Želim potovati po svetu in odkrivati nove stvari. Hočem reševati probleme sveta!

Blaž Benedičič, 9. b

Mentorica: Dorica Prevc

Šola nekoč in danes

Zadnje čase veliko razmišljam o šolanju nekoč in danes. Vidim veliko razlik, pa tudi nekaj podobnosti. Zelo sem vesela, da smo morali anketirati stare starše. S tem smo pridobili veliko novega znanja o šolanju v preteklosti.

Zdi se mi, da je bilo po eni strani šolanje včasih preprostejše in lažje, po drugi strani pa veliko težje. Razlika je že v hrani. Včasih so jedli veliko bolj zdravo – npr. jabolka, veliko mleka. Malico so pri-

nesli od doma. Danes pa dobimo malico v šoli. Zdi se mi, da so bili otroci včasih veliko bolj veseli, radi so se med seboj igrali, vsi so bili prijatelji. Danes pa smo učenci kar bolj depresivni, nesramni (seveda ne vsi), saj imamo drugačen ritem življenja in šolanja kot nekoč. Vesela sem, da dandanes v šoli ni več takih kazni, kot so bile včasih, učitelji te hitreje pohvalijo. Všeč mi je, da nimamo šole tudi ob sobotah, tako kot je bila včasih. Zdi se mi, da so bili v preteklosti zelo skromni pri opremljenosti učilnic ter prostorov. V enem razredu (oddelku) je bilo veliko več učencev kot danes. Imeli so le mizo, klopi, stole in tablo. Danes pa imamo zelo dobro opremljene učilnice, kar mi je zelo všeč. Tako lahko pridemo do znanja na več različnih načinov. Zelo sem hvaležna izumitelju nalivnika, saj tako lahko po mojem mnenju lažje in hitreje pišemo. Všeč mi je tudi, da imamo po šoli, ko pridemo domov, prosti čas, saj včasih tega ni bilo. Starši so komaj čakali, da pridejo otroci domov, da jim bodo lahko pomagali pri delu.

Da ne bom govorila le o razlikah, pa povem še kakšno podobnost. Tudi nekdaj so imeli počitnice, tako kot jih imamo mi. Le nekoliko drugače so bile razporejene. Imeli so tudi torbe in peresnice, tako kot danes.

Za zaključek tega mojega razmišljanja pa naj povem, da sem ponosna na spreminjanje šole, zaradi katere imamo dandanes veliko znanja. Všeč mi je tudi, da v današnjem času vemo, kako so se šolali naši dedki in babice. Tako ugotovimo, da je šola za nas koristna, saj bomo le tako lahko dosegli cilje, ki smo si jih zastavili v življenju.

Eva Bernik, 9. b

Mentorica: Dorica Prevc

Čas teče in nam beži ...

Obrazi hitijo mimo. Nekatere si zapomnimo za vedno, druge pa z užitkom prepustimo črni luknji pozabe. Toda to leto jih bo izginilo veliko več kot po-

navadi. Osnovna šola – na videz tako nepomembna, v resnici pa ustanova, kjer smo pridobili svoje prvo teoretično znanje, delovne navade in vzgojo, gre h koncu. Sklenila so se dobra prijateljstva in zazevali so prepadi. Hitro smo se ujeli v njeno kolesje in vestno spoštovali nekatera nenapisana pravila.

Že dolgih devet let so šolski prostori naš svet v malem, v katerem se družbena razmerja in statusi nenehno spreminjajo. Pa vendar se lahko ta svet hitro podre in kmalu bomo zopet na začetku; tedaj pa ne bo pomembno, kaj si nekoč veljal, temveč kaj si zdaj. Kajti karte nam razdeli usoda, toda mi smo tisti, ki igramo z njimi (Randy Pausch).

Pred devetimi leti, ko smo prvič prestopili vrata te šole, smo kot 110 cm visoki primerki (nekateri tudi manj, brez zamere) tja prišli s široko razprtimi očmi, polnimi navdušenja. Razveselili smo se indijančkov, šviga zajčkov ter seveda, da ne pozabim, rumenih rutic.

Skozi leta se je marsikaj spremenilo. Zapustili so nas nekateri sošolci, na primer Ajka v drugem in Tajša v petem razredu ter na žalost tudi radoživi in dobri sošolec Mark Lenhart. Tudi to smo 'dali skozi', in ko so nas konec petega razreda spet pomešali, so nas spremljali precej mešani občutki. A učitelji so sestavili dobre razrede. Pohvalno!

Pri nas se vedno veliko dogaja, zato nikakor ne more biti dolgčas. Kljub nenehnemu dopovedovanju učiteljev, da smo že skoraj odrasli, otroška iskra v nas še ni ugasnila. Kljub vsem neumnostim, ki jih naredimo (ali jih še bomo), nas naša razredničarka gospa Bernarda Kavčič vsak konec leta pelje na sladoled. Našemu razredu so sicer sedaj – na žalost – šteti dnevi, vendar ostajamo prijatelji. In za konec bi sami o sebi lahko dejali: Mi smo vendar letnik 99 – takih ne delajo več!

V vseh teh letih pa se – za razliko od nas – ni prav veliko spremenila šolska stavba. Le nekateri detajli so drugačni, sicer je vse po starem. Nanje smo se hitro privadili, pa če so nam bile spremembe vseh ali ne. Naša stara šolska okna so zamenjali z novimi, modernejšimi, ki so opremljena s ključavnicami. To je z vidika varnosti vsekakor zelo koristno – bo-

lje zavarovati kakor zdraviti, bi lahko rekli. Vendar nam v vročih poletnih dneh gredo zaklenjena okna pošteno na živce. Nekateri jih zato kličejo kar za porniška okna. Poleg tega so našo šolo, ki je bila vedno živahnih barv, prepleskali na pusto sivo, česar še vedno ne razumeva in ne odobrava. Vse-kakor meniva, da tudi barva vpliva na človekovo razpoloženje in mišljenje. V teh devetih letih se je spreminjala in povečevala tudi šolska knjižnica, ki je z dobavo novejših in izbranih del ostala v koraku s časom.

Sicer v šoli vlada nekakšna hierarhija: starejši kot si, bolj te spoštujejo – vsaj v teoriji. Strah in trepet pred devetošolci namreč postopoma izginja. Prišli in odšli so učitelji, na katere imamo lepše in slabše spomine. Kakšen vtis smo pustili mi, na srečo ostaja skrivnost.

Prebivalci naše šole so občasno tudi rahlo zmedeni. O tem pričajo tudi poškodbe šolske opreme. No, četudi se je veliko spremenilo, izgovori ostajajo isti. Za zamujanje k pouku je skoraj vedno krivo šolsko stranišče, za manjkajoče naloge pa – ne glede na letni čas – cepljenje drv.

Da, res smo v težavnih najstniških letih in pogosto zoprni, toda človek mora v sebi imeti kaos, da bi v njem lahko zaplesala zvezda (Friedrich Nietzsche). Ali bo res zaplesala, pa je odvisno le od nas samih.

Petra Benedičič in Lucija Čufar, 9. c

Mentorica: Katarina Primožič

Zbudil sem se z željo po hitrosti

Že v mladih letih sem si krajšal čas s kolesom. V petem razredu pa sem dobil svoj prvi štirikolesnik. Bil je zelo močan.

Nekega nedeljskega jutra sem se zbudil z željo po hitrosti. Najprej sem sedel na kolo in šel v gozd pogledat, kje bi se lahko vozil s štirikolesnikom. Ko sem pridiral domov, sem dal na glavo čelado in se

odpeljal. Tistega dne sem prvič vozil med ovinki s polnim plinom. Še nikoli v življenju nisem tako užival. Pozabil sem na vse probleme in preprosto užival.

Tistega dne sem se naučil, da je strah čisto odveč. Ob tej misli me je presenetil oster ovinek. Prestavil sem v nižjo prestavo, da bi drsel mimo, a ko sem spet pritisnil na plin, sem se premalo nagnil in ... Ne spomnim se, kaj se je točno zgodilo. Znašel sem se na tleh, štirikolesnik pa se je valil pred menoj. Nekaj trenutkov po nesreči sem vstal in pogledal škodo. Razen odrgnin in odtrganih bočnih ogledal ni bilo hujšega. Oddahnil sem si. Tudi jaz sem imel nekaj odrgnin. Bolela so me rebra in leva roka.

Kljub tej nesreči sem še isti mesec poskusil izvesti enako točko. Bil sem ponosen nase, saj sem še enkrat premagal strah.

Teh avantur nimam več, saj se je bencin močno podražil.

Zdaj se zelo rad vozim s kolesom. Dirjam po gozdu in podiram rekorde.

Nekega dne me je oče peljal v Dolenjo vas, kjer imajo vse pripravljeno za izvajanje skokov s kolesi (luftarce). To je bil izjemen dogodek. Od takrat se osredotočam na kolesarske skoke. Doma nad tem sicer niso navdušeni, a jaz vztrajam. Tudi oprema je draga, a za svojo strast mi ni težko varčevati.

Matija Prevc, 9. c

Mentorica: Marija Prevc

Kako smo prišli skupaj?

Še nekaj tednov in tu bo 13. junij. Dan, ki ga nekateri bolj, drugi manj veselo pričakujemo. Dan, ki si ga bomo zagotovo vsi zapomnili po prelepo preživetem prejšnjem večeru, in sicer valeti 2014. Tri tisoč stooseminsedemdeseti dan, ki ga preživljamo skupaj kot izjemen in s prijateljskimi vezmi prepređen razred. Vsak izmed minulih dni je bil drugačen in po svoje zanimiv.

Zgodba, ki se je pisala skozi sleherni dan našega osnovnega šolanja, se je začela 1. septembra 2005. Podružnične šole v Selcih, Sorici, Davči in Dražgošah ter pa dva oddelka v Železnikih so nove, nadobudne prvošolčke sprejele z odprtimi rokami. Misliva, da se vsi dobro spomnimo prvega dne, ko smo dobili naše šviga zajčke in rumene rutke. Z njimi smo ravnali kot z najdragocenejšim bogastvom. No, prvih pet let naše skupne poti je minilo, kot bi mignil. Ure igre, smeha in pa raznih traparij, kot bi se izrazil marsikdo od naših staršev, so zagotovo nepozaben spomin, ki ga stežka pozabiš.

Šesto leto pa je sledila ogromna sprememba – prihod na centralno šolo v Železnike! Marsikateri devetošolec je s krstom nagnal strah v kosti tudi najpogumnejšim med nami. Sicer se po najinih podatkih krst ni nikoli dejansko uresničil, a kako bi vendar kot še nezrel šestošolec lahko kdor koli vedel, da so vse skupaj le prazne grožnje? Torej, nova šola, novi sošolci, novi učitelji, nova prijateljstva, nova recimo temu neprijateljstva, nove ljubezni, novi hodniki ...

Skratka, prihod v Železnike je bil za vse ena sama novost. Nova razredničarka, učiteljica Marjeta Demšar, nam je ob prihodu v šolo 1. septembra 2009 izrekla prav prijazno dobrodošlico in nas z opogumljajočimi besedami pospremila v razred. Kot skupinica šestindvajsetih majhnih in malce prestrašenih račk smo ji sledili, ko nas je popeljala na ogled šole. Še posebej nam je v spominu ostala naša sedaj matična učilnica matematika 2, kjer smo definitivno preživeli največ ur. Tudi šesti razred je, verjeli ali ne, minil, kot bi mignil. Sledil je sedmi, takoj za njim pa osmi. To leto smo dobili osvežitev, in sicer iz Davče. Aljaž je postal naš sošolec in se kaj kmalu ujel z nami. Ta razred pa je bil na veliko žalost malce pretežek za Anžeta, ki nas je ob koncu leta zapustil. Kljub temu da je dobil drug razred in druge sošolce, smo še vedno ostali dobri prijatelji.

Tako, zdaj smo tu. Deveti razred. Priprave na valet, nacionalni preizkusi znanja in vse, kar spada zraven. Še malo in vsak od nas bo spet postal prvo-

šolec na zeleni srednji šoli. Bilo je naporno, bilo je težko. Bilo je zabavno, polno lepih spominov in nemalo dolgih bdenj v noč ob zvezkih. Bilo je veselo, žalostno, razburljivo, navdušeno, tudi grenko in seveda presrečno. Prepričani sva, da bomo pogrešali šolo, spomine in sošolce. Ohranili bomo stike, saj

prijateljev, kot smo jih dobili tu, ne najdeš za vsakim vogalom. Bilo je torej veliko prijateljev. In navsezadnje, bilo je lepo.

Neža Pollak, Špela Kavčič, 9. c
Mentorica: Slavica Mohorč

Naštevanka

Potujem skozi konce in kraje!

*Danes Loka,
jutri Kranj,
naslednjič modri Piran,
nato Pokljuka,
Tržič,
hitro še na Vršič,
skozi Ljubljano nazaj
v ljubi domači kraj.*

Jure Rihtaršič, 9. a
Mentorica: Majda Tolar

Likovna pesem

*Ko sta dva človeka
zaljubljena, ko skupaj sta,
prepevata, se smejeta,
norčije uganjata
in si srce
poklanjata
!*

Jure Rihtaršič, 9. a
Mentorica: Majda Tolar

Laura Benedičič, Sara Šmid, Hana Rihtaršič, 9. a, Kons, mentorica: Majda Tolar

Likovni izdelki učencev OŠ Železniki

Mentorica: Polona Kovač

6. razred:

ORNAMENT

Z učenci 6. razreda smo spoznali ornament in na to temo oblikovali štampljke iz stirodurja ter jih odtiskovali na risalni list. Delo je potekalo v času prazničnega decembra, zato se je na štampljkah pogosto pojavljal kakšen novoletni motiv. Vsak učenec je oblikoval največ dve štampljki, da pa je bilo delo še zabavnejše, smo si štampljke med seboj menjali in dobili na svojem listu več različnih odtisov, ki pa so se, kot je za ornament značilno, ponavljali.

7. razred:

HARMONIJA

V 7. razredu smo na temo harmonije tokrat oblikovali vsak svojega metulja ter ga opremili s podobnimi oziroma sorodnimi barvami. Metulji so bili poslani na likovni natečaj v Terme Topolšica, kjer so se naši učenci s svojimi deli predstavili na likovni razstavi ob dnevu metulja.

LINOREZ

V letošnjem šolskem letu smo z grafičnimi odtisi obeležili zimske olimpijske igre Soči 2014. Učenci

so v tehniki linoreza predstavili različne zimske športe, ki se pojavljajo na olimpijskih igrah. Grafike smo v času iger razstavili na šolskem hodniku ter v olimpijskem vzdušju na šoli navijali za naše odlične športnike.

8. razred:

TIHOŽITJE

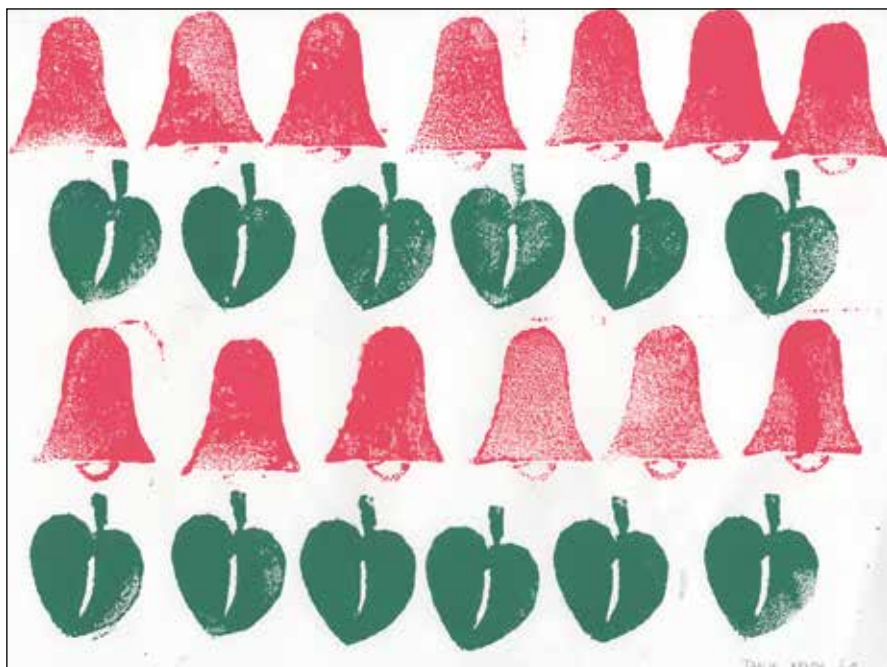
Prostorska predstava, dobro opazovanje razmerij med predmeti ter pravilno polaganje senc in svetlob na risalni list je bistvenega pomena, da dosežemo realen pogled na tihožitje. Naloga ni enostavna, a osmošolci se zelo dobro odrežejo pri tem izzivu, zato so tudi likovna dela temu primerna.

9. razred:

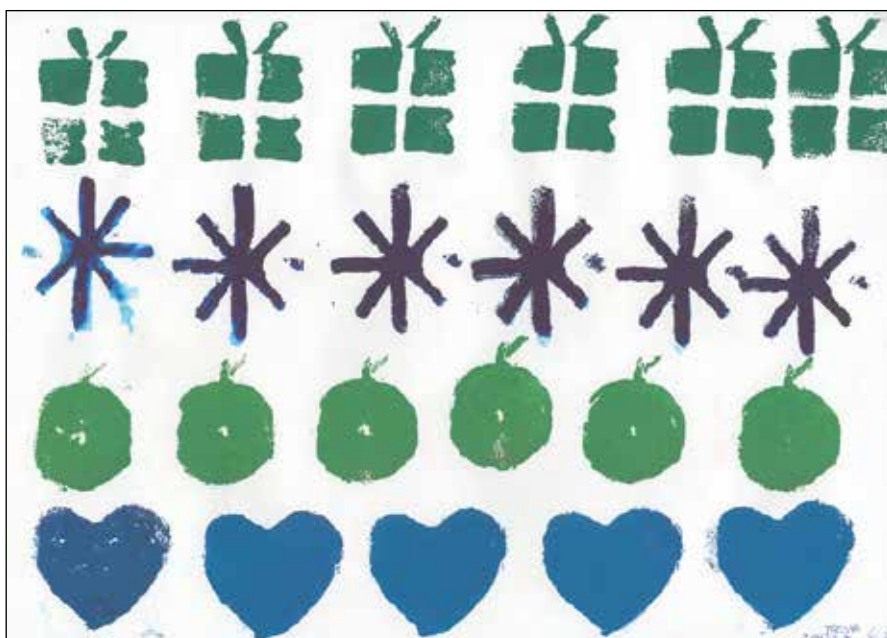
PERSPEKTIVA

Tudi v zadnjem letu osnovnega šolanja se ukvarjamo s prostorsko predstavo oziroma rišemo s pomočjo perspektive. Tokrat smo s kredo risali na črn papir ter z opazovanjem iskali predvsem svetlobe, ki se pojavljajo na predmetih.

6. razred: ORNAMENT

Tanja Kenda, 6. a, Ornament, mentorica: Polona Kovač.

Tanja Trojar, 6. a, Ornament, mentorica: Polona Kovač.

7. razred: HARMONIJA

Klara Koder, 7. a, Harmonija, mentorica: Polona Kovač.

Breda Gartner, 7. c, Harmonija, mentorica: Polona Kovač.

7. razred: LINOREZ

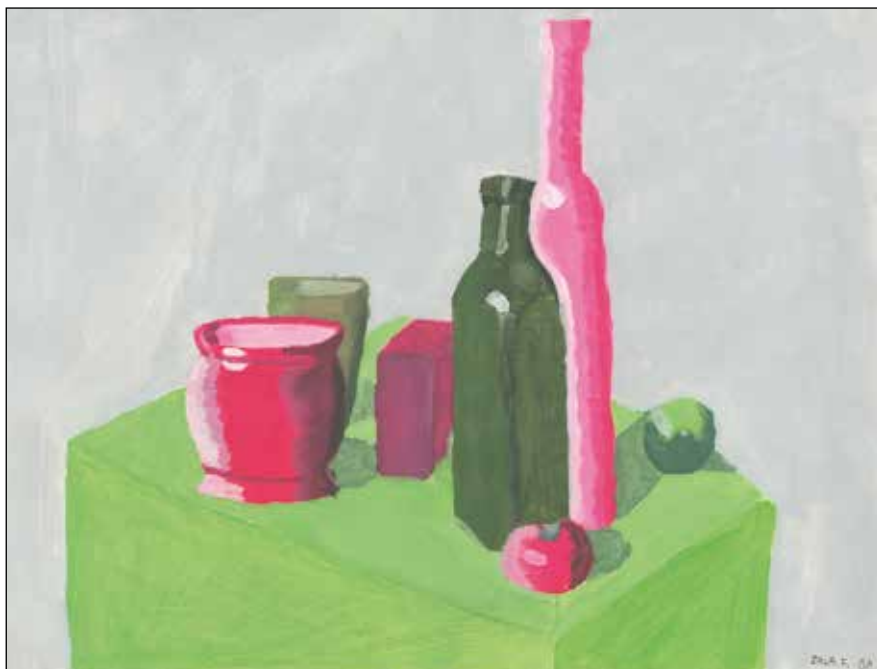

Pia Štampelj, 7. b, Linorez, mentorica: Polona Kovač.

Deja Dolenc, 7. c, Linorez, mentorica: Polona Kovač.

8. razred: TIHOŽITJE

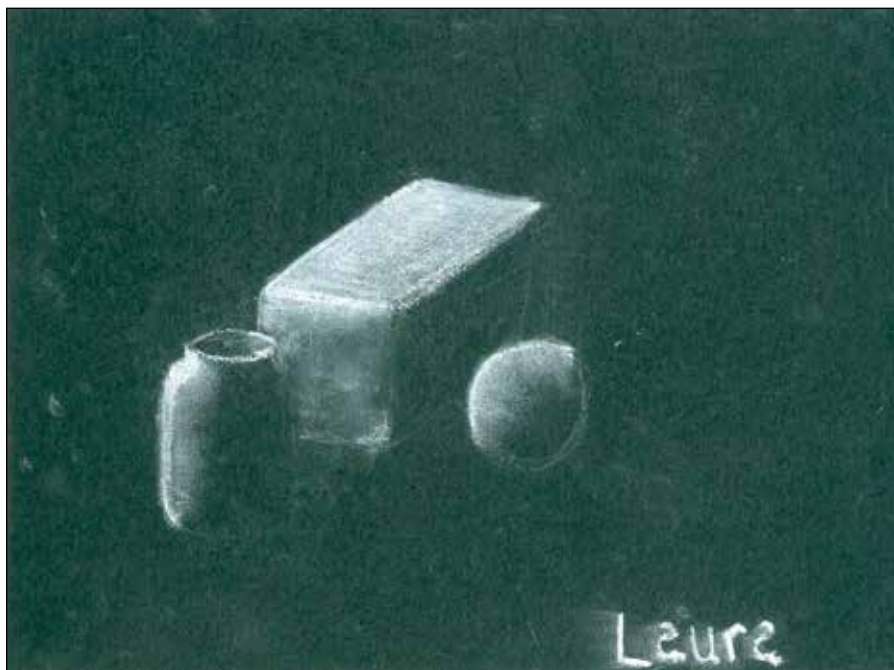

Zala Frelih, 8. a, Tihožitje, mentorica: Polona Kovač.

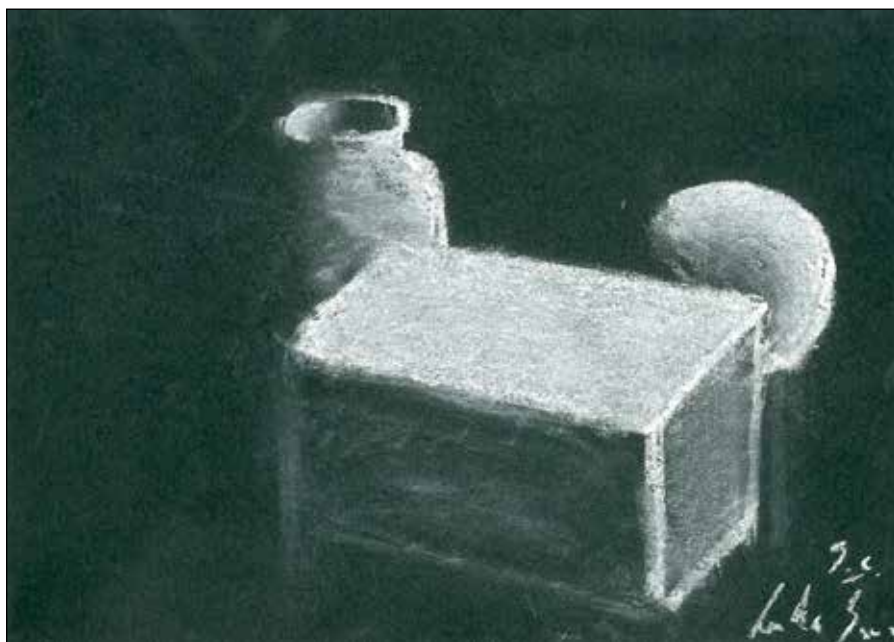

Maja Demšar, 8. c, Tihožitje, mentorica: Polona Kovač.

9. razred: PERSPEKTIVA

Laura Benedičič, 9. a, Perspektiva, mentorica: Polona Kovač.

Luka Šubic, 9. c, Perspektiva, mentorica: Polona Kovač.

Občinski nagrajenci

Jože Bogataj

Na podlagi 8. člena Odloka o podelitvi priznanj Občine Železniki (Uradni list RS, št. 87/2012) in na predlog Komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja z dne 31. 3. 2014 je župan Občine Železniki objavil razpis za zbiranje pobud za podelitev priznanj Občine Železniki v letu 2014 (št. 094-1/2014-001).

Občinski svet Občine Železniki je na 25. redni seji, ki je bila dne 5. 6. 2014, na predlog Komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja sprejel sklep št. 633/2014 o prejemnikih priznanj Občine Železniki v letu 2014.

Po sklepu uredništva Železnih niti nadaljujemo tudi z objavo občinskih nagrajencev za nazaj, v tej številki za leti 2002 in 2003. Avtor članka si za potrebe objave v zborniku in zaradi uredniške politike pridržuje pravico skrajšati ali kako drugače prilagoditi predolgo besedilo iz uradne utemeljitve za posameznega občinskega nagrajenca. Uradne utemeljitve so objavljene na spletni strani Občine Železniki.

Župan mag. Anton Luznar.
Foto: Aleksander Čufar

Nekaj poudarkov iz govora župana mag. Antona Luznarja na slavnostni akademiji 30. junija 2014

Spoštovane občanke in občani, spoštovani dobitniki priznanj, učenci z izjemnim uspehom v vseh letih osnovne šole, odličnjaki v vseh letih srednje šole, starši, poslanec Državnega zbora gospod Mihael Prevc, spoštovane svetnice in svetniki, predstavniki krajevnih skupnosti, nastopajoči in gostje!

Prisrčen pozdrav in dober večer želim vsem v imenu Občine Železniki in v svojem imenu. Praznujemo občinski praznik, ki ga obeležujemo 30. junija, kajti na ta dan leta 973 so bili v posebni darilni listini prvič omenjeni kraji z območja naše občine. Tudi letos so praznovanje zaznamovale številne športne in kulturne prireditve. Ob dnevu državnosti je Kulturno društvo Scena pripravilo proslavo v prenovljenem kulturnem domu v Železnikih. Z današnjo slavnostno akademijo pa zaključujemo niz praznovanj in prireditev, ki so potekale v mesecu juniju.

Razveseljivo je, da v Sloveniji v letošnjem letu prvič po nekaj letih nazadovanja beležimo gospodarsko rast. To dejstvo nas lahko navdaja z optimističnim razpoloženjem. Gospodarstvo v naši občini dobro preživlja krizne čase. Vedno pa moramo opozoriti tudi na dva problema, in sicer na počasno obnovo ceste v Sorico, ki se že predolgo vleče in kjer so dela začasno zaustavljena zaradi pomanjkanja denarja v državni blagajni, in pa na projekt zagotovitve poplavne varnosti Železnikov.

Spoštovani prejemniki priznanj, učenci z izjemnim uspehom, dijaki odličnjaki, vaš aktivni pristop dokazuje, da smo država ljudje, ki z znanjem, s pozitivnim pristopom in sodelovanjem zmoremo narediti veliko. Nocoj bi se še posebno rad zahvalil in čestital prejemnikom občinskih priznanj, ki ste s svojim delom na različnih področjih izboljšali gospodarsko, družbeno, kulturno in športno življenje v naših krajih.

Občinski nagrajenci za leto 2014

s sklepom št. 633/2014

Občinski nagrajenci za leto 2014. Foto: Aleksander Čufar

Občinski svet občine Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2014

JOŽEFU DEMŠARJU

(rojen 7. avgusta 1934, stanujoč Češnjica 1, Železniki)

za življenjsko delo na gospodarskem in družbenem področju.

Predlagatelji: Lovska družina Železniki, Krajevna skupnost Železniki,

Pihalni orkester Alples Železniki.

Obrazložitev pripravil: Simon Tolar, Lovska družina Železniki

Jožef Demšar.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Jožef Demšar je osnovno šolo obiskoval v Železnikih, gimnazijo pa v Škofji Loki. Po uspešno opravljeni maturi je najprej študiral gozdarstvo in tudi diplomiral, kasneje pa je diplomiral še iz lesarstva. Po služenju vojaškega roka se je zaposlil v takratnem MLIP Češnjica. Kot tehnični direktor je v letih 1962–1963 sodeloval pri ukinitvi sodarstva, koncentraciji žagarske proizvodnje in uvedbi serijske linijske proizvodnje ploskovnega pohištva. Kot generalni direktor je med prvimi razumel, da trg narekuje proizvodnjo, dobavne roke, kakovost in konkurenčno ceno. Velik poudarek je dajal človeškemu kapitalu, zlasti intenzivni štipendijski politiki. Leta 1979 je bil tudi pobudnik in ustanovni član Pihalnega orkestra Alples. Alples je orkestru tudi kupil 37 instrumentov in ostalo opremo.

13 let je tudi aktivno deloval v Krajevni skupnosti Železniki. Bil je pobudnik in predsednik gradbenega odbora za izgradnjo plavalnega bazena, toplarne in toplotoda, enega prvih v Evropi. Kasneje je na svoji poslovni poti uspešno vodil sanacijo firme Adria Karavan v Novem mestu. Postavil je novo proizvodno halo, z uvedbo nove tehnologije in razvojem novega modela počitniške priklovice pa je pridobil velik tržni delež.

Upokojitev je dočakal kot direktor podjetja IPH GmbH & KG v Žitari vasi na avstrijskem Koroškem.

Na področju družbenega udejstvovanja je aktiven v lovstvu. Med njegovim predsednikovanjem se je zgradila koča na Prtovču in odkupil ter prenovil lovski dom Na plavžu. Zlasti je zaslužen na področju informiranja članstva, kjer so ga posnemale tudi ostale članice Lovske zveze. Za njegovo delo v Lovski družini Železniki mu je podeljen naziv častnega člana.

Kot aktivni upokojenec se danes ob lovstvu zlasti ukvarja z energetiko. Je lastnik MHE Davča in Potok, pred kratkim pa je od tovarne Niko odkupil HE na Racovniku, ki jo obnavlja.

Utemeljeno menimo, da si Jožef kot gospodarstvenik in inovator ob svoji 80-letnici za svoje življenjsko delo, s katerim je ogromno prispeval za dobrobit vseh nas, zasluži naziv častnega občana Občine Železniki.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje

plaketo za leto 2014

JANEZU ŠOLARJU

(rojen 7. aprila 1934, stanujoč Selca 125, Selca)

**za dolgoletno aktivno delo v Krajevni skupnosti Selca in
v Društvu upokojencev Gorenjske.**

Predlagatelj: Občinski odbor SD Železniki s podporo Krajevne skupnosti Selca.

Obrazložitev pripravil: France Benedik

Janez Šolar.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Janez Šolar se je rodil 7. aprila 1934. Po končani srednji strojni šoli se je zaposlil v Alplesu v Železnikih. Izobraževanje je nadaljeval ob delu in si pridobil naziv univerzitetni diplomirani ekonomist.

V Alplesu je vodil izgradnjo proizvodne hale strojegradnje, toplarne in toplovodnega omrežja v delu Železnikov. Od leta 1982 je osem let kot direktor vodil dejavnost strojegradnje, energetike, vzdrževanja in komunale.

V Krajevni skupnosti Selca je v letu 1970 prevzel vodenje Vaškega odbora Selca, štiri leta kasneje pa vodenje Krajevne skupnosti Selca. V njegovem mandatu so asfaltirali ceste skozi naselja, organiziral je odvoz komunalnih odpadkov v Selcih in Dolnji vasi. Leta 1976 je prevzel vodenje gradbenega odbora za izgradnjo šole v Selcih, otvoritev je bila v avgustu 1982. Leta 1983 je prevzel vodenje gradbenega odbora za izgradnjo telefonskega omrežja v Krajevni skupnosti Selca. Skupaj z izvajalcem del je izdelal načrt telefonskih priključkov in vodil izgradnjo telefonskega omrežja.

Po upokojitvi pa se je posvečal upokojencem. Vključili so ga v Pokrajinski odbor Zveze upokojencev Gorenjske in ga leta 2007 izvolili za predsednika Pokrajinske zveze. V mandatu od leta 2007 do 2011 je za Pokrajinsko zvezo opravil nešteto prostovoljnih ur. Vsako leto je sodeloval na večini občnih zborov po Gorenjski. Sodeloval in organiziral je kulturna, športna in vsakoletna srečanja upokojencev Gorenjske.

Janez Šolar je veliko doprinesel k razvoju Krajevne skupnosti Selca in nazadnje k organiziranosti Društev upokojencev na Gorenjskem. Odlikuje ga predvsem njegova delavnost, vestnost in natančnost pri delu. Delal je predvsem v dobro krajanov Krajevne skupnosti Selca in vseh upokojencev Gorenjske, zato si ob življenjskem jubileju zasluži plaketo Občine Železniki.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za izjemne dosežke za leto 2014
DR. JANEZU BENEDIČIČU
(rojen 19. julija 1978, stanujoč Martinj Vrh 24, Železniki)
inovativnemu mlademu kmetu

Predlagatelji: Občinski odbor SLS Železniki, Ana Trojar, Alojzij Tolar.

Obrazložitev pripravil: Jurij Demšar

Dr. Janez Benedičič.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Janez Benedičič, doktor strojnih znanosti, rojen 19. 7. 1978 v Kranju, je bil v lanskem letu izbran za najbolj inovativnega mladega kmeta v Sloveniji. Na tekmovanju, ki ga organizirata Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije in Zveza slovenske podeželske mladine, ga je komisija izbrala soglasno.

Priznanje za najbolj inovativnega mladega kmeta je dobil za razvoj številnih inovacij na svoji kmetiji. Razvil in izdelal je bočni trosilec gnoja, kar omogoča povečanje obsega gnojenih površin na gorski kmetiji in hkrati povečuje varnost pri razvažanju gnoja.

Izdelal je kondenzacijsko sušilnico sena, v katero je vgradil izboljšano toplotno črpalko, s katero prihrani najmanj 25 odstotkov električne energije. Izdelal in postavil je avtomatsko tržnico za prodajo izdelkov domače kmetije in tudi za prodajo izdelkov okoliških kmetij.

S svojimi inovacijami se je Janez Benedičič udeležil tudi izbora evropskega inovativnega kmeta v Bruslju, ki je potekal februarja letos, in navdušil predvsem švicarske in avstrijske člane komisije.

Trdo delo, težki pogoji kmetovanja, ljubezen do rodne zemlje in mnogo znanja so bili vzroki in hkrati temelji vsem inovacijam, s katerimi Janez Benedičič dokazuje, da se da ustvariti primeren dohodek za obstoj in razvoj majhne hribovske kmetije.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2014

ALOJZU LOTRIČU

(rojen 31. julija 1951, stanujoč Ševlje 49, Selca)

Predlagatelji: Planinsko društvo za Selško dolino Železniki s podporo Meddruštvenega odbora planinskih društev Gorenjske in Občinskega odbora SD Železniki.

Obrazložitev pripravil: Rado Goljevšček

Alojz Lotrič.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Alojz Lotrič je bil rojen 31. 7. 1951. Član Planinskega društva za Selško dolino Železniki je že od mladih nog, član upravnega odbora planinskega društva pa od leta 1994. Leta 1997 je prevzel mesto ekonoma, od leta 2001 pa je predsednik društva.

Med njegovim predsednikovanjem je društvo, ki je že pred tem odlično delovalo, dobilo še nov zagon. Največji poudarek je dal postopni obnovi Krekove koč na Ratitovcu, ki je nedvomno eden najvažnejših turističnih objektov v občini. Ratitovec namreč letno obišče okoli 50.000 planincev in treba je poskrbeti, da vsi gostje varno pridejo na vrh in nazaj ter da se na najvišjem vrhu Selške doline prijetno počutijo.

Koča je bila povsem prenovljena, narejena je bila čistilna naprava za odpadne vode, povečala se je kapaciteta zbiralnikov za vodo. Uredila in povečala so se tudi parkirišča na Prtovcu.

Veliko skrb posveča tudi drugim dejavnostim planinskega društva, kot je vzdrževanje poti, organizacija izletov itd., in podpira delo z mladimi. Je povezovalen in skrbi, da so vse akcije, ki se jih planinsko društvo loteva, dobro premišljene in potrjene na upravnem odboru društva, in če je potrebno, tudi na drugih pristojnih mestih.

Njegova žena Anica je že 17. leto oskrbnica Krekove koč na Ratitovcu, ki je poznana po zgledni urejenosti in dobri kuhinji. V zadnjih letih se ji je pri oskrbništvu pridružil tudi mož Alojz in Krekovo koč na Ratitovcu v zadovoljstvo obiskovalcev oskrbujeta skupaj.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2014

ANTONU SEDEJU

(rojen 30. oktobra 1940, stanujoč Racovnik 48, Železniki).

Predlagatelja: Ana Trojar, Alojzij Tolar.

Obrazložitev pripravila: Ana Trojar in Alojzij Tolar

Anton Sedej.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Začetek prostovoljstva Antona Sedeja je davno leto 1961 z ustanovitvijo Turističnega društva Železniki, kjer je bil dolga leta tajnik. S predsednikom Jožetom Mohoričem sta orala ledino Čipkarskim dnevom. Leta 1986, ko se je že govorilo o opustitvi te prireditve, jo je ponovno oživil z enakim etnološkim in kulturnim programom kot leta 1961.

G. Sedej je bil tudi član Prostovoljnega gasilskega društva Železniki in njegov tajnik in hišnik. Prav tako je bil prvi predsednik Počitniške skupnosti za Selško dolino, ki je upravljala počitniški dom v Portorožu.

Je član uredniškega odbora Zbornika Železne niti v Muzeju Železniki in hkrati novinar raziskovalec, saj piše predvsem prispevke o pomembnih ljudeh Selške doline.

Anton Sedej je član uredništva Ratitovških obzorij in avtor neštetihih člankov. Prav tako je član skupine jasličarjev Slovenije in skrbi za objavo prispevkov v verskem tisku za naše župnije.

G. Sedej je najboljši kronist v sliki in besedi v naši občini. Njegov arhiv bo neprecenljiva dragocenost za kasnejše rodove in naš muzej. Tu niso bile porabljene samo neštete prostovoljne ure dela, pač pa tudi velika finančna sredstva.

Za vse našete dejavnosti je porabil več tisoč ur prostovoljnega dela, zato je upravičeno prejemnik priznanja občine za življenjsko delo prostovoljcev.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje

priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2014

DRUŠTVU TABORNIKOV ROD ZELENE SREČE ŽELEZNIKI

(Trnje 39, Železniki).

Predlagatelji: Svet pod Ratitovcem, skupina občanov: Gregor Galjot, Nina Gartner, Tina Frakelj, Tina Bonča, Klemen Nastran, Igor Mohorič Bonča, Katja Mohorič Bonča.

Obrazložitev pripravila: Katja Mohorič Bonča

UTEMELJITEV

Društvo tabornikov Rod zelene sreče je bilo ustanovljeno leta 1994. Sodi med mlajša taborniška društva v Sloveniji, vendar ima taborništvo v Selški dolini 50-letno tradicijo. Taborniki v Selški dolini so bili združeni v Selškem odredu, ki je bil del Zveze tabornikov občine Škofja Loka. Po krajšem taborniškem premoru je leta 1994 taborniški duh v Železnikih oživel in nastalo je samostojno društvo – Rod zelene sreče. Prvo srečanje tabornikov je bilo septembra leta 1994 na šolskem vrtu v Železnikih. Do svečanega ustanovnega občnega zbora nekaj mesecev kasneje je nekaj članov odšlo na izobraževalne tečaje, za mlajše tabornike pa so pripravili vodove sestanke in nekaj taborniških akcij. Še bolj svečan pa je bil dvig zastave na prvem rodovem taborjenju v Davči. Od takrat dalje taborniki prav vsako leto za zaključek taborniškega leta pripravijo taborjenje kot potrditev, da so dejavni preko celega leta. Med letom za člane in druge prijatelje taborništva pripravljajo še tedenske vodove sestanke, orientacijska tekmovanja, taborniške mnogoboje, izlete, jesenovanje, zimovanje. Skupne taborniške akcije organizirajo z drugimi slovenskimi rodovi. S sodelovanjem z drugimi društvi in organizacijami v občini Železniki pa dokazujejo vpetost v okolje, v katerem delujejo.

Taborništvo združuje predvsem mlade ljudi. Nauči jih samostojnosti, odgovornosti do sebe in drugih, dela v skupini, povezanosti z naravo, solidarnosti, empatičnosti, veččin, podjetnosti, iniciativnosti, vodenja. Taborništvo je aktiven način preživljanja prostega časa. Taborništvo je način življenja.

Rod zelene sreče je član Zveze tabornikov Slovenije, največje prostovoljne mladinske organizacije v Sloveniji, ki je polnopravna članica Svetovne organizacije skavtskega gibanja. Ob 20-letnici taborniškega življenja v samostojnem društvu si le-to zasluži, da prejme občinsko priznanje za aktivno delovanje društev.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2014
SKAVTOM STEG ŽELEZNIKI 1
(Trnje 23, Železniki).

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki.
Obrazložitev pripravili: skavtski voditelji

UTEMELJITEV

V letošnjem letu skavti v Železnikih praznujejo 20-letnico delovanja. Leta 1994 so na pobudo takratnega gospoda župnika Franceta Dularja, kaplana Marka Marinka in Jožeta Tavčarja ustanovili Steg Železniki 1.

Skavti so mladinska organizacija, ki se ukvarja z vzgojo in izobraževanjem otrok in mladih. Osnovni namen vzgoje v Združenju slovenskih katoliških skavtinj in skavtov (ZSKSS) je prispevati k polnemu telesnemu, duševnemu, duhovnemu in družbenemu razvoju otrok in mladih, da bodo lahko postali trdne osebnosti, odgovorni državljani ter člani krajevnih, narodnih in mednarodnih skupnosti. Za to se v Železnikih trudijo skavtski voditelji – prostovoljci, ki tedensko pripravljajo program za mlade po skavtski metodi, ki se večinoma izvaja zunaj. Učijo se skavtskih veščin, preživetja v naravi, veliko je sodelovanja in timskega dela. Vsak skavtski voditelj za kakovosten program prispeva velik del svojega prostega časa in v letu vsak opravi preko 400 prostovoljnih ur.

V Steg Železniki 1 je vsako leto povprečno vključenih 50 otrok in mladih iz občine Železniki. V tem skavtskem letu je vključenih 10 voditeljev in 41 otrok in mladostnikov. V 20 letih se je v Železnikih zvrstilo preko 50 voditeljev in njihovih pomočnikov. V tem času so skavti tesno sodelovali pri različnih župnijskih projektih in tudi z drugimi organizacijami v občini in izven nje. Vsako leto v božičnem času prinesejo luč miru.

Že 20 let vse starostne skupine počitnice preživljajo v naravi na poletnih in zimskih taborjenjih in tako mladi pridobivajo nove izkušnje in osebnostno rastejo.

Več o dogajanju skavtov iz Železnikov lahko preberete na spletni strani in Facebooku. Največkrat pa jih boste opazili v sobotah v oranžnih srajcah in z rutkami okrog vratu, ko se bodo podili naokrog.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2014
DRUŠTVU HARMONIKARSKI ORKESTER ŽELEZNIKI
(Dolenja vas 59, Selca).

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki.

Obrazložitev pripravila: Majda Zor

UTEMELJITEV

Harmonikarski orkester Železniki letos obeležuje 30-letnico svojega delovanja.

Po reorganizaciji Harmonikarskega orkestra Železniki, ki se je zgodila v oktobru 2012 (Harmonikarski orkester je svoj status nadgradil v Društvo Harmonikarski orkester Železniki), se je število nastopov precej povečalo. Povprečno nastopajo vsak mesec. Orkester sodeluje na državnih (vsakoletna slovesnost v Dražgošah), občinskih (Čipkarski dnevi), kulturnih in dobrodelnih prireditvah ter praznovanjih zaključenih družb.

Eden izmed osnovnih namenov skupnega druženja je ohranjanje starega glasbenega izročila. Gre predvsem za preigravanje starih ljudskih valčkov in polk. Z nastopanjem na prireditvah, ki jih pretežno obiskujejo mladi, staro glasbeno izročilo širijo tudi med mlajše generacije.

Število članov se v zadnjem času veča. Trudijo se pridobiti čim več novih članov, kar jim uspeva tudi z načrtnim pojavljanjem v sredstvih javnega obveščanja, predvsem z objavo člankov v revijah ožjega in širšega lokalnega pomena. Nekateri člani harmonikarskega orkestra pa so aktivni že od ustanovitve orkestra.

Harmonikarski orkester Železniki zavestno dela na promociji občine Železniki. Na nastopih poudarjajo, iz katerega kraja prihajajo. Svoje kulturno delovanje poizkušajo razširiti tudi izven meja občine Železniki.

Na prireditvah se pogosto povezujejo tudi z ostalimi društvi ožjega in širšega lokalnega pomena, kot sta na primer pevski zbor ali mažoretno društvo, s čimer skrbijo za medgeneracijsko sodelovanje, hkrati pa tudi kakovostnejše nastope za poslušalce in gledalce.

Železniki, 30. junij 2014

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2014
DRUŠTVU PODEŽELSKIH ŽENA SELŠKE DOLINE
(Studenec 5, Škofja Loka).

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki.

Obrazložitev pripravil: aktiv kmečkih žena

UTEMELJITEV

Letos je minilo 40 let od začetkov delovanja podeželskih žena. V preteklosti je kmečke ženske vodila želja po izobraževanju in napredku. Udeleževale so se različnih srečanj in se izpopolnjevale na področju gospodinjstva in kmetijstva. Najbolj prizadevna kmetica je skrbela za nemoten potek tečajev. Sestanke so sklicale na svojih domovih, kamor so vabile kmetice iz cele vasi.

Sredi sedemdesetih let so na območju Škofje Loke ustanovili 15 aktivov žena po posameznih zadružnih enotah. V Selški dolini so leta 1974 ustanovili štiri aktivne. Ti so bili v krajih Bukovica, Selca, Češnjica in Zali Log. Vsi aktivni žena zadružnic so bili povezani v Centralni odbor aktiva žena, sestajali so se dvakrat letno. Vsak aktiv je vodila predsednica, ki so ji pomagale odbornice. Vsaka odbornica je pokrivala določeno območje, tako je vsaka kmetija dobila potrebno informacijo.

V letu 1998 pa se je z reorganizacijo aktivov kmečkih žena ustanovilo društvo selških žena. Trenutno društvo šteje okrog 250 članic, v katerega so vključene žene in dekleta iz občin Železniki in Škofja Loka. Podeželske žene povezujejo skupni interesi, kot so želja po dodatnem znanju, druženju, izmenjavi informacij, skrb za družino in okolje, v katerem živimo. Aktivnosti društva potekajo skoraj preko celega leta, medtem ko izobraževanje članic, ki ga pripravi upravni odbor društva, poteka predvsem v jesenskem in zimskem času do zgodnje pomladi, ko se zunaj začnejo prva dela.

V okviru izobraževanja potekajo redne aktivnosti:

- strokovna predavanja (zdravje, prehrana, davčna zakonodaja, knjigovodstvo, sociala, vrtničarstvo, urejanje domačij),
- tečaji (kuharski, plavalni, računalniški, ročna dela, predelava pridelkov).

Zraven sodi tudi oddih v termah, občni zbor, ogled gledališke igre. Izobraževalni program se zaključuje z izvedbo strokovne ekskurzije.

Prva predsednica društva selških žena je bila Anamarija Habjan iz Dražgoš. Po enem mandatu in pol je vlogo predsednice prevzela Janka Berce iz Lajš.

V zadnjih letih si kljub nemotenemu delu društvo želi več novih članic. Veliko mladih se zaposli. Kjer so mlade gospodinje zaposlene, velikokrat zmanjka časa za dodatno izobraževanje. Kljub vsem težavam je povezovanje žena na podeželju v preteklosti vedno imelo širši pomen. Znanje, ki so ga žene pridobile na seminarjih, tečajih, so uporabljale doma. Vedno je veljalo, da želja po znanju, napredku in medsebojnem druženju premaguje vse ovire.

Občinski nagrajenci za leto 2002

Občinski nagrajenci za leto 2002. Foto: Janez Papež

Občina Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2002

FRANCETU DULARJU

(rojen 10. julija 1938, stanujoč Trnje 23, Železniki),
župniku župnij Dražgoše, Zali Log in Železniki.

Predlagatelji: Otroški cerkveni pevski zbor župnije Železniki, Mladinski mešani pevski zbor župnije Železniki, Mešani cerkveni pevski zbor župnije Železniki, SLS – Občinski odbor Železniki, Antonov vrtec Železniki, Mešani pevski zbor župnije Dražgoše, Župnijski pastoralni svet župnije Železniki, Župnijski gospodarski svet župnije Dražgoše, Župnijski pastoralni svet župnije Železniki.

France Dular.
Foto: Aleksander Čufar

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Gospod France Dular je v času svojega dušnopastirskega delovanja v župnijah Dražgoše, Zali Log in Železniki poleg verskovzgojnega delovanja pustil pečat tudi na drugih področjih. Iz stiškega samostana je prišel k nam 15. avgusta leta 1993. Ustanovitev Antonovega vrtca z adaptacijo in nadgradnjo bivše kaplanije je bila njegova prva odmevna poteza. Antonov vrtec je začel delovati v septembru leta 1995, naslednje leto mu je bilo prizidano nadstropje, leta 2000 pa je bila izvedena preureditev za možnost sprejemanja otrok od prvega do tretjega leta starosti.

Sledila je izredno zahtevna obnova cerkve sv. Antona: izvedba ogrevanja, izredno zahtevna izdelava novega zvonika po prvotni podobi, novega ostrešja, izsuševanje temeljev, obnova fasade. Po končanih zunanjih delih so takoj sledila dela v notranjosti cerkve. Pri vseh teh delih pa g. France Dular ni nikoli zanemarljivo predlogov in priporočil stroke in strokovnjakov Zavoda za varovanje naravne in kulturne dediščine. S svojim zgledom pozitivno vpliva na vse občane, saj mu nikoli ni težko pomagati pri delu, pa naj bo to čiščenje, barvanje, zidanje ali žaganje lesa.

V župniji Zali Log se je lotil obnove podružnične cerkve v Suši. V župniji Dražgoše je v cerkvi uredil centralno ogrevanje, zamenjal strešno kritino, obnovil fasado in uredil nikdar izvedeno žlebovje z odvodnavanjem, obnovil križ in kip svete Lucije, zamenjal obloge in tla v veroučni učilnici ter povečal parkirni prostor pred cerkvijo.

Zagotovo se je g. France Dular v naših župnijah vpisal kot dober gospodar in kot varuh naravne in kulturne dediščine, ne smemo pa pozabiti tudi vseh drugih dejavnosti, ki so nastale ali pa ponovno zaživele pod njegovim vodstvom: ustanovitve Antonovega vrtca, vzgoje šolske mladine, vključevanja osnovnošolcev in mladine v skavtske skupine, organizacije oratorijev, izpeljave številnih duhovnih vaj in nepozabnih morskih dopustovanj. Ustanovil je glasilo Občestvo in župnijski Karitas, organiziral letna srečanja starejših in invalidov in zakonskih jubilarantov. Je organizator romarskih potovanj in srečanj za zakonce. Spodbudil je pripravo živih jaslic ob božiču, v cerkvi letno doživimo kar nekaj kakovostnih koncertov.

Njegovo delovanje in vsi načrti, ki jih ima namen še uresničiti, so in bodo zagotovo v korist vseh občanov občine Železniki.

Občina Železniki podeljuje

plaketo za leto 2002

ALEKSANDRU ČUFARJU

(rojen 3. maja 1962, stanujoč Dašnica 79, Železniki)

za izjemne dosežke na področju fotografije.

Predlagatelj: Fotografsko društvo Grča Kočevje.

Aleksander Čufar.

Foto: Janez Tolar

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Aleksander Čufar, član Fotografskega društva Grča Kočevje, je v zadnjih nekaj letih dosegel veliko. Še posebej lahko izpostavimo leto 2001. Dosežek leta je plod več kot desetletnega dela na področju kulture – umetniške fotografije. O njegovih uspehih pričajo umetniški nazivi organizacije FIAP (mednarodna organizacija za fotografsko umetnost), ki ga je pred leti imenovala z nazivom Umetnik Artist, pred dvema letoma pa Odličnik te organizacije. Imetnikov tega naziva je na svetu le nekaj sto, vendar je Aleksander že postal kandidat za naslednjo stopnjo, ki mu bo podeljena še v letošnjem letu. Naziva EFIAP – bronasti nima v Sloveniji še nihče, v svetu pa so zelo redki. Drugo so dosežki, za katere ga je odlikovala Ameriška fotografska organizacija PSA, v kateri je nosilec kar sedmih zvezdic na treh področjih. Osvojitve ene same zvezdice pomeni uspešno delo na razstavah pod pokroviteljstvom organizacije PSA. Da je bilo za Aleksandra leto 2001 zares plodno leto, je pokazal časopis organizacije PSA, ki vsako leto naredi lestvico najboljših fotografov na svetu. PSA je na področju naravoslovne fotografije postavila Aleksandra Čufarja na deseto mesto med fotografi na celem svetu. Verjetno je to dosežek, o katerem lahko vsi ostali klubski kolegi le sanjamo, pa vendar smo ponosni, da je ravno član našega fotografskega društva tako uspešen.

Nekaj največjih dosežkov v letu 2001:

- nagrada na drugi največji razstavi na svetu Projekt Natur & Fotografi v Nemčiji. Z diapozitivom Žaba je prepričal žirijo, da ga je postavila za zmagovalca med skoraj samimi profesionalnimi fotografi.
- bronasta medalja na največji razstavi sveta 10. Austrian Super Circuit v Avstriji. V več kategorijah je bilo na ocenjevanju 42.000 fotografij in diapozitivov, biti tretji na taki razstavi, je odličen uspeh.
- PSA medalja The best slide of the Show – medalja za najboljši posnetek razstave na največji fotografski razstavi v Ameriki. Posnetek Jamnika v poznih večernih urah je navdušil in prepričal prav vse žirante.
- SFT zlata medalja – na razstavi na Danskem. Drugi biser Slovenije, Bled v jesenskih barvah, je bil že pred leti nagrajen na Škotskem, sedaj se je izkazal na Danskem.

Morda je plaketa Občine Železniki premalo za vse tisto, kar je storil za svoj kraj. Če drugega ne, se je ime Železniki ter ime Slovenija pojavilo na vseh štiristo razstavah na vseh kontinentih sveta na več kot tri tisoč sprejetih fotografijah in skoraj dvesto nagradah.

Občina Železniki podeljuje

priznanje za leto 2002

PAVLU DEMŠARJU

(rojen 16. septembra 1967, stanujoč Lenart nad Lušo 10, Selca),

glavnemu direktorju podjetja Domel, d. d., Železniki.

Predlagatelj: SLS – Občinski odbor Železniki.

Pavle Demšar.

Foto: Aleksander Čufar

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Sredi devetdesetih je sicer uspešno industrijsko gospodarstvo v Železnikih doživelo precej pretresov. Vrstili so se stečaji podjetij in domačini so ostajali brez dela. Podjetje Domel se je temu izognilo, ker so večinski lastniki družbe, domačini, preprečili prevzem podjetja s strani konkurenčnega podjetja in postavili na krmilo družbe g. Pavla Demšarja, takrat še ne starega 30 let. Štiri leta zapored je družba Domel dosegala rekordne rezultate poslovanja in prevzela vodilno vlogo na evropskem trgu motorjev za pogon sesalnikov, hkrati pa se je uspela prebiti na ameriški trg.

Pavel je rojen 16. 9. 1967 v Kranju, stanujoč Lenart 10, 4227 Selca. Po osnovni šoli je obiskoval srednjo šolo kovinskopredelovalne usmeritve v Kranju. Nadaljeval je na Univerzi v Mariboru, kjer je leta 1995 tudi diplomiral in hkrati tudi vpisal podiplomski študij MBA v Mariboru. Leto dni je študiral v Nemčiji (Bonn), in sicer evropske integracije.

Njegova pot v Domelu se je pričela leta 1994 z delovnim mestom pripravnika na Tržaški 2 v Ljubljani, kjer je sredi leta 1995 napredoval do razvijalca III. V juniju 1996 je prišel v Železnike in dobil mesto samostojnega nabavnega referenta, kjer je bil zadolžen za projekt reorganizacije plana, nabave in logistične podpore proizvodnji. Od 21. 8. 1997 dalje zaseda mesto glavnega direktorja v upravi Domela, d. d., Železniki.

V času njegovega vodenja je družba stalno dosegala rast prihodka in obsega proizvodnje, povečanje produktivnosti, širitev proizvodnih zmogljivosti, ustvarila so se nova delovna mesta in pridobila nova znanja. Pridobili so novih 1.700 m² poslovnih površin, sofinancirali ureditev brežine reke Sore in s tem tudi delno (v okviru možnosti) rešili problem Domelovih parkirnih mest. Uspešno so vpeljali novi informacijski sistem SAP R/3 in uspešno prestali vse presoje za podelitev certifikatov VDA 6.1 in QS 9000. Združenje Manager je Pavla Demšarja razglasilo za dobitnika priznanja mladi poslovnež leta 2001.

Železniki, 30. junij 2002

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje

priznanje za leto 2002

JERNEJU HUDOLINU

(rojen 11. septembra 1962, stanujoč Češnjica 19, Železniki)

za uspešno delo na področju varovanja naravne in kulturne dediščine.

Predlagatelj: SLS – Občinski odbor Železniki.

Jernej Hudolin.

Foto: Aleksander Čufar

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Že zelo dolgo se v naši občini vse, kar je v zvezi z varovanjem naravne in kulturne dediščine, odvija pod budnim očesom arhitekta g. Jerneja Hudolina. Tako je bil na tem področju svetovalec že prejšnjemu županu, g. Čufarju, ob ustanovitvi komisije za varovanje naravne in kulturne dediščine pa je pod vodstvom sedanjega župana g. Prevca prevzel vodenje te komisije. S svojimi nasveti in strokovnim znanjem je pripomogel, da so vse obnove potekale na način, da so po izvedbi tem krajem v ponos. Vedno je znal laike na tem področju prepričati, da šteje samo strokovna in profesionalna izvedba, pa četudi je včasih precej dražja. Za strokovne izvedbe je vedno znal pridobiti tudi najboljše mojstre, pri prijavih za državna sredstva v te namene pa je s svojimi razlagami v večini primerov utemeljil upravičenost do pridobitve sredstev.

Jernej Hudolin je diplomiral z naloge Razvoj strešnih konstrukcij kot sestavina arhitekture in se takoj zatem zaposlil na Restavratorskem zavodu RS. Po štirih letih je vpisal podiplomski študij z naslovom Arhitekturna rekonstrukcija. Med delom je pridobil naziv višji konservator-restavrator, opravil je strokovni izpit za arhitekturo in urbanizem in s tem pridobil naziv pooblaščenega projektanta arhitekture. Do danes je opravljal dela od arhitekta restavratorja, vodje oddelka do direktorja Restavratorskega centra.

V naši občini je pripravil obnovo Muzeja v Železnikih, sodeloval je pri arhitekturnih zasnovah trga sv. Antona v Železnikih, pri projektu križišča na Češnjici, ureditvi novega pokopališča v Železnikih in parka ob križu poleg farne cerkve. Poseben pečat je pustil pri štiriletnem sodelovanju celovite obnove cerkve sv. Antona v Železnikih. V Dražgošah je pri stari cerkvi sodeloval z načrti vzpostavitve lapidarija in urejanja temeljev ter strokovno nadzoroval obnovo nove cerkve. Za to cerkev je pripravil tudi načrt podstavka gotskemu kipu sv. Lucije in zanj določil mesto postavitve.

Izdelal je načrt za vrnitev zvonika cerkvice na Prtovču v prvotno podobo, opravljal strokovni nadzor in svetoval pri obnovi zvonika, fasade, freske in namestitve žlebov pri cerkvi v Suši in ob obnovitvenih delih na Zalem Logu, se potrudil poiskati nadomestno kritino za stari del Železnikov in Zali Log. Strokovno je vodil obnovo stanovanjskega objekta Dolenja vas 41 ter mnogim občanom svetoval ob raznih arhitekturnih problemih. Njegovo ime pa je zapisano tudi ob mnogih projektih širom Slovenije in tudi izven naših meja.

Železniki, 30. junij 2002

Župan Mihael Prevč

Občinski nagrajenci za leto 2003

Občinski nagrajenci za leto 2003. Foto: arhiv Občine Železniki

Občina Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2003

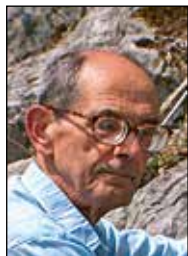
PROF. DR. ANTONU RAMOVŠU

(rojen 17. decembra 1924, stanujoč Kumerdejeva 5, Ljubljana),

čuvanju dediščine in zapuščine naših prednikov, prebivalcev Selške doline.

Predlagatelji: Krajevna skupnost Dolenja vas, Krajevna skupnost Selca, NSi –

Občinski odbor Železniki, SLS – Občinski odbor Železniki.

Prof. dr.

Anton Ramovš.

Foto: Matjaž Mastnak

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Prof. dr. Anton Ramovš je dal neizbrisen delež svojemu narodu, ki se mu je razdaljal kot učitelj, vzgojitelj, znanstveni delavec mednarodnega slovesa in čuvár dediščine in zapuščine naših prednikov, prebivalcev Selške doline.

Ime moža tako širokega in temeljitega znanja je nerazdružljivo povezano z delom za koristi slovenskega naroda, njegovih spoznanj in vedenj na področju mrtve narave, to je stratigrafije in paleontologije.

Prof. dr. Anton Ramovš se je rodil 17. decembra 1924 v Dolenji vasi, p. d. pri Žnidarju. Osnovno šolo je obiskoval v Selcih. Sledilo je izobraževanje na klasični gimnaziji v Št. Vidu, nato pa na gimnaziji v Kranju, kjer je leta 1946 maturiral. S študijem je nadaljeval na Prirodoslovno-matematični fakulteti Univerze v Ljubljani, smer geologija in paleontologija, kjer je leta 1950 diplomiral. Službo je nastopil na Univerzi, kjer je postal asistent, docent, izredni in leta 1970 redni profesor na oddelku za geologijo in montanistiko na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo. Leta 1970 je postal tudi njen predstojnik. Medtem je leta 1956 obranil doktorsko disertacijo z naslovom Razvoj zgodnjega perma v Loških in Polhograjskih dolomitih. Izpopolnjeval se je na graški in dunajski univerzi, v Tübingenu v ZRN in v Londonu. Opisal je več taksonov, po njem so poimenovali eno družino, tri rodove in pet novih vrst. Bil je dolgoletni urednik poljudnoznanstvene revije Proteus, sicer pa član njenega uredniškega odbora, predsednik Slovenskega geološkega društva, na Fakulteti za naravoslovje je opravljal različne vodilne funkcije, bil vsa leta redni univerzitetni profesor montanistike, leta 1992 tam tudi redno upokojen.

Po njegovi zaslugi je naša dolina v tej smeri raziskana kot noben drug del Slovenije. Rezultati njegovega raziskovalnega in študijskega dela se odražajo v več kot 250 znanstvenih raziskavah in člankih in več kot 250 poljudnoznanstvenih prispevkih, objavljenih tudi v Loških razgledih. Objavil je sedem samostojnih knjig, dva učbenika za visokošolski študij paleontologije in sedem knjig v soavtorstvu.

Veliko je potoval in na terenu spoznaval klasične razvoje mezozojskih skladov v Nemčiji, na Poljskem, Češkem, Madžarskem, v Angliji, Italiji, Švici, Grčiji, Turčiji in Avstriji. Udeležil se je številnih mednarodnih ter domačih geoloških zborovanj.

Uredil je tudi šest vodnikov po Loškem ozemlju: Lubnik, Blegoš, Ratitovec, Dražgoše, Sorica in Soriška planina in zadnjega lani – Sv. Miklavž nad Selci. Posebej pomembno njegovo delo za nas pa je vsekakor Geološki razvoj Selške doline. S tako temeljito raziskavo se more ponašati le redko, če sploh kako področje Slovenije. Za obogatitev muzeja v Železnikih in Loškega muzeja je zbral in pripravil geološko oz. rudninsko zbirko naših gora.

Opravljeno delo, iz katerega se je bogatila tako domača kot tuja znanost, ni ostalo prezrto. Zanj je prejel številna priznanja in odlikovanja. Tako je za knjigo Geološki izleti po ljubljanski okolici leta 1961 prejel Levstikovo nagrado, leta 1975 pa postal častni član Prirodoslovnega društva Slovenije. To leto je bil odlikovan tudi z redom dela z zlatim vencem. Leta 1980 je prejel nagrado Sklada Borisa Kidriča, nato Jesenkovo priznanje, nagrado Borisa Kidriča za življenjsko delo, plaketo Žige Zoisa, leta 1994 pa naslov zaslužni profesor Univerze v Ljubljani.

Železniki, 30. junij 2003

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje
plaketo za leto 2003
RIBIŠKI DRUŽINI ŽELEZNIKI
(ustanovljena leta 1953, Rudno 1 a, Železniki)
za 50 let delovanja.

Predlagatelj: Krajevna skupnost Dolenja vas, Krajevna skupnost Selca,
Ribiška družina Železniki – komisija za odlikovanja in nagrade.

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Ribiška družina je bila ustanovljena leta 1953 z imenom Selška ribiška družina. Sedež je imela v Železnikih, zato je kasneje spremenila ime v Ribiško družino Železniki.

Njeno območje je bilo določeno v okviru selškega ribiškega okoliša, ki še danes zajema celotno porečje Selške Sore gorvodno od Konjskega broda pod Praprotnim. Vode, ki so ji bile dane v ribiško upravljanje, je razdelila na dva ribolovna revirja, in sicer na revir A in revir B. Skozi urbani del Železnikov je urejen rezervat za plemensko jato rib, ki služi za pridobivanje iker potočne postrvi in nadaljnjo vzrejo. V vseh pritokih in rezervatu je športni ribolov prepovedan. Skupno Ribiška družina Železniki upravlja z dobrimi 36 ha vodnih površin.

Trenutno Ribiška družina Železniki šteje 52 članov. Prva ribogojnica je stala na mestu današnjega plavalnega bazena, namenjena je bila vzreji zaroda potočne postrvi. Zaradi urbanizacije Železnikov v sedemdesetih letih je bila ribiška družina prisiljena iskati novo lokacijo, ki jo je dobila na Rudnem. Tam je zgradila nov ribiški dom, v katerem so prostor za valilnico in društveni prostori. Leta 1989 je bila odprt nov ribičev. V naslednjih letih je sledila izgradnja zunanjih bazenov za vzrejo mladice in konzumnih postrvi. To je bila tudi osnova za današnje delo ribiške družine – vzgojiti ribe od zaroda preko mladice do konzumne velikosti. Zelo velika pridobitev za ribiško družino je bila tudi izgradnja vodovoda z zajetjem izvirne vode pod Površnico leta 1995.

Vse našteje pridobitve so bile napravljene s prostovoljnim delom članov ribiške družine, ki so ga opravili poleg rednih ribogojnih in naravovarstvenih zadolžitev.

Jubilej, ki ga Ribiška družina Železniki praznuje, potrjuje, da je bila pot, ki jo je nekoč začrtalo slovensko ribištvo, pravilna in da ribiška družina dobro izpolnjuje svoje poslanstvo.

Železniki, 30. junij 2003

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje

priznanje za leto 2003

VALENTINI NASTRAN

(rojena 6. februarja 1951, stanujoča Spodnja Luša 29, Selca)

za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke.

Predlagatelj: SLS – Občinski odbor Železniki.

Valentina Nastran.
Foto: Aleksander Čufar

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Valentina Nastran se je rodila 6. februarja 1951 v Ljubljani. Osnovno šolo in gimnazijo je končala v Škofji Loki. Nadaljevala je visokošolski študij na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Za diplomsko delo Analiza poslovanja podjetja Iskra Elektromotorji je prejela Prešernovo priznanje. Bila je štipendistka v Iskri Elektromotorji, zato se je avgusta 1974 tam tudi zaposlila. Najprej je bila vodja finančno-računovodskega sektorja, zadnja štiri leta pa pomočnica direktorja za gospodarsko področje.

V letu 1986 se je zaposlila kot vodja finančnega sektorja v Kartonažni tovarni Ljubljana. V tej službi je bila le eno leto, potem pa smo jo povabili, da je prevzela vodenje podjetja Niko Železniki.

Je izkušena poslovna ženska z izrednimi komunikacijskimi sposobnostmi. V ospredje postavlja znanje in dobre ideje. V poslovni karieri se je večkrat dokazala kot dobra vizionarka, ki slovi po premišljenosti, tehtnih odločitvah in je dobra pogajalka.

S podjetjem živi že od junija 1987 dalje. V času njenega vodenja so bili narejeni veliki koraki naprej na vseh področjih poslovanja. Fizični obseg proizvodnje in prodaje se je pod njenim vodstvom povečal za 5,2-krat, kar pomeni povprečno rast 12,5 odstotka letno. Ob tem se je povečevala produktivnost, uvajale so se nove tehnologije, racionalizirala in avtomatizirala se je proizvodnja, izboljševala kakovost proizvodov in storitev. V tem času je bilo veliko narejenega tudi za izboljšanje pogojev dela in na področju varovanja okolja. Podjetje je pridobilo standarde kakovosti ISO 9001 in 14001.

NIKO, d. d., Železniki je danes uspešna in stabilna firma. Z dolgoletno tradicijo lastnega razvoja in izvozno usmerjenostjo je danes največji proizvajalec mehanizmov za registratorje v Evropi. Na podlagi poslovnih rezultatov v letu 2001 ji je Agencija za poslovne raziskave Ljubljana v mesecu oktobru 2002 podelila posebno priznanje.

Zelo aktivna je tudi na drugih področjih izven podjetja. Že tretji mandat je članica Občinskega sveta Občine Škofja Loka in drugi mandat članica Upravnega odbora Združenja kovinske industrije pri GZS. Prav tako je tudi predsednica Nadzornega odbora Slovenskega združenja za kakovost in članica Nadzornega sveta Toplarne Železniki.

Železniki, 30. junij 2003

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje

priznanje za leto 2003

PROSVETNEMU DRUŠTVU IVAN GROHAR SORICA

(ustanovljeno leta 1911 kot Katoliško slovensko izobraževalno društvo)

za ohranjanje kulturno-etnografske dediščine Sorice.

Predlagatelj: Krajevna skupnost Sorica in Turistično društvo Sorica.

POUDARKI IZ UTEMELJITVE

Prosvetno društvo je bilo ustanovljeno v letu 1911 s prvotnim imenom Katoliško slovensko izobraževalno društvo. Idejni ustanovitelj je bil škofjeloški rojak, župnik v Sorici, g. Jurij Karlin. Leta 1931 se je preimenovalo v Prosvetno društvo in delovalo pod tem imenom do druge svetovne vojne. Po osvoboditvi je bilo društvo obnovljeno pod imenom KUD Ivan Grohar, se kasneje ponovno preimenovalo v Prosvetno društvo Ivan Grohar in pod tem imenom deluje še danes.

Takoj po ustanovitvi leta 1911 je društvo začelo zbirati knjige za društveno knjižnico, vaščanom pa je bil na voljo časopis Slovenec. Leta 1929 je bil ustanovljen moški pevski zbor, ki se je povečal v mešani pevski zbor in deloval do leta 1931. Ponovno je zaživel leta 1953, ko je bil ustanovljen tudi tamburaški zbor. Delo obeh je sčasoma zamrlo, ostal pa je cerkveni zbor, ki deluje še danes. Že petnajsto leto pa uspešno deluje in ohranja glasbeno dediščino pevski ženski trio, instrumentalna skupina tolkal – orkester Orfej pa je dejaven osmo leto. Društvo je zelo razgibano tudi na dramskem področju. Uprizorjeno je bilo lepo število dramskih del, ki so jih sprva igrali v gostilni, po kozolcih, hlevih in dvoriščih. Leta 1952 je društvo pridobilo lepo dvorano z odrom v takrat sezidanem Zadržnem domu. Igralske skupine so gostovale tudi po drugih krajih. V sedemdesetih letih je v okviru društva delovala tudi šahovska in fotografska dejavnost. Danes prosvetno društvo nudi možnost udejstvovanja in izobraževanja v glasbeni in likovni smeri ter na področju plesa, kulturne dediščine in dramske dejavnosti.

Že od vsega začetka je bil namen društva dvigati kulturno raven v svojem kraju. Sčasoma je to prizadevanje preraslo v občinske meje, zadnja leta pa tudi v širši slovenski prostor. Projekt Sorica – Groharjeva vas je postavil Groharju trajen spomenik in je zašel že v domala sleherno slovensko mesto. Njegova spominska zbirka je bila obnovljena in postavljena na ogled leta 1977, štiri leta kasneje pa je bil postavljen Groharjev spomenik, ki skupaj z ličnimi tablami v obliki slikarskega stojala ob vpadnicah vabi na ogled rojstne hiše v središču vasi. V celoti je bila adaptirana leta 1994. S svojim programom vsakodnevno privablja mlade iz vse Slovenije, številni kulturni dogodki pa so med drugim tudi garancija, da bo društvo tudi v bodoče uspešno izvrševalo svoje poslanstvo.

Železniki, 30. junij 2003

Župan Mihael Prevc

Dogodki v galeriji Muzeja Železniki v letu 2013/2014

Katja Mohorič Bonča

Dejavnost Muzejskega društva Železniki in Muzeja Železniki

Razstava fotografij *Trenutki*, 23. avgust 2013–17. september 2013

Avtor: Andrej Tarfila, kulturni program: Gorazd Pintar, Klemen Markelj, Patrik Tarfila, organizator: MD Železniki

Andrej Tarfila. Foto: Aleksander Čufar

Razstava fotografij Preproge letnih časov, 20. september 2013–15. oktober 2013

Avtor: Janez Tolar, kulturni program: Katarina Mohorič, Veronika Šmid, Erika Demšar, organizator: MD Železniki

Janez Tolar. Foto: Aleksander Čufar

Razstava Fotografije Gojmira Antona Kosa, 19. oktober 2013–16. november 2013

Avtor: Gojmir Anton Kos, kulturni program: Moški sekstet Ratitovec, organizator: MD Železniki

Na otvoritvi razstave. Foto: Aleksander Čufar

Muzejska otroška delavnica: Orehove lupinice, 30. oktober 2013

Organizator: Muzej Železniki

Male živalice iz orehove lupinice. Foto: Katja Mohorič Bonča

Projekcija diapozitivov Bilo je nekoč, 8. november 2013

Avtor: Aleksander Čufar, organizator: MD Železniki

Aleksander Čufar. Foto: France Čufar

Razstava Retrospektiva oblikovanja industrijskega oblikovalca Marjana Žitnika in prvo javno branje poezije v Železnikih, 8. februar 2014–8. marec 2014

Avtor: Marjan Žitnik, program: javno branje poezije, organizator: MD Železniki

Marjan Žitnik. Foto: Aleksander Čufar

Muzejska otroška delavnica: Pečnice, 19. februar 2014

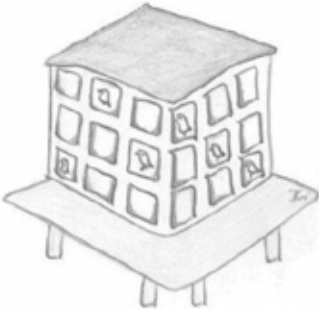
Organizator: Muzej Železniki

Muzej Železniki in Muzejsko društvo Železniki

**JAVNI ZAVOD
RATITOVEC
ŽELEZNIKI**

**vabita na počitniško muzejsko delavnico
PEČNICE,**
ki bo v sredo, 19. 2. 2014,
od 10.00 do 12.00 v Muzeju Železniki.

Za delavnico so omejena prosta mesta. Vabimo vas, da se nanjo čim prej prijavite, najkasneje pa do torka, 18. 2. 2014, na telefonsko številko 514 73 56.

Vabilo na delavnico.

Razstava likovne skupine Evridika Modro, rumeno, rdeče, 15. marec 2014–18. april 2014

Avtorji: Darinka Čadež-Mlinar, Minka Gačnik, Meta Habjan, Irma Kopač, Pavla Peternelj, Tatjana Pavlica, Fanči Vidmar, Stane Berčič, Miha Jerina, Franc Šetina, Janez Habjan, Meta Markelj, Martina Lotrič, Miro Kačar, kulturni program: kvartet Obzorje (Janez Triler, France Čufar, France Sluga, France Tušek), organizator: MD Železniki

Likovna skupina Evridika. Foto: Aleksander Čufar

Predstavitve dokumentarnih filmov: Šinkelni in Strojenje kož po starem, 11. april 2014

Avtor: Janez Habjan, kulturni program: Rogisti LD Selca, organizator: Janez Habjan in MD Železniki

S predstavitve filmov. Foto: Igor Mohorič Bonča

Fotografska razstava Pripovedi, 25. april–14. maj 2014

Avtor: Andrej Bogataj, kulturni program: Klemen Smolej (kitara), organizator: MD Železniki

Andrej Bogataj. Foto: Janez Tolar

Predavanje o fotografiji, 9. maj 2014

Avtor: Aleksander Čufar, organizator: MD Železniki

KAKO FOTOGRAFIRATI

Aleksander Čufar
 Excellence FIAPF platin
 Excellence PSA
 Mojster fotografije F2B

Galerija Muzeja Železniki
9. 5. 2014 ob 19 uri

- Kompozicija
- Barvna temperatura
- Globinska ostrina
- Perspektiva
- Izbira objektiva
- Barve
- Letni časi
- Format
- Ozadje
- Kontrast
- Protisvetloba
- Silhueta
- Fotografiranje ljudi
- Portreti
- Skupinske fotografije...

Vabilo na predavanje.

Rezbarska razstava Izpovedi različnih lesov, 16. maj–11. junij 2014

Avtor: Marjan Vodnik, kulturni program: Ženski tercet iz Sorice (Anka Pintar, Polona Markelj, Jana Drol), organizator: MD Železniki

Marjan Vodnik. Foto: Igor Mohorič Bonča

Mednarodni muzejski dan, 18. maj 2014

Program: nastop Harmonikarskega orkestra Železniki; ogled razstave na galeriji in muzejskih zbirk, organizator: Muzej Železniki in MD Železniki

Nastop Harmonikarskega orkestra Železniki. Foto: Rudi Rejc

Delavnica: izdelovanje dražgoških kruhkov, 4. 6. 2014

Mentorica: Alenka Lotrič, organizator: Javni zavod Ratitovec in RA Sora

Alenka Lotrič.
Foto: Katja
Mohorič Bonča

Razvojni delavnici: pletenje moških in ženskih nogavic z bunkicami, 12. 6. 2014

Mentorici: Laura Preisinger in Barbara Švab, organizator: Rokodelski center DUO Škofja Loka in Muzej Železniki

Na delavnici pletenja. Foto: Katja Mohorič Bonča

Muzejska noč, 21. junij 2014

Program: fotografska razstava Fotografije skozi čas, avtor Blaž Dolenc; kulturni program: Lucija Čufar (klarinet); projekcije dokumentarnih filmov Janeza Habjana; brezplačen ogled muzeja, organizator: Muzej Železniki in MD Železniki

Blaž Dolenc. Foto: Aleksander Čufar

Na muzejskem dvorišču. Foto: Igor Mohorič Bonča

Razvojna delavnica polstenja, 16. 6. 2014

Mentorica: Karmen Melocco, organizator: Rokodelski center DUO Škofja Loka in Muzej Železniki

Na delavnici.
Foto: Katja
Mohorič Bonča

Fotografsko predavanje Kako fotografirati ljudi, 27. 6. 2014

Avtor: Aleksander Čufar, organizator: MD Železniki

Foto: Aleksander Čufar

Razstava klekljanih čipk (52. Čipkarski dnevi, 18. 7.–20. 7. 2014),

18. julij 2014–25. avgust 2014, organizator: TD Železniki, MD Železniki, Čipkarska šola Železniki

Razstava čipk: Čipkarska šola Železniki, klekljarska delavnica TD Železniki, Šiviljstvo Meta, Meta Markelj.
Foto: Aleksander Čufar

Muzejska igralnica: družabne igre na muzejskem dvorišču,

20. 7. 2014, organizator: MD Železniki

Ob igranju družabne igre marjanca. Foto: Igor Mohorič Bonča

Muzej Železniki je bogatejši za novo zbirko tehniške dediščine Železnikov

Katja Mohorič Bonča

Nova zbirka predmetov vključuje pet strojev, ki za Železnike pomenijo začetek moderne kovinarske industrije. Stroji so bili za prebivalce Selške doline takrat velikega pomena, saj so po koncu fužinarske dobe v začetku 20. stoletja ljudje preživljali težke čase. Zagon industrije jim je ponovno prinesel delovna mesta, kraj pa je počasi spet dobil mesto na gospodarskem zemljevidu, ki mu je nekdaj že pripadalo.

Po štirih desetletjih obratovanja strojev v proizvodnji drobne kovinske galanterije so sledila tri desetletja premora, ki so stanje strojev močno prizadela. Pomladi leta 2010 se je pod vodstvom Janeza Rihtaršiča obnove strojev lotila skupina prostovoljcev – člani MD Železniki in nekateri drugi, večši natančnega orodjarskega dela: Janez Rihtaršič, Peter Polajnar, Matija Žumer, Anton Ozebek, Janez Mohorič, Ivan Mohorič, France Primožič, Jože Tolar

in Vinko Rejc. Obnova strojev je potekala v delavnici Matije Žumra na Racovniku.

Po treh letih in opravljenih 1.200 prostovoljnih urah so obnovili in v delujoče stanje vrnili vseh pet strojev. Dva stroja – avtomat za izdelavo papirnih sponk in avtomat za izdelavo paličnih sponk – sta na ogled v Muzeju Železniki, kjer smiselno zaokrožata muzejsko pripoved gospodarske zgodovine Železnikov. Trije stroji – skobelni stroj, stroj za izdelavo risalnih žebličkov in tiskalnica na ekscenter – pa so na ogled v avli podjetja Domel, v prostorih bivše Tehnice, in delujejo kot zbirka na terenu Muzeja Železniki.

Predstavitev strojev in poteka njihove obnove smo pripravili v okviru Dnevov evropske kulturne dediščine 4. oktobra 2013 ob razstavljenih strojih v avli podjetja Domel. Srce in duša obnove je bil Peter Polajnar, ki je ob tej priliki množici zbranih pripravil srčen govor, ki ga objavljamo v nadaljevanju.

Razstava obnovljenih strojev z začetkov kovinarstva v kraju

*Spoštovani prisotni,
spoštovani ljubitelji muzejske dejavnosti!*

Vsi smo stari. Jaz in stroji pred nami. Vsi smo generacija približno istega desetletja. Usojena nam je bila ista pot, vodeča k istemu cilju. Vse smo opravili, kar nam je bilo naloženo. Skupaj smo odslužili. Danes smo le še muzejski eksponat. In če so odslužili stroji, katerim gradivo je jeklo, zakaj potem ne bi odslužil jaz, ki sem grajen iz mehkejših mesne tvarine. Meso pa je hitro pokvarljivo blago. Telo popušča, koncentracija popušča, misli niso več prožne. Zato vas ne morem nagovoriti v prostem nagovoru in sem pred vami s papirjem v roki, za kar se vam opravičujem.

Malo bom dolgovezen, toda vse, kar bom govoril, so dejstva. Teh pa se je v štirih desetletjih obratovanja teh strojev nabralo za celo prgišče. Govoril bom o tem, kako so stroji prišli med nas, kakšna vloga jim je bila namenjena in kako so jo odigrali.

Stroji, ki so pred nami, so nima priča tehnološkega razvoja nekega obdobja, dopolnjeni s spomini pa zgovorna priča nekega uspeha, prehoda iz posesti v posest in njihove vloge pri vzpostavitvi kovinarske dejavnosti in z njo preobrazbe kraja iz siromaštva v solidno, spodobno družbo, vredno življenja. Ti stroji so bili osnova in pripomočki pri našem delu, pogoj, da smo z njim sploh lahko pričeli.

Vse, kar je botrovalo uspehu, pa so bili ljudje. Doprinos generacij, ki so se pomikale skozi vse faze uspešne rasti, vse do današnjega stanja in sedanje oblike industrijske zgradbe v kraju.

Zarodek našega dela sega v leto 1925–26, ko je inž. Josip Boncelj v Železnike pripeljal dva avtomata za obdelavo kovin: avtomat za izdelavo risalnih žebličkov in izdelavo papirnih sponk z namenom vzpostavitve proizvodnje drobne kovinske galanterije. Namen je bil dober, a neuspešen. Zarodek ni bil sposoben življenja in je zamrl, še preden je prav zaživel. Ob spoznanju neuspeha se je odločil za prodajo. Pa tudi pri tej ni teklo vse gladko. Polnih pet let se je trudil, oglaševal v časopisju, snubil kupce v kraju, pa ni bilo zanimanja. Kdo v kraju

Vinko Rejc, Peter Polajnar, Matija Žumer, Janez Mohorič, Ivan Mohorič, Tone Ozebek, Janez Rihtaršič ob obnovljenih strojih, 4. 10. 2013. Foto: Igor Mohorič Bonča

pa bi zmozel tak finančni zaloga? Tudi Žumrova kovačija, na katero je posebej pritiskal, ni bila toliko donosna, da bi ga zmogla, čeprav je bila ponudba vabljava. Sicer je Žumer perspektivo in preobrazbo kraja gledal skozi vidik industrializacije in mu je bil zato nakup blizu, ni pa imel pogojev, da bi se zanj odločil. Tako je obojestranski interes, preden je bil nakup sklenjen, trajal kar nekaj let. Končno se je v letu 1930 zanj odločil, čeprav je bila cena dokaj visoka. Automat za papirne sponke je bil ovrednoten na 16.000 din, automat za žebličke pa na 30.000 din. Tak je bil tudi dogovor, kar v tistem času – času prisotne gospodarske krize – ni bil majhen denar. Plačilo je bilo promptno. Opravil ga je s prihranki tekočega dela in s posojilom, najetim pri Hranilnici in posojilnici na Češnjici, za kar je prevzel hipoteko na svojo posest. Za razliko od kovaškega poklica je prevzem proizvodnih strojev zahteval popolnoma nov pristop.

Po proučitvi vgrajene tehnologije in ugotovljenih določenih pomanjkljivosti je z lastnimi konstrukcijami pristopil k njih odpravi. S temi posegi je avtomate usposobil za nemoteno obratovanje za naslednjih pet desetletij. Zadeva je dobila svoj smisel. Usmeritev proizvodnji je bila podana sama po sebi – drobna kovinska galanterija, množinska proizvodnja.

To je v bistvu začetek kovinarske dejavnosti v kraju, temelj, na katerem se je dograjevala industrijska zgradba.

V letu 1938 je pristopil k usvajanju proizvodnje risalnih žebličkov z vkovano konico, t. i. JESA. Za ta namen je nabavil že delno rabljeno 15-tonsko stiskalnico z ležečim pahom. Proizvodnja pa ni stekla. Da pa bi nabavljena oprema vendar služila svojemu namenu, je skušal na njej vzpostaviti proizvodnjo klasičnih risalnih žebličkov. Takrat priznani orodjarni Javoršek Celje je dal v izdelavo orodji za žebličke št. 2 in št. 3. Orodji pa sta se izkazali za neuporabni. Cena zanju je znašala 40.000 din. To pa je bila takrat cena visokoprtilične stanovanjske hiše, grajene "na ključ". Ta vložek, ki je bil neuspešen, ga je gospodarsko močno prizadel.

Ležeča stiskalnica se je za to zvrst proizvodnje izkazala za neprimerno. Zato se je v letu 1938 odločil za nov nakup, to pot nove 30-tonske stiskalnice v vertikalni izvedbi.

Vzporedno je krepil strojni park tudi za bodoče predvidene potrebe vzdrževanja proizvodnih zmogljivosti. Sledila je še nabava v tistem času razpoložljive in dosegljive opreme: tako skobelnega stroja za kovine nemškega porekla za ceno 60.000 din, vrtalnega stroja češkega porekla za ceno 7.500 din in varilnika domače proizvodnje za ceno 4.000 din ter veliko sodobnega drobnega orodja. S tako okrepljenimi strojnimi zmogljivostmi je tedaj kot prvo izdelal podajalno napravo za obdelovanec lastne konstrukcije k novo nabavljeni stiskalnici. Še vedno pa je bilo odprto vprašanje orodja, ker sta se orodji Jezerškove izdelave izkazali neuporabni tudi pri novo nabavljeni 30-tonski stiskalnici. Po lastni presoji se je odločil ta problem rešiti znotraj svoje dejavnosti. Izkušnje so bile na preizkusu. S svojimi strokovnimi zaposlenimi in sodelovanjem izkušenega zunanjega sodelavca je po lastni konstrukciji uspešno realiziral izdelavo orodja in tako odpravil vrzel, ki se je kazala za nepremagljivo. Uspešna rešitev pro-

Peter Polajnar. Foto: Anton Sedej

blema ga je ohrabrila, postal je neodvisen od tujih uslug, podana je bila osnova za nov poklic v kraju – orodjarstvo. Spoznanje, da se problemi rešujejo doma, ga je prepričalo v neomajnega zagovornika stališča – orodjarna je srce proizvodnega obrata v kovinskopredelovalni industriji.

To njegovo prepričanje je odigralo veliko vlogo v vseh letih razvoja nove industrije v kraju vse do danes. V tem pogledu je domača industrija postala neodvisna od tujih uslug – kar se je izkazalo za njeno veliko prednost – in samostojna pri usvajanju novih proizvodov. Velika vlaganja zdaj že v proizvodno obrt so zahtevala veliko smelost, veliko odrekovanja in prepričanje v uspeh. Zmogel jih je s prilivi in prihranki iz tekočega poslovanja in z najetjem posojil pri Hranilnici in posojilnici na Češnjici in Ljudski posojilnici v Celju. Slednjega mu je omogočil brat Lojze, gozdni inženir, upravnik gozdnih posestev v Nazarjah, ki mu je bil zanj tudi porok. Ponovno, zdaj že drugič, je prevzel hišpoteko na svojo posest.

Tokrat se mu je investicijski vložek visoko obrestoval. Proizvodnja se mu je potrojila, postal je neodvisen v vzdrževanju, usvajanju novih izdelkov in usmeritvi svoje proizvodne obrti.

V letu 1940 je načrtoval razširitev obstoječega proizvodnega programa še za program izdelave

paličnih sponk. V ta namen je nabavil avtomat nemškega porekla, sudetske proizvodnje. Cena zanj je bila sorazmerno visoka – 20.000 din. Dobavljen je bil tik pred okupacijo Jugoslavije.

Vojna je prekinila nova vlaganja in omrtvičila uspešno začeto dejavnost. Proizvodni stroji so obratovali – in še to okrnjeno – le še v letu 1942, v letu 1943 pa so bili zaradi nedostopnosti surovin prisiljeni zaustavljeni. Zaostalo je tudi delo na orodjarstvu. Namenski stroji za to delo so poslej služili le za opravljanje uslug prebivalstvu. V letih 1943–44 se je na njih opravljal veliko dela za potrebe upora proti okupatorju, med drugim izdelava treh vodnih turbin. Delo se je opravljal napol legalno. Železniki, čeprav koncem leta 1944 že osvobojeni, pa so bili poslej deležni pogostih vpadov v kraj. Delo za upor je postalo preveč očitno, pogosto prekinjeno, zato negotovo in za izvajalce nevarno. S strani takratnih oblastnih organov je bila zato sprejeta odločitev, da se celotna oprema delavnice premesti na področje osvobojenega ozemlja, na Cerkljansko. Temu sledeč je bila že demontirana in pripravljena za transport. Ta pa je bil s pričetkom marčevske ofenzive leta 1945 na področje 9. korpusa, torej na Cerkljansko, prepreden. Po končani ofenzivi je bila na pragu svoboda. Predvideni usodni udarec je zgubil na pomenu.

Trije od obnovljenih strojev v podjetju Domel. Foto: Andrej Bogataj

Interes in potreba po premestitvi sta postala brezpredmetna. Kakšna sreča za Železnike.

Nastopila je osvoboditev. Z njo je bil vzpostavljen nov družbeni red. Privatna iniciativa je bila, kolikor ni bila zastrta, otežena. Vse je postalo "naše". Uveljavljeno je bilo načelo družbene lastnine. Izbilo je vprašanje: "Kako naprej?"

Nova oblast za Železnike ni imela posluha in jim ni bila naklonjena. Železnikarji sami pa niso držali križem rok. Žumer kot obrtnik je pričel znova. Vzporedno pa je iskal možnosti za družbeno, v tistem času edino sprejemljivo obliko podjetja. Njegova obrt je bila opustošena in ohromljena. Zagon je terjal nov kapital, nova finančna sredstva. Ta je izposloval pri Denarnem zavodu – bančni urad Škofja Loka, za kar je zdaj že tretjič prevzel hipoteko na svoje premoženje. Že v decembru 1945 je ponovno zagnal stroje, ki se vse do izločitve v letu 1977 po polnih štiridesetih letih obratovanja v dvoizmenskem in troizmenskem delu niso ustavila.

V aprilu 1946 je bila ustanovljena Produktivna zadruga kovinarjev NIKO. Ta je nasledila celoten proizvodni program njegove obrti in prevzela v lastništvo vso njegovo delavniško in proizvodno opremo s tržiščem in financami vred. Prenos v lastništvo zadruga je bil izveden avtomatsko, brezplačno, kar je bilo v tistem času samoumevno in ljudem razumljivo. Nerazumljivo in osporavano pa je postalo generacijam kasnejših dvajsetih let. Nerazumljivo pa je tudi današnjim, kjer je zasebna lastnina z zakonom zaščitená, takrat pa je bila izpostavljena prepihu, sumljiva, družbi nevarna, omejevana in zaničevana. Toda tako je bilo in to je resnica.

V novo ustanovljeni zadrugi so se stroji z vso zagnanostjo delavcev veselo vrteli naprej, spremenila se je le njihova vloga, zlasti 30-tonski stiskalnici, katere uporaba je bila vsestranska, in tako doprinali bogat delež k razvoju industrije in blaginje v kraju. Polnih štirideset let so omogočali zaposlitve in iz nje izhajajoče zasluge za spodobno preživetje.

V letu 1977, z dograditvijo in preselitvijo v nov

obrat, so bili zaradi zastarelosti tehnologij in iztrošenosti izločeni iz uporabe. Njih monotoni ropot in ustvarjalna pesem je z ukinitvijo obrata na Racovniku zamrla za vedno. Zaradi zgodovinske vloge, ki so jo odigrali, sem smatral, da so vredni ohranitve, da je to naša moralna dolžnost. Zato sem jih izločil iz prodaje opreme, določene za odpad, in jih predal v lastništvo muzeju v kraju, ki pa zanje ni imel potrebnega prostora. Depo, kamor smo jih preselili, je bil vse prej kot primeren. Poslej so bili deležni usode mačeh in pastorka. Skratka, breme za vse. Za nameček so bili vsled visokih voda kar dvakrat poplavljeni do višine celega metra. Tako je bilo uničeno še tisto, kar je bilo ob veliki iztrošenosti še ohranjeno.

Muzejsko društvo se je po svojih močeh trudilo, da bi spodbudilo interes za njihovo obnovo. Toda za to ni bilo posluha. Naslednice zadruga niso zmogle moči, da bi poskrbele za svojo lastnino, za temelj svoje zgradbe. Leta so minevala in se seštevale in minulo jih je več kot trideset, ko so se v letih 2010–11 prebudile generacije, ki so zavestno pristopile k obnovi. Zato gre vse priznanje in zahvala vodstvu podjetja Domel, ki je omogočilo tako finančni kot delovni vložek v obnovo, obrtniku Matiji Žumru, ki je odstopil prostore in opremo in tako delo obnove omogočil, posebej pa dr. Janezu Rihtaršiču, ki je z veliko zavzetostjo in osebnim vložkom vodil in izvajal celotno organizacijo obnove. Zahvala gre tudi vsem sotrudnikom, ki so svoj delež k obnovi doprinesli s svojim prostovoljnim delom. Njihov trud in delo sta vam danes tukaj na ogled.

Smatram, da smo z ohranitvijo strojev z začetka kovinarstva v kraju opravili častno dejanje in moralno dolžnost ter postavili neminljiv spomenik preteklemu delu in vrednoto podjetjem, ki gradijo sedanost in prihodnost na temeljih preteklosti.

Kot vrednota pa naj ostane trajen – neminljiv spomenik – začetnikom kovinarstva, kar je seglo v vse pore življenja in preobrazbe kraja.

Peter Polajnar

Predstavitev avtorjev

Irena Benedičič, prof. zgod. in soc., učiteljica v Čipkarski šoli Železniki

Laura Benedičič, študentka etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani

Tine Benedičič, informatik, Visati, d. o. o., fotograf AFIAP, KMF FZS

Franci Bogataj, inž. stroj., glavni urednik Loškega utripa, direktor podjetja Freising, d. o. o.

Jože Bogataj, prof. angl. in slov., ravnatelj Gimnazije Škofja Loka

Aleksander Čufar, inž. radiol., Excellence FIAP platine, Excellence PSA, Mojster fotografije FZS, Mojster fotografije FD Grča

Vincencij Demšar, prof. zgod. in geogr., upokojenec

Jože Drešar, konservatorsko-restavratorski svetovalec, direktor podjetja GNOM

prof. dr. France F. Megušar, univ. dipl. ing. agr., zaslužni profesor UL

Tončka Galjot, roj. Pfajfar, upokojenka

Marija Gasser, prof. razrednega pouka na OŠ Železniki

dr. Lucija Grahek, univ. dipl. arheol., Inštitut za arheologijo, ZRC SAZU

Darinka Hajnrihar, upokojenka

Jernej Hudolin, dipl. ing. arh., generalni direktor Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Janko Jelenc, dipl. ing. stroj., upokojenec

Anamarija Jereb, roj. Tušek, univ. dipl. teol.

Jožica Kačar, upokojena učiteljica

Bojan Kofler, mag. farmacije v pokoju, inovator, entomolog, jamar in biospeleolog

Polona Kovač, prof. lik. pouka, učiteljica likovnega pouka na OŠ Železniki

Miha Markelj, mag. arheol. in tur., znanstveni sodelavec na Inštitutu za civilizacijo in kulturo Ljubljana

Katarina Mohorič, dipl. vzgojiteljica predšolskih otrok

Katja Mohorič Bonča, univ. dipl. kult., kustosinja v Muzeju Železniki

Marjan Peternelj, upokojenec

Rok Pintar, ljubiteljski kulturni delavec, novinar urednik

Irena Prevc Hajdinjak, prof. angl. in ital., Šolski center Škofja Loka, Srednja in višja šola za lesarstvo

Katarina Primožič, prof. slov., zaposlena v šolski knjižnici OŠ Železniki

Franc Rant, prof. matematike, ravnatelj Osnovne šole Železniki

Bojan Rihtaršič, dipl. ing. arh.

dr. Janez Rihtaršič, univ. dipl. inž. str., vodja bazičnega razvoja v podjetju Domel, d. o. o, asistent za področje konstrukcijske in razvojne tehnike in strojeslovje, stroji in naprave na Fakulteti za strojništvo, Univerza v Ljubljani

Primož Šmid, učitelj mat. in teh. p., pomočnik ravnatelja na OŠ Železniki

Tadeja Šuštar, prof. angl. in novin., učiteljica angleščine in šolskega novinarstva na OŠ Železniki

Majda Tolar, učiteljica slovenščine in nemščine na OŠ Železniki

Franc Tušek, upokojeni kmet, pisec zgodb

prof. dr. Janez Tušek, univ. dipl. inž. stroj., redni profesor na Fakulteti za strojništvo Univerze v Ljubljani

Dr. Maruška Vidovič, biološka antropologinja, znanstveni sodelavec na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje, Center za proučevanje in razvoj zdravja, vodja strokovnega področja antropologija

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo donatorju:

FREISING, d. o. o., Škofja Loka

Železní